

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KÂTİP ‘ALĀ’UDDÎN YÛSUF’UN ZÛBDE MİNE’L-ĤİSĀB ADLI ESERİ
(GİRİŞ – İNCELEME – METİN – TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM –
TERİM SÖZLÜĞÜ – DİZİN – TIPKIBASIM)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YASİN KAYA

EYLÜL 2022

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KÂTİP ‘ALĀ’UDDÎN YŪSUF’UN ZŪBDE MÎNE’L-ĤİSĀB ADLI ESERİ
(GİRİŞ – İNCELEME – METİN – TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM –
TERİM SÖZLÜĞÜ – DİZİN – TIPKIBASIM)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YASİN KAYA

DANIŞMAN

Doç. Dr. ŞERMİN KALAFAT

EYLÜL 2022

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Yasin KAYA

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Doç. Dr. Şermin KALAFAT

İMZA SAYFASI

Yasin KAYA tarafından hazırlanan ‘Kâtip ‘Alâ’uddīn Yūsuf’un ‘Zübde Mine’l-Hisāb’ Adlı Eseri (Giriş – İnceleme – Metin – Türkiye Türkçesine Aktarım – Terim Sözlüğü – Dizin – Tıpkıbasım)’ başlıklı bu yüksek lisans tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

[Doç. Dr. Şermin KALAFAT]

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

[Prof. Dr. Hürriyet GÖKDAYI]

Kurumu: Mersin Üniversitesi

[Dr. Öğr. Üyesi Abidin KARASU]

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Yedek Üyeler

[Prof. Dr. Sadık YAZAR]

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

[Doç. Dr. Fatih BAKIRCI]

Kurumu: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 09 / 09 / 2022

ÖZET

16. yüzyıl; sınırları üç kıtaya birden yayılarak imparatorluk hâline gelmiş olan Osmanlı Devletinde matematik bilimindeki gelişmelerin üst seviyede olduğu verimli ve parlak bir dönemdir. Özgün ve çeviri eser yazımının zirvede olduğu bu dönemde telif ve tercüme edilmiş muhasebe metnlerinin sayısı da oldukça fazladır. Divan kâtipleri tarafından devlet muhasebe sisteminde matematiksel konuların ele alındığı eserler kaleme alınmış veya İslam dünyasının seçkin matematik eserlerinden ilham alınarak çeviri yapılmıştır. Bu eserler Türkçenin matematik dilindeki gelişmeleri görebilmemiz açısından son derece dikkate değerdir. Kâtip ‘Alā’uddīn Yūsuf’un *Zübde mine’l-Ḥisāb* adlı eseri de muhasebe konusunda temel işlem ve problemlere yer verilen, dönemin muhasebe matematiğinin işlenişine ışık tutan, özgün matematik terimlerinin bulunduğu önemli bir dil yadigârıdır. Bu tez çalışmasının ana amacı söz konusu eserin gün yüzüne çıkmasını sağlayarak eserdeki dili incelemek, matematik terimlerini tespit ederek bilim tarihi terminolojisine ve matematik konulu tarihî metin çalışmalarına Türk dili alanyazını perspektifinden katkı sunabilmektir. Böylece eserin tarihî metin çalışmaları ve dil araştırmaları başta olmak üzere bilim tarihi ve terminolojisi, matematik eğitimi ve matematik tarihi gibi alanlar için önemli bir kaynak konumunda olacağı umulur.

Anahtar Kelimeler: 16. yüzyıl, Kâtip ‘Alā’uddīn Yūsuf, *Zübde mine’l-Ḥisāb*, Matematik, Türk Dili, Tarihî Metin Çalışmaları.

ABSTRACT

16th century; it is a productive and bright period in which the developments in the science of mathematics were at a high level in the Ottoman State, which became an empire whose borders spread over three continents. During this period, when the writing of original and translated works was at its peak, the number of copyrighted and translated accounting texts is also quite high. Works dealing with mathematical issues in the state accounting system were written by the court clerks or translated after being inspired by the distinguished mathematical works of the Islamic world. These works are extremely remarkable in that we can see the developments in the mathematical language of Turkish. Clerk ‘Alā’uddīn Yūsuf’s work *Zübde mine’l-Ḥisāb* is an important language commemorative that sheds light on the processing of accounting mathematics of the period by addressing basic operations and problems in accounting and includes original mathematical terms. The main purpose of this thesis study is to examine the language in the work by bringing the work to light, to be able to contribute to the history of science terminology and historical text studies on mathematics from the perspective of Turkish language literature by identifying mathematical terms. Thus, it is hoped that the work will be an important resource for fields such as history of science and terminology, mathematics education and history of mathematics, especially historical text studies and language studies.

Keywords: 16th century, Clerk ‘Alā’uddīn Yūsuf, *Zübde mine’l-Ḥisāb*, Turkish Language, Historical Text Studies.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	XI
KISALTMALAR	XV
GİRİŞ	1
G.1. AMAÇ	4
G.2. ÖNEM	4
G.3. YÖNTEM	4
G.4. TÜRK DİLİ ALANYAZININDA MATEMATİK KONULU YAZMA ESER ÇALIŞMALARI.....	5
G.5. TÜRK DİLİ ALANYAZINI DIŞINDAKİ MATEMATİK KONULU YAZMA ESER ÇALIŞMALARI.....	8
G.6. KÂTİP ‘ALĀ’UDDİN YŪSUF ve ZÜBDE MİNE’L-ĤİSĀB HAKKINDA	11
G.6.1. Künye	11
G.6.2. Kurgu ve İçerik.....	12
G.6.3. Dil ve Üslup.....	21
I. BÖLÜM – İNCELEME	27
I.1. Yazım Özellikleri.....	27
I.1.1. Ünlülerin Yazımı	27
I.1.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazımı	27
I.1.1.2. /e/ Ünlüsünün Yazımı	28
I.1.1.3. /ı/, /i/ Ünlülerinin Yazımı.....	29
I.1.1.4. /o/, /ö/, /u/, /ü/ Ünlülerinin Yazımı	29
I.1.1.5. Farklı Yazımlar	30
I.1.2. Ünsüzlerin Yazımı	31

I.1.2.1. /b/ ve /p/ Ünsüzlerinin Yazılışı	31
I.1.2.2. /c/ ve /ç/	31
I.1.2.3. /d/, /t/ ve /t/ Ünsüzlerinin Yazılışı	32
I.1.2.4. /g/, /ğ/, /k/ ve /k/ Ünsüzlerinin Yazımı	33
I.1.2.5. /ŋ/ Ünsüzünün Yazımı	33
I.1.2.6. /s/ ve /ş/ Ünsüzlerinin Yazımı	34
I.1.3. Harekeli Yazılan Sözcükler	34
I.1.4. Hemze ve Şedde Kullanımı	35
I.1.5. Eklerin Yazımı	36
I.1.6. Uygur ve Arap-Fars İmlası	39
I.1.7. Arapça ve Farsça Kelimelerin Yazımı	41
I.1.8. Metindeki Bağlamsal Yazım Yanlışları	42
I.1.9. Metinde Yazımı Yanlış Olan Sözcükler	43
I.2. Ses Bilgisi Özellikleri	43
I.2.1. è / i Meselesi	43
I.2.2. Damak (Kalınlık-İncelik) Uyumu	44
I.2.3. Dudak (Düzlük-Yuvarlaklık) Uyumu	45
I.2.4. Ünsüz (Ötümlülük-Ötümsüzlük) Uyumu	46
I.2.5. Ünsüz Değişimi	46
I.2.6. Ünsüz Türemesi	48
I.2.6.1. Ön Seste Ünsüz Türemesi	48
I.2.6.2. İç Seste Ünsüz Türemesi	49
I.2.7. Ünsüz Düşmesi	49
I.2.8. Ünsüz İkizleşmesi	50
I.2.9. Ünlü Türemesi	50

I.2.10. Ünlü Düşmesi.....	51
I.2.11. Ünlü Birleşmesi	51
I.3. Biçim Bilgisi Özellikleri	51
I.3.1. Ad-Durum Ekleri	51
I.3.2. İyelik Ekleri	53
I.3.3. Çoğul Eki	53
I.3.4. Aitlik Eki.....	54
I.3.5. Soru Edatı.....	54
I.3.6. Ek Fiil.....	54
I.3.7. Fiil Çekim Ekleri.....	55
I.3.8. İsimden İsim Yapım Ekleri.....	57
I.3.9. İsimden Fiil Yapım Ekleri	58
I.3.10. Fiilden İsim Yapım Ekleri	59
I.3.11. Fiilden Fiil Yapım Ekleri.....	61
I.3.12. Birleşik Fiiller	62
SONUÇ	63
II. BÖLÜM: METİN.....	67
II.1. Metnin Çeviri Yazıya Aktarılmasında Dikkat Edilen Hususlar	67
II.2. Çeviri Yazıda Kullanılan Transkripsiyon Sistemi.....	68
II.3. METİN.....	70
III. BÖLÜM: TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM	137
III.1. Metnin Türkiye Türkçesine Aktarılmasında Dikkat Edilen Hususlar.....	137
III.2. METNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI.....	138
IV. BÖLÜM – TERİM TASNİFİ VE TERİM SÖZLÜĞÜ	203

IV.1. TERİM TASNİFİ.....	203
IV.1.1. Dört İşlem İle İlgili Terimler	203
IV.1.1.1. Bölme ile ilgili terimler.....	203
IV.1.1.2. Çarpma ile ilgili terimler.....	204
IV.1.1.3. Çıkarma ile ilgili terimler.....	205
IV.1.1.4. Toplama ile ilgili terimler	206
IV.1.2. Sayı Basamakları İle İlgili Terimler	207
IV.1.3. Cebir İle İlgili Terimler.....	208
IV.1.4. Dört Orantılı Sayı İle İlgili Terimler.....	209
IV.1.5. Kesir İle İlgili Terimler.....	210
IV.1.6. Oran İle İlgili Terimler.....	212
IV.1.7. Ticaret İle İlgili Terimler	213
IV.1.8. Ölçü Terimleri.....	214
IV.1.9. Para Birimleri.....	217
IV.1.10. Değerli Taşlar.....	217
IV.1.11. Kumaş ve Giysi İsimleri	218
IV.1.12. Sayı Türleri	218
IV.1.13. Cisim Türleri.....	221
IV.1.14. Soru Terimleri.....	222
IV.1.15. Tek Yanlış ve Çift Yanlış Hesabı İle İlgili Terimler	223
IV.2. TERİM SÖZLÜĞÜ	224
IV.2.1. Terim Sözlüğü Hazırlanırken Uygulanan Yöntem	224
V. BÖLÜM – DİZİN	280
V.1. Dizin Hazırlanırken Uygulanan Yöntem.....	280

KAYNAKÇA	487
----------------	-----

Dizin Hazırlanırken Yararlanılan Kaynaklar	494
--	-----

VI. BÖLÜM: TIPKIBASIM	496
-----------------------------	-----

ÖN SÖZ

Tarihî metin çalışmalarında Türk dilinin tarihsel gramerinin takip edilmesinde zincirin halkalarından birini de Türkçe yazılmış matematik eserleri oluşturmaktadır. Batı Türkçesi döneminde yazılmış matematik eserlerinin bilim dünyasına kazandırılması; Osmanlı tarihinde matematik eğitiminin niteliğini, bu alana özgü terimlerin ne şekilde kullanıldığını, muhasebe matematiğinin ne yönde geliştiğini görebilmemiz ve hatta eserin ait olduğu dönemin ekonomisine ilişkin hangi ipuçlarına yer verdiğini takip edebilmemiz açısından büyük önem taşımaktadır. Nitekim bu eserler yazıldığı döneme dair orijinal terim ve yöntemler ile ölçü ve para birimleri gibi pek çok malzeme içermektedir.

Bu yüksek lisans tezine konu olan *Zübde mine'l-Hisâb* adlı eser de tam sayılar, tam sayıların iki katını alma, ikiye bölme, tam sayılarla toplama, çıkarma, çarpma, bölme işlemi, karekök, küpkök, dört orantılı sayı, sayı türleri, kesirler, payda eşitleme, birleşik kesri tam sayılı kesir hâline getirme, kesri dönüştürme, kesrin iki katını alma, ikiye bölme, kesirleri toplama, çıkarma, çarpma, bölme, oranlama, kesirlerin karekökü, işlemler, gelirler, satışlar, kiralar, alacaklıların hissene paylaşırma, tek yanlış ve çift yanlış hesabı gibi dönemin muhasebecileri için temel seviyede birçok matematik konusunu işlemekte ve bunlara ilişkin problemlere yer vermektedir. Bu nedenle eserin çalışılması, bünyesindeki konular ve içerdiği malzeme dolayısıyla matematik tarihi açısından oldukça önemlidir.

Tezimizde eserin ana hatlarıyla ele alınması amaçlanmış; yazarı, konusu ve içerdiği terimleriyle eserin tanıtımı yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda tez çalışmamız; giriş,

inceleme, metnin transkripsiyonu, Türkiye Türkçesine aktarımı, terim sözlüğü, dizin ve tıpkıbasım bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde öncelikle eserin yazıldığı dönemin tarihi arka planına değinilerek Türk dili alanyazınındaki ve Türk dili alanyazını dışındaki matematik konulu yazma eser çalışmalarından bahsedilmiş, böylece eserin matematik alanındaki konumunun belirlenmesi için bir ön bilgi oluşturulmuştur. Ardından Kâtip ‘Alâ’uddîn Yūsuf’un hayatı ve eserlerinden söz edilerek *Zübde mine’l-Ḥisāb* hakkında künye bilgisi verilmiştir. Eserde kullanılan dil ve yazarın üslubu ile ilgili de açıklamalar yapılmıştır.

I. Bölümde eserin yazıldığı döneme ait dil özellikleri de göz önünde bulundurularak yazım özellikleri ayrıntılı bir biçimde incelenmiş, metindeki ses ve biçim bilgisi özellikleri tespit edilmiştir.

II. Bölümde eser; rakamlar, işlemler ve tablolarıyla birlikte çeviri yazıya aktarılmıştır. Birkaç yazım yanlışının bulunduğu eserde tamir edilen yerler çeviri yazıda gösterilmiştir. Metin çeviri yazıya aktarılırken dikkat edilen hususlar bu bölümün başında ayrıca belirtilmiştir.

III. Bölümde metin günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Metnin içerdiği her türlü işlem ve problemin sayısal verileri de günümüz matematik işlemlerindeki yönteme uygun olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Bölüm başında çeviri yapılırken dikkat edilen hususlara da yer verilmiştir.

IV. Bölüm Terim Tasnifi ve Terim Sözlüğüne ayrılmıştır. Öncelikle eserdeki terimler birkaç başlıkta sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Daha sonra Terim Sözlüğü’ne yer

verilmiştir. Terim Sözlüğü de tıpkı Dizin gibi alfabetik olarak hazırlanmış ve metindeki matematik terimleri sıralanmıştır. Terim Sözlüğü hazırlanırken uygulanan yönteme de burada not düşülmüştür.

V. Bölümde metnin alfabetik olarak hazırlanmış Dizini yer almaktadır. Dizin TÜRKSÖZDİZ uygulaması üzerinden hazırlanmıştır. Dizinde sözcüklerin anlamı metindeki bağlam göz önünde bulundurularak verilmiştir. Bölüm başında dizin hazırlanırken uygulanan yöntem maddeler hâlinde açıklanmıştır.

Son bölüm olan VI. Bölümde ise metnin dil özelliklerinin takip edilebilmesi için tıpkıbasımı eklenmiştir.

Bu çalışmada eserin Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi'nden alınan dijital görsellerinden faydalanılmıştır.

Tez aşaması süresince yazdıklarımı titizlikle kontrol edip bana da titizlikle çalışmanın önemini her daim vurgulayan, düşünce ve önerilerini içtenlikle paylaşarak benim düşüncelerime de aynı içtenlikle kulak veren değerli hocam Sayın Doç. Dr. Şermin KALAFAT'a daima minnettar olacağımı belirtmek isterim.

Osmanlı matematik tarihi ve matematik eserlerinin muhtevası konusunda engin bilgileriyle eksiklerimi tamamlamama yardımcı olan ve bulduğu nüshayı bizimle paylaşarak eseri çalışmama vesile olan Atilla POLAT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Metnin Arapça kısımlarını çözümlememde ve anlamlandırmamda yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Sadık YAZAR'a ve eserin ketebe kaydını okumamda beni

önerileriyle yönlendiren Dr. Öğr. Üyesi Mete Bülent DEGER'e de bir teşekkür borçluyum.

Tez sürecimin son döneminde tanıma fırsatı bulduğum Sayın Hocam Prof. Dr. Hürriyet GÖKDAYI'ya anlayışı için teşekkür ederim.

Desteğiyle her zaman yanımda olup bu süreci kolay bir şekilde atlatmamı sağlayan sevgili dostum Samet BÜLBÜL'e sonsuz teşekkür ederim.

Bu tez Türk Dil Kurumunun vermiş olduğu yüksek lisans bursu ile desteklenmiştir. Bu bursu almaya beni layık gören başta Kurum Başkanı Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN olmak üzere bütün Bilim Kurulu üyelerine de teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak maddi ve manevi desteklerini üzerimden eksik etmeyen canım ailem, KAYA ailesine de ayrıca teşekkür ederim.

Yasin KAYA

KISALTMALAR

akt.	Aktaran
Ar.	Arapça
bel.	Belirtme hâli eki
Bk.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
çoğ.	Çoğulu
Fa.	Farsça
iy.	İyelik eki
krş.	Karşılaştırınız
MM.	Mürşidü'l-Muḥāsibīn
müen.	Müennes
OMLT	Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi
s.	Sayfa
S.	Sayı
T.	Türkçe
TDK	Türk Dil Kurumu

vb. ve benzeri

vd. ve diğlerleri

Yun. Yunanca

GİRİŞ

16. yüzyılda Osmanlı Devletinin fethederek denetim altına aldıkları önemli yerler ve bu fetihlerle bünyesine kattıkları değişik ırk ve milletten insanlar, devletin azımsanmayacak derecede büyümesiyle imparatorluk hâline gelmesinin göstergeleriydi. Bu dönemde padişahlar bilime karşı oldukça ilgili davranmış ve gerekli gördüklerinde ihtiyatlı bir anlayışla, farklı alanlarda uzman olan âlimlere danışma gereği duymuştur. Matematik de bu alanlardan birisidir ve Osmanlı âlimleri matematik ilmini daima diğer ilimlerden üstün tutmuş, hemen her konuda hesap bilgisine muhtaç olduğunu bildirmişlerdir (İzgi, 2019: 179-180).¹ Günlük hayatta tarım, ticaret, ekonomi, miras paylaşımı gibi konularda temel ve üst düzey matematiksel işlemlere ihtiyaç duyulmuştur. Dönemin matematikçileri de bu ihtiyaca karşılık vererek matematik eserleri kaleme almış, bazen de Arapça ve Farsça eserlerden Türkçeye çeviri yapmışlardır. Böylece pratik uygulamaların geliştirilmesine olanak sağlanmıştır.

Söz konusu dönemde tımar sistemi gibi sürekli olarak denetlenmesi gereken büyük bir düzenlemeden tutun da toplumsal, mali ve ekonomik politikalara kadar her alanda matematiksel işlemlerden yararlanma gereği duyulmuştur. Bu nedenle muhasebede ustalaşmış olan kâtipler tarafından matematiksel konuların devlet muhasebesi

¹ Osmanlı âlimlerinin matematik konusundaki görüşleri ve bu dönemde hesap bilgisinin hangi alanlarda kullanıldığı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim* (İstanbul: Küre Yayınları, 2019), s. 179-236.

problemlerine uygulandığı muhasebe matematiği eserleri kaleme alınmıştır (Oğuz, 2018: 100). İslam dünyasının matematik anlayışındaki birikimlerin ve gelişmelerin esas alındığı bu eserler çoğunlukla Arapça olarak yazılmıştır (Fazlıoğlu, 2010: 168; Aslan, 2014: 34). Bu durum bilimin belli bir kitleye hitap etmesine neden olmuş, halkın ilgisi geri planda bırakılmıştır (Aslan, 2014: 44). Dolayısıyla matematiksel işlemlerin Türkçe ifade edilmesi ve eserlerin Türkçe olarak yazılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Muhasebe sınıfının Türk kökenli olması ve ortak dilin Türkçe olması da bu zorunluluğun ortaya çıkmasında etkili olan diğer etmenlerdir (Fazlıoğlu, 2010: 169).

Kâtip ‘Alâ’uddîn Yûsuf yaşadığı dönemde Türkçe matematik kitabı bulunmamasından şikâyet ederek *Mürşidü’l-Muḥāsibîn* ve *Zübde mine’l-Ḥisāb* adlı iki matematik eseri vücuda getirmiştir. Müellifin eserine *Mürşidü’l-Muḥāsibîn* şeklinde ad vermesi, hedef kitlesinin Türkçeye ihtiyacı olan muhasebe sınıfı olduğunu açıkça göstermektedir (Fazlıoğlu, 2003: 166). *Zübde mine’l-Ḥisāb* ile de bu sınıf için gerekli görülen Türkçe muhasebe bilgisinin hedef kitlesine özet şeklinde verilmesi amaçlanmıştır. Yazar Anadolu’da Türkçe konuşulmasını ve matematik sanatının Türkçe olarak açıklanması talebini, eserini Türkçe yazmasının gerekçesi olarak göstermiştir (Bk. G.6.2. Kurgu ve İçerik). Benzer şekilde Hacı Atmacaoğlu Muhyeddin Muhammed’in II. Bâyezid zamanında kaleme almış olduğu *Mecma’ü’l-Kavā’id* adlı eser de muhasebe sınıfı ve mesleğe yeni başlayanların Türkçe eser ihtiyacını gidermek amacıyla yazılmıştır (Özçelik, 2009: 4). Kânûnî Sultan Süleyman zamanında yaşamış olan Yûsuf bin Kemāl el-Bursevî’nin *Cāmi’ü’l-ḥisāb* adlı eseri ise yazarın Arapça ve Farsça kitaplardan ve kendi öğrendiklerinden yola çıkarak oluşturduğu Türkçe muhasebe matematiği

eserlerinden biridir (Kalafat, 2020: 13-14). Matrakçı Nasûh da bu dönemde matematik eseri kaleme alarak bilime yön veren önemli matematik bilginlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkçe olarak yazdığı eserlerinden *Cemâlû'l-Küttâb Kemâlî'l-Hüssâb* adlı eserini Yavuz Sultan Selim'e, *Umdetü'l-Hisâb* adlı eserini ise Kânûnî Sultan Süleyman'a sunmuştur (Karagöz, 2013: 15, akt. Yurdaydın 1963: 16). Son olarak yine Kânûnî Sultan Süleyman devrinin muhaseplerinden olan Sa'dî b. Halîl de İbrahim Paşa'ya kâtiplik yapmış ve *Miftahu'l-müşkilât fi'l-hisâb* adında Türkçe bir matematik eseri telif etmiştir (Fazlıoğlu, 1998: 248). Bu dönemde yazılmış Türkçe muhasebe matematiği eserlerinin içerikleri birbiriyle oldukça benzerdir. Bu durum yazarların eserlerini oluştururken tek bir kaynaktan hareket ettiklerinin işaretidir. Ayrıca bazı eserlerde aynı manzum probleme yer verilerek konunun muhasebecilere öğretilmeye çalışılması da ortak bir öğretim dilinin var olduğunu göstermektedir (Oğuz, 2018: 143).

16. yüzyılın muhasebe matematiği eseri telif etme ve çevirme konusunda en verimli dönem olduğu bilinmektedir (Fazlıoğlu, 2003: 364). Dönemin toplumsal ve siyasi durumu da Osmanlı matematiğinin İslam dünyasının matematik anlayışından etkilenmesi sürecinde önem arz etmektedir. Fazlıoğlu'na göre Osmanlı matematikçileri, ya Osmanlı öncesi dönemde telif edilmiş eserlere bakarak ve onları istinsah ederek ya da Osmanlıda talebelerin eğitimleri için İslam dünyasındaki ilim merkezlerine gitmeleri ve burada yetişenlerin de Osmanlıya göç etmesinin sonucu olarak İslam matematiğinin mevcut birikimini miras olarak alıp kullanmışlardır. Ayrıca 16. yüzyılın ilk yarısında İslam dünyasının merkezi coğrafyasının fethedilmesi ve Şah İsmail ile şi'îlerin İran

bölgesinde iktidarı ele geçirdikten sonra Sünni âlimlerin Osmanlı'ya sığınmaları da bu sürecin başka bir yönünü oluşturmaktadır (Fazlıoğlu, 2003: 346).

G.1. AMAÇ

Bu tez çalışmasının ana amacı Osmanlı matematik literatürü tarihinde yer alan ve elde edilmemiş bu eserin gün yüzüne çıkması için tarihsel bir inceleme yaparak eserdeki dil malzemesini ortaya koymak ve böylece Türk dili alan yazınındaki matematik odaklı tarihi metin incelemelerine katkı sunmaktır.

G.2. ÖNEM

Bu çalışmayla birlikte hakkında yeterince bilgi bulunmayan 16. yüzyıl matematikçisi Kâtip 'Alâ'uddīn Yūsuf ve nüshasına henüz rastladığımız eseri Zübde mine'l-Ḥisāb bilim dünyasına tanıtılacaktır. Böylece bu dönemde Türkçenin bilim dili olarak kullanımı, matematik eğitimi, matematikçilerin problemleri ele alış biçimi gibi konularda bilgi edinilecektir. Eserdeki dil malzemesini ortaya koyabilmek için ise ses bilgisi özellikleri, biçim bilgisi özellikleri ve matematik terimlerinin incelenmesi gereklidir.

G.3. YÖNTEM

Eser Türk dili alan yazınındaki tarihî metin incelemeleri usullerine göre düzenlenmiş ve eserin dil incelemesi yapılmıştır. Türkiye'deki metin çalışmalarında çok büyük bir

eksiklik olan okunan metnin tam anlaşılmasının önünü kapatan metnin aktarımının yapılmaması özellikle bu tür ilmî eserlerde son derece önemli olduğundan teze metnin günümüze Türkçesine aktarımı da eklenmiştir. Ayrıca Klasik metin çalışmalarını ele alan tezlerden farklı olarak Sonuç bölümü eklenerek, bu Klasik yöntemin tez uyarlamasında bir yenilik yapılmıştır.

G.4. TÜRK DİLİ ALANYAZININDA MATEMATİK KONULU YAZMA ESER ÇALIŞMALARI

Dil araştırmaları bağlamında matematik konulu yazma eserlerle ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır. Çalışma alanı olarak matematik metinlerinin ön planda olmadığı, araştırmacıların matematikten ziyade farklı alanlara ait metinlere yöneldiği görülmektedir. Alanyazında matematik konusunda yapılmış olan çalışmalardan biri Avni Gözütok'a aittir. Gözütok, 2001 yılında *Mecmâ'ü'l-Kavâ'id Hacı Atmaca (Muhyeddin Muhammed) "İnceleme-Metin-Sözlük"* başlıklı bir doçentlik tezi hazırlamıştır. Aynı eser Sezay Özçelik tarafından da çalışılmıştır. Özçelik, *Muhyeddin Muhammed'in Mecma'ü'l-Kavâ'id Adlı Eseri (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)* başlıklı bir doktora tezi hazırlamış, 15. yüzyıla ait olan eserin dil incelemesini yapmıştır. *Giriş* bölümünde yazar ve eser ile ilgili ayrıntılı bilgilere yer veren Özçelik, *inceleme* bölümünde eserin dil ve anlatım özelliklerinden bahsederken bilim dili açısından dikkat çeken kullanımları da sıralamıştır. Çalışmada göze çarpan diğer bir husus da terimler sözlüğünün ölçü birimleri ve matematik terimleri şeklinde iki ayrı başlıkla oluşturulmasıdır (Özçelik,

2009). Bununla birlikte Özçelik tarafından eserdeki matematik terimlerinin incelendiği bir de makale kaleme alınmıştır (Özçelik, 2015).

Ali Karagöz tarafından hazırlanan *Nasûh Es-Silâhî'nin Umdetü'l-Hisâb Adlı Eseri (89b-179a) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)* başlıklı yüksek lisans tezinde Matrakçı Nasûh'un 1533 yılında kaleme aldığı ve Kânûnî Sultan Süleyman'a sunduğu matematik eseri ele alınmaktadır. Giriş-İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım şeklinde beş ana başlıktan oluşan çalışmanın *giriş* bölümünde Türklerde matematik bilimi, ünlü matematikçiler, Matrakçı Nasûh'un hayatı, eserleri, metinden hareketle matematik terimleri ve miras ilmi gibi konulardan söz edilmekte, *dil özellikleri* bölümünde eserin ses ve şekil bilgisi özelliklerine yer verilmektedir. Eserin transkripsiyonunun yapıldığı *metin* bölümünden sonra *dizin* ve *sonuç* bölümleri gelmektedir. Çalışmanın sonuna eserde çalışılan aralığın tıpkıbasımı da eklenmiştir (Karagöz, 2013).

2015 yılında Şermin Kalafat'ın hazırlamış olduğu *Câmî'ü'l-Hisâb (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)* başlıklı doktora tezi çalışmasında 16. yüzyıla ait oldukça hacimli bir matematik eseri incelenmiştir. Çalışmanın *giriş* bölümünde eserin yazıldığı dönemin tarihi arka planı, Osmanlı matematik tarihi ve matematik geleneği ile ilgili bilgi verilmiş, daha önce yapılan matematik çalışmalarına da değinilerek eserden hareketle söz konusu dönemde matematik öğretimi ve eserin müellifi olan Yūsuf Bin Kemāl el-Bursevî'nun üslubundan bahsedilmiştir. Esere ve müellifin hayatına dair ayrıntılı açıklamalara da yer verilen çalışmanın *inceleme* bölümünde eserin yazım ve dil bilgisi özellikleri tespit edilmiş, ardından eserin nüshalarının karşılaştırmalı olarak çalışıldığı *metin* bölümüne geçilmiştir. Metnin Türkiye Türkçesine çevirisinin yapıldığı *tercüme* bölümünden sonra

da *terim sözlükleri*, *dizin* ve *tıpkıbasım* bölümleri teze eklenmiştir. Çalışma 2020 yılında Harvard Üniversitesi tarafından kitap olarak iki cilt hâlinde yayımlanmıştır. Kitabın birinci cildinde *giriş*, *inceleme*, *tenkitli metin* ve *tercüme* bölümleri yer almakta; ikinci cildinde *terim sözlüğü*, *dizin* ve *tıpkıbasım* bölümleri bulunmaktadır (Kalafat, 2020).

Yine Kalafat tarafından 2017 yılında yayımlanmış olan bir makalede Mahmūd bin Qādī-i Manyās'ın *A'cebū'l-Üccāb* adlı eserinin *Hisāb* bölümü ele alınmıştır. Çalışmada eser, yazar ve eserin nüshaları hakkında bilgi verildikten sonra içerdiği terimler açısından hesap bölümü incelenmiş ve eserin 9 nüshası karşılaştırılmıştır (Kalafat, 2017).

Kalafat'ın Eski Anadolu Türkçesine ait bir matematik kitabını incelediği diğer bir çalışması da doçentlik tezi olarak hazırlanmış ve 2019 yılında kitap olarak basılmıştır. *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bir Matematik Kitabı – Türkî Hisāb – İzleksel Terimbilimsel İnceleme* adını taşıyan çalışmada izleksel terimbilimsel bir inceleme yapılması hedeflenmiş ve eserdeki terimler kavramsal açıdan değerlendirilerek biçimsel, anlamsal, işlevsel ve tarihî etimolojik düzlemlerde çözümlenmiştir. Çalışma *giriş*, *inceleme*, *metin*, *Türkiye Türkçesine aktarma*, *terim sözlüğü*, *dizin* ve *tıpkıbasım* bölümlerinden oluşmaktadır (Kalafat, 2019).

Dil incelemesi yapılan matematik eserlerinden biri de Hüseyin Rıfki Tāmânî'ye ait olan *Mecmû'atü'l-Mühendisîn* adlı eserdir. Serkan İnce'nin 2021 yılında hazırlamış olduğu *Mecmû'atü'l-Mühendisîn (giriş-inceleme-metin-dizin)* başlıklı yüksek lisans tezinde eserin dili incelenmiş, ardından metnin transkripsiyonuna ve dizinine yer verilmiştir (İnce, 2021).

Son olarak Kâtip ‘Alâ’uddîn Yûsuf’a ait diğ er bir muhasebe matematiğı eseri olan *Mürşidü’l-Muhâsibîn* adlı eser de İstanbul Medeniyet Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü yüksek lisans öğrencisi Samet Bülbül tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır. Bülbül, eserin nüshalarını karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Eserin biçim ve içerik yönünden Zübde mine’l-Hisâb ile olan benzerliğı dikkat çekmektedir.²

G.5. TÜRK DİLİ ALANYAZINI DIŞINDAKİ MATEMATİK KONULU YAZMA ESER ÇALIŞMALARI

Türk dili alanyazını dışındaki matematik konulu yazma eser çalışmalarının genel olarak tarih, matematik, felsefe, bilim ve teknoloji, eğitim ve öğretim gibi alanlarda hazırlanmış olduğı görölmektedir. Bu bağlamda Türkçe matematik eserlerinin ele alındığı yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarının başında Muammer Değirmendere’nin *Kuyucaklızâde M. Âtîf ve matematiğıe dair ‘Nihayetü’l-Elbâb fî Tercemeti Hulâsati’l-Hisâb’ adlı eseri (metin ve değ erlendirme)* başlıklı yüzsek lisans tezi gelmektedir. Eserin transkripsiyonunun yapılmasının ve matematik sembolleriyle değ erlendirilmesinin amaçlandığı çalışma iki bölüm şeklinde ayrılmış ve birinci bölümünde genel olarak Osmanlılarda matematik eğitiminden bahsedilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise çevirisi yapılan eserin müellifi Bahâuddîn Âmilî ve eseri tercüme eden Kuyucaklızâde Mehmet Âtîf Efendi ile ilgili bilgilere yer verilerek her iki eser üzerinde matematik tarihi

² İki eser arasındaki benzerlik ve farklılıkların Samet Bülbül ile yapılacak ortak bir çalışmayla ortaya konması planlanmaktadır.

açısından bir değerlendirme yapılmıştır. Daha sonra eserin transkripsiyonuna geçilmiştir (Değirmendere, 2009).

Bir diğer çalışma 2010 yılında Zeynep Tuba Oğuz tarafından hazırlanmış olan *İsmail Gelenbevî'nin Hisâb El-Küsûr Adlı Eserinin El-Cebr Ve'l-Mukābele Adlı Bölümünün İncelenmesi* başlıklı yüksek lisans tezidir. Çalışmada öncelikle yazarın hayatı, eserleri, eserin nüshaları ve genel açıdan cebir tarihine değinilmiştir. Ardından eserin değerlendirilmesi yapılarak transliterasyonu verilmiş ve günümüz Türkçesiyle aktarımının yapıldığı bölüme geçilmiştir (Oğuz, 2010).

Yine Zeynep Tuba Oğuz tarafından 2016 yılında doktora tezi olarak hazırlanan *Ondalık Kesirlerin Osmanlı Muhasebe Matematiği Eserlerindeki Yeri (15.-17. yüzyıl): Câmi'ü'l-Hisâb Örneği* başlıklı çalışmada da 15. ve 17. yüzyıllar arasındaki Osmanlı muhasebe matematiği eserlerinde ondalık kesirlerin işlenişi ele alınmıştır. Üç bölümde toplanmış olan çalışmanın birinci bölümünde ana hatlarıyla Osmanlı muhasebe matematiği eserleri tanıtılmış ve Yūsuf Bin Kemāl el-Bursevî ile Câmi'ü'l-Hisâb hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde 15. ve 17. yüzyıllar arasında ölçü birimlerinin Osmanlı muhasebe matematiği eserlerindeki yerine değinen Oğuz, çalışmasının üçüncü bölümünde ondalık kesirlerin Osmanlı muhasebe matematiğindeki yerinden söz etmiştir. Çalışmanın sonunda ek olarak Câmi'ü'l-Hisâb'ın tenkitli, sadeleştirilmiş ve özgün metnine de yer verilmiştir (Oğuz, 2016). Diğer yandan Oğuz'un, 2017 yılında aynı konuda kaleme aldığı ve 11 farklı eser üzerinde inceleme yaptığı bir de makalesi bulunmaktadır (Oğuz, 2017).

Oğuz tarafından yayımlanmış olan *16. Yüzyılda Osmanlı Muhasebecilerinin Matematik Anlayışındaki Gelişmeler: Mürşidü'l-Muhasibin Örneği* başlıklı makalede ise Kâtip 'Alâ'uddîn Yūsuf'un *Mürşidü'l-Muhasibin* adlı eseri tanıtılmış ve içeriğindeki bazı konular matematiksel açıdan çözümlenmiştir (Oğuz, 2019). *Mürşidü'l-Muhasibin*'in Kâtip 'Alâ'uddîn Yūsuf'un diğer eseri ve tezimizin de konusu olan *Zübde mine'l-Ḥisâb* ile işlenen konuların tertibi ve cümle kuruluşu açısından benzerliği dikkate alındığında, Oğuz'un verdiği bilgilerin çalışmamız için de önem teşkil ettiği görülmektedir.

Matematik eserinin temel alındığı son çalışmalardan biri de Sümeyye Eryılmaz'a aittir. *Osmanlılarda XIV.-XVIII. Asırlarda Riyâzî İlimler Sahasında Telif Edilen Manzum Eserler ve Salih b. Mehmed'in Kitâb-ı Verdiyye'sinin Tenkitli Neşir, İnceleme ve Matematiksel Değerlendirmesi* başlığını taşıyan ve 2021 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlanan çalışma dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde riyâzî ilimlerin tedrisinde manzûmelerin yerinden, ikinci bölümde araştırmanın yönteminden, üçüncü bölümde 1300-1800 yılları arasında riyâzî ilimler sahasında telif edilmiş manzûmelerin bibliyografyasından ve dördüncü bölümde de cebir ilmi konusunu ele alan manzum eser *Tercüme-i Verdiyye Ḥisâb-ı Cevheriyye*'den bahsedilmiştir (Eryılmaz, 2021).

Son olarak Atilla Polat'ın hazırlamakta olduğu doktora tezi çalışmasında da Matrakçı Nasuh'un *Umdetü'l-Ḥisâb* adlı eseri matematiksel açıdan değerlendirilmektedir.

G.6. KÂTİP ‘ALĀ’UDDİN YŪSUF ve ZŪBDE MĪNE’L-ĤİSĀB HAKKINDA

G.6.1. Kūnye

Eseri kaleme alan Kâtip ‘Alā’uddīn Yūsuf hakkında kaynaklarda yeterince bilgi bulunmamaktadır. Sadece 917/1512’de sağ olduğu, eserinin Köprülü nüshasında adının "Kâtib-i Dīvān-ı İbrāhīm Paşa" şeklinde bir ilaveyle zikredilmesinden dolayı Kânûnî devrinde yaşadığı ve Sadrazam İbrahim Paşa’nın divanında kâtiplik yaptığı bilinmektedir (İhsanoğlu vd. 1999: 46; Fazlıoğlu, 2003: 355; Oğuz, 2016: 16). Müellifin Osmanlı dönemi muhasebe matematiğine dair *Mürşidü’l-Muḥāsibīn* ve *Zübde mine’l-Ḥisāb* adında bilinen iki matematik eseri bulunmaktadır. *Mürşidü’l-Muḥāsibīn* adlı eserin dört farklı nüshası mevcuttur³ ve Kâtip Çelebi’nin *Keşfü’z-Zunûn* adlı eserinde müellifi meçhul bir eser olarak zikredilmektedir (İhsanoğlu vd. 1999: 46; Kâtip Çelebi, 2007: 1320). Tezimizin konusu olan *Zübde mine’l-Ḥisāb* adlı eser ile ilgili en önemli bilgi ise yine *Keşfü’z-Zunûn*’da geçmektedir. Burada *ez-Zübdetü fi’l-Ḥisāb* şeklinde bahsedilen eserin Türkçe olduğu, üç makale üzerine düzenlenmiş olduğu ve *Alâü’d-dîn* adında biri tarafından yazıldığı not düşülmüştür (Kâtip Çelebi, 2007: 767). OMLT’de de eserden *al-Zubda fi’l-Ḥisāb* adıyla bahsedilerek *Keşfü’z-Zunûn*’dan hareketle aynı bilgilere yer verilmekte ve eserin nüshasına rastlanmadığı belirtilmektedir (İhsanoğlu vd. 1999: 47). Eser Atilla Polat tarafından bulunmuştur ve Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi’nde 06 Hk 4308/3 numarasıyla kayıtlıdır. Yazma 45 varak ve 17 satırdan oluşur, harekesizdir. Müstensih hattı olan nüshanın ketebe kaydında 968/1561 tarihinde

³ Bu eser tarafımızdan yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır.

Muhammed İbn ‘Abdülkerim tarafından istinsah edildiği yazılıdır. Giriş kısmında eserin Kâtip ‘Alâ’uddin Yūsuf’a ait olduğu, *Zübde mine’l-Ḥisāb* şeklinde esere ad verildiği ve başka dilden tercüme olduğu not düşülmüştür. Fakat hangi dilden çevrildiği belirtilmemiştir:

Be-ṭarīḳ-i aḥsen ve eshel intihāb ve tercüme olındı ve bu risāleye “Zübde mine’l-Ḥisāb” diyü isim konıldı, iki fenn üzerine binā olındı. “En güzel ve en kolay yöntemle seçilip çevrilerek bu kitaba “Hesabın Özü” şeklinde ad verildi, iki ilim üzerine kuruldu” 2a/9-11.

Ölçü terimlerinden bahsedilen bölümde geçen *pes ol cumhūr için bunlar daḥı zıkr olındı* sözünden eserin belli bir zümreye hitaben yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu ifade ile dönemin muhasebe sınıfının kastedildiği ve eserin, bu sınıfın Türkçe matematik kitabı ihtiyacını karşılamak amacıyla kaleme alındığı sonucuna varılmaktadır.

Eser, istinsah tarihi 16. yüzyıl olmasına rağmen çoğunlukla Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini göstermekte ve bu nedenle geçiş dönemi eseri olarak nitelendirilmesi daha uygun görülmektedir.

G.6.2. Kurgu ve İçerik

Eser besmele, hamdele ve salvele bölümleriyle başlamakta ve ilim türlerinden bahsedildikten sonra matematik ilminin övgü dolu sözlerle yüceltiildiği bölümle devam etmektedir. Nitekim yazar, sebep-i telifi ve eserin bölümlerini açıklamadan önce matematik ilminden şu şekilde söz etmektedir:

Lîkin ‘ind ülû’l-elbâb ‘ilm-i hisâb dahî riyâziyyâtun eşrefidür. Kemâ kâle’l-lâhû ta’âlâ ve “lita’lemû ‘adede’s-sinîne ve’l hisâb” hattâ ba’z ‘ulemâ “cemî’ü’l-‘ulûm ke’l-vezîr ve ‘ilmü’l-hisâb ke’l-melik mâ-halâ ‘ilme’d-dîn” diyü nakl itmişlerdür. “Fakat akıl sahiplerine göre hesap ilmi de riyaziyatın en şereflişidir. Yüce Allah’ın “yılların sayısını ve hesabı bilesiniz” diye buyurduğu gibi, bazı bilginler de “din ilmi dışında bütün ilimler vezir gibidir, hesap ilmi padişah gibidir” şeklinde aktarmışlardır” 1b/10-13.

Bu sözlerin ardından yazar sebep-i telîfi açıklayarak matematik konusunda kaleme alınmış kitapların kendi dilleri Türkçe dururken çoğunlukla Arapça ve Farsça olarak yazılmasından şikâyet etmekte ve Türkçede matematik konusunda seçkin bir eser bulunmamasından yakınmaktadır. Eseri kaleme almasındaki temel amacı bu şekilde açıklayan yazar, eseri özenle ve kolaylıkla tercüme ettiğini belirtmiştir. Hangi dilden tercüme yapıldığı açıkça dile getirilmese de yazarın önce bu alanda Farsça ve Arapça olarak kaleme alınmış kitaplarda muhasiplerin anlaşılması güç olan şeyler biriktirdiğini belirtmesi ve bu kitaplardaki zorluğa bakılarak Türkçe bir eserin gerekli görülmesinden bahsetmesi, eserin her iki dilde yazılmış hesap kitaplarından yararlanılarak oluşturulmuş olduğunun göstergeleridir. Kitabın her iki dilden çeviri yapılarak oluşturulmasına ilişkin olarak yine birkaç dayanak belirtmek mümkündür. Birinci ve en önemlisi eserdeki manzum matematik probleminin orijinalinin Farsça olduğunun düşünülmesidir (Bk. G.3.3. Dil ve Üslup). İkincisi ise metinde rastlanan bazı cisim türlerinin diğer matematik eserlerinde bulunmamasıdır. Metinde *levhî*, *kebni* ve *pirî* gibi üç boyutlu cisim türlerinden bahsedilmektedir. Bu kavramlar kaynaklarda taranmış ve sadece 10. yüzyılda

Basra’da ortaya çıkmış dini, felsefi ve siyasi bir topluluk olan İhvân-ı Sâfâ’nın geometri ve sayılar risalesinde adlarına rastlanmıştır. Fakat bu terimler Arapça olarak yazılan bu risalelerde levhî, lebinî (adedun muceddetun lebinîyyun) ve bîrî (adedun muceddetun bîrîyetun) olarak geçmektedir. (Bozkurt, 2012; İhvân-ı Safâ, 2012). Bu durum Kâtip ‘Alâ’uddîn Yûsuf’un Arapça kaynak ya da kaynaklardan da yararlandığını göstermektedir. Ayrıca Oğuz’un da belirttiği gibi yazarın *Mürşidü’l-Muhasibin*’i kaleme alırken Nizamuddin Nisaburi’nin (13-14. yüzyıl) Arapça olarak telif ettiği *Şemsîyye fî’l-Hisab* adlı medreselerde okutulan matematik eserinden büyük oranda yararlandığı görülmüştür (Oğuz, 2019: 125; Baga, 2007: 55-57). *Mürşidü’l-Muhasibin* ile aynı konuları işleyen *Zübde mine’l-Hisâb* için de aynı durum söz konusudur. Diğer yandan yazar, eserine *Zübde mine’l-Hisâb* adını verdiğini de bu bölümde duyurmuştur. Anlamına bakıldığında *zübde* kelimesine sözlüklerde “1. bir şeyin en seçkin parçası. 2. öz, özet, sonuç” (Devellioğlu, 2017: 1390), “1. bir nesnenin özü, hülâsası. 2. sonuç, netice” (Parlatır, 2006: 1881), “en önemli, en güzel kısım; öz esas, asıl; meselenin esası, aslı” (Mutçalı, 1995: 353) gibi karşılıklar verilmiştir. *Hisâb* kelimesi sözlüklerde genellikle “hesap” (Devellioğlu, 2017: 427; Parlatır, 2006: 638; Mutçalı, 1995: 167), *min* harf-i ceri ise “-dan, -den; den dolayı, sebebinden” anlamlarına gelmektedir (Timurtaş, 2019: 235). Bu anlamlardan yola çıkarak eserin adının Türkçeye “Hesabın Özü” şeklinde çevrilmesi uygun görülmüştür:

Anuñ-içün ki bu ‘ilmde vâkıf olan mu’teber kitâblarun kimi ‘Arabî ve kimi Fârsîdür ki müteḳaddimîn ve müte’ahḫirîn her biri daḳâyık derc itmîşlerdür ve vilâyet-i Rûmda ekşer istîmâl olan lisân-ı ḥod Türkî dilidür. Pes bu Türkî

dilde dağı bu fennüñ beyânında bir hoş risâle olmak fî-zemâninâ hazâ mañlûb ve mergûb olduğı ecilden ‘ulemâ’-yı selef ve bülegâ’-yı halef resâ’ilinde vâkıf olan müşkilâta nazar olunup, şol nesneler ki gereklü ve mu‘teberdür. Be-tarîk-i ahsen ve eshel intihâb ve tercüme olındı ve bu risâleye “Zübde mine’l-Ĥisâb” diyü isim konıldı, iki fenn üzerine binâ olındı. “Bu ilimde yazılan saygın kitapların bazıısı Arapça ve bazıısı Farsça olduğundan öncekiler ve sonrakilerin her biri anlaşılması zor şeyler biriktirmişlerdir ve Rum ilinde en çok kullanılan dil kendi dilleri Türkçedir. Öyleyse bu Türkçe dilinde de bu sanatın açıklanması için güzel bir kitabın bugünkü zamanda talep edilmesinden ve istenmesinden dolayı eski ilim sahipleri ve sonra gelen belagat sahiplerinin kitaplarındaki zorluğa bakılarak bu tür eserlerin gerekli ve güvenilir olduğu görölmektedir. En güzel ve en kolay yöntemle seçilip çevrilerek bu kitaba “Hesabın Özü” şeklinde ad verildi, iki ilim üzerine kuruldu” 2a/3-11.

Bundan sonra yazar, eserin bölümlerini tek tek numaralandırarak açıklamış ve bu bölümlerin içeriği hakkında bilgi vermiştir. Bölümlerin her birinin eserin başında belirtilmesi ve ilerleyen sayfalarda kırmızı mürekkeple bu başlıkların vurgulanması okuyucuya metni daha rahat okuma imkânı sunmuş ve konuları kolayca kavranabilir şekle bürümüşdür. Eserdeki bölümler şu şekilde sıralanmıştır:

1. EL-FAŞLU’L-EVVEL: ‘İlm-i Ĥisâb beyânındadır ve bu fenn üç maķâle üzerine cem‘ olmuşdur. “BİRİNCİ BÖLÜM: Hesap ilmini açıklar ve bu ilim üç makalede toplanmıştır.”

1.1. Makāle-i evvelī: Ehl-i Hindūn hisābları beyānındadır ve bu makāle muḳaddime ve otuz bāb ve ḥātime üzerine cem‘ olmuştur. “İlk makale: Hint hesaplarını açıklar ve bu makale giriş otuz kısım ve sonuçta toplanmıştır.”

Muḳaddime: Ta‘rīfāt beyānındadır. “Giriş: Tanımları açıklar.”

Bāb-1 evvel: Şihāḥuñ şuveri ve merātibi ve ‘uḳūdı ve esmāsı beyānındadır. “Birinci kısım: Tam sayıların görünüşleri, basamakları, sayı değerleri ve adlarını açıklar.”

Bāb-1 s̱ānī: Şihāḥuñ taz‘īfi beyānındadır. “İkinci kısım: Tam sayıların iki katını almayı açıklar”.

Bāb-1 s̱ālīs: Şihāḥuñ tanşīfi beyānındadır. “Üçüncü kısım: Tam sayıların ikiye bölünmesini açıklar”.

Bāb-1 rābī: Şihāḥuñ cem‘i beyānındadır. “Dördüncü kısım: Tam sayıların toplanmasını açıklar.”

Bāb-1 ḥāmīs: Şihāḥuñ tefrīki beyānındadır. “Beşinci kısım: Tam sayıların çıkarılmasını açıklar.”

Bāb-1 s̱ādis: Şihāḥuñ ḍarbi beyānındadır. “Altıncı kısım: Tam sayıların çarpılmasını açıklar.”

Bāb-1 s̱ābi: Şihāḥuñ kısmeti beyānındadır. “Yedinci kısım: Tam sayıların bölünmesini açıklar.”

Bāb-1 s̱āmin: Şihāḥuñ cezri beyānındadır. “Sekizinci kısım: Tam sayıların karekökünü açıklar.”

Bāb-1 tāsi‘: Şihāhuṅ ka‘b beyānındadır. “Dokuzuncu kısım: Tam sayıların küpkökünü açıklar.”

Bāb-1 ‘aşir: Ezyed erba‘a-i a‘dād-ı mütenāsibe beyānındadır. “Onuncu kısım: Daha çok dört orantılı sayıları açıklar.”

Bāb-1 ḥādī ‘aşr: A‘dād-ı müteşārike ve mütebāyine beyānındadır. “On birinci kısım: Aralarında ortaklık bulunan ve ortak bölenleri olmayan aykırı sayıları açıklar.”

Bāb-1 şānī ‘aşer: Kūsūruṅ ta‘rīfī ve keyfiyyet-i vaż‘ı beyānındadır. “On ikinci kısım: Kesirlerin tanımı ve oluşturulma biçimini açıklar.”

Bāb-1 şālīs ‘aşer: Kūsūruṅ maḥārici beyānındadır. “On üçüncü kısım: Kesirlerin paydasını açıklar.”

Bāb-1 rābi‘ ‘aşer: Kūsūruṅ tecnīsi beyānındadır. “On dördüncü kısım: Kesirlerin paydalarının eşitlenmesini açıklar.”

Bāb-1 ḥāmis ‘aşer: Kūsūruṅ ref‘i beyānındadır. “On beşinci kısım: Kesirlerin tam sayılı kesir hâline getirilmesini açıklar.”

Bāb-1 sādīs ‘aşer: Kūsūruṅ taḥvīli beyānındadır. “On altıncı kısım: Kesirlerin dönüştürülmesini açıklar.”

Bāb-1 sābi‘ ‘aşer: Kūsūruṅ tefāşīli beyānındadır. “On yedinci kısım: Kesirlerin ayrıntılarını açıklar.”

Bāb-1 şāmin ‘aşer: Kūsūruṅ taz‘īfī beyānındadır. “On sekizinci kısım: Kesirlerin iki katını almayı açıklar.”

Bāb-1 tāsi‘ ‘aşer: Kūsūruḡ taṣṣīfi beyānındadır. “On dokuzuncu kısım: Kesirlerin ikiye bölünmesini açıklar.”

Bāb-1 ‘işrūn: Kūsūruḡ cem‘i beyānındadır. “Yirminci kısım: Kesirlerin toplanmasını açıklar.”

Bāb-1 ḥādī ‘işrūn: Kūsūruḡ tefrīḡi beyānındadır. “Yirmi birinci kısım: Kesirlerin çıkarılmasını açıklar.”

Bāb-1 ṣānī ‘işrūn: Kūsūruḡ ḍarbı beyānındadır. “Yirmi ikinci kısım: Kesirlerin çarpılmasını açıklar.”

Bāb-1 ṣālīs ‘işrūn: Kūsūruḡ ḵismeti beyānındadır. “Yirmi üçüncü kısım: Kesirlerin bölünmesini açıklar.”

Bāb-1 rābi‘ ‘işrūn: Kūsūruḡ nisbeti beyānındadır. “Yirmi dördüncü kısım: Kesirlerin oranlanmasını açıklar.”

Bāb-1 ḥāmis ‘işrūn: Kūsūruḡ cezri beyānındadır. “Yirmi beşinci kısım: Kesirlerin karekökünü açıklar.”

Bāb-1 sādīs ‘işrūn: A‘dād-ı erba‘a-i mütenāsibe beyānındadır. “Yirmi altıncı kısım: Orantılı dört sayıyı açıklar.”

Bāb-1 sābi‘ ‘işrūn: Mu‘āmelāt ve icārāt beyānındadır. “Yirmi yedinci kısım: İşlemler ve gelirleri açıklar.”

Bāb-1 ṣāmin ‘işrūn: Nādirāt-ı büyü‘ ve icārāt beyānındadır. “Yirmi sekizinci kısım: Az rastlanan satışlar ve kiralari açıklar.”

Bāb-ı tāsī‘ ‘iṣrūn: Taḫsīm-i ğuremā beyānındadır. “Yirmi dokuzuncu kısım: Alacaklıların hissesinin bölüştürülmesini açıklar.”

Bāb-ı ṣelāṣūn: Ḥaṭā’-yı vāḥid ve ḥaṭā’yeyn beyānındadır. “Otuzuncu kısım: Tek yanlış ve çift yanlış hesaplarını açıklar.”

Ḥātime: Mesā’il-i müteferriḳa beyānındadır. “Son bölüm: Karışık problemleri açıklar.”

1.2. Maḳāle-i ṣānīye: Ehl-i tencīmün ḥisābları beyānındadır ve bu maḳāle muḳaddime ve beş faṣl üzerine cem‘ olmuştur. “İkinci makale: Yıldız ilmi hesaplarını açıklar ve bu makale giriş ile beş bölümde toplanmıştır.”⁴

1.3. Maḳāle-i ṣālīṣe: Ehl-i cezr ve muḳābele ḥisābları beyānındadır ve bu maḳāle muḳaddime ve toḳuz ğüftār üzerine cem‘ olmuştur. “Üçüncü makale: Cezir ve mukabele hesaplarını açıklar ve bu makale giriş ile dokuz söz üzerine toplanmıştır.”⁵

2. EL-FAṢLU’Ş-ŞĀNÍ: ‘İlm-i misāḥa ‘*misāḥat-ı zemīn-i peymūden*’ beyānındadır ve bu fenn muḳaddime ve üç nev‘ üzerine cem‘ olmuştur. “İKİNCİ BÖLÜM: Mesaha ilmini (*yerin alanını ölçmek*) açıklar ve bu ilim giriş ile üç tür üzerinde toplanmıştır.”⁶

Yazarın aktardıklarından hareketle eser iki ana bölümden oluşmakta ve birinci ana bölüm üç makalede toplanmaktadır. İlk makale ise otuz bölüme ayrılmıştır. Dikkat çeken nokta ise yukarıda belirtildiği gibi eserin başında zikredilen bazı bölümlerin eserde yer almamasıdır. Bütüne bakıldığında sadece birinci ana bölümün ilk makalesi ve bu makalenin ayrıldığı otuz bölüm eserde yer almakta, birinci bölümün ikinci ve üçüncü

⁴ İlgili bölüm eserde bulunmamaktadır.

⁵ İlgili bölüm eserde bulunmamaktadır.

⁶ İlgili bölüm eserde bulunmamaktadır.

makalesi eserde bulunmamaktadır. Ayrıca ikinci ana bölüme de eserde yer verilmemiştir. Bu durum çeviri yapılan ana eser veya eserlerle de ilgilidir. Yazarın eserini oluşturma yolunda yararlandığı kaynağı ya da kaynakları açıklamaması *Zübde mine'l-Ḥisāb*'ın Arapça ya da Farsçaya ait tek bir eserin çevirisi mi yoksa birçok kaynaktan aldığı bilgilerle oluşturduğu yeni bir eser mi olduğu sorusunu cevapsız bırakmıştır. Eserin adı bu konuda çıkarım yapmamızı sağlayacak olan önemli bir ipucudur. Çünkü eserin başında zikredilen bölümlerden birkaçı eserde yer almamaktadır. Muhtemeldir ki müellif Arapça ve Farsça olarak kaleme alınmış eserlerden ihtiyaç duyduğu bilginin özünü almıştır. Bu nedenle “hesabın özü” şeklinde ad verilmesi eserin birçok kaynaktan alınan bilginin çevrilmesiyle ortaya çıkarılmış olduğu kanısına varmamıza delil olacak niteliktedir. Fakat eserin başında zikredilen bölümlerin tamamının eserde bulunmaması müstensihnin de tercihi olabilir.

16. yüzyıl etrafında kaleme alınmış diğer matematik eserlerinin içeriklerine göz atıldığında *Camiü'l Hisab* genel matematik ve mesaha ilmini içeren bir muhasebe matematiği eseri olarak karşımıza çıkmaktadır. *Mecma'ü'l-Kavâ'id* ve *Umdetü'l-Ḥisāb* da muhasebe matematiği eserleri sınıfına girmekte ve Osmanlı muhasebe sistemi hakkında önemli bilgiler vermektedir (Özçelik, 2009: 6; Karagöz, 2013: 20). *Zübde mine'l-Ḥisāb* ise tıpkı *Mecma'ü'l-Kavâ'id* ve *Umdetü'l-Ḥisāb* gibi tamamen muhasebe konuları içeren bir eserdir. Temel seviyede muhasebe matematiği konularına değinmektedir.

G.6.3. Dil ve Üslup

Eserde matematik bilimini üstün kılan özelliklere, hesabı öğretmeye yönelik değerli görülen bilgilere ve temel matematik konularının yanında bu konularla ilgili yöntemler ile matematiksel işlemlere yer verilmiş, dolayısıyla bilimsel bir dil kullanılmıştır. İki matematik kitabı tercüme etmiş olan yazarın, eserini oldukça bilimsel bir üslup kullanarak şekillendirmesi de onun matematik konusunda ne ölçüde bilgili olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca eserdeki bilimsel dilin ustalıkla kullanılmasının diğer bir nedeni müellifin aynı zamanda kâtiplik mesleğini icra etmiş olmasıdır.

Oğuz, *Mürşidü'l-Muḥāsibīn*'i örneklem olarak seçtiği çalışmasında eserin muhasebecilere ihtiyaç duydukları matematiksel teknikleri azami derecede kavratmayı hedeflediğini tespit etmiştir (Oğuz, 2019: 113). Ayrıca müellifin eserinde tanımlara, terimlere ve işlem sırasına özen göstermeyi ihmal etmediği görülmüş ve tam sayılarda çarpma, kesirlerle yapılan işlemler gibi konularda *Şemsiyye fi'l-Hisab* gibi seçkin medrese kitaplarından yararlandığı anlaşılmıştır (Oğuz, 2019: 125, 138). Oğuz'un yaptığı bu değerlendirmeler, iki eser birbiriyle içerik ve üslup açısından dikkat çekecek derecede benzer olduğundan, *Zübde mine'l-Hisāb* için de geçerlidir.

Eserde bir sayısının sayı olarak kabul edilip edilmemesi üzerinde durulmuş, böylelikle tartışmacı anlatıma yer verildiği de görülmüştür. Fazlıoğlu, biri sayı olarak kabul etmeyen matematikçilerin bütün sayıların birlerin toplamından oluştuğu görüşünü benimsediklerinden ve bu matematikçilerin sayının tanımı olarak “Sayı iki tarafında bulunan iki sayının toplamının yarısıdır”, “Sayı birlerin (birliklerin) toplamıdır”

açıklamalarını benimseyen Phytagoras-Euclides-İhvân-ı Sâfâ geleneğini takip ettiklerinden bahsetmektedir (Fazlıoğlu, 1998: 253). Kâtip ‘Alâ’uddîn Yūsuf da eserinde bu konuya değinmiş, çoğunluğun biri sayıdan kabul etmemelerine gerekçe olarak ünlü matematikçi Pisagor’un sözünü benimsemelerini göstermiş ve birkaç neden daha belirtmiştir. Nihayetinde kendi görüşünü açıklamış ve birin de sayıdan kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur: “Fe-emmā ‘el-‘aded mā-yedhul fî’l-‘add” didükleri kavı üzerine vâhid dahi ‘adedden vâkı’ olur ve hüve’l-ıavlü’l-muhtâr” 4b/1-3. Bu açıklamasıyla Kâtip ‘Alâ’uddîn Yūsuf da Ali Kuşçu’nun izinden gittiğini ve onun *er-Risâletü’l-Muhammediyye* adlı eserindeki “1 dahil sayılabilen her şey sayıdır” görüşünü benimsediğini göstermiştir (Fazlıoğlu, 1998: 253).

Yazarın eserinde birinci tekil şahıs, ikinci tekil şahıs, üçüncü tekil şahıs ve üçüncü çoğul şahıs kullanımıyla anlatımını gerçekleştirdiği görülmektedir. Eserde birinci tekil şahıs ile anlatıma tek bir yerde rastlanmıştır: *Lîkin bu tarîkı fakîr ihtiyâr etdüm*. “Fakat bu yöntemi bendeniz fakir seçtim” 42b/6.

İkinci tekil şahıs ile anlatım sadece ‘bilgi ki/kim’ ve ‘eylegi’ yapılarında görülür:

Bilgi ki bir ‘adedi bir ‘adede ıarb itmekden murâd ‘adedinü birin ol birinü ‘adedi mîkdârınca taz’îf itmekdür. “Bir sayıyı bir sayıya ıarpıdaki amacın, sayılardan birini diğerrinin miktarı kadar katlamak olduğunu bil” 10a/8-10.

Mâ-bekânun her birin on tut velî hıfz eylegil. “Kalanın her birini onla ıarp fakat aklında tut.” 10b/7.

Eserin geneline ise üçüncü tekil şahıs ve üçüncü çoğul şahıs ile anlatım hâkimdir:

Eger maḍrūbeyn iken biri şıḥāḥdan ve biri kūsūrdan olsa kesrūn şūretin şıḥāḥa ḍarb iderler. “Eğer iki çarpılandan biri tam sayılardan ve biri kesirlerden olursa kesrin payını tam sayılara çarparlar” 27a/12-17.

Bekir daḥı bunların ḳazḏiyyelerinden ḥaberdār olıcaḳ iki biṯ biṯ yüz aḳça getürse “Bekir de bunların işlerinden haberdar olunca iki bin beş yüz akçe getirse” 39a/9-10.

Bunların dışında metindeki aktarma cümlelerinde birinci çoğul şahıs ile anlatıma yer verildiği de görülmüştür:

“Bunı daḥı metā’a virelüm, inşā’allāḥ ḳarārgāḥda varup metā’lar şatılıcaḳ seferümūze ve aḳçamıza aṣṣı ziyān ne vāḳı’ olursa bilece görelüm” dise ““Bunu da mala verelim, Allah’ın izniyle karar yerine gidip mallar satılınca yolculuğumuza ve akçemize fayda ve zarar ne olursa birlikte görelim” dese” 39a/5-7.

Diğer yandan anlatımın hem Türkçe yapılarla hem de Arapça yapılarla ifade edildiği görülmektedir. Örneğin metinde soru sorma eylemini ifade etmek için bir cümlede sor-fiili kullanılırken başka bir cümlede sual et-fiilinin kullanılması dikkat çeker. Aynı şekilde işlemlerin sonunda sıklıkla kullanılan *ve-ḳıs ‘alā ḫalike’l-bāḳī* sözünün birkaç yerde Türkçe olarak ifade edildiği görülmüştür: *Pes girü ḳalanın buṇa göre ḳıyās it.* “Öyleyse geri kalanını buna göre karşılaştır” 23a/14-15. Bu tür örnekleri artırmak mümkündür.

Metni tekdüzelikten kurtarmak ve anlatımı güçlendirmek amacıyla sıklıkla edat ve bağlaçlara yer verilmiştir. Bunun nedeni işlemlerin gidişatı açıklanırken cümle geçişlerinde edat ve bağlaçlara ihtiyaç duyulmasıdır. *Ammā, ammā ba’d, anuṇ-içün,*

ba‘de, ba‘dehū, ba‘d-ez-ān, bile, birle, bu taqḍīrce, çü, çün, çünki, daḥı, de, degin, eger, elbette, evvelā, eyle olsa, gāh... gāh, gerçi ki, gibi, girü, göre, ḥattā, hem, hemān, hem-çünān, hem... ve hem, her-çend, her gāh, ḥod/ḥod, için, ile, illā ki, imdi, ise, kadar, kaçan, ki, kim, lā-cerem, lakin, līkin, mā-ḥalā, meger, meger ki, meşelā, ne... ne, nite ki, nitekim, öte, pes, sonra, şöyle ki, tā, tā ki, taqḍīrce, üzere, üzerine, vaktā ki, ve, ve hem, ve illā, velī, veyā, ve-yāḥūd/ve-yāḥūd, yā, yāḥūd/yāḥūd, yaḥuz, ya‘nī, yine, zīrā ki metinde sıkça kullanılmış edat ve bağlaçlardır (Tiken, 2020).

Metinde gerek istinsah edilmeden evvel müellifin kendisine ait olduğu varsayılabilir ve gerekse de müstensihin eseri istinsah ederken müellifin yanlışlarını tekrarlaması ya da kendisinin de bu yanlışlara yenilerini eklemesiyle ortaya çıktığını düşünebileceğimiz az sayıda yazım yanlış ve eksik kısım bulunmaktadır. Eklerin, kelimelerdeki harflerin ve bazen de büsbütün kelimelerin eksik veya yanlış yazılması veyahut hiç yazılmaması şeklinde ortaya çıkan bu yanlışlar, kimi zaman yazıcı tarafından doğrulama işareti *ṣaḥḥ* ‘صح’ kullanılarak yenisinin yazılmasıyla giderilmiş, kimi zaman da giderilmemiştir. Eserdeki yazım hataları değerlendirilerek tamir edilmiş, tarafımızca ekleme yapılarak düzeltilmiş olan yerler hem transkripsiyonda hem de çeviride işaretlerle gösterilmiştir.

Eserin üslup özelliklerine dair başka önemli bir durum ise metindeki problemlerin halk arasında kıssası meşhur olan Zeyd, Amr ve Bekir gibi karakterler üzerinden ele alınmasıdır. Metindeki işlemlerde bu karakterler kişi unsuru olarak kullanılmış ve problemlerin kurgusu bu şekilde oluşturulmuştur. Ayrıca metinde manzum bir biçimde kurgulanmış üç tane kural ve bir tane de çift yanlış hesabı ile ilgili problem bulunmaktadır. Yazarın kurgusal karakter adlarını kullanması ve şiir dilinden

yararlanması, işlemleri basitleştirmek istemesinden ve böylece öğretmek istediği konunun daha iyi kavranabilmesini amaçlamasından kaynaklanmaktadır. Kuralların manzum bir biçimde ifade edilerek daha kolay ezberleneceği ve akılda kalıcı olmasını sağlayacağı düşünülmüştür. Problem *Zübde mine'l-Hisāb*'da, 41a/12 ve 41b/1 aralığında şu şekilde geçmektedir:

(12) vardı bir hocada üç dāne gevher-i bī-miṣāl
şehlere lāyık be-ğāyet hūb u ra'nā ber-kemāl

(13) biri elmās ve biri yāķūt, biri la'l idi
idicek her birinūñ kıymetlerinden çün su'āl

(14) didi biñ eflūriden şülüşi çü elmāsuñ gide
olur ol yāķūt-ı hūba kıymet ey ferhunde-fāl

(15) nıṣfı yāķūtun dağı gitse çü biñ eflūriden
la'l-i bī-hem-tāya kıymet ol olur bī-ķıl u ķāl

(16) rub'ını la'lün dağı tarḥ idicek anlar gibi
kıymet-i elmās ra'nā olur ol ey bī-miṣāl

(17) bunlara ta'yīn olan kıymetler ey kām-ı kerem
iki biñ iki yüz eflūri olur bulsa ittīṣāl

(1) her ki bildi bunları kıymetlerin 'ālemde ol
nāmını itdi muḥāsib görmedi gerd-i melāl

“[41a/12] Bir hocada üç tane eşi benzeri olmayan padişahlara layık son derece mükemmel, hoş ve güzel değerli taş vardı. [41a/13] Biri elmas, biri yakut, biri laldi. Her birinin değeri sorulunca [41a/14] şöyle dedi: “Elmasın üçte biri bin filoriden satıldığında o güzel yakut değerli ve falı uğurlu olur. [41a/15] Yakutun ikide biri bin filoriden satılınca benzersiz olan lal, gereksiz söz söylemeden değerli olur. [41a/16] Lalin dörtte birini de onlar gibi çıkarınca o eşi benzeri olmayan elmasın değeri hoş olur. [41a/17] Bunlara biçilen değerler bağış kaynağıdır ve hepsi birlikte olursa iki bin iki yüz filori olur. [41b/1] Bunların değerini herkes dünyada bildi ve ismini andı; muhasip keder tozu görmedi.”

Problem üzerine Atilla Polat tarafından bir çalışma yapılmış ve *Zübde mine'l-Ḥisāb* ile birlikte problemin yer aldığı matematik eserleri örneklem olarak seçilmiştir. Polat’a göre bu manzum matematik problemi 15. ve 16. yüzyıllara ait matematik eserlerinde karşımıza çıkmakta ve orijinalinin Farsça olduğu düşünülmektedir. Çoğunlukla muhasipler için yazılmış eserlerde karşılaşılan bu problemin yer aldığı en eski tarihli metin Hayruddin Halil bin İbrahim tarafından 885 (1480-81) yıllarında kaleme alınan *Miftâh-ı Künûz-i Erbâb-ı Kalem ve Misbâh-ı Rumûz-ı Ashâb-ı Rakam* adlı Farsça eserdir (Polat, 2021: 241). Ayrıca problem Türkçe hesap kitaplarının hazırlanma aşamalarında ortak bir kaynaktan ya da kaynaklardan yararlanıldığını göstermektedir. (Polat, 2021: 250)⁷

⁷ Söz konusu problemin hangi matematik eserlerinde ne şekilde yer aldığı konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Atilla Polat, “15. ve 16. Yüzyıl Türkçe Matematik Eserlerinde Geçen Manzum Bir Matematik Problemi”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 22, S. 2 (2021), s. 241-253.

I. BÖLÜM – İNCELEME

I.1. Yazım Özellikleri

I.1.1. Ünlülerin Yazımı

Metinde birkaç kelime dışında hareke kullanılmamıştır. Bu nedenle Türkçe kelimelerde ünlüleri göstermek amacıyla harf kullanıldığı görülür. Kelime ve eklerdeki ünlüler ‘ا’, ‘و’, ‘ى’ ve ‘ه’ harfleriyle gösterilmiş, bazen de ünlünün gösterilmesi için herhangi bir harf kullanılmamıştır. Uygur ve Arap-Fars imlasının özelliklerinin bir arada görülmesi nedeniyle metinde düzenli ve kurallı bir imla yoktur.

I.1.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazımı

Metinde sözcük başında /a/ ünlüsü elif ‘ا’ ve medli elif ‘آ’ harfleri kullanılarak yazılmıştır: *akça* ‘اقچه’ 35b/5, *almış* ‘آلمش’ 35b/7, *altıdur* ‘آلتى دور’ 15a/14, *altmış* ‘آلتمش’ 16a/4, *ağa* ‘اكا’ 20b/12, *araya* ‘ارايه’ 31b/8, *artar* ‘آرتار’ 4a/12.

Sözcük içinde /a/ ünlüsünün yazımı için genellikle harf kullanılmamıştır: *barmaq* ‘برمق’ 21a/10, *dahı* ‘دخى’ 29b/12, *kaçan* ‘قچن’ 4b/3, *kalıcağ* ‘قلجق’ 14a/2, *şorarlarsa* ‘صوررلرسه’ 45b/7, *olan* ‘ولان’ 37a/13. Fakat bazı örneklerde sözcük içinde ünlünün gösterilmesi için elif ‘ا’ harfinin kullanıldığı görülür: *şag* ‘صاغ’ 17a/9, *şatılıcağ* ‘صاتلجق’ 39a/6, *olmamağdur* ‘اولمامق دور’ 17b/6, *toğsan* ‘طقسان’ 37b/10, *var* ‘وار’ 20b/2, *varınca* ‘وارنجه’ 20b/2,

yazmak ‘يازق’ 6b/2. Tek örnekte sözcük içinde /a/ ünlüsü için he ‘ه’ harfi kullanılmıştır: *aķçalık* ‘اقچه لق’ 36a/12.

Sözcük sonunda ise /a/ ünlüsünün yazılışında genellikle he ‘ه’ harfi kullanılmıştır: *buķa* göre ‘بوكه كوره’ 23a/15, *soķra* ‘سكره’ 44b/11, *olmaduğına* ‘اولمادوغنه’ 3b/15, *unutmaya* ‘اونتميه’ 2a/16, *var-ısa* ‘واريسه’ 16b/2, *varınca* ‘وارنجه’ 45a/13, *yazıla* ‘يازله’ 31b/8. Sadece yönelme durumu (dative) eki almış olan *aķa* ve *baķa* sözcüklerinde elif ‘ا’ harfi /a/ ünlüsünü göstermek için kullanılmıştır: *aķa* ‘اكا’ 28a/15, *baķa* ‘بكا’ 43a/6.

I.1.1.2. /e/ Ünlüsünün Yazımı

Metinde sözcük başında /e/ ünlüsü elif ‘ا’ harfi ile yazılmıştır: *eksilür* ‘اكسلور’ 4a/12, *eksük* ‘اكسك’ 9a/9, *elli* ‘اللى’ 24b/1, *eylece* ‘ايلجه’ 29b/12, *eytse* ‘ايتسه’ 43a/2, *zamm eylegil* ‘ضم ايلكل’ 12b/8.

Sözcük içinde /e/ ünlüsünün yazımı için genellikle harf kullanılmamıştır: *beķzer* ‘بکز’ 40a/8, *bilece* ‘بلجه’ 39a/6, *ķekerler* ‘ķekerler’ 13a/2, *deķin* ‘دكن’ 20a/4, *deķüldür* ‘دكلدür’ 29a/15, *gendü* ‘كندو’ 26b/15, *gerek* ‘كرك’ 34a/7, *kez* ‘كز’ 18a/3, *üzerine* ‘اوزرنه’ 33b/17, *yerde* ‘يرده’ 19b/7. Birkaç yerde sözcük içinde /e/ ünlüsü için elif ‘ا’ ya da he ‘ه’ harfinin kullanımına rastlanır: *böyledür* ‘بويله در’ 6b/14, *ķıfķ itmekle* ‘حفظ اتماكله’ 37b/7, *görelüm* ‘ويره لوم’ 42b/9, *seksen* ‘سكسان’ 16a/4, *virelüm* ‘كوره لوم’ 39a/12.

Sözcük sonunda ise /e/ ünlüsü daima he ‘ه’ harfi ile yazılmıştır: *bile* ‘بله’ 32b/6, *birle* ‘برله’ 4a/12, *dörde* ‘درده’ 17b/3, *göre* ‘كوره’ 40a/13, *görile* ‘كورله’ 18b/5, *nesne* ‘نسنه’ 27b/6, *nice* ‘نجه’ 18b/8, *Türkķe* ‘تركجه’ 43b/14.

I.1.1.3. /ı/, /i/ Ünlülerinin Yazımı

Metinde *ıskāf* dışında /ı/ sesiyle başlayan başka sözcük yoktur. /i/ ünlüsünün yazımı için ise bazen elif ‘ا’ harfi bazen de elif ‘ا’ ve yā ‘ی’ harfi birlikte kullanılmıştır: *aḥz iderler* ‘امدی’ 23a/17, *iletüp* ‘التوب’ 15a/4, *iki* ‘ایکی’ 21b/5, *içün* ‘اچون’ 38b/4, *axd iderler* ‘اخذ ايدرلر’ 17b/14, *taž’if itmege* ‘تضعيف اتمكه’ 7a/4.

Sözcük içinde /ı/ ve /i/ ünlüsünün yazımında ya harf kullanılmamış ya da yā ‘ی’ harfi kullanılmıştır: *bilgil* ‘بلکل’ 30a/9, *biñ* ‘بيك’ 11b/16, *biş* ‘بيش’ 39a/8, *dördünciye* ‘دوردنجی’ 39a/13, *iki biñ biş yüzi* ‘ایکی بيك بيش يوزی’ 18b/8, *ikinciye* ‘اكنجيه’ 18b/7, *kişiye* ‘كشیه’ 40a/2, *viricek* ‘ويرجك’ 33b/4, *yediyi* ‘يیدی’ 28a/3, *yigirmi ikinüñ* ‘يكرمی اكينك’ 31a/17.

Sözcük sonunda /ı/ ve /i/ ünlüsü daima yā harfi ile yazılmıştır: *altı* ‘آلتی’ 37a/15, *dağı* ‘طوتلدوغی’ 27b/6, *gibi* ‘کبی’ 22a/6, *elli* ‘اللی’ 10b/11, *dağı* ‘داحی’ 8b/2, *vardığı* ‘واردغی’ 24a/12, 43b/13.

Şu örneklerde ise /i/ sesinin harekeyle gösterildiği görülür: *bölügi* ‘بلوکی’ 44b/5, *ipligi* ‘ایلیک’ 21a/10, *kırkı* ‘فرق’ 35a/15 ve *müddi* ‘مد’ 44a/9.

I.1.1.4. /o/, /ö/, /u/, /ü/ Ünlülerinin Yazımı

Sözcük başında /o/, /ö/, /u/ ve /ü/ sesleri elif ‘ا’ ve vav ‘و’ harfleriyle yazılmıştır: *otuz beşi* ‘اوتوز بشی’ 11b/12, *örümcek ipligi* ‘اورمچك ایلیک’ 44a/1, *öte* ‘اوته’ 9b/7, *unutmaya* ‘اوزرنه’ 28a/7, 9a/15, *üstine* ‘اوستته’ 43b/15, *urup* ‘اؤرۇپ’ 2a/16.

Sözcük içinde /o/, /ö/, /u/ ve /ü/ sesleri için genellikle vav ‘و’ harfi kullanılmıştır: *alurlar* ‘ألورلر’ 37b/1, *bölmekdür* ‘بولمكدر’ 7b/9, *bölüşse* ‘بولوشسه’ 39a/3, *bulup* ‘بولوپ’ 26a/8, *bunlaruñ* ‘بونلروك’ 10b/16, *duñlduğı* ‘دوتلدوغي’ 11b/15, *getürmek* ‘كتورمك’ 34a/7, gün ‘لازم كلور’ 37b/13, *kalursa* ‘قلورسه’ 11a/3, *konılduğdan* ‘قونلدقندن’ 44b/11, *lāzım gelür* ‘لازم كلور’ 41b/6, *şorarlarsa* ‘صوررلرسه’ 43b/4, *toğuz* ‘طقوز’ 18b/11, *varduğı* ‘واردوغي’ 24a/17.

Bazen de bu seslerin yazımında sözcük içinde harf kullanılmamıştır: *bir buçuklık* ‘بر بوجقلق’ 37a/3, *bölügi* ‘بلوك’ 44b/5, *degüldür* ‘دكلدر’ 19b/14, *dükeli* ‘دكلى’ 30a/15, *eksük* ‘اكسك’ 9a/9.

Sözcük sonunda ise bu seslerin yazımında daima vav ‘و’ harfinin kullanıldığı görülür: *ayru ayru* ‘ايرو ايرو’ 39b/3, *bu* ‘بو’ 26a/17, *diyü* ‘ديو’ 31b/5, *gendü* ‘گندو’ 38a/11, *gereklü* ‘كركلو’ 2a/9, *girü* ‘كرو’ 21b/14, *incü* ‘انجو’ 35a/7.

I.1.1.5. Farklı Yazımlar

Metinde bazı sözcüklerde ünlülerin yazımında tutarsızlık olduğu görülür. *ağçalık*, *biñ*, *beş/biş*, *dañı*, *dört*, *iki*, *ile*, *it-*, *sat-*, *seksen*, *vir-* gibi sözcüklerde ünlü bazen yazılmış, bazen yazılmamış, bazen de önceki yazıldığından başka bir harfle yazılmıştır: *ağçalık* ‘اقچهللق’ 35b/15, *ağçalık* ‘اقچه لق’ 39a/7, *beş* ‘بش’ 18a/7, *biş* ‘بيش’ 34b/10, *biñ* ‘بيك’ 17b/8, *biñ* ‘بك’ 41b/11, *dañı* ‘دخی’ 29b/12, *dañı* ‘داخی’ 45a/15, *dört* ‘دورت’ 6b/10, *dört* ‘درت’ 29a/7, *idicek* ‘ايدجك’ 4a/4, *idicek* ‘ادجك’ 33a/9, *idüp* ‘ادوب’ 15b/13, *idüp* ‘ايدوب’ 43a/3, *iki* ‘ايكى’ 27b/6, *iki* ‘اكى’ 35a/13, *ikisinüñ* ‘ايسينك’ 11b/11, *ikisinüñ* ‘ايكسينك’ 11b/16, *ile* ‘يله’ 12a/17, *ile* ‘اله’ 26a/2, *ile* ‘يله’ 34a/8, *manğur* ‘منقور’ 21a/7, *manğur* ‘منقر’ 45a/1, *satıcağ*

‘صتجق’ 38b/9, *şatıcaķ* ‘صاتجق’ 39a/14, *seksen* ‘سكسان’ 19a/17, *seksen* ‘سكسن’ 40a/4, *virürler* ‘ويررلر’ 23b/4, *virürler* ‘ورررلر’ 27a/15.

Ayrıca eklerin ünlüsünün yazımında da tutarsızlıklar vardır (Bk. I.1.5. Eklerin Yazımı).

I.1.2. Ünsüzlerin Yazımı

Metinde Uygur imlası ve Arap-Fars imlasının özelliklerinin bir arada görülmesi nedeniyle ünlülerde olduğu gibi bazı ünsüzlerin yazımında da tutarsızlık olduğu tespit edilmiştir.

I.1.2.1. /b/ ve /p/ Ünsüzlerinin Yazılışı

Metinde /b/ ve /p/ ünsüzünün yazımı tutarlıdır. İç seste /p/ ünsüzü bulunan iki Türkçe kelime düzenli olarak pe ‘پ’ harfi ile yazılmıştır: *arpa* ‘ارپه’ 44b/13, *iplik* ‘اپلك’ 21a/10. - Up zarf-fiil ekinin bulunduğu örnekler ise metinde daima be ‘ب’ harfi ile yazılmış, çeviri yazıya /p/ ile aktarılmıştır: *yazup* ‘يازوب’ 13a/10, *iletüp* ‘التوب’ 23a/17. Diğer yandan /p/ ünsüzü bulunan Farsça alıntı kelimelerin de imlası düzenlidir: *pāre* ‘پاره’ 44b/5, *penc* ‘پنج’ 25a/10, *pes* ‘پس’ 34a/6, *pirī* ‘پری’ 5b/11, *peymūden* ‘پیمودن’ 2b/8, *pul* ‘پول’ 43b/5, *pūr-nūrī* ‘پرنوری’ 2a/12.

I.1.2.2. /c/ ve /ç/

Metinde /ç/ ünsüzünün yazımında tutarsızlık olduğu görülmektedir. Türkçe sözcüklerdeki /ç/ ünsüzünün yazımına bakıldığında *buçuk* ve *buçuklık* sözcükleri hem

cīm ‘ج’ hem de çim ‘چ’ harfi ile yazılmıştır: *buçuk* ‘بجق’ 43b/13, *buçuk* ‘بجق’ 44b/5, *buçuklık* ‘بوجقلق’ 37a/3, *buçuklık* ‘بوجقلق’ 37a/5. Alıntı kelimelerdeki /ç/ ünsüzünün yazımına bakıldığında ise *ezvāc* ve *maḥrec* sözcükleri bir kez çim ‘چ’ harfi ile yazılmıştır: *ezvaç* ‘ازواج’ 6b/15, *maḥreçleri* ‘مخرچلری’ 22a/2. Bunların dışındaki /ç/ ünsüzü bulunan Türkçe ve Farsça sözcükler daima çim ‘چ’ harfi ile yazılmıştır: *aķça* ‘اقچه’ 29b/4, *aķçalık* ‘اقچه لق’ 39a/7, *birkaç* ‘برقچ’ 16a/15, *çehār* ‘چهار’ 38b/17, *çekerler* ‘چکرلر’ 9a/5, *çün* ‘چون’ 12a/14, *çünki* ‘چونکه’ 14a/7, *gerçi ki* ‘کرچه که’ 16a/13, *hem-çünān* ‘همچنان’ 18b/15, *hiç* ‘هیچ’ 31a/5, *içün* ‘اچون’ 6b/1, *kaçan* ‘قچن’ 4b/3, *küçük* ‘کوچک’ 6a/17, *niçe* ‘نچه’ 2a/1, *üç* ‘اوچ’ 25b/8.

I.1.2.3. /d/, /t/ ve /t/ Ünsüzlerinin Yazılışı

Eski Anadolu Türkçesinde söz başındaki /t-/lerin tonlulaşmasıyla /d-/li şekillerinin ortaya çıkması metinde nöbetleşme şeklinde görülmektedir: *duta* ‘دوتا’ 7b/2, *dutarlar* ‘دوتلر’ 21a/14, *duıldıuğı* ‘دوتلدوغی’ 11b/15, *şutarlar* ‘طوترلر’ 39b/1, *şutıldıuğı* ‘طوتلدوغی’ 43b/13, *şutup* ‘طوتب’ 45a/3. Söz sonunda ise *dört* ‘دورت’ 35b/15 şeklinde /t-/li yazılan sözcüğün tek örnekte /-d-/li yazımına rastlanmaktadır: *dörd* ‘دورد’ 29a/1. Nöbetleşme dışında görülen /t-/ > /d-/ değişimi örnekleri ise şu şekildedir: *dahı* ‘دخی’ 33b/6, *degmez* ‘دکمز’ 14a/11, *dinilürse* ‘دنلورسه’ 42a/15, *dürlü* ‘دورلو’ 29a/14. Bazı örneklerde ön seste /t/ ünsüzünün korunduğu da görülür: *çokuz* ‘طقوز’ 37b/8, *şoksan* ‘طقسان’ 17a/17. Diğer yandan metinde kalın ünlülü sözcüklerle ‘ط’ harfinin, ince ünlülü sözcüklerle de ‘ت’ harfinin kullanımı kuralına sadece sözcük başında uyulmuştur: *şoksan altı* ‘طقسان آلتی’ 40a/6, *şutıla* ‘طوتله’ 32a/7, *Türkçe* ‘ترکجه’ 43b/14. Sözcük içinde kalın ünlülü kelimelerle

te ‘ت’ harfinin kullanıldığı görülür: *altmış altışar* ‘أَلْتَمِشَ أَلْتِي شَر’ 44b/7, *dutup* ‘دوتوب’ 11a/13, *ortalarında* ‘اورتالرنده’ 27b/11, *otuz altıya* ‘اوتوز أَلْتِي يَا’ 33a/8, *unutmaya* ‘اوننتميه’ 2a/16.

I.1.2.4. /g/, /ğ/, /k/ ve /q/ Ünsüzlerinin Yazımı

Metinde düzenli olarak ince ünlülerle kullanılan /g/ ünsüzünün yazımında kef ‘ك’ ve kalın ünlülerle kullanılan /ğ/ ünsüzünün yazımında ğayın ‘غ’ harfinin kullanıldığı görülür: *buğdayuŋ* ‘بَغْدَايِك’ 44a/9, *getürse* ‘كْتورسه’ 39a/10, *gibi* ‘كَبِي’ 20b/16, *gördükde* ‘وَأَقَعْ أَوْلِدُوغْن’ 13b/13, *günini* ‘كُونْنِي’ 37b/11, *kaŋı* ‘قَنْغِي’ 19a/10, *vākı* ‘olduğın’ 14a/10, *yigirmi* ‘يَكْرَمِي’ 45a/2, *yogsa* ‘يُوغْسَه’ 7b/17.

Aynı tutum /k/ ve /q/ ünsüzleri için de geçerli olup ince ünlülerle kullanılan /k/ ünsüzü için kef ‘ك’ ve kalın ünlülerle kullanılan /q/ ünsüzü için de qāf ‘ق’ harfi kullanılmıştır: *barmaŋ* ‘بَرْمَق’ 43b/13, *birkaç* ‘بَرَقْچ’ 16a/15, *çekerler* ‘چَكِرْلَر’ 7b/11, *dükeli* ‘دُكَلِي’ 4b/5, *kırka* ‘قَرْقَه’ 29b/17, *kimesne* ‘كِمَسْنَه’ 34b/4, *mukābele kılasın* ‘مُقَابَلَه قِلَاسْن’ 8a/12, *seksen* ‘سَكْسَنْ’ 40a/1, *toŋuz* ‘طَقُوز’ 37b/8.

I.1.2.5. /ŋ/ Ünsüzünün Yazımı

Ölçünlü olarak kef ‘ك’ harfi ile yazılan /ŋ/ ünsüzünün yazımına bakıldığında ise *aŋa* kelimesinin bazen üç noktalı kef ‘كَ’ ile yazıldığı görülür: *aŋa* ‘اَنَه’ 3b/10, *aŋa* ‘اَنَا’ 25a/16. Bunun dışında yazımı tutarlıdır: *baŋa* ‘بَا’ 42b/9, *beŋzer* ‘بَكْزَر’ 20b/11, *biŋ* ‘بَك’

41b/12, *ikincinün* ‘اكنجنك’ 18b/9, *şoŋra* ‘سكره’ 28b/16, *şuŋa* ‘شوكه’ 20a/3, *yalŋuz* ‘يالكوز’ 29a/13.

I.1.2.6. /s/ ve /ş/ Ünsüzlerinin Yazımı

Metinde /s/ ve /ş/ ünsüzlerinin sözcük başında yazımı tutarlıdır. Düzenli olarak ince ünlülü kelimelerde sîn ‘س’, kalın ünlülü kelimelerde şād ‘ص’ harfî kullanılmıştır: *şag* ‘صاغ’ 17a/9, *şatıcaŋ* ‘صتجق’ 38b/9, *sende* ‘سنده’ 43a/4, *sekiz* ‘سكز’ 23b/11, *şoŋra* ‘سكره’ 17b/2, *şorarlarsa* ‘صوررلرسه’ 45a/10, *sözin* ‘سوزين’ 39a/12. Fakat kalın ünlülü tek örnekte sözcük içinde sîn ‘س’ harfinin kullanımına da rastlanır: *toŋsan ikiye* ‘طقسان اكيه’ 17a/17.

I.1.3. Harekeli Yazılan Sözcükler

Metinde çok az kelimedede hareke kullanılarak harflerin ses değerleri gösterilmiş, bazı kelimelerin tamamı harekeli, bazılarının da bir ya da birkaç harfî harekeli yazılmıştır: *alsalar* ‘السَلَر’ 38b/6, *beyānındadur* ‘بَيَانِنْدَه دُر’ 3a/17, *bölügi* ‘بلوك’ 44b/5, *bunuŋ* ‘بُونَك’ 8b/14, *hardalı* ‘خَرْدَلِي’ 21a/17, *her* ‘هَر’ 44a/9, *huşūşda* ‘خُصُوصَنده’ 37b/17, *ile* ‘إله’ 38b/6, *ipligi* ‘إِيلِك’ 21a/10, *kırkı* ‘قَرَق’ 35a/15, *kireh* ‘كِرَه’ 43b/15, *maŋsūmun* ‘اَلَيْهُون’ 14a/12, *müddi* ‘مَدِي’ 44a/9, *şıfruŋ* ‘صِفْرُك’ 8a/7, *şıhaŋını* ‘صِيْحَانِي’ 33a/14, *urup* ‘وَرُوب’ 43b/15, *valanuŋ* ‘وَلَه نَك’ 44a/6. Şu örneklerde belirtme durumu (accusative) eki ve III. tekil şahıs iyelik eki harf ile değil hareke konularak gösterilmiştir: *bölügi* ‘بلوك’ 44b/5, *ipligi* ‘إِيلِك’ 21a/10, *kırkı* ‘قَرَق’ 35a/15 ve *müddi* ‘مَدِي’ 44a/9.

I.1.4. Hemze ve Şedde Kullanımı

Metinde hemzeli ve şeddeli kelimelerin yazımında da tutarsızlık olduğu görülür. Bu kelimelerde hemze ve şedde bazen gösterilmiş, bazen de gösterilmemiştir. Hem hemzeli hem de hemsiz yazılan kelimeler ile hemzeli yazımının metinde hiç görülmediği kelimelere şunlar örnek olarak verilebilir: *eczā* 'اجزاء' 39b/17, *eczā* 'اجزا' 31a/1, *fā'ide* 'فایده' 39a/14, *fāyide* 'فایده' 35a/8, *ḥaṭā* 'خطا' 40a/15, *ḥaṭā* 'خطا' 8a/17, *sāyir* 'سایر' 4a/6, *teczie* 'تجزیه' 20a/17, *zā'ide* 'زائده' 4b/11, *zāyide* 'زایده' 4b/13. Metinde hemzeli vav 'و' ve suskun vav 'و' kullanımına da rastlanmıştır. Örneğin *cüz* kelimesi hemzeli, hemzesiz, hemzeli vav 'و' ile birlikte ve suskun vav 'و' ile birlikte olmak üzere dört şekilde yazılmıştır: *cüz'den* 'جزدن' 28a/5, *cüz* 'جزء' 23b/13, *cüz'e* 'جزوه' 31b/16, *cüz'den* 'جزودن' 21b/10. Diğer yandan belirtme durumu eki için de bazen esreli ve esresiz hemze 'ء' işareti kullanılmıştır (Bk. I.1.5. Eklerin Yazımı).

Şedde kullanımındaki tutarsızlığa ise şu kelimeler örnektir: *add* 'عد' 4b/2 – 'عد' 10b/4, *aḳall* 'اقل' 24b/7 – 'اقل' 30a/12, *āṣamm* 'اصم' 5a/10 – 'اصم' 33b/17, *evvel* 'اول' 14a/12 – 'اول' 35a/14, *fenn* 'فن' 2b/14 – 'فن' 2b/8, *ḥaṭṭ* 'خطك' 13a/9 – 'خط' 8b/5, *ḳuvvet* 'قوت' 4a/4 – 'قوتلر' 3b/17, *mukaddime* 'مقدمه' 3b/5 – 'مقدمه' 2b/5, *muṣaṭṭaḥa* 'مسطحه' 4b/13 – 'مسطحه' 5a/12, *müdd* 'مد' 44a/9 – 'مدی' 21a/13, *müreккеb* 'مرکب' 30b/8 – 'مرکب' 30b/16, *müşemmen* 'مثن' 34b/1 – 'مثن' 34b/5, *müteḥābbe* 'متحابه' 4b/11 – 'متحابه' 4b/17, *redd* 'ضم' 23a/3 – 'ضم' 32b/12 – 'رد' 28a/8, *şekker* 'شکر' 42b/8 – 'شکر' 36b/4, *zamm* 'ضم' 23a/3 – 'ضم' 40b/6. Ayrıca ünsüz ikizleşmesi görülen kelimelerde de şedde 'ّ' kullanılmıştır: *aşşı* 'اصی' 39a/11, *elli* 'اللی' 10b/11, *şekker* 'شکر' 36b/2.

I.1.5. Eklerin Yazımı

Metinde çoğunlukla hareke kullanılmadığından bazı düz ve yuvarlak ünlülü şekilleri bulunan ekler ile kalın ve ince ünlülü şekilleri bulunan eklerin yazımına, 16. yüzyılda söz konusu ekin genellikle nasıl yazıldığına bakılarak karar verilmiştir.⁸ Az da olsa metinde harekeli yazılan eklere bakılarak bu eklerin ne şekilde yazıldığı konusunda çıkarım yapılabilmektedir. Kimi zaman ‘ا’, ‘و’, ‘ى’ ve ‘ه’ harfleri eklerin yazımında ünlülerin gösterilmesi için kullanılmış kimi zaman da kullanılmamıştır. Ayrıca bazı eklerin tabandan ayrı olarak yazıldığı da görülmüştür. Nitekim bu dönemde eklerin tabana bitişik ve tabandan ayrı olarak yazılması konusunda da tutarsızlıklar mevcuttur (Şahin, 2018: 40).

İsim çekim eklerinden +(n)Uḡ ilgi durumu (genetive) eki metinde dört şekilde yazılmıştır: *anūḡ* ‘آنوك’ 6b/7, ‘adedinūḡ’ ‘عددنوك’ 11a/1, *birinūḡ* ‘برنك’ 26a/8, *maḡrecinūḡ* ‘مخرجنك’ 33b/10, ‘a’dāduḡ’ ‘اعدادوك’ 6b/9, *bunlaruḡ* ‘بونلرك’ 22a/6, *bunlaruḡ* ‘بونلروك’ 29a/14, *şıḡḡaḡuḡ* ‘صحاك’ 13b/14.

Metinde belirtme durumu (accusative) hem +(y)I ekiyle hem de eksiz +Ø gösterilmiştir. Fakat bazı kelimelerde belirtme durumu (accusative) eki yerine hemze ‘ء’ işaretinin kullanıldığı da görülmüştür. Metinde on bir farklı kelimedede hemze ‘ء’ işareti +(y)I belirtme durumu (accusative) eki yerine kullanılmıştır: *aḡça’ı* ‘اچئه’ 43b/6 (1 kez), *arpa’ı* ‘ارپئه’ 21a/8 (1 kez), *bāḡi’i* ‘باقئئ’ 14a/3 (1 kez), *eflūr’i* ‘افلورئ’ 41b/2 (1 kez), *faḡla’ı*

⁸ Bu amaçla Yavuz Kartallıoğlu’nun “Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)” adlı kitabından yararlanılmıştır.

‘فضلہء’ 37a/13 (3 kez), *ikrî* ‘ایکی یی’ 12b/14 (6 kez), *keylece* ‘کیلجہ’ 21a/13 (1 kez), *lodra* ‘لودرہء’ 21b/2 (1 kez), *risāle* ‘رسالہء’ 2a/14 (1 kez), *yedî* ‘یدیئی’ 13b/5 (2 kez), *zerre* ‘زرہء’ 21a/8 (1 kez). Bunlardan *iki*, *eflûri*, *keylece* ve *yedi* sözcükleri normal hemze ‘ء’ işareti ile yazılmış, diğerleri esreli hemze ‘ۀ’ işareti ile yazılmıştır. Diğer yandan bu sözcükler çeviri yazıda hemze ‘ء’ işareti yerine /y/ ünsüzü konularak gösterilmiştir.

Yönelme durumu (dative) ekinin kalın ünlülü şekli *aḡa* sözcüğünde hem elif ‘ا’ hem he ‘ه’ ile yazılmış, *baḡa* sözcüğünde her zaman elif ‘ا’ ile yazılmıştır: *aḡa* ‘اکه’ 9a/12, *aḡa* ‘اکا’ 30b/14, *baḡa* ‘بکا’ 42b/10. Diğer tüm sözcüklerde yönelme durumu (dative) eki he ‘ه’ ile gösterilmiştir: *bahāsina* ‘بهاسنه’ 41b/13, *maḡrecine* ‘مخرجنه’ 21b/15, *sekize* ‘سکزه’ 15b/8, *altıya* ‘آلتی یه’ 18b/15.

Ek fiilin görülen geçmiş zaman eki *idi*, iki farklı şekilde yazılmıştır: *idi* ‘یدی’ 17a/10, *idi* ‘ادی’ 31a/2. Ek fiilin duyulan geçmiş zaman eki *imiş* de yine iki farklı şekilde yazılmıştır: *imiş* ‘ایمش’ 7b/7, *imiş* ‘امش’ 31b/5.

-dUr kuvvetlendirme eki iki şekilde ve daima tabandan ayrı olarak yazılmıştır: *olmamışdur* ‘اولمامش در’ 2a/2, *olmuşdur* ‘اولمش در’ 16b/3, *itmişlerdür* ‘اتمشلردر’ 21a/7, *olmuşdur* ‘اولمش دور’ 2b/3, *olmuşlardur* ‘اولمشلردور’ 20b/3, *itmişlerdür* ‘اتمشلردور’ 30a/16.

-dUr bildirme eki de yine hem vav ‘و’ ile hem vav ‘و’ olmadan yazılmış, kimi zaman tabandan ayrı kimi zaman da tabana bitişik olarak yazılmıştır: *bahāsıdur* ‘بهاسی در’ 42b/14, *degüldür* ‘دکلدر’ 29a/15, *südüsdür* ‘سدسدر’ 18b/13, *beyānındadur* ‘بیاننده دور’ 3a/14, *cinsdendür* ‘جنسندن دور’ 34a/16, *degüldür* ‘دکلدور’ 31a/6.

Geniş zaman eki -Ur iki şekilde yazılmıştır: *virürler* ‘ويررلر’ 6a/10, *virürler* ‘ويرورلر’ 24b/8.

Görülen geçmiş zaman ekinin yuvarlak ünlülü şekli olan -dU iki şekilde yazılmıştır: *itdük-ki* ‘اتدوکی’ 12a/17, *itdüm* ‘اتدم’ 42b/6.

Birinci çoğul şahıs istek eki -(A)lUm, metinde dört şekilde yazılmıştır: *görelüm* ‘کوره’ 39a/12, *görelüm* ‘کورلم’ 39a/7, *virelüm* ‘ورالم’ 43a/7, *virelüm* ‘ويرلوم’ 39a/10.

İsim-fiil eklerinden -mAK ekinin tek örnekte elif ‘ı’ ile yazıldığı görülür: *hıfz itmekle* ‘حفظ اتماکله’ 37b/7.

Metinde -dUK sıfat-fiil ekinin kalın ünlülü şekli olan -duḡ, iyelik eki aldığıda ünsüz yumuşamasına uğramış ve “duḡ” şekli tek örnek dışında vav ‘و’ ile yazılmıştır: *alduḡı* ‘الدوغي’ 34b/4, *tutıldıḡı* ‘توتلدوغي’ 43b/3, *varduḡı* ‘واردغي’ 24a/12 (tek örnek). Ekin “duḡ” biçimi ise daima vav ‘و’ olmadan yazılmıştır: *dutduḡları* ‘دوتدقلى’ 2a/13, *ḡonıldıḡdan* ‘قونلدقندن’ 44b/11. Ekin ince ünlülü şekli olan -dük, iyelik eki aldığıda ünsüz yumuşamasına uğramış ve -düg şekli daima vav ‘و’ ile yazılmıştır: *idüḡin* ‘يدوكن’ 14b/1, *itdüḡini* ‘اتدوكنى’ 15b/4. -dük biçimi ise hem vav ‘و’ ile hem de vav ‘و’ olmadan yazılmıştır: *didükleri* ‘ددوكلر’ 6b/5, *itdük-ki* ‘اتدوکی’ 12a/17, *görildükden* ‘کورلدکدن’ 18b/4, *itmedüklerine* ‘اتمदکلرنه’ 4a/13.

-IcAK zarf-fiil eki, dört şekilde yazılmıştır. Ekin ince ünlülü (-icek) şeklinde koruyucu ünlü yazılmamış, metinde sadece ‘جک’ şeklinde yazılmıştır: *idicek* ‘ایدجک’ 14b/7, *viricek* ‘ويرجک’ 25a/9. Ekin kalın ünlülü (-ıcaḡ) şeklinin ise üç ayrı biçimde yazıldığı görülür: *şıtıcaḡ* ‘شتجق’ 38b/9, *olıcaḡ* ‘ولجاق’ 12a/15, *olıcaḡ* ‘وليجق’ 24b/14. Ayrıca metinde bir

kez -ücek biçiminde yazılmıştır: *diyücek* 'ديوجك' 23b/12. Eski Anadolu Türkçesinde genellikle düz ünlülü olup metinde bu fiilde yuvarlak ünlüyle yazılan -IcAk zarf-fiil eki yazım yanlışı olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu dönemde nadiren söz konusu ekin yuvarlak ünlülü biçimi yuvarlak ünlülü fiillerle kullanılmıştır (Salan, 2017: 49). Bu nedenle *diyücek* yapısının *diyü* yapısı ve -IcAk zarf-fiil ekinin karıştırılması sonucu ortaya çıktığı söylenebilir.

-Up zarf-fiil eki iki şekilde yazılmıştır: *görüüp* 'كُورب' 14b/13, *ıtutüp* 'طُوتب' 11a/3, *virüp* 'ويرب' 39a/13, *yazup* 'يازب' 17a/16, *alup* 'الوب' 33b/9, *bulup* 'بولوب' 25b/16, *eyleyüp* 'ايليوب' 39a/12, *yazup* 'يازوب' 8a/7.

Metinde üç sözcükte görülen -UbAn zarf-fiil eki iki şekilde yazılmıştır: *ıtutuban* 'طُوتوبن' 11b/2, *idüben* 'يدوبن' 12a/16, *ıtutuban* 'طُوتبن' 12b/7.

Edilgen çatı ekleri -(I)l- ve -(I)n-; metinde üç yerde yuvarlak ünlü ile yazılmıştır: *görüle* 'كوروله' 18b/1, *olunup* 'اولونوب' 2a/8, *olunursa* 'اولونورسه' 42a/13. Bu durum her iki ekin de yuvarlak tabandan sonra dudak uyumuna uyması konusunda geçiş aşamasında olduğunu gösterir niteliktedir. Nitekim Kartallıoğlu da 16. Yüzyılda -(I)l- ekinin yuvarlak tabandan sonra % 40 oranında (Kartallıoğlu, 2011: 183), -(I)n- ekinin ise % 38 oranında dudak uyumuna bağlı olduğunu tespit etmiştir (Kartallıoğlu, 2011: 195).

I.1.6. Uygur ve Arap-Fars İmlası

Metinde Uygur ve Arap-Fars imlasının özellikleri bir arada görülür. Uygur yazı geleneğine örnek olarak metinde bazı ekler tabandan ayrı olarak yazılmıştır: *aķçalık* 'اقچه'

‘كورە لوم’ 34a/16, *görelüm* ‘جنسدىن دور’ 2a/2, *cinsdendür* ‘بعضى سنه’ 37a/2, *ba‘żısına* ‘لق’ 39a/12, *nışflıgladur* ‘صحاح دن’ 2b/3, *şıhāhdan* ‘اولمش دور’ 5a/4, *olmışdur* ‘ثمنى دور’ 31b/11, *şümünidür* 14a/9, *yüz yigirminüñ* ‘يدى دن’ 34b/16, *yediden* ‘يوز يكرمى’ 5a/2, ‘نوك’.

Ünlülerin yazıldığı kelime ve eklerin örnekleri de oldukça fazladır: *anuñ* ‘آنوك’ 6b/7, *biñ* ‘داخى’ 29a/14, *dañı* ‘بونلروك’ 25b/16, *bunlaruñ* ‘بولوب’ 39a/8, *bulup* ‘بيش’ 9b/13, *biş* ‘دورت’ 45a/15, *dört* 37b/7, *idüben* ‘ايديوبن’ 12a/16, *görelüm* ‘صاتجق’ 39a/14, *şatıcağ* ‘اولونوب’ 2a/8, *olunup* ‘اولجاق’ 12a/15, *olıcağ* ‘كورە لوم’ 39a/12, *seksen* ‘سكسان’ 19a/17, *şutıldığı* ‘طوتلدوغى’ 43b/3, *virelüm* ‘ويرلوم’ 39a/10, *virürler* ‘ورورلر’ 27a/15.

Ayrıca metinde -Up zarf-fiil ekinin daima be ‘ب’ ile yazılması ve bazı sözcüklerde /ç/ ünsüzü yerine cīm ‘ج’ harfinin kullanılması da Uygur yazı geleneğinin özelliklerindendir: *buçuk* ‘بجق’ 43b/13, *buçuklıq* ‘بوجقلق’ 37a/3, *eyleyüp* ‘ايلىيوب’ 11b/2, *getürüp* ‘كتوروب’ 39a/4, *şutup* ‘طوتب’ 12a/5, *yazup* ‘يازوب’ 44b/10.

Metinde Arap-Fars imlasına uygun olarak bazı sözcüklerde ünlülerin yazılmadığı görülür: *aqçalıq* ‘اقچلق’ 35b/15, *birinüñ* ‘برنك’ 26a/8, *degüldür* ‘دكلدر’ 29a/15, *dört* ‘دورت’ 11a/8, *noqşān itdüklerinden* ‘نقصان اتدكلرندن’ 24a/10, *şatıcağ* ‘صتجق’ 38b/9, *sekiz biñ* ‘سكز’ 10b/15, *yetişmez* ‘يتشمز’ 21b/5.

/ŋ/ sesi için kef ‘ك’ ve üç noktalı kef ‘ڭ’ kullanımı söz konusudur: *aŋa* ‘اڭا’ 18a/17, *benzer* ‘بكرز’ 42a/12, *biñ* ‘بك’ 11a/9, *şoŋra* ‘سكره’ 24b/7, *yalñuz* ‘يالكوز’ 28b/9.

Bunlarla birlikte kalın sıradan kelimelerde şād ‘ص’ harfi, ince sıradan kelimelerde ise sīn ‘س’ harfinin kullanımı dikkat çeker: *şag* ‘صاغ’ 17a/9, *şatıcağ* ‘صاتجق’ 39a/14, *sende* ‘سنده’ 42b/8, *sekiz* ‘سکز’ 18b/10, *şonra* ‘سكره’ 32a/1, *şorarlarsa* ‘صوررلرسه’ 45b/7, *sözin* ‘سوزین’ 39a/12.

I.1.7. Arapça ve Farsça Kelimelerin Yazımı

Metindeki Arapça ve Farsça kelimelerin yazımı Türkçe kelimelerin yazımına göre daha tutarlıdır. Sadece birkaç farklı yazım görülür. Örneğin metinde Arapça *ba’zı* kelimesinin farklı şekilde kullanımına ve yazımına rastlanır. *ba’zı* yazılırken yā ‘ی’ harfi kullanılmış fakat *ba’zısı* yazılırken yā ‘ی’ harfi kullanılmamıştır: *ba’zı* ‘بعضی’ 21b/4, *ba’zı* ‘بعضی’ 40a/16, *ba’zına* ‘بعضنه’ 20b/1, *ba’zısı* ‘بعضسی’ 30b/9, *ba’zısına* ‘بعضسنه’ 2a/2. Ayrıca tek örnekte kelimeye gelen ekin tabandan ayrı yazıldığı da görülmüştür: *ba’zısına* ‘بعضی سنه’ 2a/2.

Arapça ve Farsça birleşik bir yapı olan *ve-yāhūd* ‘وياخود’ bağlacı metinde çoğunlukla peltek ze ‘ذ’ ile yazılmış, iki kez peltek ze ‘ذ’ yerine dal ‘د’ harfi ile yazıldığı görülmüştür: *ve-yāhūd* ‘وياخود’ 24a/11, *ve-yāhūd* ‘وياخود’ 28b/8. Aynı ikilik *hod* ‘خود’ bağlacının yazımında da görülür. Fakat *hod* bağlacı beş kez dal ‘د’ harfi ile yazılmış, üç kez peltek ze ‘ذ’ ile yazılmıştır: *hod* ‘خود’ 22b/14, *hod* ‘خود’ 45b/7,

Metinde iki kez geçen Arapça *keylece* kelimesi farklı biçimlerde yazılmıştır: *keylece* ‘کیلجه’ 21a/13, *keylece* ‘کیلجه’ 21a/13.

Farsça *ki* bağlacı da metinde iki farklı şekilde yazılmıştır: *ki* ‘کی’ 14a/5, *ki* ‘کی’ 25b/16, *ki* ‘کی’ 35a/10, *ki* ‘که’ 26b/8, *ki* ‘که’ 36b/11, *ki* ‘که’ 42a/5. Çoğunlukla ayrı yazılan bağlacın şu örneklerde sözcüğe bitişik olarak yazımına rastlanmıştır: *itdük-ki* ‘اتدوکی’ 12a/17, *maḥfūz-ki* ‘محفوظکی’ 12b/8, *ne-ki* ‘نکی’ 6b/3, *ne-ki* ‘نکه’ 20b/10, *oldı-ki* ‘اولدیکی’ 7b/7, *oldı-ki* ‘اولدیکی’ 31b/4, *şol-ki* ‘شولکی’ 5b/15, *şöyle-ki* ‘شویلیکی’ 6a/7, *şöyle-ki* ‘شویلیکی’ 8b/3.

Bunların dışında Arapça *ezvāc* ve *maḥrec* kelimelerinin bir kez çim ‘چ’ harfi ile yazıldığı görülür: *ezvaç* ‘ازواج’ 6b/15, *maḥreçleri* ‘مخرچلری’ 22a/2.

I.1.8. Metindeki Bağlamsal Yazım Yanlışları

Metinde bağlamsal açıdan yanlış yazıldığı tespit edilen kelimeler vardır. Örneğin 5a/7-8’teki “Ammā müteşārike yine hemān anlardur ki bunların gihinün mā-beynlerinde **ne** muvāfaḫat ve **ne** mütedāhilat vardır” cümlesinde, *hem..hem* bağlacı yerine *ne...ne* bağlacının kullanılması ortak sayıların tanımının yanlış açıklanmasına yol açmıştır. Bunun birlikte 32a/9-10’daki “Meşelā nışfla şülüşi beşe **ḍarb** itmek maṭlūb olınsa..” cümlesinde de *nisbet* ‘oranlama, bölme’ kelimesi yerine *ḍarb* ‘çarpma’ kelimesi kullanılarak bağlamsal açıdan yanlışlık yapılmıştır. Çünkü cümlenin geçtiği problem “kesirlerin oranlanması” bölümünde yer almakta ve işlemin gidişatına göre çarpma değil, oranlamadan bahsedilmesi gerekmektedir. Ayrıca metinde birkaç işlem hatası da göze çarpmaktadır. Örneğin 18a/3’te yer alan “Lā-cerem üç yüz otuz kez yüz bin dahı **altmış** altı bin yüz altmış birün ka‘bı üç yüz yigirmi bir vākı‘ olur” cümlesinde 321’in

küpü olan 33.076.161 sayısının yanlış yazıldığı görülür, ‘yetmiş’ sayısı yerine ‘altmış’ sayısı yazılmıştır. Tespit edilen bu ve bunun gibi yanlışlar çeviri yazıda düzeltilerek dipnot bölümünde gösterilmiştir.

I.1.9. Metinde Yazımı Yanlış Olan Sözcükler

Metinde bazı sözcüklerin yazımında yanlışlık olduğu görülmüştür. Bunlar düzeltilerek çeviri yazıya aktarılmıştır: *bî-miṣl* ‘بی میل’ 3b/16, *sey* ‘سی’ 5a/17, *ḥuṣūṣında* ‘خصوصنده’ 5b/13, *mīzānī* ‘میرانی’ 8b/15, *menḳūṣun minhūn* ‘منقصوص منهك’ 9b/15, *ḥavẓun* ‘خوضك’ 18b/5, *idicek* ‘اجك’ 22a/11, *dāḥilī* ‘دخلی’ 22b/1, *ekṣer* ‘اکسر’ 23a/3, *bākīsine* ‘باقسنه’ 25a/4, *tefāṣīlī* ‘تفاصلی’ 24a/7, *sūdūsi* ‘سدسدى’ 25a/10, *maḳṣūmun* ‘مقسو عليه’ 29b/6, *mensūbun ileyhūn* ‘منسوبك اليهك’ 32b/10, *yetmiş beṣ* ‘یتمش بس’ 36b/15, *ba‘d-ez-ān* ‘بعداران’ 37a/12, *eflūriden* ‘افلوريد’ 41b/12, *miḳdār* ‘مقد’ 43b/4, *üzerine* ‘اوزرنه’ 45a/4.

I.2. Ses Bilgisi Özellikleri

I.2.1. e / i Meselesi

Tarihi metin çalışmalarında araştırmacıların kapalı e /è/ sesinin gösterimi konusunda ayırt edici bir yaklaşım içinde oldukları görülmektedir. Doğu Türkçesi çalışmalarında bu durum genel olarak /è/ şeklinde bir uzlaşma içindedir.⁹ Batı Türkçesinde ise bazı

⁹ Bk. R. Rahmeti Arat, “Türkçe Metinlerde e/i Meselesi”, *Rocznik Orientalistyczny*, S. 17. (1953): s. 306-313; Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri* (Ankara: Simurg Yayınları, 2003); Janos Eckmann, *Çağatayca El Kitabı* Çeviren Günay Karaağaç, (Ankara: TDK Yayınları, 2005); Emine Yılmaz, “Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü.” *Türk Dilleri Araştırmaları*, (1991): s. 151-165; Mustafa Canpolat, *Ali Şir*

araştırmacılar /è/¹⁰ bazı araştırmacılar /i/ yazma tercihindedir.¹¹ Biz bu tez kapsamında metin içerisinde kapalı e /è/sesini ayırt edici bir yazıma rastlamadığımızdan /i/'li yazımı tercih ettik. Bu, Kalafat'ın (2019: 33) çalışmasında da belirttiği gibi “varlığı Eski Türkçe dönemlerinden beri ispatlanmış olan bu sesin reddi olmayıp tarihi metin çalışmaları usullerine göre bir tercihtir.”

I.2.2. Damak (Kalınlık-İncelik) Uyumu

Eski Anadolu Türkçesinde damak uyumu neredeyse tamdır. Sadece -ken zarf-fiil ekinin tek şekli bulunması nedeniyle bu dönem metinlerinde uyuma girmediği görülür (Şahin,

Nevâî-Lisanü't-Tayr, (Ankara: Türk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1995); Mustafa Canpolat, “Çağatay Dili ve Edebiyatı”. *Türkler*, C. 8. (2002): s. 769-776; Orhan Yavuz, “Türkçede “Kapalı e””, *S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 6. (1991): s. 271-306; Timur Kocaoğlu, “Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı è / i Meselesi”, *Türk Kültürü*, (2004): s. 483-484; Mustafa Argunşah, “Harezm Türkçesi Metinlerinde e / i Sorunu” *Dil Araştırmaları*, S. 6 (2010): s. 47-60; Deniz Abik, *Meyveler Münazarası -Doğu Türkçesi-* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005).

¹⁰ Bk. Mustafa Canpolat ve Zafer Önler, *İshak bin Murad Edviye-i Müfrede* (Ankara: TDK Yayınları, 2007); Mansuroğlu, Mecdut. “Eski Osmanlıca”, *Tarihi Türk Şiveleri*, çev. Mehmet AKALIN, (Ankara: TKAE Yayınları, 1988): s. 247-276; Mecdut Mansuroğlu, *Ahmet Fakih-Çarhnâme*, (İstanbul: Pulhan Matbaası, 1956). Semih Tezcan, *Süheyl ü Nevbahar Üzerine Notlar*, (Ankara: Simurg Yayınevi, 1994); Mehmet Dursun Erdem ve Münteha Gül, “Kapalı e (è) Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi-Anadolu Ağızları İlişkisi”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 11, Ankara, (2006): s. 111-148.

¹¹ Bk. Zeynep Korkmaz, “Eski Anadolu Türkçesinde İmla-Fonoloji Bağıntısı Üzerine Notlar”. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. C.I. Ankara: TDK Yayınları, 1995; Zeynep Korkmaz, “Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler”, *Türkoloji Dergisi*, C. 8, S. 1 (1979): s. 67-77; Zeynep Korkmaz, *Marzubân-nâme Türçümesi* (Ankara: TDK Yayınları, 2017); Hayati Develi, “Ağız Özellikleri Taşıyan Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni: Fatiha Tefsiri”, *İlmî Araştırmalar*, S. 6. (1998): 63-71; Musa Duman, “Klasik Osmanlı Türkçesinde i/è Meselesine Dair”. *Makaleler*. 3.bs. İstanbul: Kesit Yayınları, 2013; Musa Duman, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri* (Ankara: TDK Yayınları, 1995); Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000); Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2019).

2018: 42). Metinde de birkaç istisna dışında Türkçe kelimelerde ve Arapça ile Farsça kelimelere gelen eklerde damak uyumu tamdır. Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi +ki aitlik eki de bu uyuma uyar: *yanındağı* ‘يَانْدَه غى’ 9b/6, *kağı* ‘قَنْغى’ 19a/10 (Şahin, 2018: 42). Metinden damak uyumuna girmeyen kelime ve eklere şu örnekler verilebilir: *idügi* ‘ايدو غى’ 1b/15, 37b/10, *vāhidliğı* ‘واحدلغله’ 4a/11, *ziyādeliğın* ‘زياده لغن’ 24a/8.

I.2.3. Dudak (Düzlük-Yuvarlaklık) Uyumu

Eski Anadolu Türkçesinde ünlülerde yuvarlaklaşma temayülünün görülmesi ve bazı eklerin sadece yuvarlak ve sadece düz ünlülü şekillerinin bulunması dolayısıyla bu dönem metinlerinde dudak uyumunun varlığından söz edilememektedir. Aynı durum bu metin için de geçerlidir. Gerek harekeli ve yarı harekeli yazılan bazı kelime ve eklere, gerekse de eklerin ünlüsünün gösterilmesi için kullanılan ‘ا’, ‘و’, ‘ى’ ve ‘ه’ harflerine bakılarak dudak uyumunun olmadığı görülmüştür. Dudak uyumunun olup olmadığı konusunda çıkarım yapılabilen harekeli ve yarı harekeli kelime ve eklere şunlar örnek olarak gösterilebilir: *beyānındadur* ‘بَيَانِنْدَه دُر’ 3a/17, *hardalı* ‘حَرْذَلَى’ 21a/17, *kırkı* ‘قَرَق’ 35a/15, *maḫsūmun* ‘اَلَهْیْهُونْ’ 14a/12, *şıfruṇ* ‘شِفْرُكْ’ 8a/7, *urup* ‘اُورُبْ’ 43b/15. Ünlüsü harf ile gösterilen ve böylece dudak uyumuna uymadığı anlaşılan eklere ise şunlar örnek olarak verilebilir: *adedinüṇ* ‘اَدَدِنُوكْ’ 11a/1, *aldugı* ‘الدو غى’ 34b/4, *beyānındadur* ‘بَيَانِنْدَه دور’ 3a/14, *bunlaruṇ* ‘بُونْلَرُوكْ’ 29a/14, *cinsdendür* ‘جِنْسَدَن دور’ 34a/16, *eyleyüp* ‘اِيلْيُوبْ’ 39a/12, *görelüm* ‘كُورَه لُومْ’ 39a/12, *idüben* ‘ايدُوبِن’ 12a/16, *itmişlerdür* ‘اَتْمِشْلَرْدُور’ 30a/16, kıymetlü ‘قِيمْتَلُ’ 37a/11, *olıcak* ‘اولِجِقْ’ 24b/14, *olıcak* ‘اولِجِقْ’ 28a/1-2, *olmışlardur* ‘اولْمِشْلَرْدُور’ 20b/3, onuncı ‘اُونْجَى’ 18b/5, otuzuncı ‘اوتُوزْجَى’ 40a/10, *tutıldığı*

‘طوتلدوغی’ 43b/3, vardır ‘واردور’ 4a/3, *virürler* ‘ویرورلر’ 24b/8, *virelüm* ‘ویرلوم’ 39a/10, yazılmalı ‘یازلملو’ 6a/16, *yazup* ‘یازوب’ 8a/7.

I.2.4. Ünsüz (Ötümlülük-Ötümsüzlük) Uyumu

Eski Anadolu Türkçesinde ünsüzler arasında ötümlülük-ötümsüzlük açısından bir uyum yoktur (Şahin, 2018: 44; Gülsevin ve Boz, 2004: 96). Bu metinde de ünsüz uyumuna örnek teşkil edebilecek bir ünsüz benzeşmesi örneği bulunmamaktadır. Eklerin yalnızca ötümlü şekilleri yer alır. Bu nedenle Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi ünsüzler arasında uyum görülmez: *hāşıl olmağdur* 30a/11, *huşūşda* 30b/4, *ihrāc olındukda* 13b/16, *konıldukdan* 44b/11, *nisbetden* 30a/10, *nisbet itmekde* 33a/10, *tanşīf itdükde* 8a/13, *tutduğdan* 32a/17, *vāqı’ olmışdur* 16b/3, *yoğdur* 22a/17.

I.2.5. Ünsüz Değişimi

Eski Anadolu Türkçesinde sıkça karşılaşılan ötümlüleşme olayı ünsüz değişimine örnektir. Bu dönemde ötümlüleşme olayı sözcük başında, ortasında veya sonunda /t/, /k/, /ç/, ve /p/ ünsüzlerinin sırasıyla /d/, /g/, /c/ ve /b/ ünsüzlerine dönüşmesi şeklinde görülür. Ötümlüleşme olayıyla birlikte bazı sözcüklerde ötümlü ve ötümsüz ünsüzlerin nöbetleşe kullanılması durumu ortaya çıkabilmektedir (Şahin, 2018: 46).

Metinde nöbetleşme şeklinde görülen ötümlüleşme olayına şunlar örnek olarak verilebilir:

/t/- > /d/-: *tut-* > *dut-* 21a/14.

-/t/ > -/d/: *dört* > *dörd* 29a/1.

Metinde nöbetleşme şeklinde görülmeyen ötümlüleşme örnekleri de şunlardır:

/t/- > /d/-: *dağı* 33a/4, *degmez* 14b/2, *degüldür* 31a/6, *dil* 2a/5, *dinilürse* 42b/3, *dört* 18b/11, *dükeli* 19b/13, *dürlü* 29a/12.

-/t/- > -/d/-: *dördi* 19a/16, *gide* 41a/14, *iderler* 25a/8.

/k/- > /g/-: *gendü* 26b/15, *gelseler* 39a/14, *gerek* 34a/7, *getürüp* 39a/4, *gibi* 22a/6, *girü* 11a/4, *gitse* 41a/15, *görürler* 14b/16, *gümüş* 43b/8, *gün* 37b/15.

-/k/- > -/g/-: *bölüğinden* 21a/12, *ipligi* 21a/10, *itmege* 21b/5.

-/k/- > -/ğ/-: *barmağı* 21a/10, *konıldığına* 44b/12, *nışfılgıladur* 5a/4, *yogsa* 9a/16.

-/ç/- > -/c/-: *ancılayın* (< a-n-ça-layın) 29b/10, *dördünci* 45b/7, *ikinci* 18b/7, *incü* 35a/7, *üçünci* 31b/8.

-/p/- > -/b/-: *gibi* 20b/15.

İki örnekte ön seste /t/ ünsüzünün korunduğu görülür: *toğuz* 27b/1, *toğsan* 17b/6. Tek örnekte ön seste /b/ ünsüzünün korunduğu görülür: *barmağ* 43b/13. Yine tek örnekte iç seste /k/ ünsüzünün korunduğu görülür: *manğur* 45a/1.

Ayrıca metinde sızıcılaşma örneklerine de rastlanmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde kalın sıradan ünlülü kelimelerde söz içinde ve söz sonundaki /k/ ünsüzü sızıcılaşarak /h/'ya dönüşebilir (Akar, 2018: 120). Metinde bu durum tek örnekte görülmektedir:

-/k/- > -/h/-: *dağı* 28b/13.

Akar'a göre söz başındaki sızıcılaşmalar Karahanlı döneminden itibaren oluşmaya başlamış ve kurallı olarak Eski Anadolu Türkçesi döneminde *hanı*, *hangi*, *hakan* gibi tamamen tek şekilli olan örnekler görülmüştür (Akar, 2018: 120). Fakat metinde iki örnekte ön seste /k/ ünsünün korunduğu görülmektedir: *kaçan* 4b/3, *kanı* 31a/2.

Eski Türkçede bazı isim ve fiillerdeki /b/ ünsüzünün Batı Türkçesinin ilk zamanlarından itibaren sızıcılaşarak /v/ ünsüzüne dönüştüğü bilinmektedir (Timurtaş, 2019: 54). Bu durum metinde üç örnekte tespit edilmiştir:

/b/- > /v/-: *var* 37b/10, *var-* 39a/5, *vir-* 16a/14.

Eski Türkçedeki /d/ ünsüzünün sızıcılaşarak /y/ ünsüzüne dönüşmesi durumuna da metinde tek örnekte rastlanmaktadır:

-/d/- > -/y/-: *ayru ayru* 39b/3.

Bunların dışında metinde ötümsüzleşmenin gerçekleştiği bir örnek de vardır:

-/c/- > -/ç/-: *akça* 28b/14.

I.2.6. Ünsüz Türemesi

I.2.6.1. Ön Seste Ünsüz Türemesi

Metinde *vur-* fiili geçmez fakat bir kez çarpma işlemini ifade eden *ur-* fiili geçmektedir.

Bu durum *ur-* fiilinin hâlâ kullanımdan düşmediğini göstermektedir: *urup* 43b/15.

I.2.6.2. İç Seste Ünsüz Türemesi

Arapça *ḥaṭā'* ve tesniye eki *-eyn* ile oluşan *ḥaṭā'yeyn* kelimesinde /y/ türemesi mevcuttur: *ḥaṭā'yeyn* 40a/10. Ayrıca iki ünlü arasında -n-, -ş- ve -y- koruyucu ünsüzlerinin kullanılması da iç seste ünsüz türemesine örnek olarak verilebilir: *altışar* 44b/7, *bahāsına* 41b/5, *bunda* 15a/8, *bunların* 22a/12, *dördinden* 19a/3, *gendüye* 5b/7, *ḥāşılının* 13b/12, *ikişer* 14b/2, *miḳdārınca* 10a/9, *risāleye* 2a/12. Bununla birlikte kimi zaman hemzeli kimi zaman da hemzesiz yazılan ya da hemzeli şekli metinde hiç bulunmayan Arapça *cā'iz*, *fā'ide*, *sā'ir* ve *zā'ide* kelimelerinin hemzesiz olan örnekleri, araya /y/ ünsüzü getirilerek çeviri yazıya aktarılmıştır: *cāyiz* 11a/15, *fāyide* 38b/9, *sāyir* 4a/6, *zāyide* 4b/13.

I.2.7. Ünsüz Düşmesi

Ünsüz düşmesiyle ilgili olarak Eski Türkçedeki /g/ sesinin veya akıcı /l/ ve /r/ ünsüzlerinin Batı Türkçesinde düşmesi gibi durumlar dikkat çeker (Şahin, 2018: 45). Metinde ünsüz düşmesi de sözcüklerin Batı Türkçesine göre Eski Türkçedeki durumları göz önüne alındığında birkaç örnekte görülür:

-l/- > /Ø/: *getürmek* 34a/7.

-l/ > /Ø/: *o* 9a/11.

-g/ > /Ø/: *aşşı* 39a/6, *dürlü* 29a/14, *elli* 43b/5, *nite* 4a/15.

-g/- > /Ø/: *gerek* 6b/3, *olan* 33b/2, *varınca* 45a/9.

/y/- > /Ø/: *incüdür* 35a/9.

/b/-> /Ø/: *olursa* 20a/6.

-/r/- > /Ø/: *bile* 43a/1, *idi* 41a/13, *imiş* 31b/5.

Metinde tek örnekte /r/ ünsüzün korunduğu da tespit edilmiştir: *birle* 4a/12.

I.2.8. Ünsüz İkizleşmesi

Ünsüz ikizleşmesi söz sonundaki /g/ ve /ğ/ ünsüzlerinin erimesiyle birlikte açık hecenin güçlendirilerek her iki hecenin de dengelenmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Korkmaz, 2017: 101; Şahin, 2018: 46). Metinde ikisi Türkçe ve biri Farsça olmak üzere üç örnekte ünsüz ikizleşmesi görülür ve bunlar şedde ‘◌◌’ ile gösterilmiştir: *aşşı* 39a/6, *elli* 24b/1, *şekker* 35b/16.

I.2.9. Ünlü Türemesi

Ünlü türemesi daha çok yabancı dillerden Türkçeye geçmiş olan çift doruklu hecelerde gerçekleşmekte ve heceler Türkçenin hece yapısına uygun olarak tek doruklu hece durumuna geçmektedir (Duman, 1995: 73; Banguoğlu, 2019: 66). Her ne kadar metindeki *aşl*, *devr*, *ecl*, *havz*, *hayr*, *ism*, *kesr*, *saṭr*, *şahş*, *şehr*, *şekl* gibi Arapça kelimeler çeviri yazıda araya ünlü getirilerek yazılsa da metinde hareke kullanımı olmadığından dolayı bu örneklerde ünlü türemesinin tespitinin yapılması güçleşmektedir. Metinde ünlü türemesi örneğine Türkçe sözcüklerde ise rastlanmamıştır. Fakat şu Arapça sözcüklerde

sonda ünlü türemesi olduğu gözlemlenebilir: Ar. *baʿzı* 40a/15, Ar. *fāʾla* 36b/7 Ar. *fāʾlı* 24a/17, Ar. *ğayrı* 31b/1 (Duman, 1995: 74, 75; Sevinçli ve Çiçek, 2019: 1261).

I.2.10. Ünlü Düşmesi

Metinde bazı sözcüklerin Eski Türkçedeki durumları dikkate alındığında birkaç örnekte ünlü düşmesinin olduğu görülmüştür: *ayru* 39b/3, *birle* 4a/12, *beñzer* 42a/12, *yalhuz* 33b/7.

I.2.11. Ünlü Birleşmesi

Ünlü ile biten bir sözcükten sonra ünlü ile başlayan bir sözcüğün ya da ekin gelmesi sonucunda ünlülerden birinin düşmesi ve iki sözcüğün birleşmesi olayıdır (Timurtaş, 2019: 42). Metinde beş örnekte görülmektedir: *böyle* 6b/13, *kimesne* 35b/9, *nesne* 18a/2, *şol* 20b/12, *şöyle* 10a/10.

I.3. Biçim Bilgisi Özellikleri

I.3.1. Ad-Durum Ekleri

Ad-durum ekleri metinde Eski Anadolu Türkçesinin biçim özelliklerine uygun olarak yazılmıştır. Fakat eklerin ünlüsünün yazımında farklılıklar görülür (Bk. I.1.5. Eklerin Yazımı). Metinde geçen ad-durum ekleri varyantlarıyla birlikte aşağıda gösterilmiştir.

+(n)Uḡ ilgi durumu (genetive) eki: *a+nuḡ* 6a/6, *bāḳī+nūḡ* 16b/2, *ḥāşıl+uḡ* 35a/13, *şekkerūḡ* 42b/14.

+(y)A yönelme durumu (dative) eki: *aḳça+ya* 44a/10, *maḥfūz+a* 36a/13, *risāle+ye* 2a/12, *sekiz+e* 20b/4.

+dA bulunma durumu (locative) eki: *ay+da* 38a/6, *ben+de* 42b/10, *maḥrec+de* 22b/1, *maḳsūm+da* 28b/9.

+dAn ayrılma durumu (ablative) eki: *‘amel+den* 7a/15, *ḥums+dan* 24a/17, *pul+dan* 43b/4, *yedi+den* 14a/9. Ekin zamir n’si olmadan kullanımı bir örnekte görülür: *gendü+den* 19b/6 (5 kez). Ayrıca metinde birkaç cümlede +dAn ayrılma durumu (ablative) ekinin +(n)Uḡ ilgi durumu (genetive) eki yerine kullanıldığı görülür: *‘aded-den birin* 9b/5, *cānib-i yemīn-den birine* 15a/7, *ḳalan-dan kūşūrınūḡ merātibin* 44b/16, *maḍrūbın-dan birinūḡ* 10a/10, *on bir cüz’-den beş cüz’i* 28a/5, *yedi-den dördini* 14a/15.

+(y)I, +Ø belirtme durumu (accusative) eki: *bir+i+n+Ø* 9b/5, *şūret+i+n+Ø* 28b/13, *toḳsan+ı+n+Ø* 9b/8. Ayrıca +(y)I belirtme durumu (accusative) eki yerine hemze ‘ء’ işaretinin kullanıldığı da görülür (Bk. I.1.5. Eklerin Yazımı).

+(y)IIA, +(I)IA vasıta durumu (instrumental) eki: *bir+i+yile* 19b/13, *dirhem+le* 37a/12, *eczā+yıla* 5a/12, *ḳānūn+la* 3b/8, *kesr+ile* 26b/17. +n vasıta durumu eki ise Batı Türkçesinde işlekliliğini kaybetmiş ve şu örneklerde olduğu gibi kalıplaşmış biçimiyle karşımıza çıkmıştır: *degin* 20a/4, *içün* 6b/2, *ḳaçan* 4b/3 (Ergin, 2013: 237; Korkmaz, 2018: 26; Erdal, 2004: 215). Bununla birlikte metinde eskicil olarak *birle* edatının da

vasıta durumu (instrumental) eki göreviyle kullanıldığı görülür: *Ammā vāḥidliġla nām-zede olduġı-çün ne artar ve ne eksilür ve ne bir ‘aded birle mānend olur.* 4a/11-12.

+CA eşitlik durumu (equative) eki: *böyle+ce* 21a/14, *eyle+ce* 29b/12, *kaçan* 4b/3 (Erdal, 2004: 215), *miḳdār+ca* 3b/13, *niçe (ne+ce)* 2a/1, *taḳdīr+ce* 16a/7.

+rA yön gösterme (directive) eki sadece kalıplaşmış yapılarda görülür: *soḡ+ra* 25b/17, *üze+re* 23b/10.

I.3.2. İyelik Ekleri

Metinde III. tekil şahıs, I. çoğul şahıs ve III. çoğul şahıs iyelik ekine rastlanır. Bunlardan III. tekil ve III. çoğul şahıs iyelik ekleri metinde sık görülürken I. tekil şahıs iyelik eki sadece iki kez görülür: *aḳça+sı* 37b/13, *mertebe+si* 9a/3, *tefāzül+i* 35a/13, *ücret+i* 18b/5, *aḳça+muz+a* 39a/6, *sefer+ümüz+e* 39a/11, *āḥād+ları* 11a/16, *muwāfaḳat+ları* 5a/4, *vazīfe+leri* 38a/8, *vefḳ+leri* 32b/12.

I.3.3. Çoğul Eki

Metinde çoğul eki +lAr kullanılmıştır: *‘aḳd+ler* 11a/6, *ḳuvvet+ler* 3b/17, *metā‘+lar* 39a/11, *murād+lar* 2b/9, *nesne+ler* 2a/8.

I.3.4. Aitlik Eki

Metinde aitlik eki +KI sadece üç örnekte kullanılmıştır, ekin damak ve dudak uyumuna uyduğu görülür: *evvel+ki* 15a/3, *mertebe+de+ki* 9b/7, *yanında+ğı* 9b/6. Tek örnekte kalıplaşmış biçimdedir: *kağı* 19a/10.

I.3.5. Soru Edatı

Soru eki mI metinde sadece iki kez kullanılmıştır: *‘amel şavāb üzerine mi+dür ve-yāhūd haṭā’ üzerine mi+dür* 7a/17.

I.3.6. Ek Fiil

Ek-fiilin isim çekimi; geniş zaman, görülen geçmiş zaman, anlatılan geçmiş zaman ve şart kipinde görülür: *altmış-dur* 24b/1, *beyān-ı-n-da-dur* 13b/15, *gibi-dür* 5a/3, *kısım-dur* 10b/6, *nev’inden i-miş* 31b/5, *şavāb üzerine i-miş* 7b/7, *la’l i-di* 41a/13, *var-dı* 41a/12, *nice-y-ise* 10a/11, *var-ısa* 16b/2, *yog-sa* 7b/17.

Birleşik zaman çekimi şeklindeki ek fiil; anlatılan geçmiş zamanın hikâyesi, geniş zamanın rivayeti ve geniş zamanın şartı çekimlerinde görülür: *dut-ıl-mış i-di* 31a/2, *farz ol-in-mış i-di* 41b/7, *ol-mış i-di* 17a/10, *istihrāc id-er-ler i-miş* 42b/5, *bākī kal-ur-sa* 11a/4, *bul-in-ur-sa* 9b/4, *şor-ar-lar-sa* 43b/4.

Ek fiilin olumsuz çekimine ise metinde geniş zaman ve geniş zamanın şartı çekimlerinde rastlanır: *degül-dür* 31a/6, *yok-dur* 4a/5, *kal-maz-sa* 9a/5.

I.3.7. Fiil Çekim Ekleri

Metinde fiil çekim eklerinden geniş zaman ekleri -r, -Ar ve -Ur; III. tekil şahıs, I. çoğul şahıs ve III. çoğul şahıs çekimlerinde kullanılmıştır. I. çoğul şahıs çekimi sadece iki kez görülür: *şebt id-er-üz* 19a/15, *şebt id-er-üz* 19b/7, *hıfz id-er-ler* 36a/8, *al-ur-lar* 37b/4, *bağla-r* 4a/7, *ko-r-lar* 21a/2, *hāşıl ol-ur* 26a/16, *bākī kal-ur* 9b/14.

Geniş zamanın olumsuz olan -mAz eki ise III. tekil ve III. çoğul şahıs çekimlerinde kullanılmıştır. Ekin III. çoğul şahıs çekiminde sadece bir kez kullanıldığı görülür: *bul-m-maz* 31a/5, *deg-mez* 14a/11, *yetiş-mez* 21b/5, *muzāf ol-maz-lar* 20b/13-14.

Görülen geçmiş zaman ekleri -dU ve -dI; metinde I. tekil şahıs, III. tekil şahıs, I. çoğul şahıs ve III. çoğul şahıs çekimlerinde kullanılmıştır. Ekin yuvarlak ünlülü biçimi olan -dU ekine, I. tekil -dUm ve I. çoğul -dUK çekimlerinde rastlanır: *ihtiyār it-dü-m* 42b/6, *cem' it-dü-k* 12a/17. Ekin düz ünlülü biçimi olan -dI ise metinde daha fazla kullanılmıştır: *kon-ıl-dı* 2a/10, *ma'lūm ol-dı* 7b/7, *kal-dı-lar* 12b/9. Ekin olumsuz yapıda sadece iki kez çekimlendiği görülür: *gör-me-di* 41b/1, *tahrīr ol-ın-ma-dı* 34a/13.

Anlatılan geçmiş zaman eki -mİş; metinde III. tekil şahıs ve III. çoğul şahıs ile çekimlenmiştir: *cem' ol-mış-dur* 2b/14, *hāşıl ol-mış* 31b/6, *derc it-miş-ler-dür* 2a/4, *naql it-miş-ler-dür* 1b/13. Ekin sadece bir kez olumsuz yapıda çekimlendiği görülür: *ol-ma-mış-dur* 2a/1.

Metinde gelecek zaman eki işlevinde bir kez istek kipi -(y)A ve bir kez şart kipi -sA kullanılmıştır:

İnşā allāh hayyizinde tafşīl ol-ın-a 5a/6-7.

inşā allāh ‘ale’l-infirād zıkr ol-ın-sa 21b/6-7.

Metinde sıkça kullanılmış olan istek kipi -(y)A; II. tekil şahıs, III. tekil şahıs, I çoğul şahıs ve III. çoğul şahıs çekimlerinde görülür: *muḳābele kıl-a-sın* 8a/12, *dut-ıl-a* 33a/3, *şehādet id-e* 7a/16, *gör-e-lüm* 39a/7, *vir-e-lüm* 43a/3, *kısmet id-e-ler* 33b/17, *yaz-a-lar* 21a/1. Ekin olumsuz yapıda çekimine de sıklıkla rastlanır: *gel-me-ye* 15b/15, *kal-ma-ya* 20a/4, *unut-ma-ya* 2a/16.

Metinde dört kez kullanılan gereklilik kipi -mAİU, III. tekil şahıs ile birlikte ol- yardımcı fiili getirilerek çekimlenmiştir: *darb it-melü ol-ıcaḳ* 13b/10, *kısmet it-melü ol-ıcaḳ* 40a/2, *nisbet it-melü ol-ıcaḳ* 31b/7, *yaz-ıl-malu ol-sa* 6a/16. Ayrıca Eski Anadolu Türkçesinde gereklilik kipi olarak kullanılan -mAḳ gerek ve -mAḳ lāzım yapıları da metinde görülür (Kalafat, 2020: 99). -mAḳ lāzım yapısı ol- ve gel- fiilleriyle birlikte kullanılmıştır: *getür-mek gerek* 34a/7, *şıfır yaz-maḳ gerek* 6b/2-3, *ḥaṭā ol-maḳ lazım gel-ür* 8a/17, *sekiz ol-maḳ lāzım gel-ür* 45b/7-8.

Şart kipi -sA metinde III. tekil ve III. çoğul şahıs çekiminde kullanılmıştır: *bāḳī kal-sa* 19b/4, *bul-ın-ma-sa* 8b/13, *eyt-se* 42b/8, *maṭlūb ol-ın-sa* 13a/5, *ṭaleb eyle-se* 35b/10, *darb it-se-ler* 4a/9, *gel-se-ler* 39a/14, *şor-ar-lar-sa* 43b/4.

Emir kipi metinde çoğunlukla -gII pekiştirme ekiyle II. tekil kişi çekiminde kullanılmıştır: *bil-gil* 21a/5, *itme-gil telef* 12a/6, *maḥfūz eyle-gil* 10b/8, *darb it* 12b/5, *gel* 18b/5, *ṭut* 10b/7. III. tekil kişi çekiminde ise sadece tek örnekte görülür: *ol-sun* 18b/5.

I.3.8. İsimden İsim Yapım Ekleri

Eski Anadolu Türkçesinde sıkça kullanılan +cılAyIn yapım eki metinde bir kez kullanılmıştır: *a+n+cılayın* 29b/10.

Sıra sayı isimlerine gelen +(X)ncI yapım eki metinde oldukça fazla kullanılmıştır: *üç+ünci* 7b/8, *dörd+ünci* 8a/17, *beş+inci* 8b/17, *altı+ncı* 10a/7, *yedi+nci* 13b/14, *sekiz+inci* 14b/17, *toğuz+uncı* 16b/4. Metinde ekin ilk ünlüsünün yazımında harf kullanılmamıştır. Bu nedenle ekin uyuma bağlı olup olmadığı yazımdan çıkarılamamaktadır. Fakat Kartallıoğlu'na göre 16. yüzyılda söz konusu ekin ilk ünlüsü düz ve yuvarlak tabanlı örneklerde çoğunlukla uyuma bağlıdır (Kartallıoğlu, 2011: 205). Gülsevin de ekin ilk ünlüsünün uyuma bağlı olduğunu fakat ikinci ünlüsünün sadece damak uyumuna uyduğunu belirtmektedir (Gülsevin, 2017: 128).

+CA eşitlik durumu (equative) eki şu örneklerde yapım eki olarak kullanılmıştır: *aķ+ça* 39b/8, *ni+ce* 18b/8, *ni+çe* 2a/1, *Türk+çe* 43b/14 (Gökdayı ve Sebzecioğlu, 2011: 163).

+CAk isimden isim yapım ekine tek örnekte rastlanır: *örüm+cek* 21a/11 (Korkmaz, 2019: 124).

+IXK isimden isim yapım eki metinde biri isim-fiil eki yapısında olmak üzere dört örnekte karşımıza çıkmaktadır: *aķça+lık* 37a/2, *buçuk+lık* 37a/5, *ip+lik* 44a/1, *mütenevvi'a itmek+lik* 4b/1. Bu ekin de ünlüsü yazımda gösterilmemiştir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde ekin ünlü uyumuna girmesinin yanında, yuvarlak ünlülü tabanlara düz ünlü ile geldiği örneklerin de bulunduğu görülmektedir (Gülsevin, 2017: 127; Gülsevin ve Boz, 2004: 155). 16. yüzyılda ekin durumuna bakıldığında yuvarlak ünlülü

tabanlara çoğunlukla düz ünlülü biçimin gelmesinden dolayı, *buçuk+lık* kelimesi düz ünlülü olarak metne aktarılmıştır (Kartallıoğlu, 2011: 221).

+IU yapım ekinin ünlüsü bu dönemde kurallı olarak yuvarlaktır (Gülsevin, 2017: 127). Metinde dört örnekte tespit edilmiştir: *dür+lü dür+lü* 21a/6, *gerek+lü+dür* 5b/15, *kıymet+lü* 36b/6, *yer+lü yerine* 13a/3.

Üleştirme sayı sıfatı türeten +(ş)Ar yapım ekine metinde şu örneklerde rastlanır: *bir+er* 14a/11, *iki+şer* 14b/2, *üç+er* 43b/4, *beş+er* 44a/9, *altı+şar* 35a/7, *sekiz+er* 35a/7, *on+ar* 18b/5.

+mİş isimden isim yapım eki şu örneklerde kalıplaşmış biçimdedir: *altmış* 22a/11, *yetmiş* 44a/15.

+sUz yokluk eki ise metinde tek örnekte görülmektedir: *İtibāren+süz* 7a/4. Ünlüsü metinde yazılmayan bu ekin Eski Anadolu Türkçesi döneminde daima yuvarlak olduğu bilinmektedir (Gülsevin, 2017: 129; Gülsevin ve Boz, 2004: 152).

I.3.9. İsimden Fiil Yapım Ekleri

+A- ekinin ettirgenlik eki -t- ile birleşmesinden oluşan +At- isimden fiil yapım eki metinde tek örnekte görülmüştür: *il+e-t-üp* 23a/17 (Korkmaz, 2019: 174).

+lA- isimden fiil yapım eki de metinde Arapça *darb* sözcüğüne eklenerek fiil türetmiştir: *darb+la+yup* 32b/11.

I.3.10. Fiilden İsim Yapım Ekleri

-(U)k fiilden isim yapım eki daima yuvarlaktır (Gülsevin, 2017: 148; Gülsevin ve Boz, 2004: 159). Metinde üç örnekte tespit edilmiştir: *böl-üg+i+dür* 21a/11, *buç-uḵ* 37b/2, *eksü+k* 9a/9.

-I fiilden isim yapım eki metinde iki örnekte görülür: *daḡ-ı* 30a/5, *dükel-i* 4b/5.

Metinde sıklıkla kullanılan fiilden isim yapım eklerinden biri de fiilimsi ekleridir. İsim-fiil eklerinden -mA, -mAK ve -mAKIIK ekleri metinde geçer. -mA isim fiil eki ol- ve it-yardımcı fiilleriyle sadece üç kez kullanılmıştır: *istiḥrāc it-me-nūḡ* 16a/9-10, *tamām ol-ma-sı-n-a* 2b/9, *tamām ol-ma-sı-n-ı* 2b/11-12. -mAK isim-fiil eki metinde daha sık görülür: *cevāb vir-mek* 16a/14, *muṭābıḵ ol-maḵ* 40a/14, *tanṣīf ol-maḵ* 25a/17, *taẓīf it-meg-e* 7a/4. -mAKIIK ekine ise tek örnekte rastlanır: *mütenevvī'a it-meklik* 4b/1.

Sıfat-fiil eklerinden -(y)An, -(y)AcAK, -dUK, -mİş ve -(U)r ekleri metinde tespit edilmiştir. -(y)An sıfat-fiil eki metinde sıklıkla görülür: *girü ḵal-an şuver-ün* 6b/8, *ka'b di-nil-en-e* 16b/12. *zıkr ol-an üslūb* 28a/6. -(y)AcAK sıfat-fiil eki metinde yalnızca it- ve ol-yardımcı fiilleriyle birlikte kullanılmıştır: *ḵābil ol-ma-y-acak ol-ur-sa* 42b/2, *tanṣīf id-ecek 'aded* 7b/12, *tanṣīf id-eceg-i 'aded* 8a/3. -mİş sıfat-fiil eki metinde yalnızca üç kez ol-yardımcı fiiliyle birlikte kullanılmıştır: *al-miş olur* 35b/7, *'amel-i ol-miş ol-ur* 37b/13-14, *'amel it-miş ol-ur-lar* 38a/9. Metinde -dUK sıfat-fiil eklerinin sayısı da oldukça fazladır: *al-duḡ-ı* 34b/5, *di-dük-leri* 20b/7, *tut-ıl-duḡ-ı* 43b/3. -(U)r sıfat-fiil ekine ise metinde tek bir yerde rastlanır: *mensūb ol-ur dut-ıl-mış i-di* 31a/1-2.

Metin zarf-fiil eklerinin kullanımı bakımından da oldukça zengindir. Zarf-fiil eklerinden -(y)IcAK, -(y)IncA, -(y)Up, -(y)UbAn, -ken, -dUKdA, -dUKdAn sonra, -(y)U, -(y)I ve -(y)A ekleri metinde bulunmaktadır. EAT döneminde genellikle zaman bildiren en işlek zarf-fiil eki olan -(y)IcAK eki, metinde zaman ve durum bildirme işlevleriyle özellikle işlemlerin anlatımında ve problemlerde oldukça sık kullanılmıştır (Salan, 2017: 63): *gel-icek* 31b/8, *kal-ıcağ* 14a/2, *sat-ıcağ* 38b/9, *vir-icek* 25a/9. -(y)IncA zarf-fiil ekinin sadece var- ve ol- fiilleriyle birlikte kullanıldığı görülür: *ol-incA* 44a/10, *var-incA* 20b/2. -(y)Up zarf-fiil eki metinde en fazla kullanılmış olan zarf-fiil ekidir: *al-up* 33b/17, *çek-üp* 8b/5, *gör-il-üp* 31a/9, *yaz-up* 43b/6. -(y)UbAn zarf-fiil eki metinde sadece üç kez kullanılmıştır: *tut-uban* 11b/2, *tut-uban* 12b/7, *zamm id-üben* 12a/16. -ken zarf-fiil eki metinde sadece iki kez i- yardımcı fiiliyle birlikte kullanılmıştır: *i-ken* 4a/16, *i-ken* 17a/13. -dUKdA zarf-fiil ekinin sadece gör-, ol- ve it- fiilleriyle birlikte kullanıldığı görülür: *darb it-dükde* 16b/3, *gör-dükde* 10a/3, *ihrâc ol-in-duğda* 13b/16. -dUKdAn sonra zarf-fiil ekine de metinde sıkça rastlanır: *gör-il-dük-den sonra* 18b/4, *konılduğdan sonra* 44b/11. -(y)U zarf-fiil eki yalnızca *ayru* ve *diyü* kalıplaşmış yapılarında görülür. İlki metinde ikileme olarak kullanılmıştır: *ayru ayru* 39b/3. Diğerinin ise özellikle aktarım cümleleri ve problemlerdeki soru cümlelerinde kullanımı dikkat çeker: *ba‘ż ‘ulemā “cemi‘ü’l-‘ulūm ke’l-vezīr ve ‘ilmü’l-ḥisāb ke’l-melik mā-ḥalā ‘ilme’d-dīn” diyü naql itmişlerdür* 1b/12-13, *eger “Şümün ne miqdār rub’ olur?” diyü su‘āl iderlerse* 23b/9. -(y)I zarf-fiil eki metinde geçen şu örnekte artık kalıplaşmıştır: *dahı* 34a/12. -(y)A zarf-fiil eki ise metindeki üç örnekte yine kalıplaşmış biçimde yer almaktadır: *göre* 21b/14, *öte* 9b/3, *yine* 32b/11. -(y)U, -(y)I ve -(y)A zarf-fiil ekli yapıların metinde olduğu gibi

kalıplaşmış biçimde yaygınlık kazanmasının nedeni bunların ünlü ile türetilmesi ve bundan dolayı kalıplaşmaya son derece müsait olmasıdır. Bu nedenle Türk dilinin hemen her devresinde bu eklerdeki kalıplaşma örneklerine rastlanılabilmektedir (Korkmaz, 2018: 57).

Bunların dışında kaçan ve tā sözcükleriyle kurulmuş olan kaçan ... f. +sA+kişi, tā (ki) ... f. -(y)IncA(yA) gibi zarf-fiil yapıları da metinde yer almaktadır (Gülsevin, 2017: 139-140): kaçan ... f. +sA+kişi yapısı metinde bir kez görülür: *daḥī her **kaçan** bir ‘aded bir ‘adede muzāf **olma-sa** 4b/3. tā (ki) ... f. -(y)IncA(yA) yapısı ise metinde iki kez görülür: **tā** maṭlūb olan mertebeye **var-ınca** 6a/8-9, **tā** bire **var-ınca** 20b/2.*

I.3.11. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Metinde fiilden fiil türeten eklerden biri olan çatı eklerinin kullanımı da dikkat çeker. Ettirgen çatı eki biri kalıplaşmış olmak üzere iki örnekte görülür: *bildürür* 3b/8, *getürüp* 39a/4. Edilgen çatı eki metinde oldukça sık kullanılmıştır: *çekilür* 7a/3, *dinilse* 42a/14, *dutılmış* 31a/2, *eksilür* 4a/12, *farz olunmuş* 41b/14, *görüle* 18b/1, *konıldı* 2a/10, *satılacak* 39a/11, *virilmek* 14a/8, *yazılır* 45a/6, *zıkr olındı* 21b/6. Dönüşlü çatı ekinin örnekleri sınırlıdır: *bulınsa* 9b/3, *murād idindüklerinüñ* 6a/1. İşteş çatı eki ise yalnızca iki örnekte tespit edilmiştir: *bölüşseler* 39a/8, *yetişmez* 21b/5.

I.3.12. Birleşik Fiiller

Metinde etmek, olmak, kılmak ve eylemek yardımcı eylemleriyle oluşmuş birleşik fiil örnekleri bulunmaktadır. Bunlardan etmek ve olmak yardımcı fiilleri metinde oldukça sık görülürken eylemek yardımcı fiili daha az kullanılmış, kılmak yardımcı fiiline ise sadece iki örnekte rastlanmıştır: *kıldılar* 12b/9, *ma'lûm olur* 40a/16, *muḳābele kılasın* 8a/12, *nisbet itmek* 32b/2, *tanşîf iderler* 25a/6, *zam<m> eylegil* 11b/2, *zıkr olındı* 12b/16, *ṭaleb eyleseler* 36b/4.

Kurallı birleşik fiillerden ise sadece yeterlilik fiili metinde kullanılmıştır. Yeterlilik fiili Eski Anadolu Türkçesinde olumlu yapıda bil- fiili ile, olumsuz yapıda -uma ile yapılmaktadır (Şahin, 2018: 70). Metinde bir kez yeterlilik fiilinin olumlu yapıda kullanımına rastlanmaktadır: *fehm id-ebil-dük-leri-n-e göre* 21a/6.

SONUÇ

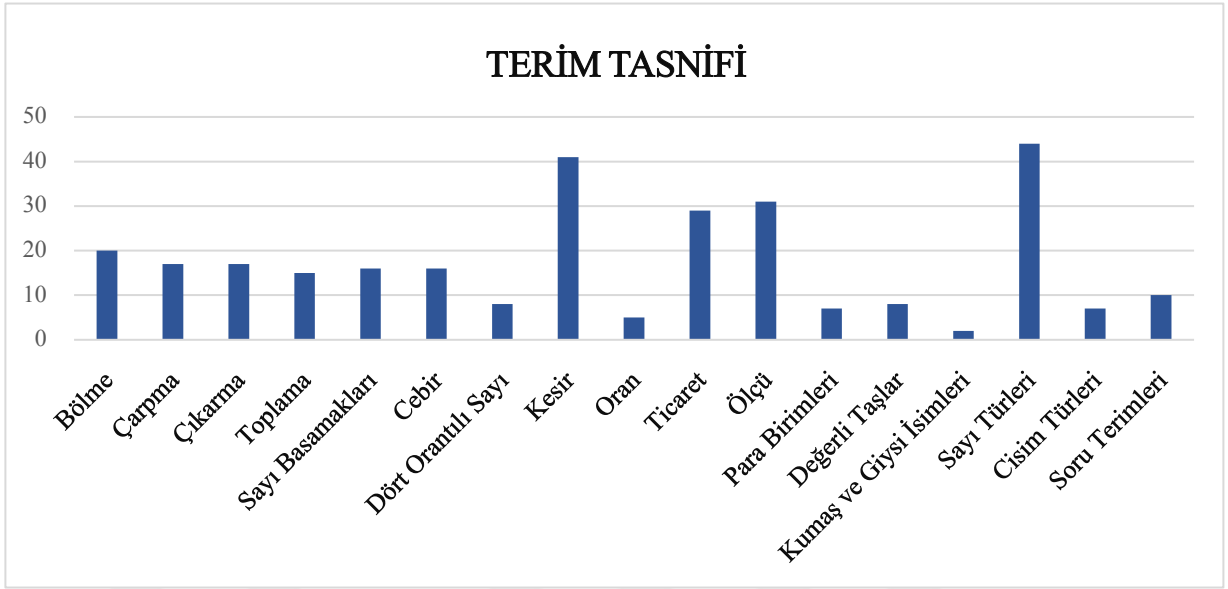
Bu çalışmada Kâtip ‘Alā’uddîn Yūsuf’un ‘Zübde mine’l-Ḥisāb’ adlı eseri üzerinde Türk dili alan yazınındaki tarihi metin incelemeleri usullerine göre bir dil incelemesi yapılmıştır. Bu bağlamda çalışma giriş, inceleme (imla, ses ve biçim özellikleri), metnin çeviri yazıya aktarımı, Türkiye Türkçesine aktarım, terim sözlüğü, dizin ve tıpkıbasım bölümlerinden oluşmaktadır. Öncelikle eserin kaleme alındığı tarihi arka plan oluşturulmuş, kaynaklarda verilen bilgilerden ve Zübde mine’l-Ḥisāb’ın içeriğinden hareketle yazar ve eser tanıtılmaya çalışılmıştır. Daha sonra eserin kurgusu, içeriği, dili ve üslubu ile ilgili dikkat çeken noktalara temas edilmiştir.

Eserin 16. yüzyılda istinsah edilmesine rağmen Eski Anadolu Türkçesinin ses özelliklerine uygun olarak yazıldığı görülmüş fakat bu dönemin ses özelliklerine aykırı tek örnek olarak edilgenlik ekinin geçiş aşamasında olduğu tespit edilmiştir. Bu örnek dışında -IcAK zarf-fiil eki tek yerde *diyücek* şeklinde yuvarlak ünlü ile yazılmıştır. Fakat *diyücek* yapısının *diyü* yapısı ve -IcAk zarf-fiil ekinin karıştırılması sonucu ortaya çıktığı ve yazım yanlışı olarak değerlendirilebileceği söylenebilir. Birkaç kelime dışında harekesiz olarak kaleme alınan metinde düzenli ve kurallı bir imlanın olmadığı, bazı sözcük ve eklerin yazımında tutarsızlık olduğu görülmüştür. İlgi durumu (genetive) eki, belirtme durumu (accusative) eki, yönelme durumu (dative) eki, ek fiilin görülen geçmiş zaman eki, -dUr kuvvetlendirme eki, -dUr bildirme eki, -Ur geniş zaman eki, -dU

görülen geçmiş zaman eki, -(A)lUm birinci çoğul şahıs istek eki, -mAK isim-fiil eki, -duğ sıfat-fiil eki, -IcAK zarf-fiil eki, -Up zarf-fiil eki, -UbAn zarf-fiil eki, -(I)l- ve -(I)n edilgen çatı ekleri metinde farklı yazımlarına rastlanan eklerdir (Bk. I.1.5. Eklerin Yazımı). Ayrıca hemze ile şedde kullanımında da tutarsızlık olduğu ve kimi zaman hemze ‘ء’ işaretinin +(y)I belirtme durumu (accusative) eki yerine kullanıldığı görülmüştür. Arapça ve Farsça sözcüklerin yazımı ise Türkçe sözcüklerin yazımına nazaran daha tutarlıdır.

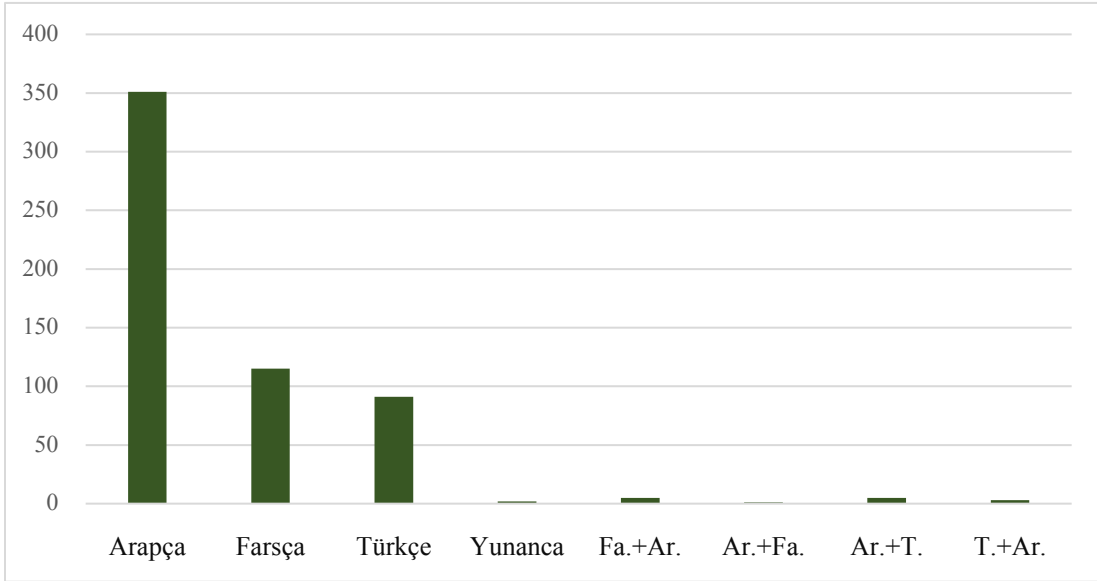
Terim tasnifi, terim sözlüğü ve dizin bölümlerinden hareketle eserin söz varlığına ilişkin bilgi edinilebilir. Yazarın Farsça ve Arapça olarak yazılmış matematik eserlerindeki zorluğa bakılarak Türkçe bir matematik eserinin gerekli olduğunu belirtmesi ve Türk kökenli muhasebe sınıfının Türkçe matematik eseri ihtiyacını karşılamak üzere *Zübde mine’l-Ḥisāb*’ı kaleme alması, matematik terimlerini Türkçe olarak ifade etme gayretinde olduğunun göstergesidir. Bu durum muhasebe sınıfı ve muhasebe matematiği eğitime verilen değerle de ilişkilidir. Nitekim *Mecma’ü’l-Kavā’id, Cāmi’ü’l-Ḥisāb* ve *Umdetü’l-Ḥisāb* gibi matematik eserleri de aynı çabanın sonucu olarak Türkçe kaleme alınmıştır. Bu nedenle Türkçenin matematik diline etkisinin öncelikle siyasi olduğu söylenebilir.

Zübde mine’l-Ḥisāb’daki Türkçe terim varlığı, yazarın matematiksel kavramları Türkçeleştirme isteğini ne ölçüde gerçekleştirebildiğinin tespit edilmesi için incelenmesi gereken temel kısımdır. Çalışmada terim sözlüğüne yer vermeden önce terimler birkaç başlıkta sınıflandırılmıştır. Buna göre terimlerin ait oldukları kavram alanlarına ilişkin dağılımı şu şekildedir:

Grafik 1: Terim Tasnifi

Eser içerisindeki terimlerin dilsel dağılımı ise şu şekildedir:

Grafik 2: Terimlerin Dilsel Dağılımı

Bu verilerden hareketle matematiksel kavramları Türkçeleştirme amacı taşıyan eserin amacına ulaşp ulaşmadığı tartışmalıdır.¹² Metinde Arapça ve Farsça terimlerin Türkçe terimlere oranla daha fazla olması bu dönemde Türkçenin bilim dili olarak gelişiminin henüz başlangıç aşamasında olduğunu ve Türkçenin Fazlıoğlu ve Kalafat'ın da çoğu yazısında değindiği gibi “aracı bir dil” konumunda bulunduğunu göstermektedir. Terimler tamamen Türkçeleşmiş biçimde ele alınmadığından bu dönemde de Arapça ve Farsçanın bilim dili üzerindeki etkisinin devam ettiği açıkça görülür. Yazar genelde terimin Arapçasını tercih etse de yer yer Türkçesini de kullanmıştır. Ancak bunu bir istikrar dahilinde yapmaması Arapça ve Farsçadaki karşılıklarının muhatap tarafından öğrenilmesinin hedeflenmesine bağlanabilir. Bunların dışında eserdeki iki ölçü teriminin Yunanca kökenli olması da Osmanlı ticaret hayatında Rumların etkin olduğuna dair ipucu verir.

Yazar eserinde konuları basitten zora doğru nitelendirebileceğimiz düzeyde ele almakta; konuyu hitap ettiği kitleye tanımlama ve öyküleme yapma, kuralları sıralama, şiir dilinden yararlanma, problemlerde kurgusal karakter adlarını kullanma gibi tekniklerle öğretmeye ve benimsetmeye çalışmaktadır. Bütününe bakıldığında gerek söz konusu dönemin Türkçesini matematik alanında bilimsel bir dille yazıya aktarması, gerekse de içerdiği konularla birlikte temel seviyedeki öğretici problemlere yer vermesi bakımından eserin bu dönemde muhasebe matematiği öğretimine hizmet eden seçkin bir kılavuz olduğu söylenebilir.

¹² Bu durum eserin bünyesindeki Türkçe matematik terimleri üzerinde yapılacak olan farklı bir çalışmada irdelenecek ve bu terimler dönemin diğer muhasebe matematiği eserlerindeki Türkçe terimler ile semantik açıdan karşılaştırılacaktır.

II. BÖLÜM: METİN

II.1. Metnin Çeviri Yazıya Aktarılmasında Dikkat Edilen Hususlar

1. Metinde kapalı e /è/ sesi için ayırt edici bir yazıma rastlanmadığından /i/'li yazım tercih edilmiştir.
2. Metin içerisinde mükerrer olan yazımlar çıkarılmış ve dipnotta gösterilmiştir.
3. Derkenarda yer alan yazımlar bağlama uygun olarak ilgili satırlara eklenmiş ve *italik* gösterilmiştir.
4. Metinde yanlış ve eksik yazıldığı düşünülen yazımlarda anlam bütünlüğünü sağlamak amacıyla üçgen ayraç < > içerisinde ekleme yapılmıştır.
5. Belirtme durumu (accusative) eki için esreli ve esresiz hemze ‘ء’ işaretinin kullanıldığı kelimelerde hemze ‘ء’ işareti /y/ ünsüzü konularak gösterilmiştir.
6. Ek fiilin gösteriminde metinde eğer ek bitişik yazılmışsa kısa çizgi ‘-’ ile ayrılmıştır. Örneğin var-ısa, nice-y-ise.
7. Vasıta durumu (instrumental) eki metinde eğer bitişik yazılmışsa yine kısa çizgi ‘-’ ile ayrılmıştır. Örneğin eczâ’-y-ıla.
8. Metinde yanlış yazılmış olan kelimeler düzeltilmiş ve dipnotta “doğru yazımı: metindeki yanlış yazımı” şeklinde gösterilmiştir.

9. Metin paragraflara ayrılmış ve noktalama işaretleri konulmuştur.

10. Metinde yer alan matematiksel işlemler ait olduğu yerde görsel olarak verilmiştir.

11. Arapça ve Farsça birleşik yapılı sözcüklerin ve bu dillerden alıntılanan ek ya da edatlardan sonra ayrı yazılması gerektiği hâlde bitişik yazılan sözcüklerin arasına kısa çizgi ‘-’ işareti konulmuştur.

II.2. Çeviri Yazıda Kullanılan Transkripsiyon Sistemi

ء	’
آ	ā / a / e
ب	b, p
پ	p
ت	t
ث	s
ج	c
چ	ç
ح	h
خ	ḥ
د	d
ذ	z / d
ر	r
ز	z
ژ	j
س	s
ش	ş
ص	ṣ
ض	ḍ / ž
ط	ṭ
ظ	ẓ

ع	‘
غ	ġ
ف	f
ق	ḳ
ك	k / g / ŋ
ل	l
م	m
ن	n
و	o / ö / u / ü / v
ه	h / a / e
لا	l
ى	y / ı / i / ĩ

II.3. METİN

[1b] (1) Bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm.

(2) Elḥamdülillāhi'l-aḥadi'l-ferdi's-şamed el-münezzehü 'ani'l-zevci ve'l-'aded. Ellezi ya'lemu (3) mekâ'ile'l-bihâri ve'l-enhâr ve meşâķīle'l-cibâli ve'l-eşcâr. El-müberrâ 'ani'n-noķşâni (4) ve'z-zevâl el-mu'arrâ 'ani'l-ḥulûli ve'l-intikâl ve'l-ittisâl ve'l-infişâl. Leyse lehü (5) şerîkûn ve-lâ mişâl. Ve eşhedü en lâ ilāhe illallāh vaḥdehü lâ şerîke leh 'âlimu'l-ġaybi (6) ve's-şehâdeh el-kebîru'l-mute'âl ve eşhedü enne seyyidenâ Muhammeden abduhü ve resûluhü nebiyyen (7) şâdıkân fi'l-maķâl ve resûlen maḥmûdu'l-fi'âli marzî'l-ḥişâl. Şallalāhu 'aleyhi (8) ve 'alâ âlihî ve şaḥbiḥî ḥayru şaḥbin ve âl.

Ammâ ba'd bilgil kim 'ulûm ḥükmi dört nev'dür. (9) Evvelkisine riyâziyyât ve ikincisine mantıķıyyât ve üçüncisine tabî'ıyyât (10) ve dördüncisine ilâhiyyât dirler. Lâkin 'ind ülû'l-elbâb 'ilm-i ḥisâb (11) daḥı riyâziyyâtun eşrefidür. Kemâ ķâle'l-lāhü ta'âlâ ve “lita'lemü 'adede's-sinîne (12) ve'l ḥisâb”¹³ hattâ ba'z 'ulemâ “cemî'ü'l-'ulûm ke'l-vezîr ve 'ilmü'l-ḥisâb ke'l-melik (13) mā-ḥalâ 'ilme'd-dîn” diyü naķl itmişlerdür. Zîrâ ki a'dâd aķvâlün esrârıdır, (14) ḥurûf ef'âlün esrârı olduğı gibi. İmdi bu taķdîrce bu (15) 'ilmde daḥı faẓilet var idüğı aẓharu mine's-şems ve ebyenu mine'l-ems [2a] (1) olup niçe kimesneler bu 'ilme şürü' itdükde Ėâlib <ẓann> budur ki bu 'ilmün (2) müşķilâtı ba'zısına 'inâyet-i ḥaķķla feth olup ba'zısına olmamışdır. (3) Anun-içün ki bu 'ilmde vâķı' olan mu'teber kitâblarun kimi 'Arabî ve kimi Fârsîdür (4) ki müteķaddimîn ve

¹³ “lita'lemü 'adede's-sinîne ve'l ḥisâb” ifadesi Yunus Suresi 5. Ayet ve İsra Suresi 12. Ayetten alıntıdır.

müte'ah<h>irîn her biri daķāyık derc itmişlerdür (5) ve vilāyet-i Rūmda ekşer isti'māl olan lisān-ı ĥod *Türkī dilidür*. Pes bu Türkī dilde (6) daķı bu fennün beyānında bir ĥoş risāle olmak fī-zemāninā hazā (7) maṭlūb ve mergūb olduķı ecilden 'ulemā'-yı selef ve büleğā'-yı ĥalef (8) resā'ilinde vāķı' olan müşkilāta nazār olunup, şol nesneler ki (9) gereklü ve mu'teberdür. Be-ṭarīķ-i aḥsen ve eshel intihāb ve tercüme olındı (10) ve bu risāleye "Zübde mine'l-Ḥisāb" diyü isim ķonıldı, iki fen<n> üzerine (11) binā olındı. Ammā bu 'ilme ṭālib ve rāğıb olan zāt-ı şerīfün (12) ve 'unşur-ı laṭīfün dīde-i pür-nūrı bu risāleye daķı vāķı' olup (13) fā'ide dutduķları taķdīrce me'mūl ve mütevaķķı' ve mes'ūl (14) ve mutazarrı' olınan anlardan oldur ki bu risāleyi inşā ve tercüme (15) iden ez'afü'l-'ibād rabbü'l-'ālemīn kātib 'Alā'u'd-dīn faķīri daķı (16) ĥayr du'ādan unutmaya ki cezāühüm 'inde rabbihim cennāt ü 'adn tecrī (17) min taḥṭihā'l-enhāru ḥālidine fīhā ebedā vāķı' ola.

El-Faşlu'l-Evvel: [2b] (1) 'İlm-i ḥisāb beyānındadır ve bu fenn üç maķāle üzerine cem' olmuşdur: (2) **Maķāle-i ev<v>elī:** Ehl-i Hindün ḥisābları beyānındadır ve bu maķāle (3) muķaddime ve otuz bāb ve ḥātime üzerine cem' olmuşdur. (4) **Maķāle-i sānīye:** Ehl-i tencīmün ḥisābları beyānındadır ve bu maķāle (5) muķad<d>ime ve beş faşl üzerine cem' olmuşdur. **Maķāle-i sālişe:** (6) Ehl-i cezr ve muķābele ḥisābları beyānındadır ve bu maķāle (7) muķaddime ve ṭoķuz güftār üzerine cem' olmuşdur.

El-Faşlu'ş-Şānī: (8) 'İlm-i misāḥa '*misāḥat-ı zemīn-i peymūden*' beyānındadır ve bu fen<n> muķaddime ve üç nev' üzerine (9) cem' olmuşdur. Pes dükeli aḥvālide murādlar tamām olmasına hem (10) tevḥīķ ve isti'ānet Ḥüdā-yı Ta'ālā celle ve 'alā ḥazretinden ricā

(11) olunur. Lā-cerem fakîr dahı bu risâlenün ahsen vechle tamâm (12) olmasını, yine ol
hazretinden iltimâs ider ki fe-inne'l-muvaffak (13) mâ yeşâ'ü ve'l-kadîr 'aleyhdür.

EL-FAŞLU'L-EVVEL: 'İlm-i hisâb (14) beyânındadır ve bu fenn üç makâle üzerine
cem' olmuştur. (15) **Makâle-i ev<v>elî:** Ehl-i Hindün hisâbları beyânındadır ve bir
mukaddime (16) ve otuz bâb ve hâtime üzerine cem' olmuştur. **Mukaddime:** Ta'rîfât (17)
beyânındadır. **Bâb-1 evvel:** Şihâhün şuveri ve merâtibi ve 'ukûdı ve esmâsı [3a] (1)
beyânındadır. **Bâb-1 şânî:** Şihâhün tazîfi beyânındadır. **Bâb-1 (2) sâlis:** Şihâhün tanşîfi
beyânındadır. **Bâb-1 râbi':** Şihâhün (3) cem'<i> beyânındadır. **Bâb-1 hâmis:** Şihâhün
tefrîki beyânındadır. **Bâb-1 (4) sâdis:** Şihâhün darbı beyânındadır. **Bâb-1 sâbi':** Şihâhün
kısmeti beyânındadır. (5) **Bâb-1 şâmin:** Şihâhün cezri beyânındadır. **Bâb-1 tâsi':** Şihâhün
(6) ka'b beyânındadır. **Bâb-1 'aşir:** Ezyed a'dâd-ı <erba'a-ı> mütenâsibe beyânındadır.
(7) **Bâb-1 hâdî 'aşr:** A'dâd-ı müteşarîke ve mütebâyine beyânındadır. **Bâb-1 şânî (8)**
'aşer: Kûsûrûn ta'rîfi ve keyfiyyet-i vaz'ı beyânındadır. **Bâb-1 sâlis (9) 'aşer:** Kûsûrûn
mahârici beyânındadır. **Bâb-1 râbi' 'aşer:** Kûsûrûn tecnîsi (10) beyânındadır. **Bâb-1**
hâmis 'aşer: Kûsûrûn ref'i beyânındadır. **Bâb-1 sâdis 'aşer:** (11) Kûsûrûn tahvîl<i>
beyânındadır. **Bâb-1 sâbi' 'aşer:** Kûsûrûn tefâşîli (12) beyânındadır. **Bâb-1 şâmin 'aşer:**
Kûsûrûn tazîfi beyânındadır. **Bâb-1 (13) tâsi' 'aşer:** Kûsûrûn tanşîfi beyânındadır. **Bâb-1**
'işrûn: Kûsûrûn cem'<i> (14) beyânındadır. **Bâb-1 hâdî 'işrûn:** Kûsûrûn tefrîki
beyânındadır. (15) **Bâb-1 şânî 'işrûn:** Kûsûrûn darbı beyânındadır. **Bâb-1 sâlis 'işrûn:**
(16) Kûsûrûn kısmeti beyânındadır. **Bâb-1 râbi' 'işrûn:** Kûsûrûn (17) nisbeti
beyânındadır. **Bâb-1 hâmis 'işrûn:** Kûsûrûn cezri beyânındadır. **Bâb-1 [3b] (1) sâdis**
'işrûn: A'dâd-ı erba'a-ı mütenâsibe beyânındadır. **Bâb-1 sâbi' 'işrûn:** (2) Mu'amelât ve

icārāt beyānındadır. **Bāb-1 şāmin ‘işrūn:** Nādirāt (3) büyü‘ ve icārāt beyānında<dur>.

Bāb-1 tāsi‘ ‘işrūn: Takṣīm-i ğuremā beyānında-(4)-dur. **Bāb-1 şelāşūn:**¹⁴ Haṭā’-yı vāhid ve haṭā’yeyn beyānındadır. (5) **Hātime:** Mesā’il-i müteferriḳa beyānındadır.

Muḳaddime: Ta’rīfāt (6) beyānındadır. Bilgil kim ‘ilm-i ḥisāb bir ‘ilmdür; a’dād-ı mechūle-(7)-den her ḳanġı ‘aded olursa eger; maḥşūş-ı ma’lūmātdan (8) ḳānūnla anı istiḥrāc itmek ṭarīḳin bildürür. Pes bu ‘ilmün (9) mevzū’ı bu taḳdīrce ol olur, daḫı bu ḳavl üzerine (10) aḡa dirler ki ol birden cem‘ ola. Ammā el-‘aded-i nişf-ı (11) mecmū‘-ı ḥāşiyeteyn ḳavli üzerine ‘aded aḡa dirler ki iki (12) ṭarafı ola ve ol ṭaraflardan cem‘ idüp taṣṣīf idicek (13) gendü miḳdār ola. Pes bu miḳdārca vāhid ‘adedden (14) olmaz, evvel ‘aded iki vāḳı‘ olur. Ammā vāhid ‘adedden (15) olmaduġına ḥakīm büzürg Fişāğoras ḳavli üzerine (16) bī-mişl¹⁵ olduġı-çündür, zīrā ki bu ḳavl üzerine bir bir ‘adede (17) ḳuv<v>etler ve ḥāş<ş>iyyetler vardır. Lakin her birinde vāḳı‘ olan ḳuv<v>etler [4a] (1) ve ḥāş<ş>iyyetler vāhid diyü daḫı olmaḳ mümkündür. Meşelā her ‘aded ki (2) ṭarafeyn idüp taṣṣīf idicek gendü *ḳadar* olmaḳ her bir ‘adedde bir (3) ḥāş<ş>iyyet vardır. Pes bir ḥāş<ş>iyyet vāhidde daḫı vardır ki ḥāş<ş>iyyet (4) taṣṣīf idicek yine gendü ḳadar olur; ammā vāhidde bir ḳuvvet (5) ve bir ḥaşşa daḫı vardır ki hīç bir ‘adedde yokdur. Her çend ki (6) gendü mişline ḍarb ve ḳismet olsa, taġyīr vaż‘ itmez ve eger sāyir (7) a’dādda bir ḥālet vāḳı‘ olsa dürlü dürlü şüret bağlar. (8) Meşelā ol ‘aded ki şihāḥdan ola, mişline ve-yāḥūd āḡar (9) ‘adede ḍarb itseler zāyid olur ve ḳismet itseler nāḳış olur (10) ve ol ‘aded ki kūsūrdan vāḳı‘ olur, mişline ve-yāḥūd ġayrıya (11)

¹⁴ şelāşūn: şelaşūn

¹⁵ Metinde *bī-mişl* ifadesi *bī-meyl* olarak geçmektedir. MM’de de *bi-mişl* şeklinde yer alan kelime, bağlama uyması için bu şekilde düzeltilmiş ve çeviriye eklenmiştir.

darb itseler nākış ve kısmet itseler zāyid olur. Ammā vāhidlīgla nām-zede (12) olduğı-
çün ne artar ve ne eksilür ve ne bir ‘aded birle mānend olur. (13) Pes vāhidi ‘adedden
‘ad<d> itmedüklerine bir sebep dahı budur. Līkin (14) ‘aded olmaduğı münāfi¹⁶
degüldür. Cemī‘ a‘dāduñ aşlı (15) ve mebdē’<i> ve merci‘i ve muḥīṭi olduğına
nite<kim> bilā-teşbīh meşelā ‘ālemün ‘ālemde (16) mebdē’<i> ve merci‘i ve muḥīṭi iken
‘ālemden ḥāricdür ve bu ol vāhid (17) degüldür ki ol cüz’ lā-yetecezzā ola.

Bil, şol vāhid-i i‘tibārīdür ki [4b] (1) anı şihāḥ ve kūsūr-ı mütenevvi‘a itmeklik
mümkindür. **Fe-emmā** “el-‘aded mā-yedḥul (2) fi’l-‘add” didükleri qavl üzerine vāhid
dahı ‘adedden vāqı‘ olur (3) ve hüve’l-qavlü’l-muḥtār ve dahı her kaçan bir ‘aded bir
‘adede muzāf olmasa (4) aḡa şaḥīḥ dirler ve eger olursa aḡa kesir dirler ve muzāf ile
muzāf (5) olana maḥrec dirler ve dükeli ‘aded yā evvel veyā mürek<k>eb dirler. Bunlar
dahı (6) yā zevc veyā ferd olmaḡdan ḥālī degüldür. Pes ‘aded-i evvel-i zevc ikidür, (7) ve
mürekkebi dördür ve ‘aded-i evvel-i ferd üçdür, mürekkeb<i> toḡuzdur. Ammā zevc (8)
üç nev‘dür: Birisi zevcü’z-zevcdür yüz yigirmi sekiz gibi ki vāhide (9) varınca tanşīf
itmek mümkindür ve biri zevcü’l-ferddür dahı on gibi ki (10) hemān bir kerre tanşīf olur.
Bu zıkr olan a‘dād bir nice nev‘dür: Kimine (11) zā’ide ve kimine nākışa ve kimine
tāmme ve kimine müteḥābbe ve kimine mütevāfiḡa (12) ve kimine mütedāḥile ve kimine
müteşārike ve kimine mütebāyine ve kimine āşamm (13) ve kimine munṭaḡ ve kimine
musaṭṭaḡa ve kimine mücesseme dirler.

¹⁶ olmaduğı münāfi: mükerrerdür.

Ammā zāyide on (14) iki gibidür ki eczā'sın¹⁷ cem' idicek gendüden zāyid olur. **Ammā nākışa** (15) dört gibidür ki eczā'sın¹⁸ cem' idicek, ya'nî nişfin ve rub'ın cem' (16) idicek gendüden nākış olur. **Ammā tāmme** altı gibidür ki eczā'sın¹⁹ cem' (17) idicek gendü kadar olur. **Ammā müteḥābe** iki yüz yigirmi ile iki yüz [5a] (1) seksen dört gibidür <ki> iki yüz seksen dördün eczā'sın²⁰ cem' idicek (2) iki yüz yigirmi olur, <iki> yüz yigirmnin eczā'sın²¹ cem' idicek iki yüz (3) seksen dört olur. **Ammā mütevāfiḳa** iki ile altı gibidür ki (4) biri birine muvāfaḳatları nişflıgladır. **Ammā mütedāḫile** iki ile dört (5) gibi, dördle sekiz gibi ve üçle altı gibi ve üçle toḳuz gibidür ki bunların (6) ki a'dādun biri birine tedāḫüli vardır. İnşā'allāh ḫayyızinde tafşıl (7) olına. **Ammā müteşārike** yine hemān anlardır ki bunların gibinün mā-(8) beynlerinde hem²² muvāfaḳat ve hem²³ mütedāḫilat vardır. **Ammā mütebāyine** iki ile (9) üç ve üçle beş gibidür ki bunların gibinün mā-beynlerinde ne (10) muvāfaḳat ve ne mütedāḫilat vardır. **Ammā āšamm** on bir gibidür, (11) hiç bir 'aded buña küsür ve anlardan mürekkeb olan küsürlarla muzāf (12) olmaz meger ki eczā'-y-ıla.²⁴ **Ammā munṭaḳ** bunun 'aksidür. **Ammā musaṭ<ṭ>aḫa** (13) üç nev'dür: Birine murabba' ve birine ḡayrı ve birine mustaṭīl dirler. (14) **Ammā murabba'** dört gibidür ki ikiyi ikiye ḍarb itmekden ḫāşıl olur. (15) Pes dörde murabba' ve muḳābelesine ḍıl' dirler ve ḡāh olur ki (16) dörde meczūr ve muḳābelesine cezr dirler

¹⁷ eczā'sın: eczāsın

¹⁸ eczā'sın: eczāsın

¹⁹ eczā'sın: eczāsın

²⁰ eczā'sın: eczāsın

²¹ eczā'sın: eczāsın

²² hem: ne

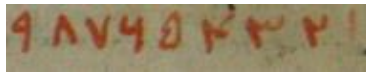
²³ hem: ne

²⁴ eczā'-y-ıla: eczā-y-ıla

ve gāh olur ki (17) dörde mālī ve muḳābelesine şey²⁵ dirler. **Ammā ğayrı** altı gibidür ki [5b] (1) ikiyi üçe ḍarb itmekden olur. **Ammā mustaṭīl** on gibidür ki (2) ikiyi beşe ḍarb itmekden olur; <pes on> ‘adedinüñ mā-beyninden (3) fazlına birden ziyāde olup birbirine ḍarb olındukda, (4) ḥāşılına ‘aded-i mustaṭīl dirler. **Ammā mücesseme** dört nev’dür: (5) Birine mek‘ab ve birine kebnī ve birine pirī ve birine levḥī dirler.

(6) **Ammā mek‘ab** sekiz gibidür ki <ikiyi> ikiye ḍarb idüp ḥāşıl (7) olana yine gendüye ya‘nī ikiye ḍarb itmekden olur. (8) Pes bu taḳdīrce ikiye ka‘b dirler, ammā ba‘żlar ikiye ḍıl‘ (9) ve sekize ka‘b dirler, ikisi daḥı bile cāyizdür. **Ammā kebnī** (10) on sekiz gibidür ki üçü üçe ḍarb idüp ḥāşıl (11) olanın ikiye ḍarb itmekden olur. **Ammā pirī** otuz altı gibidür ki üçü üçe ḍarb idüp ḥāşılın dörde ḍarb itmekden olur. **Ammā levḥī** yigirmi dört (12) gibidür ki ikiyi üçe ḍarb idüp ḥāşılın dörde (13) ḍarb itmekden olur. Bilgil ki a‘dāduñ ḥuşuşında²⁶ vāḳı‘ (14) olan kelimātuñ ḥaddi ve ḥaşri yokdur, tafşīl olmağa ḥod (15) bu risāle müteḥammil degüldür. Ammā şol-ki gereklüdür, zıkr olındı (16) ve Allāhu a‘lem bi’ş-şevāb.

Evvelki bāb: Şihāḥuñ şuveri (17) ve merātibi ve ‘uḳūdı ve esmāsı beyānındadır. Bilgil ki ḥükemā’-i Hind-i [6a] (1) kitābet a‘dāda ihtişār murād idindüklerinüñ mā-dünında vāḳı‘ olan (2) a‘dāduñ her biri-çün bir şekil ihtiyār itmişlerdür, şüretleri (3) bunlardur:

²⁵ şey’: sey

²⁶ ḥuşuşında: ḥuşuşında

ve merātibinün haddi yokdur; (4) ammā dükelinün aşı üçdür: Evvelkisine āḥād, ikincisine ‘aṣerāt, (5) üçüncisine mi’āt dirler. Pes her üç mertebenün ev<v>eline bir devr (6) dirler. Ba’d-ez-ān devr-i şānīye ibtidā idicek anuñ āḥādına ulūf (7) ve devr-i şālīşinün āḥādına ulūf-ı ulūf dirler. Şöyle-ki bir tevālī (8) her biri āḥādda bir ulūf ziyāde iderler, tā maṭlūb olan mertebeye (9) varınca ve her devrün ‘aṣerāt ve mi’ātına yine hemān ol devrün (10) āḥādı ile nisbet virürler, nite ki ‘aṣerāt-ı devr-i şānīye ‘aṣerāt-ı (11) ulūf ve mi’ātına mi’āt-ı ulūf dirler. Vaktā ki bu şūrete ke-en<n>e-hūnuñ²⁷ (12) birisi bu mertebelerün birinde vāqı’ olsa ol şūretün ve ol (13) menzilün isimler-i-y-ile zıkr olmayınca ol şūretün kem<m>iyyeti ma’lūm olmaz. (14) Meşelā yedinün şūreti ‘aṣerāt mertebesinde olsa yedi kerre (15) olur ve eger mertebe-i mi’ātda vāqı’ olsa yedi kerre yüz olur. (16) Ammā yedi yüzün şūreti yazılmalu olsa hıfz-ı merātib-çün bir (17) küçük dā’ire şūretde bir şekil daḥı ihtiyār itmişler, aḡa şıfr dirler.

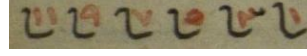
[6b] (1) Pes yedi yüzün mā-dūnında vāqı’ olan merātibün her biri içün (2) ya’nī mertebe-i āḥād ve mertebe-i ‘aṣerāt içün birer şıfr yazmak (3) gerek tā ki yedinün şūreti mertebe-i mi’ātda ne-ki ma’lūm ola, (4) şūreti daḥı budur: 700 ve-kıs ‘alā zalike’l-bāḳī ve ‘uḳūd (5) didükler<i> zıkr olan şūrete ke-en<n>e-hūnuñ isimleridür. Meşelā yedinün (6) ‘aḳdi yine yedidür ve yetmişün daḥı yine yedidür ki mertebe-i evvelde (7) anuñ ismi olur ve yedi yüzün ve yedi biñün ve yetmiş biñün daḥı yine (8) hemān yedidür ve girü ḳalan şuverün daḥı ‘aḳdleri hem-çünān mertebe-i (9) evvelde vāqı’ olan isimleridür. Ammā a’dāduñ isimlerinün daḥı aşı (10) olan ikidür. Bir ve iki ve üç ve dört ve beş ve altı ve yedi ve (11) sekiz ve toḳuz ve on ve yüz ve biñdür ve bunlardan ḡayrı isimler tā mükerrer-(12)-

²⁷ Bu kelime MM Berlin nüshasında *nüh-gāne* ‘dokuzluk’ olarak geçmektedir.

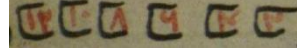
dür. Otuz beş ve üç bin üç yüz altmış beş ve dahı neşv-i tab‘-ı (13) mütevālī ki dirler böyledür:

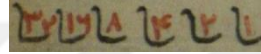
ve neşv-i (14) efrād-ı mütevālī ki dirler böyledür:

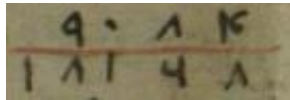
ve neşv-i (15) ezvāç-ı mütevālī ki dirler böyledür:

ve neşv-i (16) taz‘īf-i mütevālī ki dirler böylecedür:

İkinci (17) bāb: Şıhāhuñ taz‘īfi beyānındadır. Bilgil ki taz‘īfden [7a] (1) murād her bir ‘adedi bir gendü miqdār ziyāde itmekdür. **Tarīkı** budur ki (2) ol ‘aded ki anı taz‘īf itmek maṭlūbdur şüretin yazup (3) taḥtına bir ḥaṭ<ṭ> çekilür. Pes cānib-i yemīninden erkāmuñ merātibi (4) i‘tibārensüz taz‘īf itmege ibtidā iderler. Eger her bir ‘aded ki (5) didük ḥāşılı ondan eksük olsa taḥtına şebt iderler (6) ve eger ondan ziyāde olsa taḥtına ziyāde olanı şebt iderler. (7) Ba‘dehū onuñ ‘aḳdi ki birdür, anı zihinde ḥıfz idüp (8) yesārinde vākı‘ olan ‘adedi taz‘īf itdükde aña zam<m> iderler; (9) ammā tamām on olsa taḥtına sıfır şebt idüp yine zıkr (10) olan gibi ‘amel iderler ve eger maḥfūza zam<m> idicek ‘aded bulunmasa (11) yesārinde hemān maḥfūzı şebt iderler şüreti dahı budur: (12)

Pes bu taḳdīrce ṭokuz biñ seksen dördüñ (13) zı‘fı on sekiz biñ yüz altmış sekiz vākı‘ olur ve-kıś ‘alā (14) zālike’l-bāḳī ve dahı bilgil ki her bir ‘amel içün bir mīzān ihtiyār (15) itmişlerdür ve anuñ fāyidesi dahı budur ki ‘amelden fāriğ olıcaḳ (16) ol ‘amelüñ

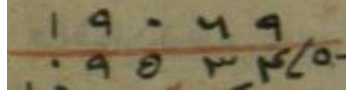
ḥaṭā'sına²⁸ ve şavābına şehādet ide. İmdi bu zıkr (17) olan 'amel şavāb üzerine midür ve-yāḥūd ḥaṭā'²⁹ üzerine midür [7b] (1) bilmek maṭlūb olınsa aşıl mālda vāqı' olan eşkālün 'uḫūdından (2) cem' itmekden daḥı ıarḥdan şonra taz'ıf olınuḫ mīzān duta. (3) Ba'd-ez-ān ḥāşılun eşkālınun mīzān<ı> daḥı zıkr olan üslūb (4) üzerine istiḥrāc olındukdan şonra iki mīzān ber-ā-ber ise (5) 'amel şavāb üzerinedür, ve-illā felā. Meşelā zıkr olan 'amelde aşıl (6) mālun aşıl mīzānı ki altıdur ve ḥāşılun mīzānı daḥı hem-çünān altı-(7)-dur. Pes bu taḫdīrce ma'lūm oldı-ki 'amel şavāb üzerine imiş (8) ve-kıs 'alā zalike'l-bāḫī.

Üçünci bāb: Şıḥāḫun taşīfı beyānındadır. (9) Bilgil ki taşīfdan murād bir 'adedi iki<ye> bölmekdür. Tarīḫi daḥı (10) oldur ki anı taşīf itmek maṭlūbdur, şüretin yazup taḫtına (11) bir ḥaṭ<ı> çekerler. Ba'd-ez-ān cānib-i yesārdan her bir raḫamı merātibi (12) i'tibārensüz taşīf itmege ibtidā iderler. *Taşīf ma'kūsdur ki ıaraf-ı yesārdan ibtidā olunur.* Eger taşīf idecek 'aded (13) ferd ise elbetde kesir gelmek lāzımdur. Pes ol kesir-çün zihnllerinde (14) beş 'aded ḫıfz iderler. Eger ol ferd bir ise taḫtına şıfır şebt (15) idüp cānib-i yemīninde eger 'aded var ise taşīf itdükde (16) maḫfūzı aḫa zam<m> idüp cümlesin taḫtına şebt iderler ve eger 'aded (17) yoḫsa şıfrun taḫtına hemān maḫfūzı şebt iderler. Ammā ol [8a] (1) ferd birden ziyāde ise taşīf idicek vāqı' olan şaḫīḫi (2) taḫtına şebt idüp maḫfūzı yine zıkr olan gibi 'amel iderler (3) ve eger taşīf idecegi 'aded zevcese taḫtına nışfin şebt iderler. (4) Girü ḫalanın daḥı eylece iderler; ammā kenārda vāqı' olan 'adedi (5) taşīf itdükde kesir vāqı' olsa nışfin taḫtına şebt itdükden (6) şonra anun taḫtına ol kesrün şüretin şebt iderler ve eger ol (7) 'adedün nışfi şaḫīḫ olmasa taḫtına şıfır

²⁸ ḥaṭā'sına: ḥaṭāsına

²⁹ ḥaṭā': ḥaṭā

yazup şıfruñ (8) tahtına kesrñ şüretin şebt iderler. Meşelâ on tokuz biñ (9) altmış tokuz tanşîf olmağ mañlûb olınsa zıkr ol tarîk (10) üzere ‘amel idicek nışfi tokuz biñ <beş> yüz otuz dört (11) ve nışf olur ki şüreti dağı budur:

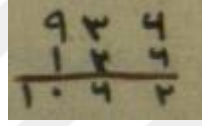
(12) *Tanşîf-i ma’kûs budur ki cānib-i yesārden ibtidā iderler ya’nî menkûşun minh<i> tokuz tokuz tarh idüp bâkî kalanı yine tanşîf idüp menkûş tokuz tokuz tarh itdükden sonra mukābele kılasın müsāvî ise şahîh ve-illā felā* ve bu ‘amelünñ mîzānı iki nev’dür: Biri oldur ki menkûşun minhün (13) ‘aded-i mîzānını tanşîf itdükde menkûşunñ mîzānına müsāvî (14) ola ve biri dağı oldur ki olmaya. Bu taqdîrce menkûşun minhün (15) *mîzānda*³⁰ andan tokuz dağı ziyāde idüp tanşîf iderler. (16) Bu kerre dağı eger menkûşun minhünñ mîzānına müsāvî olmayacak olursa (17) ‘amelde haṭā³¹ olmağ lâzım gelür ve-kıs ‘alā zalike’l-bākî.

Dördünci bāb: [8b] (1) Şıhāḥunñ cem’i beyānındadır. Bilgil ki cem’den murād bir miqdār ‘adedi (2) bir miqdār ‘aded üzerine ziyāde itmekdür. **Tarîki** dağı oldur ki (3) mezîdle mezîdün ‘aleyh bir yere şebt iderler. Şöyle-ki āḥād āḥādına (4) ve ‘aşerāt ‘aşerātına ve mi’ātı mi’ātına ve ulūf ulūfına muḥāzî (5) vākı’ ola. Pes tahtlarına bir haṭ<t> çeküp merātibi i’tibārensüz cānib-i (6) yemīninden ol āḥādların cem’ idüp ḥāşıl olanunñ mertebe-i āḥādın (7) tahtına şebt idüp ve mertebe-i ‘aşerātunñ ‘aḳdın hıfz iderler. (8)

³⁰ Metinde “mîzānına” yazmaktadır, müellif derkenarda “mîzānda” şeklinde not düşmüştür.

³¹ haṭā: haṭā

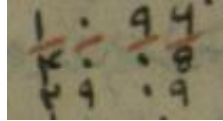
Ba'dehü 'aşerâtların cem' itdükde mahfûzı aña zam<m> iderler ve eger hâşılâ (9) mertebe-i 'aşerât vâkı' olmasa nesne hıfz itmeyüp hemân hâşılı (10) yazar<lar>. Ammâ hâşılâ mertebe-i âhâd vâkı' olmayup 'aşerât (11) vâkı' olursa tahtına şıfır yazup 'aşerâtınun 'ağdin hıfz (12) iderler ve cânib-i yesâr cem' olıcağ aña zam<m> iderler ve eger zam<m> idicek (13) 'aded bulunmasa 'ağdün şüretin yesârine şebt iderler ve girü (14) kalanın dağı bunun üzerine kıyâs iderler şüreti dağı budur: (15)

ve bu 'amelün mîzânı huşûşında mezîdle mezîdün 'aleyhün (16) mîzânların cem' idüp hâşılun mîzânın görürler. Eger muvâfık (17) ise hoş ve-illâ felâ.

Beşinci bâb: Şihâhun tefrîki beyânındadır. [9a] (1) Bilgil ki tefrîkden murâd bir 'aded-i aqall<i> bir 'aded-i ekşerden naqş (2) itmekdür. **Tarîki** dağı budur ki 'adedini bir yere muhâzî şebt (3) idüp her bir raqamı her bir raqamdan mertebesi i'tibârensüz cânib-i (4) yesârden naqş itmege ibtidâ iderler. Eger menkûşun minhden nesne (5) qalmazsa menkûşun minhün üzerine bir küçük haţ<t> çekerler ve eger (6) bâkî qalursa ol haţtuñ üzerine bâkî şebt iderler. Ba'd-ez-ân (7) yemîninde olan 'adedi yine muqâbelesinde menkûşun minhden (8) naqş iderler. Eger muqâbelesinde 'aded vâkı' olmasa ve bâkî olursa (9) menkûşdan eksük olsa, cânib-i yesârde olan 'adedden (10) bir alup anuñ üzerine haţ<t> çeküp bâkî kalanın üzerine (11) şebt iderler ve eger o 'aded hemân ber-â-ber ise üzerine haţ<t> (12) çeküp aña on dirler. Menkûşun muqâbelesinde 'aded varsa (13) aña zam<m> idüp cümlesinden menkûşı naqş iderler ve bâkî (14) kalanın

menkūşuñ muḳābelesinde olan şeklün üzerine ḥaṭ<ṭ> (15) çeküp ḥaṭ<ṭ>uñ üstine şebt iderler ve eger menkūşuñ muḳābelesinde (16) ‘aded yoğsa menkūş<i> hemān ol ondan naḳş iderler. (17) Bākīsin menkūşuñ muḳābelesinde olan şıfruñ üzerine şebt [9b] (1) idüp yine yemīninde olan ‘adedi zıkr olan ṭarīḳ (2) gibi ‘amel iderler. Eger yemīninde vāḳı‘ olan ‘adedi bir mertebe (3) daḥı öte bulınsa, muḳābelesinde olandan naḳş iderler ve eger (4) muḳābelesinde ‘aded bulınmasa, menkūşdan eksük bulunursa, (5) yesārinde vāḳı‘ olan ‘adedden birin alup zıkr olan (6) gibi ‘amel iderler ve eger yesārinde yanındagı mertebede bulınmasa (7) öte ṭarafda olan mertebedeki ‘adedden birin alup zıkr (8) olan gibi ‘amel iderler ve ol olduğı yere yüz diyüp ṭoḳsanın (9) beyinde, ‘aşerāt mertebesinde olan şıfruñ üzerine şebt (10) iderler ve ol bākī kalanın, onı zıkr olan gibi ‘amel idüp tamām (11) itdükden şonra girü kalanın daḥı buña göre kıyās ideler ve (12) bu zıkr olan ‘amelün mişāli budur:

Pes bu taḳdīrce (13) dört bin bişden iki bin ṭoḳuz yüz ṭoḳuzı naḳş (14) olıcaḳ bin ṭoḳsan altı bākī ḳalır ve bu ‘amelün mīzānı iki (15) nev‘<dür>: Biri oldur ki menkūşuñ mīzānı menkūşun minhün (16) mīzānından ekşer vāḳı‘ olsa veyā ikisi daḥı bile müsāvī (17) ola, böyle vāḳı‘ olıcaḳ menkūşun minhün mīzānına andan ṭoḳuz [10a] (1) daḥı zam<m> idüp menkūşuñ mīzānını andan naḳş itdükden (2) şonra bākī kalanın ḥıfz iderler. Ba‘dehū bākī ḳalan mālūñ mīzānın (3) gördükde maḥfūza muvāfiḳ vāḳı‘ olursa ‘amel şaḥīḥ ve-illā felā (4) ve bir<i> daḥı oldur ki menkūşuñ mīzānı menkūşun minhün (5) mīzānından

aķall ve vāķı' ola ikisinüñ bile mīzānların bile görüp (6) biri birinden naķş itdükden şoñra bāķī ķalan mālunñ mīzānına (7) muvāfıķ vāķı' olursa hoş ve-illā felā.

Altıncı bāb: Şıhāhunñ (8) ķarbı beyānındadır. Bilgil ki bir 'adedi bir 'adede ķarb (9) itmekden murād 'adedinüñ birin ol birinüñ 'adedi miķdārınca (10) taz'īf itmekdür. Şöyle ki 'aded-i şānīye mağrübından birinüñ (11) nisbeti nice-y-ise mağrüb-ı āhara dañı vāñid kim nisbeti eylece ola (12) ve bu iki nev'dür: Biri ķarb-ı müfredāt ve biri ķarb-ı mürek<k>ebāt-(13)-dur; ammā ķarb-ı müfredāt dañı iki nev'dür: Biri āhādı (14) āhāda ve biri āhāddan ğayrı merātibi ki mükerrer ola birbirine (15) ķarb itmekdür. Pes āhādı āhāda ķarb itdükde eger mağrüb (16) ve mağrübun minh dañı ber-ā-ber ola hāşıl-ı ķarb yine bi-'ayniñ (17) vāķı' olur ve eger mağrübula olsa hāşıl-ı ķarb mağrübun minhünñ [10b] (1) zı'fın yine gendü üzerine <ziyāde> iderler ve eger beş olsa mağrübun minhünñ (2) her birini on dutup tañşīf iderler ve eger beşden ziyāde olsa (3) 'adedini cem' idüp onın tarñ iderler ve bāķī ķalanunñ her birin on (4) 'ad<d> idüp hıfz iderler. Ba'dehū 'adedinüñ her birinden ona varınca (5) vāķı' olan fazlalar<ı> birbirine ķarb idüp hāşılın mañfūza źam<m> (6) iderler.

Ķā'ide-i manzūme:

Žam<m> idüp āhādı āhāda onın tarñ eylegil.

(7) Mā-beķānunñ her birin on tüt velī hıfz eylegil.

Her birinden ona (8) varınca olan a'dāda pes

ķarb idüp birin birine źam<m> <idüp> mañfūz eylegil.

(9) **Miṣāl:** Eger yedi kerre sekiz ne miḳdār olduḡı <bilmek> maṭlūb olınsa (10) birbirine ḡam<m> idüp onın ṭarḥ idicek biṣ bākī ḡalır. Pes bunun (11) her birini on dutup ḡıfṣ iderler, elli olur. Ba‘dehū yediden (12) ona varınca üç ve sekizden ona varınca ki ikidür, birbirine (13) ḡarb idicek altı olur. Pes altı daḡı maḡfūṣa ḡam<m> idicek elli (14) altı olur ve hüve’l-maṭlūb.

Fe-emmā āḡāddan ḡayrı merātib ki yetmiş (15) ile yüz gibi ve iki yüz <ile> sekiz yüz gibi ve yedi biḡ ile sekiz biḡ gibi (16) ola. Bunların gibiyi birbirine ḡarb itmekde maḡrūbun ve maḡrūbun (17) fihūḡ ‘uḡūdın alıp ṣıkr olan üslūb üzere ‘amel itdükden ṣonra [11a] (1) ḡıfṣ iderler. Ba‘d-ez-ān ‘adedinūḡ merātib-i ‘adedini cem‘ idüp (2) mecmū‘ından birin ṭarḥ iderler. Eger bākī ḡalursa maḡfūṣun āḡādınun (3) her birin on dutarlar ve eger üç bākī ḡalursa her birin yüz ṭutup (4) bākī ḡalursa her birin biḡ ṭutarlar ve girü ḡalanın daḡı buḡa ḡöre (5) ḡıyās iderler.

Miṣāl: Eger yetmiş<i> sekiz yüze ḡarb itmek maṭlūb (6) olsa ‘aḡḡler ki yedidür sekizdür, biri birine ḡarb iderler (7) ki elli altı olur, pes ḡıfṣ iderler. Ba‘dehū maḡrūbun ve maḡrūbun (8) fihūḡ merātib-i ‘adedi ki cem‘an beṣ olur bir de ṭarḥ idicek dört (9) bākī ḡalır. Bu taḡḡırce maḡfūṣun āḡādınun her birin biḡ dutıcaḡ (10) cem‘an elli altı biḡ olur ve hüve’l-maṭlūb. Ammā ḡarb-ı mürekkebāt daḡı (11) iki nev‘dür: ‘Aṣerāt-ı maḡrūbeyn mükerrer veyā ḡayr-ı mükerrer olmaḡdur. (12) Eger ‘aṣerāt-ı maḡrūbeyn ḡayr-ı mükerrer olsa ṭarīḡi oldur ki birinūḡ (13) āḡādını birine ḡam<m> olınup mecmū‘un her birin on dutup ḡıfṣ iderler (14) ve-yāḡūd ‘adedini birbirine ḡam<m> idüp cümleden onın naḡṣ itdükden (15) ṣonra her birin on dutup ḡıfṣ iderler, ikisi daḡı cāyizdür. Ba‘d-(16) ez-ān āḡādları birbirine ḡarb idüp ḡaṣılı maḡfūṣa ḡam<m> iderler. (17)

Ḳā'ide-i manzūme: Li-ḳāi'lihi,

ḍarb olan a'dād 'aṣerātı mükerrer olmasa

[11b] (1) birini birine zam<m> idüp onını nakş eylegil.

Mā-beḳānuñ her birin (2) on tutuban hıfz idicek

ḍarb-ı āḥād eyleyüp maḥfūzla zam<m> eylegil. (3)

Miṣāl: Eger on sekizi on dörde ḍarb itmek maṭlūb olsa (4) birinüñ āḥādın birine zam<m> idüp yāḥūd maḍrūbeyni cem' idüp onın (5) ṭarḥ idicek yigirmi iki vāḳı' olur ve bunun her birin on tutup hıfz (6) iderler ki iki yüz yigirmi olur. Ba'd-ez-ān āḥādların birbirine ḍarb (7) idüp maḥfūza zam<m> idicek iki yüz elli iki olur ve hüve'l-maṭlūb.

(8) 'Aṣerāt-ı maḍrūbeyn mükerrer olsa müsāwī veyā muḥālif olmaḳdan ḥālī (9) degüldür.

Eger müsāwī olursa birinüñ āḥādı birine zam<m> olunup (10) mecmū'ı ol birinüñ 'aṣerāt-ı 'aḳdine ḍarb olınuḳdan sonra ḥāşıl-ı (11) ḍarbuñ her birin on tutup hıfz iderler. Ba'd-ez-ān ikisinüñ daḥı āḥādların (12) birbirine ḍarb idüp maḥfūza zam<m> iderler.

Eger otuz beşi otuz (13) yediye ḍarb itmek maṭlūb olsa birisinüñ āḥādını birisine zam<m> (14) idicek ki kırk iki olur. 'Aṣerātınuñ 'aḳdini daḥı kırk ikiye (15) ḍarb idicek yüz yigirmi altı olur. Pes her biri on dutıldıḡı (16) taḳdīrce maḥfūza biñ iki yüz altmış olur ve ikisinüñ āḥādını (17) daḥı birbirine ḍarb idüp maḥfūza zam<m> idicek cümle biñ iki yüz [12a] (1) toḳsan beş olur ve hüve'l-maṭlūb ve eger muḥālif olsa (2) 'aded-i ziyāde olanuñ 'aṣerāt-ı 'aḳdini 'aded-i nāḳış olanuñ (3) mecmū'na ḍarb idüp āḥādını daḥı yine nāḳış olanuñ 'aṣerāt-ı (4) 'aḳdine ḍarb idüp ikisinüñ ḥāşıl-ı ḍarbuñ ba'de'l-cem'

her birin (5) on tutup hıfz iderler. Ba'd-ez-ân ikisinün bile âhâdların (6) birbirine darb idüp maḥfûza zam<m> ideler.

Mişâl: Eger otuz (7) beşi kırk altıya darb itmek maṭlûb olsa kırkun 'aḳdi (8) ki dördür otuz beşe darb iderler, yüz kırk olur ve altıyı (9) daḥı otuzun 'aḳdine darb idüp ḥâşılın aḡa zam<m> iderler (10) ki yüz elli sekiz olur ve yüz elli sekizün daḥı her birin on tutıcak (11) maḥfûz biḡ biş yüz seksen olur. Ba'dehû altıyı beşe darb idicek (12) ḥâşılın maḥfûza zam<m> iderler ki biḡ altı yüz on olur ve hüve'l-(13) maṭlûb.

Ḳā'ide-i manzûme li-mü'ellifihî:

(14) 'Aşerât-ı maḍrûbeyn çün olsa mükerrer ey ḥalef
yâḥûd müsâvî (15) olur yâḥûd muḥâlifdür selef.

Ammâ müsâvî olıcak her birinün (16) âḥâdını
ol birine zam<m> idüben cem'in itmegil telef.

'Aşerâtının (17) 'aḳdine hem darb ile cem' itdük-ki
ḥâşıl olanun her birin on [12b] (1) tut ki bundadır şeref.

Min ba'd her birisinün âḥâdını birbirine

(2) zam<m> eyleyüp darb it ki bu fen<n>de ki olasin şige<r>f

Lîkin muḥâlif (3) olıcak a'dâdı zâyid olanun

'aşerât-ı 'aḳdine gerek darb (4) olına nâķış taraf.

Pes zâyidün âḥâdını a'dâd-ı nâķış (5) olanun

'aşerât-ı 'aḳdine darb it ki bundadır luṭf.

(6) Bunı daḥı zā<m> eylegil evvelki ḥāşıl olına

hem her birin on (7) tutuban ḥıfz eyle çün dörd<d>ür şādef.

Āḥādını āḥādına (8) pes şonra ḍarb it, ḥāşılın

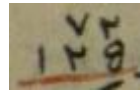
zā<m> eylegil, maḥfūz-ki kim böyle (9) kıldılar selef.

Eger yetmiş ikiyi yüz yigirmi beşe ḍarb (10) idüp ḥāşılın ki biş sekiz yüz olur, ḥıfz iderler. (11) Yetmiş ikinün her birin yüz tutarlar ki yedi biş iki yüz (12) olur, bunı maḥfūza zā<m> idicek toḡuz biş olur ve (13) hüve'l-maṭlūb.

Ammā iki yüz yetmiş ikiyi yigirmi beşe ḍarb itmek (14) maṭlūb olınsa yetmiş ikiyi yigirmi beşe ḍarb itdükden (15) şonra yigirmi beşün her birin yüz tutarlar ve-ḳıs 'alā zalike'l-bāḳī. (16) Pes ḍarb-ı hevāī ki dirler bunlardur ki zıkr olındı.

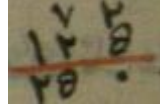
Ammā ol (17) ḍarb ki taḥrīrle ma'lūm olur tarīḳi oldur ki maḍrūbı [13a] (1) ve maḍrūbun minhi birbirine muḥāzī bir yere yazarlar ve taḥtlarına (2) bir ḥaṭ<t> çekerler ve birinün merātibinde olan a'dāda 'ale'l-infirād (3) merātib<i> i'tibārensüz ḍarb idüp ḥāşılın yerlü yerine (4) şebt iderler.

Mişāl: Eger yetmiş ikiyi yüz yigirmi beşe ḍarb (5) itmek maṭlūb olınsa maḍrūb ile maḍrūbun minh biri (6) birine muḥāzī bir yere şebt iderler ki şūreti budur:

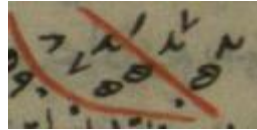

(7) Pes maḍrūbun āḥādı ki ikidür, maḍrūbun minhün āḥādına ki (8) beşdür, ḍarb olınduḡdan şonra ḥāşıl-ı ḍarb on vāḳı' (9) olur. Pes maḍrūbun āḥādı muḥāzātına ya'nī

ḥaṭṭuṇ taḥtına bir (10) şıfr yazup onuṇ ‘aḳdin ḥıfz iderler. Ba‘dehū yine ol ikiyi (11) maḍrūbun minhūṇ ‘aṣerātında olan ikiye ḍarb idüp ḥāşılına (12) maḥfūzı zām<m> iderler, beş olur. Pes şıfruṇ yesārinde ol beşi şebt (13) iderler. Ba‘dehū yine ol ikiyi maḍrūbun minhūṇ mi‘ātında olan (14) bire ḍarb idüp ḥāşılın beşuṇ yesārine şebt iderler ki şūret<i> (15) budur:

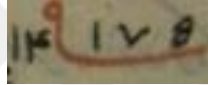

Ba‘d-ez-ān maḍrūbuṇ ‘aṣerātın ki yedi şūreti-(16)-dür maḍrūbun minhūṇ āḥādında olan beşe ḍarb idicek otuz beş (17) olur. Pes otuz beşuṇ āḥādını maḍrūbuṇ ‘aṣerātı muḥāzātına şebt [13b] (1) idüp ‘aṣerātuṇ ‘aḳdin ḥıfz itmekden şonra ol yediyi (2) maḍrūbun minhūṇ ‘aṣerātında olan ikiye ḍarb idicek (3) ḥāşılına maḥfūzı zām<m> iderler ki on yedi olur. Pes yediyi (4) beşuṇ yesārine şebt idüp onuṇ ‘aḳdin ḥıfz itdükden (5) şonra ol yediyi yine maḍrūbun minhūṇ mi‘ātında olan (6) bire ḍarb idüp ḥāşılına maḥfūzı zām<m> iderler ki sekiz (7) olur. Pes sekizi daḥı yedinuṇ yesārine şebt iderler. (8) Ba‘d-ez-ān cem‘ itdükden şonra ḥāşıl-ı ḍarb toḳuz biṇ olur ki (9) şūreti budur:

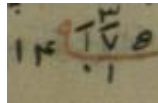

ve hüve’l-maṭlūb ve girü kalan (10) a‘dādı birbirine ḍarb itmelü olıcaḳ buṇa göre kıyās iderler. (11) **Ammā** bu ‘ameluṇ mīzānınuṇ daḥı ṭarīḳi oldur ki maḍrūbuṇ ve maḍrūbun (12) minhūṇ mīzānlarını birbirine ḍarb idüp ḥāşılınıṇ mīzānıṇ ḥıfz (13) iderler. Ba‘d-ez-ān ḥāşıl mīzānuṇ mīzānıṇ gördükde maḥfūza (14) muvāfıḳ ise ḥoş ve-illā felā.

Yedinci bāb: Şihāḥuñ kısmeti (15) beyānındadır. Bilgil ki bir ‘adedi bir ‘adede kısmet itmek, ‘ibāretdür (16) ‘aded-i şālīş taleb itmekden ki her gāh ‘aded-i şālīş iḥrāc olındukda (17) bir miḳdār bākī kalmaya. ‘Aded-i şālīş ‘aded-i şānīye ya’nī maḳsūmun ‘aleyh [14a] (1) ḍarb olıcak ‘aded-i evvelūñ ya’nī maḳsūmuñ mişli vāḳı‘ ola ve-yāḥūd (2) bākī kalıcak ‘aded-i şālīş ‘aded-i şānīye ḍarb olındukda ḥāşılina (3) ol bākīyi zamm idicek ‘aded-i evvelūñ mişli vāḳı‘ ola. **Meşelā** eger (4) yüz yetmiş beşi on dörde kısmet itmek maṭlūb olınsa ṭarīḳi (5) budur ki maḳsūmı ve maḳsūmun ‘aleyh<i> vaż‘ üzerine yazalar ki (6) şūreti budur:

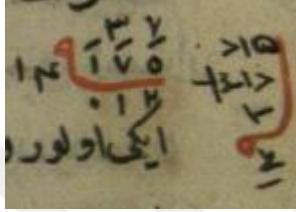
Pes maḳsūmuñ merātibi i‘tibārensüz (7) cānib-i yesārinden ibtidā iderler ya’nī mi’ātına nazar iderler. Çünki (8) on dörde birden virilmek mümteni‘<dür>. Pes yemīninde olan yediyi āḥāddan (9) ve anı ‘aşerātdan tutup on yediden on dörde ne miḳdār (10) vāḳı‘ olduğın görürler. İmdi ma‘lūmdur ki on yediden (11) on dörde ikişer degmez birer deger. Lā-cerem biri on yedinūñ āḥādı (12) muḥāzātına yazup evvel anı maḳsūmun ‘aleyhūñ ‘aşerātına ḍarb iderler ki (13) yine bir olur. Pes on yedinūñ ‘aşerātınūñ ‘aḳdinden ol biri ṭarḥ (14) iderler, hīç bākī kalmaz. **Ba’dēhū** maḳsūmun ‘aleyhūñ āḥādına ḍarb iderler (15) yine dört olur. Pes yediden dördini naḳş idicek üç bākī (16) kalur. Pes yedinūñ üzerine bir ḥaṭ<t> çeküp kalan üçü ḥaṭṭuñ üzerine (17) şebt iderler ki şūreti budur:

Ba’d-ez-ān otuz [14b] (1) beşden on dörde ne miḳdār idügin görürler ki üçer (2) degmez ikişer <deger>. Pes ikiyi maḳsūmda vāḳı‘ olan beşūñ taḥtına şebt (3) idüp maḳsūmun

‘aleyhün yine ol zıkr olan gibi ‘aşerâtına (4) arb iderler, yine iki olur. Pes ikiyi masüm ‘aşerâtında olan (5) üçden naş iderler, bākī kalanın yedi üzerine ebt iderler. (6) Ol ikiyi masümün ‘aleyhün <āḥādına> daḥı arb iderler ki sekiz olur. Pes (7) sekizi on bişden naş idicek yedi bākī alur daḥı (8) masümün āḥādı üzerine ebt iderler ki şūreti budur:

(9)

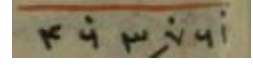

Eyle olsa bu tadīrce ḥāric-i ismet on (10) iki olur ve yedi bākī alur ve ol yediyi masümün ‘aleyh ya’nī (11) on dörde ebt idicek on dördün nişfi olur. Pes bu ‘amelün (12) mīzānının arīķi oldur ki masümün ‘aleyhün ve ḥāric-i ismetün (13) mīzānların görüp birbirine arb itdükden sonra bākī varsa (14) ḥāşıl-ı arba am<m> idüp cümlesin ḥıfz iderler ve eger (15) bākī olmayacak olursa hemān ḥāşıl<i> arb idüp ḥıfz (16) iderler. Pes masümün mīzānın görürler, eger maḥfūza muvāfık (17) vāķı‘ olursa ḥoş ve-illā felā.

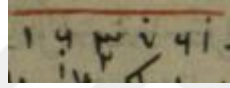
Sekizinci bāb: Şıḥāḥun [15a] (1) cezri beyānındadır. Bilgil ki cezr istiḥrāc itmekden murād (2) oldur ki bir miḳdār ‘adedden bir miḳdār ‘aded istiḥrāc (3) itmekdür ki ol ‘aded gendü nefsine arb olıcak evvelki (4) ‘adedün ‘aynı vāķı‘ ola ve bu iki nev’dür: Birine munṭa ve birine (5) āşam<m> dirler.

Nev‘-i evvel: Eger dört yüz altmış üç bin yedi yüz (6) altmış birün cezr<i> ne miḳdār idügi <bilmek> maṭlūb olınsa arīķi (7) budur ki cānib-i yemīnden birine cezr, birine lā-

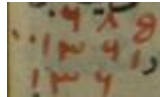
cezr diyüp cezr (8) dinilene bir ‘alāmet iderler ve bunda üç saṭır olmaḵ lāzımdur ki (9) birine evvel ve birine ṡānī ve birine ṡālīṡ dirler ṡūreti budur: (10)

Pes bu taḵdīrce āḥād<d>an bir ‘aded ṡaleb (11) iderler tā ki ‘aṡerāt-ı ulūf ḥānesinde olan ‘alāmetūṡ yerine (12) ya‘nī saṭır-ı evvel ve taḥtına ya‘nī saṭır-ı ṡālīṡ<e> ṡebt idüp saṭır-ı (13) evvelde olanı saṭır-ı ṡālīṡe ḍarb itdükde ḥāṡıl kırk altıdan (14) ziyāde olmaya. İmdi ol ‘aded altıdur. Pes altıyı saṭır-ı evvele (15) ve hem saṭır-ı ṡālīṡe yazup birbirine ḍarb idicek otuz altı (16) olur. Kırk altıdan naḵṡ idicek on bāḳī ḳalır. Ba‘d-ez-ān (17) saṭır-ı ṡālīṡi taẓ‘īf idüp bir mertebe cānib-i yemīne naḳl iderler ki [15b] (1) ṡūreti budur:

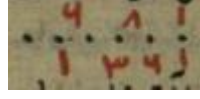

Pes yine mertebe-i āḥāddan (2) bir ‘aded ṡaleb iderler tā ki mi‘āt ḥānesinde olan ‘alāmetūṡ (3) yerine ve muḥāẓīsinde saṭır-ı ṡālīṡe ṡebt idüp saṭır-ı evvelde (4) ṡebt itdügini saṭır-ı ṡālīṡūṡ mecmū‘ına ḍarb idicek ḥāṡıl-ı (5) ḍarb biṡ otuz yediden ziyāde olmaya. İmdi ol ‘aded ki (6) sekizdür. Pes sekizi saṭır-ı evvele ve hem saṭır-ı ṡālīṡe ṡebt idüp (7) saṭır-ı evvelde olan sekizi saṭır-ı ṡālīṡde olan yüz yigirmi (8) sekize ḍarb idüp ḥāṡılın saṭır-ı ṡānīde olan biṡ otuz (9) yediden naḵṡ idicek on üç bāḳī ḳalır. Ba‘d-ez-ān saṭır-ı (10) ṡālīṡde olan sekizi taẓ‘īf idüp saṭır-ı ṡālīṡi yine bir (11) mertebe cānib-i yemīne naḳl iderler ki ṡūreti budur:

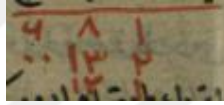
(12) Pes yine āḥāddan bir ‘aded daḥı ṡaleb iderler tā ki ḥānesinde (13) olan ‘alāmetūṡ yerine ve taḥtına ṡebt idüp saṭır-ı evvelde (14) ṡebt olanı saṭır-ı ṡālīṡūṡ mecmū‘ına ḍarb olınuḳda biṡ (15) üç yüz altmış birden ziyāde gelmeye. İmdi ol ‘aded birdür. (16) Pes biri saṭır-ı evvele ve saṭır-ı ṡālīṡe ṡebt idüp saṭır-ı evvelde (17) olan biri saṭır-ı ṡālīṡde olan

biñ üç yüz altmış bire ɗarb [16a] (1) idicek yine hemān mişli vāqı' olur. Saṭr-ı şāniden naḡş (2) idicek bāḡī nesne ƙalmaz, şūreti budur:

(3) Eyle olsa bu taḡdīrce dōrt yüz altmış üç biñ (4) yedi yüz altmış birünj cezri altı yüz seksen bir vāqı' (5) olur.

Nev'-i şānī: Eger dōrt yüz altmış beş biñ yüz yigirmi idicek (6) cezri <bilmek> maṭlūb olınsa zıkr olan üslūb üzerine istihrāc (7) olınuđı taḡdīrce cezr yine altı yüz seksen bir olur. (8) Līkin māldan biñ üç yüz altmış iki bāḡī ƙalur, şūreti budur: (9)

Ammā bu ƙıyāsa mensūbun 'aleyh istihrāc (10) itmenünj ṭarīḡi oldur ki cezri taẓ'īf itdükden şonra (11) ebedā bir ziyāde iderler.

Meşelā altı yüz seksen bir taẓ'īf (12) olup bir ziyāde olıcaḡ biñ üç yüz altmış üç olur. (13) Ol bāḡī taḡrībēn bunun eczā'sı³² vāqı' olur gerçi ki taḡḡīḡ (14) degüldür. Fe-emmā bundan ġayrı cevāb virmek daḡı mūmtēni'dür. (15) Līkin te<f>āvūt daḡı bir şaḡīḡ olmaz birḡaç cüz'³³ girü vāqı' olur fe'fhem (16) ve-ḡıs 'alā-hazā ve bunun mīzānınuñ ṭarīḡi oldur ki mecẓūruñ (17) mīzānıñ görüp ḡıfz iderler. Pes cezrünj mīzānıñ görüp [16b] (1) nefsine ɗarb itdükde ḡāşıl-ı ɗarbuñ mīzānıñ görürler ve eger bāḡī (2) var-ısa bāḡīnünj daḡı mīzānıñ aḡa ẓam<m> iderler. Eger maḡfūẓa (3) muvāfıḡ ise ḡoş ve illā 'amelde ḡaṭā'³⁴ vāqı' olmuşdur.

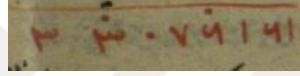
³² eczā'sı: eczāsı

³³ cüz': cüz

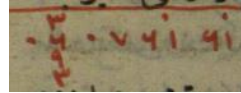
³⁴ ḡaṭā': ḡaṭā

(4) **Ṭokuzuncı bāb:** Ka‘b istihrāc itmek beyānındadır. Bilgil ki (5) ka‘b istihrāc itmekden murād bir miqdār ‘adedden bir miqdār (6) ‘aded istihrāc itmekdür tā ki ol ‘adedi gendü nefesine ḍarb (7) idüp ḥāşılı yine ol ‘adede ḍarb olıcaḡ ev<v>elki ‘adedi (8) mişli ola ve bu daḡı iki nev‘dür: Birine munṭaḡ ve birine āşam<m> (9) dirler.

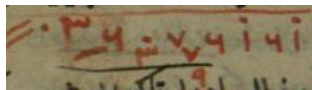
Nev‘-i evvel: Eger üç yüz otuz kerre yüz biḡ daḡı (10) yetmiş altı biḡ yüz altmış birün ka‘bı maṭlūb olınsa ṭarīḡi (11) oldur ki cānib-i yemīninden birine ka‘b ve birine lā-ka‘b diyü (12) ka‘b dinilene bir ‘alāmet iderler ve bu ‘amelde dört ṭarīḡ olmaḡ (13) lāzımdur, şūreti daḡı budur:

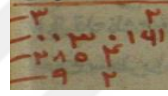
(14) Pes āḡāddan bir ‘aded ṭaleb iderler tā ki ulūf-ı ulūf ḡānesinde (15) olan ‘alāmetün yerine ya‘nī saṭr-ı evvele ve muḡāzātında saṭr-ı rābi‘e (16) şebt iderler ve birbirine ḍarb iderler, ḡāşılın saṭr-ı şālişe şebt (17) itdükden sonra saṭr-ı evveli saṭr-ı şālişe ḍarb idicek otuz [17a] (1) üçden ziyāde gelmeye. İmdi ol ‘aded üçdür. Pes bunları (2) yerlü yerine şebt idüp zikr olan üslūb üzerine ḍarb (3) idicek ḡāşıl-ı ḍarb mālđan vaż‘ olınduḡı taḡdīrce (4) bāḡī ḡalanuḡ şūreti budur:

(5) Ba‘deḡ saṭr-ı rābi‘ada olan üçü taż‘īf idüp (6) saṭr-ı evvelde olan üçe ḍarb iderler ki ḡāşıl-ı ḍarb (7) on sekiz olur. On sekizi daḡı saṭr-ı şālişde olan ṭokūza (8) ziyāde iderler ki cem‘an yigirmi yedi olur. Āḡādda bir mertebe (9) şaḡ ṭarafına naḡl idüp şebt iderler ve saṭr-ı rābi‘ada olan (10) üçü ki taż‘īf olup altı olmış idi, saṭr-ı ev<v>eli buḡa (11) daḡı ziyāde idicek cem‘i ṭokuz olur. İki mertebe cānib-i yemīne (12) naḡl olına ki şūreti budur:

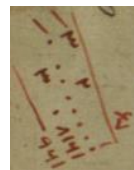
(13) Ba‘d-ez-ān āḥāddan yine bir ‘aded daḥı taleb iderler tā ki ulūf (14) ḥānesinde olan ‘alāmetün yerine ve muḥāzātında saṭr-ı rābi‘e şebṭ (15) idüp yine zıkr olan gibi ‘amel olına. Pes ol ‘aded ikidür. İmdi (16) ikiyi saṭr-ı evvele ve saṭr-ı rābi‘e daḥı yazup saṭr-ı evvelde olan ikiyi (17) saṭr-ı rābi‘ olan ṭokṣan ikiye ḍarb iderler. Ḥāşılı ki yüz seksen [17b] (1) dörtdür. Saṭr-ı şālîşde olan iki biñ yedi yüz zām<m> olındukdan (2) sonra saṭr-ı evvelde olan ikiyi saṭr-ı şālîşde olan iki biñ sekiz (3) yüz seksen dörde ḍarb idüp ḥāşıl saṭr-ı şānīde ya‘nī (4) mālдан naḳş olına ki şūreti budur:

(5) Pes saṭr-ı rābi‘de olan ṭokṣan ikinün (6) āḥādın taz‘īf idicek ki ṭokṣan dört olur. (7) Saṭr-ı evvelde olan ikiye ḍarb olunup ḥāşılı saṭr-ı şālîş (8) zām<m> olına ki saṭr-ı şālîş üç biñ yetmiş iki olur ve saṭr-ı şā-(9)-nīde olan ikiyi yine saṭr-ı rābi‘e ziyāde idüp zıkr olan (10) gibi bunu ve saṭr-ı şālîşi ṭaraf-ı yemīnlerine naḳl iderler ki şūreti budur: (11)

Ba‘d-ez-ān āḥāddan yine bir ‘aded taleb (12) iderler tā ki māluḥ āḥādında olan ‘alāmetün yerine ve muḥāzātında (13) saṭr-ı rābi‘e qarīb zıkr olan gibi ‘amel ideler. Pes ol ‘aded birdür. (14) İmdi biri saṭr-ı evvele ve hem saṭr-ı rābi‘e yazup saṭr-ı evvelde (15) olan biri saṭr-ı rābi‘de olan ṭokuz yüz altmış bire (16) ḍarb idüp ḥāşılın saṭr-ı şālîş ziyāde ideler ki saṭr-ı şālîş (17) bu taḳdīrce üç yüz sekiz biñ yüz altmış bir olur. Ba‘dehū saṭr-ı [18a] (1) evvelde olan biri saṭr-ı şālîş ḍarb idüp ḥāşıl şānīden (2) vaż‘ olıcaḳ saṭr-ı <şānīde> bākī nesne ḳalmaz, ‘amel tamām olur. Şūreti (3) budur:

Lā-cerem üç yüz otuz kez yüz bin dahı yetmiş³⁵ altı (4) bin yüz altmış birün ka'b<ı> üç yüz yigirmi bir vākı' olur.

(5) **Nev'-i şānī**: Eger üç yüz otuz kerre yüz bin dahı yetmiş altı (6) bin yüz altmış altınun ka'b<ı> maṭlūb olsa yine zıkr olan (7) üslūb üzerine 'amel olıcaḳ beş bākī kalur. Ammā ka'b yine üç (8) yüz³⁶ yigirmi bir şaḥīḥ ve üç yüz on bin seksen yedi cüz'ün (9) beş cüz'i vākı' olur. Līkin ka'buḡ eczā'sınun³⁷ maḥrecin istiḥrāc (10) itmekde ṭarīḳ oldur ki saṭr-ı evvel ya'nī ka'bı gendü nefesine ḍarb (11) idüp ḥāşılına yine saṭr-ı evvel<ı> ziyāde iderler ki yüz üç (12) bin üç yüz altmış iki vākı' olur. Ba'dehū bir ḥamlede dahı ide, (13) üçe ḍarb olunup ḥāşılına bir ziyāde ola ki bu taḳdīrce (14) üç yüz on bin seksen yedi vākı' olur ve hüve'l-maṭlūb (15) ve bu 'amelün mīzānının ṭarīḳi oldur ki saṭr-ı şānīnün ya'nī māluḡ (16) mīzānı görilüp ḥıfz olına. Ba'dehū evvelün ya'nī ka'buḡ mīzānı (17) görilüp gendü nefesine ḍarb olınduḡdan sonra ḥāşılı yine aḡa [18b] (1) ḍarb olunup mīzānı görüle. Eger maḥfūza muṭābıḳ ise hoş (2) ve-illā felā. **Ammā** ka'b-ı āşamm olıcaḳ māluḡ mīzānını ḥıfz idüp (3) ka'buḡ mīzānın zıkr olan gibi ḍarb idüp ḥāşılının mīzānı (4) görildükdən sonra ol bākī kalanun dahı mīzānı buḡa zam<m> olunup (5) cümlesinün mīzānı görile.

³⁵ yetmiş: altmış

³⁶ yüz: bin

³⁷ eczā'sınun: eczāsınun

Mes'ele: Eger “Zeyd ‘Amr^ı ücrete tutup “gel baña bir havz eyle tã ki ol havzun tũlı ve ‘arz^ı ve ‘umk^ı onar zirã olsun” dise, ‘Amr dañı kabũl idũp yũz aqça qavl itseler, ‘Amr dañı bir havz itse kim eb‘ãd-ı se-gãne beşer zirã olsa bu taqđırce ücreti ne miqdãr aqça olur?” diyũ su‘ãl iderlerse Zeydũn qavl itdũgi havzun³⁸ eb‘ãd-ı se-gãnesi onar zirã dur ki ka‘b^ı biñ olur ve ‘Amrun itdũgi havzun³⁹ eb‘ãd-ı se-gãnesi beşer⁴⁰ zirã dur ki ka‘b^ı yũz yigirmi bişdür. Pes yũz yigirmi bişe biñden nisbet viricek şũmũn vãkıf olur. Lã-cerem yũz aqçanun şũmũni ki on iki ve nişfdur. ‘Amrun ücreti bu vãkıf olur ve hüve’l-cevãb, Allãhu a‘lem.

Onuncı bãb: A‘dãd-ı erba‘a-ı (6) mütенãsibe beyânındadır. Bilgil ki a‘dãd-ı mütенãsibe didükleri dõrt (7) ‘adeddũr ki evvelkinũn ikinciye nisbet<i> nice ise üçũncinũn (8) dõrdũnciye dañı hem-çünãndur yã evvelũn üçũnciye nisbeti nice (9) ise ikincinũn dañı dõrdũnciye hem-çünãndur.

Meşelã dõrt ve altı (10) ve on ve on beş gibi ve-yãhũd iki ve dõrt ve sekiz ve on altı gibi (11) ve-yãhũd üç ve dõrt ve toquz ve on iki gibi ki dõrt altınun (12) nişfi ve sũdũsidũr. Bu taqđırce on dañı on beşũn nişfi (13) ve sũdũsdũr. Zĩrã ki on beşũn nişf<i> yedi ve nişf ve sũdũsi (14) iki ve nişfdur. Cem‘ idicek yine on olur ve ikinũn dõrde (15) nisbeti nişfi olmağladur. Sekizũn <dañı> on altıya hem-çünãndur (16) ve üçũn dõrde nisbeti şelãşet-i erbã‘ı olmağladur. Toquzun dañı (17) on ikiye nisbeti hem-çünãndur ve eger ol rãbi‘e qarbolınsa

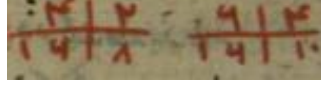
³⁸ havzun: havzun

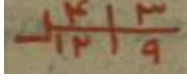
³⁹ havzun: havzun

⁴⁰ beşer: mükerrerdir.

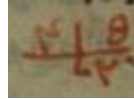
[19a] (1) hāşılı ne vākı' olursa şānīye şālişe ɗarb idicek yine hem-çünān (2) vākı' olur.

Şüreti budur:

(3) Pes bu zıkr olan a'dāduñ dördinden biri (4) mechül farz olına. İki 'aded ki biri birine muḳābıldür, anları (5) birbirine ɗarb idüp hāşılın mechülün muḳābelesinde olana (6) kısmet idicek hāric-i kısmet mechül vākı' olur. Nite ki (7) evvelki şekilde 'aded-i evvel dördtür. Mechül farz olınsa (8) altıyı ona ɗarb idicek ki altmış olur. Pes altmış on (9) beşe kısmet olınsa hāric-i kısmet dört vākı' olur ve (10) hüve'l-maṭlûb fe'fhem 'alā zalike'l-bākî.

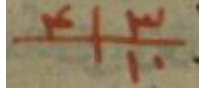
Pes “Kağı 'adeddür ki (11) anuñ rub'ı gendü üzerine ziyāde idicek yigirmi olur?” diyü su'āl (12) iderlerse bu zıkr olan 'amelün kuvveti-y-ile anı istiḥrāc itmegün tarîķi (13) oldur ki kem-ter 'aded ki anda rub' ola, ol dördtür. Pes dördüñ (14) rub'ı ki birdür, gendü üzerine⁴¹ ziyāde idicek biş (15) olur. Bu taḳdîrce beşi ve dördi ve yigirmiyi birbirine şebt iderüz ki (16) şüreti budur:

Ba'd-ez-ān dördi yigirmiye ɗarb (17) idicek ki seksen olur. Pes seksen<i> beşe kısmet idicek [19b] (1) hāric-i kısmet on altı vākı' olur ki on altınuñ ru'bı dört-(2)-dür. Gendü üzerine ziyāde idicek yigirmi olur ve hüve'l-maṭlûb (3) ve eger “Kağı 'adeddür ol 'aded ki anuñ rub'ı gendüden noḳşān (4) idicek on beş bākî kalsa?” diyü su'āl iderlerse tarîķi (5) oldur ki kem-ter 'aded ki anda rub' ola, ol dördtür. Pes (6) dördüñ rub'ını gendüden

⁴¹ gendü üzerine: mükerrerdür.

naķş idicek üç bākī alur. Bu (7) tadīrce üçi ve dōrdi ve on beři bir yerde ebt iderüz ki (8) řūreti budur:

Ba'd-ez-ān dōrdi on beře (9) arb idicek ki altmış olur. Pes altmış<i>ı</i> üç<i>e</i> ışmet idicek (10) hāric-i ışmet yigirmi olur ki yigirminün rub'ı gendüden naķş (11) itseler on beř bākī alur ve hüve'l-malūb fe'fhem ve-ış 'alā (12) alike'l-bākī.

On birinci bāb: A'dād-ı müteřārike ve mütebāyine (13) beyānındadır. Bilgil ki dükeli a'dād biri biri-y-ile müřāreketden ve (14) mübāyenetden hālī degüldür. Pes birden ayrı her iki 'adedün ekşerini (15) aallı üzerine ışmet idicek bākī almaya. İki 'adede müteřārikān (16) ve mütedāhilān dirler ki anlar iki ile on altı veyā dōrdle on (17) altı veyā sekiz ile on altı gibidür ve eger ışmet idicek bir bākī ala.

[20a] (1) Ol iki 'adede mütebāyinān dirler ki anlar üçle on altı (2) veyā on beř ile on altı gibidür ve eger birden ziyāde bākī (3) alsa bu kez mařūmun 'aleyh bākī üzerine ıřmet ider tā řuņa (4) degin bir ala veyā almaya. Eger bākī alursa anlara daı mütebāyinān (5) dirler ki anlar yedi ile on altı ve touzla on altı gibidür (6) ve eger bākī almaya muvāfi olursa anlara müteřārikān ve mütevāfiān (7) dirler ki anlar altı ile on altı veyā on ile on altı gibidür. (8) Ammā muvāfaatları ne vechle idügi <bilmek> malūb olınsa kūsūr-ı (9) tūs'den bir kesir ki mařūmun 'aleyh-i aīr anuñ mareci ola, anlaruñ (10) vefi oldur. **Meřelā** on altıyı ona ıřmet idicek altı bākī (11) alur ve onu daı altıya ıřmet idicek dōrt bākī alur ve altıyı (12) dōrde ıřmet idicek iki bākī alur ve daı dōrdi ikiye ıřmet (13) idicek nesne almaz. Eyle olsa mařūmun 'aleyh-i aīr

ki ikidür, iki ĥod (14) nişfuñ maḥrecidür. Bu taḳdīrce bu iki ‘adedün muvāfıķı nişfiyyetle (15) vāķı’ olur fe’fhem ve-kııs ‘alā hazel-bāķī.

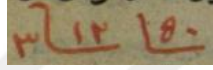
On ikinci bāb: (16) Kūsūruñ ta’rīfı ve keyfiyyet-i vaşfı beyānındadır. Bilgil ki her ne vakt (17) bir şaḥīḥ<i> eczā’-ı mütesāviye ile teczi’e⁴² eyleseler, ol eczā’nuñ⁴³ tamām ‘adedine [20b] (1) maḥrec ve ba’zına kūsūr dirler. **Meşelā** bir aķça sekiz pāre olsa (2) anuñ yedisine ve altısına tā bire varınca vāķı’ olan a’dāduñ (3) her birine kesir dirler. Anuñ-içün ki anlar sekize muzāf olmışlardır (4) ve sekize maḥrec dirler ve kūsūr iki nev’dür: Bir nev’ine munṭaķa (5) ve meftūḥa ve bir nev’ine āşam<m>iyye dirler. **Ammā** munṭaķa ve meftūḥa (6) olanlar daḥı dört kıısımdır: Birine müfrede ve birine mükerrire (7) ve birine muzāfa ve birine mürekkebe dirler. Müfrede didükleri nişf (8) ve şülüş ve rub’ ve ĥums ve südüs ve sub’ ve şümün ve tūs’ ve ‘öşrdür (9) ve mükerrire daḥı şülüşān ve şelāset-i erbā’ ve sitte-i etsā’ gibidür (10) ve muzāf daḥı nişf rub’ ve şülüş südüs ve rub’ şümün ve ne-ki (11) bunlara beñzer varsa anlaruñ gibidür ve mürekkebe daḥı her ne ki bu (12) üç nev’den cem’ olsa aña dirler. **Fe-emmā** āşam<m>iyye şol kesirlerdür ki (13) maḥāricine kūsūr-ı tūs’ ola ve anlardan mürekkebe olanlarla muzāf (14) olmazlar, illā ki lafz-ı eczā’-y-ıla muzāf olurlar. **Meşelā** on bir cüz’den (15) bir cüz’ veyā iki cüz’ veyā üç cüz’ gibi yāḥūd on yedi cüz’den⁴⁴ (16) dört cüz’ veyā sekiz cüz’ veyā on beş cüz’ gibi fe’fhem ve-kııs (17) ‘alā zalike’l-bāķī ve līkin kūsūruñ keyfiyyeti vaż’ oldur ki kesr<i> [21a] (1) şıḥāḥuñ taḥtına ve maḥreci kūsūr taḥtına yazalar. Eger şaḥīḥ olmayacak olursa (2) yerine şıfr kıorlar. Pes bu taḳdīrce nişfuñ şüreti budur:

⁴² teczi’e: teczie

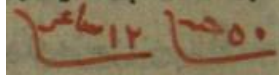
⁴³ eczā’nuñ: eczānuñ

⁴⁴ cüz’den: cüzden

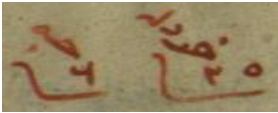
(3) ve şölüşün şüreti budur: ve şelâşet-i aḥmâsuḥ şüreti budur: (4) ve on
toḳuz cüz'den sekiz cüz'ün şüreti budur: ⁴⁵ (5) ve daḥı bilgil ki vilâyet-i Rûmda
ba'zı gürûhuḥ mu'âmelâtına âsân (6) olmağ-ıçün fehmi debildüklerine göre vâḥid dürlü
dürlü kesirler (7) itmişlerdür: Nite ki bir aḳçayı yüz manḳur ve bir manḳurı yüz arpa (8)
ve bir arpayı yüz ḥardal ve bir ḥardal<ı> yüz zerre ve bir zerreyi yüz ḥaşiv (9) dutarlar.
Bu taḳdîrce bir puluḥ şüreti böylece vâḳı' olur: (10) ve daḥı bir zirâ'ı yüz
barmaḳ ve bir barmağı yüz iplik ve bir ipliği (11) yüz örümcek ipliği dutarlar. Bu
taḳdîrce bir kireh ki arşunuḥ otuz (12) iki bölüğinden bir bölügidür, şüreti budur:

(13) ve daḥı bir müd<d>i yigirmi keylece ve bir keyleceyi elli sāğar ve bir sāğarı yüz
(14) ḥabbe dutarlar. Bu taḳdîrce bir şinikün şüreti böylece vâḳı' olur: (15)

ve daḥı bir mişḳāl ki yigirmi dört (16) ḳırātdur ve bir ḳırātı yüz elli arpa ve bir arpa yüz
ḥardal ve bir (17) ḥardalı yüz zerre dutarlar. Bu taḳdîrce bir ḳırātuḥ şüreti budur:

[21b] (1) ve daḥı bir ḳanṭarı yüz lodra ve bir (2) lodrayı yüz
yetmiş altı dirhem dutarlar. Pes lodranuḥ şüreti (3) lodra ne miḳdār ise yine hemān
oldur. İmdi bu nev' şuveri (4) daḥı ḳayd itmekden murād ba'zı kimesnelerün idrâki kūsūr
ki a'mālin (5) zabṭ idüp ḥıfz itmege yetişmez. Pes ol cumhūr içün bunlar (6) daḥı zıkr

⁴⁵ $\frac{8}{19}$ ifadesi metinde $\frac{1}{3}$ olarak verilmiştir.

olındı. Ammā a‘mālinūñ tarīķleri maḥallinde inşā‘allāh (7) ‘ale’l-infirād zıkr olınsa mechüle ve müvecceh.

On üçünci bāb: (8) Kūsūruñ maḥārici beyānındadır. Bilgil ki kūsūruñ müfredde nışfuñ (9) maḥreci ikidür ve şülüşüñ üç ve rub‘uñ dört ve ħumsuñ beş ve ‘öşrūñ (10) ondur ve on bir cüz’den beş cüz’üñ maḥreci on birdür. Ammā kūsūr-ı (11) mükerrirde şülüşān ve şülüş erbā‘ ve ħumseyñ ve şülüş aḥmās ve on (12) bir cüz’den⁴⁶ cüz’inūñ⁴⁷ ve şülüş-i eczā’nuñ⁴⁸ maḥrecleri yine hemān kūsūr-ı (13) müfrede maḥrecleridür ki şülüşānuñ üç ve şülüş erbā’uñ dördür (14) ve girü qalanları daḥı bunlara göre kıyās olına ve ammā kūsūr-ı muzāfanuñ (15) maḥrecleri muzāfuñ maḥrecini muzāfun ileyhūñ maḥrecine ḍarb itmekden ḥāşıl (16) olur.

Meşelā nışf sūdüsūñ maḥreci ki on ikidür, ikiyi altıya (17) ḍarb itmekden olur ve şülüş ħumsuñ maḥreci ki on beşdür, üçü [22a] (1) beşe ḍarb itmekden olur. **Ammā** kūsūr-ı mürekkebede anlar ki müteşārikān (2) ve mütedāḥilāndur, nışf ve rub‘ ve şümün gibi. Pes bu üçüñ bile maḥreçleri (3) sekizdür. Zīrā ki nışfuñ maḥreci rub‘da ve rub‘uñ maḥreci şümünün maḥrecinde (4) dāḥıldür. Bu taqḍīrce nışfuñ ve rub‘uñ maḥreclerin ıskāṭ idüp (5) şümünün maḥreci-y-ile ‘amel iderler ve anlar ki müteşārikān ve mütevāfıķāndur, (6) rub‘ ve sūdüs ve ‘öşr gibi. Pes bunlaruñ her ikisinūñ maḥreclerinūñ biri birine (7) vefķi ne ise birinūñ vefķin birine ḍarb itmekden ḥāşıl olur. (8) **Meşelā** rub‘la sūdüsūñ maḥreclerinde muvāfaķat nışfdur. Birinūñ (9) nışfin birine ḍarb idicek on

⁴⁶ cüz’den: cüzden

⁴⁷ cüz’inūñ: cüzinūñ

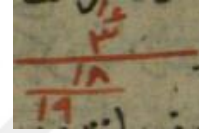
⁴⁸ eczā’nuñ: eczānuñ

iki olur ve on iki ile ‘öşrūn (10) mahrecinde daḥi muvāfaḳat nıṣfdur. Yine birinūn nıṣfin birine ḍarb (11) e<d>icek altmış olur ki rub‘un ve sūdüsün ve ‘öşrūn mahrecidür. **Ammā** (12) anlar ki mütebāyināndur, şülüş ve rub‘ ve ḥums gibi. Bunların birinūn mahreci (13) birine ve birinūn mahreci birine ḍarb itmekden ḥāşıl olur ki bu üçinūn (14) mahreci daḥi altmış vāḳı‘ olur. Zīrā ki üçü dörde ḍarb idicek (15) on iki olur ve on ikii beşe ḍarb idicek altmış olur. (16) İmdi küsür-ı tis‘anın mahreci maṭlūb olınsa bundan akşar (17) ve eshel tarīḳ yokdur ki cemī‘-i mahārice nazar olınsa. Eger bir mahrecün [22b] (1) bir mahrecde dāḥilī⁴⁹ varsa dāḥilī ıṣḳāṭ idüp medḥülün mahreci (2) ile iktifā⁵⁰ olınsa. Eger bir mahrecün bir mahrecle muvāfaḳatı varsa birinūn (3) vefḳin birine ḍarb ideler ve eger bir mahrecle bir mahrecün mübāyenetü (4) varsa birinūn mahreci birinūn mahrecine ḍarb ideler, nitekim zıkr (5) olındı. Pes küsür-ı tis‘anın şuveri bir yere şebṭ olınsa ki (6) şüretleri budur: Nıṣf ve şülüş ve rub‘ ve ḥums ve sūdüs ve şümün (7) ve tūs‘ ve ‘öşr. Çünkü nıṣfun rub‘da ve rub‘un şümünde dāḥıldür ve (8) şülüşün daḥi sūdüsde ve ḥumsun daḥi ‘öşrde dāḥıldür. Bu taḳdīrce (9) dāḥil olanları ıṣḳāṭ olıcaḳ bāḳī kalanları bunlardır: Sūdüs (10) ve sub‘ ve şümün ve tūs‘ ve ‘öşr. Ba‘dehū sūdüsle şümünün mahreclerinūn vefḳi (11) ki nıṣfdur. Birinūn nıṣfin birine ḍarb idicek yigirmi dört (12) olur ve yigirmi dördle ‘öşrūn mahrecinūn vefḳi ki nıṣfdur. (13) Birinūn nıṣfin birine ḍarb idicek yüz yigirmi olur ve sub‘la (14) tūs‘ün mahreci ḥod altmış üçdür. Bu altmış üçle yüz yigirmeninūn (15) vefḳi daḥi şülüşdür. Birinūn şülüşin birine ḍarb idicek iki biḳ beş (16) yüz yigirmi ḥāşıl olur ki küsür-ı tūs‘nün mahrecidür.

⁴⁹ dāḥil: dāḥil

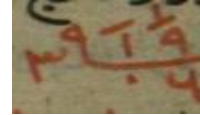
⁵⁰ iktifā’: iktifā

On (17) dördüncü bāb: Kūsūr<u> tecnīsi beyānındadır ve buña baştı dağı dirler [23a] (1) ve bundan murād bir miqdār ‘aded-i şahīhi meksūr itmekdür. Tarīki dağı (2) oldur ki şahīhi kūsūruñ maḥrecine ḍarb iderler ve eger şahīhe (3) ekser⁵¹ dağı varsa kesrūñ şūretin ḥāşıl-ı ḍarba zamm iderler. (4) **Meşelā** altı ile şülüşü işlāş itmek maṭlūb olınsa (5) altıyı üçe ḍarb idüp kesrūñ şūreti ki birdür, ḥāşıl-ı ḍarba (6) zam<m> idicek on toköz şülüş vākı‘ olur ve mine’l-maṭlūb. Şūreti (7) dağı budur:

ve-kıs ‘alā haze’l-bākı.

On beşinci bāb: (8) Kūsūruñ ref’i beyānındadır ve bundan dağı murād bir cinsden (9) bir miqdār kūsūr olsa anlar ne miqdār şahīh olduğı (10) ma’lūm itmekdür. Tarīki dağı oldur ki kūsūrı maḥreci üzerine (11) kısmet iderler, ḥāric-i kısmet şihāḥ vākı‘ olur. **Meşelā** (12) on toköz şülüş ref’ olmağ maṭlūb olınsa on toköz (13) üçe kısmet iderler, ḥāric-i kısmet altı ve şülüş vākı‘ olur, (14) şūreti budur:

ve hüve’l-maṭlūb. Pes girü kalanın (15) buña göre kıyās it.

On altıncı bāb: Kūsūr<u> taḥvīl<i> (16) beyānındadır ve bundan dağı murād bir miqdār kesri gendü maḥrecinden (17) bir maḥrece iletüp ol kesrūñ ol maḥrecin dağı miqdār<ın> ma’lūm [23b] (1) itmekdür. Tarīki dağı oldur ki şūret-i kesr-i muḥavveli muḥavvelün ileyhūñ (2) kesri maḥrecine ḍarb idüp ḥāşılı kesr-i muḥavvelūñ maḥrecinden (3) ziyāde vākı‘ olursa kesr-i muḥavvelūñ maḥrecine kısmet iderler ve illā

⁵¹ ekser: ekser

(4) kesr-i muḥavvelün maḥrecinden aña nisbet virürler. Pes ḥāric-i kısmet ve-(5)-yā ḥāşıl-ı nisbet muḥavvelün ileyhün maḥrecinden kesir vākı' olur.

Mişāl: (6) Heft şümün<ün> ne miqdār rub' olduğu <bilmek> maṭlūb olınsa yediyi (7) dörde ḍarb idüp ḥāşıl ki yigirmi sekizdür, sekize kısmet (8) iderler ki ḥāric-i kısmet üç rub' ve nişf rub' vākı' olur (9) ve eger “Şümün ne miqdār rub' olur?” diyü su'āl iderlerse, zıkr (10) olan üslūb üzere 'amel idicek maḥsūm dört ve maḥsūmun (11) 'aleyh sekiz vākı' olur. Pes bu taḳdīrce sekizden dörde (12) nisbet diyücek ḥāşıl-ı nisbet nişf rub' vākı' olur ve eger (13) on bir cüz'den⁵² on cüz'<ün> ne miqdār şümün olduğu <bilmek> maṭlūb (14) olınsa yine zıkr olan üslūb üzerine 'amel idicek ḥāric-i (15) kısmet yedi şümün ve bir şümünü on cüz' idicek toḳuz cüz' vākı' olur. (16) Eger şümüneynle aḥmās ve 'aşere esdās<un> ne miqdār rub' olduğu (17) <bilmek> maṭlūb olınsa muḥavvelün maḥreclerin biri birine ḍarb idicek otuz⁵³ [24a] (1) olur. Pes otuzı muḥavvelün ileyhün maḥrecine ya'nī dörde (2) ḍarb iderler yüz yigirmi vākı' olur. Pes yüz yigirmiden (3) muḥavvelün küşūr-ı şüretlerin cem' iderler ki üç yüz toḳsan (4) iki olur. Ba'd-ez-ān üç yüz toḳsan ikiyi muḥavvelün maḥreci (5) üzerine ya'nī otuza kısmet iderler, ḥāric-i kısmet on (6) üç rub' ve şülüş ḥums rub' vākı' olur, fe'fhem.

On yedinci bāb: (7) Küşūrun tefāşīli⁵⁴ beyānındadır ve bundan murād bir kesrün bir kesirden (8) ne miqdār ziyādelığın ma'lūm itmekdür. Tarīķi dahı budur kim (9) maḥreci maḥsūmun 'aleyh tūṭup yine maḥrecden her birinün şüretlerin (10) cem' idüp aḳallın

⁵² cüz'den: cüzden

⁵³ otuz: mükerrerdır.

⁵⁴ tefāşīli: tefāşili

ekşerden nokşān itdüklerinden şonra bākī kalan (11) maḵsūm tūtop ḵismet ideler ve-yāhūd nisbet virürler.

Mişāl: (12) Eger şülüşün sūdüsden ne miḵdār fazlı varduğı <bilmek> maṭlūb (13) olınsa maḥrec ki altıdır, maḵsūmun ‘aleyh dutarlar ve maḥrecden (14) şülüşün şūreti ki iki ve sūdüsün şūreti ki birdür, ikiden (15) birini naḵş idüp bākī kalan biri altıya nisbet iderler ki ḥāşıl-ı (16) nisbet sūdüs vāḵı‘ olur ve hüve’l-maṭlūb ve eger nişfla şülüşün (17) rub‘la ḥumsdan ne miḵdār fazlı varduğı <bilmek> maṭlūb olınsa maḥrec ki [24b] (1) altmışdur. Altmışdan nişfla şülüşün şūreti ki elli ve rub‘la (2) ḥumsun şūreti ki yigirmi yedidür, biri birinden naḵş idicek (3) yigirmi üç bākī ḵalır. Pes yigirmi üçe altmışdan nisbet viricek (4) şülüş ve nişf ‘öşr vāḵı‘ olur ve hüve’l-maṭlūb fe’fhem ve-ḵıs (5) ‘alā zālike’l-bākī.

On sekizinci bāb: Kūsūrun taẓ‘īfi beyānındadır. (6) Ṭarīḵi budur ki eger kesrūn maḥreci ferd ise kesrūn şūretin (7) taẓ‘īf itdükden şonra maḥrecden aḵall olursa maḥrecden (8) aḡa nisbet virürler ve eger ziyāde olursa andan maḥrecün (9) mişlini şaḥīḥ tūtop bākīsine yine maḥrecden de nisbet virürler.

(10) **Mişāl:** Eger ḥehār tūs‘i taẓ‘īf itmek maṭlūb olınsa (11) kesrūn şūreti ki dördtür, taẓ‘īf idicek sekiz olur. (12) Pes sekize tūḵuzdan ya’nī maḥrecden nisbet virürler, heşt (13) tūs‘ vāḵı‘ olur ve hüve’l-maṭlūb ve eger heşt tūs‘ taẓ‘īf (14) itmege maṭlūb olınsa şūret-i kesir taẓ‘īf olıcaḵ on altı (15) olur. Maḥrecün mişlini on altıdan bir şaḥīḥ dūtop bākī kalan yediye (16) tūḵuzdan nisbet viricek bir şaḥīḥ ve heft tūs‘ vāḵı‘ olur (17) ve hüve’l-maṭlūb.

Ammā eger kesrūn maḥreci zevc vāqı' olursa maḥreci [25a] (1) taẓ'īf itdükden sonra şüret-i kesre müsāvī olursa (2) bir şaḥīḥ dutarlar ve eger şüret-i kesirden ziyāde olursa şüret-i (3) kesre andan nisbet virürler ve eger şüret-i kesirden nāķış olursa (4) şüret-i kesirden anuñ mişlini bir şaḥīḥe dutup bāķisine⁵⁵ yine (5) anuñ ile nisbet virürler.

Miṣāl: Eger rub'eyni taẓ'īf itmek (6) maṭlūb olınsa maḥreci tanşīf iderler ki iki olur. Çünkü (7) şüret-i kesre müsāvīdür bir şaḥīḥ olur ve hüve'l-maṭlūb ve eger (8) rub'ı taẓ'īf itmek maṭlūb olınsa dördi tanşīf iderler ki (9) iki olur. Şüret-i kesir ki birdür, ikiden nisbet viricek (10) nışf olur ve hüve'l-maṭlūb ve eger penc sūdusi taẓ'īf (11) itmek maṭlūb olınsa altı<yı> tanşīf idicek ki üç olur. (12) Şüret-i kesirden birinüñ mişlini ya'nī bir şaḥīḥe dutduktan sonra (13) bāķī kalan ikiyi üçe nisbet idicek ḥāşıl-ı taẓ'īf bir şaḥīḥe (14) ve şülüşān olur ve hüve'l-maṭlūb.

On toķuzuncı bāb: (15) Kūsūruñ tanşīfi beyānındadır. Tārīķi daḥı oldur ki eger şüret-i (16) kesir zevce ise tanşīf itdükden sonra maḥrecinden aña (17) nisbet virürler.

Miṣāl: Eger şülüşān tanşīf olmak maṭlūb

[25b] (1) olınsa ki şüreti budur: Şüret-i kesir tanşīf (2) olup maḥrecden aña nisbet viricek şülüş vāqı' olur, (3) şüreti daḥı budur:

⁵⁵ bāķisine: bāķisine

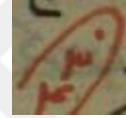
ve eger şüret-i kesir ferdse (4) mahreci taz'îf idüp şüret-i kesre andan nisbet virürler (5) ve eger beş şihâhla şülüşân tanşîf itmek maṭlûb olinsa (6) şüreti budur:

Beşi tanşîf idicek iki şihâh (7) olur ve bir bâkî kalur. Pes ol bâkî-çün şüret-i kesir ya'nî (8) iki üzerine mahrec miḳdârından ya'nî üç dahı ziyâde ider, (9) beş olur. Ba'd-ez-ân mahrec taz'îf olup beşi ikiye nisbet (10) idicek hâşıl-ı tanşîf iki şihâh ve ḥamse esdâs vâkı' (11) olur ki şüreti budur:

Se rub' tanşîf (12) olmak maṭlûb olıcaḳ ki şüreti budur:

Dördi (13) taz'îf idüp şüret-i kesre sekizden nisbet virürler ki (14) se şümün vâkı' olur ve hüve'l-maṭlûb fe'fhem ve-kıs 'alâ zalike'l-(15) bâkî.

Yigirminci bâb: Kûsûruḡ cem'i beyânındadır. (16) Tarîḳi oldur ki kûsûruḡ mahrecin bulup ol mahrecden (17) her birinüḡ şuverin cem' itdükden sonra hâşıl mahrecden ziyâde [26a] (1) vâkı' olursa mahrec üzerine kısmet iderler ve illâ mahrecden (2) nisbet virürler.

Mişâl: Eger nışfı ve sūdüsü şülüş ve şümün ile (3) cem' itmek maṭlûb olinsa yigirmi dört ki bunların mahrecidür. Pes (4) mahrecden şüretlerin cem' idicek yigirmi yedi olur.⁵⁶ (5) Yigirmi yediyi dahı yigirmi dörde kısmet idicek bir şahîḥ ve şümün (6) ḥâric-i kısmet vâkı' olur.

⁵⁶ yigirmi yedi olur: mükerrerdür.

Yigirmi birinci bāb: Kūsūruḡ (7) tefrīki beyānındadır. Tarīki daḡı oldur ki menkūşuḡ ve menkūşun (8) minhūḡ maḡrecin bulup her birinūḡ şūretin maḡrecden aḡz itdükden <şonra> (9) biri birinden ya'nī menkūşuḡ maḡrecden vākı' olan şūretin (10) menkūşun minhūḡ maḡrecden vākı' olan şūretinden naḡş (11) idüp bākī kalanına maḡrecden nisbet virürler.

Mişāl: (12) Eger şülüşle şümüni nişfla südüsden naḡş itmek maḡlūb olınsa (13) maḡrec ki yigirmi dördür ve menkūşuḡ şūreti ki on birdür, (14) menkūşun minhūḡ şūretinden ya'nī on altıdan naḡş olıcaḡ (15) beş bākī kalur. Pes beşe maḡrecden nisbet viricek südüs (16) ve rub' südüs ḡaşıll olur.

Yigirmi ikinci bāb: (17) Kūsūruḡ ḡarḡı beyānındadır ve bu üç nev'dür:

Nev'-i evvel: [26b] (1) Eger maḡrūb veyā maḡrūbun minhle şihāḡdan 'aded vākı' olmayacaḡ (2) olursa tarīki oldur ki maḡrūbuḡ ve maḡrūbun minhūḡ maḡreclerin (3) birbirine ḡarb idüp ḡaşıllın maḡşūmun 'aleyh veyā mensūbun ileyh (4) dutarlar ve kūsūrları şūretlerin daḡı birbirine ḡarb idüp (5) ḡaşıllı maḡşūm olmaḡa ḡābil ise maḡşūmun 'aleyh üzerine (6) ḡısmet iderler ve illā mensūbun ileyhden nisbet virürler.

(7) **Mişāl:** Eger nişfi ve şülüşi rub'a ve ḡumsa ḡarb itmek maḡlūb (8) olınsa maḡrecleri birbirine ḡarb idicek ki yüz yigirmi olur, (9) ḡıfz iderler. Ba'dehū maḡrūbuḡ maḡrecinden kesirleri şūreti⁵⁷ (10) beşdür ve maḡrūbun minhūḡ daḡı ḡoḡuzdur, biri (11) birine ḡarb idicek ḡırḡ beş olur. Pes maḡfūzdan ḡırḡ (12) beşe nisbet viricek ḡaşıllı nisbet şülüş eşmān vākı' (13) olur ve ḡüve'l-maḡlūb.

⁵⁷ şūreti: mükerrerdur.

Nev'-i şānī: Eger maḍrūbının biri-y-ile (14) veyā her ikisi-y-ile şihāḥdan 'aded vāqı' olursa ol şihāḥdan (15) olan 'adedi gendü kesr-ile tecnīs idüp ol mücennes kesri (16) kesrün şüreti yerine dutarlar.

Mişāl: İkiyi ve ḥumsı şelāşe (17) erbā'a ḍarb itmek maṭlūb olınsa iki kesr-ile mücennes olıcaḵ [27a] (1) on bir olur. Pes on biri üçe ḍarb iderler, erbā'ın (2) kesri şüretidür, otuz üç olur. Bunu maḵsūm (3) tutarlar ve maḥrec ki yigirmidür, maḵsūmun 'aleyh tūṭup ḵısmet (4) idicek ḥāric-i ḵısmet bir şaḥīḥ ve se ḥums ve rub' ḥums (5) vāqı' olur ve ḥüve'l-maṭlūb **ve eger** üçle rub'ı dördle (6) se rub'a ḍarb itmek maṭlūb olınsa mücennes <maḍrūb> ki on (7) üçdür, mücennes maḍrūbun minh ki on toḵuzdur, birbirine (8) ḍarb idüp ḥāşıl-ı ḍarb<ı> maḵsūm dutarlar ki iki yüz (9) kırk yedi olur. Ba'dehū maḍrūbının maḥreclerin birbirine ḍarb (10) idüp ḥāşılın maḵsūmun 'aleyh dutarlar ki on altıdır, (11) ḵısmet itdükden sonra ḥāric-i ḵısmet on beş ve rub' ve nişf (12) rub', rub' rub' vāqı' olur ḥüve'l-maṭlūb.

Nev'-i şālī: Eger (13) maḍrūbeyn iken biri şihāḥdan ve biri küsūrdan olsa (14) kesrün şüretin şihāḥa ḍarb iderler. Ḥāşıl-ı ḍarbı kesrün (15) maḥrecinden aḵall olursa maḥrecinden aḡa nisbet virürler (16) ve illā maḥrec üzerine ḵısmet iderler.

Mişāl: Eger rub'ı (17) üçe ḍarb itmek maṭlūb olınsa kesrün şüreti [27b] (1) üçdür, üçe ḍarb olıcaḵ toḵuz olur ve maḥrec ki dördtür. (2) Pes toḵuzı dörde ḵısmet idicek iki şihāḥ ve rub' vāqı' olur.

(3) **Yigirmi üçünci bāb:** Küsūrun ḵısmeti beyānındadır (4) ve bu daḡı üç nev'dür. **Biri** oldur ki maḵsūm ile (5) veyā maḵsūmun ileyh ile şihāḥdan olmaya. **Biri** daḡı oldur ki (6)

iki cānibinde bile şihāḥdan nesne vāqı‘ ola **ve biri** daḥı (7) oldur ki şihāḥ hemān bir cānibde ola.

Nev’-i evvel: Eger maḵsūm ve maḵsūmun (8) ‘aleyh ile şihāḥdan nesne olmasa maḵsūmun kūsūrı şūretin (9) maḵsūmun ‘aleyhün kūsūrı maḥrecine ḍarb idüp maḵsūm (10) dutarlar ve maḵsūmun ‘aleyhün kūsūrı şūretin maḵsūmun (11) kūsūrı maḥrecine ḍarb idüp maḵsūmun ‘aleyh dutarlar. Ortalarında (12) muvāfaḳat varsa vefḳlerine redd idüp kısmet iderler ki (13) ḥāric-i kısmet olan maṭlūb olur.

Miṣāl: Eger nıṣṣla şülüşü (14) şülüşle sub’a kısmet itmek maṭlūb olınsa maḵsūmun (15) kūsūrı şūreti ki beşdür, maḵsūmun ‘aleyhün maḥrecine ḍarb (16) olıcaḳ otuz beş olur ki maḵsūm olan oldur. Maḵsūmun (17) ‘aleyhün kesri şūreti ki ondur maḵsūmun maḥrecine ḍarb [28a] (1) olıcaḳ yigirmi olur, maḵsūmun ‘aleyh olan daḥı budur. Pes her biri (2) vefḳlerine red<d> olıcaḳ maḵsūmı yediye ve maḵsūmun ‘aleyh dörde (3) rāci‘ olur. Ba’d-ez-ān yediye dörde kısmet idicek ḥāric-i (4) kısmet bir şaḥīḥ ve selāṣet-i erbā‘ vāqı‘ olur ve hüve’l-maṭlūb (5) **ve eger** nıṣṣı <ve> on bir cüz’den⁵⁸ beş cüz’i⁵⁹ şülüş ile on bir cüz’den⁶⁰ (6) bir cüz’e⁶¹ kısmet itmek maṭlūb olınsa zıkr olan üslūb (7) üzerine ‘amel olınuḡı taḳdīrce maḵsūm altmış üç ve maḵsūmun (8) ‘aleyh yigirmi sekiz olur. Pes her birin sub’a ya’nı vefḳine red<d> (9) idicek maḵsūm toḳuz ve maḵsūmun ‘aleyh dörde rāci‘ olur. (10) Ba’d-ez-ān biri birine kısmet <olıcaḳ> ḥāric-i <kısmet> iki şaḥīḥ ve rub‘ vāqı‘ olur (11) ve hüve’l-maṭlūb.

⁵⁸ cüz’den: cüzden

⁵⁹ cüz’i: cüzi

⁶⁰ cüz’den: cüzden

⁶¹ cüz’e: cüze

Nev'-i s̱ānī: Eger iki cānibden bile şihāḥ vāqı' (12) olursa iki nesneden ḥālī degüldür yā iki cānibde bile hem şihāḥdan (13) ve hem kūsūrdan nesne olmaḳdur. Tarīḳi daḥı oldur ki maḳsūmun (14) şihāḥı kūsūr maḥrecine ḍarb idüp kūsūrınun şūretin daḥı (15) aḥa ziyāde itdükden şonra maḳsūmun 'aleyhün kūsūrı maḥrecine (16) ḍarb idüp ḥāşılın maḳsūm tutarlar ve maḳsūmun 'aleyhün (17) şihāḥı daḥı kūsūrı maḥrecine ḍarb idüp kūsūrınun şūretin [28b] (1) aḥa ziyāde itdükden şonra maḳsūmun kūsūrı maḥrecine daḥı ḍarb <idüp> (2) ḥāşılın maḳsūmun 'aleyh tutarlar.

Miṣāl: Eger on iki (3) şihāḥ ile şülüṣānı ve rub'ı beş şihāḥa ve nişfa ve şülüṣe kısmet (4) itmek maṭlūb olınsa zıkr olan üslūb üzerine 'amel idüp (5) vefḳlerine redd itdükden şonra maḳsūm ṭoksan üçe ve (6) maḳsūmun 'aleyh kırk ikiye rāci' olur. Birbirine kısmet idicek (7) ḥāric-i kısmet iki şihāḥ, sub' ve nişf sub' vāqı' olur (8) ve hüve'l-maṭlūb.

Ve-yāḥūd bir cānibde yalnız şihāḥ ve bir cānibde (9) şihāḥla kūsūr olmaḳdur. **Ammā** eger yalnız şihāḥ maḳsūmda (10) vāqı' olursa tarīḳi oldur ki maḳsūmun şihāḥı maḳsūmun (11) 'aleyhün kūsūrı maḥrecine ḍarb idüp maḳsūm tutarlar ve maḳsūmun (12) 'aleyhün şihāḥını yine kūsūrı maḥrecine ḍarb idüp kūsūrı (13) şūretin daḥı ḥāşıl-ı ḍarba ziyāde itdükden şonra maḳsūmun (14) 'aleyh tutarlar.

Miṣāl: On beş aḳça üç aḳçayla rub'a ve (15) ḥumsa kısmet itmek maṭlūb olınsa zıkr olan üslūb (16) üzerine 'amel idüp vefḳlerine red<d> itdükden şonra maḳsūm (17) ona ve maḳsūmun 'aleyh yigirmi üçe rāci' olur. Pes imdi birbirine [29a] (1) kısmet idicek ḥāric-i

kısmet dörd akça olur ve bir akça (2) yigirmi üç cüz'⁶² vâkı' olur hüve'l-maṭlûb.

(3) **Fe-emmā** eger yalnız şihāḥ maḫsūmun 'aleyhde vâkı' olursa (4) maḫsūmun 'aleyhün şihāḥını maḫsūmun küsürı maḫrecine ḍarb (5) idüp maḫsūmun 'aleyh tutarlar ve maḫsūmun şihāḥını küsürün (6) maḫrecine ḍarb itdükden sonra ḥāşıl-ı ḍarba küsürü şüretin (7) ziyāde idüp maḫsūm tutarlar.

Mişāl: Dört akça ile rub'ı (8) iki akça üzerine kısmet itmek maṭlûb olınsa zıkr olan (9) üslûb üzerine 'amel itdükden sonra maḫsūm on yedi ve (10) maḫsūmun 'aleyh sekiz olur. Birbirine kısmet idicek ḥāric-i kısmet (11) iki akça ve şūmün vâkı' olur hüve'l-maṭlûb.

Nev'-i şāliḡ: Eger (12) şihāḥ bir cānibde vâkı' olursa bu daḡı iki dürlü olmaḡdan (13) ḡālī degüldür. Şihāḥ yā yalnız olmaḡdur veyā şihāḡla küsürdan (14) nesne olmaḡdur. Bunların her biri iki dürlü olmaḡdan (15) ḡālī degüldür. Biri oldur ki şihāḡla küsür maḫsūmda ola. Tarīḡi (16) daḡı oldur ki maḫsūmun şihāḥını küsürün maḫrecine ḍarb (17) idüp ḥāşıl-ı ḍarba küsürünün şüretin daḡı ziyāde itdükden sonra [29b] (1) cümlesin maḫsūmun 'aleyhün küsürı maḫrecine ḍarb idüp (2) maḫsūm tutarlar ve maḫsūmun 'aleyhün küsürü şüretin maḫsūmun (3) küsürı maḫrecine ḍarb idüp maḫsūmun 'aleyh tutarlar.

Mişāl: (4) On akça ile rub'ı ve südüsi nişfla şülüş üzerine kısmet itmek (5) maṭlûb olınsa zıkr olan üslûb üzerine 'amel idüp vefḡlerine (6) redd itdükden sonra maḫsūm yetmiş beşe ve maḫsū<m>un 'aleyh elliye rāci' (7) olur. Pes birbirine kısmet idicek ḥāric-i

⁶² cüz'i: cüzi

kısmet on iki akça ve (8) nişf vâkı' olur ve hüve'l-maṭlûb ve biri dahı oldur ki (9) şıḥāḥla kūsūr maḵsūmun 'aleyhde olan, ṭarīḵ hemān yine (10) ancılayındur. Ammā bu 'aks vâkı' olur ve bunların gibilerde bir ṭarīḵ (11) dahı oldur ki şıḥāḥı kūsūrı ile mücennes idüp kūsūrı (12) kūsūrına ṭarīḵle kısmet iderlerse bunların gibi dahı eylece iderler (13) ve biri dahı oldur ki yalnız şıḥāḥ maḵsū<m>un minh ola. Ṭarīḵi (14) oldur ki şıḥāḥ kūsūrın maḥrecine ḍarb olınup maḵsūm (15) tūtıla ve kūsūrın şūreti dahı maḵsūmun 'aleyh tūtıla.

Miṣāl: (16) Eger altıyı rub'la ḥumsa kısmet itmek maṭlûb olınsa zıkr (17) olan üslûb üzerine 'amel olındukdan sonra maḵsūm kırka ve [30a] (1) maḵsūmun 'aleyh üçe rāci' olur. Pes birbirine kısmet idicek (2) ḥāric-i kısmet on üç şaḥīḥ ve şülûş vâkı' olur hüve'l-maṭlûb (3) **ve eger** yalnız şıḥāḥla maḵsūmun 'aleyhde olsa ṭarīḵ şıḥāḥ (4) kūsūrın maḥrecine ḍarb idüp maḵsūmun 'aleyh tūtıla ve kūsūrın (5) şūreti dahı maḵsūm tūtıla.

Miṣāl: Eger se rub'ı dörde (6) kısmet itmek maṭlûb olınsa zıkr olan üslûb üzerine (7) 'amel olındukdan sonra maḵsūm üç, maḵsūmun 'aleyh on altı (8) olur. Birbirine nisbet idicek şümün ve nişf şümün ḥāşıl olur fe'fhem.

(9) **Yigirmi dördünci bâb:** Kūsūrın nisbeti beyânındadır. Bilgil ki (10) nisbetden murād mensūbun ileyhden maḵsūmun miḵdārına (11) ma'rifet ḥāşıl olmaḵdur ve nisbet-de hemān kısmetün (12) 'il<l>iy<y>etidür. Vaḳtā ki maḵsūm maḵsūmun 'aleyhden aḳal<l> olsa (13) bu taḳdīrce maḵsūma maḵsūmun 'aleyhden nisbet virürler. (14) **Meṣelā** maḵsūm beş ve maḵsūmun 'aleyh on olup beşe ondan (15) nisbet viricek beş onun nişfi vâkı' olur. İmdi dükeli a'dādı (16) bu ḥuşuşda üç kısım itmişlerdür: Birine evvel, birine şānī ve birine (17) müşterek dirler. Ammā 'aded olursa murād hemān 'aded-i

āṣam<m>dur ki [30b] (1) mā-dūnında vāqı' olan a'dāduñ her biri kūsūr-ı tis'a ile ve on- (2)-lardan mürek<k>eb olanlarla aña kesir olmayalar, anuñ mā-dūnında vāqı' (3) olan a'dāduñ her birisi kūsūr-ı tis'a ile ve anlardan mürekkeb (4) olanlarla kesir vāqı' olmamağdur ve bu huşūşda vāqı' olan (5) 'aded hemān ol 'aded-i āṣam<m>dur. Bunların gibiye munṭaḳ dırlar ve (6) meftūḥ daḥı dırlar ve müşterek oldur ki ol ṣānīye ḍarb (7) itmekden ḥāşıl ola. Pes bu nev'ūñ mā-dūnında vāqı' olan a'dāduñ (8) ba'zısı bunların gibiye kūsūr-ı tis'a ile ve anlardan mürekkeb (9) olanlarla kesir vāqı' olurlar ve ba'zısı eczā' ile vāqı' (10) olurlar. Pes bir miḳdār 'adedi bir miḳdār 'adede nisbet itmek (11) maṭlūb olınsa evvel gerekdür mensūbun ileyh olan 'aded bu zıkr (12) olan üç nev'ūñ ḳaṅsından itdügin ma'rifet ḥāşıl ola. (13) Ba'd-ez-ān eger mensūbun ileyh olan āṣam<m>dan ya'nī 'aded-i evvelden (14) vāqı' olursa mensūb olan 'aded aña eczā'-y-ıla olur (15) ve eger mensūbun ileyh 'aded-i ṣānīden vāqı' olursa mensūb (16) olan 'aded aña kūsūr-ı tis'a ile ve anlardan mürek<k>eb olanlarla (17) mensūb olur ve eger mensūbun ileyh 'aded-i müşterekden vāqı' [31a] (1) olsa mensūb olan 'adedüñ aña ba'zısı eczā'⁶³ ile mensūb (2) olur dutılmış idi. İmdi mensūbun ileyh olan 'aded ḳaṅı (3) nev'den idügi <bilmek> maṭlūb olınsa **ṭarīḳ-i küllī** oldur ki ol (4) 'adede naẓar ideler. Eger nışf yā şülüş veyā ḥums veyā sub' bulınmasa (5) ğayrısı daḥı hıç bulınmaz ve eger bulınsa meftūḥ veyā müşterek olmağdan (6) ḥālī degüldür. Pes gerekdür ki ol 'adedi maḥrec-i 'uẓmāsı üzerine (7) ḳısmet ideler. Bu taḳdīrce ḥāric-i ḳısmet 'aded-i evvel vāqı' olur (8) ve maḳşūmun 'aleyh 'aded-i ṣānī vāqı' olur ve eger ḥāric-i ḳısmet 'aded-i (9) evvelden olmayacak olursa anuñ daḥı maḥrec-i 'uẓmāsı görölüp (10) aña ḳısmet ideler.

⁶³ eczā': eczā

Bu def'a hāric-i kısmet olan elbet<t>e 'aded-i (11) evvelden vāqı' olur ve maḳsūmun 'aleyh-i evvel ile maḳsūmun 'aleyh-i şānīyi (12) birbirine ḍarb idicek ḥāşıl-ı ḍarb 'aded-i şānīden olur ve ol (13) 'adedde bu ḥālet olmasa ya'nī hāric-i kısmet-i şānī 'aded-i ev<v>elden (14) olmasa bu taḳdīrce ol 'aded 'aded-i şānīden olur. **Meşelā** (15) eger yüz otuz iki ḳanḡı nev'den idüḡi bilmek maṭlūb olınsa (16) küsūrlardan maḥrec-i 'aẓīm olan südüsdür. Pes altıya kısmet iderler, (17) hāric-i kısmet yigirmi iki vāqı' olur ve yigirmi ikinüḡ maḥrec-i 'uzmāsı [31b] (1) nışfdan ḡayrı yoḡdur. Pes yigirmi ikiyi daḡı ikiye kısmet iderler, hāric-i (2) kısmet on bir vāqı' olur ki 'aded-i ev<v>elden olan budur. Ba'dehū (3) ikiyi altıya ḍarb idicek ki on iki olur, 'aded-i şānīden olan (4) daḡı budur. İmdi bu taḳdīrce yüz otuz iki ma'lūm oldu-ki (5) müşterek nev'inden imiş, on biri on ikiye ḍarb itmekden (6) ḥāşıl olmuş. Pes bunun mā-dūnında vāqı' olan a'dādı (7) buḡa nisbet itmelü olıcaḡ ḡāh kesr-i tūs'le ve ḡāh eczā'-y-ıla iderler. (8) Bir araya gelicek vāqı' olan kelimāt on üçünci bābda yazıla fe'fhem (9) ve-ḳıs 'alā zālike'l-bāḡī ve ammā bunun daḡı 'ameli kısmet 'aklı gibidür ve (10) hem-çünān üç nev'dür:

Nev'-i evvel oldur ki iki cānibde bile (11) şıḥāḥdan nesne olmaya, küsūrı küsūra nisbet itmek gibi. (12) Tarīḡi oldur ki mensūbuḡ küsūrı şüretin mensūbun ileyhūḡ (13) küsūrı maḥrecine ḍarb idüp mensūb tutarlar ve mensūbun (14) ileyhūḡ küsūrı şüretin mensūbuḡ küsūrı maḥrecine ḍarb (15) idüp mensūbun ileyh tutarlar. Vefḡleri varsa vefḡlerine red<d> (16) iderler. **Meşelā** rub'la ḡumsı on <bir> cüz'den⁶⁴ ṭoḡuz cüz'e⁶⁵ nisbet (17) itmek maṭlūb olınsa zıkr olan üslūb üzerine 'amel idüp [32a] (1) vefḡlerine red<d>

⁶⁴ cüz'den: cüzden

⁶⁵ cüz'e: cüze

olunduktan sonra mensüb on bire ve mensübun (2) ileyh yigirmiye rāci' olur. Pes yigirmiden on bire nisbet viricek (3) nişf ve nişf 'öşr vākı' olur ve hüve'l-maṭlūb.

Nev'-i şānī (4) oldur ki şihāḥ bir tarafda olsa, kūsūrı şihāḥa nisbet (5) itmek gibi yāḥūd kūsūrı şihāḥla kūsūra nisbet itmek gibi. **Ammā** (6) kūsūrı şihāḥa nisbet itmekde ṭarīḳ budur ki kūsūruḡ (7) maḥrecine ḍarb olup maḫsūmun ileyh ṭutıla ve kūsūruḡ (8) şūreti daḡı mensüb ṭutulup vefḳleri varsa vefḳlerine (9) red<d> olına. **Meşelā** nişfla şülüşi beşe nisbet itmek⁶⁶ maṭlūb (10) olınsa zıkr olan gibi 'amel olup vefḳlerine redd olunduktan (11) sonra mensüb bire ve mensübun ileyh altıya rāci' olur. Pes (12) biri altıya nisbet idicek sūdüs ḥāşıl olur hüve'l-maṭlūb. (13) **Fe-emmā** kūsūrı şihāḥla kūsūra nisbet itmekde ṭarīḳ oldur ki (14) şihāḥı kūsūrınuḡ maḥrecine ḍarb idüp kesri<nüḡ> şūretin daḡı aḡa (15) ziyāde itdükden sonra mensūbuḡ kūsūrı maḥrecine daḡı mensübun (16) ileyh ṭutarlar ve mensūbuḡ kūsūrı şūretin mensübun ileyhüḡ (17) kūsūrı maḥrecine ḍarb idüp mensüb ṭutdukdan sonra [32b] (1) vefḳleri varsa vefḳlerine redd olur. **Meşelā** nişfla ḡumsı (2) on ikiye ve rub'a nisbet itmek maṭlūb olınsa zıkr olan (3) üslūb üzerine 'amel idüp vefḳlerine redd itdükden sonra mensüb (4) ikiye ve mensübun ileyh otuz beşe rāci' olur. Pes ikiye otuz (5) beşe nisbet idicek ḡumseyn sub'ı ḥāşıl olur hüve'l-maṭlūb.

(6) **Nev'-i şālīs** oldur ki şihāḥ iki tarafda bile vākı' ola, şihāḥı (7) şihāḥla kūsūra veya şihāḥla kūsūrı şihāḥa veya şihāḥla (8) kūsūrı şihāḥla kūsūra nisbet <itmek> gibi. Līkin şihāḥ şihāḥla kūsūra (9) nisbet itmekde ṭarīḳ oldur ki mensūbuḡ şihāḥını mensübun (10) ileyhüḡ kesri<nüḡ> maḥrecine ḍarb idüp mensüb ṭutarlar ve mensübun (11) ileyhüḡ⁶⁷

⁶⁶ nisbet itmek: ḍarb itmek

⁶⁷ mensübun ileyhüḡ: mensūbuḡ ileyhüḡ

şıhâhını yine kûsûrî maḥrecine ḍarblayup kûsûrî şûretin (12) aḡa ziyāde itdükden şonra vefḳleri varsa vefḳlerine redd (13) olına. **Meşelâ** beşi onla rub‘a ve sūduse nisbet itmek (14) maṭlûb olınsa zıkr olan üslûb üzerine ‘amel idüp vefḳlerine (15) redd olındukdan şonra mensûb on ikiye ve mensûbun ileyh (16) yigirmi beşe râci‘ olur. Pes birbirine nisbet idicek ḥumseyn (17) ve ḥumseyn ḥums ḥâşıl olur ve hüve’l-maṭlûb. **Ammâ** şıhâhla kûsûrî şıhâḥa [33a] (1) nisbet itmekde tarîḳ oldur ki mensûb şıhâhın kûsûrî maḥrecine (2) ḍarb idüp kesri şûreti üzerine ziyāde olunup mensûb (3) dutıla ve mensûbun ileyhün şıhâhını mensûbun kûsûrî maḥrecine (4) ḍarb idüp mensûbun ileyh tutıla. Vefḳleri daḡı varsa (5) vefḳlerine redd olına. **Meşelâ** dördle şülüşü ve rub‘ı on beşe (6) nisbet itmek maṭlûb olınsa zıkr olan üslûb üzerine (7) ‘amel idüp vefḳlerine redd itdükden şonra mensûb on bire (8) ve mensûbun ileyh otuz altıya râci‘ olur. Birbirine nisbet (9) idicek rub‘ ve nışf tûs‘ ḥâşıl olur ve hüve’l-maṭlûb. (10) **Fe-emmâ** şıhâhla kûsûrî şıhâhla kûsûra nisbet itmekde tarîḳ (11) oldur ki mensûbun şıhâhın kûsûrî maḥrecine ḍarb idüp (12) kûsûrî şûretin daḡı ḥâşıl-ı ḍarba ziyāde itdükden şonra (13) mensûbun ileyhün kûsûrî maḥrecine daḡı ḍarb idüp mensûb (14) dutarlar. Mensûbun ileyhün şıhâhını kûsûrî maḥrecine ḍarb (15) idüp kûsûrî şûretin ḥâşıl-ı ḍarba ziyāde itdükden şonra (16) mensûbun kûsûrî maḥrecine daḡı ḍarb idüp mensûbun ileyh (17) tutarlar. Vefḳleri daḡı varsa vefḳlerine redd olur. **Meşelâ** [33b] (1) beşi ve nışfı ve şülüşü ona ve şülüşü ve on bir cüz‘den üç cüz’e (2) nisbet itmek maṭlûb olınsa zıkr olan üslûb üzerine ‘amel (3) idüp vefḳlerine redd itdükden şonra mensûb on bire ve mensûbun (4) ileyh yigirmiye râci‘ olur. Pes on bire yigirmiden nisbet viricek (5) nışf ve nışf ‘öşr ḥâşıl olur ve hüve’l-maṭlûb.

Yigirmi (6) beşinci bāb: Kūsūrun cezri beyānındadır ve bu daḥı (7) üç nev‘dür.

Nev‘-i evvel oldur ki kūsūr yalnız ola ve şüretinüñ (8) cezri münkaṭı‘ daḥı ola. Pes bu nev‘de ṭarīḵ oldur ki (9) kūsūruñ şüreti cezrin⁶⁸ alup mensüb veyā maḵsūm (10) ṭutalar ve maḥrecinüñ daḥı cezrin alup mensübun ileyh veyā maḵsūmun (11) ‘aleyh ṭutalar. **Meşelā** çehār tūs‘üñ cezrin istiḥrāc (12) itmek maṭlūb olınsa dördüñ cezri ki ikidür tokuzun (13) cezrinden ya’nī üçden nisbet viricek şülüşān ḥāşıl olur (14) ve hüve’l-maṭlūb.

Nev‘-i şānī oldur ki kūsūr yalnız ola, (15) ammā şüretinüñ cezr<i> münkaṭı‘ olmaya. Pes bu nev‘de ṭarīḵ (16) oldur ki kūsūruñ şüreti maḥrecine ḍarb olup ḥāşıl-ı (17) ḍarbdan cezr-i āşam<m> alup ol cezr-i āşammı maḥrec üzerine kısmet ideler. [34a] (1) **Meşelā** eger se rub‘uñ cezrin istiḥrāc <itmek> maṭlūb olınsa (2) üçü dörde ḍarb idüp ḥāşıl-ı ḍarbuñ ya’nī on ikinüñ cezrin (3) alıcak üç ve üç daḥı sub‘ vāḳı‘ olur. Pes üçü üçe sub‘ı (4) dörde ya’nī maḥrece kısmet idicek se rub‘ ve se rub‘ sub‘ ḥāşıl (5) olur.

Nev‘-i şālīs oldur ki kūsūrla şıḥāḥdan daḥı vāḳı‘ (6) ola. Pes bu nev‘de ṭarīḵ oldur ki şıḥāḥ kūsūrla başt idüp (7) ‘ameli yine hemān kūsūr ‘ameline getürmek gerek. **Meşelā** eger (8) altı rub‘uñ cezri maṭlūb olınsa altı kesr-ile başt idicek (9) yigirmi beş rub‘ olur. Yigirmi beşüñ cezri ki beş ve dördüñ (10) cezri ikidür, beşi ikiye kısmet idicek iki ve nişf vāḳı‘ (11) olur ve hüve’l-maṭlūb.

Yigirmi altıncı bāb: <A‘dād-ı> erba‘a-ı mütenāsibe (12) beyānındadır ve bu daḥı üç nev‘dür. Ṭarīḵ hemān cezri ṭarīḵ gibi (13) olduğı için taḥrīr olunmadı.

⁶⁸ cezrin: cezrden

Yigirmi yedinci bāb: (14) Mu‘āmelāt ve icārāt beyānındadır. Bilgil ki cemī‘ mu‘āmelāt (15) ve icārāt beyne’n-nās erba‘a-ı maḳād<ī>r-i mütenāsibe üzerinedür ki (16) anlaruñ her ikisi bir cinsdendür. Līkin ebedā anlaruñ üç ma‘lūm (17) ve biri mechūl olur. Pes anlaruñ birine si‘r ve birine musa‘ar ve birine şemen [34b] (1) ve birine müşemmen dirler ki ḥaḳīḳat büyü‘ bunlaruñ üzerine mebnīdür. Pes (2) si‘r didükleri şol şemen-i muḳarrerdür ki bir nesnenüñ üzerine narḥ vāḳı‘ (3) olur. Musa‘ar daḥı şol şey’dür ki anuñ üzerine narḥ olur (4) ve şemen müşterī olan kimesne alduğı şey’üñ şāhibine müşterī anı (5) edā ider ve müşem<m>en müşterī alduğı şey’dür. İmd<i> sā’ilüñ su’ālinde (6) bunlaruñ biri⁶⁹ mechūl olıcaḳ āḥir su’ālī ğayrı cinsine ḍarb (7) idüp ḥāşıl-ı ḍarbı āḥir su’ālüñ cinsine kısmet iderler ki ḥāric-i (8) kısmet mechūl vāḳı‘ olur. Ve-yāḥūd āḥir su’ālī cinsine nisbet (9) idüp ğayrı cinsden ol miḳdār aḥz iderler ki aḥz olan (10) mechūl vāḳı‘ olur. **Meşelā** eger “Biş mişḳāl altun üç (11) yüz yigirmi beş aḳçaya olıcaḳ bir mişḳāl ne miḳdār aḳçaya olur?” (12) diyü su’āl iderlerse āḥir su’āl ki bir mişḳāldür. Ğayrı cinsine (13) ya’nī üç yüz yigirmi beşe ḍarb olıcaḳ yine hemān üç yüz yigirmi (14) biş ḥāşıl olur. Pes āḥir su’ālüñ cinsi ki biş mişḳāldür. Bunuñ (15) üzerine kısmet idicek ya’nī üç yüz yigirmi beşi beşe kısmet idicek (16) ḥāric-i kısmet altmış biş vāḳı‘ olur ki bir mişḳālüñ şümünidür **ve eger** (17) bir mişḳālī *cinsle* nisbet idicek bir mişḳāl beş mişḳālüñ ḥumsı vāḳı‘ olur. [35a] (1) Ğayrı cinsi ki üç yüz yigirmi beşdür. Pes üç yüz yigirmi beşden (2) ḥums aḥz idicek yine altmış biş ḥāşıl olur ve hüve’l-cevāb (3) **ve eger** “Bir şahış ayda altmış aḳçaya icāreye tūtilsa on dört (4) günde ne miḳdār ḥaḳḳı vāḳı‘

⁶⁹ biri: mükerrerdür.

olur?” diyü su’âl⁷⁰ (5) iderlerse yine hemân zıkr olan üslûb üzerine ‘amel idüp cevâb (6) virile.

Yigirmi sekizinci bâb: Nâdirât büyü‘ ve icârât beyânındadır. (7) **Eger** “Yedi dâne incü sekizer aqçaya olup ve her beş dânesin altışar (8) aqçaya bey‘ idicek yigirmi aqça fâyideitse, cümle ne miqdâr aqçalık (9) incüdür ve ne miqdâr incüdür?” bilmek maṭlûb olınsa bunlar gibi (10) ‘amelde ṭarîḳ-i küllî oldur ki si‘r ol ki sekizdür. Si‘r-i şânîninḡ musa‘arına (11) ya’nî beşe ḍarb olına ki ḥâşıl-ı ḍarb kırk vâkı‘ olur ve şol (12) şânî ki altıdur, si‘r-i evvelünḡ musa‘arına ya’nî yediye ḍarb olına ki (13) ḥâşıl-ı ḍarb kırk iki vâkı‘ olur ve her iki ḥâşılınḡ tefâzül ki (14) ikidür, maḳşûmun ‘aleyh dutıla. Ba’d-ez-ân si‘r-i ev<v>elden ḥâşıl olanı (15) fâyideye ya’nî kırkı yigirmiye ḍarb idüp ḥâşıl-ı ḍarb ki sekiz (16) yüzdür, maḳşûm dutılup biri birine kısmet olına ki ḥâric-i (17) kısmet dört yüz vâkı‘ olur, aqçanınḡ miqdârı budur. Pes [35b] (1) dört yüzi si‘r-i ev<v>ele ya’nî sekize kısmet idicek ḥâric-i (2) kısmet altı vâkı‘ olur. Si‘r-i evvelünḡ musa‘arına ḍarb idicek (3) ḥâşıl-ı ḍarb üç yüz elli olur ki incününḡ miqdâr daḡı budur (4) ve eger her beş dânesin altıya alup her yedi dâne<sin> sekize (5) bey‘ idicek yigirmi aqça ḥüsrân vâkı‘ olsa zıkr olan ‘amelünḡ (6) ‘aksi üzerine ‘amel olına ki üç yüz elli dâne incüyi dört (7) yüz yigirmiye almış olur **ve eger** “İki cins şekker<den> bir cins<ün> on iki (8) dirhemi bir aqçaya ve bir cinsün on beş dirhemi bir aqçaya olsa, (9) pes her ikisinden müşterî olan kimesne bir aqçaya on dört (10) dirhem şekker ṭaleb eylese her birinden ne miqdâr virmek gerekdür?” (11) diyü su’âl iderlerse on iki ile on dördünḡ mâ-beyninde (12) vâkı‘ olan fazlayı ki ikidür, on iki ile on beşünḡ mâ-(13) beyninde vâkı‘ olan fazlaya ki üçdür nisbet iderler ki şülüşân (14)

⁷⁰ olur diyü su’âl: mükerrerdir.

vāqı' olur. Pes on beş dirhem bir aqçalıqdan şölüşān ya'nı (15) on dirhem ve on iki dirhem bir aqçalıqdan şölüş ya'nı dört (16) dirhem vāqı' olur ve hüve'l-cevāb **ve eger** “Üç cins şekker ki (17) birinden on dirhem on aqçaya ve birinden on iki dirhem bir aqçaya [36a] (1) ve birinden on beş dirhem bir aqçaya olsa üçinden bile bir aqçaya (2) ber-ā-ber taleb eyleseler her birinden ne miqdār vermek gerekdür?” diyü (3) su'āl itseler ol üç cins şekkerün bir nev'in mi'yār iderler.

(4) **Meşelā** on beş mi'yār olıcaq gendü nefsine kısmet iderler ki (5) hāric-i kısmet bir vāqı' olur. Ba'd-ez-ān on iki üzerine (6) kısmet iderler ki hāric-i kısmet bir ve rub' olur ve ba'dehū on (7) üzerine kısmet iderler ki hāric-i kısmet bir ve nişf olur. (8) Pes bu hāric-i kısmet olanları cem' idüp hıfz iderler ki (9) üç ve şelāset-i erbā' olur. Pes hāric-i kısmet ol ki birdür, (10) maḥfūza nisbet iderler ki südüsi ve 'öşri olur. On (11) beşün südüsin ve 'öşrin aḥz idicek dört dirhem olur ki (12) on beş dirhemi bir aqçalıqdan vāqı' olan olur ve biri (13) ve rub'ı ya'nı hāric-i kısmet-i şānīyi daḥı maḥfūza nisbet idicek (14) şölüşü vāqı' olur. On iki dirhemi bir aqçalıqdan şölüş aḥz (15) iderler ki andan daḥı dört dirhem vāqı' olur ve hāric-i (16) kısmet-i şālīş ki bir ve nişfdur, yine maḥfūza nisbet iderler ki (17) ḥumseyn vāqı' olur. On dirhemi bir aqçalıqdan daḥı ḥumseyn [36b] (1) aḥz iderler ki andan daḥı dört dirhem vāqı' olur **ve eger** (2) “Üç cins şekker ki birinden on iki dirhem bir aqçaya ve birinden (3) on dört dirhem bir aqçaya ve birinden on sekiz dirhem bir aqçaya (4) olsa ammā bir aqça<ya> üçinden on beş dirhem şek<k>er taleb eyleseler (5) her birinden ne miqdār vermek gerekdür?” diyü su'āl iderlerse (6) kıymetlü olanların cümlesinün nişfin aḥz idüp hıfz iderler. Ba'd-(7) ez-ān on üçle on beşün mā-beyninde olan fazlayı ki (8) ikidür, on üçle on sekizün mā-beyninde fazlaya ki (9)

beşdür, nisbet iderler humseyn vâkı' olur. Pes on sekizden (10) humseyn ahz iderler, yedi dirhem ve hums dirhem olur ve on (11) ikiden dahı se humsun nısfı ki hums ve nısf humsdur, ahz (12) iderler üç dirhem ve şelāse ahmās dirhem olur ve on dördten (13) dahı hums ve nısf hums ahz iderler dört dirhem ve hums dirhem (14) olur ve hüve'l-cevāb **ve eger** beş aqçaya yine ol cins şek<k>erden (15) yetmiş beş⁷¹ dirhem taleb eyleseler beşi on üçe darb iderler ki (16) altmış beş olur. Yetmiş beşden altmış beşi nakş iderler, on bākī (17) kalur. Pes onı on üçle on sekizün mā-beyninde olan fazlanuñ [37a] (1) üzerine ki beşdür, kısmet iderler hāric-i kısmet iki vâkı' olur. Pes (2) bu taqdīrce iki aqçalık on sekiz dirhemi bir aqçalıkdan vâkı' (3) olur ki otuz altı dirhem olur ve bir buçuklık on iki dirhemi (4) bir aqçalıkdan vâkı' olur ki on sekiz dirhem olur ve bir (5) buçuklık dahı on dört dirhemi bir aqçalıkdan vâkı' olur ki (6) yigirmi bir dirhem olur ve eger “Dört cins şek<k>er ki birinden on (7) dirhem bir aqçaya ve birinden <on> iki buçuk dirhem bir aqçaya ve birinden on (8) üç buçuk dirhem bir aqçaya ve birinden on sekiz dirhem bir aqçaya (9) olsa līkin bir aqçaya bu dört cinsden on beş dirhem (10) taleb eyleseler her birinden ne mīqdār gerekdür?” diyü su'āl iderlerse, (11) kıymetlü olanların üçin bile cem' idüp şülüşin ahz iderler ki on (12) iki dirhem olur, hıfz iderler. Ba'd-ez-ān bu on iki dirhemle (13) on beş dirhemün mā-beyninde olan fazlayı üçdür, on iki (14) dirhem ile on sekiz dirhemün mā-beyninde olan fazlaya ki altıdur, (15) nisbet iderler nısf vâkı' olur. Pes bir aqça altı pāre idüp nısf (16) ile üç südüsdür. On sekiz dirhemi bir aqçalıkdan alurlar, (17) tokuz dirhem vâkı' olur ve südüsi ile on üç buçuk dirhemi [37b] (1) bir aqçalıkdan alurlar ki iki dirhem ve rub' dirhem olur ve bir südüsi

⁷¹ beş: bes

ile (2) dahı on iki buçuk dirhemi bir aqçalıkdan alurlar ki iki dirhem (3) ve nısf sūdüs dirhem olur ve bir sūdüsü ile dahı on dirhemi (4) bir aqçalıkdan alurlar ya'nı on dirhemün sūdüsün alurlar, bir (5) dirhem ve şülüseyñ dirhem olur, cem' idicek on beş dirhem (6) olur ve hüve'l-cevāb ve dört cinsün cümlesin terbi' idüp (7) hıfz itmekle dahı vākı' olur fe'fhem.

Faşl fi'l-icārāt <beyānındadır.> (8) Eger bir şahşun ayda tokuz aqça ve bir şahşun ayda altı aqça vazıfesi (9) olsa, bir ayda ikisine ber-ā-ber ücret vākı' olsa, birisinün ne miqdār (10) gün 'ameli ve birisinün ne miqdār gün 'ameli var idüğü <bilmek> maṭlūb olınsa (11) ayun gününü ikisinin ücretine ya'nı on beşe kısmet iderler ki hāric-i (12) kısmet iki vākı' olur. Pes ikiyi altıya ḍarb iderler ki on iki (13) olur. Bu taqdırce ayda altı⁷² aqçası olanun on iki gün 'ameli (14) olmuş olur ve ol ikiyi tokuza ḍarb iderler, on sekiz olur ki (15) ayda tokuz⁷³ aqçası olanun dahı on sekiz gün 'ameli vākı' olur ki⁷⁴ (16) her birine üç aqça ve nısf ve hums nısf vākı' olur **ve bu** (17) **huşūşda** bir kâ'ide dahı budur ki altıyı eyyām-ı şehre ḍarb idüp [38a] (1) hāşılın ya'nı yüz sekseni on beşe kısmet iderler ki hāric-i (2) kısmet on iki gün olur ki ayda tokuz aqçası olanun (3) 'amelidür ve bunu dahı böylece ideler ve nisbet tarīkiyle olan (4) kâ'ide budur ki on beşe altıyı nisbet iderler ki humseyñ olur. (5) Eyyām-ı şehrün humseyñin ahz iderler ki on iki olur. Pes şāhib-i tūs'nün (6) 'ameli olur ve birin böylece iderler **ve ammā** "Üç nefer olsa, birisinün ayda

⁷² altı: tokuz

⁷³ tokuz: altı

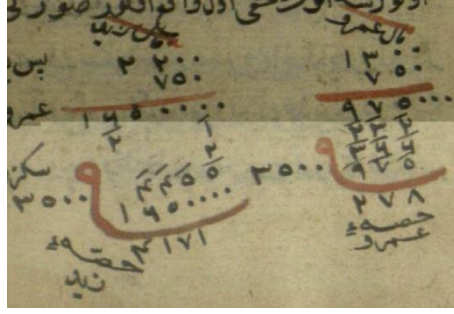
⁷⁴ Metinde *altı* ve *tokuz* ifadesi yanlış yerlerde bulunmaktadır. Bunlar işlemin doğru yapılabilmesi için yer değiştirilmiş, çeviride de aynı işlem uygulanmıştır.

(7) altı akça ve şölüşân ve birinün dahı ayda sekiz akça ve birisinün on akça (8) vazîfeleri olsa, bir ay ‘amel eyleseler lîkin her birine ber-â-ber vazîfesi (9) vâkı’ olsa, bu takdîrce her biri ne miqdâr gün ‘amel itmiş olurlar?’ (10) diyü su’âl iderlerse üçinden birin mi’yâr iderler. **Meşelâ** (11) on mi’yâr olup gendü nefesine kısmet olsa, hâric-i kısmet (12) bir olur ve sekize kısmet idicek bir ve rub’ ve altıya ve şölüşâna kısmet (13) idicek bir ve nişf vâkı’ olur. Cümlesi cem’ olıcak üç ve şelâşe erbâ’ (14) olur. Pes biri buña nisbet iderler, südüsi ve ‘öşri olur. (15) Lâ-cerem eyyâm-ı şehrün südüsin ve ‘öşrin ahz iderler ki sekiz (16) gün olur. Pes ayda on akçası olanun ‘ameli budur ve ba’delhü (17) biri ve rub’ı yine üçe ve şelâşe erbâ’a nisbet iderler ki şölüşü olur. **[38b]** (1) Pes eyyâm-ı şehrün şölüşün ahz iderler, on gün olur ki ayda (2) sekiz akçası olanun ‘ameli budur. **Ba’delhü** biri ve nişfi yine aña (3) nisbet iderler ki humseyn vâkı’ olur. Pes eyyâm-ı şehrün humseynin (4) ahz iderler, on iki gün olur. Ayda altı akça ve şölüşânı olanun (5) dahı ‘ameli budur.

Yigirmi tokuzuncı bâb: Kısmet-i ğuremâ beyânındadır (6) ve bu üç nev’dür:

Nev’-i evvel: Eger “‘Amr ile Zeyd metâ’ alsalar (7) üç bin biş yüz akçaya lîkin bu akçanın bin üç yüzi (8) ‘Amrun ve iki bin iki yüzi Zeydün olsa, it<t>ifâk <idüp> ol metâ’ı (9) şaticak yedi yüz elli akça fâyide itseler, pes bu fâ’ide ‘Amra ne (10) miqdâr ve Zeyde ne miqdâr vâkı’ olur?’” diyü su’âl iderlerse, (11) **tarîki** oldur ki aşıl māl maşşûmun ‘aleyh tûtila. Ba’d-ez-ân (12) her birinün mälları fâyideye darb olunup hâşıl-ı darb (13) maşşûm tûtila. Pes her birinün hâşıl-ı darbindan hâric ne vâkı’ (14) olursa anun haqqı ol vâkı’ olur, şûreti budur:

(15)

Pes bu taqḍīrce (16) ‘Amra iki yüz yetmiş (17) sekiz ve çehār sub‘ [39a] (1) ve Zeyde dört yüz yetmiş bir⁷⁵ ve se sub‘ vāqī‘ olur ve hüve’l-cevāb.

(2) **Nev’-i şānī**: Eger “Bir şehirde ‘Amr bin biş yüz akçasın (3) metā’a virüp on günde bir āḥar şehre dahı gelicek Zeyde bölüşse, (4) Zeyd dahı kaẓ<ẓ>iyyeden ḥaberdār olıcaḵ bin toḵuz yüz akça getürüp (5) “Bunı dahı metā’a virelüm, inşā’allāḥ qarārgāḥda varup metā’lar (6) şatılıcak seferümüze ve akçamıza aşşı ziyān ne vāqī‘ olursa bilece (7) görelüm” dise, ‘Amr dahı qabūl idüp bin toḵuz yüz akçalık metā’ (8) dahı alup biş günde bir şehir-i āḥara dahı gelicek Bekire bölüşseler, (9) Bekir dahı bunların kaẓ<ẓ>iyyelerinden ḥaberdār olıcaḵ iki bin biş yüz (10) akça getürse, “Bunı dahı metā’a virelüm, inşā’allāḥ qarārgāḥda (11) varup metā’lar şatılıcak seferümüze ve akçamuza göre aşşı ziyān vāqī‘ (12) olursa bilece görelüm” dise, anlar dahı Bekirün sözün qabūl eyleyüp (13) iki bin biş yüzi dahı metā’a virüp beş günde qarārgāḥlarına (14) gelseler ve metā’ların şatılıcak bin biş yüz akça fā’ide itseler, (15) pes bu fāyideden ‘Amra ne miḵdār ve Zeyde ne miḵdār ve Bekire (16) ne miḵdār vāqī‘ olur?” diyü su’āl iderlerse **tarīḵi** oldur ki (17) her birinün akçalarını günlerine ḍarb idicek üçinün bile ḥaşıl-ı [39b] (1)

⁷⁵ dört yüz yetmiş bir: dört bin yüz yetmiş bir

darbların ba‘de’l-cem‘ maḫsūmun ‘aleyh tutarlar. **Ba‘dehū** her birinūḡ ḡāşıl-ı (2) darbına fā‘ide<yi> darb idüp ḡāşıl-ı darbların biri birine maḫsūm tutup (3) ayru ayru kısmet iderler, şūreti budur:

(4)

(5)

(6)

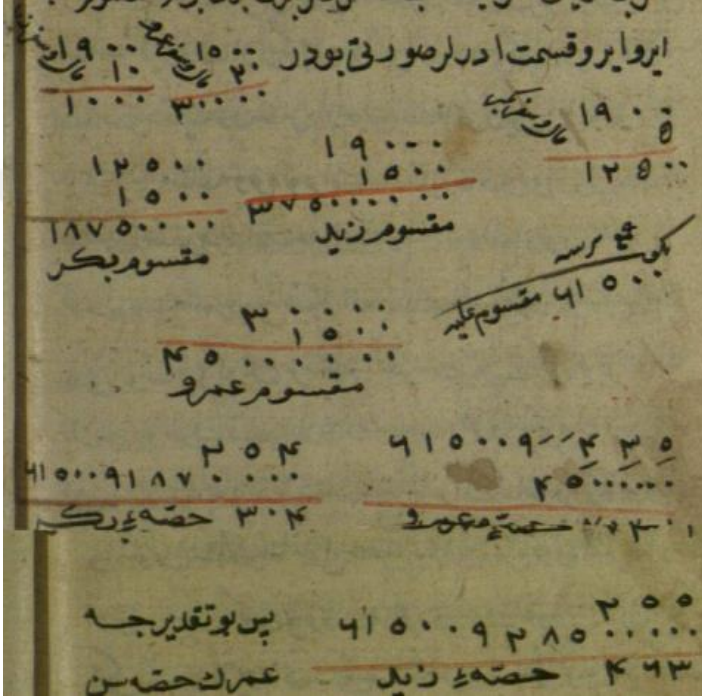
(7)

(8)

(9)

(10)

(11)

(12) Pes bu taḡdīrce (13) ‘Amruḡ ḡiṣṣesin (14) yedi yüz otuz bir aḡça ve iki aḡçanuḡ her birin altmış bir biḡ (15) beş yüz eczā’ idicek kırk üç biḡ biş yüz eczā’ olur (16) ve Zeydūḡ dört yüz altmış üç aḡça ve yigirmi biş biḡ biş yüz (17) eczā’ olur ve Bekirūḡ üç yüz dört aḡça ve elli dört biḡ [40a] (1) eczā’ ḡiṣṣeleri vāḡı’ olur.

Nev‘-i sālīs: Eger seksen aḡçanuḡ (2) nısfı bir kişiyeye ve şülüşin bir kişiyeye kısmet itmelü olıcaḡ **tarīḡi** (3) oldur ki maḡrecc meblaḡı ya‘nī altıya sekseni darb idüp maḫsūm (4) tutalar ki dört yüz seksen vāḡı’ olur ve kūsūruḡ şūreti ki (5) beşdür, maḫsūmun ‘aleyh tutup biri birine kısmet iderler, ḡāric-i (6) kısmet ṭoḡsan altı olur. Ba‘d-ez-ān ṭoḡsan

altının (7) nısfı ki kırk sekizdür, şāhib-i nışfa ve şülüş ki otuz (8) ikidür, şāhib-i şülüşe vākı' olur ve bunlara beñzer ne miqdār (9) mesā'il vākı' olursa bunlara göre kıyās olına.

(10) **Otuzuncı bāb:** Haṭā'-yı vāhid ve haṭā'yeyn beyānındadır. (11) Bilgil ki māl-ı mechūl istihrāc itmekde bir miqdār māl ki farz (12) olunur, ol şundan ḥālī degüldür ki māl-ı mefrūz sā'ilūñ (13) su'āline göre 'amel olıcaḡ māl-ı mechūle muṭābık ola veyā olmaya. (14) Muṭābık olmak ḡod nādir vākı' olur. Ammā muṭābık olmayacaḡ (15) olursa bir miqdār haṭā' olmaḡ lāzım gelür. Pes ba'zı (16) mesā'il vardur ki haṭā'-yı vāhiddenden ma'lūm olur ve ba'zı (17) ma'lūm olmaz, meger haṭā'yeynden ma'lūm ola. İmdi haṭā'-yı vāhiddenden [40b] (1) istihrāc olan mes'elelerde **ṭarīḡ** oldur ki māl-ı (2) mefrūz māl-ı maṭlūb netīcesine ḡarb olınup ḡāşıl-ı (3) ḡarb maḡsūm ṭutıla ve māl-ı mefrūzun netīcesi daḡı (4) maḡsūmun 'aleyh ṭutılup kısmet olına ki ḡāric-i kısmet (5) māl-ı maṭlūb vākı' olur.

Meşelā “Māl-ı mechūlūñ şülüşini gendü üzerine (6) zam<m> idüp cümlesinden beş 'aded ṭarḡ olınsa, bāķī ḡalanı (7) daḡı altıya ḡarb idicek ḡāşıl-ı ḡarb yigirmi bir ola. Pes māl-ı (8) mechūl ne miqdārdur?” su'āl iderlerse, māl-ı mechūl ṭoḡuz (9) farz olup zıkr olan üslūb üzerine 'amel olıcaḡ kırk iki (10) ḡāşıl olur. Yigirmi bir olmaḡ gerekdi, yigirmi bir daḡı haṭā'⁷⁶ vākı' (11) oldı. Pes ol kırk ikiyi maḡsūmun 'aleyh ṭutarlar ki netīce-i māl-ı (12) mefrūzdur. Ba'd-ez-ān farz olan ṭoḡuzı māl-ı maṭlūbun (13) netīcesi ki yigirmi birdür, aña ḡarb idüp ḡāşıl-ı ḡarb (14) maḡsūm ṭutıla ki yüz seksen ṭoḡuz⁷⁷ olur. Pes biri birine (15) kısmet idicek ḡāric-i kısmet dōrt ve nışf vākı' olur ki (16) māl-ı

⁷⁶ ḡaṭā': ḡaṭā

⁷⁷ ṭoḡuz: ṭoḡuzı

maṭlūb budur. Līkin ḥaṭā'yeynden istiḥrāc olan mesā'ilde (17) **ṭarīḳ** oldur ki farz olan māl'lardan ki ḥaṭā'lar⁷⁸ vāḳı' olur. [41a] (1) İki ḥaṭā'⁷⁹ daḥı netīce-i māl-ı maṭlūbdan zāyid veyā nāḳıṣ olsa (2) evvelki aḳal<l>dur, ekṣerinden noḳṣān idüp bāḳīsine bāḳī-yi evvel (3) ve hem maḳṣūmun 'aleyh dirler. Ba'dehū evvelki māl-ı mefrūzuḡ ḥaṭā'sını⁸⁰ (4) ikinci māl-ı mefrūzuḡ nefsine ve ikinci māl-ı mefrūzuḡ ḥaṭā'sını⁸¹ (5) evvelki māl-ı mefrūzuḡ nefsine ḍarb idüp ḥāşıl'larınuḡ evvelin (6) ekṣerinden naḳṣ itdükden şonra bāḳīsine bāḳī-yi şānī (7) ve hem maḳṣūm dirler. Fe-emmā netīce-i māl-ı maṭlūbdan bir ḥaṭā'⁸² (8) zāyid ve biri nāḳıṣ olsa, ikisin bile cem' idüp cem'-i ev<v>el ve hem (9) maḳṣūmun 'aleyh dirler. Ba'd-ez-ān ḥaṭā'-yı evveli farz-ı şānī'nüḡ (10) nefsine ve ḥaṭā'-yı⁸³ şānī-yi farz-ı evvelüḡ nefsine ḍarb idüp (11) ḥāşıl'ların cem' itdükden şonra cem'-i şānī ve hem maḳṣūm dirler.

Nazm:

(12) vardı bir ḥocada üç dāne gevher-i bī-miṣāl / şehlere lāyık be-gāyet ḥüb <u> ra'nā
ber-kemāl

(13) biri elmās ve biri yāḳūt, biri la'l idi / idicek her birinüḡ kıymetlerinden çün su'āl

⁷⁸ ḥaṭā'lar: ḥaṭālar

⁷⁹ ḥaṭā': ḥaṭā

⁸⁰ ḥaṭā'sını: ḥaṭāsını

⁸¹ ḥaṭā'sını: ḥaṭāsını

⁸² ḥaṭā': ḥaṭā

⁸³ ḥaṭā'-yı: ḥaṭā-yı

(14) didi biñ eflüriden⁸⁴ şülüşi çü elmāsuñ gide / olur ol yāķūt-ı hūba kıymet ey ferhunde-fāl

(15) nışfi yāķūtun dahı gitse çü biñ eflüriden⁸⁵ / la‘l-i bī-hem-tāya kıymet ol olur bī-ķīl u ķāl

(16) rub‘ını la‘lün dahı tarh idicek anlar gibi / kıymet-i elmās ra‘nā olur ol ey bī-miṣāl

(17) bunlara ta‘yīn olan kıymetler ey kām-ı kerem / iki biñ iki yüz eflūri olur bulsa it<t>iṣāl

[41b] (1) her ki bildi bunları kıymetlerin ‘ālemde ol / nāmını itdi muhāsib görmedi gerd-i melāl

(2) *Evvelā*⁸⁶ elmāsuñ bahāsı altı yüz eflūri farz olınsa, şülüşi ki iki yüz eflūriyi, (3) biñ eflüriden tarh olıcaķ sekiz yüz eflūri yāķūtun bahāsı vāķı‘ (4) olur ve bunun dahı nışfi biñ eflüriden tarh olınsa altı yüz eflūri (5) la‘lün bahāsına lāzım gelür ve bunun dahı rub‘ını biñ eflüriden tarh (6) idicek sekiz yüz elli eflūri elmāsuñ bahāsına lāzım gelür. Elmāsuñ (7) bahāsı hōd altı yüz eflūri farz olınmış idi. İki yüz elli eflūri (8) haṭā⁸⁷ vāķı‘ olur hem zāyid.

Şāniye elmāsuñ bahāsı sekiz yüz elli eflūri (9) farz olınsa şülüşi ki biñ eflüriden tarh olıcaķ yedi yüz on altı (10) eflūri ve şülüṣān eflūri yāķūtun bahāsına lāzım gelür ve bunun dahı nışfi (11) biñ eflüriden tarh olınsa altı yüz kırk bir eflūri ve şülüṣān eflūri

⁸⁴ eflüriden: eflüridi

⁸⁵ eflüriden: eflüridi

⁸⁶ Metinde ve illā yazmaktadır, derkenarda doğulama işaretiyle evvelā yazılmıştır.

⁸⁷ haṭā’: haṭā

(12) la‘lün bahāsına lāzım gelür ve bunun rub‘ı biñ eflüride<n> tarh olınsa sekiz (13) yüz otuz <çokuz> eflüri ve nısf, nısf südüs eflüri elmāsuñ bahāsına (14) lāzım gelür. Elmāsuñ bahāsı hođ sekiz yüz elli eflüri farz olınmış (15) idi. On eflüri ve şülüş ve rub‘ şülüş eflüri haṭā⁸⁸ vākı‘ olmış (16) olur hem nāķış. Pes bu taḳdīrce haṭā’yeyn cem‘ olına ki iki yüz altmış (17) eflüri ve şülüş ve rub‘ şülüş eflüri vākı‘ olur. Buña mecmū‘-ı evvel ve hem [42a] (1) maḳsūmun ‘aleyh dirler. Andan sonra farz-ı ev<v>eli haṭā’-yı şānīye ve haṭā’-yı (2) ev<v>eli farz-ı şānīye ḍarb idüp hāşılları cem‘ olduğdan sonra (3) iki yüz on sekiz biñ yedi yüz elli olur. Buña daḥı mecmū‘-ı şānī (4) ve hem maḳsūm dirler. Pes biri birine kısmet idicek hāric-i kısmet sekiz yüz kırk (5) eflüri vākı‘ olur ki elmāsuñ bahāsıdur. Lā-cerem yāḳūta lāzım olan (6) yedi yüz yigirmi ve la‘le lāzım olan altı yüz kırk eflüri vākı‘ olur (7) ve her birinün bahāları cem‘ olsa iki biñ *iki* yüz eflüri olur ve hüve’l-(8) maṭlūb.

Hātime: Mesā’il-i müteferriḳa beyānındadır.

Mes’ele: (9) Eger “Māl-ı mechūle üç aḳça ziyāde idicek üç gendü ḳadar olsa, (10) pes māl-ı mechūl ne miḳdār olur?” diyü su’āl iderlerse, ziyāde (11) olan üçü ikiye kısmet iderler, hāric-i kısmet bir ve nısf vākı‘ olur (12) ki māl-ı mechūl budur. Buña beñzer mesā’ilde tarīḳ-i küllī oldur ki (13) “Her ne miḳdār aşıl māla ziyāde olunursa gendü miḳdār oldı (14) dinilicek ziyāde olan ne miḳdārdu?” dinilse “Üç gendü miḳdārı (15) oldı” dinilürse “Ziyāde olanun nısfı miḳdārıdur” dinile. (16) “Dört gendü miḳdārı oldı” dinilürse “Ziyāde olanun şülüşi miḳdārıdur”(17) dinile. Muḥaşşal biş gendü ḳadar oldı

⁸⁸ haṭā’: haṭā

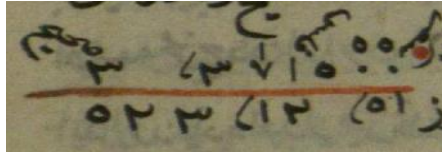
dinilürse ziyāde olanı dörde [42b] (1) kısmet iderler hāric-i kısmet ne vāqı‘ olursa māl-ı mechūl oldur. (2) Ammā ziyāde olan kısmet kâbil olmayacak olursa nisbet iderler. (3) **Meşelâ** “Beş akça ziyāde idicek on bir gendü miqdār oldı” dinilürse (4) beşi ona nisbet iderler ki nişf hāşıl olur ve hüve’l-cevāb. Bunun (5) mes’eleleri selef haṭā’yeyn üslūb üzerine istihrāc iderler imiş. (6) Lākin bu ṭarīķi faķīr ihtiyār itdüm.

Mes’ele: “Zeyde de bir miqdār (7) akça olsa ve ‘Amrda bir miqdār akça olsa bāzāra varup (8) bir vaqıyye şekker alsalar, ammā Zeyd ‘Amra eytse ki “Sende olanuñ şülüşin (9) baña vir tā ki bende olana zam<m> idüp şek<k>erün bahāsına virelüm” dise, (10) ve ‘Amr daḥı eytse “Sende olanuñ rub‘ın baña vir tā ki bende olana (11) zam<m> idüp şek<k>erün bahāsına virelüm” dise, şek<k>erün bahāsı ne miqdārdur? (12) ve her birinde olan akçaları ne miqdārdur?” diyü su’āl iderlerse, (13) maḥrec ki on ikidür, birin bundan naķş iderler ki on bir bākī qalır, (14) şekkerün bahāsıdır. Pes on ikinün şülüşin naķş idicek sekiz bākī qalır. (15) Zeydde olan akçanuñ daḥı miqdārı budur ve on ikiden daḥı (16) şülüşin naķş idicek toķuz bākī qalır. ‘Amrda olanuñ miqdār<i> daḥı budur.

(17) **Mes’ele:** Eger “Zeydde bir miqdār akça ve ‘Amrda daḥı bir miqdār ve Bekirde [43a] (1) daḥı bir miqdār akça olsa, üçi bile bāzāra varup bir qaftān (2) alsalar, ammā Zeyd ‘Amra eytse “Sende olan akçanuñ şülüşin baña vir (3) tā ki bende olan akçaya zam<m> idüp qaftānuñ bahāsına virelüm” (4) ve ‘Amr Bekire eytse “Sende olan akçanuñ rub‘ın baña vir tā ki bende olan (5) akçaya zam<m> idüp qaftānuñ bahāsına virelüm” ve Bekir Zeyde eytse (6) “Sende olan akçanuñ ḥumsın baña vir tā ki bende olan akçaya (7) zam<m> idüp qaftānuñ bahāsına virelüm” dise, qaftānuñ bahāsı ve her birinde (8) olan akçaları ne miqdārdur?” diyü su’āl iderlerse maḥrec ki altmışdur, (9) bir ziyāde iderler ki

kaftānuḡ bahāsı olur. Bilgil ki ‘aded-i müşterā zevc (10) olsa maḥrecden ebedā birin naḡş iderler ve eger ferd olsa maḥrec üzerine (11) ebedā bir ziyāde iderler. Pes şülüşüḡ maḥreci ki üçdür, birin naḡş idicek (12) bākīsin rub‘uḡ maḥrecine ḡarb idüp ḡāşılına bir ziyāde idüp (13) cümlesin ḡumsuḡ maḥrecine ḡarb idicek kırk biş ḡāşıl olur ki (14) Zeydde olan māl budur. Ba‘d-ez-ān kırk beşi altmış birden (15) naḡş idicek on altı bākī ḡalur. Pes bu on altıyı şülüşüḡ maḥrecine (16) ḡarb idicek kırk sekiz ḡāşıl olur, ‘Amrda olan māl daḡı (17) budur ve daḡı kırk sekizi altmış birden naḡş idicek on üç [43b] (1) bākī ḡalur. Pes on üçü rub‘uḡ maḥrecine ḡarb idicek elli iki (2) ḡāşıl olur, Bekirde olan māl daḡı budur.

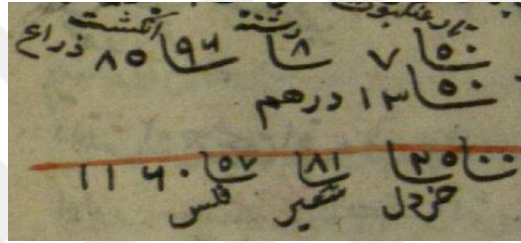
Mes’ele: Eger (3) bir aḡça yüz manḡur tutıldıḡı taḡdīrce yüz elli beş dirhem gümüş ki (4) her dirhemi üçer aḡça üçer puldan ne miḡd<ār> olduḡın şorarlarsa, (5) üç pul ki otuz yedi manḡur ve elli arpa olur. Üç biḡ yedi yüz (6) elli şüretinde yazup ‘aşerāt-ı ulūf ḡānesinde üç aḡçayı (7) daḡı yazarlar. Ba‘d-ez-ān otuz üç biḡ yedi yüz elliyi yüz elli beş (8) dirhem gümüşe ḡarb idüp ḡāşıl-ı ḡarbdan kūsūruḡ merātibin cānib-i (9) yemīninden tarḡ iderler. Cānib-i yesārde olan şaḡīḡ ve mā-dūnında (10) vāḡı‘ olan kūsūr vāḡı‘ olur, şüreti budur:

(11) Bu taḡdīrce mezkūr gümüşüḡ bahāsı beş yüz (12) yigirmi üç aḡça ve bir pul olur.

Mes’ele: Eger “Bir zīrā‘ (13) yüz barmaḡ tutıldıḡı taḡdīrce seksen beş buḡuḡ arşūn ve (14) ve ḡār yek ve nīm ḡār yek ve rub‘ ḡār yek ve kireḡ pāre vala ki Türkçe çeyrek (15)

ve üç urup kireh dirler, zıkr olan valanuñ her bir arşünü on üçer (16) buçuğdan olıcak cümle valanuñ bahası ne miqdār olur?” diyü su’āl iderlerse (17) seksen beş zirā‘ şahīḥ yazup mā-dūnında kūsūrunuñ şuveri ne miqdār [44a] (1) barmaq⁸⁹ ve ne miqdār iplik ve ne miqdār örümcek ipligi olursa (2) anları dahı yazarlar. Pes bahāsın dahı tahtına yazup birbirine đarb (3) itdükden sonra ḥaşıl-ı đarbdan kūsūrınuñ merātibin cānib-i yemīninden (4) tarḥ iderler ki şūreti budur:

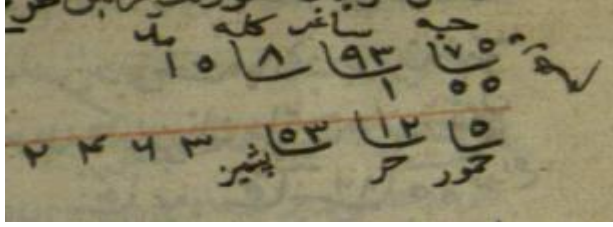
(5) Bu taqdīrce zıkr olan (6) valanuñ biñ yüz altmış (7) aqça ve nısf ve nısf şümün ve ‘öşr ‘öşr ve nısf ‘öşr ‘öşr (8) ve nısf şümün ‘öşr ‘öşr vākı’ olur.

Mes’ele: “On beş (9) müdd olan beş kile ve üç buçuğ şinik buğdayuñ her müddi yüz elli beşer (10) aqçaya olınca cümle buğdayuñ bahası ne miqdār olur?”⁹⁰ diyü (11) su’āl iderlerse on yedi kile ki sekiz yüz elli sāgar olur. (12) Sekiz yüzün ‘aqdi ki sekizdür, müddün ‘akabinde kile yerine hemān (13) sekiz yazarlar ve-yāḥūd on yediyi tanşīf iderler, sekiz şahīḥ olur (14) ve bir bākī qalır. Ol bir kile yine hemān elli sāğardır ve üç buçuğ şinik (15) şūreti ki kırk üç sāgar ve yetmiş beş ḥabbe olur. Elli sāgarla (16) cem’ idicek toḡsan üç sāgar yetmiş beş ḥabbe olur. Pes bunları (17) kilenün yemīnine yazup

⁸⁹ barmaq: yazmak

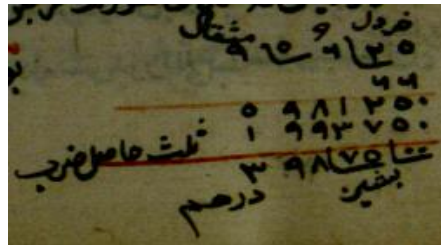
⁹⁰ olur: mükerrerdir.

bu cümlesini yüz elli beşe darb itdükden sonra [44b] (1) hâşıl-ı darbdan küsürının merâtibin tarh iderler ki şüreti budur: (2)

Bu miqdâr zıkr olan (3) buğdayın bahâsı (4) iki bin dört yüz (5) altmış üç buçuk akça ve bir pul dört pâre olıcağ bir bölügi vâkı' (6) olur.

Mes'ele: Eger “Altı mişkāl ve bir kırāt altunun her (7) mişkālî altmış altışar akçaya olsa, zıkr olan altunun bahâsı (8) ne miqdâr olur?” diyü su'al iderlerse altı mişkālün nısfı ki (9) üçdür, altıya zam<m> iderler ki tokuz olur. Ba'dehü tokuzu (10) bir yere yazup yemînine bir kırātın şüreti alt<ı> arpa ve yigirmi beş (11) hardaldur, bir sıfr konıldıktan sonra bir şuveri dahı yazarlar. (12) Ammā ol sıfrın konıldığına sebeb oldur ki kırāt birden (13) ziyāde olıcağ arpa 'aşerāt mertebesinde vâkı' olur. (14) Pes arpanın 'aşerātı ecli-y-içün sıfr korlar. Ba'd-ez-ân bu şüretün (15) cümlesin altmış altıya darb itdükden sonra hâşılın şülüşin nakş (16) iderler ve bâkî kalandan küsürının merâtibin dahı tarh iderler ki şüreti budur: (17)

Bu taqdīrce zıkr olan altunun [45a] (1) bahāsı üç yüz toḡsan sekiz aḡça ve yetmiş beş manḡur ya'nī se (2) rub' vāḡı' olur. Ammā eger ḡrāṭ yigirmi olursa şūreti ki (3) yüz yigirmi beş olur. Lā-cerem yüzi bir tūṭup mişḡālūṅ nişfin (4) gendü üzerine ziyāde itdükden şonra ol biri daḡı aṅa ḡam<m> (5) iderler. Meşelā altı mişḡāl ve yigirmi ḡrāṭūṅ şūreti (6) on mişḡāl ve yigirmi beş arpa yazılır fe'fhem.

Mes'ele: (7) Eger neşv-i tevālī <üzerine> biri ona ḡam<m> idüp onun nişfin (8) ya'nī beşi on bire ḡarb idicek elli beş olur ve hüve'l-cevāb. (9) **Ammā** “Birden toḡzuza varınca vāḡı' olan a'dāduṅ cümlesi (10) ne miḡdārdur?” diyü şorarlarsa toḡzūṅ nişfi ki dōrt (11) ve nişfdur, nişf daḡı ḡam<m> iderler beş olur. Pes beşi toḡzuza (12) ḡarb iderler ki ḡırḡ beş olur ve hüve'l-cevāb **ve eger** “Neşv-i (13) efrād-ı tevālī üzerine birden toḡzuza varınca vāḡı' olan a'dāduṅ (14) cümlesi ne miḡdārdur?” diyü şorarlarsa biri toḡzuza ḡam<m> idüp (15) onı daḡı taṅşīf iderler ki beş olur, ḡıfz iderler ve toḡzūṅ (16) nişfi dōrt ve nişfdur, nişf daḡı ḡam<m> iderler beş olur. (17) Pes beşi beşe ya'nī maḡfūza ḡarb iderler ki yigirmi beş olur ve hüve'l-cevāb [45b] (1) **ve eger** “Neşv-i ezvāc-ı tevālī üzerine ikiden ona varınca (2) vāḡı' olan a'dāduṅ cümlesi ne miḡdārdur?” diyü şorarlarsa (3) ikiyi ona ḡam<m> idüp taṅşīf iderler ve onı daḡı taṅşīf (4) idüp biri birine ya'nī altıyı beşe ḡarb iderler, otuz olur (5) ve hüve'l-cevāb **ve eger** “Neşv-i taṡīf-i <tevālī> üzerine birden dōrde (6) varınca vāḡı' olan a'dāduṅ cümlesi ne miḡdār olur?” diyü (7) şorarlarsa, pes dōrdünci ḡānede ḡoḡ sekiz olmak lāzım (8) gelür. İmdi sekizi taṡīf idüp birden naḡş idicek (9) o<n> beş olur ve hüve'l-cevāb fe'fhem ve-ḡıs 'alā ḡalike'l-bāḡī.

(10) Temmet ḡāzihi'n-nüşḡatü's-şerīfe (11) bi-'avnüllāḡü'l-melikü'l-laṭīfe. (12) Ḥarrarahu Muḡammed ibn 'Abḡülkerīm (13) el-muḡṡāc ilā raḡmeti rabbiḡi'r-rahīm. (14)

Ğaferallāhu lehü ve li-vālideyye (15) ve's-sā'irü'l-müslümîn (16) ve'l-müslümât ecma'în
(17) bi-raḥmetike yâ erḥame'r- (18) rāḥimîn ve'l-ḥamdülillāhi (19) Rabbi'l- (20)
‘ālemîn. (21) Vallāhu a'lem (22) bi's-şavāb. (23) Ğaferallāhu li-kātib haze'l-kitāb (24)
ve li-kāri'e ve li-sāmi'e (25) ve li-vālideyhüm ve li-sairü'l-mü'minîn (26) ve'l-mü'mināt
ve'l-müslümîn ecma'în (27) ve şalla'llāhu ‘alā seyyidinā Muḥammed ve ālihi ecma'în.

(28) Tāriḥ 968 fī gurre-i mäh-ı ramazān el-mübārek.

(29) İşbu ḥaṭṭı okuyanı, yazanı

(30) raḥmetünle yarlığağıl yâ ğanî.

(31) Hâk ta‘ālā raḥmet itsün ol kula,

(32) kim bunı yazan-içün du‘ā kıla.

III. BÖLÜM: TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM

III.1. Metnin Türkiye Türkçesine Aktarılmasında Dikkat Edilen Hususlar

1. Derkenarda yer alan yazımlar da Türkiye Türkçesine aktarılmış ve ilgili yerde *italik* olarak gösterilmiştir.
2. Yanlış ve eksik yazıldığı düşünülen yazımlarda anlam bütünlüğünü sağlamak amacıyla çeviri yazıda üçgen ayraç < > içerisinde ekleme yapılan yerler burada da aynen gösterilmiştir.
3. Aktarımda *mālī*, *şey'*, *darb-ı hevāī*, *kebnī*, *pirī* ve *levhī* gibi bazı matematik terimleri ile *miskāl*, *hardal*, *zirā* gibi ölçü terimleri, Türkçe karşılıklarının uzun olması sebebiyle Türkçeye çevrilmeden verilmiştir.
4. Aktarımda anlam akışını sağlamak amacıyla eklenen açıklamalar ayraç () içerisinde verilmiştir.
5. Çeviri yazıda görseli verilen matematiksel işlemler, aktarımda Türkçeye çevrilerek gösterilmiştir.
6. Matematiksel işlemlerde tespit edilen yanlışlar düzeltilerek dipnotta gösterilmiştir.

III.2. METNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

[1b/1] Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla (başlarım).

[1b/2-8] Hamd; tek, eşsiz, hiç kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmayan, eşten ve sayıdan arınmış olan Allah'adır. O Allah ki; denizlerin ve nehirlerin ölçüsünü, dağların ve ağaçların ağırlıklarını da bilir. Eksiklikten ve yok olmaktan uzaktır. Hululden, intikalden, ittisalden ve infisalden de arınmıştır. Ortağı ve benzeri yoktur. Ben şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, o birdir, ortağı yoktur, görünmeyeni de görüneni de bilendir, büyüktür, yücedir ve ben yine şahitlik ederim ki söylediklerinde sadık olan nebi, yapıp ettiklerinde övülmüş ve ahlakından razı olunmuş resul efendimiz Muhammed, Allah'ın kulu ve elçisidir. Allah'ın salâtı onun ve -en hayırlı aile ve ashap olan- ailesinin üzerine olsun.

[1b/8-15] **Bundan sonra** ilimlerin hükmünün dört çeşit olduğunu bil. Birincisine riyaziyat, ikincisine mantıkıyat, üçüncüsüne tabiiyat ve dördüncüsüne ilahiyat denir. Fakat akıl sahiplerine göre hesap ilmi de riyaziyatın en şereflişidir. Yüce Allah'ın “yılların sayısını ve hesabı bilesiniz” diye buyurduğu gibi, bazı bilginler de “Din ilmi dışında bütün ilimler vezir gibidir, hesap ilmi padişah gibidir” şeklinde aktarmışlardır. Çünkü harfler eylemlerin sırları olduğu gibi sayılar da sözlerin sırlarıdır. Şimdi buna göre bu ilimde de faziletin var olduğu güneşten daha parlak ve dünden daha açık olup

[2a/1-4] birçok kimse bu işe başladığında bu ilmin zorluğunun bazısına Allah'ın lütfu ile açılıp bazısına açılmaması büyük ihtimaldir. Bu ilimde yazılan saygın kitapların bazısı Arapça ve bazısı Farsça olduğundan öncekiler ve sonrakilerin her biri anlaşılması zor

şeyler biriktirmişlerdir [2a/5-8] ve Rum ilinde en çok kullanılan dil kendi dilleri Türkçedir. Öyleyse bu Türkçe dilinde de bu sanatın açıklanması için güzel bir kitabın bugünkü zamanda talep edilmesinden ve istenmesinden dolayı eski ilim sahipleri ve sonra gelen belagat sahiplerinin kitaplarındaki zorluğa bakılarak bu tür eserlerin [2a/9-17] gerekli ve güvenilir olduğu görülmektedir. En güzel ve kolay yöntemle seçilip çevrilerek bu kitaba “Hesabın Özü” şeklinde ad verildi, iki ilim üzerine kuruldu. Fakat bu ilme karşı istekli ve rağbet etmiş olan şerefli kişinin ve güzellik sahibi varlıkların nur dolu gözü bu kitaba da işleyerek fayda sağladıkları sürece ümit olunan, beklenen, sorumlu tutulan, yalvarıp yakarılanlardan biri olup bu kitabı yazan ve çeviren kulların en zayıfı kâtip Alauddin fakirini de Âlemlerin Rabbi “Rableri katında onların mükâfatı, içlerinden ırmaklar akan, içlerinde ebedi kalacakları Adn cennetleridir” hayır duasından mahrum bırakmasın.

Birinci Bölüm: [2b/1-7] Hesap ilmini açıklar ve bu ilim üç makalede toplanmıştır. **İlk**

Makale: Hint hesaplarını açıklar ve bu makale giriş, otuz kısım ve sonuçta toplanmıştır.

İkinci Makale: Yıldız ilmi hesaplarını açıklar ve bu makale giriş ile beş bölümde

toplanmıştır. **Üçüncü makale:** Cezir ve mukabele hesaplarını açıklar ve bu makale giriş

ile dokuz söz üzerine toplanmıştır.

İkinci Bölüm: [2b/8-13] Mesaha ilmini (*yerin alanını ölçmek*) açıklar ve bu ilim giriş ile

üç tür üzerinde toplanmıştır. Öyleyse bütün durumlarda amaçların gerçekleştirilmesi için

yardıma kavuşmak ve yardım istemek üzere aziz ve yüce Allahu Teâlâ hazretlerine rica

edilir. Şüphesiz bendeniz fakir de bu kitabın en güzel şekilde tamamlanmasını yine

Allahu Teâlâ hazretlerinden isterim ki O, dilediğini verir ve onu yapmaya kadirdir.

BİRİNCİ BÖLÜM:

Hesap ilmini [2b-14-17] açıklar ve bu ilim üç makalede toplanmıştır. **İlk Makale:** Hint hesaplarını açıklar ve bir giriş, otuz kısım ve sonuçta toplanmıştır. **Giriş**, tanımları açıklar: **Birinci Kısım:** Tam sayıların görünüşleri, basamakları, sayı değerleri ve adlarını [3a/1-4] açıklar. **İkinci Kısım:** Tam sayıların iki katını almayı açıklar. **Üçüncü Kısım:** Tam sayıların ikiye bölünmesini açıklar. **Dördüncü Kısım:** Tam sayıların toplanma<ısı>nı açıklar. **Beşinci Kısım:** Tam sayıların çıkarılmasını açıklar. **Altıncı Kısım:** Tam sayıların çarpılmasını açıklar. **Yedinci Kısım:** Tam sayıların bölünmesini açıklar. [3a/5-10] **Sekizinci Kısım:** Tam sayıların karekökünü açıklar. **Dokuzuncu Kısım:** Tam sayıların küpkökünü açıklar. **Onuncu Kısım:** Daha çok <dört> orantılı sayıları açıklar. **On Birinci Kısım:** Aralarında ortaklık bulunan ve ortak bölenleri olmayan aykırı sayıları açıklar. **On İkinci Kısım:** Kesirlerin tanımı ve oluşturulma biçimini açıklar. **On Üçüncü Kısım:** Kesirlerin paydasını açıklar. **On Dördüncü Kısım:** Kesirlerin paydalarının eşitlenmesini açıklar. **On Beşinci Kısım:** Kesirlerin tam sayılı kesir hâline getirilmesini açıklar. **On Altıncı Kısım:** [3a/11-14] Kesirlerin dönüştürülme<isi>nı açıklar. **On Yedinci Kısım:** Kesirlerin ayrıntılarını açıklar. **On Sekizinci Kısım:** Kesirlerin iki katını almayı açıklar. **On Dokuzuncu Kısım:** Kesirlerin ikiye bölünmesini açıklar. **Yirminci Kısım:** Kesirlerin toplanma<ısı>nı açıklar. **Yirmi Birinci Kısım:** Kesirlerin çıkarılmasını açıklar. [3a/15-17] **Yirmi İkinci Kısım:** Kesirlerin çarpılmasını açıklar. **Yirmi Üçüncü Kısım:** Kesirlerin bölünmesini açıklar. **Yirmi Dördüncü Kısım:** Kesirlerin oranlanmasını açıklar. **Yirmi Beşinci Kısım:** Kesirlerin karekökünü açıklar. [3b/1-5] **Yirmi Altıncı Kısım:** Orantılı dört sayıyı açıklar. **Yirmi**

Yedinci Kısım: İşlemler ve gelirleri açıklar. **Yirmi Sekizinci Kısım:** Az rastlanan satışlar ve kiralari açıklar. **Yirmi Dokuzuncu Kısım:** Alacaklıların hissesinin bölüştürülmesini açıklar. **Otuzuncu Kısım:** Tek yanlış ve çift yanlış hesaplarını açıklar. **Son Kısım:** Karışık problemleri açıklar.

Giriş: Tanımları [3b/6-8] açıklar. Hesap ilminin bir ilim olduğunu bil; bilinmeyen sayılardan hangi sayı olursa olsun; bilinen şeylere özel kural ile onun sonucunu çıkarmanın yöntemini bildirir. Öyleyse bu ilmin [3b/9-13] konusu buna göre şudur: Böylece bu söz üzerine onun (sayıların) birden itibaren toplanmasını söylerler. Fakat iki kenarın toplamının yarı miktarının sayısı olması sözü üzerine iki tarafı olup bu taraflardan toplanıp ikiye bölündüğü zaman kendisi kadar olunca ona sayı denir. Öyleyse bu miktarla bir (sayısı) sayıdan [3b/14-17] sayılmaz, ilk sayı iki olur. Fakat birin sayıdan sayılmaması büyük bilgin Pisagor'un sözü benzersiz görüldüğü içindir, çünkü bu söze göre her bir sayıda kuvvetler ve nitelikler vardır. Fakat her birinde mevcut olan kuvvetler [4a/1-7] ve niteliklere birin de dâhil olması mümkündür. Örneğin iki tarafa ayırıp ikiye bölünce kendi değeri *kadar* olan sayılar gibi her bir sayıda bir nitelik *vardır*. Öyleyse ikiye bölününce yine kendi değeri kadar olması gibi bir nitelik de birde vardır. Fakat birde hiçbir sayıda olmayan bir kuvvet ve nitelik de vardır. Her ne zaman kendi katına çarpılsa ve bölünse, değişiklik belirtmez ve eğer diğer sayılarda böyle bir durum olsa çeşit çeşit görünüşler ortaya çıkar. [4a/8-13] Örneğin tam sayılardan olan sayıyı, katına ya da başka sayıya çarpsalar fazla olur ve bölseler eksik olur; kesirlerden oluşan bir sayıyı, katına ya da başkasına çarpsalar eksik ve bölseler fazla olur. Fakat (Allah) biricik olduğuyla bilindiği için ne artar, ne eksilir ve ne de bir

sayıyla benzer olur. Öyleyse biri sayıdan saymadıklarının bir nedeni de budur. Fakat [4a/14-17] sayı olarak kabul edilmemesi aykırı değildir. Nasıl <ki> bütün sayıların aslı, başlangıcı, dönülecek yeri ve çevresi olduğuna örnek olarak -Allah’a benzetmeksizin- dünyanın başlangıcı, döndüğü yeri ve çevresi, dünyanın dışındadır ve bu kısım parçalanmaz çünkü tek değildir.

[4b/1-5] Onu tam sayılar ve çeşitli kesirler olarak saymanın mümkün olduğu görecelidir, bunu bil. Kaldı ki “sayı, saymaya dâhil olan şeydir” sözü üzerine bir de sayıdan kabul edilir, o tercih edilen sözdür; her ne zaman bir sayı bir sayıya bağlı olmazsa ona tam sayı denir ve eğer bağlı olursa ona kesir denir; tamlamalı kesir ile bağlı olana payda denir ve tamamına ya sayı ya birinci ya da tam kare denir. Bunlar da [4b/6-9] ya çift ya da tek olmaktan ibarettir. Öyleyse ilk çift sayı ikidir ve karesi dördtür; ilk tek sayı üçtür ve kare<si> dokuzdur. Fakat çift üç türdür: Birisi yüz yirmi sekiz gibi çift-çifttir ve birden itibaren ikiye bölmek mümkündür; biri on gibi çift-tekdir ve [4b/10-13] böylece bir kez ikiye bölünebilir. Bahsedilen bu sayılar birkaç türden oluşur: Bazısına artık, bazısına eksik, bazısına tam, bazısına dost sayılar, bazısına uygun sayılar, bazısına denk sayılar, bazısına ortak sayılar, bazısına aykırı sayılar, bazısına irrasyonel sayılar, bazısına rasyonel sayılar, bazısına iki boyutlu ve bazısına da üç boyutlu cisim denir.

Artık on [4b/14-17] iki gibidir, parçalarını toplayınca kendisinden fazla olur. **Eksik** dört gibidir, parçalarını toplayınca yani yarısını ve dörtte birini toplayınca kendisinden eksik olur. **Tam** altı gibidir, parçalarını toplayınca kendisi kadar olur. **Dost sayılar** iki yüz yirmi ile iki yüz [5a/1-8] seksen dört gibidir; iki yüz seksen dördün parçalarını toplayınca iki yüz yirmi olur, <iki> yüz yirminin parçalarını toplayınca iki yüz seksen

dört olur. **Uygun sayılar** iki ile altı gibidir, birinin diğerine uygunluğu yarımliktir. **Denk sayılar** iki ile dört gibi, dörtle sekiz gibi, üçle altı gibi ve üçle dokuz gibidir ve bu sayıların birinin diğerine girişkenliği vardır. Allah'ın izniyle (bu konu) yerinde etraflı olarak açıklanacaktır. **Ortak sayılar**⁹¹ ise böylece şunlardır: bu gibilerin aralarında hem uygunluk hem de denklik vardır. **Aykırı sayılar** iki ile [5a/9-17] üç ve üç ile beş gibidir, bu gibilerin aralarında ne uygunluk ne de denklik vardır. **İrrasyonel sayılar** on bir gibidir, hiçbir sayı parçaları dışında bu sayılara kesirler ve onlardan birleşik olan kesirlerle bağlanamaz. **Rasyonel sayılar** bunun tersidir. **İki boyutlu sayı** üç türden oluşur: birine kare sayı, birine kare olmayan sayı ve birine dikdörtgen sayı denir. **Kare (sayı)** ikiyi ikiye çarpmanın sonucu olan dört gibidir. Öyleyse dörde kare ve karşısındakine kök derler; kimi zaman dörde tam kare ve karşısındakine karekök denildiği olur ve kimi zaman dörde mālī ve karşısındakine şey denildiği olur. **Kare olmayan (sayı)** altı gibidir ve [5b/1-5] ikiyi üçe çarpma ile oluşur. **Dikdörtgen (sayı)** on gibidir ve ikiyi beşe çarpma ile oluşur; <Öyleyse on> sayısının ebob-ekokundan fazla olana bir ekleyip birbirine çarpıldığında sonucuna dikdörtgen sayısı denir. **Üç boyutlu cisim** dört türden oluşur: Birine küp, birine kebnī, birine pirī ve birine de levhī denir.

[5b/6-12] **Küp** sekiz gibidir, <ikiyi> ikiye çarpıp çıkan sonucu yine kendisine yani ikiye çarpmaktan olur. Öyleyse buna göre ikiye küpkök derler, fakat bazıları ikiye kök ve sekize küpkök derler, ikisi de uygundur. **Kebnī** on sekiz gibidir, üçü üçe çarpıp çıkan sonucu ikiye çarpmaktan olur. ***Pirī** otuz altı gibidir, üçü üçe çarpıp çıkan sonucu dörde*

⁹¹ Ortak sayıların tanımı burada yanlış açıklanmıştır. Tanım yapılırken ne...ne bağlacı yerine hem...hem bağlacının kullanılması gerekmektedir. 19b'de ortak sayılar konusu anlatılmaktadır.

çarpılmaktan olur. Levhî yirmi dört gibidir, ikiyi üçe çarpıp çıkan sonucu dörde [5b/13-17] çarpılmaktan olur. Sayılar konusunda var olan sözcük dağarcığının sınırı ve kapsamının olmadığını ve etraflı olarak açıklamaya da bu kitabın gücünün yetmeyeceğini bil. Fakat gerekli olduğu için şundan da bahsedildi ve doğruyu en iyi Allah bilir.

Birinci kısım: Tam sayıların görünüşleri, basamakları, sayı değerleri ve adlarını açıklar. Hint kâtipliği bilginlerinin [6a/1-5] sayıları basitleştirmeyi amaç edinmelerinin altında var olan sayıların her biri için bir şekil seçmiş olduklarını bil, görünüşleri şu şekildedir: 1-2-3-4-5-6-7-8-9 ve basamaklarının sonu yoktur; fakat tamamının üç temeli vardır: Birincisine birler basamağı, ikincisine onlar basamağı ve üçüncüsüne yüzler basamağı denir. Öyleyse her üç basamağın birincisine bir devir [6a/6-13] denir. Ondan sonra ikinci devir başlayınca onun birinci basamağına binler basamağı ve üçüncü devrinin birler basamağına milyonlar basamağı denir. Şöyle bir süreklilik vardır ki istenilen basamağa varıncaya kadar her birler basamağında bir binler basamağını artırır ve her devrin onlar ve yüzler basamağına yine böylece o devrin birler basamağı ile oran verirler, sonuç olarak ikinci devrin onlar basamağına on binler ve yüzler basamağına yüz binler basamağı denir. Bu şekle benzeyenin birisi bu basamakların birinde mevcut olduğu zaman o örneğin ve o basamağın isimlerinden bahsedilmeyince o şeklin niceliği belli olmaz. [6a/14-17] Örneğin yedinin şekli onlar basamağında olsa yedi kez olur ve eğer yüzler basamağında mevcut olsa yedi kez yüz olur. Fakat yedi yüzün şeklini yazmak gerektiğinde basamakların ezberlenmesi için küçük bir daire şeklinde bir şekil de seçmişlerdir, ona sıfır denir.

[6b/1-5] Öyleyse yedinin şekli yüzler basamağında belli oluncaya kadar yedi yüzün altında mevcut olan basamakların her biri için yani birler basamağı ve onlar basamağı için birer sıfır yazmak gerekir, şekli de şudur: 700, geri kalanını buna göre karşılaştır; sayı değeri dedikleri bahsedilen bu şekle benzer olan şeylerin isimleridir. Örneğin yedinin [6b/6-9] sayı değeri yine yedidir ve yetmişin de yine yedidir, birinci basamakta onun ismi olur; yedi yüzün, yedi binin ve yetmiş binin de aynı şekilde yedidir; geri kalan şekillerin de sayı değerleri bundan dolayı birinci basamakta mevcut olan isimleridir. Fakat sayıların isimlerinin temeli de [6b/10-17] ikinci basamağa bağlıdır. Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, yüz ve bindir; bunlardan başka isimler sonuna kadar tekrarlıdır. Otuz beş ve üç bin üç yüz altmış beş ve böylece ardışık karakterlerin oluşumu dedikleri böyledir: 1-2-3-4-5-6-7. Ardışık tek sayıların oluşumu dedikleri böyledir: 1-3-5-7-9-11. Ardışık çift sayıların oluşumu dedikleri böyledir: 2-4-6-8-10-12. Ardışık iki katlı sayıların oluşumu dedikleri böyledir: 1-2-4-8-16-32.

İkinci kısım: Tam sayıların iki kat edilmesini açıklar. İki kat etmekteki [7a/1-11] amacın her bir sayıyı kendi miktarı kadar artırmak olduğunu bil. **Yöntemi** şudur: İki kat etmek istenilen o sayının şeklini yazıp altına bir çizgi çekilir. Sonra sağ tarafından rakamların basamaklarından itibaren iki kat etmeye başlarlar. Eğer her bir sayının sonucu ondan eksik olursa altına yazarlar ve eğer ondan fazla olursa altına fazla olanı yazarlar. Ondan sonra onun sayı değeri birdir, onu akılda tutup sol tarafında mevcut olan sayıyı iki kat edince ona eklerler; fakat tamamı on olursa altına sıfır yazıp yine bahsedilen gibi işlem yaparlar ve eğer akılda tutulana ekleyince sayı bulunmazsa solunda yine akılda tutulana yazarlar, görünüşü de budur: [7a/12-17]

Öyleyse buna göre dokuz bin seksen dördün iki katı on sekiz bin yüz altmış sekiz olur, geri kalanını buna göre karşılaştır; ayrıca her bir işlem için bir sağlama işlemi seçmiş olduklarını bil ve onun faydası da işlemden çekilince o işlemin yanlışına ve doğrusuna şahitlik etmesidir. Buna göre bu bahsedilen işlem doğruluk üzerine midir yoksa yanlış üzerine midir [7b/1-8] bilmek istenirse asıl miktarda mevcut olan görünüşlerin sayı değerleri toplama işleminden ve çıkarma işleminden sonra iki kat edilip sağlama yapılmalı. Ondan sonra sonucun görünüşünün sağlama<sı> da bahsedilen yöntem üzerine sonuç çıkarıldıktan sonra iki sağlama birbirine uyuyorsa işlem doğruluk üzerinedir, böyle olmazsa olmaz. Örneğin bahsedilen işlemde asıl miktarın gerçek sağlaması altıdır ve çıkan sonucun sağlaması da bundan dolayı altıdır. Öyleyse buna göre söz konusu işlemin doğruluk üzerine olduğu belli oldu, geri kalanını buna göre karşılaştır.

Üçüncü kısım: Tam sayıların yarı yarıya bölünmesini açıklar. [7b/9-17] Yarı yarıya bölmekteki amacın bir sayıyı iki<ye> bölmek olduğunu bil. Yöntemi de şudur: Onu yarı yarıya bölmek istenir, şeklini yazıp altına bir çizgi çekerler. Ondan sonra sol taraftan her bir rakamı basamaklarından itibaren ikiye bölmeye başlarlar. (*Yarı yarıya bölmek terstir, bu nedenle sol taraftan başlanır*) Eğer ikiye bölünecek olan sayı tek ise mutlaka kesir yazmak gerekir. Bu durumda o kesir için akıllarında beş sayı tutarlar. Eğer o tek sayı bir ise altına sıfır yazıp sağ tarafında eğer sayı varsa ikiye bölündüğünde akılda tutulana ona ekleyip hepsini altına yazarlar; eğer sayı yoksa sıfırın altına hemen akılda tutulana

yazarlar. Fakat o [8a/1-7] tek sayı birden fazlaysa ikiye bölününce mevcut olan tam sayıyı altına yazıp akılda tutulana da yine bahsedilen gibi işlem yaparlar ve eğer ikiye bölünecek sayı çiftse altına yarısını yazarlar. Geri kalanını da bu şekilde uygularlar; fakat kenarda mevcut olan sayıyı ikiye böldüğünde kesir ortaya çıkarsa yarısını altına yazdıktan sonra onun altına o kesrin şeklini yazarlar ve eğer o sayının yarısı tam sayı olmazsa altına sıfır yazıp [8a/8-11] sıfırın altına o kesrin şeklini yazarlar. Örneğin on dokuz bin altmış dokuz ikiye bölünmek istenirse bahsedilen yöntemle işlem yapılınca yarısı dokuz bin <beş> yüz otuz dört ve ikide bir olur, görünüşü de budur:

$$\begin{array}{r} 19069 \\ 09534,5 \end{array}$$

[8a/12-17] *Ters yarı yarıya bölme budur, sol taraftan başlarlar yani eksileni dokuz dokuz çıkarıp geri kalanı yine yarı yarıya bölüp çıkanı dokuz dokuz çıkardıktan sonra karşılaştırmalısın, eşit ise doğrudur, böyle olmazsa olmaz* ve bu işlemin sağlaması iki türdür: Biri eksilenin sağlama sayısını ikiye böldüğünde çıkanın sağlamasına eşit olmasıdır ve biri de eşit olmamasıdır. Buna göre çıkanın *sağlamasında* ondan dokuz artırıp ikiye bölerler. Bu kez de eğer çıkanın sağlamasına eşit olmayacak olursa işlemde yanlışlık olması gerekir, geri kalanını buna göre karşılaştır.

Dördüncü kısım: [8b/1-7] Tam sayıların toplanmasını açıklar. Toplamaktaki amacın bir miktar sayıyı bir miktar sayı üzerine eklemek olduğunu bil. Yöntemi de şudur: artırılan ve artanı bir yere yazarlar. Şöyle ki birler basamağı birler basamağına, onlar basamağı onlar basamağına, yüzler basamağı yüzler basamağına ve binler basamağı binler basamağına paralel olsun. Sonra altlarına bir çizgi çekip basamaklarından itibaren sağ

tarafından birler basamaklarını toplayıp çıkan sonucun birler basamağını altına yazarak onlar basamağının sayı değerini akılda tutarlar. [8b/8-14] Ondan sonra onlar basamağını toplayınca akılda tutulanı ona eklerler ve eğer çıkan sonuçta onlar basamağı mevcut olmazsa, akılda hiçbir şey tutmayıp hemen çıkan sonucu yazar<lar>. Fakat çıkan sonuçta birler basamağı mevcut olmayıp onlar basamağı mevcut olursa altına sıfır yazıp onlar basamağının sayı değerini akılda tutarlar ve sol taraf toplanınca ona eklerler; eğer eklenince sayı bulunmazsa sayı değerinin şeklini soluna yazarlar ve geri kalanını da bunun üzerine karşılaştırırlar, görünüşü de budur:

[8b/15-17]

$$\begin{array}{r} 936 \\ 126 \\ \hline 1062 \end{array}$$

ve bu işlemin sağlaması konusunda artırılan ve artanın sağlamalarını toplayıp çıkan sonucun sağlamasını görürler. Eğer uygunsa güzel, böyle olmazsa olmaz.

Beşinci kısım: Tam sayıların çıkarılmasını açıklar. [9a/1-6] Çıkarmadaki amacın daha küçük bir sayı<yı> daha büyük bir sayıdan eksiltmek olduğunu bil. **Yöntemi** de şudur: Sayıyı bir yere paralel olarak yazıp her bir rakamı her bir rakamdan basamaklarından itibaren sol taraftan eksiltmeye başlarlar. Eğer eksilenden bir şey kalmazsa eksilenin üzerine küçük bir çizgi çekerler ve eğer kalan olursa o çizginin üzerine kalanı yazarlar. Ondan sonra [9a/7-17] sağında olan sayıyı yine karşıındaki eksilenden eksiltirler. Eğer karşıında sayı mevcut olmazsa ve kalan olursa, çıkandan eksik olsa, sol tarafta olan sayıdan bir alıp onun üzerine çizgi çekip geri kalanını üzerine yazarlar; eğer o sayı yine birlikteyse üzerine çizgi çekip ona on derler. Çıkanın karşıında sayı varsa ona ekleyip

toplamından çıkanı eksiltirler ve geri kalanını çıkanın karşısında olan şeklin üzerine çizgi çekip çizginin üstüne yazarlar; eğer çıkanın karşısında sayı yoksa çıkan<ı> yine ondan eksiltirler. Kalanını çıkanın karşısında olan sıfırın üzerine yazıp [9b/1-6] yine sağında olan sayıya bahsedilen yöntem gibi işlem yaparlar. Eğer sağında mevcut olan sayıyı bir basamak daha ileride bulunursa, karşısında olandan eksiltirler; eğer karşısında sayı bulunmasa, çıkandan eksik bulunursa solunda mevcut olan sayıdan birini alıp bahsedilen biçimde işlem yaparlar; eğer solunda yanındaki basamakta bulunmasa [9b/7-12] ileri tarafta olan basamaktaki sayıdan birini alıp bahsedilen gibi işlem yaparlar; olduğu yere yüz deyip doksanını arada, onlar basamağında olan sıfırın üzerine yazarlar ve geri kalanını, onu bahsedilen gibi uygulayıp tamamladıktan sonra geri kalanını da buna göre karşılaştırırlar; bu bahsedilen işlemin örneği de budur:

$$\begin{array}{r} 1096 \\ 400\overline{5} \\ 2909 \end{array}$$

Öyleyse buna göre [9b/13-17] dört bin beşten iki bin dokuz yüz dokuzu eksiltince geriye bin doksan altı kalır ve bu işlemin sağlaması iki tür<dür>: Biri şudur: Çıkanın sağlaması eksilenin sağlamasından daha çok olsa veya ikisi de eşit olsa, böyle olunca çıkanın sağlamasına ondan dokuz [10a/1-7] daha ekleyip çıkanın sağlamasını ondan eksilttikten sonra geri kalanını akılda tutarlar. Ondan sonra geri kalan miktarın sağlamasını görünce akılda tutulana uygun gelirse işlem doğrudur, böyle olmazsa olmaz; biri de şudur: Çıkanın sağlaması eksilenin sağlamasından daha az olsa, ikisinin de sağlamasını görüp birini diğerinden eksilttikten sonra geri kalan miktarın sağlamasına uygun olursa güzel, böyle olmazsa olmaz.

Altıncı kısım: Tam sayıların [10a/8-13] çarpılmasını açıklar. Bir sayıyı bir sayıya çarpmaktaki amacın, sayılardan birini diğerinin miktarı kadar katlamak olduğunu bil. Şöyle ki çarpılandan birinin ikinci sayıya oranı ne kadarsa diğer çarpılana da birin oranı o kadar olur, bu iki türdür: Biri basit çarpma ve biri birleşik çarpmadır; fakat basit çarpma da iki türdür: Biri birler basamağını [10a/14-17] birler basamağına ve biri de birler basamağından tekrarlı olan başka basamakları birbirine çarpma. Öyleyse birler basamağını birler basamağına çarpınca eğer çarpılan ve çarpan da aynı değerde olursa çarpma sonucu yine olduğu gibi ortaya çıkar; eğer çarpılanla aynı değerde olursa çarpma sonucu çarpanın [10b/1-8] iki katını yine kendi üzerine <eklerler>; eğer beş olursa çarpanın her birini onla çarpıp ikiye bölerler; eğer beşten fazla olursa sayısını toplayıp onunu çıkarırlar; geri kalanın her birini on sayıp akılda tutarlar. Ondan sonra sayısının her birinden ona kadar mevcut olan fazlalıkları birbirine çarpıp çıkan sonucu akılda tutulana eklerler. Sıralanmış kural: Birler basamağını birler basamağına ekleyip onunu çıkar. Kalanının her birini onla çarp fakat aklında tut. Her birinden ona kadar olan sayıları buna göre çarpıp birini birine ekleyip aklında tut.

[10b/9-17] **Örnek:** Eğer yedi kere sekizin ne kadar olduğu <bilmek> istenirse, birbirine ekleyip onunu çıkarınca geriye beş kalır. Öyleyse bunun her birini onla çarpıp akılda tutarlar, elli olur. Sonra yediden ona kadar üç vardır ve sekizden ona kadar iki vardır, birbirine çarpınca altı olur. Öyleyse altıyı da akılda tutulana (elliye) ekleyince elli altı olur ve istenen budur.

Kaldı ki yetmiş ile yüz gibi, iki yüz <ile> sekiz yüz gibi, yedi bin ile sekiz bin gibi birler basamağından başka basamaklar vardır. Bunlar gibi sayıları birbirine çarpmakta çarpılan

ve çarpanın sayı değerlerini alıp bahsedilen yöntem gibi işlem yaptıktan sonra [11a/1-4] akılda tutarlar. Ondan sonra rakamının sayı basamaklarını toplayıp toplamından birini çıkarırlar. Eğer kalan olursa akılda tutulanan birler basamağının her birini onla çarparlar, eğer üç geri kalırsa her birini yüzle çarpıp geri kalırsa her birini binle çarparlar ve geri kalanını da buna göre [11a/5-12] karşılaştırırlar.

Örnek: Eğer yetmiş<i> sekiz yüze çarpmak istenirse, sayı değerleri yedi ve sekizdir, birini diğerine çarparlar elli altı olur, yine akılda tutarlar. Ondan sonra çarpılan ve çarpanın sayı basamakları toplam beş olur, çıkarınca da geriye dört kalır. Buna göre akılda tutulanan birler basamağının her birini binle çarpınca toplam elli altı bin olur ve istenen budur. Fakat birleşik çarpma da iki türdür: İki çarpılanın onlar basamağı tekrarlı olan ve tekrarlı olmayan. [11a/12-17] Eğer çarpılanın onlar basamağı tekrarlı olmazsa yöntemi şudur: Birinin birler basamağını birine ekleyip toplamının her birini onla çarpıp akılda tutarlar veya rakamlarını birbirine ekleyip toplamdan onunu eksilttikten sonra her birini onla çarpıp akılda tutarlar, ikisi de uygundur. Ondan sonra birler basamağını birbirine çarpıp çıkan sonucu akılda tutulana eklerler.

Sıralanmış kural: Söz söyleyene aittir, çarpılan sayıların onlar basamağı tekrarlı olmazsa [11b/1-2] birini birine ekleyip onunu eksilt. Kalanın her birini onla çarparak akılda tutunca birler basamağını çarpıp akılda tutulana ekle.

[11b/3-7] **Örnek:** Eğer on sekizi on dörde çarpmak istenirse birinin birler basamağını birine ekleyip veya iki çarpılanı toplayıp onunu çıkarınca yirmi iki olur ve bunun her

birini onla çarpıp akılda tutarlar iki yüz yirmi olur. Ondan sonra birler basamağını birbirine çarpıp akılda tutulana ekleyince iki yüz elli iki olur ve istenen budur.

[11b/8-12] İki çarpılanın onlar basamağı tekrarlı olursa eşit veya zıt olmaktan ibarettir. Eğer eşit olursa birinin birler basamağı diğerine eklenip toplamı diğerinin sayı değerinin onlar basamağına çarpıldıktan sonra çarpım sonucunun her birini onla çarpıp akılda tutarlar. Ondan sonra ikisinin de birler basamağını birbirine çarpıp akılda tutulana eklerler.

Eğer otuz beşi otuz **[11b/13-17]** yediye çarpmak istenirse birisinin birler basamağını diğerine ekleyince kırk iki olur. Onlar basamağının sayı değerini (üç) de kırk ikiye çarpınca yüz yirmi altı olur. Öyleyse her biri onla çarpıldığı sürece akılda tutulan bin iki yüz altmış olur, ikisinin birler basamağını da birbirine çarpıp akılda tutulana ekleyince toplam bin iki yüz **[12a/1-6]** doksan beş olur ve istenen budur, eğer zıt olursa artık sayılı olanın sayı değerinin onlar basamağını eksik sayılı olanın toplamına çarpıp birler basamağını da yine eksik olanın sayı değerinin onlar basamağına çarpıp ikisinin çarpım sonucunun toplamından sonra her birini onla çarpıp akılda tutarlar. Ondan sonra ikisinin de birler basamağını birbirine çarpıp akılda tutulana eklerler.

Örnek: Eğer otuz **[12a/7-13]** beşi kırk altıya çarpmak istenirse kırkın dört olan sayı değerini otuz beşe çarparlar, yüz kırk olur; altıyı da otuzun sayı değerine çarpıp çıkan sonucunu ona eklerler, yüz elli sekiz olur; yüz elli sekizin de her birini onla çarpınca akılda tutulan bin beş yüz seksen olur. Ondan sonra altıyı beşe çarpınca çıkan sonucu akılda tutulana eklerler, bin altı yüz on olur ve istenen budur.

Müellif tarafından sıralanmış kural: [12a/14-17] İki çarpılanın onlar basamağı tekrarlı olduğunda ya sonraki eşit olur ya da önceki zıt olur. Fakat eşit olunca her birinin birler basamağını diğerine ekleyerek toplamını yok etme. Onlar basamağının sayı değerine hem çarptık hem de topladık, çıkan sonucun her birini onla [12b/1-9] çarp, şeref bundadır. Bundan sonra her birinin birler basamağını birbirine ekleyip çarp ki bu ilimde iyi olasın. Fakat zıt olunca sayıları artık olanın sayı değerinin onlar basamağına eksik tarafı çarpmak gerek. Sonra artanın birler basamağını eksik sayı olanın sayı değerinin onlar basamağına çarp, iyilik bundadır. Bunu da ilk çıkan sonuca ekle, her birini onla çarpınca sedef dört olduğu için aklında tut. Birler basamağını birler basamağına buna göre sonra çarp, çıkan sonucu ekle, öncekiler böyle yaptılar.

Eğer yetmiş ikiyi yüz yirmi beşe çarpıp [12b/10-15] bin sekiz yüz olarak çıkan sonucu akılda tutarlar. Yetmiş ikinin her birini yüzle çarparlar yedi bin iki yüz olur, bunu akılda tutulana ekleyince dokuz bin olur ve istenen budur.

Fakat iki yüz yetmiş ikiyi yirmi beşe çarpmak istenirse yetmiş ikiyi yirmi beşe çarptıktan sonra yirmi beşin her birini yüzle çarparlar, geri kalanını buna göre karşılaştır. [12b/16-17] Öyleyse bahsedilen darb-ı hevāī dedikleri bunlardır.

Fakat yazmakla belli olan çarpmanın yöntemi şudur: Çarpılanı [13a/1-4] ve çarpanı birbirine paralel bir yere yazarlar ve altlarına bir çizgi çekerler; birinin basamaklarında olan sayılara birer birer basamaklarından itibaren çarpıp çıkan sonucu ait olduğu yere yazarlar.

Örnek: Eğer yetmiş ikiyi yüz yirmi beşe çarpmak [13a/5-6] istenirse çarpılan ve çarpanı biri diğerine paralel olacak şekilde bir yere yazarlar, görünüşü budur:

72
125

[13a/7-17] Öyleyse çarpılanın iki olan birler basamağı, çarpanın beş olan birler basamağına çarpıldıktan sonra çarpım sonucu on olur. Sonra çarpılanın birler basamağı hizasına yani altına bir sıfır yazıp onun sayı değerini akılda tutarlar. Ondan sonra yine o ikiyi çarpanın onlar basamağında olan ikiye çarpıp çıkan sonucuna akılda tutulana eklerler, beş olur. Ardından sıfırın soluna o beşi yazarlar. Ondan sonra yine o ikiyi çarpanın yüzler basamağında olan bire çarpıp çıkan sonucu beşin soluna yazarlar, görünüşü budur:

72
125
250

Ondan sonra çarpılanın görünüşü yedi olan onlar basamağını çarpanın birler basamağında olan beşe çarpınca otuz beş olur. Sonra beşin birler basamağını çarpılanın onlar basamağının hizasına yazıp [13b/1-7] onlar basamağının sayı değerini akılda tuttuktan sonra o yediyi çarpanın onlar basamağında olan ikiye çarpınca çıkan sonuca akılda tutulana eklerler, on yedi olur. Ardından yediyi beşin soluna yazıp onun sayı değerini akılda tuttuktan sonra o yediyi yine çarpanın yüzler basamağında olan bire çarpıp çıkan sonuca akılda tutulana eklerler, sekiz olur. Buna göre sekizi de yedinin soluna yazarlar. [13b/8-10] Ondan sonra toplayınca çarpım sonucu dokuz bin olur, görünüşü budur:

$$\begin{array}{r}
72 \\
125 \\
\hline
250 \\
875 \\
\hline
9000
\end{array}$$

ve istenen budur, geri kalan sayıları birbirine çarpmak gerekince buna göre karşılaştırırlar. [13b/11-14] **Fakat** bu işlemin sağlamasının da yöntemi şudur: Çarpılan ve çarpanın sağlamalarını birbirine çarpıp çıkan sonucun sağlamasını akılda tutarlar. Ondan sonra çıkan sonucun sağlamasının sağlamasını görünce akılda tutulana uygunsa güzel, böyle olmazsa olmaz.

Yedinci kısım: Tam sayıların bölünmesini [13b/15-17] açıklar. Bir sayıyı bir sayıya bölmek, üçüncü sayıyı istemekten ibarettir ve üçüncü sayının çıkarıldığı her zaman geriye bir şey kalmaz. Üçüncü sayı ikinci sayıya yani bölene [14a/1-3] çarpılınca birinci sayının yani bölünenin katı ortaya çıkar veya kalan olunca üçüncü sayı ikinci sayıya çarpıldığında çıkan sonucuna o kalanı ekleyince birinci sayının katı ortaya çıkar.

Örneğin eğer [14a/4-17] yüz yetmiş beşi on dörde bölmek istenirse yöntemi budur: Bölüneni ve böleni belirlemek üzere yazarlar, görünüşü budur:

$$14 \overline{) 175}$$

Öyleyse bölünenin basamaklarından itibaren sol tarafından başlarlar yani yüzler basamağına bakarlar. Çünkü on dörde birden (oran) verilmesi mümkün değildir. Öyleyse sağında olan yediyi birler basamağından ve onu (bir sayısını) onlar basamağından kabul ederek on yediden on dörde ne kadar olduğunu görürler. Buna göre on yediden on dörde ikişer ikişer değil birer birer ulaşıldığı bellidir. Şüphesiz biri on yedinin birler basamağı

hizasına yazıp önce onu bölenin onlar basamağına çarparlar, yine bir olur. Sonra on yedinin onlar basamağının sayı değerinden o biri çıkarırlar, hiç geriye kalmaz. **Ondan sonra** bölenin birler basamağına çarparlar yine dört olur. Buna göre yediden dördünü eksiltince geriye üç kalır. Buna göre yedinin üzerine bir çizgi çekip kalan üçü çizginin üzerine yazarlar, görünüşü budur:

$$\begin{array}{r} 3 \\ \text{---} \\ 14 \overline{) 175} \\ \underline{01} \end{array}$$

Ondan sonra otuz **[14b/1-5]** beşten on dörde ne kadar olduğunu görürler, üçer üçer değil ikişer ikişer ulaşılır. Öyleyse ikiyi bölünende mevcut olan beşin altına yazıp bölenin onlar basamağına yine bahsedilen gibi çarparlar, yine iki olur. Buna göre ikiyi bölünenin onlar basamağında olan üçten eksiltirler, geri kalanını yedinin üzerine yazarlar. **[14b/6-8]** O ikiyi bölenin <birler basamağına> çarparlar, sekiz olur. Sonra sekizi on beşten eksiltince yedi geri kalır ve bölünenin birler basamağının üzerine yazarlar, görünüşü budur: **[14b/9-17]**

$$\begin{array}{r}
 37 \\
 --- \\
 14 \overline{) 175} \\
 \underline{012}
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 1 \\
 - \\
 37 \\
 --- \\
 14 \overline{) 175} \\
 \underline{012}
 \end{array}$$

Öyle olursa buna göre bölüm on iki olur ve geriye yedi kalır, o yediye bölen yani on dörde yazınca on dördün yarısı olur. Öyleyse bu işlemin sağlamasının yöntemi şudur: bölenin ve bölümün sağlamalarını görüp birbirine çarptıktan sonra kalan varsa çarpım sonucuna ekleyip toplamını akılda tutarlar ve eğer kalan olmayacak olursa yine çıkan sonucu çarpıp akılda tutarlar. Sonra bölenin sağlamasını görürler, eğer akılda tutulana uygun olarak ortaya çıkarsa güzel, böyle olmazsa olmaz.

Sekizinci kısım: Tam sayıların [15a/1-9] karekökünü açıklar. Karekök<ü> sonucunu çıkarmaktaki amacın bir miktar sayıdan bir miktar sayıyı çıkarmak olduğunu bil, o sayı kendisine çarpılınca önceki sayının aynısı ortaya çıkar; bu iki türdür: Birine rasyonel sayı ve birine irrasyonel sayı denir.

Birinci tür: Eğer dört yüz altmış üç bin yedi yüz altmış birin karekök<ü>nün ne kadar olduğu <bilmek> istenirse yöntemi şudur: Sağ taraftan birine karekökü, birine karekökü olmayan sayı denilip karekökü denilene bir işaret verirler; bunda üç satır olması gerekir; birine birinci, birine ikinci ve birine üçüncü derler, görünüşü budur:

[15a/10-17]

. . .
4 6 3 7 6 1

Öyleyse buna göre birler basamağından bir sayı isterler, on binler basamağında olan işaretin yerine yani birinci satır ve altına yani üçüncü satıra yazıp birinci satırda olanı üçüncü satıra çarptığında çıkan sonuç kırk altıdan fazla olmamalı. O hâlde o sayı altıdır. Buna göre altıyı birinci satıra ve üçüncü satıra yazıp birbirine çarpınca otuz altı olur. Kırk altıdan eksiltince geriye on kalır. Ondan sonra üçüncü satırı iki kat edip bir basamak sağ tarafa taşırlar, [15b/1-5] görünüşü budur:

. . .
1 6 3 7 6 1
. 6
1

Sonra yine birler basamağından bir sayı isterler, yüzler basamağında olan işaretin yerine ve hizasında üçüncü satıra yazıp birinci satırda yazdığını üçüncü satırın toplamına çarpınca çarpım sonucu bin otuz yediden fazla olmamalı. O hâlde o sayı [15b/6-11]

sekizdir. Buna göre sekizi birinci satıra ve üçüncü satıra yazıp birinci satırda olan sekizi üçüncü satırda olan yüz yirmi sekize çarparak çıkan sonucu ikinci satırda olan bin otuz yediden eksiltince geriye on üç kalır. Ondan sonra üçüncü satırda olan sekizi iki kat edip üçüncü satırı yine bir basamak sağ tarafa taşırlar, görünüşü budur:

685
1361
136

[15b/12-15] Sonra yine birler basamağından bir sayı daha isterler, basamağında olan işaretin yerine ve altına yazıp birinci satırda yazılanı üçüncü satırın toplamına çarptığında bin üç yüz altmış birden fazla gelmemeli. O hâlde o sayı birdir. [15b/16-17] Buna göre biri birinci satıra ve üçüncü satıra yazıp birinci satırda olan biri üçüncü satırda olan bin üç yüz altmış bire çarpınca [16a/1-2] yine hemen katı ortaya çıkar. İkinci satırdan eksiltince geriye bir şey kalmaz, görünüşü budur:

6 7 1
.....
1 3 6 1

[16a/3-4] Öyle olursa buna göre dört yüz altmış üç bin yedi yüz altmış birin karekökü altı yüz seksen bir [16a/5-7] olur.

İkinci tür: Eğer dört yüz altmış beş bin yüz yirmi edecek olan karekökü <bilmek> istenirse bahsedilen yöntem üzerine sonuç çıkarıldığı sürece karekökü altı yüz seksen bir olur. [16a/8] Fakat miktardan geri bin üç yüz altmış iki kalır, görünüşü budur:

[16a/9-11]

681

..132

131

Fakat bu karşılaştırmaya orantılananı çıkarmanın yöntemi şudur: Karekökü iki kat ettikten sonra devamlı olarak bir artırırılar.

Örneğin altı yüz seksen bir iki kat [16a/12-14] edilip bir artırılınca bin üç yüz altmış üç olur. O geri kalan (miktar) yaklaşık olarak bunun parçaları olur, aslına bakılırsa bulunmuş değildir. Kaldı ki bundan başka cevap vermek de imkânsızdır. [16a/15-17]

Fakat ikisinin arasındaki fark da bir tam sayı olmaz, birkaç küsurat olur, bu şekilde anlayıp bunun üzerine karşılaştır; bunun sağlamasının yöntemi şudur: Tam karenin sağlamasına bakıp akılda tutarlar. Buna göre karekökün sağlamasına bakıp [16b/1-3] kendisine çarpınca çarpım sonucunun sağlamasına bakarlar, eğer kalan varsa kalanın da sağlamasını ona eklerler. Eğer akılda tutulana uygunsa güzel, aksi takdirde işlemde yanlışlık olmuştur.

[16b/4-9] **Dokuzuncu kısım:** Küpkökü çıkarmayı açıklar. Küpkökü çıkarmaktaki amacın bir miktar sayıdan bir miktar sayıyı çıkarmak olduğunu bil, o sayıyı kendine çarpıp çıkan sonucu yine o sayıya çarpınca önceki sayısının katı olmalı ve bu da iki türdür: Birine rasyonel ve birine irrasyonel denir.

Birinci tür: Eğer otuz üç milyon [16b/10-13] yetmiş altı bin yüz altmış birin küpkökü istenirse yöntemi şudur: Sağ taraftan birine küpkök ve diğerine küpkök yok diyerek küpkök denilene bir işaret koyarlar ve bu işlemde dört yöntemin olması gerekir, görünüşü de budur:

. .
33076161

[16b/14-17] Sonra birler basamağından, milyonlar basamağında olan işaretin yerine yani ilk satıra ve hizasında dördüncü satıra yazmak ve birbirine çarpmak için, sonucunu üçüncü satıra yazdıktan sonra ilk satırı üçüncü satıra çarpınca otuz [17a/1-4] üçten fazla olmayacak olan bir sayı isterler. O hâlde o sayı üçtür. Buna göre bunları ait oldukları yere yazıp bahsedilen biçimde çarpınca çarpım sonucu miktardan çıkarıldıktan sonra geriye kalanın görünüşü budur:

3 . .
06076161
9
3

[17a/5-11] Ondan sonra dördüncü satırda olan üçü iki kat edip birinci satırda olan üçe çarparlar, çarpım sonucu on sekiz olur. On sekizi de üçüncü satırda olan dokuza eklerler, toplam yirmi yedi olur. Birler basamağında bir basamak sağ tarafa taşıyıp yazarlar ve

dördüncü satırdaki üç, iki kat edilip altı olmuştu, birinci satırı da buna ekleyince toplam dokuz olur. İki basamak sağ tarafa [17a/12] taşınsın, görünüşü budur:

$$\begin{array}{r} \text{.} \quad 3 \quad \text{.} \quad \text{.} \\ 036076161 \\ 37 \\ 9 \end{array}$$

[17a/13-17] Ondan sonra binler basamağında olan işaretin yerine ve hizasında dördüncü satıra yazıp yine bahsedilen gibi işlem yapılması için birler basamağından yine bir sayı daha isterler. Öyleyse o sayı ikidir. O hâlde ikiyi birinci satıra ve dördüncü satıra da yazıp birinci satırda olan ikiyi dördüncü satır olan doksan ikiye çarparlar. Sonucu yüz seksen [17b/1-4] dördttür. Üçüncü satırda olan iki bin yedi yüz eklendikten sonra birinci satırda olan ikiyi üçüncü satırda olan iki bin sekiz yüz seksen dörde çarpıp sonuç ikinci satırda yani miktardan eksiltilsin, görünüşü budur:

$$\begin{array}{r} \text{3} \quad 2 \\ 0030161 \\ 2704 \\ 9 \quad 2 \end{array}$$

[17b/-5-10] Buna göre dördüncü satırda olan doksan ikinin birler basamağını iki kat edince doksan dört olur. Birinci satırda olan ikiye çarpıp sonucu üçüncü satıra eklensin,

üçüncü satır üç bin yetmiş iki olur ve ikinci satırda olan ikiyi yine dördüncü satıra ekleyip bahsedilen gibi bunu ve üçüncü satırı sağ taraflarına taşırlar, görünüşü budur:

[17b/11-13]

33	2
003	08161
072	
9	2

Ondan sonra miktarın birler basamağında olan işaretin yerine ve hizasında dördüncü satıra yakın olup bahsedilen gibi işlem yapmak için birler basamağından yine bir sayı isterler. Öyleyse o sayı birdir. [17b/14-17] O hâlde biri birinci satıra ve dördüncü satıra yazıp birincide olan biri dördüncü satırda olan dokuz yüz altmış birle çarpıp sonucu üçüncü satıra eklerler, üçüncü satır buna göre üç yüz sekiz bin yüz altmış bir olur. Ondan sonra birinci [18a/1-2] satırda olan biri üçüncü satıra çarpıp sonuç ikinciden çıkarılınca <ikinci> satırda geriye bir şey kalmaz, işlem tamamlanır. Görünüşü [18a/3-4] budur:

3	2	1
00000000		
3	08161	
961		

Şüphesiz otuz üç milyon yetmiş altı bin yüz altmış birin küpkökü üç yüz yirmi bir olur.

[18a/5-17] **İkinci tür:** Eğer otuz üç milyon yetmiş altı bin yüz altmış altının küpkök<ü> istenirse yine bahsedilen biçimde işlem yapılırca geriye beş kalır. Fakat küpkök yine üç yüz yirmi bir ve üç yüz on bin seksen yedide beş olur. Fakat küpkökün parçalarının paydasını çıkarmakta yöntem şudur: Birinci satır yani küpkökü kendisine çarpıp sonucuna yine birinci satır<ı> eklerler, yüz üç bin üç yüz altmış iki olur. Ondan sonra bir hamlede de üçe çarpılıp sonucuna bir eklenir, buna göre üç yüz on bin seksen yedi olur, istenen budur ve bu işlemin sağlamanın yöntemi şudur: İkinci satırın yani miktarın sağlamanına bakılıp akılda tutulur. Ondan sonra birincinin yani küpkökün sağlamanına bakılıp kendisine çarpıldıktan sonra sonucu yine ona [18b/1-5] çarpılarak sağlamanına bakılır. Eğer akılda tutulana uygun ise güzel, böyle olmazsa olmaz. Fakat irrasyonel küpkök olunca miktarın sağlamanını akılda tutup küpkökün sağlamanını bahsedilen gibi çarpıp sonucunun sağlamanına bakıldıktan sonra o geriye kalanın da sağlaması buna eklenerek hepsinin sağlamanına bakılır.

Problem: Eğer “Zeyd Amr’ı ücretle tutup “gel bana bir havuz yap, o havuzun uzunluğu, genişliği ve derinliği onar zîrâ olsun” dese, Amr da kabul edip yüz akçeye sözleşme yapsalar, Amr da üç uzunluğu beşer zîrâ olan bir havuz yapsa buna göre ücreti ne kadar olur?” diye sorarlarsa Zeyd’in sözleşme yaptığı havuzun üç uzunluğu onar zîrâ dır, küpkökü bin olur ve Amr’ın yaptığı havuzun üç uzunluğu beşer zîrâ dır, küpkökü yüz yirmi beştir. Öyleyse yüz yirmi beşe binden oran verince sekizde bir olur. Şüphesiz yüz akçenin sekizde biri on iki ve ikide bir olur, Amr’ın ücreti bu olur ve cevap budur, Allah en iyisini bilir.

Onuncu kısım: Dört orantılı sayıyı [18b/6-9] açıklar. Orantılı sayılar dediklerinin dört tane olduğunu bil, birincinin ikinciye oran<ı> ne kadarsa üçüncünün dördüncüye de bu kadardır veya birincinin üçüncüye oranı ne kadarsa ikincinin de dördüncüye bu kadardır.

Örneğin dört, altı, [18b/10-17] on ve on beş gibi veya iki, dört, sekiz ve on altı gibi veya üç, dört, dokuz ve on iki gibidir, dört altının ikide biri ve altıda biridir. Buna göre on da on beşin ikide biri ve altıda biridir. Çünkü on beşin ikide bir<i> yedi ve yarım, altıda biri iki ve yarım. Toplayınca yine on olur ve ikinin dörde oranı ikide bir olmaklardır. Sekizin <de> on altıya bu kadardır ve üçün dörde oranı dörtte üçü olmaklardır. Dokuzun da on ikiye oranı bu kadardır ve eğer o dördüncüye çarpılsa [19a/1-2] sonucu ne çıkarsa ikinciye ve üçüncüye çarpılınca da yine bu kadar çıkar. Görünüşü budur:

$$\begin{array}{r} 4 \mid 2 \\ \hline 16 \mid 8 \end{array} \quad \begin{array}{r} 6 \mid 4 \\ \hline 16 \mid 10 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 4 \mid 3 \\ \hline 12 \mid 9 \end{array}$$

[19a/3-10]

Öyleyse bu bahsedilen sayıların dördünden biri bilinmeyen olarak varsayalım. Birinin diğeriyle karşılıklı olduğu iki sayıyı birbirine çarpıp sonucunu bilinmeyen karşısındakine bölünce bölüm bilinmeyen olur. Sonuç olarak birinci şekilde birinci sayı

dörttür. Bilinmeyen olarak varsayılsa altıyı ona çarpınca altmış olur. Buna göre altmış on beşe bölünse bölüm dört olur ve istenen budur, geri kalanını bu şekilde anla.

Sonra “Hangi sayının [19a/11-17] dörtte biri kendisine eklenince yirmi olur?” diye sorarlarsa bu bahsedilen işlemin kuvvetiyle onun sonucunu çıkarmanın yöntemi şudur: en küçük dörtte biri olan sayı dörttür. Öyleyse dördün dörtte biri birdir, kendisine eklenince beş olur. Buna göre beşi, dördü ve yirmiyi birlikte yazarız, görünüşü budur:

$$\begin{array}{r} 4 \mid 5 \\ \hline \mid 20 \end{array}$$

Ondan sonra dördü yirmiye çarpınca seksen olur. Buna göre seksen<i> beşe bölünce [19b/1-8] bölüm on altı olur ve istenen budur; eğer “Hangi sayının dörtte biri kendisinden eksiltince geriye on beş kalır?” diye sorarlarsa yöntemi şudur: En küçük dörtte biri olan sayı dörttür. Öyleyse dördün dörtte birini kendisinden eksiltince geriye üç kalır. Buna göre üçü, dördü ve on beşi bir yere yazarız, görünüşü budur:

$$\begin{array}{r} 3 \mid 4 \\ \hline \mid 15 \end{array}$$

Ondan sonra dördü on beşe [19b/9-12] çarpınca altmış olur. Öyleyse altmış<i> üç<e> bölünce bölüm yirmi olur, yirminin dörtte birini kendisinden eksilteler geriye on beş kalır ve istenen budur, bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır.

On birinci kısım: Ortak sayıları ve aykırı sayıları [19b/13-17] açıklar. Bütün sayıların birinin diğeriyle ortaklıktan ve aykırılıktan ibaret olduğunu bil. Öyleyse birden başka her iki sayının büyük olanı küçük olana bölünce geriye bir şey kalmamalı. İki ile on altı veya dört ile on altı veya sekiz ile on altı gibi olan iki sayıya ortak sayılar ve denk sayılar denir ve eğer bölünürse geriye bir kalır.

[20a/1-7] Üçle on altı veya on beş ile on altı gibi olan iki sayıya aykırı sayılar denir ve eğer geriye birden fazla kalırsa bu kez bir kalana ya da kalmayana kadar bölen, kalana bölünür. Eğer kalan olursa onlara da aykırı sayılar denir, onlar yedi ile on altı, dokuzla on altı gibidir ve eğer kalan olmayıp eşit olursa onlara ortak sayılar ve uygun sayılar denir, onlar altı ile on altı veya on ile on altı gibidir. [20a/8-10] Fakat uygunluklarının ne bakımdan olduğu <bilmek> istenirse dokuz kesirden bir kesirdir, son bölen onun paydası olur, onların ortak böleni odur. **Örneğin** on altıyı ona bölünce geriye altı kalır, on sayısını da altıya bölünce geriye dört [20a/11-15] kalır, altıyı dörde bölünce geriye iki kalır ve dördü de ikiye bölünce hiç bir şey kalmaz. Öyle olursa son bölen ikidir, iki ise ikide birin paydasıdır. Buna göre bu iki sayının uygunluğu yarımlıkla olur, bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır.

On ikinci kısım: [20a/16-17] Kesirlerin tanımı ve özelliklerini açıklar. Her ne zaman bir tam sayı <yı> eşit olan parçalara bölseler o parçaların bütün sayısına [20b/1-5] payda ve bazısına küsur denir. **Örneğin** bir akçe sekiz parça olursa onun yedisine ve altısına, bire kadar mevcut olan sayıların her birine kesir denir. Onlar sekize bağlandığı için sekize payda denir ve kesirler iki türdür: Bir türüne rasyonel sayı ve meftuha ve bir türüne irrasyonel sayı denir. **Fakat** rasyonel sayı ve meftuha [20b/6-9] olanlar da dört kısımdır:

Birine basit kesir, birine tekrarlı kesir birine tamlamalı kesir ve birine bileşik kesir denir. Basit kesir dedikleri yarım, üçte bir, dörtte bir, beşte bir, altıda bir, yedide bir, sekizde bir, dokuzda bir ve onda birdir; tekrarlı da üçte iki, dörtte üç ve dokuzda altı gibidir; [20b/10-14] tamlamalı kesir de dörtte birin yarısı, on sekizde bir, otuz ikide bir ve bunlara benzeyen ne varsa onlar gibidir; bileşik kesir de bu üç türün toplamı olan her şeye denir. İrrasyonel sayılara gelince paydalarında dokuz kesir olur ve onlardan bileşik kesir olanlarla bağlı olmazlar, mutlaka parçalarıyla bağlı olurlar. **Örneğin** on birde [20b/15-17] bir veya iki veya üç gibi ya da on yedide dört veya sekiz veya on beş gibidir, bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır, fakat kesirlerin özelliğini belirleyen şudur: Kesr<i> [21a/1-2] tam sayıların altına ve paydayı kesirlerin altına yazarlar. Eğer tam sayı olmazsa yerine sıfır koyarlar. Öyleyse buna göre ikide birin görünüşü budur: $\frac{1}{2}$, [21a/3-4] üçte birin görünüşü budur: $\frac{1}{3}$, beşte üçün görünüşü budur: $\frac{3}{5}$, on dokuzda sekizin görünüşü budur: $\frac{8}{19}$ [21a/5-9] ve ayrıca Rum ilinde bazı toplulukların işlemlerine kolay olması için anlayabildiklerine göre çeşitli kesirler türetmiş olduklarını bil. Şöyle ki bir akçeyi yüz mangır, bir mangırı yüz arpa, bir arpayı yüz hardal, bir hardal<i> yüz zerre, bir zerreyi yüz haşiv olarak kabul ederler. Buna göre bir pulun görünüşü bu şekilde olur: [21a/10-12] 12 |50 ve ayrıca bir zirā'ı yüz parmak, bir parmağı yüz iplik, bir ipliği yüz örümcek ipliği olarak kabul ederler. Buna göre arşının otuz iki bölüğünden bir bölüğü olan girehin görünüşü budur: 3 |12 |50 [21a/13-14] ve ayrıca bir müddi yirmi kilece, bir kileceyi elli sagar, bir sagarı yüz habbe olarak kabul ederler. Buna göre bir şinikin görünüşü bu şekilde olur: [21a/15-17] |12 |50 ve ayrıca bir miskal yirmi dört kıratdır, bir kıratı yüz elli arpa ve bir arpa yüz hardal ve bir

hardalı yüz zerre olarak kabul ederler. Buna göre bir kıratın görünüşü budur: [21b/1-7] |6 |20 ve ayrıca bir kantarı yüz lodra ve bir lodrayı yüz yetmiş altı dirhem olarak kabul ederler. Öyleyse lodranın görünüşü lodra ne kadarsa yine o şekildedir. Şimdi bu tür görünüşleri de kayıt etmekteki amaç bazı kişilerin algısının kesir işlemlerini akılda tutup ezberlemeye yetmemesidir. Bundan dolayı o zümre için bunlardan da bahsedildi. Fakat işlemlerinin yöntemleri yeri gelince Allah'ın izniyle teker teker bahsedilirse bilinmeyen ve uygun olan (bulunur).

On üçüncü kısım: [21b/8-13] Kesirlerin paydalarını açıklar. Basit kesirlerde ikide birin paydası ikidir, üçte birin üç, dörtte birin dört, beşte birin beş, onda birin ondur, on birde beşin paydası on birdir. Fakat tekrarlı kesirde üçte iki, dörtte üç, beşte iki, beşte üç ve on birli kesir parçasından payının ve üçte birli kesirlerin paydaları da yine basit kesir paydalarıdır; üçte ikinin üç, dörtte üçün (paydası) dördtür [21b/14-17] ve geri kalanlar da bunlara göre karşılaştırılır. Fakat tamlamalı kesrin paydaları tamlananın paydasını tamlayanın paydasına çarpmakla bulunur.

Örneğin altıda birin ikide birinde payda on ikidir, ikiyi altıya çarpmakla oluşur ve on beşte birin paydası on beştir, üçü [22a/1-7] beşe çarpmakla oluşur. **Fakat** bileşik kesirde onlar ikide bir, dörtte bir ve sekizde bir gibi ortak ve denk sayılardır. Öyleyse bu üçünün de ortak paydaları sekizdir. Çünkü ikide birin paydası dörtte birin içinde ve dörtte birin paydası sekizde birin paydasının içindedir. Buna göre ikide birin ve dörtte birin paydalarını sayıp sekizde birin paydasıyla işlem yapılır ve onlar dörtte bir, altıda bir ve onda bir gibi ortak ve denktir. Bu durumda bunların her ikisinin paydalarının birinin diğerine olan ortak böleni neyse, birinin ortak bölenini diğerine çarpmakla bulunur.

[22a/8-11] **Örneğin** dörtte birle altıda birin paydalarında ortak bölen ikide birdir. Birinin ikide birini diğerine çarpınca on iki olur ve on iki ile onda birin paydasında da ortak bölen ikide birdir. Yine birinin ikide birini diğerine çarpınca altmış olur, dörtte birin, altıda birin ve onda birin paydası budur. **Fakat** [22a/12-15] üçte bir, dörtte bir ve beşte bir gibi olanlar aykırıdırlar. Bunların birinin paydasının diğerine, onun da paydasının diğerine çarpılmasıyla sonuç çıkar ve bu üçünün paydası da altmış olur. Çünkü üçü dörde çarpınca on iki olur ve on ikiyi beşe çarpınca altmış olur. [22a/16-17] Şimdi dokuz kesrin paydası istenirse paydanın bütününe bakılmasından daha kısa ve daha kolay yöntem yoktur. Eğer bir paydanın [22b/1-13] bir paydada içerdiği sayı varsa içerdiği sayıyı yok edip denk içeren sayının paydası ile yetinilsin. Eğer bir paydanın bir paydayla uygunluğu varsa birinin ortak bölenini diğerine çarparlar ve eğer bir paydayla bir paydanın aykırılığı varsa birinin paydasını diğerinin paydasına çarparlar, bahsedildiği gibi. Sonra dokuz kesrin görünüşleri bir yere yazılır, görünüşleri budur: ikide bir, üçte bir, dörtte bir, beşte bir, altıda bir, sekizde bir, dokuzda bir ve onda bir. Çünkü dörtte bir ikide biri, sekizde bir dörtte biri içerir ve altıda bir de üçte biri, onda bir de beşte biri içerir. Buna göre içerilenleri yok edince geriye kalanları bunlardır: altıda bir, yedide bir, sekizde bir, dokuzda bir ve onda bir. Ondan sonra altıda birle sekizde birin paydalarının ortak böleni ikide birdir. Birinin ikide birini diğerine çarpınca (3x8) yirmi dört olur ve yirmi dörtle onda birin paydasının ortak böleni ikide birdir. [22b/13-17] Birinin ikide birini diğerine çarpınca yüz yirmi olur ve yedide birle dokuzda birin paydası ise altmış üçtür. Bu altmış üçle yüz yirminin ortak böleni üçte birdir. Birinin üçte birini diğerine

çarpınca iki bin beş yüz yirmi sonucu çıkar, bu dokuz kesrin ortak paydalarının tamamıdır.

On dördüncü kısım: Kesirler<in> paydasını eşitlemeyi açıklar, buna baş da denir [23a/1-3] ve bundaki amaç bir miktar tam sayıyı kesir hâline getirmektir. Yöntemi de şudur: Tam sayıyı kesirlerin paydasına çarparlar ve eğer tam sayıdan daha büyük varsa kesrin payını çarpım sonucuna eklerler. [23a/4-7] **Örneğin** altı ile üçte biri üçlemek istenirse altıyı üçe çarpıp kesrin bir olan payını çarpım sonucuna ekleyince on dokuz üçte bir olur ve istenen budur. Görünüşü de budur:

$$\frac{3}{\frac{18}{19}}$$

Geri kalanını buna göre karşılaştır.

On beşinci kısım: [23a/8-11] Kesirlerin tam sayılı kesirlere dönüştürülmesini açıklar ve bundaki amaç da herhangi bir türden bir miktar kesir olsa, onların ne kadar tam sayı olduğunu bilmektir. Yöntemi de şudur: Kesirleri paydasına bölerler, bölüm tam sayı olur. **Örneğin** [23a/12-15] on dokuz üçte biri tam sayılı kesre dönüştürmek istenirse on dokuzu üçe bölerler, bölüm altı ve üçte bir olur, görünüşü budur:

$$\frac{1}{3 \overline{) 19}} \\ \underline{06}$$

ve istenen budur. Öyleyse geri kalanını buna göre karşılaştır.

On altıncı kısım: Kesirler<in> dönüştürülme<si>ni [23a/16-17] açıklar ve bundaki amaç da bir miktar kesri kendi paydasından bir paydaya iletip o kesrin de paydasının miktar<ını> bilmektir. [23b/1-5] Yöntemi de şudur: Dönüşecek olan kesrin payını dönüştürülecek olan kesrin paydasına çarpıp sonucu dönüşecek olan kesrin paydasından fazla olursa dönüşecek olan kesrin paydasına bölerler ve mutlaka dönüşecek olan kesrin paydasından ona oran verirler. Sonra bölüm veya oran sonucu dönüştürülecek olan kesrin paydasından kesir ortaya çıkar.

Örnek: [23b/6-15] Sekizde yedi<nin> kaç tane dörtte bir kesir olduğu <bilmek> istenirse yediyi dörde çarpıp yirmi sekiz olan sonucu sekize bölerler, bölüm üç ve ikide bir kadar dörtte bir kesir olur; eğer “Sekizde bir kaç tane dörtte bir kesir olur?” diye sorarlarsa, bahsedilen biçimde işlem yapınca bölünen dört ve bölen sekiz olur. Öyleyse buna göre sekizden dörde olan orana gelince oran sonucu ikide bir kadar dörtte bir kesir olur; eğer on birde on<un> kaç tane sekizde bir kesir olduğu <bilmek> istenirse yine bahsedilen biçimde işlem yapınca bölüm yedi tane sekizde bir ve sekizde biri on parça edince dokuz parça kadar sekizde bir kesir olur.⁹² [23b/16-17] Eğer beşte sekizle altıda onun kaç tane dörtte bir olduğu bilmek istenirse dönüşecek olanın paydalarını birbirine çarpınca otuz [24a/1-6] olur. Sonra otuzu dönüştürülecek olanın paydasına yani dörde çarparlar yüz yirmi olur. Buna göre yüz yirmiyle dönüşecek olan kesirlerin paylarını toplarlar üç yüz doksan iki olur. Ondan sonra üç yüz doksan ikiyi dönüşecek olanın paydasına yani otuza bölerler, bölüm on üç ve on beşte bir kadar dörtte bir olur, bu şekilde anla.

⁹² Bu işlemin sonucu MM’de “bir şümünü on bir päre idicek üç pāresi vākı’ olur” şeklinde verilmiştir.

On yedinci kısım: [24a/7-11] Kesirlerin ayrıntılarını açıklar ve bundaki amaç bir kesrin bir kesirden ne kadar fazla olduğunu bilmektir. Yöntemi de şudur: Paydayı bölen olarak kabul edip yine paydadan her birinin paylarını toplayıp en küçüğünü en büyüğünden eksilttikten sonra geri kalanı bölünen olarak kabul edip bölerler veya oran verirler.

Örnek: [24a/12-17] Eğer üçte birin altıda birden ne kadar fazla olduğu <bilmek> istenirse altı olan paydayı bölen olarak kabul ederler ve paydadan üçte birin payı iki ve altıda birin payı birdir, ikiden biri eksiltince geri kalan biri altıya bölerler, bölüm altıda bir olur ve istenen budur; eğer ikide birle üçte birin dörtte birle beşte birden ne kadar fazla olduğu <bilmek> istenirse payda [24b/1-5] altmıştır. Altmıştan ikide birle üçte birin payı elli ve dörtle birle beşte birin payı yirmi yedidir, biri diğerinden eksilince geriye yirmi üç kalır. Bu durumda yirmi üçe altmıştan oran verince üçte bir ve onda birin yarısı olur ve istenen budur, bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır.

On sekizinci kısım: Kesirlerin iki kat edilmesini açıklar. [24b/6-9] Yöntemi de şudur: Eğer kesrin paydası tekse kesrin payını iki kat ettikten sonra paydadan daha küçük olursa paydadan ona oran verirler ve eğer fazla olursa ondan paydanın katını tam sayı olarak kabul edip kalanına yine paydadan da oran verirler.

[24b/10-11] **Örnek:** Eğer dokuzda dördü iki kat etmek istenirse dört olan kesrin payını iki kat edince sekiz olur. [24b/12-14] Öyleyse sekize dokuzdan yani paydadan oran verirler, dokuzda sekiz olur ve istenen budur; eğer dokuzda sekizi iki kat etmek istenirse kesrin payı iki kat edilince on altı [24b/15-17] olur. Paydanın katını (dokuzu) on altıdan

bir tam sayı olarak kabul edip geri kalan yediye dokuzdan oran verince bir tam sayı ve dokuzda yedi olur ve istenen budur.

Fakat eğer kesrin paydası çift olursa paydayı [25a/1-5] iki kat ettikten sonra kesrin payına eşit olursa bir tam sayı olarak kabul ederler, eğer kesrin payından fazla olursa kesrin payına ondan oran verirler, eğer kesrin payından eksik olursa kesrin payından onun katını bir tam sayı olarak kabul edip geri kalanına yine onunla oran verirler.

Örnek: Eğer dörtte ikiyi iki kat etmek [25a/6-11] istenirse paydayı ikiye bölerler, iki olur. Kesrin payına eşit olduğu için bir tam sayı olur ve istenen budur; eğer dörtte biri iki kat etmek istenirse dördü ikiye bölerler, iki olur. Kesrin payı birdir, ikiden oran verince ikide bir olur ve istenen budur; eğer altıda beşi iki kat etmek istenirse altı<yı> ikiye bölünce üç olur. [25a/12-14] Kesrin payından birinin katını yani bir tam sayı kabul edildikten sonra geri kalan ikiyi üçe oranlayınca iki kat etmenin sonucu bir tam sayı ve üçte iki olur ve istenen budur.

On dokuzuncu kısım: [25a/15-17] Kesirlerin ikiye bölünmesini açıklar. Yöntemi de şudur: eğer kesrin payı çiftse ikiye böldükten sonra paydasından ona oran verirler.

Örnek: Eğer üçte ikiyi ikiye bölmek istenirse [25b/1-2] görünüşü budur: $\frac{2}{3}$. Kesrin payı ikiye bölünüp paydadana ona oran verince üçte bir olur, [25b/3-5] görünüşü de budur: $\frac{1}{3}$. Eğer kesrin payı tekse paydayı iki kat edip kesrin payına ondan oran verirler; eğer beş tam sayıyla üçte ikiyi ikiye bölmek istenirse [25b/6-15] görünüşü budur: $\frac{5}{3}$. Beşi ikiye bölünce iki tam sayı olur ve geriye bir kalır. Öyleyse o kalan için kesir payı yani ikiye payda miktarı kadar yani üç daha artırırılar, beş olur. Ondana sonra payda iki kat edilip

beşi ikiye bölünce bölüm sonucu iki tam sayı ve altıda beş olur, görünüşü budur: $\frac{2}{5}$.

Dörtte üç ikiye bölmek istenince görünüşü budur: $\frac{3}{4}$. Dördü iki kat edip kesrin payına sekizden oran verirler, sekizde üç olur ve istenen budur, bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır.

Yirminci kısım: Kesirlerin toplanmasını açıklar. [25b/16-17] Yöntemi de şudur: kesirlerin paydasını bulup o paydadan her birinin sayısını topladıktan sonra sonuç paydadan fazla [26a/1-2] olursa paydaya bölerler ve mutlaka paydadan oran verirler.

Örnek: Eğer ikide biri ve altıda biri üçte bir ve sekizde birle toplamak [26a/3-6] istenirse bunların paydası yirmi dördttür. Öyleyse paydadan sayıları toplayınca yirmi yedi olur. Yirmi yediyi de yirmi dörde bölünce bölüm bir tam sayı ve sekizde bir olur.

Yirmi birinci kısım: Kesirlerin [26a/7-11] çıkarılmasını açıklar. Yöntemi de şudur: çıkanın ve eksilenin paydasını bulup her birinin payını paydadan kabul ettikten <sonra> birini birinden yani çıkanın paydadan oluşan sayısını eksilenin paydadan oluşan sayısından eksiltip geri kalanına paydadan oran verirler.

Örnek: [26a/12-17] Eğer üçte birle sekizde biri ikide birle altıda birden eksiltmek istenirse payda yirmi dört olur ve çıkanın payı on birdir, eksilenin payından yani on altıdan eksiltince geriye beş kalır. Öyleyse beşe paydadan oran verince sonuç altıda bir ve yirmi dördte bir olur.

Yirmi ikinci kısım: Kesirlerin çarpılmasını açıklar ve bu üç türdür:

Birinci tür: [26b/1-6] Eğer çarpılan veya çarpanla birlikte tam sayılardan bir sayı olmazsa yöntemi şudur: Çarpılan ve çarpanın paydalarını birbirine çarpıp sonucunu bölen veya orantılanan olarak kabul ederler ve kesirlerin paylarını da birbirine çarpıp sonucu bölünen olabilirse bölen üzerine bölerler ve mutlaka orantılanandan oran verirler.

[26b/7-13] **Örnek:** Eğer ikide biri ve üçte biri dörtte bire ve beşte bire çarpmak istenirse paydaları birbirine çarpınca yüz yirmi olur, akılda tutarlar. Ondan sonra çarpılanın paydasından kesirlerin sayısı beştir ve çarpanın da dokuzdur, birini diğerine çarpınca kırk beş olur. Sonra akılda tutulandan kırk beş oran verince oran sonucu sekizde üç olur ve istenen budur.

İkinci tür: Eğer çarpılanın biriyle [26b/14-17] ya da her ikisiyle tam sayılardan bir sayı olursa o tam sayılardan olan sayıyı kendi kesriyle paydalarını eşitleyip o paydaları eşitlenmiş olan kesri kesrin payı yerine kabul ederler.

Örnek: İkiyi ve beşte biri dörtte üçe çarpmak istenirse iki kesirle paydaları eşitlenmiş olunca [27a/1-12] on bir olur. Sonra on biri dördün kesrinin payı olan üçe çarparlar, otuz üç olur. Bunu bölünen olarak kabul ederler, yirmi olan paydayı bölen olarak kabul edip bölünce bölüm bir tam sayı, beşte üç ve yirmide bir olur ve istenen budur; **eğer** üçle dörtte biri dörtle dörtte üçe çarpmak istenirse paydaları eşitlenmiş <çarpılan> on üçtür, paydaları eşitlenmiş çarpan ise on dokuzdur, birbirine çarpıp iki yüz kırk yedi olan çarpım sonucu<nu> çarpılan olarak kabul ederler. Ondan sonra çarpılanın paydalarını birbirine çarpıp on altı olan sonucu bölen olarak kabul ederler, (iki yüz kırk yediye on

altıya) böldükten sonra bölüm on beş, dörtte bir, dörtte birin yarısı, on altıda bir olur ve istenen budur.

Üçüncü tür: Eğer [27a/13-17] iki çarpılandan biri tam sayılardan ve biri kesirlerden olursa kesrin payını tam sayılara çarparlar. Çarpım sonucunu kesrin paydasından daha küçük olursa paydasından ona oran verirler ve mutlaka paydaya bölerler.

Örnek: Eğer dörtte biri üçe çarpmak istenirse kesrin payı [27b/1-2] üçtür, üçe çarpınca dokuz olur ve payda dördür. Öyleyse dokuzu dörde bölünce iki tam sayı ve dörtte bir olur.

[27b/3-7] **Yirmi üçüncü kısım:** Kesirlerin bölünmesini açıklar ve bu da üç türdür. **Biri** şudur: Bölünen veya bölen ile tam sayılardan olmaz. **Biri** de şudur: İki tarafında da tam sayılardan bir sayı olur ve **biri** de şudur: Tam sayılar birlikte bir tarafta olur.

Birinci tür. Eğer bölünen ve bölen [27b/8-13] ile tam sayılardan biri olmazsa bölünenin kesrinin payını bölenin kesrinin paydasına çarpıp bölünen olarak kabul ederler ve bölenin kesrinin payını bölünenin kesrinin paydasına çarpıp bölen olarak kabul ederler. Aralarında uygunluk varsa ortak bölenlerine sadeleştirip bölerler, bölüm istenen sonuç olur.

Örnek: Eğer ikide birle üçte biri [27b/14-17] üçte birle yedide bire bölmek istenirse bölünenin beş olan kesrinin payını bölenin paydasına çarpınca otuz beş olur, bölünen olan odur. Bölenin kesrinin on olan payını bölünenin paydasına çarpınca [28a/1-4] yirmi olur, bölen olan da budur. Sonra her biri ortak bölenlerine sadeleştirilince bölünen yediye ve bölen dörde uygun olur. Ondan sonra yediye dörde bölünce bölüm bir tam sayı

ve dörtte üç olur, istenen budur; [28a/5-9] eğer ikide biri <ve> on birde beşi üçte bir ile on birde bire bölmek istenirse bahsedilen biçimde işlem yapıldığı sürece bölünen altmış üç ve bölen yirmi sekiz olur. Sonra her birini yedide bire yani ortak bölene sadeleştirilince bölünen dokuz ve bölen dörde uygun olur. [28a/10-11] Ondan sonra birini diğerine bölünce bölüm iki tam sayı ve dörtte bir olur ve istenen budur.

İkinci tür: Eğer iki tarafta da tam sayı [28a/12-17] olursa iki şeyden ibarettir ya da iki tarafta da hem tam sayılardan hem de kesirlerden biri olmaktadır. Yöntemi de şudur: Bölünenin tam sayısını kesrin paydasına çarpıp kesrinin payını da ona ekledikten sonra bölenin kesrinin paydasına çarparak sonucunu bölünen olarak kabul ederler ve bölenin tam sayısını da kesrin paydasına çarpıp kesrinin payını [28b/1-2] ona ekledikten sonra bölünenin kesrinin paydasına da çarparak sonucunu bölen olarak kabul ederler.

Örnek: Eğer on iki [28b/3-9] tam sayı ile üçte ikiyi ve dörtte biri beş tam sayıya, ikide bire ve üçte bire bölmek istenirse bahsedilen biçimde işlem yaparak ortak bölenlerine sadeleştirdikten sonra bölünen doksan üçe ve bölen kırk ikiye uygun olur. Birbirine bölünce bölüm iki tam sayı, yedide bir ve yedide birin yarısı olur ve istenen budur.

Veyahut bir tarafta sadece tam sayı ve bir tarafta tam sayı ve kesir olmaktadır. **Fakat** eğer sadece tam sayı bölünende [28b/10-14] olursa yöntemi şudur: Bölünenin tam sayılarını bölenin kesrinin paydasına çarpıp bölünen olarak kabul ederler; bölenin tam sayılarını yine kesrin paydasına çarpıp bölünen olarak kabul ederler; bölenin tam sayılarını yine kesrin paydasına çarparak kesrin payını da çarpım sonucuna ekledikten sonra bölen olarak kabul ederler.

Örnek: On beş akçeyi üç akçeyle dörtte bire ve [28b/15-17] beşte bire bölmek istenirse bahsedilen biçimde işlem yaparak ortak bölenlerine sadeleştirdikten sonra bölünen ona ve bölen yirmi üçe uygun olur. Öyleyse buna göre birbirine [29a/1-2] bölünce bölüm dört akçe olur ve bir akçe yirmi üç parça olunca sekizi kadar olur, istenen budur.

[29a/3-7] **Kaldı ki** eğer sadece tam sayılar bölende olursa bölenin tam sayılarını bölünenin kesrinin paydasına çarpıp bölen olarak kabul ederler ve bölünenin tam sayılarını kesrin paydasına çarptıktan sonra çarpım sonucuna kesrin payını ekleyip bölünen olarak kabul ederler.

Örnek: Dört akçe ile dörtte biri [29a/8-11] iki akçeye bölmek istenirse bahsedilen biçimde işlem yaptıktan sonra bölünen on yedi ve bölen sekiz olur. Birbirine bölünce bölüm iki akçe ve sekizde bir olur, istenen budur.

Üçüncü tür: Eğer [29a/12-17] tam sayılar bir tarafta olursa bu da iki türlü olmaktan ibarettir. Ya sadece tam sayılar olmaktadır ya da tam sayılarla kesirlerden biri olmaktadır. Bunların her biri iki türlü olmaktan ibarettir. Biri şudur: Tam sayılarla kesirler bölünende olur. Yöntemi de şudur: Bölünenin tam sayılarını kesrin paydasına çarpıp çarpım sonucuna kesrinin payını da ekledikten sonra [29b/1-3] hepsini bölenin kesrinin paydasına çarparak bölünen olarak kabul ederler ve bölenin kesrinin payını bölünenin kesrinin paydasına çarparak bölen olarak kabul ederler.

Örnek: [29b/4-15] On akçe ile dörtte biri ve altıda biri ikide birle üçte bire bölmek istenirse bahsedilen biçimde işle yapılarak ortak bölenlerine sadeleştirdikten sonra bölünen yetmiş beşe ve bölen elliye uygun olur. Sonra birbirine bölününce bölüm on iki

akçe ve ikide bir olur, istenen budur; biri de şudur: Tam sayılarla kesirler bölende olan, yöntem yine aynı şekilde bunun gibidir. Fakat bu tersidir ve bunlar gibi olanlarda bir yöntem de şudur: Tam sayıları kesirleriyle eşitleyip kesirleri kesirlerine bu yöntemle bölerlerse bunları da o şekilde bölerler; biri de şudur: Sadece tam sayılar bölünende olur. Yöntemi de şudur: Tam sayılar kesirlerin paydasına çarpılıp bölünen olarak kabul edilir ve kesirlerin payı da bölen olarak kabul edilir.

Örnek: [29b/16-17] Eğer altıyı dörtte birle beşte bire bölmek istenirse bahsedilen biçimde işlem yapıldıktan sonra bölünen kırka ve [30a/1-2] bölen üçe uygun olur. Sonra birbirine bölünce bölüm on üç tam sayı ve üçte bir olur, istenen budur; [30a/3-5] **eğer** sadece tam sayılar bölende olursa yöntem şudur: Tam sayılar kesirlerin paydasına çarpılıp bölünen olarak kabul edilir ve kesirlerin payı da bölen olarak kabul edilir.

Örnek: Eğer dörtte üçü dörde [30a/6-8] bölmek istenirse bahsedilen biçimde işlem yapıldıktan sonra bölünen üç, bölen on altı olur. Birbirine oranlayınca sekizde bir ve sekizde birin yarısı olur, bu şekilde anla.

[30a/9-13] **Yirmi dördüncü kısım:** Kesirlerin oranlanmasını açıklar. Oranlamadaki amacın orantılanandan bölünenin miktarına ne kadar olduğu bilgisine sahip olabilmek olduğunu ve oranın böylece bölmenin nedenselliği olduğunu bil. Bölünen bölenden daha küçük olduğu zaman buna göre bölünene bölenden oran verirler. [30a/14-17] **Örneğin** bölünen beş ve bölen on olup beşe ondan oran verince beş onun yarısı olur. Buna göre bütün sayıları bu noktada üç kısma ayırmışlardır: Birine birinci, birine ikinci ve birine ortak denir. Fakat sayı olursa amaç yine irrasyonel sayıdır, [30b/1-7] altında olan

sayıların her biri dokuz kesir ile ve onlardan bileşik olanlarla ona kesir olmazlar ve bu noktada ortaya çıkan sayı yine o irrasyonel sayıdır.⁹³ Bunun gibi olanlara mantık denir ve ayrıca meftuh da denir; ortak şudur: ikinciye çarpmakla bulunur. Sonra bu türün altında olan sayıların [30b/8-12] bazısı bunlar gibi dokuz kesir ile ve onlardan bileşik olanlarla kesir olurlar; bazısı parçaları ile olurlar. Öyleyse bir miktar sayıyı miktar sayıya oranlamak istenirse öncelikle orantılanan sayının bu bahsedilen üç türün hangisinden olduğunu bilmek gereklidir. [30b/13-17] Ondan sonra eğer orantılanan irrasyonel sayıdan yani birinci sayıdan olursa oranlanan sayı onun parçalarıyla oluşur; eğer orantılanan ikinci sayıdan olursa oranlanan sayı dokuz kesirle ve onlardan bileşik olanlarla oranlanan olur; eğer orantılanan ortak sayılardan olursa [31a/1-6] oranlanan sayının bazısı kesirlerle oranlanan kabul edilmişti. O hâlde orantılanan sayının hangi türden olduğu <bilmek> istenirse **bütün yöntem** şudur: O sayıya bakarlar. Eğer ikide bir, üçte bir, beşte bir ya da yedide bir yoksa diğerleri de asla olmaz; eğer varsa meftûh ya da ortak olmaktan ibarettir. Öyleyse o sayıyı en büyük paydaya [31a/7-14] bölerler. Buna göre bölüm birinci sayı olur, bölen ikinci sayı olur ve eğer bölüm birinci sayıdan olmazsa onun da en büyük paydasına bakılıp ona bölerler. Bu kez bölüm elbette birinci sayıdan olur, birinci bölen ile ikinci bölüneni birbirine çarpınca çarpım sonucu ikinci sayıdan olur ve o sayıda bu durum olmazsa yani ikinci bölüm⁹⁴ birinci sayıdan olmazsa bu durumda o sayı ikinci sayıdan olur. **Örneğin** [31a/15-17] eğer yüz otuz ikinin hangi

⁹³ Metinde “anuñ mā-dūnında vāqı’ olan a’dāduñ her birisi kūsūr-ı tis’a ile ve anlardan mürekkeb olanlarla kesir vāqı’ olmamağdur” kısmı mükerrerdir. Bu kısım metin içerisinden çıkarılmamış ancak çeviriye eklenmemiştir.

⁹⁴ haric-i kısmet

türden olduğu bilmek istenirse kesirlerden büyük paydalı olan altıda birdir. Bu durumda elbette bölerler, bölüm yirmi iki olur ve yirmi ikinin en büyük paydası [31b/1-2] ikide birden başkası değildir. Öyleyse yirmi ikiyi de ikiye bölerler, bölüm on bir olur ve birinci sayıdan olan budur. Ondan sonra [31b/3-7] ikiyi altıya çarpınca on iki olur, ikinci sayıdan olan da budur. O hâlde buna göre yüz otuz ikinin ortak türden olduğu ve on biri on ikiye çarpmakla ortaya çıktığı belli oldu. Öyleyse bunun altında olan sayıları buna oranlamak istenirse bazen dokuz kesirle bazen de kesirlerle oranlarlar. [31b/8-10] Bir araya gelince ortaya çıkan konular on üçüncü kısımda yazılıdır, bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır; fakat bunun da işlemi bölme mantığı gibidir ve bundan dolayı üç türdür:

Birinci tür şudur: İki tarafta da [31b/11-17] kesirleri kesirlere oranlamakta olduğu gibi tam sayılardan biri olmaz. Yöntemi de şudur: Oranlananın kesrinin payını orantılananın kesrinin paydasına çarpıp oranlanan olarak kabul ederler ve orantılanın kesrinin payını oranlananın kesrinin paydasına çarpıp orantılanan olarak kabul ederler. Ortak bölenler varsa ortak bölenlerine sadeleştirirler. **Örneğin** dörtte birle beşte biri on <bir>de dokuza bölmek istenirse bahsedilen biçimde işlem yapıp [32a/1-3] ortak bölenlerine sadeleştirildikten sonra oranlanan on bire ve orantılanan yirmiye uygun olur. Sonra yirmiden on bire oran verince ikide bir ve onda birin yarısı olur, istenen budur.

İkinci tür [32a/4-5] şudur: Kesirleri tam sayılara oranlamaktaki gibi veya kesirleri tam sayılarla kesirlere oranlamaktaki gibi tam sayılar bir tarafta olur. **Fakat** [32a/6-12] kesirleri tam sayılara oranlamakta yöntem şudur: Kesirlerin paydasına çarpılıp bölen olarak kabul edilir ve kesirlerin payı da oranlanan olarak kabul edilip ortak bölenleri

varsa ortak bölenlerine sadeleştirilir. **Örneğin** ikide birle üçte biri beşe oranlamak istenirse bahsedildiği gibi işlem yapıp ortak bölenlerine sadeleştirildikten sonra oranlanan bire ve orantılanan altıya uygun olur. Sonra biri altıya oranlayınca altıda bir bulunur ve istenen budur. [32a/13-17] Kesirleri tam sayılarla kesirlere oranlamaya gelince yöntem şudur: Tam sayıları kesrinin paydasına çarpıp kesrinin payını da ona ekledikten sonra oranlananın kesrinin paydasını da orantılanan olarak kabul ederler ve oranlananın kesrinin payını orantılananın kesrinin paydasına çarpıp oranlanan olarak kabul ettikten sonra [32b/1-5] ortak bölenleri varsa ortak bölenlerine sadeleştirirler. **Örneğin** ikide birle beşte biri on ikiye ve dörtte bire oranlamak istenirse bahsedilen biçimde işlem yapıp ortak bölenlerine sadeleştirdikten sonra oranlanan ikiye ve orantılanan otuz beşe uygun olur. Sonra ikiyi otuz beşe oranlayınca otuz beşte iki olur, istenen budur.

[32b/6-17] **Üçüncü tür** şudur: Tam sayıları tam sayılarla kesirlere ya da tam sayılarla kesirleri tam sayılara ya da tam sayılarla kesirleri tam sayılarla kesirlere oranlamak gibi iki tarafta da tam sayı olur. Fakat tam sayıları tam sayılarla kesirlere bölmekte yöntem şudur: Oranlananın tam sayılarını orantılananın kesrinin paydasına çarpıp oranlanan olarak kabul ederler ve orantılananın tam sayılarını yine kesrin paydasına çarpıp kesrin payını ona ekledikten sonra ortak bölenleri varsa ortak bölenlerine sadeleştirirler.

Örneğin beşi onla dörtte bire ve altıda bire oranlamak istenirse bahsedilen biçimde işlem yapıp ortak bölenlerine sadeleştirildikten sonra oranlanan on ikiye ve orantılanan yirmi beşe uygun olur. Sonra birbirine oranlayınca beşte iki ve yirmi beşte iki bulunur ve istenen budur. Fakat tam sayılarla kesirleri tam sayılara [33a/1-9] oranlamakta yöntem

şudur: Oranlanan tam sayılar kesrinin paydasına çarpılıp kesrinin payına eklenerek oranlanan olarak kabul edilir ve orantılananın tam sayılarını oranlananın kesrinin paydasına çarpıp orantılanan olarak kabul edilir. Ortak bölenleri varsa ortak bölenlerine sadeleştirilir. **Örneğin** dörtte üçte biri ve dörtte biri on beşe oranlamak istenirse bahsedilen biçimde işlem yapıp ortak bölenlerine sadeleştirdikten sonra oranlanan on bire ve orantılanan otuz altıya uygun olur. Birbirine oranlayınca dörtte bir ve dokuzda birin yarısı bulunur ve istenen budur. [33a/10-17] Tam sayılarla kesirleri tam sayılarla kesirlere oranlamaya gelince yöntem şudur: oranlananın tam sayılarını kesrinin paydasına çarpıp kesrinin payını da çarpım sonucuna ekledikten sonra orantılananın kesrinin paydasına da çarparak oranlanan olarak kabul ederler. Orantılananın tam sayılarını kesrinin paydasına çarpıp kesrinin payını çarpım sonucuna ekledikten sonra oranlananın kesrinin paydasına da çarparak orantılanan olarak kabul ederler. Ortak bölenleri de varsa ortak bölenlerine sadeleştirilir. **Örneğin** [33b/1-5] beşi, ikide biri ve üçte biri ona, üçte bire ve on birde üçe oranlamak istenirse bahsedilen biçimde işlem yapıp ortak bölenlerine sadeleştirdikten sonra oranlanan on bire ve orantılanan yirmiye uygun olur. Sonra on bire yirmiden oran verince ikide bir ve onda birin yarısı bulunur ve istenen budur.

Yirmi [33b/6-7] beşinci kısım: Kesirlerin karekökünü açıklar ve bu da üç türdür:

Birinci tür şudur: Kesirler yalnız olur ve payının [33b/8-14] karekökü de kökten tam olarak çıkar. Öyleyse bu türde yöntem şudur: Kesirlerin payının karekökünü alıp oranlanan veya bölünen olarak kabul ederler ve paydasının da karekökünü alıp orantılanan ya da bölen olarak kabul ederler. **Örneğin** dokuzda dördün karekökünü

çıkarmak istenirse dördün karekökü ikidir, dokuzun karekökünden yani üçten oran verince üçte iki bulunur ve istenen budur.

İkinci tür şudur: Kesirler yalnız olur [33b/15-17] fakat payının karekökü kökten tam olarak çıkmaz. Öyleyse bu türde yöntem şudur: Kesirlerin payını paydasına çarpıp çarpım sonucundan irrasyonel karekökü alarak o irrasyonel karekökünü paydaya bölerler. [34a/1-5] **Örneğin** eğer dörtte üçün karekökünü çıkarmak istenirse üçü dörde çarpıp çarpım sonucunun yani on ikinin karekökünü alınca üç ve yedide üç olur. Öyleyse üçü üçe yedide biri dörde yani paydaya bölünce dörtte üç ve yirmi sekizde üç bulunur.

Üçüncü tür şudur: Kesirler ve tam sayılardan [34a/6-11] oluşur. Öyleyse bu türde yöntem şudur: Tam sayılar ve kesirlerin paydalarını eşitleyip işlemi yine kesir işlemine sadeleştirmek gerekir. **Örneğin** eğer altı ve dörtte birin karekökü istenirse altı kesirle paydaları eşitlenince dörtte yirmi beş olur. Yirmi beşin karekökü beş ve dördün karekökü ikidir, beşi ikiye bölünce iki ve buçuk olur ve istenen budur.

Yirmi altıncı kısım: Dört orantılı <sayı>yı [34a/12-13] açıklar ve bu da üç türdür. Yöntem yine karekökün yöntemi gibi olduğu için yazılmadı.

Yirmi yedinci kısım: [34a/14-17] İşlemler ve gelirleri açıklar. Bütün işlemler ve gelirlerin halk arasında dört orantılı miktarlar olarak bilindiğini bil, her ikisi de aynı türdendir. Fakat daima onların üçü bilinen ve biri bilinmeyen olur. Öyleyse onların birine fiyat, birine fiyatlandırılmış ürün, birine değer [34b/1-9] ve birine değer biçilmiş ürün denir, gerçek satışlar bunlara dayanır. Öyleyse fiyat dedikleri bu kararlaştırılmış

değerdir, bir şeyin üzerindeki narhtır. Fiyatlandırılmış ürün de onun üzerine fiyatlandırılan şeydir; değer müşteri olan kişinin satın aldığı şeydir, değerini sahibine öder; değer biçilmiş ürün müşterinin satın aldığı şeydir. O hâlde soran kişinin sorusunda bunların biri bilinmeyen olunca son soruyu diğer türüne çarpıp çarpım sonucunu son sorunun türüne bölerler, bölüm bilinmeyen olur. Veyahut son soruyu türüne oranlayıp diğer türden o miktarı alırlar, alınan (o miktar) [34b/10-17] bilinmeyen olur. **Örneğin** eğer “Beş miskal altın üç yüz yirmi beş akçeden olduğunda bir miskal ne kadar akçeden olur?” diye sorarlarsa son sorulan şey bir miskaldır. Diğer türüne yani üç yüz yirmi beşe çarpınca yine aynı şekilde üç yüz yirmi beş bulunur. Öyleyse son sorulan şeyin türü beş miskaldır. Buna bölünce yani üç yüz yirmi beşi beşe bölünce bölüm altmış beş olur, bir miskalin değeri budur; **eğer** bir miskal *türüyle* oranlanırsa bir miskal beş miskalin beşte biri olur. [35a/1-2] Diğer türü üç yüz yirmi beştir. Öyleyse üç yüz yirmi beşten beşte birini alınca yine altmış beş bulunur ve cevap da budur; [35a/3-6] eğer “Bir kişi ayda altmış akçeye kiralansa on dört günde ne kadar alacağı olur?” diye sorarlarsa yine aynı şekilde bahsedilen biçimde işlem yapıp cevap verilir.

Yirmi sekizinci kısım: Az rastlanan satışlar ve kiralari açıklar. [35a/7-17] **Eğer** “Sekizer akçeden olan yedi tane incinin her beş tanesi altışar akçeye satılınca yirmi akçe kâr edilse, hepsi ne kadar akçelik incidir ve kaç tane incidir?” bilmek istenirse bunun gibi işlemlerde bütün yöntem şudur: Fiyat sekizdir. İkinci fiyatın musa‘arına⁹⁵ yani beşe çarpılır, çarpım sonucu kırk olur; ikincisi altıdır, birinci fiyatın musa‘arına yani yediye çarpılır, çarpım sonucu kırk iki olur; her iki sonucun farkı ikidir, bölen olarak kabul

⁹⁵ Fiyatlandırılmış ürün.

edilir. Ondan sonra birinci fiyattan çıkan kâr olana yani kırkı yirmiye çarpıp sekiz yüz olan çarpım sonucu bölünen olarak kabul edilerek biri diğerine bölünür, bölüm dört yüz olur, akçenin miktarı budur. Sonra [35b/1-3] dört yüzü birinci fiyata yani sekize bölünce bölüm elli olur. Birinci fiyatın musa'arına çarpınca çarpım sonucu üç yüz elli olur, incinin miktarı da budur; [35b/4-10] eğer her beş tanesini altıya alıp her yedi tane<sini> sekize satınca yirmi akçe zarar edilse bahsedilen işlemin tersine işlem yapılır, üç yüz elli tane inciye dört yüz yirmiye almış olur; Eğer "İki tür şeker<den> bir tür<ün> on iki dirhemi bir akçeden ve bir türün on beş dirhemi bir akçeden olsa, bu durumda her ikisinden isteyen kişi bir akçeden on dört dirhem şeker istese her birinden ne kadar vermek gerekir?" [35b/11-14] diye sorarlarsa on iki ile on dördün arasındaki iki olan fazlalığı on iki ile on beşin arasındaki üç olan fazlalığa oranlarlar, üçte iki olur. Öyleyse on beş dirhem bir akçelikten üçte iki yani [35b/15-17] on dirhem ve on iki dirhem bir akçelikten üçte bir yani dört dirhem olur ve cevap budur; eğer "Üç tür şekerin birinden on dirhem on akçeden, birinden on iki dirhem bir akçeden [36a/1-3] ve birinden on beş dirhem bir akçeden olsa üçünden de bir akçe birlikte isteseler her birinden ne kadar vermek gerekir?" diye sorarlarsa o üç tür şekerin bir türünü ölçerler.

[36a/4-9] **Örneğin** on beş ölçü olunca kendisine bölerler, bölüm bir olur. Ondan sonra on ikiye bölerler, bölüm bir ve dörtte bir olur; ondan sonra ona bölerler, bölüm bir ve ikide bir olur. Sonra bu bölüm olanları toplayıp akılda tutarlar, üç ve dörtte üç olur. Buna göre bölüm birdir, [36a/10-17] akılda tutulana oranlarlar, altıda bir ve onda bir olur. On beşin altıda birini ve onda birini alınca dört dirhem olur, on beş dirhemi bir akçelikten olan budur, biri ve dörtte biri yani ikinci bölümü de akılda tutulana oranlayınca üçte bir olur.

On iki dirhemi bir akçelikten üçte bir alırlar, ondan da dört dirhem olur; bir ve ikide bir olan üçüncü bölümü yine akılda tutulana oranlarlar, beşte iki olur. On dirhemi bir akçelikten de beşte iki [36b/1-5] alırlar, ondan da dört dirhem olur; **Eğer** “Üç tür şekerin birinden on iki dirhem bir akçeden, birinden on dört dirhem bir akçeden ve birinden on sekiz dirhem bir akçeden olsa fakat bir akçe<ye> üçünden on beş dirhem şeker isteseler her birinden ne kadar vermek gerekir?” diye sorarlarsa [36b/6-12] değerli olanların hepsinin yarısını alıp akılda tutarlar. Ondandır on üçle on beşin arasındaki fazlalık olan ikiyi, on üçle on sekizin arasındaki fazlalık olan beşe oranlarlar, beşte iki olur. Öyleyse on sekizden beşte iki alırlar, yedi dirhem ve beşte bir dirhem olur; on ikiden de beşte bir ve beşte birin yarısı olan beşte üçün yarısını alırlar üç dirhem ve beşte üç dirhem olur; on dörtten [36b/13-17] de beşte bir ve beşte birin yarısını alırlar dört dirhem ve beşte bir dirhem olur ve cevap da budur; **eğer** beş akçeye yine o tür şekerden yetmiş beş dirhem isteseler beşi on üçe çarparlar, altmış beş olur. Yetmiş beşten altmış beşi eksiltirler, geriye on kalır. Sonra onu on üçle on sekizin arasındaki fazlalık olan [37a/1-10] beşe bölerler, bölüm iki olur. Öyleyse buna göre iki akçelik on sekiz dirhemi bir akçelikten olur, otuz altı dirhem olur; bir buçukluk on iki dirhemi bir akçelikten olur, on sekiz dirhem olur; bir buçukluk on dört dirhemi de bir akçelikten olur, yirmi bir dirhem olur; **Eğer** “Dört tür şekerin birinden on dirhem bir akçeden, birinden <on> iki buçuk dirhem bir akçeden, birinden on üç buçuk dirhem bir akçeden, birinden on sekiz dirhem bir akçeden olsa fakat bir akçeye bu dört türden on beş dirhem isteseler her birinden ne kadar gerekir?” diye sorarlarsa [37a/11-17] değerli olanların üçünü birlikte toplayıp üçte birini alırlar, on iki dirhem olur, akılda tutarlar. Ondandır bu on iki

dirhemle on beş dirhem arasındaki fazlalık olan üçü, on iki dirhem ile on sekiz dirhem arasındaki fazlalık olan altıya oranlarlar, ikide bir olur. Öyleyse (bölüm) bir akçeyi altı parça edince yarısı ve altıda üçü olur. On sekiz dirhemi bir akçelikten alırlar, dokuz dirhem olur; altıda biri ve on üç buçuk dirhemi [37b/1-7] bir akçelikten alırlar, iki dirhem ve dörtte bir dirhem olur; altıda bir ile de on iki buçuk dirhemi bir akçelikten alırlar, iki dirhem ve altıda birin yarısı kadar dirhem olur, altıda bir ile de on dirhemi bir akçelikten alırlar yani on dirhem altıda birini alırlar, bir dirhem ve üçte iki dirhem olur, toplayınca on beş dirhem olur ve cevap budur; dört türün hepsinin karesini alıp akılda tutmakla da olur, bu şekilde anla.

Fasıl kiralamaları <açıklar> [37b/8-17] Eğer bir kişinin ayda dokuz akçe ve bir kişinin ayda altı akçe görevi olsa bir ayda ikisine birlikte ücret verilse ikisinin ayrı ayrı kaç gün işi olduğu <bilmek> istenirse ayların gününü ikisinin ücretine yani on beşe bölerler, bölüm iki olur. Öyleyse ikiyi altıya çarparlar, on iki olur. Buna göre ayda altı akçesi olanın on iki gün işi olmuş olur ve o ikiyi dokuza çarparlar, on sekiz olur, ayda dokuz akçesi olanın da on sekiz gün işi olur, her birine üç akçe (düşer), ikide bir ve beşte birin yarısı olur **ve bu noktada** bir kural da şudur: Altıyı ayın günlerine çarpıp [38a/1-9] sonucunu yani yüz sekseni on beşe bölerler, bölüm ayda dokuz akçesi olanın işi olan on iki olur, bu da bu şekilde yapılır ve oran yöntemiyle olan kural da şudur: On beşe altıyı oranlarlar, beşte iki olur. Ayın günlerinin beşte ikisini alırlar, on iki olur. Öyleyse dokuzda bir (akçe) sahibinin işi bu olur ve birini bu şekilde yaparlar **fakat** “Üç kişi olsa, birisinin ayda altı akçe ve üçte iki, birinin de ayda sekiz akçe, birisinin on akçe görevleri olsa, bir ay iş yapsalar fakat her birinin birlikte görevi olsa, buna göre her biri kaç gün iş

yapmış olurlar?” [38a/10] diye sorarlarsa üçünden birini ölçerler. **Örneğin** [38a/11-14] on ölçü olup kendisine bölünse, bölüm bir olur; sekize bölünce bir ve dörtte bir; altıya ve üçte ikiye bölünce bir ve ikide bir olur. Hepsi toplanınca üç ve dörtte üç olur. Öyleyse biri buna oranlarlar, altıda bir ve onda bir olur. [38a/15-17] Şüphesiz ayın günlerinin altıda birini ve onda birini alırlar, sekiz gün olur. Öyleyse ayda on akçesi olanın işi budur ve ondan sonra biri ve dörtte biri yine üçe ve dörtte üçe oranlarlar, üçte bir olur. [38b/1-5] Öyleyse ayın günlerinin üçte birini alırlar, on gün olur ve ayda sekiz akçesi olanın işi budur. **Ondan sonra** biri ve ikide biri yine ona (üç ve dörtte üç) oranlarlar, beşte iki olur. Öyleyse ayın günlerinin beşte ikisini alırlar, on iki olur. Ayda altı akçe ve üçte ikisi olanın da işi budur.

Yirmi dokuzuncu kısım: Alacaklıların hissesinin bölüştürülmesini açıklar [38b/6-10] ve bu üç türdür:

Birinci tür: “Amr ile Zeyd üç bin beş yüz akçeye mal alsalar fakat bu akçenin bin üç yüzü Amr’ın ve iki bin iki yüzü Zeyd’in olsa, birlikte o malı satınca yedi yüz elli akçe kâr etseler, bu durumda bu kârdan Amr’a ne kadar ve Zeyd’e ne kadar düşer?” diye sorarlarsa, [38b/11-15] **yöntemi** şudur: Ana mal bölen olarak kabul edilir. Ondan sonra her birinin malları kâra çarpılıp çarpım sonucu bölünen olarak kabul edilir. Bu durumda her birinin çarpım sonucundan çıkan ne olursa onun hakkı o olur, görünüşü budur:

Zeyd'in malı	Amr'ın malı
2200	1300
750	750
1 6 5 0000	9 7 5 000
— —	— — —
2 1	2 3 2
—	— — —
2	3 6 6
— — — —	— — —
4 4 5 5	9 7 5
1 6 5 0000	3500
3500	
	278
471 ⁹⁶	Amr'ın hissesi
Zeyd'in hissesi	

Öyleyse buna göre [38b/16-17] Amr'a iki yüz yetmiş sekiz ve yedide dört [39a/1] ve Zeyd'e dört yüz yetmiş bir ve yedide üç olur, cevap budur.

[39a/2-3] **İkinci tür:** Eğer “Bir ayda Amr bin beş yüz akçesini mala verip on günde bir başka aya gelince de Zeyd'e paylaştırsa, [39a/4-8] Zeyd de konudan haberdar olunca bin dokuz yüz akçe getirip “Bunu da mala verelim, Allah'ın izniyle karar yerine gidip mallar satılınca yolculuğumuza ve akçemize fayda ve zarar ne olursa birlikte görelim” dese, Amr da kabul edip bin dokuz yüz akçelik mal alıp da beş günde bir başka aya gelince de Bekir'e paylaştırsalar, [39a/9-14] Bekir de bunların işlerinden haberdar olunca iki bin beş yüz akçe getirirse, “Bunu da mala verelim, Allah'ın izniyle karar yerine gidip mallar satılınca yolculuğumuza ve akçemize fayda ve zarar ne olursa birlikte görelim” dese, onlar da Bekir'in sözünü kabul edip iki bin beş yüzü de mala vererek beş günde karar

⁹⁶ 471: 4171

yerlerine gelseler; mallarını satınca bin beş yüz akçe kâr etseler, [39a/15-17] bu durumda bu kârdan Amr’a ne kadar, Zeyd’e ne kadar ve Bekir’e ne kadar düşer?” diye sorarlarsa **yöntemi** şudur: Her birinin akçelerini günlerine çarpınca üçünün de çarpım [39b/1-3] sonuçlarını topladıktan sonra bölen olarak kabul ederler. Ondan sonra her birinin çarpım sonucuna kâr<ı> çarpıp çarpım sonuçlarının birini diğerine bölünen olarak kabul edip ayrı ayrı bölerler, görünüşü budur:

[39b/4-11]

Amr’ın malı ve seferi	Zeyd’in malı ve seferi	Bekir’in malı ve seferi
1500 20 ——— 30000	1900 10 ——— 19000 ⁹⁷	2500 5 ——— 12500
30000 + 19000 + 12500 = 61500 (bölen)		
30000 1500 ——— 45000000 (Amr’ın bölüneni)	19000 1500 ——— 28500000 ⁹⁸ (Zeyd’in bölüneni)	12500 1500 ——— 18750000 (Bekir’in bölüneni)
45000000 ÷ 61500 ——— 731,707317 Amr’ın payı	28500000 ÷ 61500 ——— 463,414634 Zeyd’in payı	18750000 ÷ 61500 ——— 304,878049 Bekir’in payı

⁹⁷ 1900: 1000

⁹⁸ 28500000: 38500000

[39b/12-17] Öyleyse buna göre Amr'ın payını yedi yüz otuz bir akçe ve iki akçenin her birini altmış bir bin beş yüz parça edince kırk üç bin beş yüz parça olur; Zeyd'in dört yüz altmış üç akçe ve yirmi beş bin beş yüz parça olur; Bekir'in üç yüz dört akçe ve elli dört bin [40a/1] parça payları olur.

Üçüncü tür: Eğer seksen akçenin [40a/2-9] ikide biri bir kişiye ve üçte birini bir kişiye paylaşmak gerekirse **yöntemi** şudur: Paydaya değeri yani altıya sekseni çarpıp bölünen olarak kabul ederler, dört yüz seksen olur ve kesirlerin payı olan beşi bölen olarak kabul edip birini diğerine bölerler, bölüm doksan altı olur. Ondan sonra doksan altının ikide biri olan kırk sekiz, ikide birin sahibine ve üçte biri olan otuz iki, üçte birin sahibine düşer ve bunlara benzeyen ne kadar mesele olursa bunlara göre karşılaştırılır.

[40a/10-13] **Otuzuncu kısım:** Tek yanlış hesabı ve çift yanlış hesabını açıklar. Bilinmeyen miktarı çıkarmakta bir miktar malın varsayıldığını bil, o şundan ibarettir: Varsayılan miktar soranın sorusuna göre işlem yapılırca bilinmeyen miktara uygun olur veya olmaz. [40a/14-17] Uygun olması ise nadir olur. Fakat uygun olmayacak olursa bir miktar yanlış olması gerekir. Bu durumda tek yanlış hesabı olarak bilinen bazı problemler vardır ve bazısı (tek yanlış hesabı olarak) bilinmez, o hâlde çift yanlış hesabı olarak bilinir. Buna göre tek yanlış hesabından [40b/1-5] çıkarılan problemlerde **yöntem** şudur: Varsayılan miktar bulunmak istenen miktarın sonucuna çarpılıp çarpım sonucu bölünen olarak kabul edilir ve varsayılan malın sonucu da bölen olarak kabul edilip bölünür, bölüm bulunmak istenen miktar olur.

Örneğin “Bilinmeyen miktarın üçte birini kendisine [40b/6-13] ekleyip hepsinden beş adet çıkarılsa, geri kalanı da altıya çarpınca çarpım sonucu yirmi bir olur. Öyleyse bilinmeyen miktar ne kadardır?” diye sorarlarsa bilinmeyen miktar dokuz olarak varsayıp bahsedilen biçimde işlem yapınca kırk iki çıkar. Yirmi bir olması gerekirdi, yirmi bir fazla yanlış çıktı. Öyleyse o varsayılan miktarın sonucu olan kırk ikiyi bölen olarak kabul ederler. Ondan sonra varsayılan dokuzu bulunmak istenen miktarın sonucu olan yirmi bire çarpıp çarpım [40b/14-17] sonucu bölünen olarak kabul edilir, yüz seksen dokuz olur. Öyleyse birini diğerine bölünce bölüm dört ve ikide bir olur, bulunmak istenen miktar budur. Fakat çift yanlış hesabından çıkarılan problemlerde **yöntem** şudur: Varsayılan miktarlardan yanlışlar çıkar. [41a/1-11] İki yanlış da bulunmak istenen miktarın sonucundan fazla ya da eksik olsa önceki daha küçüktür, daha büyük olandan eksiltip kalanına birinci kalan ve bölen denir. Ondan sonra birinci varsayılan miktarın yanlışını ikinci varsayılan miktarın kendisine ve ikinci varsayılan miktarın yanlışını birinci varsayılan miktarın kendisine çarpıp sonuçlarının birincisini daha büyük olandan eksilttikten sonra kalanına ikinci kalan ve bölünen denir. Bulunmak istenen miktarın sonucuna gelince bir yanlış fazla ve bir yanlış eksik olsa, ikisini de toplayıp birinci toplam ve bölen derler. Ondan sonra birinci yanlış ikinci varsayılanın kendisine ve ikinci yanlış birinci varsayılanın kendisine çarpıp sonuçlarını topladıktan sonra ikinci toplam ve bölünen derler.

Nazım:

[41a/12] Bir hocada üç tane eşi benzeri olmayan padişahlara layık son derece mükemmel, hoş ve güzel değerli taş vardı.

[41a/13] Biri elmas, biri yakut, biri laldi. Her birinin değeri sorulunca

[41a/14] şöyle dedi: “Elmasın üçte biri bin filoriden satıldığında o güzel yakut değerli ve falı uğurlu olur.

[41a/15] Yakutun ikide biri bin filoriden satılınca benzersiz olan lal, gereksiz söz söylemeden değerli olur.

[41a/16] Lalin dörtte birini de onlar gibi çıkarınca o eşi benzeri olmayan elmasın değeri hoş olur.

[41a/17] Bunlara biçilen değerler bağış kaynağıdır ve hepsi birlikte olursa iki bin iki yüz filori olur.

[41b/1] Bunların değerini herkes dünyada bildi ve ismini andı; muhasip keder tozu görmedi.”

[41b/2-8] *Öncelikle* elmasın değeri altı yüz filori varsayılsa, üçte biri olan iki yüz filoriyi bin filoriden çıkarınca sekiz yüz filori yakutun değeri olur; bunun da ikide biri bin filoriden çıkarılrsa altı yüz filori lalin değeri olmalıdır; bunun da dörtte birini bin filoriden çıkarınca sekiz yüz elli filori elmasın değeri olmalıdır. Elmasın değeri aslında altı yüz filori varsayılmıştı. İki yüz elli filori yanlış ve fazlalık ortaya çıkmış olur.

İkinci olarak elmasın değeri sekiz yüz elli filori [41b/9-17] varsayılsa üçte birini bin filoriden çıkarınca yedi yüz on altı filori ve üçte iki filori yakutun değeri olmalıdır; bunun da ikide biri bin filoriden çıkarılrsa altı yüz kırk bir filori ve üçte iki filori lalin değeri olmalıdır; bunun dörtte biri bin filoride<n> çıkarılrsa sekiz yüz otuz <dokuz> filori, on ikide bir ve yarım filori elmasın değeri olmalıdır. Elmasın değeri aslında sekiz

yüz elli filori varsayılmıştı. On filori, üçte bir ve on ikide bir filori yanlış ve eksik olmuş olur. Öyleyse buna göre iki yanlış da toplanır, iki yüz altmış filori ve üçte bir, on ikide bir filori olur. Buna birinci toplam ve [42a/1-8] bölen derler. Ondan sonra birinci varsayılanı ikinci yanlış ve birinci yanlış ikinci varsayılanı çarpıp sonuçları topladıktan sonra iki yüz on sekiz bin yedi yüz elli olur. Buna da hem ikinci toplam hem de bölünen derler. Sonra birini diğerine bölünce bölüm, elmasın değeri olan sekiz yüz kırk filori olur. Şüphesiz yakuta gerekli olan yedi yüz yirmi ve lale gerekli olan altı yüz kırk filori olur ve her birinin değerleri toplansa iki bin *iki* yüz filori olur ve istenen budur.

Son bölüm karışık problemleri açıklar.

Problem: [42a/9-17] Eğer “Bilinmeyen miktara üç akçe ekleyince üç yani kendisi kadar olursa, bu durumda bilinmeyen miktar kaç olur?” diye sorarlarsa, eklenilen üçü ikiye bölerler, bölüm bir ve ikide bir olur, bilinmeyen miktar budur. Buna benzer problemlerde bütün yöntem şudur: “Herhangi bir miktar asıl miktara eklenirse kendi miktarı kadar olur denildiğinde eklenilen miktar kaçtır?” denilse “Kendi miktarı üç oldu” denilirse “Eklenenin yarısı kadardır” denilir. “Kendi miktarı dört oldu” denilirse “Eklenenin üçte biri kadardır” denilir. Sözün kıyası “Kendi miktarı beş kadar oldu” denilirse ekleneni dörde [42b/1-2] bölerler, bölüm ne çıkarsa bilinmeyen miktar odur. Fakat eklenenin bölünmesi mümkün olmazsa oranlarlar. [42b/3-6] **Örneğin** “Beş akçe eklenince kendi miktarı on bir oldu” denilirse beşi ona oranlarlar, ikide bir bulunur ve cevap budur. Bunun gibi problemleri öncekiler çift yanlış hesabı yöntemiyle çıkarırlarmış. Fakat bu yöntemi bendeniz fakir seçtim.

Problem: “Zeyd’de bir miktar [42b/7-16] akçe olsa ve Amr’da bir miktar akçe olsa, pazara gidip bir okka şeker alsalar, fakat Zeyd Amr’a “Bende olana ekleyip şekerin değerine vermemiz için sende olanın üçte birini bana ver” dese ve Amr da “Bende olana ekleyip şekerin değerine vermemiz için sende olanın dörtte birini bana ver” dese, şekerin değeri ne kadardır? ve her birinde olan akçeleri ne kadardır?” diye sorarlarsa, payda on ikidir, birini bundan eksiltirler, geriye on bir kalır, şekerin değeri budur. Sonra on ikinin üçte birini eksiltince geriye sekiz kalır. Zeyd’de olan akçenin de miktarı budur ve on ikiden de üçte birini eksiltince geriye dokuz kalır. Amr’da olanın miktar<ı> da budur.

[42b/17] Problem: Eğer “Zeyd’de bir miktar akçe, Amr’da da bir miktar ve Bekir’de [43a/1-9] de bir miktar akçe olsa, üçü birlikte pazara gidip bir kaftan alsalar, fakat Zeyd Amr’a “Bende olan akçeye ekleyip kaftanın değerine vermemiz için sende olan akçenin üçte birini bana ver” ve Amr Bekir’e “Bende olan akçeye ekleyip kaftanın değerine vermemiz için sende olan akçenin beşte birini bana ver” dese, kaftanın değeri ve her birinde olan akçeleri ne kadardır?” diye sorarlarsa payda altmıştır, bir eklerler kaftanın değeri olur.

Satın alınmış şeyin sayısı çift [43a/10-14] olursa paydadadan daima bir eksilttiklerini ve eğer tek olursa paydaya daima bir eklediklerini bil. Öyleyse üçte birin paydası üçtür, birini eksiltince kalanını dörtte birin paydasına çarpıp sonucuna bir ekleyerek hepsini beşte birin paydasına çarpınca kırk beş bulunur, Zeyd’de olan miktar budur. Ondan sonra kırk beşi altmış birden [43a/15-17] eksiltince geriye on altı kalır. Sonra bu on altıyı üçte birin paydasına çarpınca kırk sekiz bulunur. Amr’da olan miktar da budur ve

ayrıca kırk sekizi altmış birden eksiltince geriye on üç [43b/1-2] kalır. Sonra on üçü dörtte birin paydasına çarpınca elli iki bulunur. Bekir’de olan miktar da budur.

Problem: Eğer [43b/3-10] bir akçe yüz mangır olarak kabul edildiğinde yüz elli beş dirhem gümüşün her dirhemi üçer akçe üçer puldan ne kadar olduğunu sorarlarsa, üç pul otuz yedi mangır ve elli arpa olur. Üç bin yedi yüz elli olarak yazıp on binler basamağında üç akçe daha yazarlar. Ondan sonra otuz üç bin yedi yüz elliyi yüz elli beş dirhem gümüşe çarpıp çarpım sonucundan kesirlerin basamaklarını sağ tarafından çıkarırlar. Sol tarafta olan tam sayı ve altında olan kesirler olur, görünüşü budur:

şahîh fûls si’r

155

3 | 37500

523 | 12 | 50

[43b/11-12] Buna göre bahsedilen gümüşün değeri beş yüz yirmi üç akçe ve bir pul olur.

Problem: Eğer “Bir zirā‘ [43b/13-17] yüz parmak olarak kabul edildiğinde seksen beş buçuk arşın ve dörtte bir, dörtte birin yarısı, dörtte birin dörtte biri, gireh parça vala, Türkçe çeyrek ve üçe çarparak gireh derler, bahsedilen valanın her bir arşını on üçer buçuktan olunca bütün valanın değeri ne kadar olur?” diye sorarlarsa seksen beş zirā‘ tam sayı yazıp altında kesirlerinin görünüşleri ne kadar [44a/1-4] parmak, ne kadar iplik ve ne kadar örümcek ipliği olursa onları da yazarlar. Sonra değerini de altına yazıp birbirine çarptıktan sonra çarpım sonucundan kesirlerinin basamaklarını sağ tarafından çıkarırlar, görünüşü budur:

engüşt	rişte	tār-ı ‘ankebüt
zira‘ 85 96	8	7 50
		13 50 dirhem

1160 57	81	25 00
----------	----	-------

fûls	şa‘ır	hardal
------	-------	--------

[44a/5-8] Buna göre bahsedilen vala bin yüz altmış akçe, ikide bir, on altıda bir, yüzde bir, yüzde birin yarısı ve sekiz yüzde birin yarısı olur.

Problem: “On beş [44a/9-17] müdd olan beş kile ve üç buçuk şinik buğdayın her müddi yüz elli beşer akçeden olunca toplam buğdayın değeri ne kadar olur?” diye sorarlarsa on yedi kile sekiz yüz elli sagar olur. Sekiz yüzün sayı değeri sekizdir, müddün arkasından kile yerine yine sekiz yazarlar ya da on yediyi ikiye bölerler, sekiz tam sayı olur ve geriye bir kalır. O bir kile yine aynı şekilde elli sagardır ve üç buçuk şinik kırk üç sagar, yetmiş beş habbe olur. Elli sagarla toplayınca doksan üç sagar yetmiş beş habbe olur. Sonra bunları kilenin sağına yazıp hepsini yüz elli beşe çarptıktan sonra [44b/1-6] çarpım sonucundan kesirlerinin basamaklarını çıkarırlar, görünüşü budur:

müdd	kile	sāgar	habbe
10	8	93	75
			155 dirhem

2463	53	12	5
peşîz	[?]	[?]	

Bu kadar bahsedilen buğdayın değeri iki bin dört yüz altmış üç buçuk akçe ve bir pulu dört parça edince bir bölümü olur.

Problem: Eğer “Altı miskal ve bir kırat altının her [44b/7-11] miskali altmış altışar akçeden olursa, bahsedilen altının değeri ne kadar olur?” diye sorarlarsa altı miskalin ikide biri üçtür, altıya eklerler dokuz olur. Ondan sonra dokuzu geriye yazıp sağına bir kıratın görünüşü altı arpa ve yirmi beş hardaldır, bir sıfır konulduktan sonra bir daha görünüşleri yazarlar. [44b/12-17] Fakat o sıfırın konulmasının nedeni şudur: Kırat birden fazla olunca arpa onlar basamağında olur. Öyleyse arpanın onlar basamağı nedeniyle sıfır koyarlar. Ondan sonra bu görünenin hepsini altmış altıya çarptıktan sonra sonucun üçte birini eksiltirler ve geri kalandan kesirlerinin basamaklarını da çıkarırlar, görünüşü budur:

miskāl hardal

90625

66

5981250

1993750 çarpım sonucunun üçte biri

398 |75 |00

dirhem peşîz

Buna göre bahsedilen altının [45a/1-6] değeri üç yüz doksan sekiz akçe ve yetmiş beş mangır yani dörtte üç olur. Fakat eğer kırat yirmi olursa görünüşü yirmi beş olur.

Şüphesiz yüzü bir olarak kabul edip miskalin ikide birini kendisine ekledikten sonra o biri de ona eklerler. Örneğin altı miskal ve yirmi kıratın görünüşü on miskal ve yirmi beş arpa yazılır, bu şekilde anla.

Problem: [45a/7-8] Eğer ardışıkların oluşumu <üzerine> biri ona ekleyip onun yarısını yani beşi on bire çarpınca elli beş olur ve cevap budur. [45a/9-16] **Fakat** “Birden dokuza kadarki sayıların tamamı ne kadardır?” diye sorarlarsa dokuzun ikide biri dört ve ikide birdir, ikide bir daha eklerler beş olur. Sonra beşi dokuza çarparlar, kırk beş olur ve cevap budur; **Eğer** “Ardışık tek sayıların oluşumu üzerine birden dokuza kadarki sayıların tamamı ne kadardır?” diye sorarlarsa biri dokuza ekleyip onu da ikiye bölerler beş olur, akılda tutarlar ve dokuzun ikide biri dört ve ikide birdir, ikide bir daha eklerler beş olur. [45a/17] Sonra beşi beşe yani akılda tutulana çarparlar, yirmi beş olur ve cevap budur; [45b/1-9] **Eğer** “Ardışık çift sayıların oluşumu üzerine ikiden ona kadarki sayıların tamamı ne kadardır?” diye sorarlarsa ikiye ona ekleyip ikiye bölerler ve onu da ikiye bölüp birini diğerine yani altıyı beşe çarparlar otuz olur, cevap da budur; **Eğer** “<Ardışık> iki katlı sayıların üzerine birden dörde kadarki sayıların tamamı ne kadar olur?” diye sorarlarsa, bu durumda dördüncü basamakta da sekiz olması gerekir. O hâlde sekizi iki kat edip birden eksiltince $o < n >$ beş olur ve cevap budur, bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır.

[45b/10-27] Bu şerefli nüsha lütuf ve mülk sahibi olan Allah’ın yardımıyla tamamlandı. Merhametli Rabbin merhametine muhtaç olan Muhammed İbn ‘Abdülkerîm onu yazdı. Rahman ve Rahim olan Allah onu, anne ve babasını, diğer tüm Müslüman erkek ve kadınları senin rahmetinle bağışlasın. Hamd, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'a

mahsustur. Doğruyu en iyi Allah bilir. Allah bu kitabı yazanı, okuyanı, dinleyeni, onların anne ve babasını, bütün müminleri, mümin kadınları ve bütün Müslümanları bağışlasın. Allah'ın selamı efendimiz Muhammed'in ve tüm ailesinin üzerine olsun.

[45b/28] Tarih: 968, mübarek ramazan ayının birinci gününde.

[45b/29-32] Ey Gani! Bu nüshayı okuyanı, yazanı merhametinle bağışla. Kim bunu yazan için dua ederse, Yüce Allah o kula merhamet etsin.

IV. BÖLÜM – TERİM TASNİFİ VE TERİM SÖZLÜĞÜ

IV.1. TERİM TASNİFİ

IV.1.1. Dört İşlem İle İlgili Terimler

IV.1.1.1. Bölme ile ilgili terimler

böl- Bölmek.

ḥāşıl-ı taşîf (Fa.) İkiye bölmenin sonucu.

ḥāric-i kısmet (Fa.) Bölüm, bölme işleminin öğelerinden biri.

ḥāric-i kısmet-i şâliş (Fa.) Üçüncü bölüm.

ḥāric-i kısmet-i şānī (Fa.) İkinci bölüm.

kısmet (Ar.) Bölme, matematikte dört işlemde biri.

kısmet-i güremā (Fa.) Alacaklıların hissesinin bölüştürülmesi, miras paylaşımı hesabı.

maḳsūm (Ar.) Bölünen, bölme işleminin öğelerinden biri.

maḳsūmun ‘aleyh (Fa.) Bölen, bölme işleminin öğelerinden biri.

maḳsūmun ‘aleyh-i ahīr (Fa.) Son bölen.

maḳsūmun ‘aleyh-i evvel (Fa.) Birinci bölen.

maḳsūmun ‘aleyh-i şānī (Fa.) İkinci bölen.

maḵsūmun ileyh (Ar.) Bölen, bölme işleminin öğelerinden biri.

maḵsūmun minh (Ar.) Bölen, bölme işleminin öğelerinden biri.

muwāfaḳat (Ar.) İki sayının ortak bölenlerinin olması durumu, uygunluk.

taḵṣīm-i ğuremā (Fa.) Alacaklıların hissesinin bölüştürülmesi, miras paylaşımı hesabı.

tanṣīf (Ar.) Yarı yarıya bölme, iki eşit kısma bölme.

tanṣīf-i ma'kūs (Fa.) Tersten ikiye bölme.

teczi'e (Ar.) Bölme, ayırma.

vefḵ (Ar.) Ortak bölen.

IV.1.1.2. Çarpma ile ilgili terimler

dut- Çarpmak, matematikte dört işlemde biri.

ḍarb (Ar.) Çarpma, matematikte dört işlemde biri.

ḍarb-ı müfredāt (Fa.) Basit çarpma.

ḍarb-ı mürekkebat (Fa.) Birleşik çarpma.

ḍarbla- (Ar.+T.) Çarpmak.

ḥāşıl-ı ḍarb (Fa.) Çarpım sonucu.

ḥāşıl-ı taẓ'īf (Fa.) İki kat etmenin sonucu.

maḍrūb (Ar.) Çarpılan, çarpma işleminin öğelerinden biri.

maḍrūbeyn (<Ar. maḍrūb + eyn) İki çarpılan, birbirine çarpılan iki sayıdan her biri.

maḍrūbun fih (Ar.) Çarpan, çarpma işleminin öğelerinden biri.

maḍrūbun minh (Ar.) Çarpan, çarpma işleminin öğelerinden biri.

mişl (Ar.) Kat.

müfredāt (<Ar. çoğ. müfred) Basit (çarpma).

ṭut- Çarpmak, matematikte dört işlemde biri.

taẓīf (Ar.) İki kat etme, iki katını alma.

ur- Çarpmak, matematikte dört işlemde biri.

ẓīf (Ar.) İki katı, iki misli.

IV.1.1.3. Çıkarma ile ilgili terimler

bāḳī (Ar.) Çıkarma işleminde kalan, artan sayı.

bāḳī ḳal- (Ar.+T.) Çıkarma işleminden sonra sayı artmak, geriye sayı kalmak.

bāḳī-yi evvel (Fa.) İlk kalan.

bāḳī-yi sānī (Fa.) İkinci kalan.

eksil- Eksilmek.

ihṛāc (Ar.) Çıkarma, elde etme.

mā-beḳā (Ar.) Geri kalan, arta kalan.

menkūş (Ar.) Çıkan, çıkarma işleminin öğelerinden biri.

menkūşun minh (Ar.) Eksilen, çıkarma işleminin öğelerinden biri.

nākış (Ar.) Eksik.

nakş (Ar.) Çıkarma, eksiltme, matematikte dört işlemde biri.

noķşān (Ar.) Eksik.

tarh (Ar.) Çıkarma, eksiltme.

tefāvūt (Ar.) İki şey arasındaki fark.

tefāzul (Ar.) Fark, miktar farkı.

tefrīķ (Ar.) Çıkarma, matematikte dört işlemde biri.

vaz' (Ar.) Çıkarma.

IV.1.1.4. Toplama ile ilgili terimler

art- Artmak.

cem' (Ar.) Toplama, matematikte dört işlemde biri.

cem'an (Ar.) Toplam, toplam olarak.

cem'-i evvel (Fa.) Birinci toplam.

cem'-i şānī (Fa.) İkinci toplam.

cümle (Ar.) Toplam, hepsi, bütün.

daḥı Matematikte artı ifadesi (+).

mecmūʿ (Ar.) Toplam, bütün, hepsi.

mecmūʿ-ı evvel (Fa.) Birinci toplam.

mecmūʿ-ı s̱ānī (Fa.) İkinci toplam.

mezīd (Ar.) Artırılan, toplama işleminin öğelerinden biri.

mezīdün ʿaleyh (Ar.) Artan, toplama işleminin öğelerinden biri.

ve (Ar.) Artı '+' işareti.

zamm (Ar.) Ekleme, ilave etme.

ziyāde (Ar.) 1. Artırmak, eklemek, çoğaltmak. 2. Fazla, artık.

IV.1.2. Sayı Basamakları İle İlgili Terimler

āḥād (<Ar. çoğ. eḥad) Birler.

ʿaṣerāt (<Ar. çoğ. ʿaṣer) Onlar.

ʿaṣerāt-ı ulūf (Fa.) On binler.

devr (Ar.) Matematikte her üç sayı basamağından oluşan kısımlardan her biri, örneğin birler, onlar ve yüzler basamağı birinci devir; binler, on binler ve yüz binler basamağı ikinci devirdir.

ḥāne (Fa.) Basamak, bir sayıda sağdan sola doğru her bir rakamın bulunduğu yer.

menzil (Ar.) Basamak, bir sayıda sağdan sola doğru her bir rakamın bulunduğu yer.

merātīb (<Ar. çoğ. mertebe) Basamaklar.

mertebe (Ar.) Basamak, bir sayıda sağdan sola doğru her bir rakamın bulunduğu yer.

mertebe-i āḥād (Fa.) Birler basamağı.

mertebe-i ‘aṣerāt (Fa.) Onlar basamağı.

mertebe-i evvel (Fa.) Birinci basamak.

mertebe-i mi’āt (Fa.) Binler basamağı.

mi’āt (<Ar. çoğ. mi’e) Yüzler.

mi’āt-ı ulūf (Fa.) Yüz binler.

ulūf (<Ar. çoğ. elf) Binler.

ulūf-ı ulūf (Fa.) Milyonlar.

IV.1.3. Cebir İle İlgili Terimler

a’dād (<Ar. çoğ. ‘aded) Sayılar.

‘aded (Ar.) Sayı, tane.

ceẓr (Ar.) Karekök.

ceẓr-i āṣamm (Fa.) İrrasyonel sayının karekökü.

ceẓrin al- (Ar.+T.) Karekökünü almak.

ḍıl’ (Ar.) Kök.

ka‘b (Ar.) Küpkök.

ka‘b- 1 āšamm (Fa.) İrrasyonel küpkökü.

lā-cezr (Ar.) Kök olmayan.

lā-ka‘b (Ar.) Küpkök olmayan.

mālī (Ar.) Tam kare, her sayının kendisiyle çarpımının sonucu.

meczūr (Ar.) Tam kare, her sayının kendisiyle çarpımının sonucu.

murabba‘ (Ar.) Tam kare, her sayının kendisiyle çarpımının sonucu.

münkaṭī‘ (Ar.) Karekökü tam olarak çıkan sayı.

şey’ (Ar.) Karekök, bilinmeyen nicelik x.

terbī‘ (Ar.) Karesini alma.

IV.1.4. Dört Orantılı Sayı İle İlgili Terimler

a‘dād-ı erba‘a-ı mütenāsibe (Fa.) Dört orantılı sayılar.

a‘dād-ı mütenāsibe (Fa.) Orantılı sayılar.

‘aded-i evvel (Fa.) Birinci sayı.

‘aded-i şālīs (Fa.) Üçüncü sayı.

‘aded-i sānī (Fa.) İkinci sayı.

erba‘a-ı maḳādīr-i mütenāsibe (Fa.) Dört orantılı miktarlar.

mütenāsibe (<Ar. muen. mütenāsib) Orantılı.

ṭarafeyn (<Ar. ṭaraf + eyn) İki taraf.

IV.1.5. Kesir İle İlgili Terimler

başt (Ar.) Tam sayılı kesri bileşik kesre çevirmek, payda eşitlemek.

cüz' (Ar.) Bölüm, kısım, kesir parçası.

dāḥil (Ar.) İçinde, içeri girmiş, bir sayının diğer bir sayıyı içermesi durumunda büyük paydalı sayının içerdiği küçük paydalı sayı.

eczā' (<Ar. çoğ. cüz') Parçalar, kısımlar, kesir parçaları.

getür- Sadeleştirmek.

kesir (Ar.) Kesir (krş. kesr).

kesr (Ar.) Kesir (krş. kesir).

kesr-i muḥavvel (Fa.) Dönüşecek olan kesir.

kesr-i tūs' (Fa.) Dokuz kesir.

kūsūr (<Ar. çoğ. kesr) Kesirler, sayının virgülden sonraki kesirli kısmı.

kūsūr-ı muzāfa (Fa.) Tamlamalı kesir.

kūsūr-ı müfrede (Fa.) Basit kesirler.

kūsūr-ı mükerrir (Fa.) Tekrarlı kesirler.

kūsūr-ı mürekkebe (Fa.) Birleşik kesirler.

küsür-ı mütenevvi'a (Fa.) Çeşitli kesirler.

küsür-ı tis'a (Fa.) Dokuz kesir.

küsür-ı tüs' (Fa.) Dokuz kesir.

maḥāric (<Ar. çoğ. maḥrec) Paydalar.

maḥrec(ç) (Ar.) Payda.

maḥrec-i 'azīm (Fa.) Büyük paydalı olan (kesir).

maḥrec-i 'uzmā (Fa.) En büyük payda.

medḥūl (Ar.) Bir sayının diğer bir sayıyı içermesi durumunda küçük paydalı sayıyı içeren büyük paydalı sayı.

meksūr (Ar.) Kesir hâline gelmiş, kesrolunmuş.

muḥavvel (Ar.) Dönüşecek olan (kesir).

muḥavvelün ileyh (Ar.) Dönüştürülecek olan (kesir).

muḥāf (Ar.) Tamlanan kesir.

muḥāfa (<Ar. muen. muḥāf) Tamlamalı (kesir).

muḥāfun ileyh (Ar.) Tamlayan kesir.

mücennes (Ar.) Paydaları eşitlenmiş.

müfred (Ar.) Basit kesir.

müfrede (<Ar. muen. müfred) Basit (kesir).

mürekkeb (Ar.) 1. Bileşik. 2. Bir sayının karesi.

mürekkebāt (<Ar. çoğ. mürekkeb) bileşikler.

mürekkebe (<Ar. muen. mürekkeb) bileşik.

redd (Ar.) Sadeleştirme.

ref (Ar.) Bileşik kesri tam sayılı kesre dönüştürmek.

şūret (Ar.) Görünüş, örnek, pay.

şūret-i kesr (Fa.) Kesrin payı.

şūret-i kesr-i muḥavveli (Fa.) Dönüşecek olan kesrin payı.

taḥvīl (Ar.) Dönüştürme.

tecnīs (Ar.) Kesirlerin paydasını eşitleme.

IV.1.6. Oran İle İlgili Terimler

ḥāşıl-ı nisbet (Fa.) Oran sonucu.

mensūb (Ar.) oranlanan, oranlama işleminin öğelerinden biri.

mensūbun ‘aleyh (Ar.) Orantılanan, oranlama işleminin öğelerinden biri (krş. mensūbun ileyh).

mensūbun ileyh (Ar.) Orantılanan, oranlama işleminin öğelerinden biri (krş. mensūbun ‘aleyh).

nisbet (Ar.) Oran, oranlama.

IV.1.7. Ticaret İle İlgili Terimler

‘aded-i müşterā (Fa.) Satın alınan şeyin sayısı.

aşıl māl (Ar.) Ana mal.

aşşı Fayda.

bahā (Fa.) Değer, kıymet.

bey[‘] (Ar.) Satma, satılma.

bölüş- Paylaştırmak.

büyü[‘] (<Ar. çoğ. bey[‘]) Satışlar, satmalar.

fā’ide (Ar.) Fayda, yarar, kâr, kazanç (krş. fāyide).

fāyide (Ar.) Fayda, yarar, kâr, kazanç (krş. fā’ide).

hışşe (Ar.) Pay.

git(d)- Satılmak.

hüsrān (Ar.) Zarar, ziyan.

icārāt (<Ar. çoğ. icāre) Kiralar, kiralamalar, gelirler.

icāre (Ar.) Kira, gelir.

māl (Ar.) Hesap işlemlerinde kullanılan miktar, para.

metā[‘] (Ar.) Kazanç sağlanan mal, ticaret malı.

muḥāsib (Ar.) Muhasebeci.

musa'ar (Ar.) Fiyatlandırılmış ürün.

müşemmen (Ar.) Değer biçilmiş ürün.

müşterā (Ar.) Satın alınmış şey.

müşterī (Ar.) Alıcı, satın alan kişi.

narḥ (Fa.) Etiket fiyatı.

şat- Satmak.

si'r (Ar.) Fiyat.

si'r-i evvel (Fa.) Birinci fiyat.

si'r-i şānī (Fa.) İkinci fiyat.

tut- Kiralamak, ücret karşılığında işe almak.

ücret (Ar.) Bir hizmet karşılığında verilen para veya mal, ücret.

ziyān (Ar.) Zarar.

IV.1.8. Ölçü Terimleri

arpa Arpa tanesi, miskalin 1/96'sına denk olan ve ortalama olarak 0,05 gr. eden ağırlık birimi, metne göre bir arpa tanesi yüz hardal tanesine eşittir.

arşūn (Fa.) Arşın, 68,579 santimetreye eşit olan bir uzunluk ölçüsü, metinde otuz iki kirehe denk olduğu belirtilir ve kumaş uzunluğunun ölçülmesi ile ilgili problemlerde geçer.

‘arż (Ar.) En, genişlik.

barmak Arşının 1/24’üne, kademin 1/12’sine eşit olan uzunluk ölçüsü, metne göre bir parmak yüz ipliğe eşittir.

dirhem (Ar.) Okkanın dört yüzde birine eşit olup 3.207 gr. eden bir ağırlık ölçüsü, gümüş sikke.

eb’ād (<Ar. çoğ. bu’d) Uzunluklar, boyutlar.

ḥabbe (Ar.) Arpa tanesi ağırlığı, ortalama 0,05 gr.dır.

ḥaşiv (Ar.) Zerrenin yüzde birine eşit olan ağırlık ölçüsü.

ḥardal (Ar.) Bir hardal tanesinin ağırlığında yani 0,000707 gr. olan ölçüdür, metne göre bir hardal yüz zerreye eşittir.

iplik Zira‘ın alt birimlerinden bir uzunluk ölçüsü, metne göre parmağın yüzde birine eşittir.

ḳanṭār (Ar.) 56,452 kg ağırlığı olan 44 okkalık bir ağırlık ölçüsüdür, Osmanlı’da kantar, her biri 176 dirhem olan 100 lodra’ya eşittir.

keylece (Ar.) Genellikle kile olarak bilinen ve 1/20 müdd’e eşit olan hacim ölçüsü.

ḳirāṭ (Ar.) Miskalin yirmi dörtte biri kadar ve orta büyüklükteki beş arpa ağırlığında olan bir ağırlık ölçüsüdür, genellikle dört habbeye eşittir ve ağırlığı 0,2004 gr.dır.

kile (Ar.) Osmanlı’da 20 okkalık, 25,656 kilogramlık bir tahıl ölçüğü.

kireh (Fa.) Osmanlı’da kumaş ölçümünde kullanılan bir uzunluk ölçüsü, metne göre arşının 1/32’sine eşittir.

lodra (Ar.) 176 dirheme eşit olan ve ağırlığı 564,432 olan bir ölçü birimi.

mişkāl (Ar.) Osmanlı'da 1,5 dirhem yani yirmi dört kırata eşit olan ve 4,810 gr. eden bir ağırlık ölçüsü.

mi'yār (Ar.) Ölçü.

müdd (Ar.) Elli şinik ve yirmi kileye eşit olan, ağırlığı buğdayda 513,12 kg olan bir tahıl ölçөгüdür.

örümcek ipliği İpliğin yüzde birine eşit olan bir uzunluk ölçüsü.

peymūden (Fa.) Ölçmek.

rişte (Fa.) İplik (bk. iplik).

sāgar (Fa.) 0,25 kileye eşit olan bir tahıl ölçөгü, kadeh.

se-gāne (Fa.) Üçlü, üç taneli.

şa'īr (Ar.) Arpa (bk. arpa).

tār-ı ankebūt (Fa.) Örümcek ipliği.

ṭūl (Ar.) Uzunluk.

şinik (Yun.) Kilenin dörtte birine eşit olan bir tahıl ölçөгü.

ʿumq (Ar.) Derinlik.

vaḳıyye (Ar.) Okka.

zerre (Ar.) Dirhem'in alt birimlerinden 0,00156 gr olan bir ağırlık ölçüsü, metne göre hardalın yüzde birine eşittir.

IV.1.9. Para Birimleri

akça Osmanlı döneminde kullanılmış altın ya da gümüş sikke; para birimi.

akçalık Akçe kadar olan, akçe değerinde olan.

eflûri (<Fa. fûlori) Para birimi, filori.

fûls (Ar.) Pul, akçe, mangır, bakır sikke.

mançur Osmanlı'da kullanılmış bakır sikke, mangır.

peşîz (Fa.) Akçe, pul, mangır.

pul (Fa.) Osmanlıda kullanılmış küçük bakır sikke.

IV.1.10. Değerli Taşlar

altun Altın.

elmās (Ar.) Elmas, değerli taş.

gevher (Fa.) İnci, değerli taş.

gümüş Gümüş, değerli bir maden.

incü İnci, değerli bir taş.

la'l (Ar.) Kırmızı renkte değerli bir taş.

şadef (Ar.) İnci kabuğu, sedef.

yākūt (Ar.) Kırmızı, pembe, erguvan renklerde değerli bir taş.

IV.1.11. Kumaş ve Giysi İsimleri

kaftān (Fa.) Bir tür üst giysisi.

vala (Fa.) Baş örtüsü.

IV.1.12. Sayı Türleri

a'dād-ı mechūle (Fa.) Bilinmeyen sayılar.

'aded-i aḳall (Fa.) Daha küçük olan sayı.

'aded-i āṣamm (Fa.) İrrasyonel sayı.

'aded-i ekṣer (Fa.) Daha büyük olan sayı.

'aded-i evvel-i ferd (Fa.) İlk tek sayı.

'aded-i evvel-i zevc (Fa.) İlk çift sayı.

'aded-i mīzān (Fa.) Sağlama sayısı, sağlama işleminden sonra çıkan sayı.

'aded-i mustaṭīl (Fa.) Dikdörtgen sayı.

'aded-i müşterek (Fa.) Ortak sayı.

'aded-i nāḳıs (Fa.) Artık sayı.

'aded-i ṣaḥīḥ (Fa.) Tam sayı.

'aded-i ziyāde (Fa.) Eksik sayı.

āṣamm (Ar.) İrrasyonel sayı. (krş. āṣammiyye)

āṣammīyye (<Ar. mūen. āṣamm) İrrasyonel sayı; (krş. āṣamm)

efrād (<Ar. çoğ. ferd) Tek sayılar.

ezvāc(ç) (<Ar. çoğ. zevc) Çift sayılar.

ferd (Ar.) Tek sayı.

meftūḥ (Ar.) Rasyonel sayı (krş. meftūḥa).

meftūḥa (<Ar. mūen. meftūḥ) rasyonel sayı (krş. meftūḥ).

munṭak (Ar.) Rasyonel sayı.

munṭaka (<Ar. mūen. munṭak) Rasyonel sayı.

mustaṭīl (Ar.) dikdörtgen

müşterek (Ar.) Ortak.

mütebāyinān (<Ar. çoğ. mütebāyin) Aykırı sayılar, aralarında ortak bölen olmayan sayılar.

mütebāyine (<Ar. mūen. mütebāyin) Aykırı sayı, aralarında ortak bölen olmayan iki sayı.

mütedāḥilān (<Ar. çoğ. mütedāḥil) Birbirine tam bölünen, aralarında girişkenlik olan sayılar.

mütedāḥile (Ar. mütedāḥil) Denk sayılar, birbirine tam bölünen, girişken iki sayıdan her biri.

müteḥābbe (Ar.) Dost sayılar, biri artık diğeri eksik olan iki sayıdan artık sayının parçaları toplandığında eksik sayıya eşit olursa bu iki sayı dost sayılardır.

müteşārikān (<Ar. çoğ. müteşārik) Ortak sayılar, hem birbiriyle denk hem de birbirine uygun olan sayılar.

müteşārike (<Ar. muen. müteşārik) Hem birbiriyle denk hem de birbirine uygun olan iki sayıdan her biri.

mütevāfiḳa (<Ar. muen. mütevāfiḳ) Uygun sayılar, ortak bölenleri olan iki sayıdan her biri.

mütevāfiḳān (<Ar. çoğ. mütevāfiḳ) Ortak bölenleri olan sayılar.

mütevālī (Ar.) Art arda gelen, ardışık.

nāḳıṣa (<Ar. muen. nāḳıṣ) Eksik sayı, parçalarını toplayınca kendisinden az olan sayı.

ṣaḥīḥ (Ar.) Tam sayı.

ṣiḥāḥ (<Ar. çoğ. ṣaḥīḥ) Tam sayılar.

tāmme (<Ar. muen. tāmm) Tam, parçalarını toplayınca kendisine eşit olan sayı.

tevālī (Ar.) Ardışık.

zā'ide (<Ar. muen. zā'id) Artık sayı, parçalarını toplayınca kendisinden fazla olan sayı (krş. zāyide).

zāyide (<Ar. muen. zā'id) Artık sayı, parçalarını toplayınca kendisinden fazla olan sayı (krş. zā'ide).

zevc (Ar.) Çift sayı.

zevce (<Ar. muen. zevc) Çift sayı.

zevcü'l-ferd (Ar.) On gibi bir kez ikiye bölünebilen çift sayılar.

zevcü'z-zevc (Ar.) Yüz yirmi sekiz gibi bire varıncaya kadar ikiye bölünebilen çift sayılar.

IV.1.13. Cisim Türleri

dā'ire (Ar.) Daire, yuvarlak.

kebnī Üç boyutlu cisimlerden biri olup bir tür kare prizmadır, metne göre üçün üçle çarpılarak çıkan sonucun da ikiyle çarpılmasıyla oluşan on sekiz sayısı “kebnī üç boyutlu sayı”dır.

levhī (Ar.) Üç boyutlu cisimlerden biri olup bir tür dikdörtgenler prizmasıdır, metne göre ikinin üçle çarpılarak çıkan sonucun da dörtle çarpılmasıyla oluşan yirmi dört sayısı “levhi üç boyutlu sayı”dır.

mek'ab (<Ar. muka'ab) Üç boyutlu cisimlerden biri, küp, metne göre ikinin ikiyle çarpılarak çıkan sonucun da yine kendisiyle yani ikiye çarpılmasıyla oluşan sekiz sayısı “küplü sayı”dır.

musattāha (<Ar. muen. musattāh) Düzlem hâlinde bulunan, iki boyutlu.

mücesseme (Ar.) Eni ve derinliği olan, üç boyutlu cisim. “Ammā mücesseme dört nev'dür” 5b/4.

pirī (Fa.+Ar.) Üç boyutlu cisimlerden biri olup bir tür kare prizmadır, metne göre üçün üçle çarpılarak çıkan sonucun da dörtle çarpılmasıyla oluşan otuz altı sayısı “pirī üç boyutlu sayı”dır.

IV.1.14. Soru Terimleri

‘Amr (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim.

Bekir (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim.

cevāb (Ar.) Cevap, yanıt.

mesā’il (<Ar. çoğ. mes’ele) Meseleler, problemler.

mesā’il-i müteferrika (Fa.) Karışık problemler.

mes’ele (Ar.) Mesele, problem.

mişāl (Ar.) Örnek.

müteferrika (<Ar. muen. müteferrik) Karışık, dağınık.

su’āl (Ar.) Soru.

Zeyd (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim.

IV.1.15. Tek Yanlış ve ift Yanlış Hesabı İle İlgili Terimler

ḥaṭā' (Ar.) Yanlış.

ḥaṭā'yeyn (<Ar. ḥaṭā' + eyn) ift yanlış hesabı.

ḥaṭā'-yı evvel (Fa.) Birinci yanlış.

ḥaṭā'-yı sānī (Fa.) İkinci yanlış.

ḥaṭā'-yı vāḥid (Fa.) Tek yanlış hesabı.

māl-ı maṭlūb (Fa.) İstenen miktar.

māl-ı meḥūl (Fa.) Bilinmeyen miktar.

māl-ı mefrūz (Fa.) Varsayılan miktar.

meḥūl (Ar.) Bilinmeyen miktar (krř. meḥūle).

meḥūle (<Ar. mūen. meḥūl) Bilinmeyen miktar (krř. meḥūl).

netīce-i māl-ı maṭlūb (Fa.) İstenen miktarın sonucu.

netīce-i māl-ı mefrūz (Fa.) Varsayılan miktarın sonucu.

IV.2. TERİM SÖZLÜĞÜ

IV.2.1. Terim Sözlüğü Hazırlanırken Uygulanan Yöntem

1. Terim Sözlüğü alfabetik olarak hazırlanmıştır.
2. Madde başı olan sözcüklerin her biri, metinde geçen matematik terimlerinden biridir.
3. Her bir terimin tanımından sonra tırnak işareti “ ” içinde metinde geçtiği cümle örneği verilmiştir.
4. Madde başı olan sözcüklerin anlamsal karşılığı verilirken iki nokta ‘:’ konulmamış, sözcük koyu fontla belirtilerek karşısına anlamı eklenmiştir.
5. Madde başının birden çok anlamı varsa bunlar ayrı olarak gösterilmiş ve bunlar için de ayrı cümle örneği verilmiştir.
6. Türkçe sözcükler dışında madde başı olan yabancı sözcüklerin kökeni ayraç () içerisinde gösterilmiştir. Türkçe ek almış olan yabancı sözcüklerin kökeni gösterilirken ayraç () içerisine ‘+’ işaretiyle (T.) kısaltması eklenmiştir. Farsça tamlama şeklinde kurulmuş olan yapılar, sözcüğün kökenine bakılmaksızın Farsça kökenli olarak (Fa.) şeklinde gösterilmiştir.
7. Arapça müennes olan sözcükler ayraç () içerisinde müen. ‘müennes’ kısaltmasıyla gösterilmiş, bunların müzekker olan biçimleri kısaltmanın yanına eklenmiştir. Metinde bir sözcüğün hem müzekker hem müennes şekli mevcutsa sözcüğün anlamı verildikten sonra ayraç () içerisinde krş. ‘karşılaştırınız’ kısaltmasıyla müennes veya müzekker olan biçimlerine gönderim yapılmıştır.

8. oğul hâlde bulunan sözcükler ayraç () içerisinde çoğ. ‘çoğulu’ kısaltmasıyla gösterilmiş, sözcüğün tekil biçimi kısaltmanın yanına eklenmiştir.
9. Sözcüklerin metinde farklı yazılmış şekilleri varsa bunlar ayrı olarak madde başı yapılmış ve ayraç () içerisinde krş. ‘karşılaştırınız’ kısaltmasıyla gösterilmiştir.
10. Metinde ötümlüleşmeye uğradığı görülen terimlerin yanına ayraç () içerisinde ötümlü hâlleri eklenmiştir. Örneğin; barmağ(ğ), iplik(g) vb.
11. Metindeki tüm sayı adları Terim Sözlüğüne alınmamıştır. Sadece asıl sayma sayıları, sıra sayma sayıları ve kesir sayıları Sözlüğe dahil edilmiştir.

-A- (a, ā, ‘a, ‘ā)

a‘dād (<Ar. çoğ. ‘aded) Sayılar. “Bilgil ki dükeli a‘dād biri biri-y-ile müşāreketden ve (14) mübāyetden ḥālī degüldür.” 19b/13-14.

a‘dād-ı erba‘a-ı mütenāsibe (Fa.) Dört orantılı sayılar. “Onuncı bāb: A‘dād-ı erba‘a-ı (6) mütenāsibe beyānındadır.” 18b/5-6.

a‘dād-ı mechüle (Fa.) Bilinmeyen sayılar. “a‘dād-ı mechüle-(7)-den her kağı ‘aded olursa...” 3b/6-7.

a‘dād-ı mütenāsibe (Fa.) Orantılı sayılar. “Bilgil ki a‘dād-ı mütenāsibe didükleri dört (7) ‘adeddür” 18b/6-7.

‘aded (Ar.) Sayı, tane. “bir miqdār ‘adedden bir miqdār ‘aded istihrāc (3) itmekdür ki ol ‘aded gendü nefsiñe darb olıcağ...” 15a/2-3.

‘aded-i aḳall (Fa.) Daha küçük olan sayı. “Bilgil ki tefriḳden murād bir ‘aded-i

aḳalli bir ‘aded-i ekşerden naḳş (2) itmekdür” 9a/1-2.

‘aded-i āşamm (Fa.) İrrasyonel sayı. “bu ḥuşūşda vāḳı‘ olan (5) ‘aded hemān ol ‘aded-i āşammıdır.” 30b/4-5.

‘aded-i ekşer (Fa.) Daha büyük olan sayı. “Bilgil ki tefriḳden murād bir ‘aded-i aḳalli bir ‘aded-i ekşerden naḳş (2) itmekdür” 9a/1-2.

‘aded-i evvel-i ferd (Fa.) İlk tek sayı. “‘aded-i evvel-i ferd üçdür, mürekkebi toḳuzdur.” 4b/7.

‘aded-i evvel-i zevc (Fa.) İlk çift sayı. “Pes ‘aded-i evvel-i zevc ikidür, (7) ve mürekkebi dördür” 4b/6-7.

‘aded-i evvel (Fa.) Birinci sayı. “eger ḥāric-i kısmet ‘aded-i (9) evvelden olmayacak olursa...” 31a/8-9.

‘aded-i mizān (Fa.) Sağlama sayısı, sağlama işleminden sonra çıkan sayı.

‘aded-i mustaṭīl (Fa.) Dikdörtgen sayı.

“...hāşılına ‘aded-i mustaṭīl dirler” 5b/4.

‘aded-i müşterā (Fa.) Satın alınan şeyin

sayısı. “Bilgil ki ‘aded-i müşterā zevc

(10) olsa mahrecden ebedā birin nakş

iderler” 43a/9-10.

‘aded-i müsterek (Fa.) Ortak sayı. “eger

mensūbun ileyh ‘aded-i müsterekden

vākı‘ [31a] (1) olsa...” 30b/17-31a/1.

‘aded-i nākıs (Fa.) Artık sayı. “‘aded-i

ziyāde olanuñ ‘aşerāt-ı ‘aḳdini ‘aded-i

nākış olanuñ (3) mecmū‘na ḍarb idüp...”

12a/2-3.

‘aded-i şaḥīḥ (Fa.) Tam sayı. “bundan

murād bir miḳdār ‘aded-i şaḥīḥi meksūr

itmekdür.” 23a/1.

‘aded-i şāliš (Fa.) Üçüncü sayı. “...‘aded-

i şāliš taleb itmekden ki her gāh ‘aded-i

şāliš ihrāc olındukda (17) bir miḳdār

bāķī kalmaya.” 13b/16-17.

‘aded-i şānī (Fa.) İkinci sayı. “bu

taḳdīrce ol ‘aded ‘aded-i şānīden olur”

31a/14.

‘aded-i ziyāde (Fa.) Eksik sayı. “‘aded-i

ziyāde olanuñ ‘aşerāt-ı ‘aḳdini ‘aded-i

nākış olanuñ (3) mecmū‘na ḍarb idüp...”

12a/2-3.

āḥād (<Ar. çoğ. eḥad) Birler. “Pes

maḍrūbuñ āḥādı ki ikidür, maḍrūbun

minhūñ āḥādına ki (8) beşdür” 13a/7-8.

aḥmās (<Ar. çoğ. ḥums) Beşte birler.

“Eger şümüneynle aḥmās ve ‘öşr

esdāsuñ ne miḳdār rub‘ olduğı...”

23b/16.

aḳall (Ar.) Daha az, daha küçük, en

küçük. “Hāşıl-ı ḍarbı kesrūñ (15)

maḥrecinden aḳall olursa maḥrecinden

aḳa nisbet virürler” 27a/14-15.

aḳça Osmanlı döneminde kullanılmış

altın ya da gümüş sikke; para birimi.

“Eger yedi dāne incü sekizer aḳçaya

olup ve her beş dānesin altışar (8) akçaya bey' idicek yigirmi akça fāyide itse, cümle ne miqdār akçalık (9) incüdür ve ne miqdār incüdür?" 35a/7-9.

akçalık Akçe kadar olan, akçe değerinde olan. "Pes (2) bu taqdīrce iki akçalık on sekiz dirhemi bir akçalıktan vāqı' (3) olur ki otuz altı dirhem olur" 37a/1-3.

'akd (Ar.) Sayı değeri. "Pes on yedinün 'aşerātınun 'akdinden ol biri tarḥ (14) iderler" 14a/13-14.

altı Altı. "Meşelā altı ile şülüşi işlāş itmek maṭlūb olınsa (5) altıyı üçe ḍarb idüp kesrün şūreti ki birdür" 23a/4-5.

altıncı Altıncı. "Altıncı bāb: Şıḥāḥun (8) ḍarbı beyānındadır" 10a/7-8.

altmış Altmış. "bu üçinün (14) mahreci daḥı altmış vāqı' olur" 22a/13-14.

altun Altın. "Eger altı mişkāl ve bir kırāt altunun her (7) mişkālī altmış

altışar akçaya olsa, zıkr olan altunun bahāsı (8) ne miqdār olur?" 44b/6-8.

a'māl (<Ar. çoğ. 'amel) İşlemler. "ba'zı kimesnelerün idrāki kūsūr ki a'mālin (5) zabt idüp ḥıfz itmege yetişmez." 21b/4-5.

'amel (Ar.) İşlem. "anun fāyidesi daḥı budur ki 'amelden fāriğ olıcaḥ (16) ol 'amelün ḥaṭā'sına ve şavābına şehādet ide."

'Amr (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim. "Amrda olanun miqdārı daḥı budur." 42b/16.

arpa Arpa tanesi, miskalin 1/96'sına denk olan ve ortalama olarak 0,05 gr. eden ağırlık birimi, metne göre bir arpa tanesi yüz hardal tanesine eşittir. "Ammā ol şıfrun ḵonıldıḡına sebeb oldur ki kırāt birden (13) ziyāde olıcaḥ arpa 'aşerāt mertebesinde vāqı' olur.

(14) Pes arpanuñ ‘aşerâtı ecli çün şıfr
qorlar.” 44b/12-14.

arşūn (Fa.) Arşın, 68,579 santimetreye
eşit olan bir uzunluk ölçüsü, metinde
otuz iki kirehe denk olduğu belirtilir ve
kumaş uzunluğunun ölçülmesi ile ilgili
problemlerde geçer. “Bu taqdīrce bir
kireh ki arşūnuñ otuz (12) iki
bölüğinden bir bölügidür” 21a/11-12.

art- Artmak. “Ammā vāhidlīgla nām-
zede (12) olduğu-çün ne artar ve ne
eksilür ve ne bir ‘aded birle mānend
olur.” 4a/11-12.

‘arz (Ar.) En, genişlik. “gel baña bir
ḥavz eyle tā ki ol ḥavzuñ ṭūlī ve ‘arзі ve
‘umķı onar zirā‘ olsun” 18b/5.

āşamm (Ar.) İrrasyonel sayı. (krş.
āşammiyye) “Ammā āşamm on bir
gibidür” 5a/10.

āşammiyye (<Ar. mūen. āşamm)
İrrasyonel sayı; (krş. āşamm) “bir
nev‘ine āşammiyye dirler.” 20b/5.

aşıl māl (Ar.) Ana mal. “Meşelā zıkr
olan ‘amelde aşıl (6) mālun aşıl mīzānı
ki altıdır” 7b/5-6.

aşşı Fayda. “aķçamıza aşşı ziyān ne
vāķı‘ olursa bilece (7) görelüm” 39a/6-7.

‘aşerāt (<Ar. çoğ. ‘aşer) Onlar. “Meşelā
yedinūñ şūreti ‘aşerāt mertebesinde
olsa...” 6a/14.

‘aşerāt-ı ulūf (Fa.) On binler. “‘aşerāt-ı
ulūf ḥānesinde üç aķçayı (7) dañı
yazarlar.” 43b/6-7.

‘āşir (Ar.) Onuncu. “Bāb-ı ‘āşir:
Ezyed erba‘a-ı a‘dād-ı mūtenāsibe
beyānındadır.” 3a/6.

‘azīm (Ar.) Büyük. “kūsūrlardan
maḥrec-i ‘azīm olan südüsdür.” 31a/16.

-B-

bahā (Fa.) Değer, kıymet. “Elmāsuñ bahāsı hoḍ sekiz yüz elli eflūri farz olınmış (15) idi.” 41b/14-15.

bākī (Ar.) Çıkarma işleminde kalan, artan sayı. “eger bākī (2) var-ısa bākīnūñ daḥı mīzānın aña zamm iderler.” 16b/1-2.

bākī kal- (Ar.+T.) Çıkarma işleminden sonra sayı artmak, geriye sayı kalmak.

“Meşelā on altıyı ona kısmet idicek altı bākī (11) kalur ve onı daḥı altıya kısmet idicek dört bākī kalur ve altıyı (12) dörde kısmet idicek iki bākī kalur ve daḥı dördi ikiye kısmet (13) idicek nesne kalmaz.” 20a/10-13.

bākī-yi evvel (Fa.) İlk kalan. “ekşerinden nokşān idüp bākīsine bākī-yi evvel (3) ve hem maḫsūmun ‘aleyh dirler.” 41a/2.

bākī-yi şānī (Fa.) İkinci kalan. “ikinci māl-ı mefrūzuñ ḥaṭā’sını (5) evvelki māl-ı mefrūzuñ nefsine ḍarb idüp ḥāşıllarınūñ evvelin (6) ekşerinden naḫş itdükden şonra bākīsine bākī-yi şānī (7) ve hem maḫsūm dirler.” 41a/6.

barmak(ğ) Arşının 1/24’üne, kademin 1/12’sine eşit olan uzunluk ölçüsü, metne göre bir parmak yüz ipliğe eşittir. “Eger bir zirā‘ (13) yüz barmak tıtılduğı taḫdīrce...” 43b/12-13.

başt (Ar.) Tam sayılı kesri bileşik kesre çevirmek, payda eşitlemek. “Kūsūruñ tecnīsı beyānındadır ve buña başt daḥı dirler”

Bekir (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim. “Bekirde olan māl daḥı budur.” 43b/2.

ber-ā-ber (Fa.) Birlikte, aynı, eşit. “Ba’d-ez-ān ḥāşılūñ eşkālınūñ mīzānı daḥı zıkr olan üslūb (4) üzerine istiḥrāc

olundukdan sonra iki mīzān ber-ā-ber ise
(5) ‘amel şavāb üzerinedür, ve-illā felā.”
7b/3-5.

beş Beş (krş. biş). “Meşelā maḵsūm
beş ve maḵsūmun ‘aleyh on olup beşe
ondan (15) nisbet viricek beş onun nışfi
vāḳı’ olur.” 30a/14-15.

beşinci Beşinci. “Beşinci bāb: Şihāḥuñ
tefrīḳi beyānındadır.” 8b/17.

bey (Ar.) Satma, satılma. “eger her
beş dānesin altıya alup her yedi dānesin
sekize (5) bey’ idicek yigirmi aḳça
ḥüsrān vāḳı’ olsa...” 35b/4-5.

biñ Bin. “şülüşi ki iki yüz eflūriyi,
(3) biñ eflūriden tarḥ olıcaḳ sekiz yüz
eflūri yāḳūtuñ bahāsı vāḳı’ (4) olur”
41b/2-4.

bir Bir, sayma sayısı. “dahı bir zirā’ı
yüz barmaḳ ve bir barmağı yüz iplik ve
bir ipligi (11) yüz örümcek ipligi
dutarlar.” 21/10-11.

bir buçuk Bir buçuk. “bir buçuklık on
iki dirhemi (4) bir aḳçalıḳdan vāḳı’ olur”
37a/3-4.

birkaç Birkaç. “Līkin tefāvūt dahı bir
şahīḥ olmaz birkaç cüz’ girü vāḳı’ olur”
16a/15.

bir şümün (T. + Ar.) Sekizde bir. “bir
şümünü on cüz’ idicek toḳuz cüz’ vāḳı’
olur.” 23b/15.

bir südüs (T. + Ar.) Altıda bir. “bir
südüsü ile (2) dahı on iki buçuk dirhemi
bir aḳçalıḳdan alurlar” 37b/1-2.

biş Beş (krş. beş). “Pes āḥir su’ālün
cinsi ki biş mişḳāldür.” 34b/14.

böl- Bölmek. “Bilgil ki tañşīfdin
murād bir ‘adedi ikiye bölmekdür.”
7b/9.

bölük(g) Bölük, parça. “Bu taḳdīrce bir
kireh ki arşūnuñ otuz (12) iki
bölüğinden bir bölügidür” 21a/11-12.

bölüş- Paylaştırmak. “biş günde bir şehr-i āhara dağı gelicek Bekire bölüşseler” 39a/8.

buçuk Buçuk, yarım. “zıkr olan valanun her bir arşunı on üçer (16) buçukdan olıcağ cümle valanun bahāsı ne miqdār olur?” 43b/15-16.

bul- Bulmak, elde etmek. “eger (4) muḳābelesinde ‘aded bulunmasa, menḳūşdan eksük bulunursa...” 9b/3-4.

büyü’ (<Ar. çoğ. bey’) Satışlar, satmalar. “Yigirmi sekizinci bāb: Nādirāt büyü’ ve icārāt beyānındadır.” 35a/6.

-C-

cem’ (Ar.) Toplama, matematikte dört işlem den biri. “Pes (4) maḥrecden şüretlerin cem’ idicek yigirmi yedi olur.” 26a/3-4.

cem’an (Ar.) Toplam, toplam olarak. “Bu taḳdīrce maḥfūzun āḥādınun her birin biñ dutıcağ (10) cem’an elli altı biñ olur ve hüve’l-maṭlūb.” 11a/9-10.

cem’-i evvel (Fa.) Birinci toplam. “Fe-emmā netīce-i māl-ı maṭlūbdan bir ḥaṭā’ (8) zāyid ve biri nāḳış olsa, ikisin bile cem’ idüp cem’-i evvel ve hem (9) maḳşūmun ‘aleyh dirler.” 41a/7-9.

cem’-i şānī (Fa.) İkinci toplam. “Ba’d-ez-ān ḥaṭā’-yı evveli farz-ı şānīnün (10) nefsine ve ḥaṭā’-yı şānīyi farz-ı evvelün nefsine ḍarb idüp (11) ḥāşılların cem’ itdükden şonra cem’-i şānī ve hem maḳşūm dirler.” 41a/9-11.

cevāb (Ar.) Cevap, yanıt. “...yine hemān zıkr olan üslūb üzerine ‘amel idüp cevāb (6) virile.” 35a/5-6.

cezr (Ar.) Karekök. “Eger dört yüz altmış beş biñ yüz yigirmi idicek (6) cezri bilmek maṭlūb olınsa zıkr olan

üslûb üzerine istihrâc (7) olunduğı
taqdîrce cezr yine altı yüz seksen bir
olur.” 16a/5-7.

cezrin al- (Ar.+T.) Karekökünü almak.
“maḥrecinün dahı cezrin alup mensûbun
ileyh veyâ maḥsûmun (11) ‘aleyh
tutalar.” 33b/10-11.

cezr-i âşamm (Fa.) İrrasyonel sayının
karekökü. “Pes bu nev’de tarîḳ (16)
oldur ki kûsûruḡ şûreti maḥrecine ḍarb
olup ḥâşıl-ı (17) ḍarbdan cezr-i âşamm
alup ol cezr-i âşammı maḥrec üzerine
kısmet ideler.” 33b/15-17.

cümle (Ar.) Toplam, hepsi, bütün.
“Birden ṭoḡuza varınca vâḳı’ olan
a’ḍâduḡ cümlesi (10) ne miḳdârdur?”
45a/9-10.

cüz’ (Ar.) Bölüm, kısım, kesir
parçası. “üç yüz on biḡ seksen yedi
cüz’ün (9) beş cüz’i vâḳı’ olur.” 18a/8-9.

-Ç-

çâr yek (Fa.) Dörtte bir, çeyrek. “seksen
beş buḡuḡ arşûn ve (14) ve çâr yek ve
nîm çâr yek ve rub’ çâr yek ve kireh
pâre vala ki...” 43b/13-14

çehâr sub’ (Fa. + Ar.) Yedide dört. “Pes
bu taqdîrce (16) ‘Amra iki yüz yetmiş
(17) sekiz ve çehâr sub’ [39a] (1) ve
Zeyde dört biḡ yüz yetmiş bir ve se sub’
vâḳı’ olur ve hüve’l-cevâb.” 38b/16-
39a/1.

çehâr tûs’ (Fa. + Ar.) Dokuzda dört.
“Eger çehâr tûs’i taẓ’îf itmek maṭlûb
olınsa...” 24b/10.

çeyrek (<Fa. çehâr + yek) Çeyrek, dörtte
bir. “Türkçe çeyrek (15) ve üç urup
kireh dirler” 43b/14-15.

-D-

dağı Matematikte artı ifadesi (+).

“**Meşelā** eger se rub‘un cezrin istihrāc itmek maṭlūb olınsa (2) üç dörde **darb** idüp ḥāşıl-ı **darbu**ñ ya’nī on ikinün cezrin (3) alıcak üç ve üç **dağı** sub‘ vākı‘ olur.” 34a/1-3.

dāḥil (Ar.) İçinde, içeri girmiş, bir sayının diğer bir sayıyı içermesi durumunda büyük paydalı sayının içerdiği küçük paydalı sayı. “Çünkü nişfuñ rub‘da ve rub‘un şümünde dāḥildür ve (8) şülüşün **dağı** sūdüsde ve ḥumsun **dağı** ‘öşrde dāḥildür.” 22b/7-8.

dā’ire (Ar.) Daire, yuvarlak. “Ammā yedi yüzün şüreti yazılmalu olsa ḥıfz-ı merātib-çün bir (17) küçük dā’ire şüretde bir şekil **dağı** ihtiyār itmişler, aña şıfır dirler.” 6a/16-17.

dāne (Fa.) Tane, adet. “Eger yedi dāne incü sekizer akçaya olup ve her beş

dānesin altışar (8) akçaya bey‘ idicek yigirmi akça fāyide itse...” 35a/7-8.

darb (Ar.) Çarpma, matematikte dört işleminden biri. “Zīrā ki üç dörde **darb** idicek (15) on iki olur ve on ikiyi beşe **darb** idicek altmış olur.” 22a/14-15.

darb-ı hevāī (Fa.) Yazı malzemeleri kullanılmadan, zihinden yapılan hesaplamaları ifade eden hesap sistemi. “Pes **darb-ı hevāī** ki dirler bunlardur ki zıkr olındı” 12b/16.

darbla- (Ar.+T.) Çarpmak. “mensūbun (11) ileyhün şıḥāḥını yine kūsūrı maḥrecine **darblayup** kūsūrı şüretin (12) aña ziyāde itdükden sonra vefķleri varsa vefķlerine redd (13) olına.” 32b/10-13.

darb-ı müfredāt (Fa.) Basit çarpma. “Biri **darb-ı müfredāt** ve biri **darb-ı mürekkebāt**-(13)-dur; ammā **darb-ı müfredāt** **dağı** iki nev‘dür” 10a/12-13.

ḍarb-ı mürekkebāt (Fa.) Birleşik çarpma. “Ammā ḍarb-ı mürekkebāt dahı (11) iki nev‘dür” 11a/10-11.

defa (Ar.) Defa, kez, kere. “Bu defa ḥāric-i kısmet olan elbette ‘aded-i (11) evvelden vākı‘ olur” 31a/10-11.

deg- Ulaşmak, metinde bir sayıdan başka bir sayıya kaçır kaçır ulaşıldığını anlatmak için kullanılır. “İmdi ma‘lumdur ki on yediden (11) on dörde ikişer degmez birer deger.” 14a/10-11.

devr (Ar.) Matematikte her üç sayı basamağından oluşan kısımlardan her biri, örneğin birler, onlar ve yüzler basamağı birinci devir; binler, on binler ve yüz binler basamağı ikinci devirdir. “her devrūḡ ‘aşerāt ve mi‘ātına yine hemān ol devrūḡ (10) āḥādı ile nisbet virürler” 6a/9-10.

ḍıl‘ (Ar.) Kök. “Pes dörde murabba‘ ve muḳābelesine ḍıl‘ dirler” 5a/15.

dirhem (Ar.) Okkanın dört yüzde birine eşit olup 3.207 gr. eden bir ağırlık ölçüsü, gümüş sikke. “Pes (2) bu taḳdīrce iki aḳçalıḳ on sekiz dirhemi bir aḳçalıḳdan vākı‘ (3) olur ki otuz altı dirhem olur ve bir buḫūḳlık on iki dirhemi (4) bir aḳçalıḳdan vākı‘ olur ki on sekiz dirhem olur ve bir (5) buḫūḳlık dahı on dört dirhemi bir aḳçalıḳdan vākı‘ olur ki (6) yigirmi bir dirhem olur” 37a/1-6.

dördünci Dördüncü, sıra sayma sayısı. “dördüncisine ilāhiyyāt dirler” 1b/10.

dört(d) Dört. “Ba‘dehū maḳşūmun ‘aleyhūḡ āḥādına ḍarb iderler (15) yine dört olur.” 14a/14-15.

dut- Çarpmak, matematikte dört işlem den biri (krş. tut-). “Bu taḳdīrce maḥfūzuḡ āḥādınūḡ her birin biḡ dutıcāḳ (10) cem‘an elli altı biḡ olur ve hüve‘l-maṭlūb.” 11a/9-10.

-E-

eb'ād (<Ar. çoğ. bu'd) Uzunluklar, boyutlar. "Zeydün kavlı itdügi havzun eb'ād-ı se-gānesi onar zirā'dur" 18b/5.

eczā' (<Ar. çoğ. cüz') Parçalar, kısımlar, kesir parçaları. "Ammā zāyide on (14) iki gibidür ki eczā'sın cem'idicek gendüden zāyid olur." 4b/13-14.

eflūri (<Fa. fūlori) Para birimi, filori. "Elmāsuñ (7) bahāsı hođ altı yüz eflūri farz olunmış idi." 41b/6-7.

efrād (<Ar. çoğ. ferd) Tek sayılar. "neşv-i (14) efrād-ı mütevālī ki dirler böyledür" 6b/13-14.

ekşer (Ar.) En çok, daha çok, en büyük, daha büyük. "Pes birden gayrı her iki 'adedün ekşerini (15) aqallı üzerine kısmet idicek bākī qalmaya." 19b/14-15.

eksil- Eksilmek. "Ammā vāhidliğıla nām-zede (12) olduğı-çün ne artar ve ne

eksilür ve ne bir 'aded birle mānend olur." 4a/11-12.

eksük Eksik. "Eger muķābelesinde 'aded vākī' olmasa ve bākī olursa (9) menķüşdan eksük olsa..." 9a/8-9.

elli Elli. "Ol bir kile yine hemān elli sāğardur" 44a/14.

elmās (Ar.) Elmas, değerli taş. "Elmāsuñ (7) bahāsı hođ altı yüz eflūri farz olunmış idi." 41b/6-7.

engüş (Fa.) Parmak (bk. barmak). "engüş" 44a/4.

erba'a (Ar.) Dört (krş. erbā'). "A'dād-ı erba'a-ı mütenāsibe beyānındadır." 3b/1.

erba'a-ı maķādīr-i mütenāsibe (Fa.) Dört orantılı miktarlar. "Bilgil ki cemī' mu'āmelāt (15) ve icārāt beyne'n-nās erba'a-ı maķādīr-i mütenāsibe üzerinedür ki (16) anlaruñ her ikisi bir cinsdendür." 34a/14-16.

durumunu belirtir. “Elmāsuḡ (7) bahāsı ḥod altı yüz eflūri farz olınmış idi.” 41b/6-7.

farz-ı evvel (Fa.) Birinci varsayılan. “ḥaṭā’-yı şānīyi farz-ı evvelūḡ nefesine ḍarb idüp...” 41a/10.

farz-ı şānī (Fa.) İkinci varsayılan. “ḥaṭā’-yı (2) evveli farz-ı şānīye ḍarb idüp...” 42a/1-2.

fāyide (<Ar. fā’ide) Fayda, yarar, kâr, kazanç (krş. fā’ide). “her beş dānesin altışar (8) akçaya bey’ idicek yigirmi akça fāyide itse...” 35a/7-8.

faẓl (Ar.) Fazla, çok (krş. faẓla, faẓlı). ““adedinūḡ mā-beyninden (3) faẓlına birden ziyāde olup birbirine ḍarb olındukda, (4) ḥāşılına ‘aded-i mustaṭīl dirler.” 5b/3.

faẓla (Ar.) Fazla, çok (krş. faẓl, faẓlı). “on iki (14) dirhem ile on sekiz

dirhemūḡ mā-beyninde olan faẓlaya ki altıdur” 37a/13-14.

faẓlı (Ar.) Fazla, çok (krş. faẓl, faẓla). “Eger şülüşūḡ sūdüsden ne miqdār faẓlı varduḡı bilmek maṭlūb (13) olınsa...” 24a/12.

ferd (Ar.) Tek sayı. “Eger tanşīf idecek ‘aded (13) ferd ise elbetde kesir gelmek lâzımdur.” 7b/12-13.

Fişağoras (Yun.) Pisagor, özel isim. “Ammā vāḥid ‘adedden (15) olmaduḡına ḥakīm büzürg Fişağoras ḳavli üzerine (16) bī-mişl olduḡı-çündür” 3b/14-16.

fūls (Ar.) Pul, akçe, mangır, bakır sikke. “fūls” 44a/4.

-G-

gel- Fazla gelmek. “...biḡ (15) üç yüz altmış birden ziyāde gelmeye.” 15b/14-15.

getür- Sadeleştirmek. “Pes bu nev‘de
tarīķ oldur ki şihāh kūsūrla baş idüp (7)
‘ameli yine hemān kūsūr ‘ameline
getürmek gerek.” 34a/6-7.

gevher (Fa.) İnci, değerli taş. “vardı bir
hocada üç dāne gevher-i bī-mişāl”
41a/12.

git(d)- Satılmak. “nışfı yāķūtun daķı
gitse çü biñ eflūriden” 41a/15.

gümüş Gümüş, değerli bir maden. “Bu
taķdīrce mezkūr gümüşün bahāsı beş
yüz (12) yigirmi üç aķça ve bir pul olur”
43b/11-12.

-H-

ħabbe (Ar.) Arpa tanesi ağırlığı,
ortalama 0,05 gr.dır. “Elli sāğarla (16)
cem‘ idicek toķsan üç sāğar yetmiş beş
ħabbe olur.” 44a/15-16.

ħadd (Ar.) Sınır, son. “merātibinūñ
ħaddi yokdur” 6a/3.

ħādī ‘aşr (Ar.) On birinci, sıra sayma
sayısı. “Bāb-ı ħādī ‘aşr: A‘dād-ı
müteşārike ve mütebāyine
beyānındadır.” 3a/7.

ħādī ‘işrūn (Ar.) Yirmi birinci, sıra
sayma sayısı. “Bāb-ı ħādī ‘işrūn:
Kūsūrun tefrīķi beyānındadır.” 3a/14.

ħāmis (Ar.) Beşinci, sıra sayma sayısı.
“Bāb-ı ħāmis: Şihāhun tefrīķi
beyānındadır.” 3a/3.

ħāmis ‘aşer (Ar.) On beşinci, sıra
sayma sayısı. “Bāb-ı ħāmis ‘aşer:
Kūsūrun ref‘i beyānındadır.” 3a/10.

ħāmis ‘işrūn (Ar.) Yirmi beşinci, sıra
sayma sayısı. “Bāb-ı ħāmis ‘işrūn:
Kūsūrun cezri beyānındadır.” 3a/17.

ħamle (Ar.) Adım, sefer, kez, kere.
“Ba‘dehū bir ħamlede daķı ide” 18a/12.

ḥamse esdās (Ar.) Altıda beş. “Ba’d-ez-
ān maḥrec taẓīf olup beşi ikiye nisbet
(10) idicek ḥāşıl-ı tañşīf iki şıḥāḥ ve
ḥamse esdās vāķı’ (11) olur” 25b/9-11.

ḥāne (Fa.) Basamak, bir sayıda sağdan
sola doğru her bir rakamın bulunduğu
yer. “Üç bin yedi yüz (6) elli şüretinde
yazup ‘aşerāt-ı ulūf ḥānesinde üç aķçayı
(7) daḥı yazarlar.” 43b/5-7.

ḥardal (Ar.) Bir hardal tanesinin
ağırlığında yani 0,000707 gr. olan
ölçüdür, metne göre bir hardal yüz
zerreye eşittir. “bir arpa yüz ḥardal ve
bir (17) ḥardalı yüz zerre dutarlar.”
21a/16-17.

ḥāric (Ar.) Çıkan, sonuç. “Pes her
birinüñ ḥāşıl-ı ḍarbından ḥāric ne vāķı’
(14) olursa anuñ ḥaķķı ol vāķı’ olur”
38b/13-14.

ḥāric-i kısmet (Fa.) Bölüm, bölme
işleminin öğelerinden biri. “Pes

birbirine kısmet idicek ḥāric-i kısmet on
iki aķça ve (8) nışf vāķı’ olur” 29b/7-8.

ḥāric-i kısmet-i şāliş (Fa.) Üçüncü
bölüm. “ḥāric-i (16) kısmet-i şāliş ki bir
ve nışfdur” 36a/15-16.

ḥāric-i kısmet-i şānī (Fa.) İkinci bölüm.
“...ya’nī ḥāric-i kısmet-i şānīyi daḥı
maḥfūza nisbet idicek (14) şülüşi vāķı’
olur.” 36a/13-14.

ḥāşıl (Ar.) Bir işlem sonucunda elde
edilen değer, ortaya çıkan sonuç. “saṭr-ı
(13) evvelde olanı saṭr-ı şālişe ḍarb
itdükde ḥāşıl kırk altıdan (14) ziyāde
olmaya.”

ḥāşıl-ı ḍarb (Fa.) Çarpım sonucu. “Ba’d-
ez-ān (12) her birinüñ mālaları fāyideye
ḍarb olunup ḥāşıl-ı ḍarb (13) maķşüm
tıtıla.” 38b/11-13.

ḥāşıl-ı nisbet (Fa.) Oran sonucu. “Pes
maḥfūzdan kırk (12) beşe nisbet viricek

ḥāşıl-ı nisbet şülüş eşmān vāķı (13) olur” 26b/11-13.

ḥāşıl-ı tanşîf (Fa.) İkiye bölmenin sonucu. “Ba’d-ez-ān mahrec taz’îf olup beşi ikiye nisbet (10) idicek ḥāşıl-ı tanşîf iki şihāḥ ve ḥamse esdās vāķı (11) olur” 25b/9-11.

ḥāşıl-ı taz’îf (Fa.) İki kat etmenin sonucu. “...bāķī kalan ikiye üçe nisbet idicek ḥāşıl-ı taz’îf bir şahîḥe (14) ve şülüşān olur” 25a/13-14.

ḥaşiv (Ar.) Zerrenin yüzde birine eşit olan ağırlık ölçüsü. “bir zerreyi yüz ḥaşiv (9) dutarlar.” 21a/8-9.

ḥāşiyeteyn (Ar.) İki taraf, bir sayının sağ ve sol tarafı, kendisinden bir önce ve bir sonra gelen sayılar. “Ammā el-‘aded-i nışf-ı (11) mecmū-ı ḥāşiyeteyn kavli üzerine...” 3b/10-11.

ḥaṭā (Ar.) Yanlış. “Eger mahfūza (3) muvāfık ise ḥoş ve illā ‘amelde ḥaṭā vāķı olmuştur.” 16b/2-3.

ḥaṭā-yı evvel (Fa.) Birinci yanlış. “Ba’d-ez-ān ḥaṭā-yı evveli farz-ı şānīnün (10) nefesine...” 41a/9-10.

ḥaṭā-yı şānī (Fa.) İkinci yanlış. “ḥaṭā-yı şānīyi farz-ı evvelün nefesine ḍarb idüp” 41a/10.

ḥaṭā-yı vāḥid (Fa.) Tek yanlış hesabı. “Pes ba’zı (16) mesā’il vardır ki ḥaṭā-yı vāḥidden ma’lūm olur” 40a/15-16.

ḥaṭā’yeyn (<Ar. ḥaṭā + eyn) Çift yanlış hesabı. “Bunun (5) mes’eleleri selef ḥaṭā’yeyn üslūb üzerine istiḥrāc iderler imiş.” 42b/4-5.

ḥaṭṭ (Ar.) Çizgi. “Pes yedinün üzerine bir ḥaṭṭ çeküp kalan üçü ḥaṭṭun üzerine (17) şebt iderler” 14a/16-17.

heft şümün (Fa. + Ar.) Sekizde yedi.
“Heft şümünün ne miqdār rub‘ olduğu
bilmek maṭlūb olınsa...” 23b/6.

heft tūs (Fa. + Ar.) Dokuzda yedi.
“...bākī kalan yediye (16) toḡuzdan
nisbet viricek bir şaḥīḥ ve heft tūs vākı
olur” 24b/15-17.

heşt tūs (Fa. + Ar.) Dokuzda sekiz.
“eger heşt tūs taẓīf (14) itmege maṭlūb
olınsa şūret-i kesir taẓīf olıcaḡ on altı
(15) olur.” 24b/13-15.

hıfz (Ar.) Akılda tutma, ezberleme.
“Pes bunun (11) her birini on dutup hıfz
iderler, elli olur.” 10b/10-11.

Hind Hint. “Maḡāle-i evvelī: Ehl-i
Hindün ḥisābları beyānındadır” 2b/15.

ḥisāb (Ar.) Hesap. “Bilgil kim ‘ilm-i
ḥisāb bir ‘ilmdür” 3b/6.

ḥişşe (Ar.) Pay. “Pes bu taḡdīrce (13)
‘Amruḡ ḥişşesin (14) yedi yüz otuz bir
aḡça...” 39b/12.

ḡums (Ar.) Beşte bir. “on (11) ikiden
daḡı se ḡumsuḡ nışfı ki ḡums ve nışf
ḡumsdur” 36b/10-11.

ḡums nışf (Ar.) Beşte birin yarısı. “...her
birine üç aḡça ve nışf ve ḡums nışf vākı
olur” 37b/16.

ḡumseyḡ (<Ar. ḡums + eyn) Beşte iki.
“Ba‘deḡ biri ve nışfı yine aḡa (3) nisbet
iderler ki ḡumseyḡ vākı olur” 38b/2-3.

ḡumseyḡ sub (Ar.) Otuz beşte iki. “Pes
ikiyi otuz (5) beşe nisbet idicek
ḡumseyḡ sub‘ı ḡaşıḡ olur ḡüve’l-
maṭlūb.” 32b/4-5.

ḡüsrān (Ar.) Zarar, ziyan. “eger her beş
dānesin altıya alup her yedi dānesin
sekize (5) bey‘ idicek yigirmi aḡça
ḡüsrān vākı olsa...” 35b/4-5.

-İ-

ıskāt (Ar.) Yok etme, atma, geçersiz sayma. “Bu takdīrce (9) dāhil olanları ıskāt olıcağ bākī kalanları bunlardır” 22b/8-9.

-İ-

icārāt (<Ar. çoğ. icāre) Kiralar, kiralamalar, gelirler. “Mu‘āmelāt ve icārāt beyānındadır.” 34a/14.

icāre (Ar.) Kira, gelir. “Bir şahış ayda altmış akçaya icāreye tıtilsa on dört (4) günde ne miqdār haqqı vākı‘ olur” 35a/3-4.

ihrāc (Ar.) Çıkarma, elde etme. “her gāh ‘aded-i şālīş ihrāc olındukda (17) bir miqdār bākī kalmaya.” 13b/16-17.

ihtisār (Ar.) Kısaltmak, basitleştirmek. “Bilgil ki hükemā’-i Hind-i [6a] (1) kitābet a‘dāda ihtisār murād

idindüklerinüñ mā-dünında vākı‘ olan...” 5b/17-6a/1.

iki İki. “Eyle olsa maḫsūmun ‘aleyh-i ahīr ki ikidür, iki ḥod (14) nıṣfuñ maḥrecidür.” 20a/13-14.

ikinci İkinci, sıra sayma sayısı. “Evvelkisine āḥād, ikincisine ‘aṣerāt, (5) üçüncisine mi‘āt dirler.” 6a/4-5.

incü İnci, değerli bir taş. “...cümle ne miqdār akçalık (9) incüdür ve ne miqdār incüdür?” 35a/8-9.

iplik(g) Zira‘ın alt birimlerinden bir uzunluk ölçüsü, metne göre parmağın yüzde birine eşittir. “ne miqdār iplik ve ne miqdār örümcek ipligi olursa (2) anları dahı yazarlar.” 44a/1-2.

işlāş (Ar.) Üçleme. “Meşelā altı ile şülüşi işlāş itmek maṭlūb olınsa...” 23a/4.

istihrāc (Ar.) Sonuç çıkarma, netice elde etme. “Lākin ka‘buñ eczā’sınıñ

maḥrecin istiḥrāc (10) itmekde ṭarīḵ
oldur ki..." 18a/9-10.

‘iṣrūn (Ar.) Yirminci, sıra sayma sayısı.
“Bāb-ı ‘iṣrūn: Kūsūruṅ cem’i (14)
beyānındadır.” 3a/13-14.

-K-

ka‘b (Ar.) Kūpkök. “Pes bu taḳdīrce
ikiye ka‘b dirler, ammā ba‘zlar ikiye dıl’
(9) ve sekize ka‘b dirler, ikisi daḥı bile
cāyızdır.” 5b/8-9.

ka‘b- ı āṣamm (Fa.) İrrasyonel kūpkökü.
“Ammā ka‘b-ı āṣamm olıcaḵ mālun
mīzānını ḥıfz idüp...” 18b/2.

ḵaftān (Fa.) Bir tür üst giysisi. “Sende
olan aḵḵanuṅ ḥumsın baḵa vir tā ki
bende olan aḵḵaya (7) zamm idüp
ḵaftānuṅ bahāsına virelüm.” 43a/6-7.

ḵā‘ide (Ar.) Kural. “nisbet ṭarīḵiyle
olan (4) ḵā‘ide budur ki on beşe altıyı
nisbet iderler ki ḥumseyñ olur.” 38a/3-4.

ḵal- Bir işlemdeñ sonra sayı artmak,
geriye sayı kalmak. “...tā şunḵa (4) deḡin
bir ḵala veyā ḵalmaya.” 20a/3-4.

ḵaṇṭār (Ar.) 56,452 kg aḡırlıḡı olan 44
okkalık bir aḡırlık ölçüsüdür,
Osmanlı’da kantar, her biri 176 dirhem
olan 100 lodra’ya eşittir. “ve daḥı bir
ḵaṇṭarı yüz lodra...” 21b/1.

ḵānūn (Ar.) Kural. “maḥşūş-ı
ma‘lūmātđan (8) ḵānūnla anı istiḥrāc
itmek ṭarīḵin bildürür.” 3b/7-8.

kebnī Üç boyutlu cisimlerden biri olup
bir tür kare prizmadır, metne göre üçün
üçle çarpılarak çıkan sonucun da ikiyle
çarpılmasıyla oluşan on sekiz sayısı
“kebnī üç boyutlu sayı”dır.

kemmiyyet (Ar.) Nicelik. “...ol şüretün
kemmiyyeti ma‘lūm olmaz.” 6a/13.

kem-ter (Fa.) En küçük. "...tarīki (5) oldur ki kem-ter 'aded ki anda rub' ola, ol dördür." 19b/4-5.

kenār (Fa.) Kenar. "ammā kenārda vāqı' olan 'adedi (5) taşīf itdükde kesir vāqı' olsa..." 8a/4-5.

kerre (Ar.) Kez, defa. "Meşelā yedinüñ şüreti 'aşerāt mertebesinde olsa yedi kerre (15) olur" 6a/14-15.

kesir (Ar.) Kesir (krş. kesr). "eger şüret-i kesirden ziyāde olursa şüret-i (3) kesre andan nisbet virürler" 25a/2-3.

kesr (Ar.) Kesir (krş. kesir). "Dördi (13) taşīf idüp şüret-i kesre sekizden nisbet virürler ki (14) se şümün vāqı' olur" 25b/12-14.

kesr-i muhavvel (Fa.) Dönüşecek olan kesir. "Tarīki dahı oldur ki şüret-i kesr-i muhavveli muhavvelün ileyhün (2) kesri mahrecine darb idüp hāşılı kesr-i muhavvelün mahrecinden (3) ziyāde

vāqı' olursa kesr-i muhavvelün mahrecine kısmet iderler ve illā (4) kesr-i muhavvelün mahrecinden aña nisbet virürler." 23b/1-4.

kesr-i tūs (Fa.) Dokuz kesir. "Pes bunun mā-dünında vāqı' olan a'dādı (7) buña nisbet itmelü olıcağ gāh kesr-i tūs'le ve gāh eczā'-y-ıla iderler." 31b/6-7.

keylece (Ar.) Genellikle kile olarak bilinen ve 1/20 müdd'e eşit olan hacim ölçüsü. "ve dahı bir müddi yigirmi keylece ve bir keyleceyi elli sāğar ve bir sāğarı yüz (14) habbe dutarlar." 21a/13-14.

kez Kere, defa. "Lā-cerem üç yüz otuz kez yüz bin dahı yetmiş altı (4) bin yüz altmış birün ka'bı üç yüz yigirmi bir vāqı' olur." 18a/3-4.

kırāt (Ar.) Miskalin yirmi dörtte biri kadar ve orta büyüklükteki beş arpa ağırlığında olan bir ağırlık ölçüsüdür,

genellikle dört habbeye eşittir ve ağırlığı 0,2004 gr.dır. “Ammā eger kırāt yigirmi olursa şūreti ki (3) yüz yigirmi beş olur.” 45a/2-3.

kırk Kırk. “Si’r-i şānīnūn musa’arına (11) ya’nī beşe darb olına ki ḥāşıl-ı darb kırk vāqı’ olur” 35a/10-11.

kısım (Ar.) Kısım, bölüm, parça. “Ammā munṭaka ve meftūḥa (6) olanlar daḥı dört kısmıdır” 20b/5-6.

kısmet (Ar.) Bölme, matematikte dört işleminden biri. “Ba’d-ez-ān on iki üzerine (6) kısmet iderler” 36a/5-6.

kısmet-i ğuremā (Fa.) Alacaklıların hissesinin bölüştürülmesi, miras paylaşımı hesabı. “Yigirmi tokuzuncı bāb: Kısmet-i ğuremā beyānındadır (6) ve bu üç nev’dür” 38b/5-6.

kıyās (Ar.) Karşılaştırma. “Pes girü kalanın (15) buña göre kıyās it.” 23a/14-15.

kıymet (Ar.) Değer. “la’l-i bī-hem-tāya kıymet ol olur bī-kīl u kāl” 41a/15.

kıymet-i elmās (Fa.) Elmasın değeri. “kıymet-i elmās ra’nā olur ol ey bī-miṣāl” 41a/16.

kile (Ar.) Osmanlı’da 20 okkalık, 25,656 kilogramlık bir tahıl ölççeği. “Ol bir kile yine hemān elli sāğardur” 44a/14.

kireh (Fa.) Osmanlı’da kumaş ölçümünde kullanılan bir uzunluk ölçüsü, metne göre arşının 1/32’sine eşittir. “Bu taḳdīrce bir kireh ki arşunun otuz (12) iki bölüğinden bir bölügidür” 21a/11-12.

kuvvet (Ar.) Kuvvet, güç. “ammā vāḥidde bir kuvvet (5) ve bir ḥaṣṣa daḥı vardır ki hīç bir ‘adedde yokdur.” 4a/4-5.

küçük Küçük. “Eger menḳūşun minhden nesne (5) qalmazsa menḳūşun

minhūn üzerine bir küçük haṭṭı çekerler”
9a/4-5.

kūsūr (<Ar. çoğ. kesr) Kesirler, sayının virgülden sonraki kesirli kısmı. “Fe-
emmā ṣiḥāḥla kūsurı ṣiḥāḥla kūsūra
nisbet itmekde ṭarīḫ (11) oldur ki
mensūbuḡ ṣiḥāḥın kūsurı maḥrecine
ḍarb idüp (12) kūsurı şüretin daḥı ḥāşıl-ı
ḍarba ziyāde itdükden şonra (13)
mensūbun ileyhūn kūsurı maḥrecine
daḥı ḍarb idüp mensūb (14) dutarlar.”
33a/10-14.

kūsūr-ı muzāfa (Fa.) Tamlamalı kesir.
“ve ammā kūsur-ı muzāfanuḡ (15)
maḥrecleri muzāfun maḥrecini muzāfun
ileyhūn maḥrecine ḍarb itmekden ḥāşıl
(16) olur.” 21b/14-16.

kūsūr-ı müfrede (Fa.) Basit kesirler.
“şülüş-i eczā’nuḡ maḥrecleri yine hemān
kūsūr-ı (13) müfrede maḥrecleridür
ki...” 21b/12-13

kūsūr-ı mükerrir (Fa.) Tekrarlı kesirler.
“Ammā kūsur-ı (11) mükerrirde şülüşān
ve şülüş erbā’...” 21b/10-11.

kūsūr-ı mürekkebe (Fa.) Birleşik
kesirler. “Ammā kūsur-ı mürekkebede
anlar ki müteşārikān (2) ve
mütedāhilāndur, nişf ve rub’ ve şümün
gibi.” 22a/1-2.

kūsūr-ı mütenevvi’a (Fa.) Çeşitli
kesirler. “Bil, şol vāḥid-i i’tibārīdür ki
[4b] (1) anı ṣiḥāḥ ve kūsur-ı mütenevvi’a
itmeklik mümkündür.” 4a/17-4b/1.

kūsūr-ı tis’a (Fa.) Dokuz kesir. “Pes bu
nev’ūn mā-dūnında vāḳı’ olan a’ḍāduḡ
(8) ba’zısı bunlaruḡ gibiye kūsur-ı tis’a
ile ve anlardan mürekkebe (9) olanlarla
kesir vāḳı’ olurlar” 30b/7-9.

kūsūr-ı tūs’ (Fa.) Dokuz kesir. “Fe-
emmā āşammiyye şol kesirlerdür ki (13)
maḥāricine kūsur-ı tūs’ ola ve anlardan
mürekkebe olanlarla muzāf (14)

olmazlar, illā ki lafz-ı eczā'-y-ıla muzāf olurlar.” 20b/12-14.

- L -

lā-cezr (Ar.) Kök olmayan. “...cānib-i yemīnden birine cezr, birine lā-cezr diyüp cezr (8) dinilene bir ‘alāmet iderler” 15a/7-8.

lā-kaʿb (Ar.) Küpkök olmayan. “...cānib-i yemīninden birine kaʿb ve birine lā-kaʿb diyü (12) kaʿb dinilene bir ‘alāmet iderler” 16b/11-12.

laʿl (Ar.) Kırmızı renkte değerli bir taş. “Lā-cerem yāqūta lāzım olan (6) yedi yüz yigirmi ve laʿle lāzım olan altı yüz kırk eflūri vāqıʿ olur” 42a/5-6.

levhī (Ar.) Üç boyutlu cisimlerden biri olup bir tür dikdörtgenler prizmasıdır, metne göre ikinin üçle çarpılarak çıkan sonucun da dörtle çarpılmasıyla oluşan yirmi dört sayısı “levhi üç boyutlu

sayı”dır. “Ammā levhī yigirmi dört (12) gibidür ki ikiyi üçe darb idüp hāşılın dörde (13) darb itmekden olur.” 5b/11-13.

lodra (Ar.) 176 dirheme eşit olan ve ağırlığı 564,432 olan bir ölçü birimi. “Pes lodranuñ şūreti (3) lodra ne miqdār ise yine hemān oldur.” 21b/2-3.

-M-

mā-bekā (Ar.) Geri kalan, arta kalan. “Mā-bekānuñ her birin on tut velī hıfz eylegil.” 10b/7.

maḍrūb (Ar.) Çarpılan, çarpma işleminin öğelerinden biri. “Pes maḍrūbuñ āḥādı muḥāzātına yaʿnī ḥaṭṭuñ taḥtına bir (10) sıfır yazup onuñ ‘aḳdin hıfz iderler.” 13a/9-10.

maḍrūbeyn (<Ar. maḍrūb + eyn) İki çarpılan, birbirine çarpılan iki sayıdan her biri. “Aşerāt-ı maḍrūbeyn mükerrer

veyā ğayr-ı mükerrer olmakdur.”
11a/11.

maḍrūbun fih (Ar.) Çarpan, çarpma işleminin öğelerinden biri (krş. maḍrūbun minh). “Ba‘dehū maḍrūbuñ ve maḍrūbun (8) fihūñ merātib-i ‘adedi ki cem‘an beş olur bir de tarḥ idicek dört (9) bākī kalur.” 11a/7-9.

maḍrūbun minh (Ar.) Çarpan, çarpma işleminin öğelerinden biri (krş. maḍrūbun fih). “Ba‘d-ez-ān maḍrūbuñ ‘aṣerātın ki yedi şūreti-(16)-dür maḍrūbun minhūñ āḥādında olan beşe ḍarb idicek otuz beş (17) olur.” 13a/15-17.

maḥāric (<Ar. çoğ. maḥrec) Paydalar. “Kūsūruñ maḥārici beyānındadır.” 21b/8.

maḥfūz (Ar.) akılda tutulan, ezberlenmiş olan. “yüz elli sekizūñ daḥı her birin on

tutıcak (11) maḥfūz biñ biş yüz seksen olur.” 12a/10-11.

maḥfūza (<Ar. müen. maḥfūz) Akılda tutulan, ezberlenmiş olan (krş. maḥfūza). “Pes her biri on dutıldığı (16) taḥdīrce maḥfūza biñ iki yüz altmış olur” 11b/15-16.

maḥrec(ç) (Ar.) Payda. “Zīrā ki nişfuñ maḥreci rub‘da ve rub‘uñ maḥreci şümünüñ maḥrecinde (4) dāḥıldır.” 22a/3-4.

maḥrec-i ‘aẓīm (Fa.) Büyük paydalı olan (kesir). “Meşelā (15) eger yüz otuz iki kaṅgı nev‘den idügi bilmek maṭlūb olınsa (16) kūsūrlardan maḥrec-i ‘aẓīm olan sūdüsüdür.” 31a/14-16

maḥrec-i ‘uẓmā (Fa.) En büyük payda. “Pes gerekdür ki ol ‘adedi maḥrec-i ‘uẓmāsı üzerine (7) kısmet ideler.” 31a/6-7.

maḳādīr (<Ar. çoğ. miḳdār) Miktarlar.
“Bilgil ki cemī‘ mu‘āmelāt (15) ve icārāt
beyne’n-nās erba‘a-ı maḳādīr-i
mütenāsibe üzerinedür ki (16) anların
her ikisi bir cinsdendür.” 34a/14-16.

maḳsūm (Ar.) Bölünen, bölme işleminin
öğelerinden biri. “Vaḳtā ki maḳsūm
maḳsūmun ‘aleyhden aḳall olsa (13) bu
taḳdīrce maḳsūma maḳsūmun ‘aleyhden
nisbet virürler.” 30a/12-13.

maḳsūmun ‘aleyh (Ar.) Bölen, bölme
işleminin öğelerinden biri (krş.
maḳsūmun ileyh, maḳsūmun minh).
“Ba‘dehū maḳsūmun ‘aleyhūñ āḫādına
ḍarb iderler (15) yine dört olur.” 14a/14-
15.

maḳsūmun ‘aleyh-i aḫīr (Fa.) Son bölen.
“Eyle olsa maḳsūmun ‘aleyh-i aḫīr ki
ikidür, iki ḥod (14) nişfuñ mahrecidür.”
20a/13-14.

maḳsūmun ‘aleyh-i evvel (Fa.) Birinci
bölen. “maḳsūmun ‘aleyh-i evvel ile
maḳsūmun ‘aleyh-i şānīyi (12) birbirine
ḍarb idicek ḥāşıl-ı ḍarb ‘aded-i şānīden
olur” 31a/11-12.

maḳsūmun ‘aleyh-i şānī (Fa.) İkinci
bölen. “maḳsūmun ‘aleyh-i evvel ile
maḳsūmun ‘aleyh-i şānīyi (12) birbirine
ḍarb idicek ḥāşıl-ı ḍarb ‘aded-i şānīden
olur” 31a/11-12.

maḳsūmun ileyh (Ar.) Bölen, bölme
işleminin öğelerinden biri (krş.
maḳsūmun ‘aleyh, maḳsūmun minh).
“Biri oldur ki maḳsūm ile (5) veyā
maḳsūmun ileyh ile şihāḥdan olmaya.”
27b/4-5.

maḳsūmun minh (Ar.) Bölen, bölme
işleminin öğelerinden biri (krş.
maḳsūmun ‘aleyh, maḳsūmun ileyh).
“biri dahı oldur ki yalnız şihāḥ
maḳsūmun minh ola.” 29b/13.

māl (Ar.) Hesap işlemlerinde kullanılan miktar, para. “Līkin mālđan biñ üç yüz altmış iki bākī qalır” 16a/8.

māl-ı maṭlūb (Fa.) İstenen miktar. “Pes biri birine (15) kısmet idicek ḥāric-i kısmet dört ve nısf vākı’ olur ki (16) māl-ı maṭlūb budur.” 40b/14-16.

māl-ı meḥūl (Fa.) Bilinmeyen miktar. “Māl-ı meḥūle üç aqça ziyāde idicek üç gendü kadar olsa, (10) pes māl-ı meḥūl ne miqdār olur?” 42a/9-10.

māl-ı mefrūz (Fa.) Varsayılan miktar. “māl-ı mefrūzuñ neticesi daḥı (4) maḫsūmun ‘aleyh tutilup kısmet olına ki ḥāric-i kısmet (5) māl-ı maṭlūb vākı’ olur.” 40b/3-5.

mālī (Ar.) Tam kare, her sayının kendisiyle çarpımının sonucu. “gāh olur ki (17) dörde mālī ve muḫābelesine şey’ dirler.” 5a/16-17.

manḫur Osmanlı’da kullanılmış bakır sikke, mangır. “Bu taḫdīrce zıkr olan altunuñ [45a] (1) bahāsı üç yüz toḫsan sekiz aqça ve yetmiş beş manḫur ya’nī se (2) rub’ vākı’ olur.” 44b/17-45a/2.

maṭlūb (Ar.) Bulunmak istenen, talep edilen. “İmdi kūsūr-ı tis’anuñ maḥreci maṭlūb olınsa bundan aqşar (17) ve eshel ṭarīḫ yoḫdur ki cemī’-i maḥārice naḫar olına.” 22a/16-17.

meblaḡ (Ar.) Hesap işlemlerinde kullanılan miktar, para. “...maḥrece meblaḡı ya’nī altıya sekseni ḍarb idüp maḫsūm (4) tūtalar ki dört yüz seksen vākı’ olur” 40a/3-4.

meḥūl (Ar.) Bilinmeyen miktar (krş. meḥūle). “Meḥūl farz olınsa (8) altıyı ona ḍarb idicek ki altmış olur.” 19a/7-8.

meḥūle (<Ar. muen. meḥūl) Bilinmeyen miktar (krş. meḥūl). “Bilgil kim ‘ilm-i ḥisāb bir ‘ilmdür; a’dād-ı

mechûle-(7)-den her kâğı ‘aded olursa...” 3b/6-7.

mecmû‘ (Ar.) Toplam, bütün, hepsi. “Ba‘d-ez-ân ‘adedinüñ merâtib-i ‘adedini cem‘ idüp (2) mecmû‘ından birin tarh iderler.” 11a/1-2.

mecmû‘-ı evvel (Fa.) Birinci toplam. “Buña mecmû‘-ı evvel ve hem [42a] (1) maḫsûmun ‘aleyh dirler.” 41b/17

mecmû‘-ı şānī (Fa.) İkinci toplam. “Buña daḫı mecmû‘-ı şānī (4) ve hem maḫsûm dirler.” 42a/3-4.

meczûr (Ar.) Tam kare, her sayının kendisiyle çarpımının sonucu. “...meczûrun (17) mīzânın görüp ḥıfz iderler.” 16a/16-17.

medḥûl (Ar.) Bir sayının diğ̈er bir sayıyı içermesi durumunda küçük paydalı sayıyı içeren büyük paydalı sayı. “...dāḫili ıṣḫāṭ idüp medḥûlün maḥreci (2) ile iktifā’ olına.” 22b/1-2.

meftûḥ (Ar.) Rasyonel sayı (krş. meftûḥa). “Bunların gibiye munṭaḫ dirler ve (6) meftûḥ daḫı dirler” 30b/5-6.

meftûḥa (<Ar. müen. meftûḥ) rasyonel sayı (krş. meftûḥ). “Ammā munṭaḫa ve meftûḥa (6) olanlar daḫı dört kısımdır” 20b/5-6.

mek‘ab (<Ar. muka‘ab) Üç boyutlu cisimlerden biri, küp, metne göre ikinin ikiyle çarpılarak çıkan sonucun da yine kendisiyle yani ikiye çarpılmasıyla oluşan sekiz sayısı “küplü sayı”dır. “Ammā mek‘ab sekiz gibidür...” 5b/-6.

meksûr (Ar.) Kesir hâline gelmiş, kesrolunmuş. “bundan murād bir miḫdār ‘aded-i şaḥīḥi meksûr itmekdür.” 23a/1.

menḫûş (Ar.) Çıkan, çıkarma işleminin öğelerinden biri. “menḫûşun şûreti ki on birdür” 26a/13.

menḫûşun minh (Ar.) Eksilen, çıkarma işleminin öğelerinden biri. “Eger

menkūşun minhden nesne (5) kalmazsa
menkūşun minhün üzerine bir küçük
ḥaṭṭ çekerler” 9a/4-5.

mensüb (Ar.) oranlanan, oranlama
işleminin öğelerinden biri. “...kesri
şūreti üzerine ziyāde olunup mensüb (3)
dutıla.” 33a/2-3.

mensübun ‘aleyh (Ar.) Orantılanan,
oranlama işleminin öğelerinden biri
(krş. mensübun ileyh). “Ammā bu
kıyāsa mensübun ‘aleyh istiḥrāc (10)
itmenün ṭarīķi oldur ki...” 16a/9-10.

mensübun ileyh (Ar.) Orantılanan,
oranlama işleminin öğelerinden biri
(krş. mensübun ‘aleyh). “...mensübun
ileyh altıya rāci‘ olur.” 32a/11.

menzil (Ar.) Basamak, bir sayıda sağdan
sola doğru her bir rakamın bulunduğu
yer. “...ol (13) menzilün isimler-i-y-ile
zıkr olmayınca ol şūretün kem<m>iyyeti
ma‘lūm olmaz.” 6a/12-13.

merātib (<Ar. çoğ. mertebe)
Basamaklar. “Pes maḵsūmun merātibi
i‘tibārensüz (7) cānib-i yesārinden ibtidā
iderler” 14a/6-7.

mertebe (Ar.) Basamak, bir sayıda
sağdan sola doğru her bir rakamın
bulunduğu yer. “İki mertebe cānib-i
yemīne (12) naḵl olına ki şūreti budur”
17a/11-12.

mertebe-i āḥād (Fa.) Birler basamağı.
“Ammā ḥāşıl-da mertebe-i āḥād vāķı‘
olmayup ‘aşerāt (11) vāķı‘ olursa...”
8b/10-11.

mertebe-i ‘aşerāt (Fa.) Onlar basamağı.
“eger ḥāşıl-da (9) mertebe-i ‘aşerāt vāķı‘
olmasa...” 8b/8-9.

mertebe-i evvel (Fa.) Birinci basamak.
“Meşelā yedinün (6) ‘aḳdi yine yedidür
ve yetmişün daḥı yine yedidür ki
mertebe-i evvelde (7) anuḡ ismi olur”
6b/5-7.

مرتبه-i mi'āt (Fa.) Binler basamağı. “eger mertbe-i mi'ātda vāqı' olsa yedi kerre yüz olur.” 6a/15.

mesā'il (<Ar. çoğ. mes'ele) Meseleler, problemler. “Buña beñzer mesā'ilde tarīk küllī oldur ki...” 42a/12.

mesā'il-i müteferrika (Fa.) Karışık problemler. “Mesā'il müteferrika beyānındadır.” 42a/8.

mes'ele (Ar.) Mesele, problem. “Bunun (5) mes'eleleri selef haṭā'yeyn üslüb üzerine istihrāc iderler imiş.” 42b/4-5

metā' (Ar.) Kazanç sağlanan mal, ticaret malı. “Bunı daḥı metā'a virelüm, inşā'allāh qarārgāhda (11) varup metā'lar şatılacak...” 39a/10-11.

mezīd (Ar.) Artırılan, toplama işleminin öğelerinden biri. “Tarīki daḥı oldur ki (3) mezīdle mezīdün 'aleyh bir yere şebt iderler.” 8b/2-3.

mezīdün 'aleyh (Ar.) Artan, toplama işleminin öğelerinden biri. “bu 'amelün mīzānı huşūşında mezīdle mezīdün 'aleyhün (16) mīzānların cem' idüp ḥāşılun mīzānın görürler.” 8b/15-16.

mezkr (Ar.) Bahsedilen, sözü edilen, zikr olunan. “Bu taḳdīrce mezkūr gümüşün bahāsı beş yüz (12) yigirmi üç akça ve bir pul olur.” 43b/11-12.

mi'āt (<Ar. çoğ. mi'e) Yüzler. “Pes maḥsūmun merātibi i'tibārensüz (7) cānib-i yesārinden ibtidā iderler ya'nī mi'ātına naẓar iderler.” 14a/6-7.

mi'āt-ı ulūf (Fa.) Yüz binler. “...ve mi'ātına mi'āt-ı ulūf dirler.” 6a/11.

mikdār (Ar.) Miktar, değer. “Pes bir mikdār 'adedi bir mikdār 'adede nisbet itmek (11) maṭlūb olınsa...” 30b/10-11.

misāḥa (Ar.) Yerin alanını ölçme (krş. misāḥat). “İlm-i misāḥa 'misāḥat-ı zemīn-i peymūden' beyānındadır” 2b/8.

misāḥat (Ar.) Yerin alanını ölçme (krş. misāḥa). “İlm-i misāḥa ‘*misāḥat-ı zemīn-i peymūden*’ beyānındadır” 2b/8.

mişāl (Ar.) Örnek. “Mişāl: Eger rub‘ı (17) üçe ḍarb itmek maṭlūb olınsa” 27a/16-17.

mişḳāl (Ar.) Osmanlı’da 1,5 dirhem yani yirmi dört kırata eşit olan ve 4,810 gr. eden bir ağırlık ölçüsü. “Pes āḥir su’ālün cinsi ki biş mişḳāldır.” 34b/14.

mişl (Ar.) Kat. “...ol bāḳīyi zamm idicek ‘aded-i evvelün mişli vāḳı’ ola.” 14a/3.

mi’yār (Ar.) Ölçü. “Meşelā (11) on mi’yār olup gendü nefsine kısmet olsa...” 38a/10-11.

mīzān (Ar.) Sağlama, yapılan işlemin doğru olup olmadığını anlamak için uygulanan diğer işlem. “...ol bāḳī kalanun dahı mīzānı buña zamm olunup (5) cümlesinün mīzānı görile.” 18b/4-5.

mu’āmelāt (<Ar. çoğ. mu’āmele) İşlemler. “Mu’āmelāt ve icārāt beyānındadır.” 34a/14.

muḥālif (Ar.) Zıt, karşıt, aykırı. “Aşerāt-ı maḍrūbeyn mükerrer olsa müsāvī veyā muḥālif olmaḳdan ḥālī (9) degüldür.” 11b/8-9.

muḥāsib (Ar.) Muhasebeci. “nāmını itdi muḥāsib görmedi gerd-i melāl” 41b/1.

muḥavvel (Ar.) Dönüşecek olan (kesir). “Ba’d-ez-ān üç yüz toḳsan ikiyi muḥavvelün maḥreci (5) üzerine ya’nī otuza kısmet iderler” 24a/4-5.

muḥavvelün ileyh (Ar.) Dönüştürülecek olan (kesir). “Pes otuzı muḥavvelün ileyhün maḥrecine ya’nī dörde (2) ḍarb iderler yüz yigirmi vāḳı’ olur.” 24a/1-2.

muḥāzāt (Ar.) Parelel olma, aynı hizada olma. “Pes maḍrūbuñ āḥādı muḥāzātına ya’nī ḥaṭṭun taḥtına bir (10) şıfır yazup onun ‘aḳdin ḥıfz iderler.” 13a/9-10.

muḥāzī (Ar.) Paralel, aynı hizada olan.

“Şöyle-ki āḥād āḥādına (4) ve ‘aşerāt ‘aşerātına ve mi’āti mi’ātına ve ulūf ulūfına muḥāzī (5) vāqı‘ ola.” 8b/3-5.

muḳābele (Ar.) Karşı, karşılık. “Bāḳīsin menḳūşuṅ muḳābelesinde olan şıfruṅ üzerine...” 9a/17.

muḳābil (Ar.) Karşı karşıya olan, karşılıklı. “İki ‘aded ki biri birine muḳābildür” 19a/4.

munṭaḳ (Ar.) Rasyonel sayı. “Bunların gibiye munṭaḳ dirler” 30b/5.

munṭaḳa (<Ar. muen. munṭaḳ) Rasyonel sayı. “Ammā munṭaḳa ve meftūḥa (6) olanlar daḥı dört kısımdur” 20b/5-6.

murabba‘ (Ar.) Tam kare, her sayının kendisiyle çarpımının sonucu. “Ammā murabba‘ dört gibidür ki ikiyi ikiye ḍarb itmekden ḥāşıl olur.” 5a/14.

musa‘ar (Ar.) Fiyatlandırılmış ürün.

“Musa‘ar daḥı şol şey’dür ki anuṅ üzerine narḥ olur” 34b/3.

musatṭaḥa (<Ar. muen. musatṭaḥ) Düzlem hâlinde bulunan, iki boyutlu. “Ammā musatṭaḥa (13) üç nev‘dür.” 5a/12-13.

mustaṭīl (Ar.) Dikdörtgen. “Ammā mustaṭīl on gibidür ki (2) ikiyi beşe ḍarb itmekden olur” 5b/1-2.

muṭābıḳ (Ar.) Uygun. “Muṭābıḳ olmak ḥod nādir vāqı‘ olur.” 40a/14.

muwāfaḳat (Ar.) İki sayının ortak bölenlerinin olması durumu, uygunluk. “Meşelā rub‘la südüsün maḥreclerinde muwāfaḳat nışfdur.” 22a/8.

muwāfıḳ (Ar.) Uygun. “Eger muwāfıḳ (17) ise ḥoş ve-illā felā.” 8b/16-17.

mużāf (Ar.) Tamlanan kesir. “Anuṅ içün ki anlar sekize mużāf olmışlardır” 20b/3.

mużāfa (<Ar. muen. mużāf) Tamlamalı (kesir). “ve ammā kūsūr-ı mużāfanuñ (15) maḥrecleri...” 21b/14-15.

mużāfun ileyh (Ar.) Tamlayan kesir. “mużāfuñ maḥrecini mużāfun ileyhüñ maḥrecine ḍarb itmekden ḥāşıl (16) olur.” 21b/15-16.

mübāyenet (Ar.) Aykırılık, zıtlık. “eger bir maḥrecle bir maḥrecüñ mübāyenetü (4) varsa birinüñ maḥreci birinüñ maḥrecine ḍarb ideler, nitekim zıkr (5) olındı.” 22b/3-5.

mücennes (Ar.) Paydaları eşitlenmiş. “...ol mücennes kesri (16) kesrün şüreti yerine dutarlar.” 26b/15-16.

mücesseme (Ar.) Eni ve derinliği olan, üç boyutlu cisim. “Ammā mücesseme dört nev‘dür” 5b/4.

müdd (Ar.) Elli şinik ve yirmi kileye eşit olan, ağırlığı buğdayda 513,12 kg olan bir tahıl ölçeğidir. “On beş (9)

müdd olan beş kile ve üç buçuñ şinik buğdayuñ her müddi yüz elli beşer (10) akçaya olınca” 44a/8-10.

müfred (Ar.) Basit kesir. “Bilgil ki kūsūruñ müfredde nışfuñ (9) maḥreci ikidür” 21b/8-9.

müfredāt (<Ar. çoğ. müfred) Basit (çarpma). “ammā ḍarb-ı müfredāt daḥı iki nev‘dür” 10a/13.

müfrede (<Ar. muen. müfred) Basit (kesir). “Müfrede didükleri nışf (8) ve şülüş ve rub‘ ve ḥums ve...” 20b/7-8.

mükerrer (Ar.) Tekrarlı. “Aşerāt-ı maḍrübeyn mükerrer veyā ğayr-ı mükerrer olmaḥdur.” 11a/11.

mükerrir (Ar.) Tekrar eden, tekrarlı. “Ammā kūsūr-ı (11) mükerrirde şülüşān ve şülüş erbā‘ ve ḥumseyne...” 21b/10-11.

mükerrire (<Ar. muen. mükerrir) Tekrar eden, tekrarlı. “mükerrire daḥı şülüşān ve şelāşet-i erbā‘...” 20b/9.

münkaṭı' (Ar.) Karekökü tam olarak çıkan sayı. "Nev'-i evvel oldur ki kūsūr yalnız ola ve şūretinūḡ (8) cezri münkaṭı' daḡı ola." 33b/7-8.

mürekkeb (Ar.) 1. Bileşik. "...anlardan mürekkeb (9) olanlarla kesir vāḡı' olurlar" 30b/8-9. 2. Bir sayının karesi. "'aded-i evvel-i ferd üçdür, mürekkebi tokuzdur." 4b/7.

mürekkebāt (<Ar. çoḡ. mürekkeb) bileşikler. "Ammā ḡarb-ı mürekkebāt daḡı (11) iki nev'dür" 11a/10-11.

mürekkebe (<Ar. müen. mürekkeb) bileşik. "...anlardan mürekkebe olanlarla muzāf (14) olmazlar" 20b/13-14.

müsāvī (Ar.) Eşit, denk. "Çünkü (7) şūret-i kesre müsāvīdür bir şahīḡ olur" 25a/6-7.

müşemmen (Ar.) Değer biçilmiş ürün. "müşemmen müşterī aldığı şey'dür." 34b/5.

müşāreket (Ar.) Ortaklık. "Bilgil ki dükeli a'dād biri biri-y-ile müşāreketden ve (14) mübāyetden ḡālī degüldür." 19b/13-14.

müşterā (Ar.) Satın alınmış şey. "Bilgil ki 'aded-i müşterā zevc (10) olsa maḡrecden ebedā birin naḡş iderler" 43a/9-10.

müşterek (Ar.) Ortak. "İmdi bu taḡdīrce yüz otuz iki ma'lūm oldu-ki (5) müşterek nev'inden imiş" 31b/4-5.

müşterī (Ar.) Alıcı, satın alan kişi. "şemen müşterī olan kimesne aldığı şey'ün şāḡibine müşterī anı (5) edā ider" 34b/4-5.

mütebāyinān (<Ar. çoḡ. mütebāyin) Aykırı sayılar, aralarında ortak bölen olmayan sayılar. "Eger bāḡī ḡalursa anlara daḡı mütebāyinān (5) dirler" 20a/4-5.

mütebāyine (<Ar. mülen. mütebāyin)
Aykırı sayı, aralarında ortak bölen olmayan iki sayı. “Ammā mütebāyine iki ile (9) üç ve üçle beş gibidür” 5a/8-9.

mütedāhilān (<Ar. çoğ. mütedāhil)
Birbirine tam bölünen, aralarında girişkenlik olan sayılar. “Ammā kūsūr-ı mürekkebede anlar ki müteşārikān (2) ve mütedāhilāndur” 22a/1-2.

mütedāhilat (Ar.) Girişkenlik, denklik, iki sayının birbirine tam bölünmesi. “...bunların gihinüñ mā-beynlerinde ne (10) muvāfaqat ve ne mütedāhilat vardır.” 5a/9-10.

mütedāhile (Ar. mütedāhil) Denk sayılar, birbirine tam bölünen, girişken iki sayıdan her biri. “Ammā mütedāhile iki ile dört (5) gibi dördle sekiz gibi...” 5a/4-5.

müteferrika (<Ar. mülen. müteferrik)
Karışık, dağınık. “Mesā’il-i müteferrika beyānındadır.” 42a/8.

müteḥābbe (Ar.) Dost sayılar, biri artık diğeri eksik olan iki sayıdan artık sayının parçaları toplandığında eksik sayıya eşit olursa bu iki sayı dost sayılardır. “Ammā müteḥābbe iki yüz yigirmi ile iki yüz [5a] (1) seksen dört gibidür” 4b/17-5a/1.

mütenāsibe (<Ar. mülen. mütenāsib)
Orantılı. “Bilgi ki a’dād-ı mütenāsibe didükleri dört (7) ‘adeddür” 18b/6-7.

mütenevvi’a (<Ar. mülen. mütenevvi)
Çeşitli, türlü. “Bil, şol vāḥid-i i’tibārīdür ki [4b] (1) anı şihāḥ ve kūsūr-ı mütenevvi’a itmeklik mümkindür.” 4a/17-4b/1.

mütesāwī (Ar.) Birbirine eşit olan. “Bilgi ki her ne vakt (17) bir şahīḥi

eczā'-ı mütesāviye ile teczi'e eyleseler..." 20a/16-17.

mütesārikān (<Ar. çoğ. mütesārik) Ortak sayılar, hem birbiriyle denk hem de birbirine uygun olan sayılar. "...anlar ki mütesārikān ve mütevāfıkāndur, (6) rub' ve sūdüs ve 'öşr gibi." 22a/5-6.

mütesārike (<Ar. müen. mütesārik) Hem birbiriyle denk hem de birbirine uygun olan iki sayıdan her biri. "Ammā mütesārike yine hemān anlardır ki..." 5a/7.

mütevāfıka (<Ar. müen. mütevāfık) Uygun sayılar, ortak bölenleri olan iki sayıdan her biri. "Ammā mütevāfıka iki ile altı gibidür" 5a/3.

mütevāfıkān (<Ar. çoğ. mütevāfık) Ortak bölenleri olan sayılar. "eger bākī kalmaya muvāfık olursa anlara mütesārikān ve mütevāfıkān (7) dirler" 20a/6-7.

mütevālī (Ar.) Art arda gelen, ardışık. "neşv-i (16) taz'if-i mütevālī ki dirler böylecedür" 6b/15-16.

müvecceh (Ar.) "Ammā a'mālinün tarīkleri maḥallinde inşā'allāh (7) 'ale'l-infirād zıkr olinsa mechüle ve müvecceh." 21b/6-7.

-N-

nākış (Ar.) Eksik. "Fe-emmā netice-i māl-ı maṭlūbdan bir ḥaṭā' (8) zāyid ve biri nākış olsa..." 41a/7-8.

nākışa (<Ar. müen. nākış) Eksik sayı, parçalarını toplayınca kendisinden az olan sayı. "Ammā nākışa (15) dört gibidür ki eczā'sın cem' idicek..." 4b/14-15.

naķş (Ar.) Çıkarma, eksiltme, matematikte dört işlemde biri. "Yetmiş beşden altmış beşi naķş iderler" 36b/16.

narḥ (Fa.) Etiket fiyatı. “Pes (2) si‘r didükleri şol şemen-i muḳarrerdür ki bir nesnenün üzerine narḥ vāḳı‘ (3) olur.” 34b/1-3.

nesne Şey, varlık, sayı. “Saṭr-ı şānīden naḳş (2) idicek bāḳī nesne ḳalmaz” 16a/1-2.

netīce (Ar.) Sonuç. “Ba‘d-ez-ān farz olan toḳuzı māl-ı maṭlūbuḡ (13) netīcesi ki yigirmi birdür” 40b/12-13.

netīce-i māl-ı maṭlūb (Fa.) İstenen miktarın sonucu. “İki ḥaṭā‘ daḡı netīce-i māl-ı maṭlūbdan zāyid veyā nāḳış olsa...” 41a/1.

netīce-i māl-ı mefrūz (Fa.) Varsayılan miktarın sonucu. “Pes ol ḳırḳ ikiyi maḳsūmun ‘aleyh ṭutarlar ki netīce-i māl-ı (12) mefrūzdur.” 40b/11.

nev‘ (Ar.) Tür, çeşit, sınıf. “Ammā ḍarb-ı mürekkebāt daḡı (11) iki nev‘dür” 11a/10-11.

nev‘-i evvel (Fa.) Birinci tür. “Nev‘-i evvel oldur ki iki cānibde bile (11) şihāḥdan nesne olmaya, kūsūrı kūsūra nisbet itmek gibi.” 31b/10-11.

nev‘-i şāliş (Fa.) Üçüncü tür. “Nev‘-i şāliş: Eger (12) şihāḥ bir cānibde vāḳı‘ olursa...” 29a/11-12.

nev‘-i şānī (Fa.) İkinci tür. “Nev‘-i şānī: Eger iki cānibden bile şihāḥ vāḳı‘ (12) olursa...” 28a/11-12.

nışf (Ar.) Yarım, ikide bir. “...ḳıymetlü olanların cümlesinün nışfın aḡz idüp ḥıfz iderler.” 36b/6.

nışf ḡums (Ar.) Beşte birin yarısı. “on dörtten (13) daḡı ḡums ve nışf ḡums aḡz iderler...” 36b/12-13.

nışf ‘öşr (Ar.) Onda birin yarısı. “Pes yigirmi üçe altmışdan nisbet viricek (4) şülüş ve nışf ‘öşr vāḳı‘ olur” 24b/3-4.

nışf rub‘ (Ar.) Dörtte birin yarısı. “Pes bu taḳdīrce sekizden dörde (12) nisbet

diyücek hâşıl-ı nisbet nısf rub' vâkı' olur" 23b/11-12.

nısf sub' (Ar.) Yedide birin yarısı. "Birbirine kısmet idicek (7) hâric-i kısmet iki şihâh, sub' ve nısf sub' vâkı' olur" 28b/6-7.

nısf sūdüs (Ar.) Altıda birin yarısı. "...iki dirhem (3) ve nısf sūdüs dirhem olur" 37b/2-3.

nısf şümün (Ar.) Sekizde birin yarısı. "Birbirine nisbet idicek şümün ve nısf şümün hâşıl olur fe'fhem." 30a/8.

nısf şümün 'öşr 'öşr (Ar.) Sekiz yüzde birin yarısı. "...ve nısf şümün 'öşr 'öşr vâkı' olur." 44a/8.

nısf tūs' (Ar.) Dokuzda birin yarısı. "Birbirine nisbet (9) idicek rub' ve nısf tūs' hâşıl olur" 33a/8-9.

nısfıyyet (Ar.) Yarımlık. "Bu taqdırce bu iki 'adedün muvâfıķı nısfıyyetle (15) vâkı' olur" 20a/14-15.

nışflıg (Ar.+T.) Yarımlık. "Ammā mütevâfıķa iki ile altı gibidür ki (4) biri birine muvâfaķatları nışflıgıdadur." 5a/3-4.

nice Ne kadar, kaç. ". Bu zıkr olan a'dād bir nice nev'dür" 4b/10.

niçe Birçok, pek çok. "niçe kimesneler bu 'ilme şürü' itdükde..." 2a/1.

nīm çār yek (Fa.) Dörtte birin yarısı. "seksen beş buçuķ arşün ve (14) ve çār yek ve nīm çār yek ve rub' çār yek ve kireh pāre vala ki..." 43b/13-14.

nisbet (Ar.) Oran, oranlama. "Pes (12) biri altıya nisbet idicek sūdüs hâşıl olur hüve'l-maṭlūb." 32a/11-12.

noķşān (Ar.) Eksik. "Kāngı 'adeddür ol 'aded ki anuṅ rub'ı gendüden noķşān (4) idicek on beş bākī kalsa?" 19b/3-4.

-O-

on On. “Pes bunun (11) her birini on dutup hıfz iderler, elli olur.” 10b/10-11.

on altıncı On altıncı, sıra sayma sayısı. “On altıncı bāb: Kūsūruḡ taḥvīli (16) beyānındadır” 23a/15-16.

on beşinci On beşinci, sıra sayma sayısı. “On beşinci bāb: (8) Kūsūruḡ refi beyānındadır” 23a/7-8.

on birinci On birinci, sıra sayma sayısı. “On birinci bāb: A’dād-ı müteşārike ve mütebāyine (13) beyānındadır.” 19b/12-13.

on dördüncü On dördüncü, sıra sayma sayısı. “On (17) dördüncü bāb: Kūsūruḡ tecnīsi beyānındadır” 22a/16-17.

on ikinci On ikinci, sıra sayma sayısı. “On ikinci bāb: (16) Kūsūruḡ ta’rīfi ve keyfiyyet-i vaşfi beyānındadır.” 20a/15-16.

on sekizinci On sekizinci, sıra sayma sayısı. “On sekizinci bāb: Kūsūruḡ taẓ’īfi beyānındadır.” 24b/5.

on toközuncu On dokuzuncu, sıra sayma sayısı. “On toközuncü bāb: (15) Kūsūruḡ tanşīfi beyānındadır.” 25a/14-15.

on üçüncü On üçüncü, sıra sayma sayısı. “On üçüncü bāb: (8) Kūsūruḡ maḥārici beyānındadır.” 21b/7-8.

on yedinci On yedinci, sıra sayma sayısı. “On yedinci bāb: (7) Kūsūruḡ tefāşīli beyānındadır” 24a/6-7.

onuncu Onuncu, sıra sayma sayısı. “Onuncü bāb: A’dād-ı erba’a-ı (6) mütenāsibe beyānındadır.” 18b/5-6.

otuz Otuz. “Pes otuzı muḥavvelün ileyhüḡ maḥrecine ya’nī dörde (2) ḍarb iderler yüz yigirmi vāḳı’ olur.” 24a/1-2.

otuzuncu Otuzuncu, sıra sayma sayısı. “Otuzuncü bāb: Ḥaṭā’-yı vāḥid ve ḥaṭā’yeyn beyānındadır.” 40a/10.

-Ö-

örümcek ipligi İpliğin yüzde birine eşit olan bir uzunluk ölçüsü. “...ne miqdār örümcek ipligi olursa (2) anları dahı yazarlar.” 44a/1-2.

‘öşr (Ar.) Onda bir. “On (11) beşün sūdüsün ve ‘öşrin aḥz idicek” 36a/10-11.

‘öşr esdās (Ar.) Altmışda bir. “Eger şümüneynle aḥmās ve ‘öşr esdāsuḡ ne miqdār rub‘ olduḡı” 23b/16.

‘öşr ‘öşr (Ar.) Yüzde bir. “...‘öşr ‘öşr ve nişf ‘öşr ‘öşr (8) ve nişf şümün ‘öşr ‘öşr vāḡı‘ olur.” 44a/7-8.

-P-

pāre (Fa.) Parça. “Pes bir aḡça altı pāre idüp nişf (16) ile üç sūdüsdür.” 37a/15-16.

penc sūdüs (Fa.) Altıda beş. “eger penc sūdüsü taẓ‘īf (11) itmek maṭlūb olınsa...” 25a/10-11.

peşīz (Fa.) Akçe, pul, mangır. “peşīz” 44b/17.

peymūden (Fa.) Ölçmek. “İlm-i misāḡa ‘misāḡat-ı zemīn-i peymūden’ beyānındadır” 2b/8.

pirī (Fa.+Ar.) Üç boyutlu cisimlerden biri olup bir tür kare prizmadır, metne göre üçün üçle çarpılarak çıkan sonucun da dörtle çarpılmasıyla oluşan otuz altı sayısı “pirī üç boyutlu sayı”dır. “Ammā pirī otuz altı gibidür ki üçü üçe ḡarb idüp ḡāşılın dörde ḡarb itmekden olur.” 5b/11.

pul (Fa.) Osmanlıda kullanılmış küçük bakır sikke. “Bu taḡdīrce bir puluḡ şūreti böylece vāḡı‘ olur” 21a/9.

-R-

rābi‘ (Ar.) Dördüncü, sıra sayma sayısı. “Ba‘dehū saṭr-ı rābi‘ada olan üç taz‘îf idüp...” 17a/5.

rābi‘ ‘aşer (Ar.) On dördüncü, sıra sayma sayısı. “Bāb-ı rābi‘ ‘aşer: Kūsūruṭ tecnīsi (10) beyānındadır.” 3a/9-10.

rābi‘ ‘iṣrūn (Ar.) Yirmi dördüncü, sıra sayma sayısı. “Bāb-ı rābi‘ ‘iṣrūn: Kūsūruṭ (17) nisbeti beyānındadır.” 3a/16-17.

rābi‘a (<Ar. müen. rābi‘) Dördüncü, sıra sayma sayısı. “Ba‘dehū saṭr-ı rābi‘ada olan üç taz‘îf idüp...” 17a/5.

rāci‘ (Ar.) Uygun. “...maḵsūmun ‘aleyh dörde rāci‘ olur.” 28a/9.

raḵam (Ar.) Rakam, sayıları gösteren işaretlerden her biri. “Ba‘d-ez-ān cānib-i yesārden her bir raḵamı merātibi (12)

i‘tibārensüz taṣṣîf itmege ibtidā iderler.”

7b/11-12.

redd (Ar.) Sadeleştirme. “Vefḵleri daḥı varsa (5) vefḵlerine redd olına.” 33a/4-5.

ref (Ar.) Bileşik kesri tam sayılı kesre dönüştürmek. “Meṣelā (12) on tokuz şülüş ref olmak maṭlûb olınsa...” 23a/11-12.

rişte (Fa.) İplik (bk. iplik). “rişte” 44a/4.

riyāziyyāt (Ar.) Matematik bilimi. “Līkin ‘ind ūlū’l-elbāb ‘ilm-i ḥisāb (11) daḥı riyāziyyātun eşrefidür.” 1b/10-11.

rub‘ (Ar.) Dörtte bir. “Şümün ne miḵdār rub‘ olur?” 23b/9.

rub‘ çār yek (Ar.+Fa.) Dörtte birin dörtte biri. “seksen beş bucuḵ arşūn ve (14) ve çār yek ve nīm çār yek ve rub‘ çār yek ve kireh pāre vala ki...” 43b/13-14.

rub' hūms (Ar.) Yirmide bir. "...hāric-i kısmet bir şahīḥ ve se hūms ve rub' hūms (5) vāḳı' olur" 27a/4-5.

rub' rub' (Ar.) On altıda bir. "...hāric-i kısmet on beş ve rub' ve nişf (12) rub', rub' rub' vāḳı' olur" 27a/11-12.

rub' sūdüs (Ar.) Yirmi dördte bir. "Pes beşe maḥrecden nisbet viricek sūdüs (16) ve rub' sūdüs ḥāşıl olur." 26a/15-16.

rub' şülüş (Ar.) On ikide bir. "On eflūri ve şülüş ve rub' şülüş eflūri ḥaṭā' vāḳı' olmuş (16) olur hem nāḳış." 41b/15-16.

rub' şümün (Ar.) Otuz ikide bir. "mużāf dahı nişf rub' ve şülüş sūdüs ve rub' şümün ve..." 20b/10.

rub'eyn (<Ar. rub' + eyn) Dörtte iki. "Eger rub'eyni taz'īf itmek (6) maṭlūb olınsa maḥreci taşīf iderler ki iki olur." 25a/5-6.

-S-

sābi' (Ar.) Yedinci, sıra sayma sayısı.

"Bāb-ı sābi': Şihāḥuḥ kısmeti beyānındadır." 3a/4-5.

sābi' 'aşer (Ar.) On yedinci, sıra sayma sayısı. "Bāb-ı sābi' 'aşer: Kūsūruḥ tefāşīli (12) beyānındadır." 3a/11-12.

sābi' 'işrūn (Ar.) Yirmi yedinci, sıra sayma sayısı. "Bāb-ı sābi' 'işrūn: (2) Mu'āmelāt ve icārāt beyānındadır." 3b/1-2.

şadef (Ar.) İnci kabuğu, sedef. "hem her birin on (7) tūtuban ḥıfẓ eyle çün dörddür şadef." 12b/6-7.

sādis (Ar.) Altıncı, sıra sayma sayısı. "Bāb-ı (4) sādis: Şihāḥuḥ ḍarбі beyānındadır." 3a/3-4.

sādis 'aşer (Ar.) On altıncı, sıra sayma sayısı. "Bāb-ı sādis 'aşer: (11) Kūsūruḥ taḥvīli beyānındadır." 3a/10-11.

sādis ‘iṣrūn (Ar.) Yirmi altıncı, sıra sayma sayısı. “Bāb-ı [3b] (1) sādīs ‘iṣrūn: A‘dād-ı erba‘a-ı mütenāsibe beyānındadır.” 3a/17-3b/1.

sāgar (Fa.) 0,25 kileye eşit olan bir tahıl ölçeği, kadeh. “Elli sāgarla (16) cem‘ idicek toḳsan üç sāgar yetmiş beş ḥabbe olur.” 44a/15-16.

ṣaḥīḥ (Ar.) Tam sayı. “Pes birbirine kısmet idicek (2) ḥāric-i kısmet on üç ṣaḥīḥ ve şulüş vākı‘ olur” 30a/1-2.

ṣālīs (Ar.) Üçüncü, sıra sayma sayısı. “Nev‘-i ṣālīs oldur ki şıḥāḥ iki tarafta bile vākı‘ ola” 32b/6.

ṣālīs ‘aṣer (Ar.) On üçüncü, sıra sayma sayısı. “Bāb-ı ṣālīs (9) ‘aṣer: Kūsūruḡ maḥārici beyānındadır.” 3a/8-9.

ṣālīs ‘iṣrūn (Ar.) Yirmi üçüncü, sıra sayma sayısı. “Bāb-ı ṣālīs ‘iṣrūn: (16) Kūsūruḡ kısmeti beyānındadır.” 3a/15-16.

ṣālīse (<Ar. mūen. ṣālīs) Üçüncü, sıra sayma sayısı. “Maḳāle-i ṣālīse: (6) Ehl-i cezr ve muḳābele ḥisābları beyānındadır” 2b/5-6.

ṣāmin (Ar.) Sekizinci, sıra sayma sayısı. “Bāb-ı ṣāmin: Şıḥāḡuḡ cezri beyānındadır.” 3a/5.

ṣāmin ‘aṣer (Ar.) On sekizinci, sıra sayma sayısı. “Bāb-ı ṣāmin ‘aṣer: Kūsūruḡ taz‘īfi beyānındadır.”

ṣāmin ‘iṣrūn (Ar.) Yirmi sekizinci, sıra sayma sayısı. “Bāb-ı ṣāmin ‘iṣrūn: Nādirāt (3) büyü‘ ve icārāt beyānındadır.” 3b/2-3.

ṣānī (Ar.) İkinci, sıra sayma sayısı. “müşterek oldur ki ol ṣānīye ḍarb (7) itmekden ḥāşıl ola.” 30b/6-7.

ṣānī ‘aṣer (Ar.) On ikinci, sıra sayma sayısı. “Bāb-ı ṣānī (8) ‘aṣer: Kūsūruḡ ta‘rīfi ve keyfiyyet-i vaż‘ı beyānındadır.” 3a/7-8.

şānī ‘iṣrūn (Ar.) Yirmi ikinci, sıra sayma sayısı. “Bāb-ı şānī ‘iṣrūn: Kūsūruṅ ḍarḃı beyānındadır.” 3a/15.

şānīye (<Ar. mūen. şānī) İkinci, sıra sayma sayısı. “Maḳāle-i şānīye: Ehl-i tencīmūṅ ḥisābları beyānındadır” 2b/4.

şat- Satmak. “metā’ların şatıcaḳ biṅ biş yüz aḳça fā’ide itseler...” 39a/14.

saṭır (Ar.) Satır, sıra. “bunda üç saṭır olmaḳ lāzımdur ki...” 3a/8.

saṭır-ı evvel (Fa.) Birinci satır. “Saṭır-ı evvelde olan ikiye ḍarḃ olınup...” 17b/7.

saṭır-ı rābī (Fa.) Dördüncü satır. “Pes saṭır-ı rābī’de olan ṭoḳsan ikinūṅ (6) āḥādın taẓ’īf idicek...” 17b/5-6.

saṭır-ı şālīṣ (Fa.) Üçüncü satır. “On sekizi daḥı saṭır-ı şālīṣde olan ṭoḳuza (8) ziyāde iderler” 17a/7-8.

saṭır-ı şānī (Fa.) İkinci satır. “Saṭır-ı şānīden naḳş (2) idicek bāḳī nesne ḳalmaz” 16a/1-2.

se ḥums (Fa+Ar.) Beşte üç. “...ḥāric-i ḳısmet bir şaḥīḥ ve se ḥums ve rub’ ḥums (5) vāḳı’ olur” 27a/4-5.

se rub’ (Fa+Ar.) Dörtte üç. “Se rub’ taṣṣīf (12) olmaḳ maṭlūb olıcaḳ...” 25b/11-12.

se rub’ sub’ (Fa+Ar.) Yirmi sekizde üç. “Pes üçü üçe sub’ı (4) dörde ya’nī maḥrece ḳısmet idicek se rub’ ve se rub’ sub’ ḥāşıl (5) olur.” 34a/3-5.

se sub’ (Fa+Ar.) Yedide üç. “Zeyde dört biṅ yüz yetmiş bir ve se sub’ vāḳı’ olur” 39a/1.

se şümün (Fa+Ar.) Sekizde üç. “...sekizden nisbet virürler ki (14) se şümün vāḳı’ olur” 25b/13-14.

se-gāne (Fa.) Üçlü, üç taneli. “Amr daḥı bir ḥavz itse kim eb’ād-ı se-gāne beşer zirā’ olsa...” 18b/5.

sekiz Sekiz. “Anuḡ-iḡün ki anlar sekize muḡāf olmuḡlardır (4) ve sekize maḡrec dirler” 20b/3-4.

sekizinci Sekizinci, sıra sayma sayısı. “Sekizinci bāb: Şihāḡuḡ [15a] (1) cezri beyānındadır.” 14b/17-15a/1.

seksen Seksen. “Ba‘d-ez-ān dördi yigirmiye ḡarb (17) idicek ki seksen olur.” 19a/16-17.

şelāşe aḡmās (Ar.) Beşte üç. “...aḡz (12) iderler üç dirhem ve şelāşe aḡmās dirhem olur” 36b/11-12.

şelāşet-i erbā‘ (Fa.) Dörtte üç. “...ḡāric-i (4) kısmet bir şaḡīḡ ve şelāşet-i erbā‘ vāḡı‘ olur” 28a/3-4.

şelāşūn (Ar.) Otuzuncu, sıra sayma sayısı. “Bāb-ı şelāşūn: ḡaḡā’-yı vāḡid ve ḡaḡā’yeyn beyānındadır.” 3b/4.

şemen (Ar.) Değer. “şemen müşterī olan kimesne alduḡı şey’üḡ şāḡibine müşterī anı (5) edā ider” 34b/4-5.

şavāb (Ar.) Doğruluk, doğru. “Pes bu taḡdīrce ma‘lūm oldu-ki ‘amel şavāb üzerine imiş” 7b/7.

şıfr (Ar.) Sıfır. “...taḡtına şıfr yazup şıfruḡ (8) taḡtına kesrūḡ şūretin şebt iderler.” 8a/7-8.

şihāḡ (<Ar. çoḡ. şaḡīḡ) Tam sayılar. “Ve-yāḡūd bir cānibde yalnız şihāḡ ve bir cānibde (9) şihāḡla kūsūr olmaḡdır.” 28b/8-9.

si‘r (Ar.) Fiyat. “Pes (2) si‘r didükleri şol şemen-i muḡarrerdür ki bir nesnenüḡ üzerine narḡ vāḡı‘ (3) olur.” 34b/1-3.

si‘r-i evvel (Fa.) Birinci fiyat. “Si‘r-i evvelüḡ muḡa‘arına ḡarb idicek...” 35b/2.

si‘r-i şānī (Fa.) İkinci fiyat. “Si‘r-i şānīnūḡ muḡa‘arına (11) ya’nī beşe ḡarb olına ki...” 35a/10-11.

sitte etsā (Ar.) Dokuzda altı. “mükerrire daḥı şülüṣān ve ṣelāṣet-i erbā ve sitte-i etsā gibidür” 20b/9.

su’āl (Ar.) Soru. “Pes māl-ı (8) mechül ne miqdārdur?” su’āl iderlerse...” 40b/7-8.

sub (Ar.) Yedide bir. “Eger nıṣṣla şülüṣi (14) şülüṣle sub’a kısmet itmek maṭlūb olınsa...” 27b/13-14.

şūret (Ar.) Görünüş, örnek, pay. “Se rub tanṣīf (12) olmaḫ maṭlūb olıcaḫ ki şūreti budur” 25b/11-12.

şūret-i kesr (Fa.) Kesrin payı. “Çünkü (7) şūret-i kesre müsāvidür bir ṣaḫīḥ olur” 25a/6-7.

şūret-i kesr-i muḥavveli (Fa.) Dönüşecek olan kesrin payı. “Ṭarīḫi daḥı oldur ki şūret-i kesr-i muḥavveli...” 23b/1.

şuver (<Ar. çoğ. şūret) Görünüşler. “Pes kūsūr-ı tis’anuṣ şuveri bir yere ṣebt olıma ki...” 22b/5.

sūdūs (Ar.) Altıda bir. “Eger şülüṣle şümünı nıṣṣla sūdūsden naḫṣ itmek maṭlūb olınsa...” 26a/12.

şülüṣ (Ar.) Üçte bir. “Şūret-i kesir tanṣīf (2) olup maḥrecden aḫa nisbet viricek şülüṣ vāḫı olur” 25b/1-2.

şülüṣ aḥmās (Ar.) Beşte üç. “Ammā kūsūr-ı (11) mükerrirde şülüṣān ve şülüṣ erbā ve ḥumseyṣ ve şülüṣ aḥmās ve...” 21b/10-11.

şülüṣ erbā (Ar.) Dörtte üç. “...şülüṣānuṣ üç ve şülüṣ erbā’uṣ dördür” 21b/13.

şülüṣ eṣmān (Ar.) Sekizde üç. “Pes maḥfūzdan kırḫ (12) beṣe nisbet viricek ḥāṣıl-ı nisbet şülüṣ eṣmān vāḫı (13) olur” 26b/11-13.

şülüṣ ḥums (Ar.) On beşte bir. “şülüṣ ḥumsuṣ maḥreci ki on beṣdür” 21b/17.

şülüş sūdüs (Ar.) On sekizde bir. “muzāf daḥı nıṣf rub‘ ve şülüş sūdüs ve rub‘ şümün ve ne-ki (11) bunlara benzer varsa...” 20b/10-11.

şülüṣān (<Ar. şülüş + ān) Üçte iki (krş. şülüṣeyn). “Ayda altı akça ve şülüṣānı olanuḡ (5) daḥı ‘ameli budur.”

şülüṣeyn (<Ar. şülüş + eyn) Üçte iki (krş. şülüṣān). “...bir (5) dirhem ve şülüṣeyn dirhem olur” 37b/4-5.

şümün (Ar.) Sekizde bir. “Şümün ne miḡdār rub‘ olur?” 23b/9.

şümüneyn (<Ar. şümün + eyn) Sekizde iki. “Eger şümüneynle aḡmās ve ‘öşr esdāsuḡ ne miḡdār rub‘ olduḡı...” 23b/16.

şehir (Ar.) Ay, otuz günlük zaman dilimi. “Bir şehirde ‘Amr biḡ biş yüz akçasın (3) metā‘a virüp on günde bir āḡar şehre daḥı gelicek...” 39a/2-3.

şehir-i āḡar (Fa.) Diğer ay. “biş günde bir şehir-i āḡara daḥı gelicek Bekire bölüşseler...” 39a/8.

şey’ (Ar.) 1. Karekök, bilinmeyen nicelik x. “...dörde mālī ve muḡābelesine şey’ dirler.” 5a/17. 2. Şey, nesne. “Musa‘ar daḥı şol şey’dür ki anuḡ üzerine narḡ olur” 34b/3.

şinik (Yun.) Kilenin dörtte birine eşit olan bir tahıl ölçeḡi. “Bu taḡdīrce bir şinikün şūreti böylece vāḡı‘ olur” 21a/14.

-Ş-

şa‘īr (Ar.) Arpa (bk. arpa). “şa‘īr” 44a/4.

-T-

taḡḡīḡ (Ar.) Doğru olup olmadığını araştırma. “Ol bāḡī taḡrīben bunun

eczā'sı vāqı' olur gerçi ki taḥḳīḳ (14) degüldür." 16a/13-14.

taḥvīl (Ar.) Dönüştürme. "Küsūrun taḥvīli beyānındadır." 3a/11.

taḳrīben (Ar.) Yaklaşık, aşağı yukarı. "Ol bākī taḳrīben bunun eczā'sı vāqı' olur gerçi ki taḥḳīḳ (14) degüldür." 16a/13-14.

taḳsīm-i ğuremā (Fa.) Alacaklıların hissesinin bölüştürülmesi, miras paylaşımı hesabı. "Taḳsīm-i ğuremā beyānında-(4)-dur." 3b/3-4.

ṭaleb (Ar.) İsteme. "Pes yine āḥāddan bir 'aded daḥı ṭaleb iderler tā ki..." 15b/12.

tāmme (<Ar. mūen. tāmm) Tam, parçalarını toplayınca kendisine eşit olan sayı. "Ammā tāmme altı gibidür ki eczā'sın cem' (17) idicek gendü kadar olur." 4b/16-17.

tanṣīf (Ar.) Yarı yarıya bölme, iki eşit kısma bölme. "Beṣi tanṣīf idicek iki ṣiḥāḥ (7) olur ve bir bākī ḳalır." 25b/6-7.

tanṣīf-i ma'kūs (Fa.) Tersten ikiye bölme. "Tanṣīf-i ma'kūs budur ki cānib-i yesārden ibtidā iderler..." 8a/12.

ṭarafeyn (<Ar. ṭaraf + eyn) İki taraf. "Meṣelā her 'aded ki (2) ṭarafeyn idüp tanṣīf idicek..." 4a/1-2.

ṭarḥ (Ar.) Çıkarma, eksiltme. "Pes on yedinüḡ 'aṣerātınüḡ 'aḳdinden ol biri ṭarḥ (14) iderler" 14a/13-14.

tār-ı ankebūt (Fa.) Örümcek ipliği (bk. örümcek ipliği). "tār-ı ankebūt" 44a/4.

ṭarīḳ (Ar.) Yol, yöntem. "bu 'amelde dört ṭarīḳ olmaḳ (13) lāzımdur" 16b/12-13.

ṭarīḳ-i küllī (Fa.) Bütün yöntem. "...ṭarīḳ-i küllī oldur ki si'r ol ki sekizdür." 35a/10.

tāsi' (Ar.) Dokuzuncu, sıra sayma sayısı. "Bāb-ı tāsī': Şihāḥuṅ (6) ka'b beyānındadır." 3a/5-6.

tāsī' 'aşer (Ar.) On dokuzuncu, sıra sayma sayısı. "Bāb-ı (13) tāsī' 'aşer: Kūsūruṅ taṣṣīfi beyānındadır." 3a/12-13.

tāsī' 'işrūn (Ar.) Yirmi dokuzuncu, sıra sayma sayısı. "Bāb-ı tāsī' 'işrūn: Taḫsīm-i ğuremā beyānında-(4)-dur." 3b/3-4.

taẓ'īf (Ar.) İki kat etme, iki katını alma. "eger heşt tūs' taẓ'īf (14) itmege maṭlūb olınsa şüret-i kesir taẓ'īf olıcaḳ on altı (15) olur." 24b/13-15.

tecnīs (Ar.) Kesirlerin paydasını eşitleme. "ol şihāḥdan (15) olan 'adedi gendü kesr-ile tecnīs idüp..." 26b/14-15.

teczi'e (Ar.) Bölme, ayırma. "Bilgil ki her ne vaḳt (17) bir şaḥīḥi eczā'-ı

mütesāviye ile teczi'e eyleseler" 20a/16-17.

tedāḥḥül (Ar.) Girişkenlik, iç içe girme. "...a'dāduṅ biri birine tedāḥḥüli vardır." 5a/6.

tefāvūt (Ar.) İki şey arasındaki fark. "Likin tefāvūt daḥı bir şaḥīḥ olmaz birḳaç cüz' girü vāḳı' olur" 16a/15.

tefāẓul (Ar.) Fark, miktar farkı. "her iki ḥāşılūṅ tefāẓulı ki (14) ikidür" 35a/13-14.

tefrīḳ (Ar.) Çıkarma, matematikte dört işleminden biri. "Bilgil ki tefrīḳden murād bir 'aded-i aḳalli bir 'aded-i ekşerden naḳş (2) itmekdür." 9a/1-2.

tencīm (Ar.) Yıldız ilmi ile uğraşma. "Ehl-i tencīmüṅ ḥisābları beyānındadır" 2b/4.

terbī' (Ar.) Karesini alma. "dört cinsüṅ cümlesin terbī' idüp (7) ḥıfẓ itmekle daḥı vāḳı' olur fe'fhem." 37b/6-7.

tevālī (Ar.) Ardışık. “Neşv-i (13) efrād-ı tevālī üzerine birden toğuza varınca...” 45a/12-13.

tis‘a (Ar.) Dokuz. “Pes kūsūr-ı tis‘anın şuveri bir yere şebt olına ki (6) şüretleri budur” 22b/5-6.

toğsan Doksan. “ol olduğu yere yüz diyüp toğsanın (9) beyninde...” 9b/8-9.

toğuz Dokuz. “Toğuzun dahı (17) on ikiye nisbeti hem-çünāndur” 18b/16-17.

toğuzuncı Dokuzuncu, sıra sayma sayısı. “Toğuzuncı bāb: Ka‘b istihrāc itmek beyānındadır.” 16b/4.

ṭūl (Ar.) Uzunluk. “...ol havzun ṭūlī ve ‘arzı ve ‘umkı onar zirā‘ olsun”

tut- 1. Çarpmak, matematikte dört işleminden biri (krş. dut-). “...bāķī ḳalursa her birin yüz tutup (4) bāķī ḳalursa her birin biñ tutarlar” 11a/3-4. 2. Almak, olarak kabul etmek. “maḥrecinün dahı cezrin alup mensūbun ileyh veyā

maḳsūmun (11) ‘aleyh tutalar.” 33b/10-11. 3. Kiralamak, ücret karşılığında işe almak. “Bir şahış ayda altmış aḳçaya icāreye tutılsa on dört (4) günde ne miḳdār ḥaḳķı vāķı‘ olur?” 35a/3-4.

tūs‘ (Ar.) Dokuzda bir. “Pes şāḥib-i tūs‘nün (6) ‘ameli olur ve birin böylece iderler” 38a/5-6.

-U-

‘uḳūd (<Ar. çoğ. ‘aḳd) Sayı değerleri. “Şiḥāḥun şuveri (17) ve merātibi ve ‘uḳūdı ve esmāsı beyānındadır.” 5b/16-17.

ulūf (<Ar. çoğ. elf) Binler. “. Şöyle-ki bir tevālī (8) her biri āḥādda bir ulūf ziyāde iderler” 6a/7-8.

ulūf-ı ulūf (Fa.) Milyonlar. “Pes āḥāddan bir ‘aded ṭaleb iderler tā ki ulūf-ı ulūf ḥānesinde...” 16b/14.

‘umk (Ar.) Derinlik. “gel baña bir havz eyle tā ki ol havzun tūl ve ‘arzı ve ‘umkı onar zirā‘ olsun” 18b/5.

ur- Çarpmak, matematikte dört işlem den biri. “...Türkçe çeyrek (15) ve üç urup kireh dirler” 43b/14-15.

‘uzmā (<Ar. muen. a‘zam) Büyük. “Pes gerekdür ki ol ‘adedi mahrec-i ‘uzmāsi üzerine (7) kısmet ideler.” 31a/6-7.

-Ü-

ücret (Ar.) Bir hizmet karşılığında verilen para veya mal, ücret. “bir ayda ikisine ber-ā-ber ücret vākı‘ olsa...” 37b/9.

üç Üç. “Zīrā ki üçü dörde darb idicek (15) on iki olur” 22a/14-15.

üç südüs (T. + Ar.) Altıda üç. “Pes bir akça altı pāre idüp nişf (16) ile üç südüsüdür.” 37a/15-16.

üçüncü Üçüncü, sıra sayma sayısı. “...üçüncisine mi’āt dirler.” 6a/5.

üslüb (Ar.) Tarz, biçim, yol, yöntem. “Pes bunları (2) yerlü yerine şebt idüp zıkr olan üslüb üzerine darb (3) idicek...” 17b/1-3.

-V-

vāhid (Ar.) Tek, bir. “Pes bir hāşşiyet vāhidde dahı vardır ki...” 4a/3.

vāhidlīg (Ar.+T.) teklik. “Ammā vāhidlīgla nām-zede (12) olduğı-çün...” 4a/11-12.

vakıyye (Ar.) Okka. “Amrda bir miqdār akça olsa bāzāra varup (8) bir vakıyye şekker alsalar...” 42b/8.

vala (Fa.) Baş örtüsü. “Bu taqdırce zıkr olan (6) valanun biñ yüz altmış (7) akça...” 44a/5-7.

vaż (Ar.) Çıkarma. "...hāşıl şānīden (2) vaż olıcaķ saţr-ı şānīde bākī nesne kalmaz" 18a/1-2.

ve (Ar.) Artı '+' işareti. "Pes yigirmiden on bire nisbet viricek (3) nışf ve nışf 'öşr vākī' olur" 32a/2-3.

vefk (Ar.) Ortak bölen. "Ba'dehū sūdüsle şümünūn maħreclerinūn vefkī (11) ki nışfdur." 22b/10-11.

-Y-

yākūt (Ar.) Kırmızı, pembe, erguvan renklerde değerli bir taş. "Lā-cerem yākūta lāzım olan (6) yedi yüz yigirmi..." 42a/5-6.

yalñuz Yalnız, tek, sadece. "Nev'-i şānī oldur ki kūsūr yalñuz ola" 33b/14.

yedi Yedi. "Meşelā yedinūn (6) 'aķdi yine yedidür" 6b/5-6.

yedinci Yedinci, sıra sayma sayısı. "Yedinci bāb: Şıhāhūn kısımeti (15) beyānındadur." 13b/14-15.

yer Yer, sonucun yazıldığı kısım. "Eger şahīh olmayacak olursa (2) yerine sıfır qorlar." 21a/1-2.

yerlü yerine Ait olduğu yere, uygun olan biçimde. "Pes bunları (2) yerlü yerine şebt idüp zıkr olan üslüb üzerine đarb (3) idicek..." 17a/1-3.

yetmiş Yetmiş. "Meşelā yedinūn (6) 'aķdi yine yedidür ve yetmişūn dahı yine yedidür ki..." 6b/5-6.

yigirmi Yirmi. "Ba'd-ez-ān dördi yigirmiye đarb (17) idicek ki seksen olur." 19a/16-17.

yigirmi altıncı Yirmi altıncı. "Yigirmi altıncı bāb: A'dād-ı erba'a-ı mütenāsibe (12) beyānındadur" 34a/11-12.

yigirmi beşinci Yirmi beşinci, sıra sayma sayısı. “Yigirmi (6) beşinci bāb: Kūsūrun cezri beyānındadır” 33b/5-6.

yigirmi birinci Yirmi birinci, sıra sayma sayısı. “Yigirmi birinci bāb: Kūsūruḡ (7) tefrīḡi beyānındadır.” 26a/6-7.

yigirmi dördüncü Yirmi dördüncü, sıra sayma sayısı. “Yigirmi dördüncü bāb: Kūsūruḡ nisbeti beyānındadır.” 30a/9.

yigirmi ikinci Yirmi ikinci, sıra sayma sayısı. “Yigirmi ikinci bāb: (17) Kūsūruḡ ḡarbı beyānındadır” 26a/16-17.

yigirmi sekizinci Yirmi sekizinci, sıra sayma sayısı. “Yigirmi sekizinci bāb: Nādirāt büyüḡ ve icārāt beyānındadır.” 35a/6.

yigirmi tokuzuncu Yirmi dokuzuncu, sıra sayma sayısı. “Yigirmi tokuzuncu bāb: Kısım-et-i ḡuremā beyānındadır” 38b/5.

yigirmi üçüncü Yirmi üçüncü, sıra sayma sayısı. “Yigirmi üçüncü bāb: Kūsūruḡ kısmeti beyānındadır” 27b/3.

yigirmi yedinci Yirmi yedinci, sıra sayma sayısı. “Yigirmi yedinci bāb: (14) Mu‘āmelāt ve icārāt beyānındadır.” 34a/13-14.

yigirminci Yirminci, sıra sayma sayısı. “Yigirminci bāb: Kūsūruḡ cem‘i beyānındadır.” 25b/15.

yüz Yüz. “...yigirmi beşüḡ her birin yüz tıtarlar” 12b/5.

-Z-

zabṡ (Ar.) Akılda tutma. “...ba‘zı kimesnelerüḡ idrāki kūsūr ki a‘mālin (5) zabṡ idüp ḡıfṡ itmege yetişmez.” 21b/4-5.

zā’ide (<Ar. muen. zā’id) Artık sayı, parçalarını toplayınca kendisinden fazla

olan sayı (krş. zāyide). “Kimine (11) zā’ide ve kimine nākışa...” 4b/10-11.

zamm (Ar.) Ekleme, ilave etme. “...bende olan aqçaya zamm idüp qaftānuḡ bahāsına virelüm” 43a/3.

zāyid (Ar.) Artık, fazla. “...kısmet itseler zāyid olur.” 4a/11.

zāyide (<Ar. muen. zā’id) Artık sayı, parçalarını toplayınca kendisinden fazla olan sayı (krş. zā’ide). “Ammā zāyide on (14) iki gibidür ki eczā’sın cem’ idicek gendüden zāyid olur.” 4b/13-14.

zerre (Ar.) Dirhem’in alt birimlerinden 0,00156 gr olan bir ağırlık ölçüsü, metne göre hardalın yüzde birine eşittir. “bir ḡardalı yüz zerre ve bir zerreyi yüz ḡaşiv (9) dutarlar.” 21a/8-9.

zevc (Ar.) Çift sayı. “eger taşīf idecegi ‘aded zevcse taḡtına nişfin şebt iderler.” 8a/3.

zevc (<Ar. muen. zevc) Çift sayı. “Ṭarīḡi daḡı oldur ki eger şüret-i (16) kesir zevce ise...” 25a/15-16.

zevcü’l-ferd (Ar.) On gibi bir kez ikiye bölünebilen çift sayılar. “biri zevcü’l-ferddür daḡı on gibi ki (10) hemān bir kerre taşīf olur.” 4b/9-10.

zevcü’z-zevc (Ar.) Yüz yirmi sekiz gibi bire varıncaya kadar ikiye bölünebilen çift sayılar. “Birisi zevcü’z-zevcdür yüz yigirmi sekiz gibi...” 4b/8.

Zeyd (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim. “...Zeydde olan māl budur.” 43a/14.

zı’f (Ar.) İki katı, iki misli. “Pes bu taḡdīrce ṭoḡuz biḡ seksen dördüḡ (13) zı’fı on sekiz biḡ yüz altmış sekiz vāḡı’ olur” 7a/12-13.

ziyāde (Ar.) 1. Artırmak, eklemek, çoğaltmak. “Her ne miḡdār aşıl mālā ziyāde olunursa gendü miḡdār oldı (14)

dinilicek ziyāde olan ne miḳdārdur?”

42a/13-14. 2. Fazla, artık. “...ḍarb idicek ḥāşıl-ı (5) ḍarb biñ otuz yediden ziyāde olmaya.” 15b/4-5.

ziyān (Ar.) Zarar. “...seferümüze ve aḳçamuza göre aşşı ziyān vāḳı’ (12) olursa bilece görelüm” 39a/11-12.

V. BÖLÜM – DİZİN

V.1. Dizin Hazırlanırken Uygulanan Yöntem

1. Dizin hazırlanmasında TÜRKSÖZDİZ programı kullanılmıştır.
2. Dizin alfabetik olarak hazırlanmıştır.
3. Madde başı olan sözcüğün metindeki kullanım sıklığı köşeli ayraç [] içerisinde eşittir = işaretiyle birlikte ait olduğu maddenin sonunda gösterilmiştir.
4. Madde başı olan sözcüklerin anlamsal karşılığı verilirken iki nokta ‘:’ konulmamış, sözcük koyu fontla belirtilerek karşısına anlamı eklenmiştir. Madde başının birden çok anlamı varsa bunlar ayrı olarak gösterilmiştir.
5. Türkçe sözcükler dışında madde başı olan yabancı sözcüklerin kökeni ayraç () içerisinde gösterilmiştir. Türkçe ek almış olan yabancı sözcüklerin kökeni gösterilirken ayraç () içerisine ‘+’ işaretiyle (T.) kısaltması eklenmiştir. Farsça tamlama şeklinde kurulmuş olan yapılar, sözcüğün kökenine bakılmaksızın Farsça kökenli olarak (Fa.) şeklinde gösterilmiştir.
6. Metinde geçen sözcüklerin yerleri varak ve satır numaralarıyla belirtilmiştir.
7. Ad olan madde başlarının aldığı ekler ‘+’ işareti ile gösterilmiş, eylem olan madde başlarının aldığı ekler ‘-’ ile gösterilmiştir. Ayrıca sözcüğün oluşturduğu birleşik fiil, tamlama ve kalıp sözler de madde içerisinde gösterilmiştir.

8. Arapça müennes olan sözcükler ayraç () içerisinde müen. ‘müennes’ kısaltmasıyla gösterilmiş, bunların müzekker olan biçimleri kısaltmanın yanına eklenmiştir. Metinde bir sözcüğün hem müzekker hem müennes şekli mevcutsa sözcüğün anlamı verildikten sonra ayraç () içerisinde krş. ‘karşılaştırınız’ kısaltmasıyla müennes veya müzekker olan biçimlerine gönderim yapılmıştır.
9. Çoğul hâlde bulunan sözcükler ayraç () içerisinde çoğ. ‘çoğulu’ kısaltmasıyla gösterilmiş, sözcüğün tekil biçimi kısaltmanın yanına eklenmiştir.
10. Belirtme durumu eki (accusative) ve III. tekil şahıs iyelik ekinin karışmaması amacıyla eklerin yanına ayraç () içerisinde bel. ‘belirtme’ ve iy. ‘iyelik’ kısaltmaları eklenmiştir.
11. İşlem içerisinde yer alan kelimeler de dizine eklenmiş ve bunlar satır numarasından sonra ayraç () içerisinde iş. ‘işlem’ kısaltmasıyla gösterilmiştir.
12. Sözcüklerin metinde farklı yazılmış şekilleri varsa bunlar ayrı olarak madde başı yapılmış ve ayraç () içerisinde krş. ‘karşılaştırınız’ kısaltmasıyla gösterilmiştir.
13. Metinde yer alan Arapça kalıp ifadeler madde başı yapılmış, Arapça cümleler ise Türkiye Türkçesine aktarım bölümünde açıklanarak dizin bölümünde tekrar alınmasına gerek duyulmamıştır.
14. Metinde yer alan ayetler ilgili bölümde dipnotta verildiğinden dizinde tekrar yer verilmesine gerek duyulmamıştır.

-A- (a, ā, ‘a, ‘ā)

a‘dād (<Ar. çoğ. ‘aded) sayılar

a. 11a/17, 12b/4, 19b/13, 1b/13,
4b/10

a.-ı erba‘a-ı mütenāsibe 18b/5,
34a/11, 3a/6, 3b/1

a.-ı meçhuleden 3b/6

a.-ı mütenāsibe 18b/6

a.-ı müteşārike 19b/12, 3a/7

a.+ a 10b/8, 13a/2, 6a/1

a.+ da 4a/7

a.+ ı (iy.) 12b/3

a.+ ı (bel.) 13b/10, 30a/15, 31b/6

a.+ uñ 19a/3, 20b/2, 30b/1,
30b/3, 30b/7, 45a/13, 45a/9, 45b/2,
45b/6, 4a/14, 5a/6, 5b/13, 6a/2, 6b/9

a‘dād-ı erba‘a-ı mütenāsibe “dört
orantılı sayılar”

a‘dād-ı mütenāsibe “orantılı

sayılar”

**a‘dād-ı müteşārike ve
mütebāyine** “ortak ve aykırı sayılar”

[=35]

‘add (Ar.) sayma, kabul etme

‘a. 4b/2

‘a. idüp 10b/4

‘a. itmedüklerine 4a/13

[=3]

‘aded (Ar.) sayı, tane

‘a. 15a/10, 15a/14, 15a/2, 15a/3,
15b/12, 15b/15, 15b/2, 15b/5, 16b/14,
16b/6, 17a/1, 17a/13, 17a/15, 17b/11,
17b/13, 19a/13, 19a/4, 19b/3, 19b/5,
26b/1, 26b/14, 30a/17, 30b/11, 30b/14,
30b/16, 30b/5, 31a/14, 31a/2, 3b/11,
3b/14, 3b/7, 40b/6, 4a/1, 4a/10, 4a/12,
4a/14, 4a/8, 4b/3, 4b/5, 5a/11, 7a/10,
7a/2, 7a/4, 7b/12, 7b/14, 7b/15, 7b/16,

8a/3, 8b/13, 8b/2, 9a/11, 9a/12, 9a/16,

9a/8, 9b/4

‘a. (el-‘aded) 4b/1

‘a. (el-‘aded-i nısf-ı mecmū‘-ı

ḥāṣiyyeteyn) 3b/10

‘a.-i aḳalli 9a/1

‘a.-i āṣammdur 30a/17, 30b/5

‘a.-i ekşerden 9a/1

‘a.-i evvel-i ferd 4b/7

‘a.-i evvel-i zevc 4b/6

‘a.-i evveliden 30b/13, 31a/10,

31a/13, 31a/8, 31b/2

‘a.-i evvelün 14a/1, 14a/3

‘a.-i evvel 19a/7, 31a/7

‘a.-i mīzānını 8a/13

‘a.-i mustaṭīl 5b/4

‘a.-i müştērā 43a/9

‘a.-i müşterekden 30b/17

‘a.-i nāḳıs olanuḡ 12a/2

‘a.-i şaḥīḥi 23a/1

‘a.-i şālīṣ 13b/16, 13b/17, 14a/2

‘a.-i şānīden 30b/15, 31a/12,

31a/14, 31b/3

‘a.-i şānīye 10a/10, 13b/17, 14a/2

‘a.-i şānī 31a/8

‘a.-i ziyāde olanuḡ 12a/2

‘a.+ de 31a/13, 4a/2, 4a/5

‘a.+ den 15a/2, 16b/5, 3b/13,

3b/14, 4a/13, 4b/2, 9a/9, 9b/5, 9b/7

‘a.+ dūr 18b/7, 19a/10, 19b/3

‘a.+ e 10a/8, 13b/15, 16b/7,

19b/15, 20a/1, 30b/10, 31a/4, 3b/16,

4a/9, 4b/3

‘a.+ i (iy.) 10a/9, 11a/8, 16b/7

‘a.+ i (bel.) 10a/8, 13b/15, 16b/6,

26b/15, 30b/10, 31a/6, 7a/1, 7a/8, 7b/9,

8a/4, 8b/1, 9a/7, 9b/1, 9b/2

‘a.+ ine 20a/17

‘a.+ ini 10b/3, 11a/1, 11a/14	ā.+ a 10a/14, 10a/15, 10b/6
‘a.+ inünj 10a/9, 10b/4, 11a/1, 5b/2	ā.+ da 17a/8, 6a/8
‘a.+ ni 9a/2	ā.+ dan 10a/14, 10b/14, 14a/8, 15a/10, 15b/12, 16b/14, 17a/13, 17b/11
‘a.+ ünj 15a/4, 19b/14, 20a/14, 31a/1, 8a/7	ā.+ dan (meretebe-i ā.) 15b/1 ā. (ḍarb-ı ā. eyleyüp) 11b/2
‘aded-i evvel-i ferd “ilk tek sayı”	ā.+ ı (iy.) 11b/9, 13a/7, 13a/9, 14a/11, 14b/8, 6a/10
‘aded-i evvel-i zevc “ilk çift sayı”	ā.+ ı (bel.) 10a/13, 10a/15, 10b/6
‘aded-i evvel “birinci sayı”	ā.+ ın 11b/4, 17b/6
‘aded-i mustaṭīl “dikdörtgen sayının içerisinde ebob-ekok ile bulunabilen sayı”	ā. + ın (meretebe-i ā.) 8b/6 ā.+ ına 12b/7, 13a/7, 14a/14, 14b/6, 6a/6, 6a/7, 8b/3
‘aded-i şāliş “üçüncü sayı”	ā.+ ında 13a/16, 17b/12
‘aded-i şānī “ikinci sayı” [=147]	ā.+ ını 11a/13, 11b/13, 11b/16, 12a/16, 12a/3, 12b/1, 12b/4, 12b/7, 13a/17
āḥād (<Ar. çoğ. eḥad) birler	ā.+ ınunj 11a/2, 11a/9
ā. 6a/4, 8b/3	ā.+ ları 11a/16
ā. (meretebe-i ā.) 6b/2, 8b/10	

ā.+ ların 11b/11, 11b/6, 12a/5,	şelāşe aḥmās “beşte üç”
8b/6	şülüş aḥmās “beşte üç”
[=56]	[=4]
āḥar (Ar.) başka, diğer	aḥsen (Ar.) en güzel
ā. 4a/8, 39a/3	a. 2b/11
ā.+ a (şehir-i ā.) 39a/8	a. (beṭarīḳ-i a.) 2a/9
ā.+ a (maḍrūb-ı ā.) 10a/11	[=2]
[=4]	aḥvāl (<Ar. çoğ. ḥāl) durumlar
āḥir (Ar.) son, sonraki	a.+ de 2b/9
a. 34b/12, 34b/14, 34b/6, 34b/7,	[=1]
34b/8	aḥz (Ar.) alma, kabul etme
[=5]	a. iderler 34b/9, 36a/14, 36b/1,
aḥīr (Ar.) son, sonuncu	36b/10, 36b/11, 36b/13, 37a/11, 38a/15,
a. (maḫsūmun ‘aleyh-i a.)	38a/5, 38b/1, 38b/4
20a/13, 20a/9	a. idicek 35a/2, 36a/11
[=2]	a. idüp 36b/6
aḥmās (<Ar. çoğ. ḥums) beşte birler	a. itdükden 26a/8
a. 21b/11, 23b/16, 36b/12	a. olan 34b/9
a.+ uḡ (şelāšet-i a.) 21a/3	[=16]

‘akabinde (Ar.+T.) arkasından, ardından

a.+ yı 21a/7, 43b/6

‘a. 44a/12

a.+ ları 42b/12, 43a/8

[=1]

a.+ larını 39a/17

akall (Ar.) daha az, daha küçük, en

a.+ muza 39a/11, 39a/6

küçük

a.+ nuñ 18b/5, 35a/17, 38b/7,

a. 10a/5, 24b/7, 27a/15, 30a/12

39b/6, 40a/1, 42b/15, 43a/2, 43a/4,

a.+ dur 41a/2

43a/6

a.+ ı (iy.) 19b/15

a.+ sı 37b/13, 37b/15, 38a/16,

a.+ ın 24a/10

38a/2, 38b/2

a.+ i (bel.) (‘aded-i a.) 9a/1

a.+ sın 39a/2

[=8]

a.+ ya 34b/11, 35a/3, 35a/7,

35a/8, 35b/17, 35b/8, 35b/9, 36a/1,

akça Osmanlı döneminde kullanılmış

36b/14, 36b/2, 36b/3, 36b/4, 37a/7,

altın ya da gümüş sikke; para birimi

37a/8, 37a/9, 38b/7, 43a/3, 43a/5, 43a/6,

a. 18b/5, 20b/1, 28b/14, 29a/1,

44a/10, 44b/7

29a/11, 29a/7, 29a/8, 29b/4, 29b/7,

a.+ yla 28b/14

35a/8, 35b/5, 37a/15, 37b/16, 37b/8,

[=91]

38a/7, 38b/4, 38b/9, 39a/10, 39a/14,

akçalık akçe kadar olan, akçe değerinde

39a/4, 39b/6, 39b/8, 39b/9, 42a/9,

olan

42b/17, 42b/3, 42b/7, 43a/1, 43b/12,

a.+ lık 35a/8, 37a/2, 39a/7

43b/3, 43b/4, 44a/7, 44b/5, 45a/1

a.+ ılıkdan 35b/14, 35b/15,	[=21]	
36a/12, 36a/14, 36a/17, 37a/16, 37a/2,	‘akl (Ar.) akıl, mantık	
37a/4, 37a/5,	‘a.+ ı (iy.) 31b/9	
37b/1, 37b/2, 37b/4	[=1]	
[=15]	‘aks (Ar.) ters, zıt	
‘akd (Ar.) sayı değeri	‘a. 29b/10	
‘a.+ ın 8b/11, 8b/7	‘a.+ i (iy.) 35b/6	
‘a.+ i (iy.) 12a/7, 44a/12, 6b/6,	‘a.+ idür 5a/12	
7a/7	[=3]	
‘a.+ in 13a/10, 13b/1, 13b/4	akşar (Ar.) daha kısa	
‘a.+ inden 14a/13	a. 22a/16	
‘a.+ ine 12a/17, 12a/9,	[=1]	
‘a.+ ine (‘aşerāt-ı ‘a.) 11b/10,	akvāl (<Ar. çoğ. kavı) sözler	
12a/4, 12b/3, 12b/5	a.+ üñ 1b/13	
‘a.+ ini 11b/14	[=1]	
‘a.+ ini (‘aşerāt-ı ‘a.) 12a/2	al- 1. satın almak	
‘a.+ ler 11a/6	a.- duğı 34b/4, 34b/5	
‘a.+ leri 6b/8	a.- mış 35b/7	
‘a.+ üñ 8b/13		

a.- salar 38b/6, 42b/8, 43a/2	‘ alāmet (Ar.) işaret
a.- up 35b/4, 39a/8	‘a. iderler 15a/8, 16b/12
[=8]	‘a.+ üñ 15a/11, 15b/13, 15b/2,
2. almak	16b/15, 17a/14, 17b/12
a.- ıcaķ (cezrin a.) 34a/2	[=8]
a.- up 10b/17, 33b/17, 33b/9, 9a/10,	‘ ale’l-infirād (Ar.) birer birer, teker teker
9b/5, 9b/7	‘a. 13a/2, 21b/7
a.- up (cezrin a.) 33b/10	[=2]
a.- urlar 37a/16, 37b/1, 37b/2, 37b/4	‘ ālem (Ar.) dünya
cezrin al- “karekökünü almak”	‘ā.+ de 41b/1, 4a/15
[=13]	‘ā.+ den 4a/16
[=21]	‘ā.+ üñ 4a/15
‘ alā (Ar.) yüce	[=4]
‘a. 2b/10	Allāhu a‘lem (Ar.) Allah en iyisini bilir
[=1]	a. 18b/5
‘ Alā’e’ddīn (Ar.) eseri tercüme eden	[=1]
kişi, özel isim	Allāhu a‘lem bi’ş-şevāb (Ar.) doğruyu
‘a. 2a/15	en iyi Allah bilir
[=1]	b. 5b/16

[=1]

altı altı

a. 10b/13, 17a/10, 18b/9,

20a/10, 20a/7, 23a/13, 23a/4, 34a/8,

37a/15, 37b/15, 37b/8, 38a/7, 38b/4,

44b/10, 44b/6, 44b/8, 45a/5, 4b/16,

5a/17, 5a/3, 5a/5, 6b/10

a.+ dur 15a/14, 24a/13, 35a/12,

37a/14, 7b/6

a.+ nuñ 18b/11

a.+ sına 20b/2

a.+ şar 35a/7

a.+ ya 20a/11, 21b/16, 24a/15,

31a/16, 31b/3, 32a/11, 32a/12, 35b/4,

37b/12, 38a/12, 40a/3, 40b/7, 44b/9

a.+ yı 12a/11, 12a/8, 15a/14,

19a/8, 20a/11, 23a/5, 25a/11, 29b/16,

37b/17, 38a/4, 45b/4

[=57]

altı yüz altı yüz

a. 41b/2, 41b/4, 41b/7

[=3]

altı yüz kırk altı yüz kırk

a. 42a/6

[=1]

altı yüz kırk bir altı yüz kırk bir

a. 41b/11

[=1]

altı yüz seksen bir altı yüz seksen bir

a. 16a/11, 16a/4, 16a/7

[=3]

altıncı altıncı, sıra sayma sayısı

a. 10a/7

[=1]

altmış altmış

a. 19a/8, 19b/9, 22a/11, 22a/14,

22a/15, 22b/14, 35a/3

a.+ dan 24b/1, 24b/3	[=2]
a.+ dur 24b/1, 43a/8	altmış bir bin beş yüz altmış bir bin beş
a.+ ı (bel.) 19b/9	yüz
[=13]	a. 39b/6
altmış altı altmış altı	[=1]
a.+ şar 44b/7	altmış biş altmış beş (krş. altmış beş)
a.+ ya 44b/15	a. 34b/16, 35a/2
[=2]	[=2]
altmış altı bin yüz altmış bir altmış altı	altmış üç altmış üç
bin yüz altmış bir	a. 28a/7
a.+ üñ 18a/3	a.+ le 22b/14
[=1]	[=2]
altmış beş altmış beş (krş. altmış biş)	altın altın
a. 36b/16	a. 34b/10
a.+ i (bel.) 36b/16	a.+ uñ 44b/17, 44b/6, 44b/7
[=2]	[=4]
altmış bir altmış bir	a'māl (<Ar. çoğ. 'amel) işlemler
a.+ den 43a/14, 43a/17	a.+ in 21b/4

a.+ inüŋ 21b/6	‘a. olıcak 18a/7, 40a/13, 40b/9
[=2]	‘a. olına 17a/15, 35b/6
‘amel (Ar.) 1. işlem	‘a. olınuğı 28a/7
‘a. 10a/3, 18a/2, 7a/14, 7a/17, 7b/5, 7b/7	‘a. olınuğdan 29b/17, 30a/7
‘a.+ de 16b/12, 16b/3, 35a/10, 7b/5, 8a/17	‘a. olınup 32a/10
‘a.+ den 7a/15	‘a.+ üŋ 13b/11, 14b/11, 18a/15, 19a/12, 35b/5, 7a/16, 8a/12, 8b/15, 9b/12, 9b/14
‘a.+ i (iy.) 31b/9	[=56]
‘a.+ i (bel.) 34a/7	2. iş
‘a. ideler 17b/13	‘a. eyleseler 38a/8
‘a. iderler 22a/5, 7a/10, 8a/2, 9b/2, 9b/6, 9b/8	‘a.+ i (iy.) 37b/10, 37b/13, 37b/15, 38a/16, 38a/6, 38b/2, 38b/5
‘a. idicek 23b/10, 23b/14, 8a/10	‘a.+ idür 38a/3
‘a. idüp 28b/16, 28b/4, 29b/5, 31b/17, 32b/14, 32b/3, 33a/7, 33b/2, 35a/5, 9b/10	‘a. itmiş 38a/9
‘a.+ ine 34a/7	[=11]
‘a. itdükden 10b/17, 29a/9	[=67]

ammā (Ar.) ama, fakat, ancak

a. 10a/13, 11a/10, 12a/15,
12b/13, 12b/16, 13b/11, 16a/9, 18a/7,
18b/2, 20a/8, 20b/5, 21b/10, 21b/14,
21b/6, 22a/1, 22a/11, 24b/17, 28b/9,
29b/10, 2a/11, 30a/17, 31b/9, 32a/5,
32b/17, 33b/15, 36b/4, 38a/6, 3b/10,
3b/14, 40a/14, 42b/2, 42b/8, 43a/2,
44b/12, 45a/2, 45a/9, 4a/11, 4a/4, 4b/13,
4b/14, 4b/16, 4b/17, 4b/7, 5a/10, 5a/12,
5a/14, 5a/17, 5a/3, 5a/4, 5a/7, 5a/8,
5b/1, 5b/11, 5b/15, 5b/4, 5b/6, 5b/8,
5b/9, 6a/16, 6a/4, 6b/9, 7a/9, 7b/17,
8a/4, 8b/10

[=67]

ammā ba'd (Ar.) bundan sonra

a. 1b/8

[=1]

‘Amr (Ar.) problemlerde geçen kişi
adı, özel isim

‘A. 18b/5, 38b/6, 39a/2, 39a/7,

42b/10, 43a/4

‘A.+ a 38b/16, 38b/9, 39a/15,

42b/8, 43a/2

‘A.+ da 42b/16, 42b/17, 42b/7,

43a/16

‘A.+ ı (bel.) 18b/5

‘A.+ uñ 18b/5, 38b/8, 39b/5

‘A. (hışşe-i ‘A.) 38b/15 (iş.),

39b/3 (iş.)

‘A. (maḫsūm-ı ‘A.) 39b/3 (iş.)

‘A. (māl-ı ‘A.) 38b/15 (iş.)

‘A. (sefer-i ‘A.) 39b/3 (iş.)

[=26]

ancılayın bunun gibi

a.+ dur 29b/10

[=1]

anuç-içün -dığı için, -dığından dolayı, -
den dolayı

a. 20b/3, 2a/3

[=2]

ara ara

a.+ ya 31b/8

[=1]

‘Arabī (Ar.) Arapça

‘a. 2a/3

[=1]

arpa arpa tanesi, miskalin 1/96’sına denk olan ve ortalama olarak 0,05 gr. eden ağırlık birimi, metne göre bir arpa tanesi yüz hardal tanesine eşittir

a. 21a/16, 21a/7, 43b/5, 44b/10, 44b/13, 45a/6

a.+ nuḡ 44b/14

a.+ yı 21a/8

[=9]

arṣūn (Fa.) arşın, 68,579 santimetreye eşit olan bir uzunluk ölçüsü, metinde

otuz iki kirehe denk olduğu belirtilir ve kumaş uzunluğunun ölçülmesi ile ilgili problemlerde geçer

a. 43b/13

a.+ ı (iy.) 43b/15

a.+ uḡ 21a/11

[=3]

art- artmak

a.- ar 4a/12

[=1]

‘arż (Ar.) en, genişlik

‘a.+ ı (iy.) 18b/5

[=1]

āṣamm (Ar.) irrasyonel sayı (krş. āṣammiyye)

ā. 15a/5, 16b/8, 4b/12, 5a/10

ā. (ceẓr-i ā.) 33b/17

ā. (ka‘b-ı ā.) 18b/2

ā.+ dan 30b/13

$\bar{a}.$ + dur (‘aded-i $\bar{a}.$) 30a/17, 30b/5	aşl (Ar.) asıl, temel, ana, gerçek
$\bar{a}.$ + ı (bel.) (cezr-i $\bar{a}.$) 33b/17	(krş. aşıl)
cezr-i āşamm “irrasyonel sayının karekökü”	$a.+ ı$ (iy.) 4a/14, 6a/4, 6b/9 [=3]
ka‘b-ı āşamm “irrasyonel küpközü”	aşşı fayda a. 39a/11, 39a/6 [=10] [=2]
āşammiyye (<Ar. müen. āşamm) irrasyonel sayı; (krş. āşamm)	‘aşerāt (<Ar. çoğ. ‘aşer) onlar ‘a. 44b/13, 6a/14, 6a/4, 6a/9, 8b/10, 8b/4, 9b/9 [=2]
$\bar{a}.$ 20b/12, 20b/5	‘a. (mertebe-i ‘a.) 6b/2, 8b/9
āsān (Fa.) kolay $\bar{a}.$ 21a/5 [=1]	‘a.-ı ‘aқdine 11b/10, 12a/3, 12b/3, 12b/5 ‘a.-ı ‘aқdini 12a/2
aşıl (Ar.) asıl, temel, ana, gerçek (krş. aşıl)	‘a.- ı devr-i şānīye 6a/10 ‘a.-ı mağrübeyn 11a/11, 11a/12, 11b/8, 12a/14
a. 38b/11, 42a/13, 7b/1, 7b/5, 7b/6 [=5]	‘a.-ı ulūf 15a/11, 43b/6, 6a/10 ‘a.+ dan 14a/9

‘a.+ ı (iy.) 11a/17, 13a/17, 44b/14	ay otuz günlük zaman dilimi a. 38a/8
‘a.+ ın 13a/15	a.+ da 35a/3, 37b/13, 37b/15,
‘a.+ ına 14a/12, 14b/3, 8b/4	37b/8, 37b/9, 38a/16, 38a/2, 38a/6,
‘a.+ ında 13a/11, 13b/2, 14b/4	38a/7, 38b/1, 38b/4
‘a.+ ının 11b/14, 12a/16, 14a/13, 8b/11	a.+ uñ 37b/11 [=14]
‘a.+ ların 8b/8	‘ayn (Ar.) aynı, benzer, tıpkı
‘a.+ uñ 13b/1	‘a.+ ı (iy.) 15a/4
‘a.+ uñ (mertebe-i ‘a.) 8b/7	[=1]
‘aşerāt-ı ulūf “on binler” [=40]	ayru ayru ayrı ayrı a. 39b/3
‘aşere (<Ar. çoğ. ‘aşer) onlar ‘a. 23b/16	[=1]
[=1]	aẓharu mine’ş-şems ve ebyenu mine’l- ems (Ar.) güneşten daha parlak ve dünden daha açık a. 1b/15
‘āşir (Ar.) onuncu ‘ā. (bāb-ı ‘ā.) 3a/6	[=1]
bāb-ı ‘āşir “onuncu kısım” [=1]	

‘aẓīm (Ar.) büyük

b.-ı ‘iṣrūn 3a/13

‘a. (maḥrec-i ‘a.) 31a/16

b.-ı rābi‘ ‘aṣer 3a/9

[=1]

b.-ı rābi‘ ‘iṣrūn 3a/16

-B-

b.-ı rābi‘ 3a/2

bāb (Ar.) kısım, bölüm

b.-ı sābi‘ ‘aṣer 3a/11

b. 10a/7, 13b/14, 14b/17, 16b/4,
18b/5, 19b/12, 20a/15, 21b/7, 22b/17,
23a/15, 23a/7, 24a/6, 24b/5, 25a/14,
25b/15, 26a/16, 26a/6, 27b/3, 2b/16,
2b/3, 30a/9, 33b/6, 34a/11, 34a/13,
35a/6, 38b/5, 40a/10, 5b/16, 6b/17, 7b/8,
8a/17, 8b/17

b.-ı sābi‘ ‘iṣrūn 3b/1

b.-ı sābi‘ 3a/4

b.-ı sādis ‘aṣer 3a/10

b.-ı sādis ‘iṣrūn 3a/17

b.-ı sādis 3a/3

b.-ı ṣāliḡ ‘aṣer 3a/8

b.-ı ‘āṣir 3a/6

b.-ı ṣāliḡ ‘iṣrūn 3a/15

b.-ı evvel 2b/17

b.-ı ṣāliḡ 3a/1

b.-ı ḥādī ‘aṣr 3a/7

b.-ı ṣāmin ‘aṣer 3a/12

b.-ı ḥādī ‘iṣrūn 3a/14

b.-ı ṣāmin ‘iṣrūn 3b/2

b.-ı ḥāmis ‘aṣer 3a/10

b.-ı ṣāmin 3a/5

b.-ı ḥāmis ‘iṣrūn 3a/17

b.-ı ṣānī ‘aṣer 3a/7

b.-ı ḥāmis 3a/3

b.-ı ṣānī ‘iṣrūn 3a/15

b.-1 şānī 3a/1

b.-1 şelāşūn 3b/4

b.-1 tāsi‘ ‘aşer 3a/12

b.-1 tāsi‘ ‘işrūn 3b/3

b.-1 tāsi‘ 3a/5

b.+ da 31b/8

bāb-1 evvel “birinci kısım”

bāb-1 şānī “ikinci kısım”

bāb-1 şāliş “üçüncü kısım”

bāb-1 rābi‘ “dördüncü kısım”

bāb-1 hāmīs “beşinci kısım”

bāb-1 sādīs “altıncı kısım”

bāb-1 sābi‘ “yedinci kısım”

bāb-1 şāmin “sekizinci kısım”

bāb-1 tāsi‘ “dokuzuncu kısım”

bāb-1 ‘āşir “onuncu kısım”

bāb-1 hādī ‘aşr “on birinci kısım”

bāb-1 şānī ‘aşer “on ikinci kısım”

bāb-1 şāliş ‘aşer “on üçüncü kısım”

bāb-1 rābi‘ ‘aşer “on dördüncü kısım”

bāb-1 hāmīs ‘aşer “on beşinci kısım”

bāb-1 sādīs ‘aşer “on altıncı kısım”

bāb-1 sābi‘ ‘aşer “on yedinci kısım”

bāb-1 şāmin ‘aşer “on sekizinci kısım”

bāb-1 tāsi‘ ‘aşer “on dokuzuncu kısım”

bāb-1 ‘işrūn “yirminci kısım”

bāb-1 hādī ‘işrūn “yirmi birinci kısım”

bāb-1 şānī ‘işrūn “yirmi ikinci kısım”

bāb-1 ṣālīṣ ‘iṣrūn “yirmi üçüncü kısım”	ba‘dehū (Ar.) ondan sonra b. 10a/2, 10b/11, 10b/4, 11a/7, 12a/11, 13a/10, 13a/13, 14a/14, 17a/5, 17b/17, 18a/12, 18a/16, 22b/10, 26b/9, 27a/9, 31b/2, 36a/6, 38a/16, 38b/2, 39b/1, 41a/3, 44b/9, 7a/7, 8b/8
bāb-1 rābi‘ ‘iṣrūn “yirmi dördüncü kısım”	[=24]
bāb-1 hāmis ‘iṣrūn “yirmi beşinci kısım”	ba‘d-ez-ān (Ar.+Fa.) ondan sonra
bāb-1 sābi‘ ‘iṣrūn “yirmi yedinci kısım”	b. 11a/1, 11a/15, 11b/11, 11b/6, 12a/5, 13a/15, 13b/13, 13b/8, 14a/17, 15a/16, 15b/9, 17a/13, 17b/11, 19a/16, 19b/8, 24a/4, 25b/9, 28a/10, 28a/3, 30b/13, 35a/14, 36a/5, 36b/6, 37a/12, 38b/11, 40a/6, 40b/12, 41a/9, 43a/14, 43b/7, 44b/14, 6a/6, 7b/11, 7b/3, 9a/6
bāb-1 ṣāmin ‘iṣrūn “yirmi sekizinci kısım”	[=35]
bāb-1 tāsi‘ ‘iṣrūn “yirmi dokuzuncu kısım”	
bāb-1 ṣelāṣūn “otuzuncu kısım”	
[=63]	
ba‘de (Ar.) sonra	bahā (Fa.) değer, kıymet
b.+ ‘l-cem‘ 12a/4	b.+ ları 42a/7
b.+ ‘l-cem‘ 39b/1	b.+ sı 41b/14, 41b/2, 41b/3, 41b/7, 41b/8, 42b/11, 43a/7, 43a/9,
[=2]	

43b/11, 43b/16, 44a/10, 44b/3, 44b/7,
45a/1

b. kalanın 10a/2, 14b/5, 9a/10,
9a/13, 9b/10

b.+ sđdur 42a/5, 42b/14

b. kalanı 40b/6, 8a/12

b.+ sđn 44a/2

b. kalanları 22b/9

b.+ sđna 41b/10, 41b/12, 41b/13,
41b/5, 41b/6, 42b/11, 42b/9, 43a/3,
43a/5, 43a/7

b. kalanı 10b/3, 17a/4, 18b/4
b. kalan 10a/2, 10a/6, 24a/10,
24a/15, 24b/15, 25a/13

[=28]

b. kala 19b/17

bākī (Ar.) çıkarma işleminde kalan,
artan sayı

b. kalıcak 14a/2

b. kalmaya 13b/17, 19b/15,

b. 14b/13, 14b/15, 16a/13,
16a/2, 16b/1, 18a/2, 20a/3, 9a/6, 9a/8

20a/6

b. kalmaz 14a/14

b.-yi evvel 41a/2

b. kalsa 19b/4, 20a/2

b.-yi şānī 41a/6

b. kalursa 11a/2, 11a/3, 11a/4,

b.+ çün 25b/7

20a/4, 9a/6

b.+ yi 14a/3

b. kalur 10b/10, 11a/9, 14a/15,

b. kalandan 44b/16

14b/10, 14b/7, 15a/16, 15b/9, 16a/8,

18a/7, 19b/11, 19b/6, 20a/10, 20a/11,

b. kalanına 26a/11

20a/12, 24b/3, 25b/7, 26a/15, 36b/16,

42b/13, 42b/14, 42b/16, 43a/15, 43b/1,
44a/14, 9b/14

b.+ nün 16b/2

b.+ sin 43a/12, 9a/17

b.+ sine 24b/9, 25a/4, 41a/2,
41a/6

bāḳī ḳal- “çıkarma işleminden
sonra sayı artmak, geriye sayı kalmak”

[=77]

baṇa bana

b. 18b/5, 42b/10, 42b/9, 43a/2,
43a/4, 43a/6

[=6]

barmak(ğ) arşının 1/24’üne, kademin
1/12’sine eşit olan uzunluk ölçüsü,
metne göre bir parmak yüz ipliğe eşittir

b. 21a/10, 43b/13, 44a/1

b.+ ı (bel.) 21a/10

[=4]

baṣṭ (Ar.) tam sayılı kesri bileşik
kesre çevirmek, payda eşitlemek

b. 22b/17

b. idicek 34a/8

b. idüp 34a/6

[=3]

ba‘z (Ar.) bazı, birkaç (krş. ba‘zı)

b. 1b/12

b.+ ına 20b/1

b.+ lar 5b/8

[=3]

bāzār (Fa.) Pazar, alışveriş yeri

b.+ a 42b/7, 43a/1

[=2]

ba‘zı (Ar.) bazı, birkaç (krş. ba‘z)

b. 21a/5, 21b/4, 40a/15, 40a/16

b.+ sı 30b/8, 30b/9, 31a/1

b.+ sına 2a/2

[=9]	b. 20b/11, 40a/8, 42a/12
be-gāyet (Fa.+ Ar.) son derece, pek	[=3]
b. 41a/12	ber-ā-ber (Fa.) birlikte, aynı, eşit
[=1]	b. 10a/16, 36a/2, 37b/9, 38a/8,
Bekir (Ar.) problemlerde geçen kişi	7b/4, 9a/11
adı, özel isim	[=6]
B. 39a/9, 43a/5	ber-kemāl (Fa.+Ar.) mükemmel
B.+ de 42b/17, 43b/2	b. 41a/12
B.+ e 39a/15, 39a/8, 43a/4	[=1]
B.+ üñ 39a/12, 39b/9	beş beş (krş. biş)
B. (hişşe-i B.) 39b/3 (iş.)	b. 10b/1, 11a/8, 13a/12, 18a/7,
B. (maḫsūm-ı B.) 39b/3 (iş.)	18a/9, 21b/10, 21b/9, 25b/5, 25b/9,
B. (sefer-i B.) 39b/3 (iş.)	26a/15, 28a/5, 28b/3, 2b/5, 30a/14,
[=12]	30a/15, 34a/9, 34b/17, 35a/7, 35b/4,
ben ben	36b/14, 39a/13, 40b/6, 42b/3, 44a/9,
b.+ de 42b/10, 42b/9, 43a/3,	45a/11, 45a/15, 45a/16, 5a/9, 6b/10,
43a/4, 43a/6	7b/14
[=5]	b.+ den 10b/2
benzer benzer	b.+ dür 13a/8, 26b/10, 27b/15,
	36b/9, 37a/1, 40a/5

b.+ e 12a/11, 13a/16, 19a/17,
22a/1, 22a/15, 26a/15, 30a/14, 32a/9,
34b/15, 35a/11, 45a/17, 45b/4, 5b/2

b.+ er 18b/5

b.+ i (bel.) 13a/12, 19a/15,
25b/6, 25b/9, 32b/13, 33b/1, 34a/10,
36b/15, 42b/4, 45a/11, 45a/17, 45a/8

b.+ üñ 13a/14, 13b/4, 14b/2

[=68]

beş yüz yigirmi üç beş yüz yirmi üç

b. 43b/11

[=1]

beşinci beşinci, sıra sayma sayısı

b. 8b/17

[=1]

be-tarîk (Fa.+Ar.) yöntemle

b.-i aḥsen 2a/9

[=1]

bey^c (Ar.) satma, satılma

b. idicek 35a/8, 35b/5

[=2]

beyān (Ar.) açıklama

b.+ ında 2a/6

b.+ ındadır 10a/8, 13b/15, 15a/1,

16b/4, 18b/6, 19b/13, 20a/16, 21b/8,

22b/17, 23a/16, 23a/8, 24a/7, 24b/5,

25a/15, 25b/15, 26a/17, 26a/7, 27b/3,

2b/1, 2b/14, 2b/15, 2b/17, 2b/2, 2b/4,

2b/6, 2b/8, 30a/9, 33b/6, 34a/12, 34a/14,

35a/6, 37b/7, 38b/5, 3a/1, 3a/10, 3a/11,

3a/12, 3a/13, 3a/14, 3a/15, 3a/16, 3a/17,

3a/2, 3a/3, 3a/4, 3a/5, 3a/6, 3a/7, 3a/8,

3a/9, 3b/1, 3b/2, 3b/3, 3b/4, 3b/5, 3b/6,

40a/10, 42a/8, 5b/17, 6b/17, 7b/8, 8b/1,

8b/17

[=73]

beyn (Ar.) ara

b.+ inde 9b/9

[=1]

beyne'n-nās (Ar.) halk arasında

b. 34a/15

[=1]

bi-‘aynihi (Ar.) olduğu gibi, aynı şekilde

b. 10a/16

[=1]

bī-hemtā (Fa.) benzersiz, eşsiz

b.+ ya (la‘l-i b.) 41a/15

[=1]

bī-kīl u kāl (Fa.+Ar.) gereksiz söz söylemeksizin

b. 41a/15

[=1]

bil- bilmek, anlamak

b. 4a/17

b.- di 41b/1

b.- gil 10a/8, 13b/15, 15a/1, 16b/4, 18b/6, 19b/13, 1b/8, 20a/16, 21a/5, 21b/8, 30a/9, 34a/14, 3b/6,

40a/11, 43a/9, 5b/13, 5b/17, 6b/17, 7a/14, 7b/9, 8b/1, 9a/1

b.- mek 10b/9, 15a/6, 16a/6, 20a/8, 23b/13, 23b/17, 23b/6, 24a/12, 24a/17, 31a/15, 31a/3, 35a/9, 37b/10, 7b/1

[=38]

bilā-teşbīh (Ar.) benzetme olmaksızın

b. 4a/15

[=1]

bildür- bildirmek, açıklamak

b.- ür 3b/8

[=1]

bile de, da

b. 10a/5, 12a/5, 22a/2, 27b/6, 28a/11, 28a/12, 31b/10, 32b/6, 36a/1, 37a/11, 39a/17, 41a/8, 43a/1, 5b/9, 9b/16

[=16]

bilece birlikte

b. olındı 2a/11

b. 39a/12, 39a/6

[=1]

[=2]

biñ altı yüz on bin altı yüz on

bī-miṣāl (Fa.+Ar.) eşsiz, benzersiz

b. 12a/12

b. 41a/16

[=1]

gevher-i b. 41a/12

biñ biş yüz bin beş yüz

[=2]

b. 39a/14, 39a/2

bī-miṣl (Fa.+Ar.) benzersiz

[=2]

b. 3b/16

biñ biş yüz seksen bin beş yüz seksen

[=1]

biñ bin

b. 12a/11

b. 11a/4, 11a/9, 18b/5, 41a/14,

[=1]

41a/15, 41b/11, 41b/12, 41b/3, 41b/4,

biñ iki yüz altmış bin iki yüz altmış

41b/5, 41b/9

b. 11b/16

b.+ den 18b/5

[=1]

b.+ dūr 6b/11

biñ iki yüz toḡsan beş bin iki yüz

b.+ üñ 6b/7

doksan beş

[=14]

b. 11b/17

binā (Ar.) yapma, kurma

[=1]

biñ otuz yedi bin otuz yedi

b.+ e 15b/17

b.+ den 15b/5, 15b/8

[=2]

[=2]

biñ üç yüz altmış iki bin üç yüz altmış
iki

biñ sekiz yüz bin sekiz yüz

b. 16a/8

b. 12b/10

[=1]

[=1]

biñ toḡsan altı bin doksan altı

biñ üç yüz altmış üç bin üç yüz altmış
üç

b. 9b/14

b. 16a/12

[=1]

[=1]

biñ toḡuz yüz bin dokuz yüz

biñ yüz altmış bin yüz altmış

b. 39a/4, 39a/7

b. 44a/5

[=2]

[=1]

biñ üç yüz bin üç yüz

bir 1. belgisiz zamir

b.+ i (iy.) 38b/7

b.+ birine 10a/14, 10b/10,

[=1]

10b/12, 10b/16, 10b/5, 11a/14, 11a/16,

biñ üç yüz altmış bir bin üç yüz altmış

11b/12, 11b/17, 11b/6, 12a/6, 12b/1,

bir

13a/1, 13b/10, 13b/12, 14b/13, 15a/15,

b.+ den 15b/14

16b/16, 19a/15, 19a/5, 26b/3, 26b/4,

26b/8, 27a/7, 27a/9, 28b/17, 28b/6,

29a/10, 29b/7, 30a/1, 30a/8, 31a/12,
32b/16, 33a/8, 44a/2, 5b/3

b.+ i (iy.) 10a/12, 10a/13,
10a/14, 10a/4, 11b/15, 19a/4, 19b/13,
22a/6, 27a/13, 27b/4, 27b/5, 27b/6,
28a/10, 28a/1, 29a/14, 29a/15, 29b/13,
29b/8, 2a/4, 30b/1, 35a/16, 38a/9, 39b/2,
40a/5, 42a/4, 45b/4, 4b/9, 5a/4, 5a/6,
6a/8, 6b/1, 8a/12, 8a/14, 9b/15

b.+ i (bel.) 10a/6, 11a/6, 13a/5,
23b/17, 24b/2, 26a/9, 26b/10, 40b/14,

b.+ için 6a/2

b.+ in 10a/9, 10b/3, 10b/7,
10b/8, 11a/13, 11a/15, 11a/3, 11a/4,
11a/9, 11b/11, 11b/1, 11b/5, 12a/10,
12a/17, 12a/4, 12b/11, 12b/15, 12b/6,
28a/8, 39b/6

b.+ inde 3b/17, 42b/12, 43a/7

b.+ inden 10a/6, 10b/4, 10b/7,
24b/2, 26a/9, 35b/10, 36a/2, 36b/5,
37a/10

b.+ ine 10b/8, 11a/13, 11a/6,
11b/1, 11b/4, 11b/9, 12a/16, 13a/6,
19a/4, 20b/3, 22a/6, 22a/7, 22a/10,
22a/13, 22a/9, 22b/11, 22b/13, 22b/15,
22b/3, 23b/17, 26b/11, 28a/10, 35a/16,
37b/16, 38a/8, 39b/2, 40a/5, 40b/14,
42a/4, 45b/4, 5a/4, 5a/6

b.+ ini 10b/11, 10b/2, 11b/1

b.+ inün 10a/10, 10a/9, 11a/12,
11b/10, 11b/4, 11b/9, 12a/15, 13a/2,
22a/10, 22a/12, 22a/13, 22a/7, 22a/8,
22b/11, 22b/13, 22b/15, 22b/2, 22b/4,
24a/9, 25a/12, 25b/17, 26a/8, 38a/7,
38b/12, 38b/13, 39a/17, 39b/1, 41a/13,
42a/7

b.+ isi 30b/3, 4b/8, 6a/12

b.+ isine 11b/13

b.+ isinün 11b/13, 12b/1, 37b/10,
37b/9, 38a/6, 38a/7

b.+ i-y-ile 19b/13

[=191]

2. belgisiz sıfat

b. 10a/8, 13a/1, 13a/6, 13b/15, 13b/17, 15a/10, 15a/2, 15a/8, 15b/12, 15b/2, 16a/15, 16b/12, 16b/14, 16b/5, 17a/13, 17b/11, 19b/7, 20a/17, 20a/9, 22a/17, 22b/1, 22b/2, 22b/3, 22b/5, 23a/16, 23a/17, 23a/1, 23a/8, 23a/9, 24a/7, 27b/7, 28b/8, 29a/12, 29b/10, 2a/6, 30b/10, 32a/4, 34b/2, 35a/3, 37b/17, 37b/8, 39a/3, 39a/8, 40a/11, 40a/15, 41a/12, 42b/17, 42b/6, 42b/7, 43a/1, 43b/15, 44b/10, 4a/12, 4a/13, 4a/2, 4a/3, 4a/4, 4a/5, 4a/7, 4b/3, 3b/6, 5a/11, 6a/16, 6a/17, 6a/2, 6a/7, 7a/14, 7a/1, 7a/4, 7b/11, 7b/9, 8b/1, 8b/2, 8b/3, 9a/1, 9a/2, 9a/3

[=93]

3. bir, sayma sayısı

b. 11a/8, 13a/2, 13a/9, 14a/13, 14a/16, 15a/17, 15b/10, 16a/11, 16a/12, 17a/8, 18a/12, 18a/13, 18b/5, 19b/17,

20a/4, 20b/15, 20b/1, 20b/4, 20b/5, 21a/10, 21a/11, 21a/12, 21a/13, 21a/14, 21a/15, 21a/16, 21a/17, 21a/7, 21a/8, 21a/9, 21b/1, 23b/15, 24b/15, 24b/16, 25a/12, 25a/13, 25a/2, 25a/4, 25a/7, 25b/7, 26a/5, 27a/4, 28a/4, 28a/6, 29a/1, 2b/15, 31b/8, 34a/16, 34b/11, 34b/12, 34b/16, 34b/17, 35b/14, 35b/15, 35b/17, 35b/7, 35b/8, 35b/9, 36a/12, 36a/14, 36a/16, 36a/17, 36a/1, 36a/3, 36a/5, 36a/6, 36a/7, 36b/2, 36b/3, 36b/4, 37a/15, 37a/16, 37a/2, 37a/4, 37a/5, 37a/7, 37a/8, 37a/9, 37b/1, 37b/2, 37b/3, 37b/4, 37b/9, 38a/12, 38a/13, 38a/8, 39a/2, 3b/16, 40a/2, 41a/7, 42a/11, 42b/8, 43a/11, 43a/12, 43a/9, 43b/12, 43b/3, 44a/14, 44b/10, 44b/11, 44b/5, 44b/6, 45a/3, 4b/10, 6a/5, 6a/8, 6b/10, 7a/1, 7a/3, 7b/11, 7b/14, 8b/5, 9a/10, 9a/5, 9b/2

b.+ den 14a/8, 19b/14, 20a/2,
3b/10, 44b/12, 45a/13, 45a/9, 45b/5,
45b/8, 5b/3, 8a/1

b.+ dür 15b/15, 17b/13, 19a/14,
23a/5, 24a/14, 25a/9, 36a/9, 7a/7

b.+ e 13a/14, 13b/6, 20b/2,
32a/11

b.+ er 14a/11, 6b/2

b.+ i (iy.) 19a/3, 34a/17, 34b/6,
41a/13, 41a/8

b.+ i (bel.) 14a/11, 14a/13,
15b/16, 15b/17, 17b/14, 17b/15, 18a/1,
24a/15, 32a/12, 36a/12, 38a/14, 38a/17,
38b/2, 45a/14, 45a/4, 45a/7

b.+ in 11a/2, 38a/10, 38a/6,
42b/13, 43a/10, 43a/11, 9b/5, 9b/7

b.+ inde 6a/12

b.+ inden 35b/17, 36a/1, 36b/2,
36b/3, 37a/6, 37a/7, 37a/8

b.+ ine 15a/4, 15a/7, 15a/9,
16b/11, 16b/8, 20b/6, 20b/7, 30a/16,
34a/17, 34b/1, 5a/13, 5b/5

b.+ ini 24a/15

b.+ i-y-ile 26b/13

bir gümün “sekizde bir”

bir südüs “altıda bir”

[=243]

[=527]

bir buçuk bir buçuk

b.+ lık 37a/3, 37a/4

[=2]

birkaç birkaç

b. 16a/15

[=1]

birle ile, birlikte

b. 4a/12

[=1]

biş beş (krş. beş)

b.+ dūr 6b/13, 6b/14, 6b/15

b. 10b/10, 19a/14, 34b/10,

[=5]

34b/14, 39a/8, 42a/17

[=6]

böylece böylece, bu şekilde

b. 21a/14, 21a/9, 38a/3, 38a/6,

6b/16

böl- bölmek

b.- mekdūr 7b/9

[=5]

[=1]

bu 1. işaret zamiri

bölük(g) bölük, parça

b. 10a/12, 15a/4, 16b/8, 18b/5,

b.+ i (iy.) 44b/5

26a/17, 27b/4, 29a/12, 29b/10, 33b/8,

34a/12, 38b/6, 4a/16

b.+ idūr 21a/12

b.+ dūr 13a/15, 13a/6, 13b/9,

b.+ inden 21a/12

14a/17, 14a/5, 14a/6, 14b/8, 15a/7,

[=3]

15a/9, 15b/1, 15b/11, 16a/2, 16a/8,

bölüş- paylaştırmak

16b/13, 17a/12, 17a/4, 17b/10, 17b/4,

b.- se 39a/3

18a/3, 19a/16, 19a/2, 19b/8, 21a/11,

b.- seler 39a/8

21a/17, 21a/2, 21a/3, 21a/4, 22b/6,

[=2]

23a/14, 23a/7, 24a/8, 24b/6, 25b/1,

25b/11, 25b/12, 25b/3, 25b/6, 28a/1,

böyle böyle

2a/1, 31b/2, 31b/4, 32a/6, 35a/17, 35b/3,

b. 12b/8, 9b/17

37b/17, 38a/16, 38a/4, 38b/14, 38b/2,

38b/5, 39b/3, 40b/16, 42a/12, 42b/15,

42b/16, 43a/14, 43a/17, 43b/10, 43b/2,
44a/4, 44b/1, 44b/16, 4a/13, 6b/4, 7a/1,
7a/11, 7a/15, 8a/11, 8a/12, 8b/14, 9a/2,
9b/12

b.+ nda 15a/8

b.+ ndadur 12b/1, 12b/5

b.+ ndan 16a/14, 22a/16, 23a/1,
23a/16, 23a/8, 24a/7, 42b/13

b.+ nı 12b/12, 12b/6, 17b/10,
27a/2, 38a/3, 39a/10, 39a/5

b.+ nlar 21b/5, 35a/9, 4b/5

b.+ nlara 20b/11, 21b/14, 40a/8,
40a/9, 41a/17

b.+ nlardan 6b/11

b.+ nlardur 12b/16, 22b/9, 6a/3

b.+ nları 17a/1, 41b/1, 44a/16

b.+ nların 10b/16, 22a/12, 22a/6,
26a/3, 29a/14, 29b/10, 29b/12, 30b/5,
30b/8, 34b/1, 34b/6, 39a/9, 5a/5, 5a/7,
5a/9

b.+ nuñ 10b/10, 11b/5, 16a/13,
16a/16, 31b/6, 31b/9, 34b/14, 41b/10,
41b/12, 41b/4, 41b/5, 42b/4, 5a/12,
8b/14

b.+ ña 11a/4, 13b/10, 17a/10,

22b/17, 23a/15, 31b/7, 38a/14, 41b/17,
42a/12, 42a/3, 5a/11, 9b/11

b.+ ñā 18b/4

[=159]

2. işaret sıfatı

b. 12b/2, 13b/11, 14b/11, 16a/9,

16b/12, 18a/15, 19a/12, 19a/3, 1b/14,
20a/14, 20a/3, 20b/11, 21b/3, 22a/13,
22a/2, 22b/14, 2a/1, 2a/10, 2a/11, 2a/12,
2a/14, 2a/3, 2a/5, 2a/6, 2b/11, 2b/14,
2b/1, 2b/2, 2b/4, 2b/6, 2b/8, 30a/16,
30b/11, 30b/4, 30b/7, 31a/10, 31a/13,
33b/15, 33b/6, 34a/6, 36a/8, 37a/12,
37a/9, 37b/16, 38b/7, 38b/9, 39a/15,
3b/13, 3b/16, 3b/8, 3b/9, 42b/6, 43a/15,
44a/17, 44b/14, 44b/2, 4b/10, 5b/15,

6a/11, 6a/12, 7a/16, 8a/12, 8a/16, 8b/15,
9b/12, 9b/14

[=67]

[=226]

bu takdīrce (T.+Ar.) buna göre

b. 11a/9, 14b/9, 15a/10, 16a/3,
17b/17, 18a/13, 18b/12, 18b/5, 19a/15,
19b/6, 1b/14, 20a/14, 21a/11, 21a/14,
21a/17, 21a/2, 21a/9, 22a/4, 22b/8,
23b/11, 30a/13, 31a/14, 31a/7, 31b/4,
37a/2, 37b/13, 38a/9, 38b/15, 39b/4,
3b/9, 41b/16, 43b/11, 44a/5, 44b/17,
5b/8, 7a/12, 7b/7, 8a/14, 9b/12

[=39]

buçuk buçuk, yarım

b.+ dan 43b/16

[=1]

buğday buğday

b.+ uñ 44a/10, 44a/9, 44b/3

[=3]

bul- bulmak, elde etmek

b.- ınmasa 8b/13, 7a/10,

b.- ınursa 9b/4

b.- sa 41a/17

b.- up 25b/16, 26a/8

[=6]

bulın- bulunmak, yer almak, mevcut
olmak

b.- masa 31a/4, 9b/4, 9b/6

b.- maz 31a/5

b.- sa 31a/5, 9b/3

[=6]

büleğā' (Ar.) belagat sahipleri

b.-yı ħalef 2a/7

[=1]

büyū' (<Ar. çoğ. bey') satışlar, satmalar

b. 34b/1, 35a/6, 3b/3

[=3]

büzürg (<Fa. bozorg) büyük

c.+ inde 27b/6

b. 3b/15

[=25]

[=1]

cāyız (<Ar. cā'iz) uygun

c.+ dür 11a/15, 5b/9

-C-

[=2]

cānib (Ar.) taraf, yön

celle (Ar.) büyük, yüce anlamlarında

Allah için kullanılan bir sıfat

c.-i yemīnden 15a/7

c. 2b/10

c.-i yemīne 15a/17, 15b/11,

[=1]

17a/11

c.-i yemīninden 16b/11, 43b/8,

cem^c (Ar.) toplama, matematikte dört

işlemden biri

44a/3, 7a/3, 8b/5

c.-i yemīninde 7b/15

c.-i evvel 41a/8

c.-i yesārden 7b/11, 8a/12, 9a/3

c.-i şānī 41a/11

c.-i yesārde 43b/9, 9a/9

c.+ den 8b/1

c.-i yesārinden 14a/7

c.+ i (iy.) 17a/11, 25b/15, 3a/13,

c.-i yesār 8b/12

3a/3, 8b/1

c.+ de 27b/7, 28a/12, 28b/8,

c. iderler 24a/3

29a/12, 31b/10

c. idicek 18b/14, 26a/4, 37b/5,

c.+ den 28a/11

44a/16, 4b/14, 4b/15, 4b/16, 5a/1, 5a/2

c. idüp 10b/3, 11a/1, 11b/4,
24a/10, 36a/8, 37a/11, 3b/12, 41a/8,
8b/16, 8b/6

c.+ in itmegil 12a/16

c. itdükden 13b/8, 25b/17,
41a/11

c. itdükde 8b/8

c. itdük 12a/17

c. itmekden 7b/2

c. itmek 26a/3

c. ola 3b/10

c. olduğdan 42a/2

c. olıcağ 38a/13, 8b/12

c. olına 41b/16

c. olmuşdur 2b/1, 2b/14, 2b/16,
2b/3, 2b/5, 2b/7, 2b/9

c. olsa 20b/12, 42a/7

[=51]

cem'an (Ar.) toplam, toplam olarak

c. 11a/10, 11a/8, 17a/8

[=3]

cemī' (Ar.) bütün, hepsi, hep

c. 34a/14, 4a/14

c.-i maḥāric 22a/17

c.+ ü'l'ulūm 1b/12

[=4]

cevāb (Ar.) cevap, yanıt

c. virile 35a/5

c. virmek 16a/14

[=2]

ceẓr (Ar.) karekök

c. 15a/1, 15a/7, 16a/7, 5a/16

c. (ehl-i c.) 2b/6

c.-i āṣammı 33b/17

c.-i āṣamm 33b/17

c.+ den 33b/9

c.+ i (iy.) 16a/4, 15a/1, 33b/12,
33b/15, 33b/6, 33b/8, 34a/10, 34a/12,
34a/8, 34a/9, 3a/17, 3a/5

c.+ i (bel.) 15a/6, 16a/10, 16a/6

c.+ in 33b/11, 34a/1

c.+ in alıcak 34a/2

c.+ in alup 33b/10

c.+ inden 33b/13

c.+ üñ 16a/17

cezrin al- “karekökünü almak”

cezr-i āšamm “irrasyonel sayının
karekökü”

[=30]

cins (Ar.) tür

c. 35b/16, 35b/7, 36a/3, 36b/14,
36b/2, 37a/6

c.+ den 23a/8, 34b/9, 37a/9

c.+ dendür 34a/16

c.+ i (iy.) 34b/14, 35a/1

c.+ ine 34b/12, 34b/6, 34b/7,

34b/8

c.+ le 34b/17

c.+ üñ 35b/7, 35b/8, 37b/6

[=20]

cumhūr (Ar.) topluluk, zümre, sınıf

c. 21b/5

[=1]

cümle (Ar.) toplam, hepsi, bütün

c. 11b/17, 35a/8, 43b/16, 44a/10

c.+ den 11a/14

c.+ si 38a/13, 45a/14, 45a/9, 45b/2,
45b/6

c.+ sin 14b/14, 29b/1, 37b/6,

43a/13, 44b/15, 7b/16

c.+ sinden 40b/6, 9a/13

c.+ sini 44a/17

c.+ sinüñ 18b/5, 36b/6

[=21]

cüz' (Ar.) bölüm, kısım, kesir parçası

c. 16a/15, 20b/15, 20b/16,
23b/15, 4a/17

c.+ den 20b/14, 20b/15, 21a/4,
21b/10, 21b/12, 23b/13, 28a/5, 31b/16,
33b/1

c.+ e 28a/6, 31b/16, 33b/1

c.+ i (iy.) 18a/9, 28a/5, 29a/2

c. idicek 23b/15

c.+ inüj 21b/12

c. olıcağ 29a/2

c.+ üj 18a/8, 21a/4, 21b/10,
23b/13

[=32]

-Ç-

çār yek (Fa.) dörtte bir, çeyrek

ç. 43b/14

rub' çār yek “dörtte birin dörtte biri”

[=2]

çehār (Fa.) dört

ç. 24b/10, 33b/11, 38b/17

çehār sub' “yedide dört”

çehār tūs' “dokuzda dört”

[=3]

çek- çekmek, metinde çizgi (hatt)
çekmek anlamında kullanılır

ç.- erler 13a/2, 7b/11, 9a/5

ç.- ilür 7a/3

ç.- üp 14a/16, 8b/5, 9a/10, 9a/12,
9a/15

[=9]

çeyrek (Fa.) (<Fa. çehār + yek) çeyrek,
dörtte bir

ç. 43b/14

[=1]

çü (Fa.) -inca, -dığında, -dığı zaman	14b/7, 15b/12, 16a/14, 16a/15, 16b/13,
ç. 41a/14, 41a/15	16b/2, 16b/8, 16b/9, 17a/11, 17a/13,
[=2]	17a/16, 17a/7, 18a/12, 18a/3, 18a/5,
	18b/12, 18b/15, 18b/16, 18b/4, 18b/5,
çün (Fa.) -dığı için,-dığından, -dığı zaman, -dığında	18b/8, 18b/9, 1b/11, 1b/15, 20a/11,
	20a/12, 20a/4, 20b/10, 20b/11, 20b/6,
ç. 12a/14, 12b/7, 41a/13, 44b/14	20b/9, 21a/10, 21a/13, 21a/15, 21a/5,
[=4]	21b/1, 21b/14, 21b/4, 21b/6, 22a/10,
	22a/14, 22b/15, 22b/17, 22b/8, 23a/1,
çünkü (Fa.) çünkü	23a/10, 23a/16, 23a/17, 23a/3, 23a/7,
ç. 14a/7, 22b/7, 25a/6	23a/8, 23b/1, 24a/8, 25a/15, 25b/3,
[=3]	25b/8, 26a/5, 26a/7, 26b/10, 26b/4,
	27b/4, 27b/5, 27b/6, 28a/1, 28a/13,
	28a/14, 28a/17, 28b/1, 28b/13, 29a/12,
	29a/16, 29a/17, 29b/11, 29b/12, 29b/13,
	29b/15, 29b/8, 2a/12, 2a/15, 2a/6, 2b/11,
	30a/5, 30b/6, 31a/5, 31a/9, 31b/1, 31b/4,
	31b/9, 32a/14, 32a/15, 32a/8, 33a/12,
	33a/13, 33a/16, 33a/17, 33a/4, 33b/10,
	33b/6, 33b/8, 34a/12, 34a/3, 34a/5,
	34b/3, 35b/3, 36a/13, 36a/15, 36a/17,
	36b/1, 36b/11, 36b/13, 37a/5, 37b/15,

-D-

dahı de, böylece, ve, ayrıca, aynı şekilde, daha, matematikte artı ifadesi	
(+)	
d. 10a/1, 10a/11, 10a/13, 10a/16,	
10a/4, 10b/13, 11a/10, 11a/15, 11a/4,	
11b/11, 11b/14, 11b/17, 12a/10, 12a/3,	
12a/9, 12b/6, 13b/11, 13b/7, 14b/6,	

37b/17, 37b/2, 37b/3, 37b/7, 38a/3,
38a/7, 38b/5, 39a/10, 39a/12, 39a/13,
39a/3, 39a/4, 39a/5, 39a/7, 39a/8, 39a/9,
3b/9, 40b/10, 40b/3, 40b/7, 41a/1,
41a/15, 41a/16, 41b/10, 41b/4, 41b/5,
42a/3, 42b/10, 42b/15, 42b/16, 42b/17,
43a/1, 43a/16, 43a/17, 43b/2, 43b/7,
44a/2, 44b/11, 44b/16, 45a/11, 45a/15,
45a/16, 45a/4, 45b/3, 4a/1, 4a/13, 4a/3,
4a/5, 4b/2, 4b/3, 4b/5, 4b/9, 5b/9, 6a/17,
6b/12, 6b/4, 6b/6, 6b/7, 6b/8, 6b/9,
7a/11, 7a/14, 7a/15, 7b/2, 7b/3, 7b/6,
7b/9, 8a/11, 8a/14, 8a/15, 8a/16, 8a/4,
8b/14, 8b/2, 9a/2, 9b/11, 9b/16, 9b/3

[=215]

dāhīl (Ar.) içinde, içeri girmiş, bir
sayının diğer bir sayıyı içermesi
durumunda büyük paydalı sayının
içerdiği küçük paydalı sayı

d. 22b/9

d.+ dür 22a/4, 22b/7, 22b/8

d.+ i (iy.) 22b/1

d.+ i (bel.) 22b/1

[=6]

dā'ire (Ar.) daire, yuvarlak

d. 6a/17

[=1]

dakāyīk (<Ar. çoğ. dakīka) anlaşılması
zor olan şeyler

d. 2a/4

[=1]

dāne (Fa.) tane, adet

d. 35a/7, 35b/6, 41a/12

d.+ sin 35a/7, 35b/4

[=6]

darb (Ar.) çarpma, matematikte dört
işlemden biri

d. 12a/17, 12b/17, 4a/6

d. (hāşıl-ı d.) 10a/16, 10a/17,

13a/8, 13b/8, 15b/5, 17a/3, 17a/6,

31a/12, 35a/11, 35a/13, 35a/15, 35b/3,
38b/12, 40b/13, 40b/3, 40b/7

ḍ. (şülüs-i ḥāşıl-ı ḍ.) 44b/17 (iş.)

ḍ.-ı āḥād eyleyüp 11b/2

ḍ.-ı müfredât 10a/12, 10a/13

ḍ.-ı mürekkebâtur 10a/12

ḍ.-ı mürekkebât 11a/10

ḍ.+ a (ḥāşıl-ı ḍ.) 14b/14, 23a/3,
23a/5, 28b/13, 29a/17, 29a/6, 33a/12,
33a/15

ḍ.+ dan (ḥāşıl-ı ḍ.) 33b/17,
43b/8, 44a/3, 44b/1

ḍ.+ ı (iy.) 10a/8, 26a/17, 3a/15,
3a/4

ḍ.+ ı (ḥāşıl-ı ḍ.) (iy.) 27a/14,

ḍ.+ ı (ḥāşıl-ı ḍ.) (bel.) 27a/8,
34b/7

ḍ.+ ma (ḥāşıl-ı ḍ.) 39b/2

ḍ.+ ndan (ḥāşıl-ı ḍ.) 38b/13

ḍ.+ muḡ (ḥāşıl-ı ḍ.) 12a/4

ḍ. ideler 22b/3, 22b/4

ḍ. iderler 11a/6, 12a/8, 14a/12,

14a/14, 14b/4, 14b/6, 16b/16, 17a/17,

17a/6, 23a/2, 24a/2, 27a/1, 27a/14,

36b/15, 37b/12, 37b/14, 45a/12, 45a/17,

45b/4

ḍ. idicek 10b/13, 11b/15, 12a/11,

13a/16, 13b/2, 15a/15, 15b/17, 15b/4,

16b/17, 17a/2, 19a/1, 19a/16, 19a/8,

19b/9, 22a/10, 22a/14, 22a/15, 22a/9,

22b/11, 22b/13, 22b/15, 23b/17, 26b/11,

26b/8, 31a/12, 31b/3, 35b/2, 39a/17,

40b/7, 43a/13, 43a/16, 43b/1, 45a/8

ḍ. idüp 10b/5, 10b/8, 11a/16,

11b/12, 11b/17, 11b/6, 12a/3, 12a/4,

12a/6, 12a/9, 12b/9, 13a/11, 13a/14,

13a/3, 13b/12, 13b/6, 14b/15, 15b/8,

16b/6, 17b/16, 17b/3, 18a/1, 18a/10,

18b/3, 19a/5, 23a/5, 23b/2, 23b/7, 26b/3,

26b/4, 27a/8, 27a/9, 27b/11, 27b/9,

28a/14, 28a/16, 28a/17, 28b/1, 28b/11,
28b/12, 29a/16, 29a/4, 29b/1, 29b/3,
30a/4, 31b/13, 31b/14, 32a/14, 32a/17,
32b/10, 33a/11, 33a/13, 33a/14, 33a/16,
33a/2, 33a/4, 34a/2, 34b/6, 35a/15,
37b/17, 39b/2, 40a/3, 40b/13, 41a/10,
41a/5, 42a/2, 43a/12, 43b/8, 5b/10,
5b/11, 5b/12, 5b/6

đ. itdükden 12b/14, 14b/13,
29a/6, 44a/17, 44a/2, 44b/15

đ. itdükde 10a/15, 15a/13, 16b/1

đ. itmekden 10a/8, 21b/15,
21b/17, 22a/1, 22a/13, 22a/7, 30b/6,
31b/5, 5a/14, 5b/1, 5b/11, 5b/13, 5b/2,
5b/7

đ. itmekde 10b/16

đ. itmekdür 10a/15

đ. itmek 11a/5, 11b/13, 11b/3,
12a/7, 12b/13, 13a/4, 26b/17, 26b/7,
27a/17, 27a/6

đ. itmelü 13b/10

đ. itseler 4a/11, 4a/9

đ. it 12b/2, 12b/5, 12b/8

đ.+ ların (hâşıl-ı đ.) 39b/1, 39b/2

đ. olan 11a/17

đ. olıcak 14a/1, 15a/3, 16b/7,
27b/1, 27b/15, 27b/17, 34b/13

đ. olına 12b/3, 35a/11, 35a/12

đ. olındukdan 11b/10, 13a/8,
18a/17

đ. olındukda 14a/2, 15b/14, 5b/3

đ. olınsa 18b/17

đ. olunup 17b/7, 18a/13, 18b/1,
29b/14, 32a/7, 38b/12, 40b/2

đ. olup 33b/16

đ.+ uñ (hâşıl-ı đ.) 11b/11, 16b/1,
34a/2

hâşıl-ı đarb “çarpım sonucu”

đarb-ı müfredât “basit çarpma”

darb-1 mürekkebat “birleşik
çarpma”

sülüş-i hâşıl-1 darb “çarpım
sonucunun üçte biri”

[=245]

darb-1 hevâî (Fa.) yazı malzemeleri
kullanılmadan, zihinden yapılan
hesaplamaları ifade eden hesap sistemi

d. 12b/16

[=1]

darbla- (Ar.+T.) çarpmak

d.- yup 32b/11

[=1]

de de, da bağlacı

d. 11a/8, 24b/9, 30a/11, 42b/6

[=4]

def'a (Ar.) defa, kez, kere

d. 31a/10

[=1]

deg- ulaşmak, metinde bir sayıdan
başka bir sayıya kaçır kaçır ulaşıldığını
anlatmak için kullanılır

d.- er 14a/11, 14b/2

d.- mez 14a/11, 14b/2

[=4]

degin kadar

d. 20a/4

[=1]

degül değil

d.+ dür 11b/9, 16a/14, 19b/14,

28a/12, 29a/13, 29a/15, 31a/6, 40a/12,

4a/14, 4a/17, 4b/6, 5b/15

[=12]

derc (Ar.) biriktirme, toplama

d. itmişlerdür 2a/4

[=1]

devr (Ar.) matematikte her üç sayı
basamağından oluşan kısımlardan her

biri, örneğin birler, onlar ve yüzler
basamağı birinci devir; binler, on binler
ve yüz binler basamağı ikinci devirdir

d. 6a/5

d.-i şālīšinūn 6a/7

d. (‘aşerāt-ı d.- i şānīye) 6a/10

d.-i şānīye 6a/6

d.+ ün 6a/9

[=6]

ḍāl' (Ar.) kök

ḍ. 5a/15, 5b/8

[=2]

ḍi- demek, söylemek

d.- ḍi 41a/14

d.- ḍük 7a/5

d.- ḍükleri 18b/6, 20b/7, 34b/2,
4b/2, 6b/5

d.- nile 42a/15, 42a/17

d.- nilene 15a/8, 16b/12

d.- nilicek 42a/14

d.- nilse 42a/14

d.- nilürse 42a/15, 42a/16,
42a/17, 42b/3

d.- rler 12b/16, 15a/5, 15a/9,
16b/9, 19b/16, 1b/10, 20a/1, 20a/5,
20a/7, 20b/1, 20b/12, 20b/3, 20b/4,
20b/5, 20b/7, 22b/17, 30a/17, 30b/5,
30b/6, 34b/1, 3b/10, 3b/11, 41a/11,
41a/3, 41a/7, 41a/9, 42a/1, 42a/4,
43b/15, 4b/13, 4b/4, 4b/5, 5a/13, 5a/15,
5a/16, 5a/17, 5b/4, 5b/5, 5b/8, 5b/9,
6a/11, 6a/17, 6a/5, 6a/6, 6a/7, 6b/13,
6b/14, 6b/15, 6b/16, 9a/12

d.- se 18b/5, 39a/12, 39a/7,
42b/9, 42b/11, 43a/7

d.- yücek 23b/12

d.- yüp 15a/7, 9b/8

[=78]

dīde (Fa.) göz

d.-i pürnürü 2a/12

[=1]

dil dil, lisan

d.+ de 2a/5

d.+ idür 2a/5

[=2]

dirhem (Ar.) okkanın dört yüzde birine
eşit olup 3.207 gr. eden bir ağırlık
ölçüsü, gümüş sikke

d. 21b/2, 35b/10, 35b/14,
35b/15, 35b/16, 35b/17, 36a/1, 36a/11,
36a/15, 36b/1, 36b/10, 36b/12, 36b/13,
36b/15, 36b/2, 36b/3, 36b/4, 37a/12,
37a/14, 37a/17, 37a/3, 37a/4, 37a/6,
37a/7, 37a/8, 37a/9, 37b/1, 37b/2, 37b/3,
37b/5, 43b/3, 43b/8, 44a/4 (iş.), 44b/17
(iş.), 44b/2 (iş.)

d.+ i (iy.) 35b/8, 36a/12, 37a/2,
37a/3, 37a/5, 43b/4

d.+ i (bel.) 36a/14, 36a/17,

37a/16, 37a/17, 37b/2, 37b/3

d.+ le 37a/12

d.+ üñ 37a/13, 37a/14, 37b/4

[=63]

diyü diye

d. 16b/11, 18b/5, 19a/11, 19b/4,
1b/13, 23b/9, 2a/10, 34b/12, 35a/4,
35b/11, 36a/2, 36b/5, 37a/10, 38a/10,
38b/10, 39a/16, 40b/8, 42a/10, 42b/12,
43a/8, 43b/16, 44a/10, 44b/8, 45a/10,
45a/14, 45b/2, 45b/6, 4a/1

[=28]

dördünci dördüncü, sıra sayma sayısı

d. 45b/7, 8a/17

d.+ sine 1b/10

d.+ ye 18b/8, 18b/9

[=5]

dört(d) dört

d. 11a/8, 14a/15, 16b/12,
18b/10, 18b/11, 18b/6, 18b/9, 19a/9,
1b/8, 20a/11, 20b/16, 20b/6, 21b/9,
23b/10, 29a/1, 29a/7, 35b/15, 36a/11,
36a/15, 36b/1, 36b/13, 37a/6, 37a/9,
37b/6, 40b/15, 42a/16, 44b/5, 45a/10,
45a/16, 4b/15, 5a/14, 5a/4, 5b/4, 6b/10

d.+ dür 12a/8, 12b/7, 19a/13,
19a/7, 19b/1, 19b/5, 21b/13, 24b/11,
27b/1, 4b/7

d.+ e 18b/14, 18b/16, 20a/12, 22a/14,
23b/11, 23b/7, 24a/1, 27b/2, 28a/2,
28a/3, 28a/9, 30a/5, 34a/2, 34a/4,
42a/17, 45b/5, 5a/15, 5a/16, 5a/17,
5b/11, 5b/12

d.+ i (bel.) 19a/15, 19a/16,
19b/7, 19b/8, 20a/12, 25a/8, 25b/12

d.+ ini 14a/15

d.+ le 19b/16, 27a/5, 33a/5, 5a/5

d.+ inden 19a/3

d.+ üñ 19a/13, 19b/6, 33b/12,

34a/9, 5a/1

[=84]

dört biñ biş dört bin beş

d.+ den 9b/13

[=1]

dört biñ yüz yetmiş bir dört bin yüz

yetmiş bir d. 39a/1

[=1]

dört yüz dört yüz

d. 35a/17

d.+ i (bel.) 35b/1

[=2]

dört yüz altmış beş biñ yüz yigirmi dört

yüz altmış beş bin yüz yirmi

d. 16a/5

[=1]

dört yüz altmış üç dört yüz altmış üç

d. 39b/8

[=1]	d.- ıldığı 11b/15
dört yüz altmış üç bin yedi yüz altmış	d.- up 10b/11, 10b/2, 11a/13,
bir dört yüz altmış üç bin yedi yüz	11a/15
altmış bir	[=7]
d.+ üç 15a/5, 16a/3	2. almak, olarak kabul etmek, kenara
[=2]	koymak
dört yüz seksen dört yüz seksen	d.- arlar 21a/11, 21a/14, 21a/17,
d. 40a/4	21a/9, 21b/2, 24a/13, 25a/2, 26b/16,
[=1]	26b/4, 27a/10, 27a/8, 27b/10, 27b/11,
dört yüz yigirmi dört yüz yirmi	28b/2, 33a/14
d.+ ye 35b/6	d.- duğdan 25a/12
[=1]	d.- ıla 33a/3, 35a/14
du‘ā (Ar.) dua	d.- ılmış 31a/2
d.+ dan 2a/16	d.- ılıp 35a/16
[=1]	d.- up 24b/15, 25a/4
dut- 1. çarpmak, matematikte dört	[=22]
işlemden biri (krş. tut-)	3. yapmak, sağlamak
d.- arlar 11a/3	d.- a 7b/2
d.- ıcağ 11a/9	d.- duğları 2a/13

[=2]	[=4]
[=31]	ecil (Ar.) sebep (krş. ecl)
dükeli bütün, tamamı, hepsi	e.+ den 2a/7
d. 19b/13, 2b/9, 30a/15, 4b/5	[=1]
d.+ sinün 6a/4	ecl (Ar.) sebep (krş. ecil)
[=5]	'i. 44b/14
dürlü türlü, çeşitli	[=1]
d. 21a/6, 29a/12, 29a/14, 4a/7	eczā' (<Ar. çoğ. cüz') parçalar, kısımlar, kesir parçaları
[=6]	e. 30b/9, 31a/1, 39b/7, 39b/9, 40a/1
-E-	
eb'ād (<Ar. çoğ. bu'd) uzunluklar, boyutlar	e. idicek 39b/7
e.-ı segānesi 18b/5	e.-ı mütesāviye 20a/17
[=3]	e.+ nuñ 20a/17
ebedā (Ar.) sürekli olarak, daima	e.+ nuñ (şülüş-i e.) 21b/12
e. 16a/11, 34a/16, 43a/10, 43a/11	e.+ s1 16a/13
	e.+ s1n 4b/14, 4b/15, 4b/16, 5a/1, 5a/2
	e.+ sinuñ 18a/9

e.+ y-ıla 5a/12, 30b/14, 31b/7

e. (neşv-i e.-ı mütevālī) 6b/14

e.+ y-ıla (lafz-ı e.) 20b/14

e. (neşv-i e.-ı tevālī) 45a/13

[=20]

[=2]

edā (Ar.) (değerini) ödeme

eger (Fa.) eğer

e. ider 34b/5

e. 10a/15, 10a/17, 10b/1, 10b/2,

[=1]

10b/9, 11a/12, 11a/2, 11a/3, 11a/5,

efāl (<Ar. çoğ. fī'l) eylemler, işler

11b/12, 11b/3, 11b/9, 12a/1, 12a/6,

e.+ üñ 1b/14

12b/9, 13a/4, 14a/3, 14b/14, 14b/16,

[=1]

15a/5, 16a/5, 16b/1, 16b/2, 16b/9, 18a/5,

eflūri (<Fa. fūlori) para birimi, filori

18b/1, 18b/17, 18b/5, 19b/17, 19b/3,

e. 41a/17, 41b/10, 41b/11,

20a/2, 20a/4, 20a/6, 21a/1, 22a/17,

41b/13, 41b/14, 41b/15, 41b/17, 41b/2,

22b/2, 22b/3, 23a/2, 23b/12, 23b/16,

41b/3, 41b/4, 41b/6, 41b/7, 41b/8,

23b/9, 24a/12, 24a/16, 24b/10, 24b/13,

42a/5, 42a/6, 42a/7

24b/17, 24b/6, 24b/8, 25a/10, 25a/15,

e.+ den 41a/14, 41a/15, 41b/11,

25a/17, 25a/2, 25a/3, 25a/5, 25a/7,

41b/12, 41b/3, 41b/4, 41b/5, 41b/9

25b/3, 25b/5, 26a/12, 26a/2, 26b/1,

e.+ yi 41b/2

26b/13, 26b/7, 27a/12, 27a/16, 27a/5,

[=31]

27b/13, 27b/7, 28a/11, 28a/5, 28b/2,

efrād (<Ar. çoğ. ferd) tek sayılar

28b/9, 29a/11, 29a/3, 29b/16, 30a/3,

30a/5, 30b/13, 30b/15, 30b/17, 31a/15,

31a/4, 31a/5, 31a/8, 34a/1, 34a/7,

34b/10, 34b/16, 35a/3, 35a/7, 35b/16,
35b/4, 35b/7, 36b/1, 36b/14, 37a/6,
37b/8, 38b/6, 39a/2, 3b/7, 40a/1, 42a/9,
42b/17, 43a/10, 43b/12, 43b/2, 44b/6,
45a/12, 45a/2, 45a/7, 45b/1, 45b/5, 4a/6,
4b/4, 6a/15, 7a/10, 7a/4, 7a/6, 7b/12,
7b/14, 7b/15, 7b/16, 8a/16, 8a/3, 8a/6,
8b/12, 8b/16, 8b/8, 9a/11, 9a/15, 9a/4,
9a/5, 9a/8, 9b/2, 9b/3, 9b/6

[=135]

ehl (Ar.) sahip

e.-i cezr 2b/6

e.-i hindün 2b/15, 2b/2

e.-i tencīmün 2b/4

[=4]

ekşer (Ar.) en çok, daha çok, en büyük,
daha büyük

e. 2a/5, 9b/16, 23a/3

e.+ den 24a/10

e.+ den (‘aded-i e.) 9a/1

e.+ inden 41a/2, 41a/6

e.+ ini 19b/14

[=8]

eksil- eksilmek

e.- ür 4a/12

[=1]

eksük eksik

e. 9b/4

e. olsa 7a/5, 9a/9

[=3]

elbetde (Ar.) elbette, mutlaka (krş.
elbette)

e. 7b/13

[=1]

elbette (Ar.) elbette, mutlaka (krş.
elbetde)

e. 31a/10

[=1]

elli elli

e. 10b/11, 21a/13, 24b/1, 35b/2,
43b/5, 44a/14, 44a/15

e.+ ye 29b/6

[=8]

elli altı elli altı

e. 10b/13, 11a/7

[=2]

elli altı bin elli altı bin

e. 11a/10

[=1]

elli beş elli beş

e. 45a/8

[=1]

elli dört bin elli dört bin

e. 39b/9

[=1]

elli iki elli iki

e. 43b/1

[=1]

elmās (Ar.) elmas, değerli taş

e. 41a/13

e. (kıymet-i e.) 41a/16

e.+ uñ 41a/14, 41b/13, 41b/14,

41b/2, 41b/6, 41b/8, 42a/5

[=10]

engüş (Fa.) parmak (bk. barmağ)

e. 44a/4 (iş.)

[=1]

erba'a (Ar.) dört (krş. erbā')

e.-ı maḳādīr-i mütenāsibe 34a/15

e. (a'dād-ı e.-ı mütenāsibe)

18b/5, 34a/11, 3a/6, 3b/1

[=5]

erbā' (Ar.) dört (krş. erba'a)

e. 21b/11, 38a/13

e. (şelāset-i e.) 20b/9, 28a/4,	[=2]
36a/9	esmā (<Ar. çoğ. ism) isimler, adlar
e.+ a 26b/17, 38a/17	e.+ sı 2b/17, 5b/17
e.+ ı (iy.) (selāset-i e.) 18b/16	[=2]
e.+ uñ 21b/13, 27a/1	eşmān (Ar.) sekizde birler
şelāse erbā “dörtte üç”	e. 26b/12
şülüş erbā “dörtte üç”	şülüş eşmān “sekizde üç”
[=10]	[=1]
erkām (<Ar. çoğ. raḡam) rakamlar	esrār (<Ar. çoğ. sırr) sırlar, gizli olan şeyler
e.+ uñ 7a/3	e.+ ı (iy.) 1b/14
[=1]	e.+ ıdur 1b/13
esdās (<Ar. çoğ. sūdüs) altıda birler	[=2]
e. 25b/10	
e.+ uñ 23b/16	eşkāl (<Ar. çoğ. şekl) şekiller, görüşler
hamse esdās “altıda beş”	e.+ inüñ 7b/3
[=2]	
eshel (Ar.) en kolay, daha kolay	e.+ üñ 7b/1
e. 22a/17, 2a/9	[=2]

eşref (Ar.) en şerefli

e.+ de (mertebe-i e.) 6b/6, 6b/9

e.+ idür 1b/11

e.+ de (saṭr-ı e.) 15a/13, 15b/13,

[=1]

15b/16, 15b/3, 15b/7, 17a/16, 17a/6,

17b/14, 17b/2, 17b/7, 18a/1

evvel (Ar.) birinci, ilk, önce, önceki,

sıra sayma sayısı

e.+ den (‘aded-i e.) 30b/13,

31a/11, 31a/13, 31a/9, 31b/2

e. 14a/12, 15a/9, 30a/16, 30b/11,

3b/14, 4b/5

e.+ den (si‘r-i e.) 35a/14

e. (‘aded-i e.) 19a/7, 31a/7

e.+ e (saṭr-ı e.) 15a/14, 15b/16,

e. (bāb-ı e.) 2b/17

15b/6, 16b/15, 17a/16, 17b/14

e. (bāḳī-yi e.) 41a/2

e.+ e (si‘r-i e.) 35b/1

e. (cem‘-i e.) 41a/8

e.+ i (bel.) (farz-ı e.) 42a/1

e. (maḳsūmun ‘aleyh-i e.)

e.+ i (bel.) (ḥaṭā-yı e.) 42a/2

31a/11

e.+ i (bel.) (ḥaṭā‘-yı e.) 41a/9

e. (mecmū‘-ı e.) 41b/17

e.+ i (bel.) (saṭr-ı e.) 16b/17,

e. (nev‘-i e.) 15a/5, 16b/9,

17a/10, 18a/11

26a/17, 27b/7, 31b/10, 33b/7, 38b/6

e.+ in 41a/5

e. (saṭr-ı e.) 15a/12, 18a/10

e.+ ine 6a/5

e. (‘aded-i e.-i ferd) 4b/7

e.+ üñ 18a/16, 18b/8

e. (‘aded-i e.-i zevc) 4b/6

e.+ üñ (‘aded-i e.) 14a/1, 14a/3

e.+ üñ (farz-ı e.) 41a/10	e.+ sine 1b/9, 6a/4
e.+ üñ (si'r-i e.) 35a/12, 35b/2	[=11]
'aded-i evvel "birinci sayı"	ey seslenme sözü
'aded-i evvel-i ferd "ilk tek sayı"	e. 12a/14, 41a/14, 41a/16,
'aded-i evvel-i zevc "ilk çift sayı"	41a/17
bāb-ı evvel "birinci kısım"	[=4]
nev'-i evvel "birinci tür"	eyle öyle
[=65]	e. 14b/9, 16a/3, 20a/13
evvelā (Ar.) öncelikle, ilk olarak	[=3]
e. 41b/2	eyle- eylemek, yapmak
[=1]	e. 18b/5
evvelī (Ar.) ilk	e.- gil 10b/7
e. (maḳāle-i e.) 2b/15, 2b/2	e. (ḥıfz e.) 12b/7
[=2]	e.- gil (maḥfūz e.) 10b/8
evvelki (Ar.) birinci, önceki	e.- gil (naḳş e.) 11b/1
e. 12b/6, 15a/3, 16b/7, 19a/7,	e.- gil (ṭarḥ e.) 10b/6
41a/2, 41a/3, 41a/5, 5b/16	e.- gil (ẓamm e.) 11b/2, 12b/6,
e.+ nūñ 18b/7	12b/8
	e.- se (ṭaleb e.) 35b/10

e.- seler (‘amel e.) 38a/8	e.-ı şehriñ 38a/15, 38a/5, 38b/1,
e.- seler (‘aleb e.) 36a/2, 36b/15,	38b/3
36b/4, 37a/10	[=5]
e.- seler (teczi’e e.) 20a/17	ez‘afü’l-‘ibād (Ar.) kulların en zayıfı
e.- yüp (darb-ı āhād e.) 11b/2	e. 2a/15
e.- yüp (kabūl e.) 39a/12	[=1]
e.- yüp (zamm e.) 12b/2	ezvāc(ç) (<Ar. çoğ. zevc) çift sayılar
[=19]	e. (neşv-i e.-ı mütevālī) 6b/15
eylece öylece, o şekilde	e. (neşv-i e.-ı tevālī) 45b/1
e. 10a/11, 29b/12	[=2]
e. iderler 8a/4	ezyed (Ar.) daha çok, daha ziyade
[=3]	e. 3a/6
eyt- söylemek, demek	[=1]
e.- se 42b/10, 42b/8, 43a/2,	
43a/4, 43a/5	-F-
[=5]	fā’ide (Ar.) fayda, yarar, kâr, kazanç
eyyām (<Ar. çoğ. yevm) günler	(krş. fāyide)
e.-ı şehre 37b/17	f. 2a/13, 38b/9

f. itseler 39a/14	f.-ı şānīye 42a/2
f.+ yi 39b/2	f. olan 40b/12, 40b/17
[=4]	f. olına 19a/4
fakīr (Ar.) fakir, yoksul	f. olunmuş 41b/14, 41b/7
f. 2b/11, 42b/6	f. olınsa 19a/7, 41b/2, 41b/9
f.+ i (iy.) 2a/15	f. olunur 40a/11
[=3]	f. olup 40b/9
fāriğ (Ar.) işini bitirme, çekilme	[=14]
f. olıcağ 7a/15	faşl (Ar.) bölüm
[=1]	f. 2b/5, 37b/7
Fārsī (Ar.) Farsça	f. (el-faşlu'l-evvel 'ilm-i ḥisāb)
f.+ dür 2a/3	2a/17, 2b/13
[=1]	f. (el-faşlu's-şānī 'ilm-i misāḥa)
farz (Ar.) metinde sonuç elde etmek	2b/7
için tahminde bulunma, varsayma	[=5]
durumunu belirtir	fāyide (<Ar. fā'ide) fayda, yarar, kâr,
f.-ı evveli 42a/1	kazanç (krş. fā'ide)
f.-ı evvelün 41a/10	f.+ den 39a/15
f.-ı şānīnün 41a/9	f. itseler 38b/9

f. itse 35a/8	[=2]
f.+ si 7a/15	fe-emmā (Ar.) kaldı ki, -e gelince
f.+ ye 35a/15, 38b/12	f. 10b/14, 16a/14, 20b/12, 29a/3,
[=6]	32a/13, 33a/10, 41a/7, 4b/1
faẓīlet (Ar.) iyilik, güzellik, erdem	[=8]
f. 1b/15	fe'fhem (Ar.) bu şekilde anla
[=1]	f. 24a/6, 30a/8, 37b/7, 45a/6
faẓl (Ar.) fazla, çok (krş. faẓl, faẓlı)	[=4]
f.+ ına 5b/3	fe'fhem 'alā zālike'l-bāķī (Ar.) geri
[=1]	kalanını bu şekilde anla
faẓla (Ar.) fazla, çok (krş. faẓl, faẓlı)	f. 19a/10
f.+ nuḡ 36b/17	[=1]
f.+ ya 35b/13, 36b/8, 37a/14	fe'fhem ve-kīs 'alā-hazā (Ar.) bu şekilde
f.+ ları 10b/5	anlayıp karşılaştır
f.+ yı 35b/12, 36b/7, 37a/13	f. 16a/15
[=8]	[=1]
faẓlı (Ar.) fazla, çok (krş. faẓl, faẓla)	fe'fhem ve-kīs 'alā haze'l-bāķī (Ar.) bu
f. 24a/12, 24a/17	şekilde anlayıp geri kalanını buna göre
	karşılaştır

f. 20a/15

[=1]

fe'fhem ve-kıs 'alā zalike'l-bākī (Ar.) bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır

f. 19b/11, 20b/16, 24b/4, 25b/14, 31b/8, 45b/9

[=6]

feh̄m (Ar.) anlama

f. idebildüklerine 21a/6

[=1]

fenn (Ar.) ilim

f. 2a/10, 2b/1, 2b/14, 2b/8

f.+ de 12b/2

f.+ üñ 2a/6

[=6]

ferd (Ar.) tek sayı

f. 24b/6, 43a/10, 7b/13, 7b/14, 8a/1

f. ('aded-i evvel-i f.) 4b/7

f. olmakdan 4b/6

f.+ se 25b/3

'aded-i evvel-i ferd "ilk tek sayı"

[=8]

ferhunde-fāl (Fa.+Ar.) falı uğurlu

f. 41a/14

[=1]

feth̄ (Ar.) açma, açılma

f. olup 2a/2

[=1]

fī (Ar.) harf-i cer, bulunma eki anlamını taşır

f. 37b/7, 4b/2

[=2]

Fişagoras (Yun.) Pisagor, özel isim

f. 3b/15

[=1]

fī-zemāninā hazā (Ar.) bugünkü

ğ.- ı mükerrer 11a/11

zamanda, zamanımızda

ğ.- ı mükerrer olsa 11a/12

f. 2a/6

[=2]

[=1]

ğayrı (Ar.) başka, diğer

fūls (Ar.) pul, akçe, mangır, bakır

ğ. 10a/14, 10b/14, 16a/14,

sikke

19b/14, 31b/1, 34b/12, 34b/6, 34b/9,

f. 43b/10 (iş.), 44a/4 (iş.)

35a/1, 5a/13, 5a/17, 6b/11

[=2]

ğ.+ sı 31a/5

ğ.+ ya 4a/10

-G-

[=14]

gāh (Fa.) bazen, kimi zaman

gel- 1. gelmek, ulaşmak

g. 13b/16, 31b/7, 5a/15, 5a/16

g. 18b/5

[=5]

g.- ıcek 31b/8, 39a/3, 39a/8

gālib zann (Ar.) gerçeğe en yakın olan

g.- seler 39a/14

zan, büyük ihtimal

[=5]

ğ. 2a/1

2. fazla gelmek

[=1]

g.- meye (ziyāde g.) 15b/15,

ğayr (Ar.) tamlamalarda -sız/siz,

17a/1

olmayan anlamında kullanılır

[=2]

3. gerekmek

[=1]

g.- mek 7b/13

gerd (Fa.) toz, toprak

g.- ür (lāzım g.) 40a/15, 41b/10,

g.-i melāl 41b/1

41b/12, 41b/14, 41b/5, 41b/6, 45b/8,

[=1]

8a/17

gerek gerek, gerekmek, gerekli olmak

[=9]

g. 12b/3, 34a/7, 6b/3

[=16]

g.+ di 40b/10

gendü kendi

g.+ dür 30b/11, 31a/6, 35b/10,

g. 10b/1, 15a/3, 16b/6, 18a/10,

36a/2, 36b/5, 37a/10

18a/17, 19a/11, 19a/14, 19b/2, 23a/16,

[=10]

26b/15, 36a/4, 38a/11, 3b/13, 40b/5,

42a/13, 42a/14, 42a/16, 42a/17, 42a/9,

gereklü gerekli, lazım

42b/3, 45a/4, 4a/2, 4a/4, 4a/6, 4b/17,

g. 2a/9

7a/1

g.+ dür 5b/15

g.+ den 19b/10, 19b/3, 19b/6,

[=2]

4b/14, 4b/16

g.+ ye 5b/7

getür- 1. sadeleştirmek

[=32]

g.- mek 34a/7

gerçi ki (Fa.) aslına bakılırsa

[=1]

g. 16a/13

2. getirmek

g.- se 39a/10

g.+ ye 30b/5, 30b/8

g.- üp 39a/4

g.+ yi 10b/16

[=2]

[=65]

gevher (Fa.) inci, değerli taş

girü geri

g.-i bîmişāl 41a/12

g. 16a/15

[=1]

g. kalanın 11a/4, 23a/14, 8a/4,

gibi gibi

8b/13, 9b/11

g. 10b/15, 14b/3, 17a/15,
17b/10, 17b/13, 18b/10, 18b/11, 18b/3,
1b/14, 20b/15, 20b/16, 22a/12, 22a/2,
22a/6, 29b/12, 31b/11, 32a/10, 32a/5,
32b/8, 34a/12, 35a/9, 41a/16, 4b/8, 4b/9,
5a/5, 7a/10, 8a/2, 9b/10, 9b/2, 9b/6, 9b/8

g. kalanları 21b/14

g. kalan 13b/9, 6b/8

[=9]

git(d)- satılmak

g.- e 41a/14

g.+ dür 19b/17, 20a/2, 20a/5,
20a/7, 20b/11, 20b/9, 31b/9, 4b/14,
4b/15, 4b/16, 5a/1, 5a/10, 5a/14, 5a/17,
5a/3, 5a/5, 5a/9, 5b/1, 5b/10, 5b/11,
5b/12, 5b/6

g.- se 41a/15

[=1]

gör- görmek, bakmak

g.- dükde 10a/3, 13b/13

g.- elüm 39a/12, 39a/7

g.+ lerde 29b/10

g.- ildükden 18b/4

g.+ nün 5a/7, 5a/9

g.- ile 18b/5	gümüş gümüş, değerli bir maden
g.- ilüp 18a/16, 18a/17, 31a/9	g. 43b/3
g.- medi 41b/1	g.+ e 43b/8
g.- üle 18b/1	g.+ üñ 43b/11
g.- üp 10a/5, 14b/13, 16a/17	[=3]
g.- ürler 14a/10, 14b/1, 14b/16, 16b/1, 8b/16	gün gün
[=20]	g. 37b/10, 37b/13, 37b/15, 38a/16, 38a/2, 38a/9, 38b/1, 38b/4
göre göre	g.+ de 35a/4, 39a/13, 39a/3, 39a/8
g. 11a/4, 13b/10, 21a/6, 21b/14, 23a/15, 39a/11, 40a/13, 40a/9, 9b/11	g.+ lerine 39a/17
[=9]	g.+ üni 37b/11
ğuremā (<Ar. çoğ. ġarīm) alacaklılar	[=15]
ğ. (kısmet-i ġ.) 38b/5	
ğ. (taḡsīm-i ġ.) 3b/3	gürūh (Fa.) topluluk, cemaat
[=2]	g.+ uñ 21a/5
güftār (Fa.) söz	[=1]
g. 2b/7	
[=1]	

-H-

ḥabbe (Ar.) arpa tanesi ağırlığı,
ortalama 0,05 gr.dır

ḥ. 21a/14, 44a/15, 44a/16, 44b/2

(iş.)

[=4]

ḥaberdār (Ar.+Fa.) haberi olan

ḥ. olıcak 39a/4, 39a/9

[=2]

ḥadd (Ar.) sınır, son

ḥ.+ i (iy.) 5b/14, 6a/3

[=2]

ḥādī ‘aṣr (Ar.) on birinci, sıra sayma
sayısı

ḥ. 3a/7

bāb-ı ḥādī ‘aṣr “on birinci kısım”

[=1]

ḥādī ‘iṣrūn (Ar.) yirmi birinci, sıra
sayma sayısı

ḥ. 3a/14

bāb-ı ḥādī ‘iṣrūn “yirmi birinci
kısım” [=1]

ḥakikat (Ar.) gerçek

ḥ. 34b/1

[=1]

ḥakīm (Ar.) bilgin, alim, metinde
Pisagor için kullanılan bir sıfattır

ḥ. 3b/15

[=1]

ḥakḳ (Ar.) 1. Allah

ḥ.+ la (‘ināyet-i ḥ.) 2a/2

[1]

2. alacak, pay, hisse

ḥ.+ ı (iy.) 35a/4, 38b/14

[=2]

[=3]

ḥalef (Ar.) sonra gelen (kimse)

ḥ. 12a/14

h. (büleğā'-yı h.) 2a/7	bāb-ı hāmis 'iṣrūn “yirmi beşinci
[=2]	kısım”
hālī (Ar.) boş	[=1]
h. 11b/8, 19b/14, 28a/12,	hamle (Ar.) adım, sefer, kez, kere
29a/13, 29a/15, 31a/6, 40a/12, 4b/6	h.+ de 18a/12
[=8]	[=1]
hāmis (Ar.) beşinci, sıra sayma sayısı	hamse (Ar.) beş
h. (bāb-ı h.) 3a/3	h. 25b/10
bāb-ı hāmis “beşinci kısım”	hamse esdās “altıda beş”
[=1]	[=1]
hāmis 'aṣer (Ar.) on beşinci, sıra	hāne (Fa.) basamak, bir sayıda sağdan
sayma sayısı	sola doğru her bir rakamın bulunduğu
h. (bāb-ı h.) 3a/10	yer
bāb-ı hāmis 'aṣer “on beşinci	h.+ de 45b/7
kısım” [=1]	h.+ sinde 15a/11, 15b/12, 15b/2,
hāmis 'iṣrūn (Ar.) yirmi beşinci, sıra	16b/14, 17a/14, 43b/6
sayma sayısı	[=7]
h. (bāb-ı h.) 3a/17	hardal (Ar.) bir hardal tanesinin
	ağırlığında yani 0,000707 gr. olan

ölçüdür, metne göre bir hardal yüz
zerreye eşittir

h. 21a/16, 21a/8, 44a/4 (iş.),
44b/17 (iş.)

h.+ dur 44b/11

h.+ ı (bel.) 21a/17, 21a/8

[=7]

hāric (Ar.) 1. çıkan, sonuç

h. 38b/13

[=1]

2. dışarda, dışta

h.+ dür 4a/16

[=1]

[=2]

hāric-i kısmet (Fa.) bölüm, bölme
işleminin öğelerinden biri

h. 14b/9, 19a/6, 19a/9, 19b/1,
19b/10, 23a/11, 23a/13, 23b/14, 23b/4,
23b/8, 24a/5, 26a/6, 27a/11, 27a/4,

27b/13, 28a/10, 28a/3, 28b/7, 29a/1,
29a/10, 29b/7, 30a/2, 31a/10, 31a/17,
31a/7, 31a/8, 31b/1, 34b/16, 34b/7,
35a/16, 35b/1, 36a/5, 36a/6, 36a/7,
36a/8, 36a/9, 37a/1, 37b/11, 38a/1,
38a/11, 40a/5, 40b/15, 40b/4, 42a/11,
42a/4, 42b/1

h.-i kısmet-i şāliş 36a/15

h.-i kısmet-i şānīyi 36a/13

h.-i kısmet-i şānī 31a/13

h.+ ün 14b/12

[=50]

hāşıl (Ar.) bir işlem sonucunda elde
edilen değer, ortaya çıkan sonuç

h. 13b/13, 15a/13, 17b/3, 18a/1,
23b/7, 25b/17

h.-ı darb 10a/16, 10a/17, 13a/8,
13b/8, 15b/4, 17a/3, 17a/6, 31a/12,
35a/11, 35a/13, 35a/15, 35b/3, 38b/12,
40b/13, 40b/2, 40b/7

h.-ı darba 14b/14, 23a/3, 23a/5,
28b/13, 29a/17, 29a/6, 33a/12, 33a/15

h.-ı darbdan 33b/16, 43b/8,
44a/3, 44b/1

h.-ı darbı 27a/8, 27a/14, 34b/7

h.-ı darbına 39b/1

h.-ı darbından 38b/13

h.-ı darbının 12a/4

h.-ı darbların 39a/17, 39b/2

h.-ı darbuñ 11b/10, 16b/1, 34a/2

h.-ı nisbet 23b/12, 23b/5, 24a/15,
26b/12

h.-ı tanşîf 25b/10

h.-ı tazîf 25a/13

h. (şülüş-i h.-ı darb) 44b/17 (iş.)

h.+ da 8b/10, 8b/8

h.+ ı (iy.) 17a/17, 17b/7, 18a/17,
19a/1, 7a/5

h.+ ı (bel.) 11a/16, 14b/15,
16b/7, 23b/2, 26b/5, 8b/9

h.+ ın 10b/5, 12a/12, 12a/9,
12b/10, 12b/8, 13a/14, 13a/3, 15b/8,
16b/16, 17b/16, 19a/5, 26b/3, 27a/10,
28a/16, 28b/2, 38a/1, 5b/11, 5b/12

h.+ ına 13a/11, 13b/3, 13b/6,
14a/2, 18a/11, 18a/13, 43a/12, 5b/4

h.+ ının 13b/12, 18b/3

h.+ ları 42a/2

h.+ ların 41a/11

h.+ larının 41a/5

h. olana 5b/6

h. olanın 5b/10

h. olanı 35a/14

h. olanuñ 12a/17, 8b/6

h. ola 30b/12, 30b/7

h. olına 12b/6

h. olmakdur 30a/11

h. olmuş 31b/6

h. 4a/3

h. olur 21b/15, 22a/13, 22a/7,
22b/16, 26a/16, 30a/8, 32a/12, 32b/17,
32b/5, 33a/9, 33b/13, 33b/5, 34a/4,
34b/14, 35a/2, 40b/10, 42b/4, 43a/13,
43a/16, 43b/2, 5a/14

h.+ ler 3b/17, 4a/1

[=5]

haşiv (Ar.) zerrenin yüzde birine eşit
olan ağırlık ölçüsü

h.+ uş 35a/13, 44b/15, 7b/3,
7b/6, 8b/16

h. 21a/8

[=1]

hāşıl-ı darb “çarpım sonucu”

hāşiiyeteyn (Ar.) iki taraf, bir sayının
sağ ve sol tarafı, kendisinden bir önce ve
bir sonra gelen sayılar

sülüs-i hāşıl-ı darb “çarpım
sonucunun üçte biri”

h. (el-‘aded-i nışf-ı mecmū‘-ı h.)

[=132]

3b/11

haşr (Ar.) bir şeyi sınırlandırma,
kapsama

[=1]

h.+ i (iy.) 5b/14

haṭā’ (Ar.) yanlış

[=1]

h. 16b/3, 40a/15, 40b/10, 41a/1,

41a/7, 41b/15, 41b/8, 7a/17, 8a/17

haşşa (Ar.) özellik, nitelik

h.-yı evveli 41a/9, 42a/1

h. 4a/5

h.-yı şānīye 42a/1

[=1]

h.-yı şānīyi 41a/10

hāşşiiyet (Ar.) nitelik, vasıf, özellik

ḥ.-yı vāḥid 3b/4, 40a/10	ḥattā (Ar.) üstelik, ayrıca
ḥ.-yı vāḥidden 40a/16, 40a/17	ḥ. 1b/12
ḥ.+ lar 40b/17	[=1]
ḥ.+ sina 7a/16	ḥavz (Ar.) havuz
ḥ.+ sını 41a/3, 41a/4	ḥ. 18b/5
[=21]	ḥ.+ uṇ 18b/5
ḥaṭā'yeyn (<Ar. ḥaṭā' + eyn) çift yanlıs	[=5]
hesabı	ḥayr (Ar.) iyi, hayırlı
ḥ. 3b/4, 40a/10, 41b/16, 42b/5	ḥ. 2a/16
ḥ.+ den 40a/17, 40b/16	[=1]
[=6]	heft (Fa.) yedi
ḥātime (Ar.) son, son bölüm	h. 23b/6, 24b/16
ḥ. 2b/16, 2b/3, 3b/5, 42a/8	heft şümün “sekizde yedi”
[=4]	heft tūs “dokuzda yedi”
ḥaṭṭ (Ar.) çizgi	[=2]
ḥ. 13a/2, 14a/16, 7a/3, 7b/11,	hem (Fa.) hem
8b/5, 9a/10, 9a/11, 9a/14, 9a/5	h. 12a/17, 12b/6, 15a/15, 15b/6,
ḥ.+ uṇ 13a/9, 14a/16, 9a/15, 9a/6	17b/14, 28a/12, 28a/13, 2b/9, 41a/11,
[=13]	

41a/3, 41a/7, 41a/8, 41b/16, 41b/17,
41b/8, 42a/4

[=16]

hemān (Fa.) böylece, yine, hemen, aynı
şekilde

h. 14b/15, 16a/1, 21b/12, 21b/3,
27b/7, 29b/9, 30a/11, 30a/17, 30b/5,
34a/12, 34a/7, 34b/13, 35a/5, 44a/12,
44a/14, 4b/10, 5a/7, 6a/9, 6b/8, 7a/11,
7b/17, 8b/9, 9a/11, 9a/16

[=24]

hem-çünān (Fa.) bundan dolayı,
böylece, tıpkı öyle

h. 19a/1, 31b/10, 6b/8, 7b/6

h.+ dur 18b/15, 18b/17, 18b/8,
18b/9

[=8]

her (Fa.) her

h. 10b/11, 10b/2, 10b/3, 10b/4,
10b/7, 11a/13, 11a/15, 11a/3, 11a/4,

11a/9, 11b/1, 11b/11, 11b/15, 11b/5,
12a/10, 12a/15, 12a/17, 12a/4, 12b/1,
12b/11, 12b/15, 12b/6, 13b/16, 19b/14,
20a/16, 20b/11, 20b/3, 22a/6, 24a/9,
25b/17, 26a/8, 26b/14, 28a/1, 28a/8,
29a/14, 2a/4, 30b/1, 30b/3, 34a/16,
35a/13, 35a/7, 35b/10, 35b/4, 35b/9,
36a/2, 36b/5, 37a/10, 37b/16, 38a/8,
38a/9, 38b/12, 38b/13, 39a/17, 39b/1,
39b/6, 3b/17, 3b/7, 41a/13, 41b/1,
42a/13, 42a/7, 42b/12, 43a/7, 43b/15,
43b/4, 44a/9, 44b/6, 4a/1, 4a/2, 4b/3,
6a/2, 6a/5, 6a/8, 6a/9, 6b/1, 7a/1, 7a/14,
7a/4, 7b/11, 9a/3

[=84]

her-çend (Fa.) her ne zaman

h. 4a/5

[=1]

hešt (Fa.) sekiz

h. 24b/12, 24b/13

heşt tūs ‘‘dokuzda sekiz’’	h. olına 18a/16
[=2]	[=36]
hıfz (Ar.) akılda tutma, ezberleme	hiç (Fa.) hiç
h. 10b/7	h. 14a/14, 31a/5, 4a/5, 5a/11
h.-ı merātib-çün 6a/16	[=4]
h. eyle 12b/7	Hind Hint
h. iderler 10a/2, 10b/11, 10b/4,	h. (hükemā-yı h.- i kitābet) 5b/17
11a/1, 11a/13, 11a/15, 11a/7, 11b/11,	h.+ üñ (ehl-i h.) 2b/15, 2b/2
11b/5, 12a/5, 12b/10, 13a/10, 13b/12,	[=3]
14b/14, 14b/15, 16a/17, 26b/9, 36a/8,	hisāb (Ar.) hesap
36b/6, 37a/12, 45a/15, 7b/14, 8b/11,	h. (‘ilm-i h.) 1b/10, 2b/1, 2b/13,
8b/7	3b/6
h. idicek 11b/2	h.+ ları 2b/15, 2b/2, 2b/4, 2b/6
h. idüp 18b/2, 7a/7	[=8]
h. itdükden 13b/4	hişse (Ar.) pay
h. itmege 21b/5	h.+ leri 40a/1
h. itmekden 13b/1	h.+ sin 39b/5
h. itmekle 37b/7	h.- i ‘Amr 38b/15 (iş.), 39b/3
h. itmeyüp 8b/9	(iş.)

h.- i Bekir 39b/3 (iş.)	hüb (Fa.) güzel, hoş, iyi
h.- i Zeyd 38b/15 (iş.), 39b/3 (iş.)	h. 41a/12
[=7]	h.+ a (yākūt-ı h.) 41a/14
hoca (Fa.) hoca	[=2]
h.+ da 41a/12	hums (Ar.) beşte bir
[=1]	h. 20b/8, 22a/12, 22b/6, 24a/6,
hod (Fa.) kendi, aslında, de, da (krş.	27a/4, 31a/4, 32b/17, 35a/2, 36b/10,
hod)	36b/11, 36b/13, 37b/16
h. 20a/13, 22b/14, 40a/14, 5b/14	h.+ a 26b/7, 28b/15, 29b/16
h. (lisân-ı h.) 2a/5	h.+ dan 24a/17
[=5]	h.+ dur 36b/11
hod (Fa.) kendi, aslında, de, da (krş.	h.+ ı (iy.) 34b/17
hod)	h.+ ı (bel.) 26b/16, 31b/16,
h. 41b/14, 41b/7, 45b/7	32b/1, 32b/5
[=3]	h.+ ın 43a/6
hoş (Fa.) güzel, hoş, iyi	h.+ uñ 21b/17, 21b/9, 22b/8,
h. 10a/7, 13b/14, 14b/17, 16b/3,	24b/2, 36b/11, 43a/13
18b/1, 2a/6, 8b/17	hums nısf “beşte birin yarısı”
[=7]	nısf hums “beşte birin yarısı”

rub‘ ħums “yirmide bir”	ħ.-yı ta‘ālā 2b/10
se ħums “beşte üç”	[=1]
şülüş ħums “on beşte bir”	ħükemā (<Ar. çoğ. ħakīm) bilginler, alimler
[=32]	
ħumseyñ (<Ar. ħums + eyn) beşte iki	ħ.- yı hind-i kitābet 5b/17
ħ. 21b/11, 32b/16, 32b/17, 32b/5, 36a/17, 36b/10, 36b/9, 38a/4, 38b/3	[=1] ħükñ (Ar.) hüküm
ħ.+ in 38a/5, 38b/3	ħ.+ i (iy.) 1b/8
ħumseyñ sub‘ “otuz beşte iki”	[=1]
[=12]	ħüsrāñ (Ar.) zarar, ziyan
ħurūf (<Ar. çoğ. ħarf) harfler	ħ. 35b/5
ħ. 1b/14	[=1]
[=1]	ħüve’l-maṭlūb (Ar.) istenen budur
ħuşūş (Ar.) konu, nokta	h. 27a/12, 29a/11, 29a/2, 30a/2, 32a/12, 32b/17, 32b/5
ħ.+ da 30a/16, 30b/4, 37b/17	[=7]
ħ.+ ında 5b/13, 8b/15	
[=5]	
Ĥüdā (Fa.) Allah	

-İ-

ıskāt (Ar.) yok etme, atma, geçersiz

sayma

i. idüp 22a/4, 22b/1

i. olıcağ 22b/9

[=3]

-İ-

i- (er-> i-) ermek yardımcı fiili

i.- di 17a/10, 31a/2, 41a/13,
41b/15, 41b/7

i.- dügi 15a/6, 20a/8, 31a/15,
31a/3

i.- dügi 1b/15, 37b/10

i.- dügin 14b/1

i.- ken 27a/13, 4a/16

i.- miş 31b/5, 7b/7

i.- miş (istihrâc iderler i.) 42b/5

[=17]

‘ibāret (Ar.) -den meydana gelmiş, -den
oluşmuş

‘i.+ dūr 13b/15

[=1]

ibtidā (Ar.) başlama

i. iderler 14a/7, 7a/4, 7b/12,
8a/12, 9a/4

i. idicek 6a/6

i. olunur 7b/12

[=7]

icārāt (<Ar. çoğ. icāre) kiralalar,
kiralamalar, gelirler

i. 34a/14, 34a/15, 35a/6, 37b/7,

3b/2, 3b/3

[=6]

icāre (Ar.) kira, gelir

i.+ ye tūtilsa 35a/3

[=1]

içün için

i.- dükde (taẓīf i.) 7a/8

i. 21b/5, 34a/13, 6b/1, 6b/2,

i.- dükden (ahz i.) 26a/8

7a/14

i.- dükden (‘amel i.) 10b/17,

[=5]

29a/9

it(d)- etmek yardımcı fiili

i.- dükden (cem‘ i.) 13b/8,

i. (darb i.) 12b/2, 12b/5, 12b/8

25b/17, 41a/11

i. (kıyās i.) 23a/15

i.- dükden (darb i.) 12b/14,

i.- di 41b/1

14b/13, 29a/6, 44a/17, 44a/3, 44b/15

i.- dügi 18b/5

i.- dükden (hıfz i.) 13b/4

i.- dügi (kavl i.) 18b/5

i.- dükden (kısmet i.) 27a/11

i.- dügin 30b/12

i.- dükden (naḫṣ i.) 10a/1, 10a/6,

i.- dügini (ṣebt i.) 15b/4

11a/14, 41a/6

i.- dük (cem‘ i.) 12a/17

i.- dükden (redd i.) 28b/16,

i.- dükde (cem‘ i.) 8b/8

28b/5, 29b/6, 32b/3, 33a/7, 33b/3

i.- dükde (darb i.) 10a/15,

i.- dükden (tarḥ i.) 8a/12

15a/13, 16b/1

i.- dükden (ṣebt i.) 16b/17, 8a/5

i.- dükde (şürū‘ i.) 2a/1

i.- dükden (tamām i.) 9b/11

i.- dükde (tanṣīf i.) 7b/15, 8a/13,

i.- dükden (tanṣīf i.) 25a/16

8a/5

i.- dükden (taẓẓīf i.) 16a/10,
24b/7, 25a/1

i.- dükden (ziyāde i.) 28a/15,
28b/1, 28b/13, 29a/17, 32a/15, 32b/12,
33a/12, 33a/15, 45a/4

i.- düklerinden (noḳṣān i.) 24a/10

i.- düm (ihtiyār i.) 42b/6

i.- e 18a/12

i.- e (ṣehādet i.) 7a/16

i.- ebildüklerine (fehm i.) 21a/6

i.- ecegi (taṣṣīf i.) 8a/3

i.- eler 38a/3

i.- eler (‘amel i.) 17b/13

i.- eler (ḍarb i.) 22b/3, 22b/4

i.- eler (ḳısmet i.) 24a/11,
31a/10, 31a/7, 33b/17

i.- eler (ḳıyās i.) 9b/11

i.- eler (naẓar i.) 31a/4

i.- eler (ẓamm i.) 12a/6

i.- eler (ziyāde i.) 17b/16

i.- en (tercüme i.) 2a/15

i.- er (edā i.) 34b/5

i.- er (iltimās i.) 2b/12

i.- er (ḳısmet i.) 20a/3

i.- er (ziyāde i.) 25b/8

i.- erler (istiḥrāc i. imiş) 42b/5

i.- erler 10b/1, 29b/12, 31b/7,
38a/6, 8a/4

i.- erler (aḥz i.) 34b/9, 36a/15,
36b/1, 36b/10, 36b/12, 36b/13, 37a/11,
38a/15, 38a/5, 38b/1, 38b/4

i.- erler (‘alāmet i.) 15a/8, 16b/12

i.- erler (‘amel i.) 22a/5, 7a/10,
8a/2, 9b/2, 9b/6, 9b/8

i.- erler (cem‘ i.) 24a/3

i.- erler (ḍarb i.) 11a/6, 12a/8,
14a/12, 14a/14, 14b/4, 14b/6, 16b/16,
17a/17, 17a/6, 23a/2, 24a/2, 27a/1,

27a/14, 36b/15, 37b/12, 37b/14, 45a/12,
45a/17, 45b/4

i.- erler (hıfz i.) 10a/2, 10b/11,
10b/4, 11a/1, 11a/13, 11a/15, 11a/7,
11b/11, 11b/6, 12a/5, 12b/10, 13a/10,
13b/13, 14b/14, 14b/16, 16a/17, 26b/9,
36a/8, 36b/6, 37a/12, 45a/15, 7b/14,
8b/12, 8b/7

i.- erler (ibtidā i.) 14a/7, 7a/4,
7b/12, 8a/12, 9a/4

i.- erler (kısmet i.) 23a/11,
23a/13, 23b/3, 23b/8, 24a/5, 26a/1,
26b/6, 27a/16, 27b/12, 31a/16, 31b/1,
34b/7, 36a/4, 36a/6, 36a/7, 37a/1,
37b/11, 38a/1, 39b/3, 40a/5, 42a/11,
42b/1

i.- erler (kıyās i.) 11a/5, 13b/10,
8b/14

i.- erler (mi'yar i.) 36a/3, 38a/10

i.- erler (naql i.) 15a/17, 15b/11,
17b/10

i.- erler (naqş i.) 14b/5, 36b/16,
42b/13, 43a/10, 44b/16, 9a/13, 9a/16,
9a/8, 9b/3

i.- erler (naẓar i.) 14a/7

i.- erler (nisbet i.) 24a/15,
35b/13, 36a/10, 36a/16, 36b/9, 37a/15,
38a/14, 38a/17, 38a/4, 38b/3, 42b/2,
42b/4

i.- erler (redd i.) 31b/16

i.- erler (ṭaleb i.) 15a/11, 15b/12,
15b/2, 16b/14, 17a/13, 17b/12

i.- erler (ṭarḥ i.) 10b/3, 11a/2,
14a/14, 43b/9, 44a/4, 44b/1, 44b/16

i.- erler (şebṭ i.) 13a/13, 13a/14,
13a/4, 13a/6, 13b/7, 14a/17, 14b/5,
14b/8, 16b/16, 17a/9, 7a/11, 7a/5, 7a/6,
7b/16, 7b/17, 8a/3, 8a/6, 8a/8, 8b/13,
8b/3, 9a/11, 9a/15, 9a/6, 9b/10

i.- erler (tanşīf i.) 10b/2, 25a/6,
25a/8, 44a/13, 45a/15, 45b/3, 8a/15

i.- erler (zamm i.) 10b/6, 11a/16,
11b/12, 12a/12, 12a/9, 13a/12, 13b/3,
13b/6, 16b/2, 23a/3, 44b/9, 45a/11,
45a/16, 45a/5, 7a/8, 8b/12, 8b/8

i.- erler (ziyāde i.) 16a/11, 17a/8,
18a/11, 43a/11, 43a/9, 6a/8

i.- erlerse (kısmet i.) 29b/12

i.- erlerse (su'āl i.) 18b/5, 19a/12,
19b/4, 23b/9, 34b/12, 35a/5, 35b/11,
36b/5, 37a/10, 38a/10, 38b/10, 39a/16,
40b/8, 42a/10, 42b/12, 43a/8, 43b/16,
44a/11, 44b/8

i.- erüz (şeb̄t i.) 19a/15, 19b/7

i.- ıcek 16a/5, 41a/13

i.- ıcek (aḥz̄ i.) 35a/2, 36a/11

i.- ıcek (‘amel i.) 23b/10, 23b/14,
8a/10

i.- ıcek (başt̄ i.) 34a/8

i.- ıcek (bey‘ i.) 35a/8, 35b/5

i.- ıcek (cem‘ i.) 18b/14, 26a/4,
37b/5, 44a/16, 4b/14, 4b/15, 4b/16,
4b/17, 5a/1, 5a/2

i.- ıcek (cüz‘ i.) 23b/15

i.- ıcek (ḍarb i.) 10b/13, 11b/15,
12a/11, 13a/16, 13b/2, 15a/15, 15b/4,
16a/1, 16b/17, 17a/3, 19a/1, 19a/17,
19a/8, 19b/9, 22a/11, 22a/14, 22a/15,
22a/9, 22b/11, 22b/13, 22b/15, 23b/17,
26b/11, 26b/8, 31a/12, 31b/3, 35b/2,
39a/17, 40b/7, 43a/13, 43a/16, 43b/1,
45a/8

i.- ıcek (eczā‘ i.) 39b/7

i.- ıcek (ḥıfz̄ i.) 11b/2

i.- ıcek (ibtidā i.) 6a/6

i.- ıcek (kısmet i.) 19a/17, 19a/6,
19b/15, 19b/17, 19b/9, 20a/10, 20a/11,
20a/12, 20a/13, 26a/5, 27a/4, 27b/2,
28a/3, 28b/6, 29a/1, 29a/10, 29b/7,
30a/1, 34a/10, 34a/4, 34b/15, 35b/1,
38a/12, 38a/13, 40b/15, 42a/4

i.- icek (naķş i.) 14a/15, 14b/7,
15a/16, 15b/9, 16a/2, 19b/6, 24b/2,
42b/14, 42b/16, 43a/11, 43a/15, 43a/17,
45b/8

i.- icek (nisbet i.) 25a/13, 25b/10,
30a/8, 32a/12, 32b/16, 32b/5, 33a/9,
34b/17, 36a/13

i.- icek (noķşān i.) 19b/4

i.- icek (redd i.) 28a/9

i.- icek (tarḥ i.) 10b/10, 11a/8,
11b/5, 41a/16, 41b/6

i.- icek (şebt i.) 14b/11

i.- icek (tanşīf i.) 25a/11, 25b/6,
3b/12, 4a/2, 4a/4, 7b/12, 8a/1

i.- icek (taẓẓīf i.) 17b/6, 24b/11

i.- icek (zamm i.) 10b/13,
11b/14, 11b/17, 11b/7, 12b/12, 14a/3,
23a/6, 7a/10, 8b/12

i.- icek (ziyāde i.) 17a/11,
19a/11, 19a/14, 19b/2, 42a/9, 42b/3

i.- indüklerinüñ (murād i.) 6a/1

i.- medüklerine (ʿadd i.) 4a/13

i.- mege (ḥıfẓ i.) 21b/5

i.- mege (naķş i.) 9a/4

i.- mege (tanşīf i.) 7b/12

i.- mege (taẓẓīf i.) 24b/14, 7a/4

i.- megil (cemʿin i.) 12a/16

i.- megün (istiḥrāc i.) 19a/12

i.- mek (cemʿ i.) 26a/3

i.- mek (ḍarb i.) 11a/5, 11b/13,
11b/3, 12a/7, 12b/13, 13a/5, 26b/17,
26b/7, 27a/17, 27a/6, 32a/9

i.- mek (işlās i.) 23a/4

i.- mek (istiḥrāc i.) 16b/4,
33b/12, 34a/1, 3b/8

i.- mek (kısmet i.) 13b/15, 14a/4,
27b/14, 28a/6, 28b/15, 28b/4, 29a/8,
29b/16, 29b/4, 30a/6

i.- mek (naķş i.) 26a/12

i.- mek (nisbet i.) 30b/10,
31b/11, 31b/17, 32a/5, 32b/13, 32b/2,
32b/8, 33a/6, 33b/2

i.- mek (tanşîf i.) 25b/5, 4b/9,
7b/10

i.- mek (taẓẓîf i.) 24b/10, 25a/11,
25a/5, 25a/8, 7a/2

i.- mekde (darb i.) 10b/16

i.- mekde (istihrâc i.) 18a/10,
40a/11

i.- mekde (nisbet i.) 32a/13,
32a/6, 32b/9, 33a/1, 33a/10

i.- mekden (cem' i.) 7b/2

i.- mekden (darb i.) 10a/9,
21b/15, 21b/17, 22a/1, 22a/13, 22a/7,
30b/7, 31b/5, 5a/14, 5b/1, 5b/11, 5b/13,
5b/2, 5b/7

i.- mekden (hıfz i.) 13b/1

i.- mekden (istihrâc i.) 15a/1,
16b/5

i.- mekden (kayd i.) 21b/4

i.- mekden (taleb i.) 13b/16

i.- mekdür (darb i.) 10a/15

i.- mekdür (istihrâc i.) 15a/3,

16b/6

i.- mekdür (ma'lûm i.) 23a/10,
23b/1, 24a/8

i.- mekdür (meksûr i.) 23a/1

i.- mekdür (nağş i.) 9a/2

i.- mekdür (taẓẓîf i.) 10a/10

i.- mekdür (ziyâde i.) 7a/1, 8b/2

i.- mekle (hıfz i.) 37b/7

i.- meklik (küsûr-ı mütenevvi'a

i.) 4b/1

i.- melû (darb i.) 13b/10

i.- melû (kısmet i.) 40a/2

i.- melû (nisbet i.) 31b/7

i.- menûn (istihrâc i.) 16a/10

i.- meyûp (hıfz i.) 8b/9

i.- mez (važ' i.) 4a/6	i.- üben (žamm i.) 12a/16
i.- miş ('amel i.) 38a/9	i.- üp ('add i.) 10b/4
i.- mişler (ihtiyār i.) 6a/17	i.- üp (ahz i.) 36b/6
i.- mişlerdür 21a/7	i.- üp ('amel i.) 28b/16, 28b/4,
i.- mişlerdür (derc i.) 2a/4	29b/5, 31b/17, 32b/14, 32b/3, 33a/7,
i.- mişlerdür (ihtiyār i.) 6a/2,	33b/3, 35a/5, 9b/10
7a/15	i.- üp (bašt i.) 34a/6
i.- mişlerdür (kısım i.) 30a/16	i.- üp (cem' i.) 10b/3, 11a/1,
i.- mişlerdür (naql i.) 1b/13	11b/4, 24a/10, 36a/8, 37a/11, 3b/12,
	41a/8, 8b/16, 8b/6
i.- se 18b/5	i.- üp (darb i.) 10b/5, 10b/8,
i.- se (fāide i.) 35a/8	11a/16, 11b/12, 11b/17, 11b/7, 12a/3,
i.- seler (darb i.) 4a/11, 4a/9	12a/4, 12a/6, 12a/9, 12b/10, 13a/11,
i.- seler (fāide i.) 38b/9	13a/14, 13a/3, 13b/12, 13b/6, 14b/15,
i.- seler (fā'ide i.) 39a/14	15b/8, 16b/7, 17b/16, 17b/3, 18a/1,
i.- seler (kavl i.) 18b/5	18a/11, 18b/3, 19a/5, 23a/5, 23b/2,
i.- seler (kısmet i.) 4a/11, 4a/9	23b/7, 26b/3, 26b/4, 27a/10, 27a/8,
i.- seler (naķş i.) 19b/11	27b/11, 27b/9, 28a/14, 28a/16, 28a/17,
i.- seler (su'āl i.) 36a/3	28b/1, 28b/11, 28b/12, 29a/17, 29a/5,
	29b/1, 29b/3, 30a/4, 31b/13, 31b/15,
	32a/14, 32a/17, 32b/10, 33a/11, 33a/13,

33a/15, 33a/16, 33a/2, 33a/4, 34a/2,
34b/7, 35a/15, 37b/17, 39b/2, 40a/3,
40b/13, 41a/10, 41a/5, 42a/2, 43a/12,
43b/8, 5b/10, 5b/11, 5b/12, 5b/6

i.- üp (hıfz i.) 18b/2, 7a/7

i.- üp (ıskāt i.) 22a/4, 22b/1

i.- üp (ittifāk i.) 38b/8

i.- üp (qabūl i.) 18b/5, 39a/7

i.- üp (mücennes i.) 29b/11

i.- üp (naql i.) 17a/9

i.- üp (naḡṣ i.) 24a/15, 26a/11

i.- üp (nisbet i.) 34b/9

i.- üp (noḡṣān i.) 41a/2

i.- üp (pāre i.) 37a/15

i.- üp (redd i.) 27b/12

i.- üp (tarḥ i.) 8a/12

i.- üp (ṣebt i.) 13b/1, 13b/4,
14b/3, 15a/12, 15b/13, 15b/16, 15b/3,

15b/6, 17a/15, 17a/2, 7a/9, 7b/15, 8a/2,
8b/7, 9a/3, 9b/1

i.- üp (tanṣīf i.) 45b/4, 8a/12

i.- üp (ṭarafeyn i.) 4a/2

i.- üp (taẓẓīf i.) 15a/17, 15b/10,

17a/5, 25b/13, 25b/4, 45b/8

i.- üp (tecnīs i.) 26b/15

i.- üp (terbī' i.) 37b/6

i.- üp (ẓabt i.) 21b/5

i.- üp (ẓamm i.) 10a/1, 10b/10,

10b/6, 10b/8, 11a/14, 11b/1, 11b/4,

14b/14, 40b/6, 42b/11, 42b/9, 43a/3,

43a/5, 43a/7, 45a/14, 45a/7, 45b/3,

7b/16, 9a/13

i.- üp (ziyāde i.) 17b/9, 29a/7,

43a/12, 8a/15

[=722]

idrāk (Ar.) anlama, anlayış

i.+ i (iy.) 21b/4

[=1]

iẖrāc (Ar.) çıkarma, elde etme

i. olındukda 13b/16

[=1]

32b/6, 34a/10, 35a/13, 35b/7, 37a/1,
37a/2, 37b/1, 37b/12, 37b/2, 39b/6,
3b/11, 3b/14, 41a/1, 5a/3, 5a/4, 5a/8,
6b/10, 7b/4, 8a/12, 9b/14

iẖtişār (Ar.) kısaltmak, basitleştirmek

i. 6a/1

[=1]

i.+ den 24a/14, 25a/9, 45b/1

i.+ dūr 10b/12, 13a/7, 17a/15,

20a/13, 21b/9, 33b/12, 34a/10, 35a/14,

35b/12, 36b/8, 4b/6, 6b/10

iẖtiyār (Ar.) seçme

i. itdüm 42b/6

i. itmişlerdür 6a/2, 7a/14

i. itmişler 6a/17

[=4]

i.+ nūñ 18b/14

i.+ si 11a/15, 34a/16, 5b/9, 9b/16

i.+ sin 41a/8

i.+ sinden 35b/9

i.+ sine 37b/9

iki iki

i. 10a/12, 10a/13, 11a/11, 14b/4,

15a/4, 16b/8, 17a/11, 18b/10, 18b/14,

19a/4, 19b/14, 19b/15, 19b/16, 20a/1,

20a/12, 20a/13, 20a/14, 20b/15, 20b/4,

21a/11, 24a/14, 25a/6, 25a/9, 25b/10,

25b/6, 25b/8, 26b/17, 27b/2, 27b/6,

28a/10, 28a/11, 28a/12, 28b/7, 29a/11,

29a/12, 29a/14, 29a/8, 2a/10, 31b/10,

i.+ sinūñ 10a/5, 11b/11, 11b/16,

12a/4, 12a/5, 22a/6, 37b/11

i.+ si-y-ile 26b/14

i.+ şer 14a/11, 14b/2

i.+ ye 13a/11, 13b/2, 17b/7,

20a/12, 25b/9, 31b/1, 32b/4, 34a/10,

42a/11, 5a/14, 5b/11, 5b/6, 5b/7, 5b/8,
7b/9

i.+ yi 13a/10, 13a/13, 14b/2,
14b/4, 14b/6, 17a/16, 17b/2, 17b/9,
21b/16, 25a/13, 26b/16, 31b/3, 32b/4,
37b/12, 37b/14, 45b/3, 5a/14, 5b/1,
5b/12, 5b/2, 5b/6

[=131]

iki bin beş yüz yigirmi iki bin beş yüz
yirmi

i. 22b/15

[=1]

iki bin beş yüz iki bin beş yüz

i. 39a/9

i.+ i (bel.) 39a/13

[=2]

iki bin dört yüz altmış üç buçuk iki bin
dört yüz altmış üç buçuk

i. 44b/4

[=1]

iki bin iki yüz iki bin iki yüz

i. 41a/17, 42a/7

i.+ i (iy.) 38b/8

[=3]

iki bin sekiz yüz seksen dört(d) iki bin
sekiz yüz seksen dört

i.+ e 17b/2

[=1]

iki bin dokuz yüz dokuz iki bin dokuz
yüz dokuz

i.+ ı (iy.) 9b/13

[=1]

iki bin yedi yüz iki bin yedi yüz

i. 17b/1

[=1]

iki yüz iki yüz altmış

i. 10b/15, 41b/2

[=2]

iki yüz altmış iki yüz altmış

[=1]

i. 41b/16

iki yüz seksen dört iki yüz seksen dört

[=1]

iki yüz elli iki yüz elli

i. 4b/17, 5a/2

i. 41b/7

[=2]

[=1]

iki yüz yetmiş iki iki yüz yetmiş iki

iki yüz elli iki iki yüz elli iki

i.+ yi 12b/13

i. 11b/7

[=1]

[=1]

iki yüz yetmiş sekiz iki yüz yetmiş sekiz

iki yüz kırk yedi iki yüz kırk yedi

i. 38b/16

i. 27a/8

[=1]

[=1]

iki yüz yigirmi iki yüz yirmi

iki yüz on sekiz bin yedi yüz elli iki yüz

i. 11b/6, 4b/17, 5a/2

on sekiz bin yedi yüz elli

i.+ nün 5a/2

i. 42a/3

[=4]

[=1]

ikinci ikinci, sıra sayma sayısı

iki yüz seksen iki yüz seksen

i. 41a/4, 6b/16

i. 5a/1

i.+ nün 18b/9

i.+ sine 1b/9, 6a/4	ilet- iletmek, göndermek
i.+ ye 18b/7	i.- üp 23a/17
[=7]	[=1]
iktifā (Ar.) yetinme	illā (Ar.) mutlaka
i. olına 22b/2	i. 20b/14, 23b/3, 26a/1, 26b/6,
[=1]	27a/16
ilāhiyyāt (Ar.) Tanrı bilimi	[=5]
i. 1b/10	‘illiyyet (Ar.) nedensellik
[=1]	‘i.+ idür 30a/12
ile ile (krş. bile)	[=1]
i. 10b/15, 12a/17, 13a/5, 19b/16,	‘ilm (Ar.) ilim
19b/17, 20a/17, 20a/2, 20a/5, 20a/7,	‘i.-i ḥisāb 1b/10, 2b/13, 2b/1,
22a/9, 22b/2, 23a/4, 25a/5, 26a/2, 27b/4,	3b/6
27b/5, 27b/8, 28a/5, 28b/3, 29a/7,	‘i.-i misāḥa 2b/8
29b/11, 29b/4, 30b/1, 30b/16, 30b/3,	‘i.+ de 1b/15, 2a/3
30b/8, 30b/9, 31a/1, 31a/11, 35b/11,	‘i.+ dūr 3b/6
35b/12, 37a/14, 37a/16, 37a/17, 37b/1,	‘i.+ e 2a/1, 2a/11
37b/3, 38b/6, 4b/17, 4b/4, 5a/3, 5a/4,	‘i.+ ü’lḥisāb 1b/12
5a/8, 6a/10	‘i.+ ün 2a/1, 3b/8
[=46]	

[=13]	i.+ dūr 35a/9
‘ilme’ d-dīn (Ar.) din ilimi	i.+ nūn 35b/3
‘i. 1b/13	i.+ yi 35b/6
[=1]	[=5]
iltimās (Ar.) yapılmasını isteme	
i. ider 2b/12	‘ind (Ar.) -e göre
[=1]	‘i. 1b/10
imdi buna göre, o hâlde, öyleyse,	[=1]
şimdi	inşā (Ar.) yazma, kaleme alma
i. 14a/10, 15a/14, 15b/15, 15b/5,	i. 2a/14
17a/1, 17a/15, 17b/14, 1b/14, 21b/3,	[=1]
22a/16, 28b/17, 30a/15, 31a/2, 31b/4,	
34b/5, 40a/17, 45b/8, 7a/16	İnşā’allāh (Ar.) Allah’ın izniyle
[=18]	i. 21b/6, 39a/10, 39a/5, 5a/6
‘ināyet (Ar.) iyilik, lütuf	[=4]
‘i.-i ḥaḳḳla 2a/2	
[=1]	intiḥāb (Ar.) seçme, seçilme
incü inci, değerli bir taş	i. 2a/9
i. 35a/7	[=1]

iplik(g) zira‘ın alt birimlerinden bir
uzunluk ölçüsü, metne göre parmağın
yüzde birine eşittir

i. 21a/10, 44a/1

i.+ i (bel.) 21a/10

[=3]

ise ise

i. 13b/14, 16b/3, 18b/1, 18b/7,
18b/9, 21b/3, 22a/7, 24b/6, 25a/16,
26b/5, 7b/13, 7b/14, 7b/15, 7b/4, 8a/1,
8a/12, 8b/17, 9a/11

[=18]

isim (Ar.) isim, ad (krş. ism)

i. 2a/10

i.+ ler 6b/11

i.+ leridür 6b/5, 6b/9

i.+ lerinün 6b/9

i.+ leri-y-ile 6a/13

[=6]

işlās (Ar.) üçleme

i. itmek 23a/4

[=1]

ism (Ar.) isim, ad (krş. isim)

i.+ i (iy.) 6b/7

[=1]

isti‘ānet (Ar.) yardım isteme

i. 2b/10

[=1]

istihrāc (Ar.) sonuç çıkarma, netice elde
etme

i. iderler imiş 42b/5

i. itmegün 19a/12

i. itmekden 15a/1, 16b/5

i. itmekde 18a/9, 40a/11

i. itmekdür 15a/2, 16b/6

i. itmek 16b/4, 33b/11, 34a/1,

3b/8

i. itmenün 16a/9

i. olan 40b/1, 40b/16	ittifāk (Ar.) birleşme
i. olunduğı 16a/6	i. idüp 38b/8
i. olunduğdan 7b/4	[=1]
[=17]	ittişāl (Ar.) bitişme
isti‘māl (Ar.) kullanma	i. 41a/17
i. olan 2a/5	[=1]
[=1]	
‘işrūn (Ar.) yirminci, sıra sayma sayısı	-K-
‘i. (bāb-ı ‘i.) 3a/13	ka‘b (Ar.) küpkök
bāb-ı ‘işrūn “yirminci kısım”	k. 16b/11, 16b/12, 16b/4, 16b/5,
[=1]	18a/7, 3a/6, 5b/8, 5b/9
i‘tibārensüz (Ar.+T.) -den başlayarak	k.- ı āşamm 18b/2
i. 13a/3, 14a/6, 7a/4, 7b/12,	k.+ ı (iy.) 16b/10, 18a/4, 18a/6, 18b/5
8b/5, 9a/3	k.+ ı (bel) 18a/10
[=6]	k.+ uñ 18a/16, 18a/9, 18b/3
i‘tibārī (Ar.) göreceli	ka‘b- ı āşamm “irrasyonel
i.+ dūr (vāhid-i i.) 4a/17	küpkökü”
[=1]	[=18]

ķābil (Ar.) olabilir, műmkűn

[=6]

ķ. 26b/5

ķāīde (Ar.) kural

ķ. olmayacak 42b/2

ķ. 37b/17, 38a/4

[=2]

ķ.-i manzűme 10b/6, 12a/13

ķabűl (Ar.) kabul etme, razı olma

ķ.-i manzűm 11a/17

ķ. eyleyűp 39a/12

[=5]

ķ. idűp 18b/5, 39a/7

ķal- bir işlemden sonra sayı artmak,

[=3]

geriye sayı kalmak

ķaçan her ne zaman

ķ.- a 20a/4

ķ. 4b/3

ķ.- a (bāķī ķ.) 19b/17

[=1]

ķ.- an 14a/16

ķadar (Ar.) kadar

ķ.- an (bāķī ķ.) 10a/2, 10a/6,

ķ. 42a/17, 42a/9, 4a/2, 4a/4,

24a/10, 24a/15, 24b/15, 25a/13

4b/17

ķ.- an (girű ķ.) 13b/9, 6b/8

[=5]

ķ.- andan (bāķī ķ.) 44b/16

ķaftān (Fa.) bir tűr űst giysisi

ķ.- anı (bāķī ķ.) 40b/6, 8a/12

ķ. 43a/1

ķ.- anın (bāķī ķ.) 10a/2, 14b/5,

ķ.+ uű 43a/3, 43a/5, 43a/7, 43a/9

9a/10, 9b/10, 9a/14

ķ.- anın (girü ķ.) 11a/4, 23a/14, 8a/4, 8b/14, 9b/11	42b/13, 42b/14, 42b/16, 43a/15, 43b/1, 44a/14, 9b/14
ķ.- anına (bākī ķ.) 26a/11	ķ.- ura (bākī ķ.) 11a/2, 11a/3, 11a/4, 20a/4, 9a/6
ķ.- anları (bākī ķ.) 22b/9	[=72]
ķ.- anları (girü ķ.) 21b/14	
ķ.- anuḡ (bākī ķ.) 10b/3, 17a/4, 18b/4	kān (Fa.) kaynak k.-ı kerem 41a/17
ķ.- ıcaḡ (bākī ķ.) 14a/2	[=1]
ķ.- maya 20a/4	ķaḡı hangi
ķ.- maya (bākī ķ.) 13b/17, 19b/15, 20a/6	ķ. 19a/10, 19b/3, 31a/15, 31a/2, 3b/7
ķ.- maz 16a/2, 18a/2, 20a/13	ķ.+ sından 30b/12
ķ.- maz (bākī ķ.) 14a/14	[=6]
ķ.- mazsa 9a/5	ķaṇṭār (Ar.) 56,452 kg ağırlığı olan 44 okkalık bir ağırlık ölçüsüdür, Osmanlı'da kantar, her biri 176 dirhem olan 100 lodra'ya eşittir
ķ.- sa (bākī ķ.) 19b/4, 20a/3	
ķ.- ur (bākī ķ.) 10b/10, 11a/9, 14a/16, 14b/10, 14b/7, 15a/16, 15b/9, 16a/8, 18a/7, 19b/11, 19b/6, 20a/11, 20a/12, 24b/3, 25b/7, 26a/15, 36b/17,	ķ.+ ı (bel.) 21b/1 [=1]

ḳānūn (Ar.) kural

ḳ.+ la 3b/8

[=1]

ḳarārgāh (Ar.+Fa.) karar verilecek yer,

karar yeri

ḳ.+ da 39a/10, 39a/5

ḳ.+ larına 39a/13

[=3]

ḳarīb (Ar.) yakın

ḳ. 17b/13

[=1]

kātib (Ar.) yazı yazmakla görevli olan

kimse, yazıcı

k. 2a/15

[=1]

ḳavl (Ar.) 1. söz

ḳ. 3b/16, 3b/9, 4b/2

ḳ.+ i (iy.) 3b/11, 3b/15

[=5]

2. sözleşme, anlaşma

ḳ. itdügi 18b/5

ḳ. itseler 18b/5

[=2]

[=7]

ḳayd (Ar.) kayıt etme

ḳ. itmekden 21b/4

[=1]

ḳazziyye (Ar.) konu

ḳ.+ den 39a/4

ḳ.+ lerinden 39a/9

[=2]

kebni⁹⁹ üç boyutlu cisimlerden biri olup

bir tür kare prizmadır, metne göre üçün

⁹⁹ Bu cisim türü ile ilgili kaynaklarda yeterince bilgi bulunmamakta, sözcüğün sadece İhvân-ı Safâ'nın geometri ve sayılar risalesinde *lebini* (adedun mucessemetun lebiniyyun) olarak geçtiği görülmektedir (G.6.2. Kurgu ve İçerik) Bu nedenle sözcüğün kökeninin hangi dile ait olduğu tam olarak tespit edilememiştir.

üçle çarpılarak çıkan sonucun da ikiyle
çarpılmasıyla oluşan on sekiz sayısı
“kebnī üç boyutlu sayı”dır

k. 5b/5, 5b/9

[=2]

ke-enne-hū (Ar.) benzer, gibi

k.+ nuḡ 6a/11, 6b/5

[=2]

kelimāt (<Ar. çoğ. kelime) kelimeler,
sözler

k. 31b/8

k.+ uḡ 5b/14

[=2]

ke'l-melik (Ar.) padişah gibi

k. 1b/12

[=1]

ke'l-vezīr (Ar.) vezir gibi

k. 1b/12

[=1]

kemmiyyet (Ar.) nicelik

k.+ i (iy.) 6a/13

[=1]

kem-ter (Fa.) en küçük

k. 19a/13, 19b/5

[=2]

kenār (Fa.) kenar

k.+ da 8a/4

[=1]

kerem (Ar.) iyilik, lütuf

k. (kān-ı k.) 41a/17

[=1]

kerre (Ar.) kez, defa

k. 10b/9, 16b/9, 18a/5, 4b/10,

6a/14, 6a/15, 8a/16

[=7]

kesir (Ar.) kesir (krş. kesr)

k. 20a/9, 20b/3, 23b/5, 30b/2,

30b/4, 30b/9, 4b/4, 7b/13, 8a/5

k. (şüret-i k.) 24b/14, 25a/16,
25a/9, 25b/1, 25b/3, 25b/7

k.+ çün 7b/13

k.+ den 24a/7

k.+ den (şüret-i k.) 25a/12,
25a/2, 25a/3, 25a/4

k.+ ler 21a/6

k.+ lerdür 20b/12

k.+ leri 26b/9

[=24]

kesr (Ar.) kesir (krş. kesir)

k. (şüret-i k.-i muḥavveli) 23b/1

k.-i muḥavvelün 23b/2, 23b/3,
23b/4

k.-i tūs'le 31b/7

k.+ e (şüret-i k.) 25a/1, 25a/3,
25a/7, 25b/13, 25b/4

k.+ i (iy.) 23b/2, 27a/2, 27b/17,
32a/14, 32b/10, 33a/2

k.+ i (bel.) 20b/17, 23a/16,
26b/15,

k.+ ile 26b/15, 26b/17, 34a/8

k.+ ün 23a/17, 23a/3, 23a/5,

24a/7, 24b/11, 24b/17, 24b/6, 26b/16,
27a/14, 27a/17, 8a/6, 8a/8

[=36]

keyfiyyet (Ar.) nitelik, özellik

k.-i vaşfi 20a/16

k.-i važ'ı 3a/8

k.+ i (iy.) 20b/17

[=3]

keylece (Ar.) genellikle kile olarak
bilinen ve 1/20 müdd'e eşit olan hacim
ölçüsü

k. 21a/13

k.+ yi 21a/13

[=2]

kez	kere, defa	ķ. 35a/11
	k. 18a/3, 20a/3	ķ.+ a 29b/17
	[=2]	ķ.+ ı (bel.) 35a/15
ķıl-	kılmak yardımcı fiili, etmek, yapmak	ķ.+ uñ 12a/7
		[=4]
	ķ.- asın (mukābele ķ.) 8a/12	ķırķ altı kırk altı
	ķ.- dılar 12b/9	ķ.+ dan 15a/13, 15a/16
	[=2]	ķ.+ ya 12a/7
ķırāt	(Ar.) miskalin yirmi dörtte biri kadar ve orta büyüklükteki beş arpa	[=3]
	ağırlığında olan bir ağırlık ölçüsüdür, genellikle dört habbeye eşittir ve ağırlığı 0,2004 gr.dır	ķırķ beş kırk beş (ķırķ biş)
	ķ. 44b/12, 44b/6, 45a/2	ķ. 26b/11, 45a/12
	ķ.+ dur 21a/16	ķ.+ e 26b/11
	ķ.+ ı (bel.) 21a/16	ķ.+ i (bel.) 43a/14
	ķ.+ uñ 21a/17, 44b/10, 45a/5	[=4]
	[=8]	ķırķ biş kırk beş (ķrş. ķırķ beş)
		ķ. 43a/13
ķırķ	kırk	[=1]

kırk iki kırk iki

ķ. 11b/14, 35a/13, 40b/9

ķ.+ ye 11b/14, 28b/6

ķ.+ yi 40b/11

[=6]

kırk sekiz kırk sekiz

ķ. 43a/16

ķ.+ dūr 40a/7

ķ.+ i (bel.) 43a/17

[=3]

kırk üç kırk üç

ķ. 44a/15

[=1]

kırk üç bin biş yüz kırk üç bin beş yüz

ķ. 39b/7

[=1]

kısım (Ar.) kısım, bölüm, parça

ķ.+ dur 20b/6

ķ. itmişlerdür 30a/16

[=2]

kısmet (Ar.) bölme, matematikte dört işleminden biri

ķ. 31b/9, 42b/2

ķ.-i ğuremā 38b/5

ķ.+ i (iy.) 13b/14, 27b/3, 3a/16,

3a/4

ķ. ideler 24a/11, 31a/10, 31a/7,

33b/17

ķ. iderlerse 29b/12

ķ. iderler 23a/11, 23a/13, 23b/3,

23b/7, 24a/5, 26a/1, 26b/6, 27a/16,

27b/12, 31a/16, 31b/1, 34b/7, 36a/4,

36a/6, 36a/7, 37a/1, 37b/11, 38a/1,

39b/3, 40a/5, 42a/11, 42b/1

ķ. ider 20a/3

ķ. idicek 19a/17, 19a/6, 19b/15,

19b/17, 19b/9, 20a/10, 20a/11, 20a/12,

26a/5, 27a/3, 27b/2, 28a/3, 28b/6, 29a/1,
29a/10, 29b/7, 30a/1, 34a/10, 34a/4,
34b/15, 35b/1, 38a/12, 40b/15, 42a/4

ķ. itdükden 27a/11

ķ. itmek 13b/15, 14a/4, 27b/14,
28a/6, 28b/15, 28b/3, 29a/8, 29b/16,
29b/4, 30a/6

ķ. itmelü 40a/2

ķ. itseler 4a/11, 4a/9

ķ. olıcaķ 28a/10

ķ. olına 35a/16, 40b/4

ķ. olınsa 19a/9

ķ. olsa 38a/11, 4a/6

ķ.+ üñ 30a/11

[=83]

ķıyās (Ar.) karşılaştırma

ķ.+ a 16a/9

ķ. ideler 9b/11

ķ. iderler 11a/5, 13b/10, 8b/14

ķ. it 23a/15

ķ. olına 21b/14, 40a/9

[=8]

ķıymet (Ar.) değer

ķ. 41a/14, 41a/15

ķ.-i elmās 41a/16

ķ.+ ler 41a/17

ķ.+ lerin 41b/1

ķ.+ lerinden 41a/13

[=6]

ķıymetlü (Ar.+T.) değerli

ķ. 36b/6, 37a/11

[=2]

ki (Fa.) ki, bağlama edatı

k. 10a/14, 10a/4, 10a/8, 10b/12,

10b/14, 11a/12, 11a/6, 11a/7, 11a/8,

11b/14, 11b/6, 12a/10, 12a/12, 12a/17,

12a/8, 12b/1, 12b/10, 12b/11, 12b/16,

12b/17, 12b/2, 12b/5, 12b/8, 13a/14,

13a/15, 13a/6, 13a/7, 13b/11, 13b/15,	24b/1, 24b/11, 24b/2, 24b/6, 25a/11,
13b/16, 13b/3, 13b/6, 13b/8, 14a/10,	25a/15, 25a/6, 25a/8, 25a/9, 25b/1,
14a/12, 14a/17, 14a/5, 14b/1, 14b/12,	25b/11, 25b/12, 25b/13, 25b/16, 26a/13,
14b/6, 14b/8, 15a/1, 15a/11, 15a/17,	26a/3, 26a/7, 26b/2, 26b/8, 27a/10,
15a/2, 15a/3, 15a/7, 15a/8, 15b/11,	27a/3, 27a/6, 27a/7, 27a/8, 27b/1,
15b/12, 15b/2, 15b/5, 16a/10, 16a/16,	27b/12, 27b/15, 27b/16, 27b/17, 27b/4,
16b/11, 16b/14, 16b/4, 16b/6, 17a/10,	27b/5, 27b/7, 28a/13, 28b/10, 29a/15,
17a/12, 17a/13, 17a/17, 17a/6, 17a/8,	29a/16, 29b/11, 29b/13, 29b/14, 29b/8,
17b/10, 17b/12, 17b/16, 17b/4, 17b/6,	2a/1, 2a/14, 2a/16, 2a/3, 2a/4, 2a/8,
17b/8, 18a/10, 18a/11, 18a/13, 18a/15,	2b/12, 30a/17, 30a/9, 30b/6, 31a/3,
18b/11, 18b/5, 18b/6, 18b/7, 19a/10,	31a/6, 31b/10, 31b/12, 31b/2, 31b/3,
19a/13, 19a/14, 19a/15, 19a/17, 19a/4,	31b/4, 32a/13, 32a/4, 32a/6, 32b/6,
19a/8, 19b/1, 19b/10, 19b/13, 19b/16,	32b/9, 33a/1, 33a/11, 33b/12, 33b/14,
19b/3, 19b/5, 19b/7, 19b/9, 20a/1,	33b/16, 33b/7, 33b/8, 34a/14, 34a/15,
20a/13, 20a/16, 20a/5, 20a/7, 20a/9,	34a/5, 34a/6, 34a/9, 34b/1, 34b/12,
20b/10, 20b/11, 20b/12, 20b/14, 20b/17,	34b/14, 34b/16, 34b/2, 34b/3, 34b/7,
20b/3, 21a/11, 21a/15, 21a/5, 21b/13,	34b/9, 35a/1, 35a/10, 35a/11, 35a/12,
21b/16, 21b/17, 21b/4, 21b/8, 22a/1,	35a/13, 35a/15, 35a/16, 35b/12, 35b/13,
22a/11, 22a/12, 22a/13, 22a/17, 22a/5,	35b/16, 35b/3, 35b/6, 36a/10, 36a/11,
22b/11, 22b/12, 22b/16, 22b/5, 23a/10,	36a/15, 36a/16, 36a/4, 36a/6, 36a/7,
23a/2, 23a/5, 23b/1, 23b/7, 23b/8,	36a/8, 36a/9, 36b/1, 36b/11, 36b/15,
24a/13, 24a/14, 24a/15, 24a/17, 24a/3,	36b/2, 36b/7, 36b/8, 37a/1, 37a/11,

37a/14, 37a/3, 37a/4, 37a/5, 37a/6,
37b/1, 37b/11, 37b/12, 37b/14, 37b/15,
37b/17, 37b/2, 38a/1, 38a/15, 38a/17,
38a/2, 38a/4, 38a/5, 38b/1, 38b/11,
38b/3, 39a/16, 3b/10, 3b/11, 40a/11,
40a/12, 40a/16, 40a/3, 40a/4, 40a/7,
40b/1, 40b/11, 40b/13, 40b/14, 40b/15,
40b/17, 40b/4, 41b/1, 41b/16, 41b/2,
41b/9, 42a/12, 42a/5, 42b/10, 42b/13,
42b/4, 42b/8, 42b/9, 43a/11, 43a/13,
43a/3, 43a/4, 43a/6, 43a/8, 43a/9,
43b/14, 43b/3, 43b/5, 44a/11, 44a/12,
44a/15, 44a/4, 44b/1, 44b/12, 44b/16,
44b/8, 44b/9, 45a/10, 45a/12, 45a/15,
45a/17, 45a/2, 4a/1, 4a/10, 4a/17, 4a/3,
4a/5, 4a/8, 4b/14, 4b/15, 4b/16, 4b/8,
4b/9, 5a/1, 5a/14, 5a/15, 5a/16, 5a/17,
5a/3, 5a/5, 5a/6, 5a/7, 5a/9, 5b/1, 5b/10,
5b/11, 5b/12, 5b/13, 5b/15, 5b/17, 5b/6,
6b/13, 6b/14, 6b/15, 6b/16, 6b/17, 6b/3,
6b/6, 7a/1, 7a/14, 7a/15, 7a/2, 7a/4,
7a/7, 7b/10, 7b/12, 7b/6, 7b/7, 7b/9,

8a/11, 8a/12, 8a/14, 8b/1, 8b/2, 9a/1,
9a/2, 9b/15

[=400]

kile (Ar.) Osmanlı'da 20 okkalık,
25,656 kilogramlık bir tahıl ölçęęi

k. 44a/11, 44a/12, 44a/14, 44a/9,
44b/2 (iş.)

k.+ nün 44a/17

[=6]

kim 1. kim, ki bağlama edatı

k. 10a/11, 12b/8, 18b/5, 1b/8,
24a/8, 3b/6

[=6]

2. belgisiz zamir

k.+ i (iy.) 2a/3

k.+ ine 4b/10, 4b/11, 4b/12,
4b/13

[=14]

[=20]

kimesne kimse

[=1]

k. 34b/4, 35b/9

ko- koymak

k.+ ler 2a/1

ķ.- nıldı 2a/10

k.+ lerüñ 21b/4

ķ.- nıldıķdan 44b/11

[=4]

ķ.- nıldıķına 44b/12

kireh (Fa.) Osmanlı'da kumaş
ölçümünde kullanılan bir uzunluk
ölçüsü, metne göre arşının 1/32'sine
eşittir

ķ.- rlar 21a/2, 44b/14

[=5]

ķuvvet (Ar.) kuvvet, güç

g. 21a/11, 43b/14, 43b/15

ķ. 4a/4

[=3]

ķ.+ i-y-ile 19a/12

ķiři ķiři, şahıs

ķ.+ ler 3b/17

k.+ ye 40a/2

[=4]

[=2]

ķüçük ķüçük

ķitāb (Ar.) kitap

k. 6a/17, 9a/5

k.+ larüñ 2a/3

[=2]

[=1]

ķüllī (Ar.) bütün, tüm

ķitābet (Ar.) kâtiplik

k. (ķarīķ-i k.) 31a/3, 35a/10,

k. (ķükemā-yı hind-i k.) 6a/1

42a/12

[=3]	k.+ a 31b/11, 32a/13, 32a/5,
küsür (<Ar. çoğ. kesr) kesirler, sayının	32b/7, 32b/8, 33a/10
virgülden sonraki kesirli kısmı	k.+ dan 27a/13, 28a/13, 29a/13,
k. 20b/1, 20b/4, 21a/1, 21b/4,	4a/10
23a/9, 28a/14, 28b/9, 29a/15, 29b/9,	k.+ ı (iy.) 27b/10, 27b/11,
33b/14, 33b/7, 34a/7, 43b/10, 5a/11	27b/15, 27b/8, 27b/9, 28a/15, 28a/17,
k.-ı muzāfanuñ 21b/14	28b/1, 28b/11, 28b/12, 29a/4, 29a/6,
k.-ı müfrede 21b/12	29b/1, 29b/11, 29b/2, 29b/3, 31b/11,
k.-ı mükerrirde 21b/10	31b/12, 31b/13, 31b/14, 32a/15, 32a/16,
k.-ı mürekkebede 22a/1	32a/17, 32b/11, 33a/11, 33a/12, 33a/13,
k.-ı mütenevvi'a itmeklik 4b/1	33a/14, 33a/15, 33a/16, 33a/1, 33a/3
k.-ı şüretlerin 24a/3	k.+ ı (bel.) 23a/10, 29b/11,
k.-ı tis'anuñ 22a/16, 22b/5	32a/13, 32a/4, 32a/5, 32a/6, 32b/17,
k.-ı tis'a 30b/1, 30b/16, 30b/3,	32b/7, 32b/8, 33a/10
30b/8	k.+ ına 29b/12
k.-ı tüs'den 20a/8	k.+ ınuñ 28a/14, 28a/17, 29a/17,
k.-ı tüs'nüñ 22b/16	32a/14, 44a/3, 44b/1, 44b/16
k.-ı tüs' 20b/13	k.+ la 34a/5, 34a/6
	k.+ lardan 31a/16
	k.+ ları 26b/4

k.+ larla 5a/11

[=143]

k.+ un 33b/6

k.+ unuñ 43b/17

- L -

k.+ uñ 20a/16, 20b/17, 21b/8,
22b/17, 23a/15, 23a/2, 23a/8, 24a/7,
24b/5, 25a/15, 25b/15, 25b/16, 26a/17,
26a/6, 27b/3, 29a/16, 29a/5, 29b/14,
29b/15, 30a/4, 30a/9, 32a/6, 32a/7,
33b/16, 33b/9, 3a/10, 3a/11, 3a/12,
3a/13, 3a/14, 3a/15, 3a/16, 3a/17, 3a/8,
3a/9, 40a/4, 43b/8

lā-cerem (Ar.) şüphesiz

l. 14a/11, 18a/3, 18b/5, 2b/11,
38a/15, 42a/5, 45a/3

[=7]

lā-cezr (Ar.) kök olmayan

l. 15a/7

[=1]

kūsūr-ı muzāfa “tamlamalı kesir”

lafz (Ar.) kavram

kūsūr-ı müfrede “basit kesirler”

l.-ı eczā³-y-ıla 20b/14

kūsūr-ı mükerrir “tekrarlı
kesirler”

[=1]

kūsūr-ı mürekkebe “birleşik
kesirler”

lā-kaʿb (Ar.) küpkök olmayan

l. 16b/11

kūsūr-ı mütenevviʿa “çeşitli
kesirler”

[=1]

lakin (Ar.) fakat, ama, ancak

kūsūr-ı tūs “dokuz kesir”

l. 3b/17

[=1]	l.+ dur 15a/8, 16b/13, 7b/13
la‘l (Ar.) kırmızı renkte değerli bir taş	l. gelür 40a/15, 41b/10, 41b/12, 41b/14, 41b/5, 41b/6, 45b/7, 8a/17
l. 41a/13	l. olan 42a/5, 42a/6
l.+ e 42a/6	[=13]
l.-i bī-hemtāya 41a/15	levhī (Ar.) üç boyutlu cisimlerden biri olup bir tür dikdörtgenler prizmasıdır, metne göre ikinin üçle çarpılarak çıkan sonucun da dörtle çarpılmasıyla oluşan yirmi dört sayısı “levhi üç boyutlu sayı”dır
l.+ üñ 41a/16, 41b/12, 41b/5	
[=6]	
laṭīf (Ar.) hoş, güzel, güzellik sahibi	
l.+ üñ (‘unşur-ı l.) 2a/12	
[=1]	l. 5b/11, 5b/5
lā-yetecezzā (Ar.) parçalanmaz, bölünmez	[=2]
l. 4a/17	li-ḳāi’lihi (Ar.) söz söyleyene aittir
[=1]	l. 11a/17
	[=1]
lāyık (Ar.) uygun, yakışan	līkin (Fa.) lakin, fakat, ama, ancak
l. 41a/12	l. 12b/2, 16a/15, 16a/8, 18a/9, 1b/10, 20b/17, 32b/8, 34a/16, 37a/9, 38a/8, 38b/7, 40b/16, 42b/6, 4a/13
[=1]	
lāzım (Ar.) gerekli	

[=14]

-M-

li-mü'ellifihi (Ar.) müellif tarafından,
yazan tarafından

l. 12a/13

[=1]

lisān (Ar.) dil

l.-ı hōd 2a/5

[=1]

lodra (Ar.) 176 dirheme eşit olan ve
ağırlığı 564,432 olan bir ölçü birimi

l. 21b/1, 21b/3

l.+ yı 21b/2

l.+ nuñ 21b/2

[=4]

luṭf (Ar.) iyilik, hoşluk, güzellik

l. 12b/5

[=1]

mā-beḵā (Ar.) geri kalan, arta kalan

m.+ nuñ 10b/7, 11b/1

[=2]

mā-beyn (Ar.) ara, orta

m.+ inde 35b/11, 35b/12,

36b/17, 36b/7, 36b/8, 37a/13, 37a/14

m.+ inden 5b/2

m.+ lerinde 5a/7, 5a/9

[=10]

maḍrūb (Ar.) çarpılan, çarpma işleminin
öğelerinden biri

m. 10a/15, 13a/5, 26b/1, 27a/6

m.-ı āḥara 10a/11

m.+ ı (bel.) 12b/17

m.+ ından 10a/10

m.+ ının 26b/13, 27a/9

m.+ la 10a/17

m.+ uę 10b/16, 11a/7, 13a/15,
13a/17, 13a/7, 13a/9, 13b/11, 26b/2,
26b/9

[=19]

mağrübeyn (<Ar. mağrüb + eyn) iki
çarpılan, birbirine çarpılan iki sayıdan
her biri

m. 27a/13

m. (‘aşerāt-ı m.) 11a/11, 11a/12,
11b/8, 12a/14

m.+ i (bel.) 11b/4

[=6]

mağrübun fih (Ar.) çarpan, çarpma
işleminin öğelerinden biri (krş.
mağrübun minh)

m.+ üç 10b/16, 11a/7

[=2]

mağrübun minh (Ar.) çarpan, çarpma
işleminin öğelerinden biri (krş.
mağrübun fih)

m. 10a/16, 13a/5, 27a/7

m.+ i (bel.) 13a/1

m.+ le 26b/1

m.+ üç 10a/17, 10b/1, 13a/11,
13a/13, 13a/16, 13a/7, 13b/11, 13b/2,
13b/5, 26b/10, 26b/2

[=16]

mā-dūn (Ar.) alt, aşağı taraf

m.+ ında 30b/1, 30b/2, 30b/7,
31b/6, 43b/17, 43b/9, 6a/1, 6b/1

[=8]

mā-ḥalā (Ar.) -den başka, dışında,
haricinde

m. 1b/13

[=1]

maḥall (Ar.) yer

m.+ inde 21b/6

[=1]

maḥāric (<Ar. çoğ. maḥrec) paydalar

[=34]

m. (cemī'-i m.) 22a/17

maḥfūza (<Ar. muen. maḥfūz) akılda

m.+ i (iy.) 21b/8, 3a/9

tutulan, ezberlenmiş olan (krş. maḥfūza)

m.+ ine 20b/13

m. 11b/16

[=4]

[=1]

maḥfūz (Ar.) akılda tutulan, ezberlenmiş

maḥrec(ç) (Ar.) payda

olan

m. 20b/1, 20b/4, 24a/13, 24a/17,

m. 12a/11, 12b/8 (krş. maḥfūz)

25b/8, 25b/9, 26a/1, 26a/13, 27a/16,

m.+ a 10a/3, 10b/13, 10b/5,

27a/3, 27b/1, 33b/17, 42b/13, 43a/10,

11a/16, 11b/12, 11b/17, 11b/7, 12a/12,

43a/8, 4b/5

12a/6, 12b/12, 13b/13, 14b/16, 16b/2,

m.-i 'aẓīm 31a/16

18b/1, 36a/10, 36a/13, 36a/16, 45a/17,

m.-i 'uẓmāsı 31a/17, 31a/6, 31a/9

7a/10

m.+ de 22b/1

m.+ dan 26b/11

m.+ den 24a/13, 24a/9, 24b/12,

m. eylegil 10b/8

24b/7, 24b/9, 25b/16, 25b/17, 25b/2,

m.+ ı (bel.) 13a/12, 13b/3, 13b/6,

26a/1, 26a/10, 26a/11, 26a/15, 26a/4,

7a/11, 7b/16, 7b/17, 8a/2, 8b/8

26a/8, 26a/9, 43a/10

m.+ la 11b/2

m.+ e 23a/17, 34a/4, 40a/3

m.+ uñ 11a/2, 11a/9

m.+ i (iy.) 20a/9, 21b/10, 21b/16,

21b/17, 21b/9, 22a/12, 22a/13, 22a/14,

22a/16, 22a/3, 22b/1, 22b/14, 22b/4,
23a/10, 24a/4, 24b/17, 24b/6, 43a/11

m.+ i (bel.) 21a/1, 24a/9, 25a/6,
25b/4

m.+ idür 20a/14, 22a/11, 22b/16,
26a/3

m.+ in 18a/9, 23a/17, 25b/16,
26a/8

m.+ inde 22a/10, 22a/3
m.+ inden 23a/16, 23b/2, 23b/4,
23b/5, 25a/16, 26b/9, 27a/15

m.+ ine 21b/15, 22b/4, 23a/2,
23b/2, 23b/3, 24a/1, 27b/11, 27b/15,
27b/17, 27b/9, 28a/14, 28a/15, 28a/17,
28b/1, 28b/11, 28b/12, 29a/16, 29a/4,
29a/6, 29b/1, 29b/14, 29b/3, 30a/4,
31b/13, 31b/14, 32a/14, 32a/15, 32a/17,
32a/7, 32b/10, 32b/11, 33a/1, 33a/11,
33a/13, 33a/14, 33a/16, 33a/3, 33b/16,
43a/12, 43a/13, 43a/15, 43b/1

m.+ ini 21b/15

m.+ inün 22b/12, 33b/10

m.+ i-y-ile 22a/5

m.+ le 22b/2, 22b/3

m.+ leri 21b/12, 21b/15, 22a/2,
26b/8

m.+ leridür 21b/13

m.+ lerin 22a/4, 23b/17, 26b/2,
27a/9

m.+ lerinde 22a/8

m.+ lerinün 22a/6, 22b/10

m.+ ün 22a/17, 22b/2, 22b/3,
24b/15, 24b/8

[=148]

maḥṣūṣ (Ar.) bir şeye ait, özel, özgü

m.-ı ma'lūmātdan 3b/7

[=1]

maḳādīr (<Ar. çoğ. miḳdār) miktarlar

m. (erba'a-ı m.-i mütenāsibe)

34a/15

[=1]

makāle (Ar.) kitabın ayrıldığı
bölümlerden her biri

m. 2b/1, 2b/14, 2b/2, 2b/4, 2b/6

m.-i evvelī 2b/15, 2b/2

m.-i şāliše 2b/5

m.-i şānīye 2b/4

[=9]

maḫsūm (Ar.) bölünen, bölme işleminin
öğelerinden biri

m. 14b/4, 23b/10, 24a/11, 26b/5,
27a/2, 27a/8, 27b/16, 27b/4, 27b/7,
27b/9, 28a/16, 28a/7, 28a/9, 28b/11,
28b/16, 28b/5, 29a/7, 29a/9, 29b/14,
29b/17, 29b/2, 29b/6, 30a/12, 30a/14,
30a/5, 30a/7, 33b/9, 35a/16, 38b/13,
39b/2, 40a/3, 40b/14, 40b/3, 41a/11,
41a/7, 42a/4

m.- ı ‘Amr 39b/3 (iş.)

m.- ı Bekir 39b/3 (iş.)

m.- ı Zeyd 39b/3 (iş.)

m.+ a 30a/13

m.+ da 14b/2, 28b/9, 29a/15

m.+ ı (iy.) 28a/2

m.+ ı (bel.) 14a/5

m.+ un 14b/16

m.+ uñ 14a/1, 14a/6, 14b/8,

27b/10, 27b/14, 27b/17, 27b/8, 28a/13,

28b/1, 28b/10, 29a/16, 29a/4, 29a/5,

29b/2, 30a/10

[=61]

maḫsūmun ‘aleyh (Ar.) bölen, bölme
işleminin öğelerinden biri (maḫsūmun
ileyh, maḫsūmun minh)

m. 13b/17, 14b/10, 20a/3,
23b/10, 24a/13, 24a/9, 26b/3, 26b/5,
27a/10, 27a/3, 27b/11, 27b/7, 28a/1,
28a/2, 28a/7, 28a/9, 28b/13, 28b/17,
28b/2, 28b/6, 29a/10, 29a/5, 29b/15,
29b/3, 29b/6, 30a/1, 30a/14, 30a/4,

30a/7, 31a/8, 33b/10, 35a/14, 38b/11,
39b/1, 40a/5, 40b/11, 40b/4, 41a/3,
41a/9, 42a/1

m.-i ahîr 20a/13, 20a/9

m.-i evvel 31a/11

m.-i şānīyi 31a/11

m.+ de 29a/3, 29b/9, 30a/3

m.+ den 30a/12, 30a/13

m.+ i (bel.) 14a/5

m.+ üç 14a/12, 14a/14, 14b/12,
14b/3, 14b/6, 27b/10, 27b/15, 27b/16,
27b/9, 28a/15, 28a/16, 28b/10, 28b/11,
29a/4, 29b/1, 29b/2

[=66]

maḵsūmun ileyh (Ar.) bölen, bölme
işleminin öğelerinden biri (krş.
maḵsūmun ‘aleyh, maḵsūmun minh)

m. 27b/5, 32a/7

[=2]

maḵsūmun minh (Ar.) bölen, bölme
işleminin öğelerinden biri (krş.
maḵsūmun ‘aleyh, maḵsūmun ileyh)

m. 29b/13

[=1]

ma’kūs (Ar.) ters, zıt

m. (tanṣīf-i m.) 8a/12

m.+ dur (tanṣīf-i m.) 7b/12

[=2]

māl (Ar.) hesap işlemlerinde
kullanılan miktar, para

m. 38b/11, 39b/3 (iş.), 40a/11,
43a/14, 43a/16, 43b/2

m.-ı ‘Amr 38b/15 (iş.)

m. (netīce-i m.-ı maṭlūbdan)
41a/1, 41a/7

m.-ı maṭlūbuḡ 40b/12

m.-ı maṭlūb 40b/16, 40b/2, 40b/5

m.-ı mechūle 40a/13, 42a/9

m.-ı meçhûlün 40b/5	m. 5a/17
m.-ı meçhûl 40a/11, 40b/7, 40b/8, 42a/10, 42a/12, 42b/1	[=1] ma'lûm (Ar.) bilinen, belli
m. (netîce-i m.-ı mefrûzdur) 40b/11	m. 34a/16 m.+ dur 14a/10
m.-ı mefrûzun 40b/3, 41a/3, 41a/4, 41a/5	m. itmekdür 23a/10, 23a/17, 24a/8
m.-ı mefrûz 40a/12, 40b/1	m. ola 40a/17, 6b/3
m.-ı Zeyd 38b/15 (iş.)	m. oldu 31b/4, 7b/7
m.+ a 42a/13	m. olmaz 40a/17, 6a/13
m.+ da 7b/1	m. olur 12b/17, 40a/16
m.+ dan 16a/8, 17a/3, 17b/4	[=13]
m.+ lardan 40b/17	ma'lûmât (<Ar. çoğ. ma'lûm) bilinen
m.+ ları 38b/12	şeyler
m.+ un 10a/2, 10a/6, 17b/12, 18a/15, 18b/2, 7b/6	m.+ dan (maḥşûş-ı m.) 3b/7 [=1]
[=46]	mānend (Fa.) benzer
mālî (Ar.) tam kare, her sayının kendisiyle çarpımının sonucu	m. 4a/12 [=1]

manḳur Osmanlı'da kullanılmış bakır

m. 2a/7

sikke, mangır

m. (māl-ı m.) 40b/16, 40b/2,

m. 21a/7, 43b/3, 43b/5, 45a/1

40b/5

m.+ ı (bel.) 21a/7

m.+ dan (netīce-i māl-ı m.)

[=5]

41a/1, 41a/7

mantıḳıyyāt (Ar.) mantıkla ilgili

m.+ dur 7a/2, 7b/10

meseleler

m. olan 6a/8

m. 1b/9

m. olıcaḳ 25b/12

[=1]

m. olınsa 10b/9, 12b/14, 13a/5,

manzūme (<Ar. muen. manzūm) nazım

14a/4, 15a/6, 16a/6, 16b/10, 20a/8,

biçiminde sıralanmış, dizilmiş

22a/16, 23a/12, 23a/4, 23b/13, 23b/17,

m. (ḳā'ide-i m.) 10b/6, 11a/17,

23b/6, 24a/12, 24a/17, 24b/10, 24b/14,

12a/13

25a/11, 25a/17, 25a/6, 25a/8, 25b/5,

[=3]

26a/12, 26a/3, 26b/17, 26b/7, 27a/17,

27a/6, 27b/14, 28a/6, 28b/15, 28b/4,

ma'rifet (Ar.) bilme, kavrama

29a/8, 29b/16, 29b/5, 30a/6, 30b/11,

m. 30a/11, 30b/12

31a/15, 31a/3, 31b/17, 32a/9, 32b/14,

[=2]

32b/2, 33a/6, 33b/12, 33b/2, 34a/1,

34a/8, 35a/9, 37b/10, 7b/1, 8a/9

maṭlūb (Ar.) bulunmak istenen, talep

m. olsa 11a/5, 11b/13, 11b/3,

edilen

12a/7, 18a/6

m. olur 27b/13	m. 19a/4, 19a/6, 19a/7, 34b/10,
m.+ uŋ (māl-ı m.) 40b/12	34b/6, 34b/8
[=70]	m. (māl-ı m.) 40a/11, 40b/8,
mā-yedḥul (Ar.) dahil olan şey	42a/10, 42a/12, 42b/1
m. 4b/1	m.+ e (māl-ı m.) 40a/13, 42a/9
[=1]	m. olur 34a/17
mebde' (Ar.) başlangıç	m.+ üŋ 19a/5
m.+ i (iy.) 4a/15, 4a/16	m.+ üŋ (māl-ı m.) 40b/5
[=2]	[=17]
meblağ (Ar.) hesap işlemlerinde	mechūle (<Ar. müen. mechūl)
kullanılan miktar, para	bilinmeyen miktar (krş. mechūl)
m.+ ı (bel.) 40a/3	m. 21b/7
[=1]	m.+ den (a'ḍād-ı m.) 3b/6
mebnī (Ar.) bir şeye dayanan, yapılmış,	[=2]
kurulmuş	mecmū' (Ar.) toplam, bütün, hepsi
m.+ dür 34b/1	m.-ı evvel 41b/17
[=1]	m. (el-ʿaded-i nişf-ı m.-ı
mechūl (Ar.) bilinmeyen miktar (krş.	ḥāşiyeteyn) 3b/11
mechūle)	m.-ı şānī 42a/3

m.+ ı (iy.) 11b/10	m.+ dur (netīce-i māl-ı m.)
m.+ ına 15b/14, 15b/4	40b/12
m.+ ından 11a/2	m.+ uñ (māl-ı m.) 40b/3, 41a/3,
m.+ na 12a/3	41a/4, 41a/5
m.+ uñ 11a/13	[=8]
[=9]	meftūḥ (Ar.) rasyonel sayı (krş. meftūḥa)
meczūr (Ar.) tam kare, her sayının kendisiyle çarpımının sonucu	m. 30b/6, 31a/5
m. 5a/16	[=2]
m.+ uñ 16a/16	meftūḥa (<Ar. müen. meftūḥ) rasyonel sayı (krş. meftūḥ)
[=2]	m. 20b/5
medḥūl (Ar.) bir sayının diğer bir sayıyı içermesi durumunda küçük paydalı sayıyı içeren büyük paydalı sayı	[=2]
m.+ üñ 22b/1	meger (Fa.) o hâlde, öyleyse
[=1]	m. 40a/17
mefrūz (Ar.) varsayılan, farz olunan	[=1]
m. (māl-ı m.) 40a/12, 40b/2	meger ki (Fa.) hariç, dışında
	m. 5a/12
	[=1]

mek‘ab (<Ar. muka‘ab) üç boyutlu cisimlerden biri, küp, metne göre ikinin ikiyle çarpılarak çıkan sonucun da yine kendisiyle yani ikiye çarpılmasıyla oluşan sekiz sayısı “küplü sayı”dır

m. 5b/5, 5b/6

[=2]

meksūr (Ar.) kesir hâline gelmiş, kesrolunmuş

m. itmekdür 23a/1

[=1]

melāl (Ar.) keder, hüzn

m. (gerd-i m.) 41b/1

[=1]

me‘mūl (Ar.) ümit olunan, beklenilen

m. 2a/13

[=1]

menkūş (Ar.) çıkan, çıkarma işleminin öğelerinden biri

m. 8a/12

m.+ dan 9a/9, 9b/4

m.+ ı (bel.) 9a/13, 9a/16

m.+ uñ 10a/1, 10a/4, 26a/13,

26a/7, 26a/9, 8a/13, 9a/12, 9a/14, 9a/15,

9a/17, 9b/15

[=16]

menkūşun minh (Ar.) eksilen, çıkarma işleminin öğelerinden biri

m.+ den 9a/4, 9a/7

m.+ i (bel.) 8a/12

m.+ üñ 10a/4, 26a/10, 26a/14,

26a/7, 8a/12, 8a/14, 8a/16, 9a/5, 9b/15,

9b/17

[=13]

mensūb (Ar.) oranlanan, oranlama işleminin öğelerinden biri

m. 30b/14, 30b/15, 30b/17,

31a/1, 31b/13, 32a/1, 32a/11, 32a/17,

32a/8, 32b/10, 32b/15, 32b/3, 33a/1,
33a/13, 33a/2, 33a/7, 33b/3, 33b/9

m. olur 31a/1

m.+ uñ 31b/12, 31b/14, 32a/15,
32a/16, 32b/9, 33a/11, 33a/16, 33a/3

[=27]

mensûbun ‘aleyh (Ar.) orantılanan,
oranlama işleminin öğelerinden biri
(krş. mensûbun ileyh)

m. 16a/9

[=1]

mensûbun ileyh (Ar.) orantılanan,
oranlama işleminin öğelerinden biri
(krş. mensûbun ‘aleyh)

m. 26b/3, 30b/11, 30b/13,
30b/15, 30b/17, 31a/2, 31b/15, 32a/1,
32a/11, 32a/15, 32b/15, 32b/4, 33a/16,
33a/4, 33a/8, 33b/10, 33b/3

m.+ den 26b/6, 30a/10

m.+ üñ 31b/12, 31b/13, 32a/16,

32b/9, 32b/10, 33a/13, 33a/14, 33a/3

[=27]

menzil (Ar.) basamak, bir sayıda sağdan
sola doğru her bir rakamın bulunduğu
yer

m.+ üñ 6a/13

[=1]

merâtib (<Ar. çoğ. mertebe) basamaklar

m. 10b/14

m.+ i (iy.) 11a/1, 11a/8, 13a/3,
14a/6, 2b/17, 5b/17, 7a/3, 7b/11, 8b/5

m.+ i (bel.) 10a/14

m.+ in 43b/8, 44a/3, 44b/1,
44b/16

m.+ inde 13a/2

m.+ inüñ 6a/3

m.+ üñ 6b/1

m.+ çün (hıfz-ı m.) 6a/16

[=19]

m.+ de 9b/6

merci' (Ar.) dönülecek yer

m.+ deki 9b/7

m.+ i (iy.) 4a/15, 4a/16

m.+ lerün 6a/12

[=2]

m.+ nün 6a/5

mergüb (Ar.) istenilen, rağbet edilen

m.+ si 9a/3

m. olduğu 2a/7

m.+ sinde 44b/13, 6a/14, 9b/9

[=1]

m.+ ye 6a/8

mertebe (Ar.) basamak, bir sayıda

[=25]

sağdan sola doğru her bir rakamın

bulunduğu yer

mesā'il (<Ar. çoğ. mes'ele) meseleler,
problemler

m. 15a/17, 15b/11, 17a/11,
17a/8, 9b/2

m. 40a/16, 40a/9, 42a/8

m.-i 'aşerātun 8b/7

m.-i müteferrika 3b/5

m.-i 'aşerāt 6b/2, 8b/9

m.+ de 40b/16, 42a/12

m.-i āḥāddan 15b/1

[=6]

m.-i āḥādın 8b/6

meşelā (Ar.) örneğin

m.-i āḥād 6b/2, 8b/10

m. 14a/3, 16a/11, 18b/9, 20a/10,
20b/1, 20b/14, 21b/16, 22a/8, 23a/11,

m.-i evvelde 6b/6, 6b/8

23a/4, 30a/14, 31a/14, 31b/16, 32a/9,

m.-i mi'ātda 6a/15, 6b/3

32b/1, 32b/13, 33a/17, 33a/5, 33b/11,

34a/1, 34a/7, 34b/10, 36a/4, 38a/10,
40b/5, 42b/3, 45a/5, 4a/1, 4a/15, 4a/8,
6a/14, 6b/5, 7b/5, 8a/8

[=34]

mes'ele (Ar.) mesele, problem

m. 18b/5, 42a/8, 42b/17, 42b/6,
43b/12, 43b/2, 44a/8, 44b/6, 45a/6

m.+ lerde 40b/1

m.+ leri 42b/5

[=11]

mes'ul (Ar.) sorumlu tutulan

m. 2a/13

[=1]

metā' (Ar.) kazanç sağlanan mal,
ticaret malı

m. 38b/6, 39a/7

m.+ a 39a/10, 39a/13, 39a/3,
39a/5

m.+ ı (bel.) 38b/8

m.+ lar 39a/11, 39a/5

m.+ ların 39a/14

[=10]

mevzū' (Ar.) konu

m.+ ı (iy.) 3b/9

[=1]

mezīd (Ar.) artırılan, toplama işleminin
öğelerinden biri

m.+ le 8b/15, 8b/3

[=2]

mezīdün 'aleyh (Ar.) artan, toplama
işleminin öğelerinden biri

m. 8b/3

m.+ üñ 8b/15

[=2]

mezkūr (Ar.) bahsedilen, sözü edilen,
zıkr olunan

m. 43b/11

[=1]

mi	soru edatı	35b/10, 35b/3, 36a/2, 36b/5, 37a/10,
	m.+ dūr 7a/17	37b/10, 37b/9, 38a/9, 38b/10, 39a/15,
	[=2]	39a/16, 3b/13, 40a/11, 40a/15, 40a/8,
		42a/10, 42a/13, 42b/17, 42b/3, 42b/6,
mi'āt	(<Ar. çoğ. mi'e) yüzler	42b/7, 43a/1, 43b/16, 43b/17, 43b/4,
	m. 15b/2, 6a/5	44a/1, 44a/10, 44b/2, 44b/8, 45b/6, 7a/1,
	m.-ı ulūf 6a/11	8b/1, 8b/2
	m.+ da (mertebe-i m.) 6a/15,	m.+ ca 3b/13
6b/3		m.+ dur 40b/8, 42a/14, 42b/11,
	m.+ ı (bel.) 8b/4	42b/12, 43a/8, 45a/10, 45a/14, 45b/2
	m.+ ına 14a/7, 6a/11, 6a/9, 8b/4	m.+ ı (iy.) 35a/17, 42a/14,
	m.+ ında 13a/13, 13b/5	42a/16, 42b/15, 42b/16
	mi'āt-ı ulūf “yüz binler”	m.+ ıdur 42a/15, 42a/16
	[=12]	m.+ ın 23a/17
		m.+ ına 30a/10
mikdār (Ar.) miktar, değer		m.+ ınca 10a/9
	m. 10b/9, 13b/17, 14a/9, 14b/1,	m.+ ından 25b/8
	15a/2, 15a/6, 16b/5, 18b/5, 21b/3, 23a/1,	[=87]
	23a/16, 23a/9, 23b/13, 23b/16, 23b/6,	
	23b/9, 24a/12, 24a/17, 24a/8, 30b/10,	min ba'd (Ar.) bundan sonra
	34b/11, 34b/9, 35a/4, 35a/8, 35a/9,	m. 12b/1

[=1]

mine'l-maṭlūb (Ar.) istenen budur

m. 23a/6

[=1]

misāḥa (Ar.) yerin alanını ölçme (krş. misāḥat)

m. (‘ilm-i m.) 2b/8

[=1]

misāḥat (Ar.) yerin alanını ölçme (krş. misāḥa)

m.-ı zemīn-i peymūden 2b/8

[=1]

miṣāl (Ar.) örnek

m. 10b/9, 11a/5, 11b/3, 12a/6, 13a/4, 23b/5, 24a/11, 24b/10, 25a/17, 25a/5, 26a/11, 26a/2, 26b/16, 26b/7, 27a/16, 27b/13, 28b/14, 28b/2, 29a/7, 29b/15, 29b/3, 30a/5

m.+ i (iy.) 9b/12

[=23]

miṣkāl (Ar.) Osmanlı'da 1,5 dirhem yani yirmi dört kırata eşit olan ve 4,810 gr. eden bir ağırlık ölçüsü

m. 21a/15, 34b/10, 34b/11, 34b/17, 44b/17 (iş.), 44b/6, 45a/5, 45a/6

m.+ dūr 34b/12, 34b/14

m.+ i (iy.) 44b/7

m.+ i (bel.) 34b/17

m.+ üñ 34b/16, 34b/17, 44b/8, 45a/3

[=16]

miṣl (Ar.) kat

m.+ i (iy.) 14a/1, 14a/3, 16a/1, 16b/8

m.+ ine 4a/10, 4a/6, 4a/8

m.+ ini 24b/15, 24b/9, 25a/12, 25a/4

[=11]

mi'yār (Ar.) ölçü

m.+ ını ('aded-i m.) 8a/13

m. 38a/11

m.+ ının 13b/11, 14b/12, 16a/16,

m. iderler 36a/3, 38a/10

18a/15

m. olıcağ 36a/4

m.+ ların 10a/5, 14/13, 8b/16

[=4]

m.+ larını 13b/12

mīzān (Ar.) sağlama, yapılan işlemin

m.+ uñ 13b/13

doğru olup olmadığını anlamak için

[=46]

uygulanan diğer işlem

mu'āmelāt (<Ar. çoğ. mu'āmele)

m. 7a/14, 7b/2, 7b/4

işlemler

m.+ da 8a/15

m. 34a/14, 3b/2

m.+ ı (iy.) 10a/4, 18a/16, 18b/1,

m.+ ına 21a/5

18b/3, 18b/4, 18b/5, 7b/3, 7b/6, 8a/12,

[=4]

8b/15, 9b/14, 9b/15

m.+ ın 10a/2, 13b/12, 13b/13,

muḥālīf (Ar.) zıt, karşıt, aykırı

14b/16, 16a/17, 16b/1, 16b/2, 18b/3,

m.+ dür 12a/15

8b/16

m. olıcağ 12b/2

m.+ ına 10a/6, 8a/13, 8a/16,

m. olmakdan 11b/8

9b/17

m. olsa 12a/1

m.+ ından 10a/5, 9b/16

[=4]

m.+ ını 10a/1, 18b/2

muḥāsib (Ar.) muhasebeci

m.+ ına 13a/17, 13a/9, 14a/12

m. 41b/1

m.+ ında 16b/15, 17a/14, 17b/12

[=1]

[=6]

muḥaṣṣal (Ar.) sözün kıyası

muḥāzī (Ar.) paralel, aynı hizada olan

m. 42a/17

m. 13a/1, 13a/6, 8b/4, 9a/2

[=1]

m.+ sinde 15b/3

muḥavvel (Ar.) dönüşecek olan (kesir)

[=5]

m.+ i (bel.) (şūret-i kesr-i m.)

23b/1

muḥīṭ (Ar.) çevre

m.+ üñ 23b/17, 24a/3, 24a/4

m.+ i (iy.) 4a/15, 4a/16

m.+ üñ (kesr-i m.) 23b/2, 23b/3,

[=2]

23b/4

muḳābele (Ar.) karşı, karşılık

[=7]

m. 2b/6

muḥavvelün ileyh (Ar.) dönüştürülecek

m.+ sinde 19a/5, 9a/12, 9a/14,

olan (kesir)

9a/15, 9a/17, 9a/7, 9a/8, 9b/3, 9b/4

m.+ üñ 23b/1, 23b/5, 24a/1

m.+ sine 5a/15, 5a/16, 5a/17

[=3]

muḥāzāt (Ar.) paralel olma, aynı hizada

m. kılasın 8a/12

olma

[=14]

mukābil (Ar.) karşı karşıya olan,
karşılıklı

m.+ dūr 19a/4

[=1]

mukaddime (Ar.) giriş bölümü

m. 2b/15, 2b/16, 2b/3, 2b/5,
2b/7, 2b/8, 3b/5

[=7]

mukarrer (Ar.) kararlaştırılmış

m.+ dūr (şemen-i m.) 34b/2

[=1]

muntak (Ar.) rasyonel sayı

m. 15a/4, 16b/8, 30b/5, 4b/13,
5a/12

[=5]

muntaka (<Ar. mūn. muntak) rasyonel
sayı

m. 20b/4, 20b/5

[=2]

murabba' (Ar.) tam kare, her sayının
kendisiyle çarpımının sonucu

m. 5a/13, 5a/14, 5a/15

[=3]

murād (Ar.) amaç, niyet, istek, istenilen

şey

m. 10a/9, 15a/1, 16b/5, 21b/4,
23a/1, 23a/16, 23a/8, 24a/7, 30a/10,
30a/17, 7a/1, 7b/9, 8b/1, 9a/1

m. idindüklerinüñ 6a/1

m.+ lar 2b/9

[=16]

musa'ar (Ar.) fiyatlandırılmış ürün

m. 34a/17, 34b/3

m.+ ına 35a/10, 35a/12, 35b/2

[=5]

musattaha (<Ar. mūn. musattah)

düzlem hâlinde bulunan, iki boyutlu

m. 4b/13, 5a/12

[=2]	m.+ dūr 2a/9
mustaṭīl (Ar.) dikdörtgen	[=2]
m. 5a/13, 5b/1	muwāfaḳat (Ar.) iki sayının ortak
m. (‘aded-i m.) 5b/4	bölenlerinin olması durumu, uygunluk
‘aded-i mustaṭīl “dikdörtgen	m. 22a/10, 22a/8, 27b/12, 5a/10,
sayının içerisinde ebob-ekok ile 5a/8	
bulunabilen sayı”	m.+ ı (iy.) 22b/2
[=3]	m.+ ları 20a/8, 5a/4
muṭābık (Ar.) uygun	[=8]
m. 18b/1	muwāfiḳ (Ar.) uygun
m. ola 40a/13	m. 10a/3, 10a/7, 13b/14, 14b/16,
m. olmak 40a/14	16b/3, 8b/16
m. olmayacak 40a/14	m.+ ı (iy.) 20a/14
[=4]	m. olursa 20a/6
mutaẓarri ‘ (Ar.) yalvarıp yakaran	[=8]
m. olınan 2a/14	muẓāf (Ar.) tamlanan kesir
[=1]	m. 20b/10, 4b/4
mu‘teber (Ar.) itibarlı, güvenilir	m. olana 4b/4
m. 2a/3	m. olmasa 4b/3

m. olmazlar 20b/13	[=2]
m. olmaz 5a/11	mücennes (Ar.) paydaları eşitlenmiş
m. olmuşlardır 20b/3	m. 26b/15, 27a/6, 27a/7
m. olurlar 20b/14	m. idüp 29b/11
m.+ uñ 21b/15	m. olıcağ 26b/17
[=9]	[=5]
muḏāfa (<Ar. müen. muḏāf) tamlamalı (kesir)	mücesseme (Ar.) eni ve derinliği olan, üç boyutlu cisim
m. 20b/7	m. 4b/13, 5b/4
m.+ nuñ (küsur-ı m.) 21b/14	[=2]
küsur-ı muḏāfa “tamlamalı kesir”	müdd (Ar.) elli şinik ve yirmi kileye eşit olan, ağırlığı buğdayda 513,12 kg olan bir tahıl ölçөгüdür
[=2]	
muḏāfun ileyh (Ar.) tamlayan kesir	m. 44a/9, 44b/2 (iş.)
m.+ üñ 21b/15	m.+ i (iy.) 44a/9
[=1]	m.+ i (bel.) 21a/13
mübāyenet (Ar.) aykırılık, zıtlık	m.+ üñ 44a/12
m.+ den 19b/14	[=5]
m.+ i (iy.) 22b/3	

müfred (Ar.) basit kesir

m.+ de 21b/8

[=1]

müfredāt (<Ar. çoğ. müfred) basit
(çarpma)

m. (darb-ı m.) 10a/12, 10a/13

[=2]

müfrede (<Ar. muen. müfred) basit
(kesir)

m. 20b/6, 20b/7

m. (küsür-ı m.) 21b/13

küsür-ı müfrede “basit kesirler”

[=3]

mükerrer (Ar.) tekrarlı

m. 10a/14, 11a/11, 11a/17,

12a/14

m. (ğayr-ı m.) 11a/11

m.+ dür 6b/11

m. olsa 11b/8

m. (ğayr-ı m.) olsa 11a/12

[=8]

mükerrir (Ar.) tekrar eden, tekrarlı

m.+ de (küsür-ı m.) 21b/11

küsür-ı mükerrir “tekrarlı
kesirler”

[=1]

mükerrire (<Ar. muen. mükerrir) tekrar
eden, tekrarlı

m. 20b/6, 20b/9

[=2]

mümkün (Ar.) mümkün, olabilir

m.+ dür 4a/1, 4b/1, 4b/9

[=3]

mümteni‘ (Ar.) mümkün olmayan,
imkansız

m.+ dür 14a/8, 16a/14

[=2]

münāfi (Ar.) aykırı, uymaz

[=2]

m. 4a/14

mürekkebe (<Ar. muen. mürekkeb)

[=1]

bileşik

münkaṭı (Ar.) karekökü tam olarak

m. 20b/11, 20b/13, 20b/7

çıkan sayı

m.+ de (küsür-ı m.) 22a/1

m. 33b/15, 33b/8

küsür-ı mürekkebe “birleşik

[=2]

kesirler”

mürekkeb (Ar.) 1. bileşik

[=4]

m. 30b/16, 30b/2, 30b/3, 30b/8,

müsāvi (Ar.) eşit, denk

4b/5, 5a/11

m. 11b/8, 8a/12

[=6]

m.+ dür 25a/7

2. bir sayının karesi

m. ola 8a/13, 9b/16

m.+ i (iy.) 4b/7

m. olıcağ 12a/15

[=2]

m. olmayacak 8a/16

[=8]

m. olursa 11b/9, 25a/1

mürekkebāt (<Ar. çoğ. mürekkeb)

m. olur 12a/14

bileşikler

[=10]

m. (darb-ı m.) 11a/10

müşemmen (Ar.) değer biçilmiş ürün

m.+ dur (darb-ı m.) 10a/12

m. 34b/1, 34b/5

[=2]

müşāreket (Ar.) ortaklık

m.+ den 19b/13

[=1]

müşkilāt (<Ar. çoğ. müşkil) zorluklar

m.+ a 2a/8

m.+ ı (iy.) 2a/2

[=2]

müşterā (Ar.) satın alınmış şey

m. (‘aded-i m.) 43a/9

[=1]

müşterek (Ar.) ortak

m. 30a/17, 30b/6, 31a/5, 31b/5

m.+den (‘aded-i m.) 30b/17

[=5]

müşterī (Ar.) alıcı, satın alan kişi

m. 34b/4, 34b/5, 35b/9

[=4]

müte’ahhīrīn (<Ar. çoğ. müte’ahhīr)

sonrakiler, sonra gelenler

m. 2a/4

[=1]

mütebāyinān (<Ar. çoğ. mütebāyin)

aykırı sayılar, aralarında ortak bölen olmayan sayılar

m. 20a/1, 20a/4

m.+ dur 22a/12

[=3]

mütebāyine (<Ar. muen. mütebāyin)

aykırı sayı, aralarında ortak bölen olmayan iki sayı

m. 19b/12, 3a/7, 4b/12, 5a/8

a’dād-ı müteşārike ve mütebāyine “ortak ve aykırı sayılar”

[=4]

mütedāhilān (<Ar. çoğ. mütedāhil)

birbirine tam bölünen, aralarında girişkenlik olan sayılar

m. 19b/16

m.+ dur 22a/2

[=2]

mütedāhīlat (Ar.) girişkenlik, denklik,
iki sayının birbirine tam bölünmesi

m. 5a/10, 5a/8

[=2]

mütedāhīle (Ar. mütedāhil) denk sayılar,
birbirine tam bölünen, girişken iki
sayıdan her biri

m. 4b/12, 5a/4

[=2]

müteferriḳa (<Ar. müen. müteferriḳ)
karışık, dağınık

m. 42a/8

m. (mesā'il-i m.) 3b/5

[=2]

müteḥābbe (Ar.) dost sayılar, biri artık
diğeri eksik olan iki sayıdan artık

sayının parçaları toplandığında eksik
sayıya eşit olursa bu iki sayı dost
sayılardır

m. 4b/11, 4b/17

[=2]

müteḥammil (Ar.) dayanıklı, dayanan,
tahammül eden

m. 5b/15

[=1]

müteḳaddimīn (<Ar. çoğ. müteḳaddim)
önceki insanlar, eskiler

m. 2a/4

[=1]

mütenāsibe (<Ar. müen. mütenāsib)
orantılı

m. (a'dād-ı m.) 18b/6

m. (a'dād-ı erba'a-i m.) 18b/5,

34a/11, 3a/6, 3b/1

m. (erba'a-ı maḳādīr-i m.)

34a/15

a'dād-ı erba'a-ı mütenāsibe “dört orantılı sayılar”

a'dād-ı mütenāsibe “orantılı sayılar”

[=6]

mütenevvi'a (<Ar. muen. mütenevvi) çeşitli, türlü

m. (küsür-ı m. itmeklik) 4b/1

küsür-ı mütenevvi'a “çeşitli kesirler”

[=1]

mütesāvi (Ar.) birbirine eşit olan

m.+ ye (eczā-ı m.) 20a/17

[=1]

müteşārikān (<Ar. çoğ. müteşārik) ortak sayılar, hem birbiriyle denk hem de birbirine uygun olan sayılar

m. 19b/15, 20a/6, 22a/1, 22a/5

[=4]

müteşārike (<Ar. muen. müteşārik) hem birbiriyle denk hem de birbirine uygun olan iki sayıdan her biri

m. 4b/12, 5a/7

m. (a'dād-ı m.) 19b/12, 3a/7

a'dād-ı müteşārike ve mütebāyine “ortak ve aykırı sayılar”

[=4]

mütevāfıka (<Ar. muen. mütevāfık) uygun sayılar, ortak bölenleri olan iki sayıdan her biri

m. 4b/11, 5a/3

[=2]

mütevāfıkān (<Ar. çoğ. mütevāfık) ortak bölenleri olan sayılar

m. 20a/6

m.+ dur 22a/5

[=2]

mütevakkı (Ar.) bekleyen, uman

n. 35a/6, 3b/2

m. 2a/13

[=2]

[=1]

nākış (Ar.) eksik

mütevālī (Ar.) art arda gelen, ardışık

n. 12b/4, 41b/16, 4a/11

m. (neşv-i efrād-ı m.) 6b/14

n. olanuñ 12a/3, 12b/4

m. (neşv-i ezvāç-ı m.) 6b/15

n. olsa 41a/1, 41a/8

m. (neşv-i tabʿ-ı m.) 6b/13

n. olursa 25a/3

m. (neşv-i taẓīf-i m.) 6b/16

n. olur 4a/9, 4b/16

[=4]

n. (ʿaded-i n. olanuñ) 12a/2

müvecceh (Ar.) uygun, münâsip

[=11]

m. 21b/7

nākışa (<Ar. muen. nākış) eksik sayı,
parçalarını toplayınca kendisinden az
olan sayı

[=1]

-N-

n. 4b/11, 4b/14

nādir (Ar.) seyrek, az görülen

[=2]

n. 40a/14

naql (Ar.) taşıma, aktarma

[=1]

n. iderler 15a/17, 15b/11, 17b/10

nādirāt (<Ar. çoğ. nādir) az rastlanan
şeyler

n. idüp 17a/9

n. itmişlerdür 1b/13

n. olına 17a/12	[=36]
[=6]	nām (Fa.) isim, ad
naķş (Ar.) çıkarma, eksiltme, matematikte dört işlemde biri	n.+ ını 41b/1
	[=1]
n. eylegil 11b/1	
n. iderler 14b/5, 36b/16, 42b/13, 43a/10, 44b/15, 9a/13, 9a/16, 9a/8, 9b/3	nām-zede (<Fa. nām + zede) namlı, namı yürüyen
n. idicek 14a/15, 14b/7, 15a/16, 15b/9, 16a/1, 19b/6, 24b/2, 42b/14, 42b/16, 43a/11, 43a/15, 43a/17, 45b/8	n. 4a/11
	[=1]
n. idüp 24a/15, 26a/10	narḥ (Fa.) etiket fiyatı
n. itdükden 10a/1, 10a/6, 11a/14, 41a/6	n. 34b/2, 34b/3
n. itmege 9a/4	[=2]
n. itmek 26a/12	naẓar (Ar.) bakma, göz atma
	n. 2a/8
n. itmekdür 9a/1	n. ideler 31a/4
n. itseler 19b/10	n. iderler 14a/7
n. olıcaķ 26a/14, 9b/13	n. olına 22a/17
n. olına 17b/4	[=4]

nāẓm (Ar.) nazım, vezinli ve kafiyeli

[=1]

söz

n. 41a/11

[=1]

ne ne

n. 10b/9, 14a/9, 14b/1, 15a/6,

18b/5, 19a/1, 20a/16, 20a/8, 20b/10,

20b/11, 21b/3, 22a/7, 23a/9, 23b/13,

23b/16, 23b/6, 23b/9, 24a/12, 24a/17,

24a/8, 34b/11, 35a/4, 35a/8, 35a/9,

35b/10, 36a/2, 36b/5, 37a/10, 37b/10,

37b/9, 38a/9, 38b/10, 38b/13, 38b/9,

39a/15, 39a/16, 39a/6, 40a/8, 40b/8,

42a/10, 42a/13, 42a/14, 42b/1, 42b/11,

42b/12, 43a/8, 43b/16, 43b/17, 43b/4,

44a/1, 44a/10, 44b/8, 45a/10, 45a/14,

45b/2, 45b/6, 4a/12, 5a/10, 5a/8, 5a/9,

6b/3

[=66]

nefer (Ar.) bir adam, tek bir kişi

n. 38a/6

nefs (Ar.) kendi

n.+ ine 15a/3, 16b/1, 16b/6,

18a/10, 18a/17, 36a/4, 38a/11, 41a/10,

41a/4, 41a/5

[=11]

nesne şey, varlık, sayı

n. 16a/2, 18a/2, 20a/13, 27b/6,

27b/8, 28a/13, 29a/14, 31b/11, 8b/9,

9a/4

n.+ den 28a/12

n.+ ler 2a/8

n.+ nün 34b/2

[=13]

neşv (Ar.) oluşum, oluşma, gelişme

n.-i efrād-ı mütevālī 6b/13

n.-i efrād-ı tevālī 45a/12

n.-i ezvāc-ı tevālī 45b/1

n.-i ezvāc-ı mütevālī 6b/14

n.-i tab‘-ı mütevālī 6b/12	n.-i şānī 16a/5, 18a/5, 26b/13,
n.-i taẓīf-i mütevālī 6b/15	28a/11, 32a/3, 33b/14, 39a/2
n.-i taẓīf-i tevālī 45b/5	n.+ de 33b/15, 33b/8, 34a/6
n.-i tevālī 45a/7	n.+ den 20b/12, 31a/15, 31a/3
[=8]	n.+ dūr 10a/12, 10a/13, 11a/11,
netīce (Ar.) sonuç	15a/4, 16b/8, 1b/8, 20b/4, 26a/17, 27b/4,
n.-i māl-ı maṭlūbdan 41a/1,	31b/10, 33b/7, 34a/12, 38b/6, 4b/10,
41a/7	4b/8, 5a/13, 5b/4, 8a/12, 9b/15
n.-i māl-ı mefrūẓdur 40b/11	n.+ in 36a/3
n.+ si 40b/13, 40b/3	n.+ inden 31b/5
n.+ sine 40b/2	n.+ ine 20b/4, 20b/5
[=6]	n.+ üñ 30b/12, 30b/7
nev‘ (Ar.) tür, çeşit, sınıf	nev‘-i evvel “birinci tür”
n. 21b/3, 2b/8	nev‘-i şānī “ikinci tür”
n.-i evvel 15a/5, 16b/9, 26a/17,	nev‘-i şāliṣ “üçüncü tür”
27b/7, 31b/10, 33b/7, 38b/6	[=52]
n.-i şāliṣ 27a/12, 29a/11, 32b/6,	nıṣf (Ar.) yarım, ikide bir
34a/5, 40a/1	n. 18b/13, 20b/10, 20b/7,
	21b/16, 22a/2, 22b/6, 23b/12, 23b/8,

24b/4, 25a/10, 28b/7, 29b/8, 30a/8,
31a/4, 32a/3, 33a/9, 33b/5, 34a/10,
36a/7, 36b/11, 36b/13, 37a/15, 37b/16,
37b/3, 38a/13, 40b/15, 41b/13, 42a/11,
42b/4, 44a/7, 44a/8, 45a/11, 45a/16,
8a/11

n. (el-‘aded-i n.-ı mecmū‘-ı
hāşiyeteyn) 3b/10

n.+ a 28b/3

n.+ a (şāhib-i n.) 40a/7

n.+ dan 31b/1

n.+ dur 18b/14, 18b/5, 22a/10,
22a/8, 22b/11, 22b/12, 36a/16, 45a/11,
45a/16

n.+ ı (iy.) 14b/11, 18b/12,
18b/13, 18b/15, 30a/15, 36b/11, 40a/2,
40a/7, 41a/15, 41b/10, 41b/4, 42a/15,
44b/8, 45a/10, 45a/16, 8a/10, 8a/7

n.+ ı (bel.) 26a/2, 26b/7, 28a/5,
33b/1, 38b/2

n.+ ın 22a/10, 22a/9, 22b/11,
22b/13, 36b/6, 45a/3, 45a/7, 4b/15, 8a/3,
8a/5

n.+ la 24a/16, 24b/1, 26a/12,
27b/13, 29b/4, 32a/9, 32b/1

n.+ uñ 20a/14, 21a/2, 21b/8,
22a/3, 22a/4, 22b/7

hums nısf “beşte birin yarısı”

nısf hums “beşte birin yarısı”

nısf rub‘ “dörtte birin yarısı”

nısf sub‘ “yedide birin yarısı”

nısf südüs “altıda birin yarısı”

nısf şümün “sekizde birin yarısı”

nısf ‘öşr “onda birin yarısı”

nısf şümün ‘öşr ‘öşr “sekiz yüzde
birin yarısı”

nısf tūs‘ “dokuzda birin yarısı”

[=101]

nısfıyyet (Ar.) yarımlik

n.+ le 20a/14

[=1]

n. (hāşıl-ı n.) 23b/12, 23b/5,

24a/16, 26b/12

n.+ den 30a/10

nışflıg (Ar.+T.) yarımlik

n.+ ladur 5a/4

[=1]

n.+ i (iy.) 10a/11, 18b/15,

18b/16, 18b/17, 18b/7, 18b/8, 30a/9,

3a/17

nice ne kadar, kaç

n. 18b/7, 18b/8, 4b/10

n.+ y-ise 10a/11

[=4]

n. iderler 24a/15, 35b/13, 36a/10,

36a/16, 36b/9, 37a/15, 38a/14, 38a/17,

38a/4, 38b/3, 42b/2, 42b/4

n. idicek 25a/13, 25b/9, 30a/8,

32a/12, 32b/16, 32b/5, 33a/8, 34b/17,

niçe birçok, pek çok

36a/13

n. 2a/1

n. idüp 34b/8

[=1]

n. itmekde 32a/13, 32a/6, 32b/9,

nīm çār yek (Fa.) dörtte birin yarısı

33a/1, 33a/10

n. 43b/14

n. itmek 30b/10, 31b/11, 31b/16,

[=1]

32a/4, 32a/5, 32a/9, 32b/13, 32b/2,

nisbet (Ar.) oran, oranlama

32b/8, 33a/6, 33b/2

n. 23b/12, 30a/11, 38a/3

n. itmelü 31b/7

n. viricek 18b/5, 24b/16, 24b/3,
25a/9, 25b/2, 26a/15, 26b/12, 30a/15,
32a/2, 33b/13, 33b/4

[=3]

-O-

n. virürler 23b/4, 24a/11, 24b/12,
24b/8, 24b/9, 25a/17, 25a/3, 25a/5,
25b/13, 25b/4, 26a/11, 26a/2, 26b/6,
27a/15, 30a/13, 6a/10

o işaret sıfatı

o. 9a/11

o.+ nlardan 30b/1

[=83]

[=2]

nite ki sonuç olarak, ... olduğu gibi (krş.
nitekim)

ol- olmak yardımcı fiili

n. 19a/6, 21a/7, 6a/10

o.- a 10a/11, 10a/14, 10a/16,

[=3]

10a/5, 10b/16, 16b/8, 19a/13, 19b/5,

nitekim sonuç olarak, ... olduğu gibi
(krş. nite ki)

20a/9, 20b/13, 27b/7, 29a/15, 29b/13,

33b/14, 33b/7, 33b/8, 3b/12, 3b/13,

40b/7, 4a/17, 4a/8

n. 22b/4, 4a/15

o.- a (cem' o.) 3b/10

[=2]

o.- a (hâşıl o.) 30b/12, 30b/7

nokşân (Ar.) eksik

o.- a (ma'lûm o.) 40a/17, 6b/3

n. idicek 19b/3

o.- a (muṭābık o.) 40a/13

n. idüp 41a/2

o.- a (müsāvī o.) 8a/14, 9b/17

n. itdüklerinden 24a/10

o.- a (vāḳı^ʿ o.) 14a/1, 14a/3,
15a/4, 27b/6, 2a/17, 32b/6, 34a/6, 8b/5

o.- a (ziyāde o.) 18a/13

o.- an 10b/8, 13a/11, 13a/13,
13a/16, 13a/2, 13b/2, 13b/5, 14a/8,
14b/4, 15a/11, 15b/10, 15b/13, 15b/17,
15b/2, 15b/7, 15b/8, 16b/15, 17a/14,
17a/16, 17a/17, 17a/5, 17a/6, 17a/7,
17a/9, 17b/1, 17b/12, 17b/15, 17b/2,
17b/5, 17b/7, 17b/9, 18a/1, 26b/15,
27b/13, 27b/16, 28a/1, 29b/9, 30b/11,
30b/13, 30b/14, 30b/16, 31a/1, 31a/10,
31a/16, 31a/2, 31b/2, 31b/3, 34b/4,
35b/9, 36b/17, 36b/7, 37a/13, 37a/14,
38a/3, 42b/12, 42b/15, 43a/14, 43a/16,
43a/2, 43a/3, 43a/4, 43a/6, 43a/8, 43b/2,
43b/9, 44a/9, 5a/11, 6b/10, 9a/14, 9a/17,
9a/7, 9a/9, 9b/1, 9b/7, 9b/9

o.- an (aḥz o.) 34b/9

o.- an (ḍarb o.) 11a/17

o.- an (farz o.) 40b/12, 40b/17

o.- an (istiḥrāc o.) 40b/1, 40b/16

o.- an (istiʿmāl o.) 2a/5

o.- an (lāzım o.) 42a/5, 42a/6

o.- an (maṭlūb o.) 6a/8

o.- an (rāḡıb o.) 2a/11

o.- an (taʿyīn o.) 41a/17

o.- an (vāḳı^ʿ o.) 10b/5, 14b/2,
20b/2, 26a/10, 26a/9, 2a/3, 2a/8, 30b/1,
30b/3, 30b/4, 30b/7, 31b/6, 31b/8,
35b/12, 35b/13, 36a/12, 3b/17, 43b/10,
45a/13, 45a/9, 45b/2, 45b/6, 5b/14, 6a/1,
6b/1, 6b/9, 7a/8, 7b/1, 8a/1, 8a/4, 9b/2,
9b/5

o.- an (zıkr o.) 10b/17, 14b/3,
16a/6, 17a/15, 17a/2, 17b/13, 17b/9,
18a/6, 18b/3, 19a/12, 19a/3, 23b/10,
23b/14, 28a/6, 28b/15, 28b/4, 29a/8,
29b/17, 29b/5, 30a/6, 30b/12, 31b/17,
32a/10, 32b/14, 32b/2, 33a/6, 33b/2,
35a/5, 35b/5, 40b/9, 43b/15, 44a/5,
44b/17, 44b/2, 44b/7, 4b/10, 6b/5,

7a/10, 7a/17, 7b/3, 7b/5, 8a/2, 9b/1,
9b/10, 9b/12, 9b/5, 9b/8

o.- an (ziyāde o.) 42a/11, 42a/14,
42b/2

o.- ana 19a/5, 42b/10, 42b/9

o.- ana (hāşıl o.) 5b/7

o.- ana (mużāf o.) 4b/5

o.- andan 9b/3

o.- anı 15a/13

o.- anı (hāşıl o.) 35a/14

o.- anı (şebt o.) 15b/14

o.- anı (ziyāde o.) 42a/17, 7a/6

o.- anın (hāşıl o.) 5b/11

o.- anlar 20b/6

o.- anları 22b/9, 36a/8

o.- anlarla 20b/13, 30b/16, 30b/2,
30b/4, 30b/9

o.- anların 36b/6, 37a/11

o.- anuñ 37b/13, 37b/15, 38a/16,
38a/2, 38b/2, 38b/4, 42b/10, 42b/16,
42b/8

o.- anuñ (‘aded-i nāķıs o.) 12a/2

o.- anuñ (‘aded-i ziyāde o.) 12a/2

o.- anuñ (hāşıl o.) 12a/17, 8b/6

o.- anuñ (nāķış o.) 12a/3, 12b/5

o.- anuñ (zāyid o.) 12b/3

o.- anuñ (ziyāde o.) 42a/15,
42a/16

o.- asın 12b/2

o.- dı 42a/13, 42a/15, 42a/16,

42a/17, 42b/3

o.- dı (mā‘lūm o.) 31b/4, 7b/7

o.- dı (vāķı‘ o.) 40b/11

o.- duğı 10b/9, 1b/14, 23a/9,

23b/13, 23b/16, 23b/6, 34a/13, 9b/8

o.- duğı (mergūb o.) 2a/7

o.- duğıcün 4a/12

o.- duğıçündür 3b/16	o.- ıcaķ (mı'yār o.) 36a/4
o.- duğın 43b/4	o.- ıcaķ (muḥālif o.) 12b/3
o.- duğın (vākı' o.) 14a/10	o.- ıcaķ (mücennes o.) 26b/17
o.- duğına 4a/15	o.- ıcaķ (müsāvī o.) 12a/15
o.- duķdan (cem' o.) 42a/2	o.- ıcaķ (naķş o.) 26a/14, 9b/14
o.- ıcaķ 13b/10, 18b/2, 31b/7, 34b/11, 34b/6, 40a/2, 43b/16	o.- ıcaķ (pāre o.) 44b/5
o.- ıcaķ ('amel o.- ıcaķ) 18a/7, 40a/13, 40b/9	o.- ıcaķ (redd o.) 28a/2
o.- ıcaķ (cem' o.) 38a/13, 8b/12	o.- ıcaķ (tarḥ o.) 41b/3, 41b/9
o.- ıcaķ (cüz' o.) 29a/2	o.- ıcaķ (taẓ'if o.) 24b/14
o.- ıcaķ (ḍarb o.) 14a/1, 15a/3, 16b/7, 27b/1, 27b/16, 28a/1, 34b/13	o.- ıcaķ (vaż' o.) 18a/2
o.- ıcaķ (fāriğ o.) 7a/15	o.- ıcaķ (vākı' o.) 9b/17
o.- ıcaķ (ḥaberdār o.) 39a/4, 39a/9	o.- ıcaķ (ziyāde o.) 16a/12, 44b/13
o.- ıcaķ (ıskāṭ o.) 22b/9	o.- ına ('amel o.) 17a/15, 35b/6
o.- ıcaķ (kısmet o.) 28a/10	o.- ına (cem' o.) 41b/16
o.- ıcaķ (maṭlūb o.) 25b/12	o.- ına (ḍarb o.) 12b/4, 35a/11, 35a/12
	o.- ına (farż o.) 19a/4
	o.- ına (ḥāşıl o.) 12b/6

o.- ina (hıfz o.) 18a/16	o.- induğı (istihrāc o.) 16a/7
o.- ina (iktifā o.) 22b/2	o.- induğı (vaż o.) 17a/3
o.- ina (kısmet o.) 35a/16, 40b/4	o.- induğda (darb o.) 14a/2,
o.- ina (kıyās o.) 21b/14, 40a/9	15b/14, 5b/3
o.- ina (naql o.) 17a/12	o.- induğda (ihrāc o.) 13b/16
o.- ina (naş o.) 17b/4	o.- induğdan (‘amel o.) 29b/17,
o.- ina (naẓar o.) 22a/17	30a/7
o.- ina (redd o.) 32a/9, 32b/13,	o.- induğdan (darb o.) 11b/10,
33a/5	13a/8, 18a/17
o.- ina (şebt o.) 22b/5	o.- induğdan (istihrāc o.) 7b/4
o.- ina (tafşīl o.) 5a/7	o.- induğdan (redd o.) 32a/1,
o.- ina (ẓamm o.) 17b/8	32a/10, 32b/15
o.- inan (mutaẓarri‘ o.) 2a/14	o.- induğdan (ẓamm o.) 17b/1
o.- inca 44a/10	o.- inmadı (taḥrīr o.) 34a/13
o.- indı (binā o.) 2a/11	o.- inmiş (farż o.) 41b/14, 41b/7
o.- indı (tercūme o.) 2a/9	o.- insa (darb o.) 18b/17
o.- indı (zıkr o.) 21b/6, 22b/5,	o.- insa (farż o.) 19a/7, 41b/2,
5b/15	41b/9
o.- induğı (‘amel o.) 28a/7	o.- insa (kısmet o.) 19a/9

o.- inṣa (maṭlūb o.) 10b/9,
12b/14, 13a/5, 14a/4, 15a/6, 16a/6,
16b/10, 20a/8, 22a/16, 23a/12, 23a/4,
23b/14, 23b/17, 23b/6, 24a/13, 24a/17,
24b/10, 24b/14, 25a/11, 25a/6, 25a/8,
25b/1, 25b/5, 26a/12, 26a/3, 26b/17,
26b/8, 27a/17, 27a/6, 27b/14, 28a/6,
28b/15, 28b/4, 29a/8, 29b/16, 29b/5,
30a/6, 30b/11, 31a/15, 31a/3, 31b/17,
32a/10, 32b/14, 32b/2, 33a/6, 33b/12,
33b/2, 34a/1, 34a/8, 35a/9, 37b/10, 7b/1,
8a/9

o.- inṣa (ṭarḥ o.) 40b/6, 41b/11,
41b/12, 41b/4

o.- inṣa (zīkr o.) 21b/7

o.- inup (‘amel o.) 32a/10

o.- inup (ḍarb o.) 17b/7, 18a/13,
18b/1, 29b/14, 32a/7, 38b/12, 40b/2

o.- inup (taẓẓīf o.) 7b/2

o.- inup (ẓamm o.) 11a/13,
11b/9, 18b/4

o.- inup (ziyāde o.) 33a/2

o.- inur (farz o.) 40a/12

o.- inur (ibtidā o.) 7b/12

o.- inur (ricā o.) 2b/11

o.- maḍuġi 4a/14

o.- maḍuġina 3b/15

o.- maġa 26b/5

o.- maġa (tafṣīl o.) 5b/14

o.- maġiċün 21a/6

o.- maġladur 18b/15, 18b/16

o.- maḳ 15a/8, 16b/12, 2a/6,
40a/15, 40b/10, 45b/7, 4a/1, 4a/2, 8a/17,
8a/9

o.- maḳ (muṭābīk o.) 40a/14

o.- maḳ (ref o.) 23a/12

o.- maḳ (taṣṣīf o.) 25a/17,
25b/12

o.- maḳdan 29a/12, 29a/14,
31a/5

o.- maḳdan (ferd o.) 4b/6	o.- mayacaḳ (muṭābıḳ o.) 40a/14
o.- maḳdan (muḥalif o.) 11b/8	o.- mayacaḳ (müsāvī o.) 8a/16
o.- maḳdur 11a/11, 28a/13, 28b/9, 29a/13, 29a/14	o.- mayacaḳ (vāḳı' o.) 26b/1
o.- maḳdur (ḥāşıl o.) 30a/11	o.- mayalar 30b/2
o.- mamaḳdur (vāḳı' o.) 30b/4	o.- mayınca (zıkr o.) 6a/13
o.- mamışdur 2a/2	o.- mayup 8b/10
o.- masa 11a/17, 27b/8, 31a/13, 31a/14, 8a/7	o.- maz 16a/15, 3b/14
o.- masa (muḳāf o.) 4b/3	o.- maz (ma'lūm o.) 40a/17, 6a/13
o.- masa (vāḳı' o.) 8b/9, 9a/8	o.- maz (muḳāf o.) 5a/12
o.- masına (tamām o.) 2b/9	o.- mazlar (muḳāf o.) 20b/14
o.- masını (tamām o.) 2b/12	o.- mış 17a/10, 37b/14
o.- maya 27b/5, 31b/11, 33b/15, 40a/13, 8a/14	o.- mış (ḥāşıl o.) 31b/6
o.- maya (ziyāde o.) 15a/14, 15b/5	o.- mış (vāḳı' o.) 41b/15
o.- mayacaḳ 14b/15, 21a/1, 31a/9	o.- mışdur (cem' o.) 2b/1, 2b/14, 2b/16, 2b/3, 2b/5, 2b/7, 2b/9
o.- mayacaḳ (ḳābul o.) 42b/2	o.- mışdur (vāḳı' o.) 16b/3
	o.- mışlardur (muḳāf o.) 20b/3

o.- sa 10a/17, 10b/1, 12a/14,
14b/9, 16a/3, 18b/5, 20a/13, 23a/9,
27a/13, 30a/12, 30a/3, 32a/4, 35b/8,
36a/1, 36b/4, 37a/9, 37b/9, 38a/6, 38a/8,
38b/8, 42a/9, 42b/7, 43a/1, 43a/10,
44b/7, 6a/14, 6a/16, 7a/9

o.- sa (cem^ç o.) 20b/12, 42a/7

o.- sa (eksük o.) 7a/5, 9a/9

o.- sa (ğayr-ı mükerrer o.) 11a/12

o.- sa (kısmet o.) 38a/11, 4a/6

o.- sa (maṭlūb o.) 11a/6, 11b/13,
11b/3, 12a/7, 18a/6

o.- sa (muḥālif o.) 12a/1

o.- sa (mükerrer o.) 11b/8

o.- sa (nākış o.) 41a/1, 41a/8

o.- sa (pāre o.) 20b/1

o.- sa (vāḳı^ç o.) 31a/1, 35b/5,
37b/9, 38a/9, 4a/7, 6a/12, 6a/15, 8a/5,
9b/16

o.- sa (ziyāde o.) 10b/2, 7a/6

o.- sun 18b/5

o.- ındı (zıkr o.) 12b/16

o.- unup 2a/8

o.- unursa (ziyāde o.) 42a/13

o.- up 2a/1, 30a/14, 35a/7,

38a/11

o.- up (ḍarb o.) 33b/16

o.- up (farz o.) 40b/9

o.- up (feth o.) 2a/2

o.- up (tanṣīf o.) 25b/2

o.- up (taẓ'īf o.) 16a/12, 17a/10,

25b/9

o.- up (vāḳı^ç o.) 2a/12

o.- up (ziyāde o.) 5b/3

o.- ur 10b/11, 10b/13, 10b/14,

11a/10, 11a/7, 11a/8, 11b/14, 11b/15,

11b/16, 11b/6, 11b/7, 12a/1, 12a/10,

12a/11, 12a/12, 12a/8, 12b/10, 12b/12,

13a/12, 13a/17, 13b/3, 13b/7, 13b/8,

14a/13, 14a/15, 14b/10, 14b/11, 14b/4,

14b/6, 15a/16, 16a/12, 16a/7, 17a/11,
 17a/7, 17a/8, 17b/17, 17b/6, 17b/8,
 18b/14, 18b/5, 19a/11, 19a/15, 19a/17,
 19a/8, 19b/10, 19b/2, 19b/9, 21b/17,
 22a/1, 22a/11, 22a/15, 22a/9, 22b/12,
 22b/13, 23b/9, 24a/1, 24a/4, 24b/11,
 24b/15, 25a/10, 25a/11, 25a/14, 25a/6,
 25a/7, 25a/9, 25b/7, 25b/9, 26a/4,
 26b/11, 26b/8, 27a/1, 27a/2, 27a/9,
 27b/1, 27b/16, 28a/1, 28a/8, 29a/1,
 29a/10, 30a/8, 30b/14, 30b/17, 31a/12,
 31a/14, 31b/3, 34a/9, 34b/11, 34b/3,
 35b/3, 35b/7, 36a/10, 36a/11, 36a/12,
 36a/6, 36a/7, 36a/9, 36b/10, 36b/12,
 36b/14, 36b/16, 37a/12, 37a/3, 37a/4,
 37a/6, 37b/1, 37b/13, 37b/14, 37b/3,
 37b/5, 37b/6, 38a/12, 38a/14, 38a/16,
 38a/17, 38a/2, 38a/4, 38a/5, 38a/6,
 38b/1, 38b/4, 39b/7, 39b/9, 3b/9, 40a/6,
 40b/14, 41a/14, 41a/15, 41a/16, 41a/17,
 41b/16, 42a/10, 42a/3, 42a/7, 43a/9,
 43b/12, 43b/16, 43b/5, 44a/10, 44a/11,

44a/13, 44a/15, 44a/16, 44b/8, 44b/9,
 45a/11, 45a/12, 45a/15, 45a/16, 45a/17,
 45a/3, 45a/8, 45b/4, 45b/6, 45b/9, 4a/12,
 4a/4, 4b/17, 5a/15, 5a/16, 5a/2, 5a/3,
 5b/1, 5b/11, 5b/13, 5b/2, 5b/7, 6a/15,
 6b/7, 8a/11

o.- ur (ḥāṣıl o.)- ur 21b/16,
 22a/13, 22a/7, 22b/16, 26a/16, 30a/8,
 32a/12, 32b/17, 32b/5, 33a/9, 33b/13,
 33b/5, 34a/5, 34b/14, 35a/2, 40b/10,
 42b/4, 43a/13, 43a/16, 43b/2, 5a/14

o.- ur (ma'lūm o.) 12b/17, 40a/16

o.- ur (maṭlūb o.) 27b/13

o.- ur (mechūl o.) 34a/17

o.- ur (mensūb o.) 31a/2

o.- ur (müsāvī o.) 12a/15

o.- ur (nāḳış o.) 4a/9, 4b/16

o.- ur (rāci' o.) 28a/3, 28a/9,
 28b/17, 28b/6, 29b/7, 30a/1, 32a/11,
 32a/2, 32b/16, 32b/4, 33a/8, 33b/4

o.- ur (redd o.) 32b/1, 33a/17	38a/13, 38b/10, 38b/14, 38b/3, 39a/1,
o.- ur (tamām o.) 18a/2	39a/16, 3b/14, 40a/1, 40a/14, 40a/4,
o.- ur (tanṣīf o.) 4b/10	40a/8, 40b/15, 40b/17, 40b/5, 41b/17,
o.- ur (vāḳīʿ o.) 10a/17, 11b/5,	41b/4, 41b/8, 42a/11, 42a/5, 42a/6,
13a/9, 16a/1, 16a/13, 16a/15, 16a/5,	43b/10, 44a/8, 44b/13, 44b/6, 45a/2,
18a/12, 18a/14, 18a/4, 18a/9, 18b/5,	4a/10, 4b/2, 7a/13
19a/2, 19a/6, 19a/9, 19b/1, 20a/15,	o.- ur (zāyid o.) 4a/11, 4a/9,
21a/14, 21a/9, 22a/14, 23a/11, 23a/13,	4b/14
23a/6, 23b/11, 23b/12, 23b/15, 23b/5,	o.- urlar 38a/9
23b/8, 24a/16, 24a/2, 24a/6, 24b/13,	o.- urlar (muḳāf o.) 20b/14
24b/16, 24b/4, 25b/11, 25b/14, 25b/2,	o.- urlar (vāḳīʿ o.) 30b/10, 30b/9
26a/6, 26b/13, 27a/12, 27a/5, 27b/2,	o.- ursa 14b/15, 21a/1, 24b/7,
28a/10, 28a/4, 28b/7, 29a/11, 29a/2,	26b/2, 27a/15, 30a/17, 31a/9, 3b/7,
29b/10, 29b/8, 30a/15, 30a/2, 31a/11,	40a/15, 42b/2, 44a/1, 45a/2, 4b/4, 8a/16,
31a/17, 31a/7, 31a/8, 31b/2, 32a/3,	9a/8
34a/11, 34a/3, 34b/10, 34b/16, 34b/17,	o.- ursa (muvāfiḳ o.) 20a/6
34b/3, 34b/8, 35a/11, 35a/13, 35a/17,	o.- ursa (mūsāwī o.) 11b/9, 25a/1
35a/4, 35b/14, 35b/16, 35b/2, 36a/14,	o.- ursa (nāḳīṣ o.) 25a/3
36a/15, 36a/17, 36a/5, 36b/1, 36b/9,	o.- ursa (vāḳīʿ o.) 10a/3, 10a/7,
37a/1, 37a/15, 37a/17, 37a/3, 37a/4,	14b/17, 19a/1, 23b/3, 24b/17, 26a/1,
37a/5, 37b/12, 37b/15, 37b/16, 37b/7,	

26b/14, 28a/12, 28b/10, 29a/12, 29a/3,
30b/14, 30b/15, 38b/14, 39a/12, 39a/6,
40a/9, 42b/1, 8b/11

o.- ursa (ziyāde o.) 24b/8, 25a/2

[=987]

ol 1. İşaret Zamiri

o. 18b/17, 19a/13, 19b/5,
35a/10, 36a/9, 38b/14, 3b/10, 3b/9,
40a/12, 41a/15, 41a/16, 41b/1, 7b/14

o.+ dur 10a/4, 11a/12, 12b/17,
13b/11, 14b/12, 15a/2, 16a/10, 16a/16,
16b/11, 18a/10, 18a/15, 19a/13, 19b/5,
20a/10, 20b/17, 21b/3, 23a/10, 23a/2,
23b/1, 25a/15, 25b/16, 26a/7, 26b/2,
27b/16, 27b/4, 27b/5, 27b/7, 28a/13,
28b/10, 29a/15, 29a/16, 29b/11, 29b/13,
29b/14, 29b/8, 2a/14, 30b/6, 31a/3,
31b/10, 31b/12, 32a/13, 32a/4, 32b/6,
32b/9, 33a/1, 33a/11, 33b/14, 33b/16,
33b/7, 33b/8, 34a/5, 34a/6, 35a/10,
38b/11, 39a/16, 40a/3, 40b/1, 40b/17,

42a/12, 42b/1, 44b/12, 7b/10, 8a/12,
8a/14, 8b/2, 9b/15

o. (a.+ nda) 19a/13, 19b/5

o. (a.+ ndan) 10a/1, 24b/8, 25a/3,

25b/4, 36a/15, 36b/1, 42a/1, 8a/15,

9b/17

o. (a.+ nı) 14a/12, 14a/9, 19a/12,

34b/4, 3b/8, 4b/1, 7a/2, 7a/7, 7b/10

o. (a.+ nlar) 19b/16, 20a/1,

20a/5, 20a/7, 20b/3, 22a/1, 22a/12,

22a/5, 23a/9, 39a/12, 41a/16

o. (a.+ nlara) 20a/4, 20a/6

o. (a.+ nlardan) 2a/14, 5a/11,

20b/13, 30b/16, 30b/3, 30b/8

o. (a.+ nlardur) 5a/7

o. (a.+ nları) 19a/4, 44a/2

o. (a.+ nları) 20a/9, 20b/11,

34a/16, 34a/17

o. (a.+ nun) 19a/11, 19b/3, 20a/9,
20b/2, 25a/4, 25a/5, 30b/2, 31a/9, 34b/3,
38b/14, 6a/6, 6b/7, 7a/15, 8a/6, 9a/10

o. (a.+  a) 12a/9, 16b/2, 18a/17,
20b/12, 23b/4, 24b/8, 25a/16, 25b/2,
27a/15, 28a/15, 28b/1, 30b/14, 30b/16,
30b/2, 31a/1, 31a/10, 32a/14, 32b/12,
38b/2, 3b/10, 3b/11, 40b/13, 45a/4,
4b/4, 6a/17, 7a/8, 7b/16, 8b/12, 8b/8,
9a/12, 9a/13

[=173]

2.  şaret Sıfatı

o. 10a/9, 11b/10, 12a/16,
12b/16, 13a/10, 13a/12, 13a/13, 13b/1,
13b/5, 14a/13, 14a/3, 14b/10, 14b/3,
14b/6, 15a/14, 15a/3, 15b/15, 15b/5,
16a/13, 16b/6, 16b/7, 17a/1, 17a/15,
17b/13, 18b/4, 18b/5, 19b/3, 20a/1,
20a/17, 21b/5, 23a/17, 25b/16, 25b/7,
26b/14, 26b/15, 2b/12, 30b/5, 30b/6,
31a/12, 31a/14, 31a/3, 31a/6, 33b/17,

34b/9, 36a/3, 36b/14, 37b/14, 38b/8,
3b/12, 40b/11, 41a/14, 44a/14, 44b/12,
45a/4, 4a/10, 4a/16, 4a/17, 4a/8, 6a/12,
6a/13, 6a/9, 7a/16, 7a/2, 7b/13, 7b/17,
8a/6, 8a/9, 8b/6, 9a/16, 9a/6, 9b/10, 9b/8

[=75]

[=248]

on on

o. 10b/11, 10b/2, 10b/3, 10b/7,
11a/13, 11a/15, 11a/3, 11b/11, 11b/15,
11b/2, 11b/5, 12a/10, 12a/17, 12a/5,
12b/6, 13a/8, 15a/16, 18b/10, 18b/12,
18b/14, 20a/7, 23b/13, 23b/15, 29b/4,
30a/14, 35b/15, 35b/17, 36a/17, 36a/6,
36b/16, 37a/6, 37b/3, 37b/4, 38a/11,
38a/16, 38a/7, 38b/1, 39a/3, 41b/15,
45a/6, 4b/9, 5b/1, 6b/11, 7a/9, 9a/12

o.+ a 10b/12, 10b/4, 10b/7,
19a/8, 20a/10, 28b/17, 33b/1, 42b/4,
45a/7, 45b/1, 45b/3

o.+ ar 18b/5

o.+ dan 30a/14, 7a/5, 7a/6, 9a/16	o.+ yı 20a/10, 43a/15
o.+ dur 21b/10, 27b/17	[=21]
o.+ ı (bel.) 20a/11, 36b/17, 45a/15, 45b/3, 9b/10	on altıncı on altıncı, sıra sayma sayısı
o.+ ın 10b/10, 10b/3, 10b/6, 11a/14, 11b/4	o. 23a/15 [=1]
o.+ ını 11b/1	on beş on beş (krş. on biş)
o.+ la 32b/13	
o.+ uñ 13a/10, 13b/4, 30a/15, 45a/7, 7a/7	o. 18b/10, 19b/11, 19b/4, 20a/2, 20b/16, 27a/11, 28b/14, 35b/14, 35b/8, 36a/1, 36a/12, 36a/4, 36b/4, 37a/13, 37a/9, 37b/5, 44a/8, 45b/9
[=83]	
on altı on altı	o.+ dür 21b/17
o. 18b/10, 19b/1, 19b/16, 19b/17, 20a/1, 20a/2, 20a/5, 20a/7, 24b/14, 30a/7, 43a/15	o.+ e 19a/8, 19b/8, 33a/5, 37b/11, 38a/1, 38a/4
o.+ dan 24b/15, 26a/14	o.+ i (bel.) 19b/7
o.+ dur 27a/10	o.+ üñ 18b/12, 18b/13, 35b/12, 36a/10, 36b/7
o.+ nuñ 19b/1	
o.+ ya 18b/15	[=31]

on beşinci on beşinci, sıra sayma sayısı

[=1]

o. 23a/7

[=1]

on bir on bir

o. 20b/14, 21b/10, 21b/11,

23b/13, 27a/1, 28a/5, 31b/16, 31b/2,

33b/1, 42b/13, 42b/3, 5a/10

o.+ dūr 21b/10, 26a/13

o.+ e 32a/1, 32a/2, 33a/7, 33b/3,

33b/4, 45a/8

o.+ i (bel.) 27a/1, 31b/5

[=23]

on birinci on birinci, sıra sayma sayısı

o. 19b/12

[=1]

on biş on beş (krş. on beş)

o.+ den 14b/7

on dördünci on dördüncü, sıra sayma

sayısı

o. 22b/16

[=1]

on dörd(d) on dörd

o. 35a/3, 35b/9, 36b/3, 37a/5

o.+ den 36b/12

o.+ e 11b/3, 14a/11, 14a/4, 14a/8, 14a/9,

14b/1, 14b/11

o.+ üñ 14b/11, 35b/11

[=14]

on iki on iki

o. 14b/9, 18b/11, 18b/5, 22a/15,

22a/9, 28b/2, 29b/7, 31b/3, 35b/11,

35b/12, 35b/15, 35b/17, 35b/7, 36a/14,

36a/5, 36b/2, 37a/11, 37a/12, 37a/13,

37a/3, 37b/12, 37b/13, 38a/2, 38a/5,

38b/4, 4b/13

o.+ den 36b/10, 42b/15

o.+ dör 21b/16, 42b/13	[=15]
o.+ nün 34a/2, 42b/14	on sekiz bin yüz altmış sekiz on sekiz
o.+ ye 18b/17, 31b/5, 32b/15,	bin yüz altmış sekiz
32b/2	o. 7a/13
o.+ yi 22a/15	[=1]
[=38]	on sekizinci on sekizinci, sıra sayma
on iki buçuk on iki buçuk	sayısı
o. 37a/7, 37b/2	o. 24b/5
[=2]	[=1]
on ikinci on ikinci, sıra sayma sayısı	on toköz on dokuz
o. 20a/15	o. 21a/4, 23a/12, 23a/6
[=1]	o.+ dur 27a/7
on sekiz on sekiz	o.+ ı (bel.) 23a/12
o. 17a/7, 36b/3, 37a/14, 37a/16,	[=5]
37a/2, 37a/4, 37a/8, 37b/14, 37b/15,	on toköz bin altmış toköz on dokuz bin
5b/10	altmış dokuz
o.+ den 36b/9	o. 8a/8
o.+ i (bel.) 11b/3, 17a/7	[=1]
o.+ ün 36b/17, 36b/8	

on tokuzuncı on dokuzuncu, sıra sayma

sayısı o. 25a/14

[=1]

on üç on üç

o. 15b/9, 24a/5, 30a/2, 43a/17

o.+ dür 27a/6

o.+ e 36b/15

o.+ er 43b/15

o.+ i (bel.) 43b/1

o.+ le 36b/17, 36b/7, 36b/8

[=11]

on üç buçuk on üç buçuk

o. 37a/17, 37a/7

[=2]

on üçüncü on üçüncü, sıra sayma sayısı

o. 21b/7, 31b/8

[=2]

on yedi on yedi

o. 13b/3, 20b/15, 29a/9, 44a/11

o.+ den 14a/10, 14a/9

o.+ nün 14a/11, 14a/13

o.+ yi 44a/13

[=9]

on yedinci on yedinci, sıra sayma sayısı

o. 24a/6

[=1]

onuncu onuncu, sıra sayma sayısı

o. 18b/5

[=1]

orta orta, ara

o.+ larında 27b/11

[=1]

otuz otuz

o. 21a/11, 23b/17, 2b/16, 2b/3,

45b/4

o.+ a 24a/5

otuz üç otuz üç

o.+ ı (bel.) 24a/1

o. 27a/2

o.+ uñ 12a/9

o.+ den 16b/17

[=8]

[=2]

otuz altı otuz altı

o. 15a/15, 37a/3, 5b/11

otuz üç bin yedi yüz elli otuz üç bin yedi

yüz elli

o.+ ya 33a/8

o.+ yi 43b/7

[=4]

[=1]

otuz beş otuz beş

o. 13a/16, 27b/16, 6b/12

otuz yedi otuz yedi

o.+ den 14a/17

o. 43b/5

o.+ e 12a/8, 32b/4

o.+ ye 11b/12

o.+ i (bel.) 11b/12, 12a/6

[=2]

o.+ üñ 13a/17

otuzuncı otuzuncu, sıra sayma sayısı

[=10]

o. 40a/10

otuz iki otuz iki

o.+ dür 40a/7

[=1]

[=1]

-Ö-

[=22]

örümcek ipliği ipliğin yüzde birine eşit

öte ileri

olan bir uzunluk ölçüsü

ö. 9b/3, 9b/7

ö. 21a/11, 44a/1

[=2]

[=2]

‘öşr (Ar.) onda bir

-P-

‘ö. 22a/6, 22b/10, 22b/7, 24b/4,
32a/3, 33b/5, 44a/7, 44a/8

pāre (Fa.) parça

p. 43b/14

‘ö.+ de 22b/8

p. idüp 37a/15

‘ö.+ dür 20b/8

p. olıcağ 44b/5

‘ö.+ i (iy.) 36a/10, 38a/14

p. olsa 20b/1

‘ö.+ in 36a/11, 38a/15

[=4]

‘ö.+ üñ 21b/9, 22a/11, 22a/9,
22b/12

penc (Fa.) beş

p. 25a/10

nısf ‘öşr “onda birin yarısı”

penc südüs “altıda beş”

nısf ‘öşr ‘öşr “yüzde birin yarısı”

[=1]

nısf şümün ‘öşr ‘öşr “sekiz yüzde
birin yarısı”

pes (Fa.) sonra, ardından, buna göre,

‘öşr ‘öşr “yüzde bir”

öyleyse

p. 10a/15, 10b/10, 10b/13, 10b/8, 11a/7, 11b/15, 12b/16, 12b/4, 12b/8, 13a/12, 13a/17, 13a/7, 13a/9, 13b/3, 13b/7, 14a/13, 14a/15, 14a/16, 14a/6, 14a/8, 14b/11, 14b/16, 14b/2, 14b/4, 14b/6, 15a/10, 15a/14, 15b/1, 15b/12, 15b/16, 15b/6, 16a/17, 16b/14, 17a/1, 17a/15, 17b/13, 17b/5, 18b/5, 19a/10, 19a/13, 19a/17, 19a/3, 19a/8, 19b/14, 19b/5, 19b/9, 21a/2, 21b/2, 21b/5, 22a/2, 22a/6, 22b/5, 23a/14, 23b/11, 23b/4, 24a/1, 24a/2, 24b/12, 24b/3, 25b/7, 26a/15, 26a/3, 26b/11, 27a/1, 27b/2, 28a/1, 28a/8, 28b/17, 29b/7, 2a/5, 2b/9, 30a/1, 30b/10, 30b/7, 31a/16, 31a/6, 31b/1, 31b/6, 32a/11, 32a/2, 32b/16, 32b/4, 33b/15, 33b/4, 33b/8, 34a/17, 34a/3, 34a/6, 34b/1, 34b/14, 35a/1, 35a/17, 35b/14, 35b/9, 36a/8, 36a/9, 36b/17, 36b/9, 37a/1, 37a/15, 37b/12, 38a/14, 38a/16, 38a/5, 38b/1, 38b/13, 38b/15, 38b/3, 38b/9,

39a/15, 39b/4, 3b/13, 3b/8, 40a/15, 40b/11, 40b/14, 40b/7, 41b/16, 42a/10, 42a/4, 42b/14, 43a/11, 43a/15, 43b/1, 44a/16, 44a/2, 44b/14, 45a/11, 45a/17, 45b/7, 4a/13, 4a/3, 4b/6, 5a/15, 5b/8, 6a/5, 6b/1, 7a/12, 7a/3, 7b/13, 7b/7, 8b/5, 9b/12

[=143]

peşîz (Fa.) akçe, pul, mangır

p. 44b/17 (iş.), 44b/2 (iş.)

[=2]

peymûden (Fa.) ölçmek

p. (misâhat-ı zemîn-i p.) 2b/8

[=1]

pirî (Fa.+Ar.) üç boyutlu cisimlerden biri olup bir tür kare prizmadır, metne göre üçün üçle çarpılarak çıkan sonucun da dörtle çarpılmasıyla oluşan otuz altı sayısı “pirî üç boyutlu sayı”dır

p. 5b/11, 5b/5

[=2]	r. (saṭr-ı r.) 17a/17
pul (Fa.) Osmanlıda kullanılmış küçük bakır sikke	r.+ de (saṭr-ı r.) 17b/15, 17b/5 r.+ e 18b/17
p. 43b/12, 43b/5, 44b/5 p.+ dan 43b/4	r.+ e (saṭr-ı r.) 16b/15, 17a/14, 17a/16, 17b/13, 17b/14, 17b/9
p.+ uḡ 21a/9	bāb-ı rābi‘ “dördüncü kısım”
[=5]	[=11]
pūr-nūr (Fa.+Ar.) nur dolu p.+ ı (iy.) (dīde-i p.) 2a/12	rābi‘ ‘aṣer (Ar.) on dördüncü, sıra sayma sayısı r. (bāb-ı r.) 3a/9
[=1]	bāb-ı rābi‘ ‘aṣer “on dördüncü kısım”
-R-	[=1]
rabbū’l-‘ālemīn (Ar.) alemlerin efendisi olan Allah r. 2a/15 [=1]	rābi‘ ‘iṣrūn (Ar.) yirmi dördüncü, sıra sayma sayısı r. (bāb-ı r.) 3a/16 bāb-ı rābi‘ ‘iṣrūn “yirmi dördüncü kısım”
rābi‘ (Ar.) dördüncü, sıra sayma sayısı r. (bāb-ı r.) 3a/2	[=1]

rābi'a (<Ar. muen. rābi') dördüncü, sıra

[=2]

sayma sayısı

redd (Ar.) sadeleştirme

r.+ da (saṭr-ı r.) 17a/5, 17a/9

r. iderler 31b/15

[=2]

r. idicek 28a/8

rāci' (Ar.) uygun

r. idüp 27b/12

r. olur 28a/3, 28a/9, 28b/17,
28b/6, 29b/6, 30a/1, 32a/11, 32a/2,
32b/16, 32b/4, 33a/8, 33b/4

r. itdükden 28b/16, 28b/5, 29b/6,
32b/3, 33a/7, 33b/3

[=12]

r. olıcaḳ 28a/2

rāḡib (Ar.) isteyen, raḡbet eden

r. olına 32a/9, 32b/12, 33a/5

r. olan 2a/11

r. olındukdan 32a/1, 32a/10,
32b/15

[=1]

r. olur 32b/1, 33a/17

rakam (Ar.) rakam, sayıları gösteren

[=18]

işaretlerden her biri

r.+ dan 9a/3

ref' (Ar.) bileşik kesri tam sayılı
kesre dönüştürmek

r.+ ı (bel.) 7b/11, 9a/3

[=3]

r.+ i (iy.) 23a/8, 3a/10

ra'nā (Ar.) güzel, hoş

r. olmaḳ 23a/12

r. 41a/12, 41a/16

[=3]

resā'il (<Ar. çoğ. risāle) risaleler

[=2]

r.+ inde 2a/8

rub' (Ar.) dörtte bir

[=1]

r. 19a/13, 19b/5, 20a/11, 20b/10,

ricā (Ar.) isteme, dileme

20b/8, 22a/12, 22a/2, 22a/6, 22b/6,

r. olunur 2b/10

23b/12, 23b/16, 23b/8, 23b/6, 23b/8,

[=1]

23b/9, 24a/6, 25b/11, 26a/16, 27a/11,

risāle (Ar.) küçük kitap

27a/12, 27a/4, 27b/2, 28a/10, 33a/9,

r. 2a/6, 5b/15

34a/4, 34a/9, 36a/6, 37b/1, 38a/12,

r.-i inşā 2a/14

41b/15, 41b/17, 43b/14, 45a/1

r.+ nün 2b/11

r.+ a 26b/7, 27a/6, 28b/14,

32b/13, 32b/2

r.+ ye 2a/10, 2a/12

r.+ da 22a/3, 22b/7

[=6]

r.+ ı (iy.) 19a/11, 19a/14, 19b/1,

rişte (Fa.) iplik (bk. iplik)

19b/10, 19b/3, 41b/12

r. 44a/4 (iş.)

r.+ ı (bel.) 25a/8, 27a/5, 27a/16,

[=1]

28b/3, 29a/7, 29b/4, 30a/5, 33a/5,

riyāziyyāt (Ar.) matematik bilimi

36a/13, 38a/17

r. 1b/9

r.+ ın 42b/10, 43a/4, 4b/15

r.+ uñ 1b/11

r.+ ını 19b/6, 41a/16, 41b/5

r.+ la 22a/8, 24a/17, 24b/1,
29b/16, 31b/16

r.+ uŋ 21b/9, 22a/11, 22a/3,
22a/4, 22b/7, 34a/1, 34a/8, 43a/12,
43b/1

Rūm (Ar.) Anadolu

r.+ da (vilāyet-i r.) 21a/5, 2a/5

[=2]

nısf rub “dörtte birin yarısı”

rub **çar yek** “dörtte birin dörtte
biri”

rub **hums** “yirmide bir”

rub **rub** “on altıda bir”

rub **südüs** “yirmi dörtte bir”

rub **şülüş** “on ikide bir”

rub **şümün** “otuz ikide bir”

se rub “dörtte üç”

se rub **sub** “yirmi sekizde üç”

[=79]

rub **eyn** (<Ar. rub + eyn) dörtte iki

r.+ i 25a/5

[=1]

-S-

sābi (Ar.) yedinci, sıra sayma sayısı

s. (bāb-ı s.) 3a/4

bāb-ı sābi “yedinci kısım”

[=1]

sābi **‘aşer** (Ar.) on yedinci, sıra sayma
sayısı

s. (bāb-ı s.) 3a/11

bāb-ı sābi **‘aşer** “on yedinci

kısım”

[=1]

sābi **‘iştirün** (Ar.) yirmi yedinci, sıra
sayma sayısı

s. (bāb-ı s.) 3b/1

bāb-1 sābi‘ ‘iṣrūn “yirmi yedinci
kısım”

[=1]

ṣādef (Ar.) inci kabuğu, sedef

ş. 12b/7

[=1]

sādis (Ar.) altıncı, sıra sayma sayısı

s. (bāb-1 s.) 3a/4

bāb-1 sādis “altıncı kısım”

[=1]

sādis ‘aṣer (Ar.) on altıncı, sıra sayma
sayısı

s. (bāb-1 s.) 3a/10

bāb-1 sādis ‘aṣer “on altıncı
kısım”

[=1]

sādis ‘iṣrūn (Ar.) yirmi altıncı, sıra
sayma sayısı

s. (bāb-1 s.) 3b/1

bāb-1 sādis ‘iṣrūn “yirmi altıncı
kısım”

[=1]

ṣağ sağ (taraf)

ş. 17a/9

[=1]

sāğar (Fa.) 0,25 kileye eşit olan bir
tahıl ölççeği, kadeh

s. 21a/13, 44a/11, 44a/15,
44a/16, 44b/2 (iş.)

s.+ dur 44a/14

s.+ ı (bel.) 21a/13

s.+ la 44a/15

[=8]

ṣāhib (Ar.) sahip, malik

ş.-i nişfa 40a/7

ş.-i şülüşe 40a/8

ş.-i tūs‘nūḡ 38a/5

ş.+ ine 34b/4

[=4]	ş. (bāb-ı ş.) 3a/2
şahih (Ar.) tam sayı	ş. (hāric-i kısmet-i ş.) 36a/16
ş. 10a/3, 16a/15, 18a/8, 21a/1, 23a/9, 24b/15, 24b/16, 24b/9, 25a/2, 25a/7, 26a/5, 27a/4, 28a/10, 28a/4, 30a/2, 43b/10 (iş.), 43b/17, 43b/9, 44a/13, 4b/4, 8a/12, 8a/7	ş. (nev'-i ş.) 27a/12, 29a/11, 32b/6, 34a/5, 40a/1
ş.+ e 23a/2, 25a/12, 25a/13, 25a/4	ş. (saṭr-ı ş.) 17b/16, 17b/8
ş.+ i (bel.) 20a/17, 23a/2, 8a/1	ş.+ de (saṭr-ı ş.) 15b/10, 15b/17, 15b/7, 17a/7, 17b/1, 17b/2
s.+ i (bel.) ('aded-i ş.) 23a/1	ş.+ e 19a/1
[=30]	ş.+ e (saṭr-ı ş.) 15a/12, 15a/13, 15a/15, 15b/16, 15b/3, 15b/6, 16b/16, 16b/17, 17b/16, 17b/7, 18a/1
sā'il (Ar.) soran kişi	ş.+ i (bel.) (saṭr-ı ş.) 15a/17, 15b/10, 17b/10
s.+ üñ 34b/5, 40a/12	ş.+ inüñ (devr-i ş.) 6a/7
[=2]	ş.+ üñ (saṭr-ı ş.) 15b/14, 15b/4
şāliş (Ar.) üçüncü, sıra sayma sayısı	'aded-i şāliş "üçüncü sayı"
ş. 15a/9	bāb-ı şāliş "üçüncü kısım"
ş. ('aded-i ş.) 13b/16, 13b/17, 14a/2	nev'-i şāliş "üçüncü tür"
	[=38]

şāliš ‘aşer (Ar.) on üçüncü, sıra sayma

[=1]

sayısı

ş. (bāb-1 ş.) 3a/8

bāb-1 şāliš ‘aşer “on üçüncü

kısım”

[=1]

şāliš ‘işrūn (Ar.) yirmi üçüncü, sıra

sayma sayısı

ş. (bāb-1 ş.) 3a/15

bāb-1 şāliš ‘işrūn “yirmi üçüncü

kısım”

[=1]

şālişe (<Ar. muen. şāliš) üçüncü, sıra

sayma sayısı

ş. (maḳāle-i ş.) 2b/5

[=1]

şāmin (Ar.) sekizinci, sıra sayma sayısı

ş. (bāb-1 ş.) 3a/5

bāb-1 şāmin “sekizinci kısım”

şāmin ‘aşer (Ar.) on sekizinci, sıra

sayma sayısı

ş. (bāb-1 ş.) 3a/12

bāb-1 şāmin ‘aşer “on sekizinci

kısım”

[=1]

şāmin ‘işrūn (Ar.) yirmi sekizinci, sıra

sayma sayısı

ş. (bāb-1 ş.) 3b/2

bāb-1 şāmin ‘işrūn “yirmi

sekizinci kısım”

[=1]

şānī (Ar.) ikinci, sıra sayma sayısı

ş. 15a/9, 30a/16, 35a/12

ş. (‘aded-i ş.) 31a/8

ş. (bāb-1 ş.) 3a/1

ş. (bāḳī-yi ş.) 41a/6

ş. (cem‘-i ş.) 41a/11

ş. (hāric-i kısmet-i ş.) 31a/13	ş.+ yi (ḥaṭā-yı ş.) 41a/10
ş. (mecmū‘-ı ş.) 42a/3	ş.+ yi (hāric-i kısmet-i ş.) 36a/13
ş. (nev‘-i ş.) 16a/5, 18a/5, 26b/13, 28a/11, 32a/3, 33b/14, 39a/2	ş.+ yi (maḫsūmun ‘aleyh-i ş.) 31a/11
ş.+ de (saṭr-ı ş.) 15b/8, 17b/3, 17b/8, 18a/2	‘aded-i şānī “ikinci sayı”
ş.+ den 18a/1	bāb-ı şānī “ikinci kısım”
ş.+ den (‘aded-i ş.) 30b/15, 31a/12, 31a/14, 31b/3	nev‘-i şānī “ikinci tür” [=41]
ş.+ den (saṭr-ı ş.) 16a/1	şānī ‘aşer (Ar.) on ikinci, sıra sayma sayısı
ş.+ nūḡ (farz-ı ş.) 41a/9	ş. (bāb-ı ş.) 3a/7
ş.+ nūḡ (saṭr-ı ş.) 18a/15	bāb-ı şānī ‘aşer “on ikinci kısım”
ş.+ nūḡ (si‘r-i ş.) 35a/10	[=1]
ş.+ ye 19a/1, 30b/6, 41b/8	şānī ‘iṣrūn (Ar.) yirmi ikinci, sıra sayma sayısı
ş.+ ye (‘aded-i ş.) 13b/17, 14a/2	
ş.+ ye (‘aşerāt-ı devr-i ş.) 6a/10	ş. (bāb-ı ş.) 3a/15
ş.+ ye (devr-i ş.) 6a/6	bāb-ı şānī ‘iṣrūn “yirmi ikinci kısım”
ş.+ ye (farz-ı ş.) 42a/2	
ş.+ ye (ḥaṭā-yı ş.) 42a/1	[=1]

şāniye (<Ar. mūen. şānī) ikinci, sıra
sayma sayısı

s.-1 evveli 16b/17, 17a/10,

18a/11

ş. (‘aded-i ş.) 10a/10

s.-1 evvel 15a/12, 18a/10

ş. (maḳāle-i ş.) 2b/4

s.-1 rābi‘ada 17a/5, 17a/9

[=2]

s.-1 rābi‘de 17b/15, 17b/5

şat- satmak

s.-1 rābi‘e 16b/15, 17a/14,

17a/16, 17b/13, 17b/14, 17b/9

ş.- ıcaḳ 38b/9, 39a/14

s.-1 rābi‘ 17a/17

ş.- ılıcaḳ 39a/11, 39a/6

s.-1 şāliḡde 15b/17, 15b/7, 15b/9,

[=4]

17a/7, 17b/1, 17b/2

saṭır (Ar.) satır, sıra (krş. saṭır)

s.-1 şāliḡe 15a/12, 15a/13, 15a/15,

s. 15a/8

15b/16, 15b/3, 15b/6, 16b/16, 16b/17,

[=1]

17b/16, 17b/7, 18a/1

saṭır (Ar.) satır, sıra (krş. saṭır)

s.-1 şāliḡi 15a/17, 15b/10, 17b/10

s.-1 evvelde 15a/12, 15b/13,

s.-1 şāliḡün 15b/14, 15b/4

15b/16, 15b/3, 15b/7, 17a/16, 17a/6,

s.-1 şāliḡ 17b/16, 17b/8

17b/14, 17b/17, 17b/2, 17b/7

s.-1 şānīden 16a/1

s.-1 evvele 15a/14, 15b/16, 15b/6,

s.-1 şānīde 15b/8, 17b/3, 17b/8,

16b/15, 17a/16, 17b/14

18a/2

s.-ı şānīnū 18a/15	sebeb (Ar.) sebep, neden, gerekçe
[=63]	s. 44b/12, 4a/13
şavāb (Ar.) doğruluk, doğru	[=2]
ş. 7a/17, 7b/5, 7b/7	sebt (Ar.) yazma, kaydetme
ş.+ ına 7a/16	ş. iderler 13a/12, 13a/14, 13a/4,
[=4]	13a/6, 13b/7, 14a/17, 14b/5, 14b/8,
sāyir (<Ar. sāl'ir) diğer, başka	16b/16, 17a/9, 7a/11, 7a/5, 7a/6, 7b/16,
s. 4a/6	7b/17, 8a/3, 8a/6, 8a/8, 8b/13, 8b/3,
[=1]	9a/11, 9a/15, 9a/6, 9b/9
se (Fa.) üç	ş. iderüz 19a/15, 19b/7
s. 25b/11, 25b/14, 27a/4, 27a/6,	ş. idicek 14b/11
30a/5, 34a/1, 34a/4, 36b/11, 39a/1,	ş. idüp 13a/17, 13b/4, 14b/2,
45a/1	15a/12, 15b/13, 15b/16, 15b/3, 15b/6,
se ħums “beşte üç”	17a/14, 17a/2, 7a/9, 7b/14, 8a/2, 8b/7,
se rub “dörtte üç”	9a/17, 9a/2
se rub “sub” “yirmi sekizde üç”	ş. itdügini 15b/4
se sub “yedide üç”	ş. itdükden 16b/16, 8a/5
se şümün “sekizde üç”	ş. olanı 15b/14
[=11]	ş. olına 22b/5
	[=48]

sefer (Ar.) yolculuk, seyahat

s.+ ümüze 39a/11, 39a/6

s.- i 'Amr 39b/3 (iş.)

s.- i Bekir 39b/3 (iş.)

s.- i Zeyd 39b/3 (iş.)

[=5]

se-gāne (Fa.) üçlü, üç taneli

s.+ si (eb'ād-ı s.) 18b/5

[=3]

sekiz sekiz

s. 10b/9, 13b/6, 14b/6, 18b/10,
19b/17, 20b/1, 20b/16, 21a/4, 23b/11,
24b/11, 29a/10, 29a/2, 38a/15, 38a/7,
38b/2, 42b/14, 44a/13, 45b/7, 5a/5, 5b/6,
6b/11

s.+ den 10b/12, 23b/11, 25b/13

s.+ dür 11a/6, 15b/6, 22a/3,
35a/10, 44a/12

s.+ e 20b/3, 20b/4, 23b/7,

24b/12, 35b/1, 35b/4, 38a/12, 5b/9

s.+ er 35a/7

s.+ i (bel.) 13b/7, 14b/7, 15b/10,

15b/6, 15b/7, 45b/8

s.+ üñ 18b/15

[=46]

sekiz biñ sekiz bin

s. 10b/15

[=1]

sekiz yüz sekiz yüz

s. 10b/15, 41b/3

s.+ dür 35a/15

s.+ e 11a/5

s.+ üñ 44a/12

[=5]

sekiz yüz elli sekiz yüz elli

s. 41b/14, 41b/6, 41b/8, 44a/11

[=4]

sekiz yüz kırk sekiz yüz kırk

s. 42a/4

[=1]

seksen beş buçuk seksen beş buçuk

s. 43b/13

[=1]

sekiz yüz otuz toktuz sekiz yüz otuz

dokuz

s. 41b/12

[=1]

şelāşe (Ar.) üç

ş. 26b/17, 36b/12, 38a/13, 38a/17

ş.-ti aḥmāsuḡ 21a/3

s.+ ı (iy.) (s.-ti erbā‘) 18b/16

s.-ti erbā‘ 20b/9, 28a/4, 36a/9

sekizinci sekizinci, sıra sayma sayısı

s. 14b/17

[=1]

şelāşe aḥmās “beşte üç”

şelāşe erbā‘ “dörtte üç”

[=9]

seksen seksen

s. 19a/17, 40a/1

s.+ i (bel.) 19a/17, 40a/3

[=4]

şelāşūn (Ar.) otuzuncu, sıra sayma sayısı

ş. (bāb-ı ş.) 3b/4

bāb-ı şelāşūn “otuzuncu kısım”

seksen beş seksen beş

s. 43b/17

[=1]

[=1]

selef (Ar.) önce gelen, önceki kişi

s. 12a/15, 12b/9, 42b/5

s. ('ulemā ³ -yı s.) 2a/7	28b/9, 29a/12, 29a/13, 29a/3, 29b/13,
[=4]	29b/14, 30a/3, 32a/4, 32b/6, 32b/8,
şemen (Ar.) değer	34a/6, 4b/1
ş. 34a/17, 34b/4	ş.+ a 27a/14, 28b/3, 32a/4, 32a/6,
ş.-i muḳarrerdür 34b/2	32b/17, 32b/7
[=3]	ş.+ dan 26b/1, 26b/14, 27a/13,
sen sen	27b/5, 27b/6, 27b/8, 28a/12, 31b/11,
s.+ de 42b/10, 42b/8, 43a/2,	34a/5, 4a/8
43a/4, 43a/6	ş.+ ı (iy.) 28a/14, 28a/17, 28b/10
[=5]	ş.+ ı (bel.) 29b/11, 32a/14, 32b/6
şıfr (Ar.) sıfır	ş.+ ın 33a/1, 33a/11
ş. 13a/10, 21a/2, 44b/11, 44b/14,	ş.+ ını 28b/12, 29a/16, 29a/4,
6a/17, 6b/2, 7a/9, 7b/14, 8a/7, 8b/11	29a/5, 32b/11, 32b/9, 33a/14, 33a/3
ş.+ uñ 13a/12, 44b/12, 7b/17,	ş.+ la 25b/5, 28b/9, 29a/13,
8a/7, 9a/17, 9b/9	29a/15, 29b/9, 30a/3, 32a/13, 32a/5,
[=16]	32b/17, 32b/7, 32b/8, 33a/10
şihāḥ (<Ar. çoğ. şaḥīḥ) tam sayılar	ş.+ uñ 10a/7, 13b/14, 14b/17,
ş. 23a/11, 25b/10, 25b/6, 27b/2,	21a/1, 2b/17, 3a/1, 3a/2, 3a/3, 3a/4,
27b/7, 28a/11, 28b/3, 28b/7, 28b/8,	3a/5, 5b/16, 6b/17, 7b/8, 8b/1, 8b/17
	[=88]

si'r (Ar.) fiyat	32a/17, 32b/12, 32b/15, 32b/3, 33a/12,
s. 34a/17, 34b/2, 35a/10, 43b/10	33a/15, 33a/7, 33b/3, 41a/11, 41a/6,
(iş.)	42a/1, 42a/2, 44a/17, 44a/3, 44b/11,
s.-i evvelden 35a/14	44b/15, 45a/4, 7b/2, 7b/4, 8a/12, 8a/6,
s.-i evvele 35b/1	9b/11
s.-i evvelün 35a/12, 35b/2	[=61]
s.-i şānīnū 35a/10	şor- sormak
[=9]	ş.- arlarsa 43b/4, 45a/10, 45a/14,
sitte etsā' (Ar.) dokuzda altı	45b/2, 45b/7
s. 20b/9	[=5]
[=1]	söz söz
şonra sonra	s.+ in 39a/12
ş. 10a/2, 10a/6, 10b/17, 11a/15,	[=1]
11b/10, 12b/15, 12b/8, 13a/8, 13b/1,	su'āl (Ar.) soru
13b/5, 13b/8, 14b/13, 16a/10, 16b/17,	s. 34b/12, 41a/13
17b/2, 18a/17, 18b/4, 24a/10, 24b/7,	s.+ i (bel.) 34b/6, 34b/8
25a/1, 25a/12, 25a/16, 25b/17, 26a/8,	s. iderlerse 18b/5, 19a/11, 19b/4,
27a/11, 28a/15, 28b/1, 28b/13, 28b/16,	23b/9, 34b/12, 35a/4, 35b/11, 36b/5,
28b/5, 29a/17, 29a/6, 29a/9, 29b/17,	37a/10, 38a/10, 38b/10, 39a/16, 40b/8,
29b/6, 30a/7, 32a/1, 32a/11, 32a/15,	

42a/10, 42b/12, 43a/8, 43b/16, 44a/11,
44b/8

s.+ inde 34b/5

s.+ ine 40a/13

s. itseler 36a/3

s.+ üñ 34b/14, 34b/7

[=28]

sub^c (Ar.) yedide bir

s. 20b/8, 22b/10, 28b/7, 31a/4,
34a/3, 34a/4, 38b/17, 39a/1

s.+ a 27b/14, 28a/8

s.+ ı (bel.) 32b/5, 34a/3

s.+ la 22b/13

çehār sub^c “yedide dört”

humseyn sub^c “otuz beşte iki”

mısf sub^c “yedide birin yarısı”

se rub^c sub^c “yirmi sekizde üç”

se sub^c “yedide üç”

[=14]

şūret (Ar.) görünüş, örnek, pay

ş.-i kesr-i muḥavveli 23b/1

ş.-i kesirden 25a/12, 25a/2,
25a/3, 25a/4

ş.-i kesre 25a/1, 25a/2, 25a/7,

25b/13, 25b/4

ş.-i kesr 24b/14, 25a/15, 25a/9,
25b/1, 25b/3, 25b/7

ş.+ de 6a/17

ş.+ e 6a/11, 6b/5

ş.+ i (iy.) 13a/14, 13a/6, 13b/9,

14a/17, 14a/6, 14b/8, 15a/9, 15b/1,
15b/11, 16a/2, 16a/8, 16b/13, 17a/12,
17a/4, 17b/10, 17b/4, 18a/2, 19a/16,

19a/2, 19b/8, 21a/11, 21a/14, 21a/17,

21a/2, 21a/3, 21a/4, 21a/9, 21b/2,

23a/14, 23a/5, 23a/6, 24a/14, 24b/1,

24b/11, 24b/2, 25b/1, 25b/11, 25b/12,

25b/3, 25b/6, 26a/13, 26b/16, 26b/9,

27a/17, 27b/15, 27b/17, 29b/15, 30a/5,

32a/8, 33a/2, 33b/16, 33b/9, 38b/14,

39b/3, 40a/4, 43b/10, 44a/15, 44a/4,
44b/1, 44b/10, 44b/16, 45a/2, 45a/5,
6a/14, 6a/16, 6b/3, 6b/4, 7a/11, 8a/11,
8b/14

ş.+ idür 13a/15, 27a/2

ş.+ in 23a/3, 24b/6, 26a/8, 26a/9,
27a/14, 27b/10, 27b/8, 28a/14, 28a/17,
28b/13, 29a/17, 29a/6, 29b/2, 31b/12,
31b/14, 32a/14, 32a/16, 32b/11, 33a/12,
33a/15, 7a/2, 7b/10, 8a/6, 8a/8, 8b/13

ş.+ inde 43b/6

ş.+ inden 26a/10, 26a/14

ş.+ inün 33b/15, 33b/7

ş.+ leri 22b/6, 6a/2

ş.+ lerin 24a/9, 26a/4, 26b/4

ş.+ lerin (küsür-ı ş.) 24a/3

ş.+ ün 44b/14, 6a/12, 6a/13

[=132]

şüret bağla- (Ar.+T.) görünüş ortaya
çıkma

ş.- r 4a/7

[=1]

şuver (<Ar. çoğ. şüret) görünüşler

ş.+ i (iy.) 22b/5, 2b/17, 43b/17,

5b/16

ş.+ i (bel.) 21b/3, 44b/11

ş.+ in 25b/17

ş.+ ün 6b/8

[=8]

südüs (Ar.) altıda bir

s. 20b/10, 20b/8, 22a/6, 22b/6,

22b/9, 24a/16, 26a/15, 26a/16, 32a/12,

37b/3, 41b/13

s.+ de 22b/8

s.+ den 24a/12, 26a/12

s.+ dür 18b/13, 31a/16, 37a/16

s.+ e 32b/13

s.+ i (iy.) 18b/13, 36a/10, 38a/14

s.+ i (bel.) 25a/10, 26a/2, 29b/4, 37a/17, 37b/1, 37b/3	31a/4, 35b/15, 36a/14, 40a/7, 41b/15, 41b/17
s.+ idür 18b/12	ş.-i eczânun 21b/12
s.+ in 36a/11, 37b/4, 38a/15	ş.-i hâşıl-ı darb 44b/17 (iş.)
s.+ le 22b/10	ş.+ dür 22b/15
s.+ üñ 21b/16, 22a/11, 22a/8, 24a/14	ş.+ e 28b/3, 33b/1
bir sūdüs “altıda bir”	ş.+ e (şāhib-i ş.) 40a/8
nısf sūdüs “altıda birin yarısı”	ş.+ i (iy.) 36a/14, 38a/17, 41a/14, 41b/2, 41b/9, 42a/16
penc sūdüs “altıda beş”	ş.+ i (bel.) 23a/4, 26b/7, 27b/13, 32a/9, 33a/5, 33b/1
rub‘ sūdüs “yirmi dörtte bir”	ş.+ in 22b/15, 37a/11, 38b/1, 40a/2, 42b/14, 42b/16, 42b/8, 43a/2, 44b/15
şülüş sūdüs “on sekizde bir”	
üç sūdüs “altıda üç”	
[=36]	ş.+ ini 40b/5
şülüş (Ar.) üçte bir	ş.+ le 26a/12, 27b/14
ş. 20b/10, 20b/8, 21b/11, 21b/13, 21b/17, 22a/12, 22b/6, 23a/12, 23a/13, 23a/6, 24a/6, 24b/4, 25b/2, 26b/12, 26a/2, 28a/5, 29b/4, 30a/2,	ş.+ üñ 21a/3, 21b/9, 22b/8, 24a/12, 24a/14, 24a/16, 24b/1, 43a/11, 43a/15
	rub‘ şülüş “on ikide bir”

şülüş aḥmās “beşte üç”	şülüseyṇ (<Ar. şülüş + eyn) üçte iki
şülüş erbāʿ “dörtte üç”	(krş. şülüṣān)
şülüş eṣmān “sekizde üç”	ş. 37b/5
şülüş ḥums “on beşte bir”	[=1]
şülüş-i ḥāṣıl-ı ḍarb “çarpım sonucunun üçte biri”	şümün (Ar.) sekizde bir
şülüş südüṣ “on sekizde bir”	ş. 18b/5, 20b/10, 20b/8, 22a/2,
[=66]	22b/10, 22b/6, 23b/13, 23b/15, 23b/9,
	25b/14, 26a/2, 26a/5, 29a/11, 30a/8,
	44a/7, 44a/8
şülüṣān (<Ar. şülüş + ān) üçte iki (krş. şülüseyṇ)	ş.+ de 22b/7
ş. 20b/9, 21b/11, 25a/14, 25a/17,	ş.+ i (iy.) 18b/5
25b/5, 33b/13, 35b/13, 35b/14, 38a/7,	ş.+ i (bel.) 23b/15, 26a/12
41b/10, 41b/11	ş.+ idür 34b/16
ş.+ a 38a/12	ş.+ üñ 22a/3, 22a/5, 22b/10,
ş.+ ı (bel.) 38b/4	23b/6
ş.+ ı (iy.) 28b/3	bir şümün (Ar.) sekizde bir
ş.+ uñ 21b/13	heft şümün “sekizde yedi”
[=15]	nıṣf şümün “sekizde birin yarısı”

nısf şümün ‘öşr ‘öşr “sekiz yüzde
birin yarısı”

ş. 44a/4 (iş.)

[=1]

rub‘ şümün “otuz ikide bir”

şeh (Fa.) padişah

se şümün “sekizde üç”

ş.+ lere 41a/12

[=26]

[=1]

şümüneyn (<Ar. şümün + eyn) sekizde
iki

şehādet (Ar.) şahitlik, şahit olma

ş. ide 7a/16

ş.+ le 23b/16

[=1]

[=1]

şehr (Ar.) ay, otuz günlük zaman
dilimi

-Ş-

ş.-i āhara 39a/8

şahıṣ (Ar.) şahıs, kişi (krş. şahş)

ş.+ de 39a/2

ş. 35a/3

ş.+ e 39a/3

[=1]

ş.+ e (eyyām-ı ş.) 37b/17

şahş (Ar.) şahıs, kişi (krş. şahıṣ)

ş.+ üñ (eyyām-ı ş.) 38a/15,

38a/5, 38b/1, 38b/3

ş.+ uñ 37b/8

[=8]

[=2]

şekil (Ar.) biçim, şekil (krş. şekl)

şa‘īr (Ar.) arpa (bk. arpa)

ş. 6a/17, 6a/2

ş.+ de 19a/7

[=3]

şekker (Fa.) şeker

ş. 35b/10, 35b/16, 36b/2, 36b/4,

37a/6, 42b/8

ş.+ den 35b/7, 36b/14

ş.+ üñ 36a/3, 42b/11, 42b/14,

42b/9

[=13]

şekl (Ar.) biçim, şekil (krş. şekil)

ş.+ üñ 9a/14

[=1]

şeref (Ar.) yücelik, ululuk

ş. 12b/1

[=1]

şerif (Ar.) şerefli, saygın

ş.+ üñ (zāt-ı ş.) 2a/11

[=1]

şey' (Ar.) 1. karekök, bilinmeyen

nicelik x

ş. 5a/17

[=1]

2. şey, nesne

ş.+ dür 34b/3, 34b/5

ş.+ üñ 34b/4

[=3]

[=4]

şigerf (Fa.) iyi, güzel, muhteşem

ş. 12b/2

[=1]

şinik (Yun.) kilenin dörtte birine eşit

olan bir tahıl ölççeği

ş. 44a/14, 44a/9

ş.+ üñ 21a/14

[=3]

şol şu, işaret sıfatı

ş. 20b/12, 2a/8, 34b/2, 34b/3,
35a/11, 4a/17, 5b/15

[=7]

şöyle ki (T.+Fa.) şöyle ki

ş. 10a/10, 6a/7, 8b/3

[=3]

şu şu, işaret zamiri

ş.+ ndan 40a/12

ş.+ ına 20a/3

[=2]

şürü (Ar.) başlama

ş. itdükde 2a/1

[=1]

-T-

tā (Fa.) -e kadar

t. 15a/11, 15b/12, 15b/2, 16b/14,

16b/6, 17a/13, 17b/12, 18b/5, 20a/3,
20b/2, 42b/10, 42b/9, 43a/3, 43a/4,
43a/6, 6a/8, 6b/11, 6b/3

[=18]

ta‘ālā (Ar.) “yüksek olsun”, “şanı yüce
olsun” anlamlarında Allah için
kullanılan bir söz

t. (hüdā-yı t.) 2b/10

[=1]

tab‘ (Ar.) karakter, tabiat, yaratılış

t. (neşv-i t.-ı mütevālī) 6b/12

[=1]

tabī‘iyyāt (Ar.) doğa bilimleri

ṭ. 1b/9

[=1]

tafşīl (Ar.) etraflı olarak açıklama,
anlatma

t. olına 5a/6

t. olmağa 5b/14	[=25]
[=2]	taḥvīl (Ar.) dönüştürme
tağyīr (Ar.) değiştirme	t.+ i (iy). 23a/15, 3a/11
t. 4a/6	[=2]
[=1]	taḳdīrce (Ar.) -dığı sürece, -dıkça
taḥḳīḳ (Ar.) doğru olup olmadığını	t. 11b/16, 16a/7, 17a/3, 28a/7,
araştırma	2a/13, 43b/13, 43b/3
t. 16a/13	[=7]
[=1]	taḳrībēn (Ar.) yaklaşık, aşağı yukarı
taḥrīr (Ar.) yazma, kaydetme	t. 16a/13
t.+ le 12b/17	[=1]
t. olunmadı 34a/13	taḳsīm (Ar.) bölme
[=2]	t.-i ğuremā 3b/3
taḥt (Ar.) alt, aşağı	[=1]
t.+ ına 13a/9, 14b/2, 15a/12,	ṭaleb (Ar.) isteme
15b/13, 21a/1, 44a/2, 7a/3, 7a/5, 7a/6,	ṭ. eyleseler 36a/2, 36b/15, 36b/4,
7a/9, 7b/10, 7b/14, 7b/16, 7b/17, 8a/2,	37a/10
8a/3, 8a/5, 8a/6, 8a/7, 8a/8, 8b/11, 8b/7	ṭ. eylese 35b/10
t.+ larına 13a/1, 8b/5	

ṭ. iderler 15a/10, 15b/12, 15b/2,
16b/14, 17a/13, 17b/11

ṭ. itmekden 13b/16

[=12]

ṭālib (Ar.) isteyen, talep eden

ṭ. 2a/11

[=1]

tamām (Ar.) bitme, bitirme, tamamlama

t. 20a/17, 7a/9

t. itdükden 9b/10

t. olmasına 2b/9

t. olmasını 2b/11

t. olur 18a/2

[=6]

tāmme (<Ar. müen. tāmm) tam,
parçalarını toplayınca kendisine eşit
olan sayı

t. 4b/11, 4b/16

[=2]

tanşīf (Ar.) yarı yarıya bölme, iki eşit
kısmı bölme

t. 8a/9

t. (ḥāşıl-ı t.) 25b/10

t.-i ma'kūsdur 7b/12

t.-i ma'kūs 8a/12

t.+ den 7b/9

t.+ i (iy.) 25a/15, 3a/13, 3a/2,

7b/8

t. idecegi 8a/3

t. iderler 10b/2, 25a/6, 25a/8,
44a/13, 45a/15, 45b/3, 8a/15

t. idicek 25a/11, 25b/6, 3b/12,
4a/2, 4a/4, 7b/12, 8a/1

t. idüp 45b/3, 8a/12

t. itdükden 25a/16

t. itdükde 7b/15, 8a/13, 8a/5

t. itmege 7b/12

t. itmek 25b/5, 4b/9, 7b/10

t. olmak 25a/17, 25b/11

ṭ. eylegil 10b/6

t. olup 25b/1

ṭ. iderler 10b/3, 11a/2, 14a/13,

t. olur 4b/10

43b/9, 44a/4, 44b/1, 44b/16

[=38]

ṭ. idicek 10b/10, 11a/8, 11b/5,

41a/16, 41b/5

ṭaraf (Ar.) taraf, yön

ṭ. 12b/4

ṭ. idüp 8a/12

ṭ.-ı yemīnlerine 17b/10

ṭ. itdükden 8a/12

ṭ.-ı yesārden 7b/12

ṭ. olıcaḳ 41b/3, 41b/9

ṭ.+ da 32a/4, 32b/6, 9b/7

ṭ. olınsa 40b/6, 41b/11, 41b/12,

41b/4

ṭ.+ ı (iy.) 3b/12

[=22]

ṭ.+ ına 17a/9

ṭ.+ lardan 3b/12

tār-ı ankebūt (Fa.) örümcek ipliği (bk. örümcek ipligi)

[=9]

t. 44a/4 (ış.)

ṭarafeyn (<Ar. ṭaraf + eyn) iki taraf

[=1]

ṭ. idüp 4a/2

taʿrīf (Ar.) tanımlama, tanııtma, etraflıca anlatma, tanım

[=1]

ṭarḥ (Ar.) çıkarma, eksiltme

t.+ i (iy.) 20a/16, 3a/8

ṭ.+ dan 7b/2

[=2]

ta'rifāt (<Ar. çoğ. ta'rif) tarifler,

ṭ.+ le 29b/12

tanımlar, tanıtlar

ṭ.+ leri 21b/6

t. 2b/16, 3b/5

[=61]

[=2]

tāsi' (Ar.) dokuzuncu, sıra sayma

ṭarīḳ (Ar.) yol, yöntem

sayısı

ṭ. 16b/12, 18a/10, 22a/17,

bāb-ı t. 3a/5

29b/10, 29b/9, 30a/3, 32a/13, 32a/6,

bāb-ı tāsi' “dokuzuncu kısım”

32b/9, 33a/1, 33a/10, 33b/15, 33b/8,

[=1]

34a/12, 34a/6, 40b/1, 40b/17, 8a/9, 9b/1

ṭ.-i küllī 31a/3, 35a/10, 42a/12

tāsi' ‘**aşer** (Ar.) on dokuzuncu, sıra

sayma sayısı

ṭ.+ i (iy.) 11a/12, 12b/17, 13b/11,

bāb-ı t. 3a/13

14a/4, 14b/12, 15a/6, 16a/10, 16a/16,

bāb-ı tāsi' ‘**aşer** “on dokuzuncu

16b/10, 18a/15, 19a/12, 19b/4, 23a/10,

kısım”

23a/1, 23b/1, 24a/8, 24b/6, 25a/15,

[=1]

25b/16, 26a/7, 26b/2, 28a/13, 28b/10,

29a/15, 29b/13, 31b/12, 38b/11, 39a/16,

tāsi' ‘**işrūn** (Ar.) yirmi dokuzuncu, sıra

sayma sayısı

40a/2, 7a/1, 7b/9, 8b/2, 9a/2

ṭ.+ i (bel.) 42b/6

bāb-ı t. 3b/3

ṭ.+ in 3b/8

bāb-ı tāsi' ‘**işrūn** “yirmi

ṭ.+ iyle 38a/3

dokuzuncu kısım”

[=1]	t. itmek 24b/10, 25a/10, 25a/5,
ta'yîn (Ar.) ayırma, koyma	25a/8, 7a/2
t. olan 41a/17	t. olıcak 24b/14
[=1]	t. olup 7b/2
taẓ'îf (Ar.) iki kat etme, iki katını alma	t. olup 16a/11, 17a/10, 25b/9
t. (hâşıl-ı t.) 25a/13	[=33]
t. (neşv-i t.-i mütevālî) 6b/16	tecnîs (Ar.) kesirlerin paydasını eşitleme
t. (neşv-i t.-i tevālî) 45b/5	t.+ i (iy.) 22b/17, 3a/9
t.+ den 6b/17	t. idüp 26b/15
t.+ i (iy.) 24b/5, 3a/1, 3a/12,	[=3]
6b/17	teczi'e (Ar.) bölme, ayırma
t. idicek 17b/6, 24b/11	t. eyleseler 20a/17
t. idüp 15a/17, 15b/10, 17a/5,	[=1]
25b/13, 25b/4, 45b/8	tedāhül (Ar.) girişkenlik, iç içe girme
t. itdükden 16a/10, 24b/7, 25a/1	t.+ i (iy.) 5a/6
t. itdükde 7a/8	[=1]
t. itmege 24b/13, 7a/4	tefâşîl (<Ar. çoğ. tafşîl) ayrıntılar
t. itmekdür 10a/10	t.+ i (iy.) 24a/7, 3a/11

[=2]

tefāvūt (Ar.) iki şey arasındaki fark

t. 16a/15

[=1]

tefāzul (Ar.) fark, miktar farkı

t.+ ı (iy.) 35a/13

[=1]

tefrīk (Ar.) çıkarma, matematikte dört işleminden biri

t.+ den 9a/1

t.+ i (iy.) 26a/7, 3a/14, 3a/3,
8b/17

[=5]

telef (Ar.) yok etme, öldürme,
yıpratma

t. 12a/16

[=1]

tencīm (Ar.) yıldız ilmi ile uğraşma

t.+ üñ (ehl-i t.) 2b/4

[=1]

terbī^c (Ar.) karesini alma

t. idüp 37b/6

[=1]

tercüme (Ar.) çevirme

t. iden 2a/14

t. olındı 2a/9

[=2]

tevālī (Ar.) ardışık

t. 6a/7

t. (neşv-i efrād-ı t.) 45a/13

t. (neşv-i ezvāc-ı t.) 45b/1

t. (neşv-i t.) 45a/7

t. (neşv-i taz'īf-i t.) 45b/5

[=5]

tevfīk (Ar.) Allah'ın yardımına
kavuşma

t. 2b/10

[=1]	. + n 17b/5
tis'a (Ar.) dokuz	. + ye 17a/17
t. (ksr-ı t.) 30b/1, 30b/16,	[=2]
30b/3, 30b/8	oksan  doksan 
t. + n (ksr-ı t.) 22a/16, 22b/5	. 44a/16
ksr-ı tis'a "dokuz kesir"	. + e 28b/5
[=6]	. + dur 4b/7
oksan doksan	[=2]
. + ın 9b/8	okuz dokuz
[=1]	. 17a/11, 18b/11, 23b/15, 27b/1,
oksan altı doksan altı	28a/9, 2b/7, 31b/16, 37a/17, 37b/13,
. 40a/6	37b/8, 38a/2, 40b/8, 42b/16, 44b/9, 5a/5,
. + n 40a/6	6b/11, 8a/12, 8a/15, 9b/17
[=2]	. + a 17a/7, 37b/14, 45a/11,
oksan dört doksan dört	45a/13, 45a/14, 45a/9
. 17b/6	. + dan 24b/12, 24b/16
[=1]	. + dur 26b/10
oksan iki doksan iki	. + ı (bel.) 27b/2, 40b/12, 44b/9
	. + la 20a/5

.+ uę 18b/16, 33b/12, 45a/10,
45a/15

[=39]

okuz bin dokuz bin

. 12b/12, 13b/8

[=2]

okuz bin beş yüz otuz dört dokuz bin
beş yüz otuz dört

. 8a/10

[=1]

okuz bin seksen dört(d) dokuz bin
seksen dört

.+ üç 7a/12

[=1]

okuz yüz altmış bir dokuz yüz altmış
bir

.+ e 17b/15

[=1]

okuzuncı dokuzuncu, sıra sayma sayısı

. 16b/4

[=1]

ül (Ar.) uzunluk

.+ ı (iy.) 18b/5

[=1]

ut- 1. çarpmak, matematikte dört
işlemden biri (krş. dut-)

. 10b/7, 12b/1

.- arlar 11a/4, 12b/11, 12b/15

.- ıcak 12a/10

.- uban 11b/2, 12b/7

.- up 11a/3, 11b/11, 11b/5,

12a/5, 45a/3

[=13]

2. almak, olarak kabul etmek

.- alar 33b/10, 33b/11, 40a/4

ṭ.- arlar 27a/3, 28a/16, 28b/11,
28b/14, 29a/5, 29a/7, 29b/2, 29b/3,
31b/13, 31b/15, 32a/16, 32b/10, 33a/17,
39b/1, 40b/11

ṭ.- duḡdan 32a/17

ṭ.- ıla 29b/15, 30a/4, 30a/5,
32a/7, 33a/4, 38b/11, 38b/13, 40b/14,
40b/3

ṭ.- ıldıḡı 43b/13, 43b/3

ṭ.- ılıp 32a/8, 40b/4

ṭ.- up 14a/9, 24a/11, 24a/9,
24b/9, 27a/3, 39b/2, 40a/5

[=40]

3. kiralamak, ücret karşılığında işe
almak

ṭ.- ılsa (icāreye ṭ.) 35a/3

ṭ.- up (ücrete ṭ.) 18b/5

[=2]

[=55]

Türkçe Türkçe

t. 43b/14

[=1]

Türki [T.+Fa.] Türkçe

t. 2a/5

[=2]

tüs (Ar.) dokuzda bir

t. 20b/8, 22b/10, 22b/7, 24b/12,

24b/13, 24b/16, 33a/9

t. (küsür-ı t.) 20b/13

t.+ den (küsür-ı t.) 20a/9

t.+ i 24b/10

t.+ le (kesr-i t.) 31b/7

t.+ nün (küsür-ı t.) 22b/16

t.+ nün (şāhib-i t.) 38a/5

t.+ ün 22b/14, 33b/11

çehār tūs “dokuzda dört”

heft tūs “dokuzda yedi”

heşt tūs “dokuzda sekiz”

nısf tūs ‘‘dokuzda birin yarısı’’

[=15]

ulū (<Ar. çoğ. ulī) sahipler

u.+ ’l-elbāb 1b/10

[=1]

-U-

u (Fa.) ve, bağlama edatı

u. 41a/12

[=1]

‘ukūd (<Ar. çoğ. ‘akd) sayı değerleri

‘u. 6b/4

‘u.+ ı (iy.) 2b/17, 5b/17

‘u.+ ın 10b/17

‘u.+ ından 7b/1

[=5]

‘ulemā (<Ar. çoğ. ‘ālim) alimler,
bilginler

‘u. 1b/12

‘u.’-y1 selef 2a/7

[=2]

ulūf (<Ar. çoğ. elf) binler

u. 17a/13, 6a/6, 6a/8, 8b/4

u. (‘aşerāt-ı u.) 15a/11, 43b/6,

6a/11

u. (mi’āt-ı u.) 6a/11

u. (ulūf-ı u.) 16b/14, 6a/7

u.-ı ulūf 16b/14, 6a/7

u.+ ına 8b/4

‘aşerāt-ı ulūf ‘‘on binler’’

mi’āt-ı ulūf ‘‘yüz binler’’

ulūf-ı ulūf ‘‘milyonlar’’

[=13]

‘ulūm (<Ar. çoğ. ‘ilm) ilimler

‘u. 1b/8

[=1]

‘umk (Ar.) derinlik

-Ü-

‘u.+ ı (iy.) 18b/5

[=1]

ücret (Ar.) bir hizmet karşılığında
verilen para veya mal, ücret

‘unşur (Ar.) unsur, madde, öge

ü. 37b/9

‘u.-ı laṭīfūḡ 2a/12

[=1]

ü.+ e tūṭup 18b/5

ü.+ i (iy.) 18b/5

unut- unutmak

ü.+ ine 37b/11

u.- maya 2a/16

[=5]

[=1]

üç üç

ur- çarpmak, matematikte dört
işlemden biri

u.- up 43b/15

[=1]

‘uzmā (<Ar. müen. a‘zam) büyük

‘u.+ sı (maḥrec-i ‘u.) 31a/17,

31a/6, 31a/9

[=3]

ü. 10b/12, 11a/3, 14a/15, 15a/8,
17a/10, 18b/11, 19b/6, 20b/12, 20b/15,
21b/13, 21b/9, 23b/8, 25a/11, 25b/8,
26a/17, 27b/4, 28b/14, 2b/1, 2b/14,
2b/8, 30a/16, 30a/7, 30b/12, 31b/10,
33b/1, 33b/7, 34a/12, 34a/3, 35b/16,
36a/3, 36a/9, 36b/12, 36b/2, 37a/16,
37b/16, 38a/13, 38a/6, 38b/6, 41a/12,
42a/14, 42a/9, 43b/15, 43b/5, 43b/6,
4b/8, 5a/13, 5a/9, 6a/5, 6b/10

ü.+ den 14b/5, 33b/13

ü.+ dür 17a/1, 22b/14, 27b/1,
35b/13, 37a/13, 43a/11, 44b/9, 4b/7,
6a/4

ü.+ e 17a/6, 18a/13, 19b/9,
23a/13, 23a/5, 25a/13, 27a/1, 27a/17,
27b/1, 30a/1, 34a/3, 38a/17, 5b/1, 5b/10,
5b/11, 5b/12

ü.+ er 14b/1, 43b/4

ü.+ i (iy.) 34a/16, 43a/1

ü.+ i (bel.) 14a/16, 17a/5, 19b/7,
21b/17, 22a/14, 34a/2, 34a/3, 42a/11,
5b/10, 5b/11

ü.+ in 37a/11

ü.+ inden 36a/1, 38a/10

ü.+ inün 22a/13, 39a/17

ü.+ le 20a/1, 27a/5, 5a/5, 5a/9

ü.+ inden 36b/4

ü.+ ün 18b/16, 22a/2

üç sūdüs “altıda üç”

[=106]

üç bin biş yüz üç bin beş yüz

ü. 38b/7

[=1]

üç bin üç yüz altmış beş üç bin üç yüz
altmış beş

ü. 6b/12

[=1]

üç bin yedi yüz elli üç bin yedi yüz elli

ü. 43b/5

[=1]

üç bin yetmiş iki üç bin yetmiş iki

ü. 17b/8

[=1]

üç bin yigirmi bir üç bin yirmi bir

ü. 18a/7

[=1]

üç buçuk üç buçuk

ü. 44a/14, 44a/9

[=2]

ü. 24a/3

üç yüz dört üç yüz dört

ü.+ yi 24a/4

ü. 39b/9

[=2]

[=1]

üç yüz toksan sekiz üç yüz doksan sekiz

üç yüz elli üç yüz elli

ü. 35b/3, 35b/6

ü. 45a/1

[=2]

[=1]

üç yüz on bin seksen yedi üç yüz on bin

üç yüz yigirmi beş üç yüz yirmi beş

seksen yedi

ü. 34b/10

ü. 18a/14, 18a/8

ü.+ den 35a/1

[=2]

ü.+ dür 35a/1

üç yüz otuz üç yüz otuz

ü.+ e 34b/13

ü. 16b/9, 18a/3, 18a/5

ü.+ i (bel.) 34b/15

[=3]

[=5]

üç yüz sekiz bin yüz altmış bir üç yüz

üç yüz yigirmi bir üç yüz yirmi bir

sekiz bin yüz altmış bir

ü. 18a/4

ü. 17b/17

[=1]

[=1]

üç yüz toksan iki üç yüz doksan iki

üç yüz yigirmi biş üç yüz yirmi beş

ü. 34b/13

[=1]

üçüncü üçüncü, sıra sayma sayısı

ü. 7b/8

ü.+ nün 18b/7

ü.+ sine 1b/9, 6a/5

ü.+ ye 18b/8

[=5]

üslüb (Ar.) tarz, biçim, yol, yöntem

ü. 10b/17, 16a/6, 17a/2, 18a/7,
23b/10, 23b/14, 28a/6, 28b/15, 28b/4,
29a/9, 29b/17, 29b/5, 30a/6, 31b/17,
32b/14, 32b/3, 33a/6, 33b/2, 35a/5,
40b/9, 42b/5, 7b/3

[=22]

üst üst, üzeri, yukarı

ü.+ üne 9a/15

[=1]

üzere gibi

ü. 10b/17, 23b/10, 8a/10

[=3]

üzerine üstüne, üzere, gibi

ü. 10b/1, 14a/16, 14a/5, 14b/5,

14b/8, 16a/6, 17a/2, 18a/7, 19a/11,

19a/14, 19b/15, 19b/2, 20a/3, 23a/10,

23b/14, 24a/5, 25b/8, 26a/1, 26b/5,

27a/16, 28a/7, 28b/16, 28b/4, 29a/8,

29a/9, 29b/17, 29b/4, 29b/5, 2a/10, 2b/1,

2b/14, 2b/16, 2b/3, 2b/5, 2b/7, 2b/8,

30a/6, 31a/6, 31b/17, 32b/14, 32b/3,

33a/2, 33a/6, 33b/17, 33b/2, 34b/1,

34b/15, 34b/2, 34b/3, 35a/5, 35b/6,

36a/5, 36a/7, 37a/1, 3b/11, 3b/15, 3b/16,

3b/9, 40b/5, 40b/9, 42b/5, 43a/10,

45a/13, 45a/4, 45a/7, 45b/1, 45b/5, 4b/2,

7a/17, 7b/4, 7b/7, 8b/14, 8b/2, 9a/10,

9a/11, 9a/14, 9a/17, 9a/5, 9a/6, 9b/9

ü.+ dür 34a/15, 7b/5

[=85]

-V-

vāḥid (Ar.) tek, bir

v. 10a/11, 21a/6, 3b/13, 3b/14,
4a/1, 4a/16, 4b/2

v. (ḥaṭā'-yı v.) 3b/4, 40a/10

v.-i i'tibārīdür 4a/17

v.+ de 4a/3, 4a/4

v.+ den (ḥaṭā'-yı v.) 40a/16,
40a/17

v.+ e 4b/8

v.+ i (bel.) 4a/13

[=16]

vāḥidlıg (Ar.+T.) teklik

v.+ la 4a/11

[=1]

vākı' (Ar.) vuku bulan, olan, oluşan

v. 10a/5, 8b/10

v. olan 10b/5, 14b/2, 20b/2,
26a/10, 26a/9, 2a/3, 2a/8, 30b/1, 30b/2,

30b/4, 30b/7, 31b/6, 31b/8, 35b/12,
35b/13, 36a/12, 3b/17, 43b/10, 45a/13,
45a/9, 45b/2, 45b/6, 5b/13, 6a/1, 6b/1,
6b/9, 7a/8, 7b/1, 8a/1, 8a/4, 9b/2, 9b/5

v. ola 14a/1, 14a/3, 15a/4, 27b/6,

2a/17, 32b/6, 34a/5, 8b/5

v. oldu 40b/10

v. olduğın 14a/10

v. olacak 9b/17

v. olmamağdur 30b/4

v. olmasa 8b/9, 9a/8

v. olmayacak 26b/1

v. olmuşdur 16b/3

v. olmuş 41b/15

v. olsa 30b/17, 35b/5, 37b/9,
38a/9, 4a/7, 6a/12, 6a/15, 8a/5, 9b/16

v. olup 2a/12

v. olurlar 30b/9

v. olursa 10a/3, 10a/7, 14b/17,
19a/1, 23b/3, 24b/17, 26a/1, 26b/14,
28a/11, 28b/10, 29a/12, 29a/3, 30b/14,
30b/15, 38b/13, 39a/11, 39a/6, 40a/9,
42b/1, 8b/11

v. olur 10a/17, 11b/5, 13a/8,
16a/1, 16a/13, 16a/15, 16a/4, 18a/12,
18a/14, 18a/4, 18a/9, 18b/5, 19a/2,
19a/6, 19a/9, 19b/1, 20a/15, 21a/14,
21a/9, 22a/14, 23a/11, 23a/13, 23a/6,
23b/11, 23b/12, 23b/15, 23b/5, 23b/8,
24a/16, 24a/2, 24a/6, 24b/13,
24b/16, 24b/4, 25b/10, 25b/14, 25b/2,
26a/6, 26b/12, 27a/12, 27a/5, 27b/2,
28a/10, 28a/4, 28b/7, 29a/11, 29a/2,
29b/10, 29b/8, 30a/15, 30a/2, 31a/11,
31a/17, 31a/7, 31a/8, 31b/2, 32a/3,
34a/10, 34a/3, 34b/10, 34b/16, 34b/17,
34b/2, 34b/8, 35a/11, 35a/13, 35a/17,
35a/4, 35b/14, 35b/16, 35b/2, 36a/14,
36a/15, 36a/17, 36a/5, 36b/1, 36b/9,
37a/1, 37a/15, 37a/17, 37a/2, 37a/4,

37a/5, 37b/12, 37b/15, 37b/16, 37b/7,
38a/13, 38b/10, 38b/14, 38b/3, 39a/1,
39a/16, 3b/14, 40a/1, 40a/14, 40a/4,
40a/8, 40b/15, 40b/17, 40b/5, 41b/17,
41b/3, 41b/8, 42a/11, 42a/5, 42a/6,
43b/10, 44a/8, 44b/13, 44b/5, 45a/2,
4a/10, 4b/2, 7a/13

[=199]

vakıyye (Ar.) okka

v. 42b/8

[=1]

vakt (Ar.) vakit, zaman

v. 20a/16

[=1]

vaktā ki (Ar.+Fa.) -dığı zaman, -dığı
vakit

v. 30a/12, 6a/11

[=2]

vala (Fa.) baş örtüsü

v. 43b/14

v.+ nuş 43b/15, 43b/16, 44a/5	[=17]
[=4]	vaşf (Ar.) özellik, nitelik, sıfat
var var, mevcut	v.+ ı (iy.) (keyfiyyet-i v.) 20a/16
v. 1b/15, 37b/10, 7b/15	[=1]
v.+ dı 41a/12	vaz' (Ar.) 1. koyma, tayin etme,
v.+ dur 3b/17, 40a/16, 4a/3, 4a/5,	meydana getirme, belirleme
5a/10, 5a/6, 5a/8	v. 14a/5, 20b/17
v.+ ısa 16b/2	v.+ ı (iy.) (keyfiyyet-i v.) 3a/8
v.+ sa 14b/13, 20b/11, 22b/1,	v. itmez 4a/6
22b/2, 22b/4, 23a/3, 27b/12, 31b/15,	[=4]
32a/8, 32b/1, 32b/12, 33a/17, 33a/4,	2. çıkarma
9a/12	v. olıcak 18a/2
[=27]	v. olunduğı 17a/3
var- varmak, ulaşmak, gitmek	[=2]
v.- duğı 24a/12, 24a/17	[=6]
v.- ınca 10b/12, 10b/4, 10b/8,	vazīfe (Ar.) görev
20b/2, 45a/13, 45a/9, 45b/1, 45b/6, 4b/9,	v.+ leri 38a/8
6a/9	v.+ si 37b/8, 38a/8
v.- up 39a/11, 39a/5, 42b/7,	
43a/1	

[=3]

ve (Ar.) ve bağlama edatı, artı ‘+’
işareti

v. 10a/12, 10a/14, 10a/16,
10a/17, 10a/4, 10a/5, 10b/1, 10b/12,
10b/15, 10b/16, 10b/2, 10b/3, 11a/3,
11a/4, 11a/7, 11b/16, 11b/5, 12a/1,
12a/10, 12a/8, 13a/1, 13a/2, 13b/11,
13b/9, 14a/5, 14a/9, 14b/10, 14b/12,
14b/14, 15a/12, 15a/15, 15a/4, 15a/8,
15a/9, 15b/13, 15b/16, 15b/3, 15b/6,
16a/16, 16b/1, 16b/11, 16b/12, 16b/15,
16b/16, 16b/8, 17a/14, 17a/16, 17a/9,
17b/10, 17b/12, 17b/14, 17b/8, 18a/15,
18a/8, 18b/10, 18b/11, 18b/12, 18b/13,
18b/14, 18b/16, 18b/17, 18b/5, 18b/9,
19a/15, 19b/12, 19b/13, 19b/16, 19b/17,
19b/3, 19b/7, 1b/10, 1b/12, 1b/9,
20a/11, 20a/12, 20a/16, 20a/2, 20a/5,
20a/6, 20b/1, 20b/10, 20b/11, 20b/13,
20b/17, 20b/2, 20b/4, 20b/5, 20b/6,
20b/7, 20b/8, 20b/9, 21a/1, 21a/10,

21a/13, 21a/15, 21a/16, 21a/3, 21a/4,
21a/5, 21a/7, 21a/8, 21b/1, 21b/10,
21b/11, 21b/12, 21b/13, 21b/14, 21b/17,
21b/7, 21b/9, 22a/11, 22a/12, 22a/13,
22a/15, 22a/17, 22a/2, 22a/3, 22a/4,
22a/5, 22a/6, 22a/9, 22b/10, 22b/12,
22b/13, 22b/17, 22b/3, 22b/6, 22b/7,
22b/8, 23a/1, 23a/13, 23a/16, 23a/2,
23a/6, 23a/8, 23b/10, 23b/12, 23b/15,
23b/16, 23b/3, 23b/8, 23b/9, 24a/13,
24a/14, 24a/16, 24a/6, 24a/7, 24b/1,
24b/13, 24b/16, 24b/4, 24b/8, 25a/10,
25a/14, 25a/2, 25a/3, 25a/7, 25b/10,
25b/3, 25b/5, 25b/7, 26a/1, 26a/13,
26a/16, 26a/17, 26a/2, 26a/5, 26a/7,
26b/10, 26b/2, 26b/4, 26b/6, 26b/7,
27a/11, 27a/13, 27a/16, 27a/3, 27a/4,
27a/5, 27b/1, 27b/10, 27b/2, 27b/4,
27b/6, 27b/7, 28a/10, 28a/13, 28a/16,
28a/2, 28a/4, 28a/5, 28a/7, 28a/9,
28b/11, 28b/14, 28b/17, 28b/3, 28b/5,
28b/7, 28b/8, 29a/1, 29a/11, 29a/5,

29a/9, 29b/10, 29b/13, 29b/15, 29b/17,
 29b/2, 29b/4, 29b/6, 29b/7, 29b/8,
 2a/10, 2a/11, 2a/12, 2a/13, 2a/14, 2a/3,
 2a/4, 2a/5, 2a/7, 2a/9, 2b/1, 2b/10,
 2b/14, 2b/15, 2b/16, 2b/17, 2b/2, 2b/3,
 2b/4, 2b/5, 2b/6, 2b/7, 2b/8, 30a/11,
 30a/14, 30a/16, 30a/2, 30a/3, 30a/4,
 30a/8, 30b/1, 30b/15, 30b/16, 30b/17,
 30b/3, 30b/4, 30b/5, 30b/6, 30b/8,
 30b/9, 31a/11, 31a/12, 31a/17, 31a/5,
 31a/8, 31b/13, 31b/7, 31b/9, 32a/1,
 32a/11, 32a/16, 32a/3, 32a/7, 32b/10,
 32b/13, 32b/15, 32b/17, 32b/2, 32b/4,
 33a/3, 33a/5, 33a/8, 33a/9, 33b/1,
 33b/10, 33b/3, 33b/5, 33b/6, 33b/7,
 34a/10, 34a/12, 34a/14, 34a/15, 34a/17,
 34a/3, 34a/4, 34a/9, 34b/1, 34b/16,
 34b/4, 34b/5, 35a/11, 35a/13, 35a/3,
 35a/6, 35a/7, 35a/9, 35b/15, 35b/16,
 35b/17, 35b/4, 35b/7, 35b/8, 36a/1,
 36a/10, 36a/11, 36a/12, 36a/13, 36a/15,
 36a/16, 36a/6, 36a/7, 36a/9, 36b/1,
 36b/10, 36b/11, 36b/12, 36b/13, 36b/14,
 36b/2, 36b/3, 37a/17, 37a/3, 37a/4,
 37a/6, 37a/7, 37a/8, 37b/1, 37b/10,
 37b/14, 37b/16, 37b/3, 37b/5, 37b/6,
 37b/8, 38a/12, 38a/13, 38a/14, 38a/15,
 38a/16, 38a/17, 38a/3, 38a/6, 38a/7,
 38b/10, 38b/17, 38b/2, 38b/4, 38b/6,
 38b/8, 39a/1, 39a/11, 39a/14, 39a/15,
 39a/6, 39b/3, 39b/6, 39b/8, 39b/9, 3a/7,
 3a/8, 3b/12, 3b/17, 3b/2, 3b/3, 3b/4,
 40a/10, 40a/16, 40a/2, 40a/4, 40a/7,
 40a/8, 40b/15, 40b/3, 41a/10, 41a/11,
 41a/13, 41a/3, 41a/4, 41a/7, 41a/8,
 41b/10, 41b/11, 41b/12, 41b/13, 41b/15,
 41b/17, 41b/4, 41b/5, 42a/1, 42a/11,
 42a/4, 42a/6, 42a/7, 42b/10, 42b/12,
 42b/15, 42b/17, 42b/7, 43a/10, 43a/17,
 43a/4, 43a/5, 43a/7, 43b/12, 43b/13,
 43b/14, 43b/15, 43b/5, 43b/9, 44a/1,
 44a/14, 44a/15, 44a/7, 44a/8, 44a/9,
 44b/10, 44b/16, 44b/5, 44b/6, 45a/1,
 45a/11, 45a/12, 45a/15, 45a/16, 45a/5,

45a/6, 45b/1, 45b/3, 45b/5, 4a/1, 4a/10,
4a/11, 4a/12, 4a/15, 4a/16, 4a/5, 4a/6,
4a/9, 4b/1, 4b/11, 4b/12, 4b/13, 4b/15,
4b/3, 4b/4, 4b/5, 4b/7, 4b/9, 5a/10,
5a/11, 5a/13, 5a/15, 5a/16, 5a/17, 5a/5,
5a/8, 5a/9, 5b/14, 5b/16, 5b/17, 5b/5,
5b/9, 6a/11, 6a/12, 6a/15, 6a/3, 6a/7,
6a/9, 6b/10, 6b/11, 6b/12, 6b/13, 6b/14,
6b/15, 6b/2, 6b/4, 6b/6, 6b/7, 6b/8,
7a/10, 7a/14, 7a/15, 7a/16, 7a/6, 7b/16,
7b/6, 8a/11, 8a/12, 8a/14, 8a/3, 8a/6,
8b/12, 8b/13, 8b/15, 8b/4, 8b/7, 8b/8,
9a/11, 9a/13, 9a/15, 9a/5, 9a/8, 9b/10,
9b/11, 9b/14, 9b/3, 9b/6, 9b/8

[=690]

ve hüve'l-cevāb (Ar.) cevap budur

v. 18b/5, 35a/2, 35b/16, 36b/14,
37b/6, 39a/1, 42b/4, 45a/12, 45a/17,
45a/8, 45b/5, 45b/9

[=12]

ve hüve'l-ḵavlū'l-muḥtār (Ar.) o tercih
edilen sözdür

v. 4b/3

[=1]

ve hüve'l-maṭlūb (Ar.) ve istenen budur

v. 10b/14, 11a/10, 11b/7, 12a/1,
12a/12, 12b/12, 13b/9, 18a/14, 19a/9,
19b/11, 19b/2, 23a/14, 24a/16, 24b/13,
24b/17, 24b/4, 25a/10, 25a/14, 25a/7,
25b/14, 26b/13, 27a/5, 28a/11, 28a/4,
28b/8, 29b/8, 32a/3, 33a/9, 33b/14,
33b/5, 34a/11, 42a/7

[=32]

ve illā (Ar.) aksi takdirde, yoksa

v. 16b/3

[=1]

ve illā-felā (Ar.) böyle olmazsa
olmaz

v. 10a/3, 10a/7, 13b/14, 14b/17,
18b/2, 7b/5, 8a/12, 8b/17

[=8]

vech (Ar.) tarz, biçim, münasebet

v.+ le 20a/8, 2b/11

[=2]

vefl̥k (Ar.) ortak bölen

v.+ i (iy.) 20a/10, 22a/7, 22b/10,
22b/12, 22b/15

v.+ in 22a/7, 22b/3

v.+ ine 28a/8

v.+ leri 31b/15, 32a/8, 32b/1,
32b/12, 33a/17, 33a/4

v.+ lerine 27b/12, 28a/2, 28b/16,
28b/5, 29b/5, 31b/15, 32a/1, 32a/10,
32a/8, 32b/1, 32b/12, 32b/14, 32b/3,
33a/17, 33a/5, 33a/7, 33b/3

[=31]

ve-k̥ıs ‘alā h̥aze’l-bākī (Ar.) geri
kalanını buna göre karşılaştır

v. 23a/7

[=1]

ve-k̥ıs ‘alā z̥alike’l-bākī (Ar.) geri

kalanını buna göre karşılaştır

v. 12b/15, 6b/4, 7a/13, 7b/8,

8a/17

[=5]

velī (Ar.) ama, fakat

v. 10b/7

[=1]

veyā (Ar.+Fa.) veya, yahut, ya da

v. 11a/11, 11b/8, 19b/16,
19b/17, 20a/2, 20a/4, 20a/7, 20b/15,
20b/16, 23b/4, 26b/1, 26b/14, 26b/3,
27b/5, 29a/13, 31a/4, 31a/5, 32b/7,
33b/10, 33b/9, 40a/13, 41a/1, 4b/5, 4b/6,
9b/16

[=29]

ve-yāhūd (Ar.+Fa.) veya, yahut, ya da
(krş. veyāhūd)

v. 24a/11, 28b/8

[=2]

ve-yāhūd (Ar.+Fa.) veya, yahut, ya da
(krş. veyāhūd)

v. 11a/14, 14a/1, 18b/10,
18b/11, 34b/8, 44a/13, 4a/10, 4a/8,
7a/17

[=9]

vilāyet (Ar.) il

v.-i Rūmda 21a/5, 2a/5

[=2]

v.- mek 35b/10, 36a/2, 36b/5

v.- mek (cevāb v.) 16a/14

v.- üp 39a/13, 39a/3

v.- ürlər (nisbet v.) 23b/4,
24a/11, 24b/12, 24b/8, 24b/9, 25a/17,
25a/3, 25a/5, 25b/13, 25b/4, 26a/11,
26a/2, 26b/6, 27a/15, 30a/13, 6a/10

[=47]

-Y-

vir- vermek

v. 42b/10, 42b/9, 43a/2, 43a/4,
43a/6

v.- elüm 39a/10, 39a/5, 42b/11,
42b/9, 43a/3, 43a/5, 43a/7

v.- ıcek (nisbet v.) 18b/5, 24b/16,
24b/3, 25a/9, 25b/2, 26a/15, 26b/12,
30a/15, 32a/2, 33b/13, 33b/4

v.- ile (cevāb v.) 35a/6

v.- ilmek 14a/8

yā ya, ya da, veya

y. 18b/8, 28a/12, 29a/13, 31a/4,
4b/5, 4b/6

[=6]

yāhūd (Fa.) veya, ya da (krş. yāhūd)

y. 20b/15

[=1]

yāhūd (Fa.) veya, ya da (krş. yāhūd)

y. 11b/4, 12a/14, 12a/15, 32a/5

[=4]	25a/12, 25b/7, 25b/8, 26a/14, 26a/9,
yākūt (Ar.) kırmızı, pembe, erguvan	28a/8, 30b/13, 31a/13, 33b/13, 34a/2,
renklerde değerli bir taş	34a/4, 34b/13, 34b/15, 35a/11, 35a/12,
y. 41a/13	35a/15, 35b/1, 35b/14, 35b/15, 36a/13,
y.-ı hūba 41a/14	37b/11, 37b/4, 38a/1, 40a/3, 45a/1,
y.+ a 42a/5	45a/17, 45a/8, 45b/4, 4b/15, 5b/7, 6b/2,
y.+ uḡ 41a/15, 41b/10, 41b/3	8a/12
[=6]	[=47]
yalḡuz yalnız, tek, sadece	yaz- yazmak, kaydetmek
y. 28b/8, 28b/9, 29a/13, 29a/3,	y.- alar 14a/5, 21a/1
29b/13, 30a/3, 33b/14, 33b/7	y.- arlar 13a/1, 43b/7, 44a/13,
[=8]	44a/2, 44b/11, 8b/10
yan yan	y.- ıla 31b/8
y.+ ındaḡı 9b/6	y.- ılmalu 6a/16
[=1]	y.- ılur 45a/6
ya'nī (Ar.) yani, sözün kıtası	y.- maḡ 6b/2
y. 13a/9, 13b/17, 14a/1, 14a/7,	y.- up 13a/10, 14a/12, 15a/15,
14b/10, 15a/12, 16b/15, 17b/3, 18a/10,	17a/16, 17b/14, 43b/17, 43b/6, 44a/17,
18a/15, 18a/16, 24a/1, 24a/5, 24b/12,	44a/2, 44b/10, 7a/2, 7b/10, 8a/7, 8b/11
	[=26]

yedi yedi

y. 10b/9, 13a/15, 14b/10, 14b/5,
14b/7, 18b/13, 20a/5, 23b/15, 35a/7,
35b/4, 36b/10, 6a/14, 6a/15, 6b/10, 6b/7

y.+ den 10b/11, 14a/15

y.+ dür 11a/6, 6b/6, 6b/8

y.+ nün 13b/7, 14a/16, 6a/14,
6b/3, 6b/5

y.+ sine 20b/2

y.+ ye 24b/15, 28a/2, 35a/12

y.+ yi 13b/1, 13b/3, 13b/5,
14a/8, 14b/10, 23b/6, 28a/3

[=37]

yedi bin yedi bin

y. 10b/15

[=1]

yedi bin iki yüz yedi bin iki yüz

y. 12b/11

[=1]

yedi yüz yedi yüz

y. 42a/6

y.+ ün 6a/16, 6b/1, 6b/7

[=4]

yedi yüz elli yedi yüz elli

y. 38b/9

[=1]

yedi yüz on altı yedi yüz on altı

y. 41b/9

[=1]

yedi yüz otuz bir yedi yüz otuz bir

y. 39b/6

[=1]

yedinci yedinci, sıra sayma sayısı

y. 13b/14

[=1]

yemîn (Ar.) sağ, sağ taraf

y.+ den (cānib-i y.) 15a/7

y.+ e (cānib-i y.) 15a/17, 15b/11, 17a/11	y. 13a/3, 17a/2 [=2]
y.+ inde 14a/8, 9a/7, 9b/1, 9b/2	yesār (Ar.) sol, sol taraf
y.+ inde (cānib-i y.) 7b/15	y. (cānib-i y.) 8b/12
y.+ inden (cānib-i y.) 16b/11, 43b/9, 44a/3, 7a/3, 8b/6	y.+ de (cānib-i y.) 43b/9, 9a/9
y.+ ine 44a/17, 44b/10	y.+ den (cānib-i y.) 7b/11, 8a/12, 9a/4
y.+ lerine (ṭaraf-ı y.) 17b/10 [=17]	y.+ den (ṭaraf-ı y.) 7b/12 y.+ inde 13a/12, 7a/11, 7a/8, 9b/5, 9b/6
yer yer, sonucun yazıldığı kısım	y.+ inden (cānib-i y.) 14a/7
y.+ de 19b/7	y.+ ine 13a/14, 13b/4, 13b/7, 8b/13
y.+ e 13a/6, 22b/5, 44b/10, 8b/3, 9a/2, 9b/8	[=17]
y.+ ine 13a/11, 15a/11, 15b/13, 15b/3, 16b/15, 17a/14, 17b/12, 21a/2, 26b/16, 44a/12 [=17]	yetiş- yetmek, ermek y.- mez 21b/5 [=1]
yerlü yerine ait olduğu yere, uygun olan biçimde	yetmiş yetmiş y. 10b/14

y.+ i (bel.) 11a/5	yetmiş iki yetmiş iki
y.+ üñ 6b/6	y.+ nün 12b/11
[=3]	y.+ yi 12b/14, 12b/9, 13a/4
yetmiş altı bin yüz altmış altı yetmiş altı	[=4]
bin yüz altmış altı	yigirmi yirmi
y.+ nuñ 18a/5	y. 19a/11, 19b/10, 19b/2,
[=1]	21a/13, 28a/1, 35a/8, 35b/5, 42a/6,
yetmiş altı bin yüz altmış bir yetmiş altı	45a/2, 45a/5
bin yüz altmış bir	y.+ den 32a/2, 33b/4
y.+ üñ 16b/10	y.+ dūr 27a/3
[=1]	y.+ nün 19b/10
yetmiş beş yetmiş beş	y.+ ye 19a/16, 32a/2, 33b/4,
y. 36b/15, 44a/15, 44a/16, 45a/1	35a/15
y.+ den 36b/16	y.+ yi 19a/15
y.+ e 29b/6	[=19]
[=6]	yigirmi altıncı yirmi altıncı, sıra sayma
yetmiş bin yetmiş bin	sayısı
y.+ üñ 6b/7	y. 34a/11
[=1]	[=1]

yigirmi beş yirmi beş

[=1]

y. 34a/9, 44b/10, 45a/17, 45a/6

yigirmi dört(d) yirmi dört

y.+ e 12b/13, 12b/14, 32b/16

y. 21a/15, 22b/11, 26a/3, 5b/11

y.+ üç 12b/15, 34a/9

y.+ dür 26a/13

[=9]

y.+ e 26a/5

yigirmi beşinci yirmi beşinci, sıra sayma

y.+ le 22b/12

sayısı

[=7]

y. 33b/5

yigirmi dördüncü yirmi dördüncü, sıra

[=1]

sayma sayısı

yigirmi bir yirmi bir

y. 30a/9

y. 37a/6, 40b/10, 40b/7

[=1]

y.+ dür 40b/13

yigirmi iki yirmi iki

[=5]

y. 11b/5, 31a/17

yigirmi birinci yirmi birinci, sıra sayma

y.+ nün 31a/17

sayısı

y.+ yi 31b/1

y. 26a/6

[=4]

[=1]

yigirmi ikinci yirmi ikinci, sıra sayma

yigirmi biş biş biş yüz yirmi beş bin beş

sayısı

yüz y. 39b/8

y. 26a/16

[=1]	y. 27b/3
yigirmi sekiz yirmi sekiz	[=1]
y. 28a/8	yigirmi yedi yirmi yedi
y.+ dūr 23b/7	y. 17a/8, 26a/4
[=2]	y.+ dūr 24b/2
yigirmi sekizinci yirmi sekizinci, sıra sayma sayısı	y.+ yi 26a/5
y. 35a/6	[=4]
[=1]	yigirmi yedinci yirmi yedinci, sıra sayma sayısı
yigirmi tokuzuncı yirmi dokuzuncu, sıra sayma sayısı	y. 34a/13
y. 38b/5	[=1]
[=1]	yigirminci yirminci, sıra sayma sayısı
yigirmi üç yirmi üç	y. 25b/15
y. 24b/3, 29a/2	[=1]
y.+ e 24b/3, 28b/17	yine yine, tekrar
[=4]	y. 10a/16, 10b/1, 12a/3, 13a/10, 13a/13, 13b/5, 14a/13, 14a/15, 14b/3, 14b/4, 15b/1, 15b/10, 15b/12, 16a/1,
yigirmi üçüncü yirmi üçüncü, sıra sayma sayısı	

16a/7, 16b/7, 17a/13, 17a/15, 17b/11,

[=24]

17b/9, 18a/11, 18a/17, 18a/6, 18a/7,

yüz bin yüz bin

18b/14, 19a/1, 21b/12, 21b/3, 22a/10,

y. 16b/9, 18a/3, 18a/5

23b/14, 24a/9, 24b/9, 25a/4, 28b/12,

[=3]

29b/9, 2b/12, 32b/11, 34a/7, 34b/13,

35a/2, 35a/5, 36a/16, 36b/14, 38a/17,

yüz elli yüz elli

38b/2, 44a/14, 4a/4, 5a/7, 5b/7, 6a/9,

y. 21a/16

6b/6, 6b/7, 7a/9, 8a/12, 8a/2, 9a/7, 9b/1

[=1]

[=58]

yüz elli beş yüz elli beş

yok(ğ) yok

y. 43b/3, 43b/7

y.+ dur 22a/17, 31b/1, 4a/5,

y.+ e 44a/17

5b/14, 6a/3

y.+ er 44a/9

y.+ sa 7b/17, 9a/16

[=4]

[=7]

yüz elli sekiz yüz elli sekiz

yüz yüz

y. 12a/10

y. 10b/15, 11a/3, 12b/11,

y.+ üñ 12a/10

12b/15, 18b/5, 21a/10, 21a/11, 21a/13,

[=2]

21a/16, 21a/17, 21a/7, 21a/8, 21b/1,

43b/13, 43b/3, 6a/15, 6b/11, 9b/8

yüz kırk yüz kırk

y.+ i (bel.) 45a/3

y. 12a/8

[=1]

y. 21b/2

yüz otuz iki yüz otuz iki

[=1]

y. 31a/15, 31b/4

yüz yetmiş beş yüz yetmiş beş

[=2]

y.+ i (bel.) 14a/4

yüz seksen yüz seksen

[=1]

y.+ i (bel.) 38a/1

yüz yigirmi yüz yirmi

[=1]

y. 22b/13, 24a/2, 26b/8

yüz seksen dört yüz seksen dört

y.+ den 24a/2

y.+ dür 17a/17

y.+ nün 22b/14

[=1]

[=5]

yüz seksen toktuz yüz seksen dokuz

yüz yigirmi altı yüz yirmi altı

y. 40b/14

y. 11b/15

[=1]

[=1]

yüz üç bin üç yüz altmış iki yüz üç bin

yüz yigirmi beş yüz yirmi beş (krş. yüz

üç yüz altmış iki

yigirmi biş)

y. 18a/11

y. 45a/3

[=1]

y.+ e 12b/9, 13a/4

yüz yetmiş altı yüz yetmiş altı

[=3]

yüz yigirmi biş yüz yirmi beş (krş. yüz yigirmi beş)

y.+ dür 18b/5

y.+ e 18b/5

[=2]

yüz yigirmi sekiz yüz yirmi sekiz

zevcü'z-zevcdür y. 4b/8

y.+ e 15b/7

[=2]

-Z-

zabı (Ar.) akılda tutma

z. idüp 21b/5

[=1]

zā'ide (<Ar. müen. zā'id) artık sayı, parçalarını toplayınca kendisinden fazla olan sayı (krş. zāyide)

z. 4b/11

[=1]

zamm (Ar.) ekleme, ilave etme

z. eylegil 11b/2, 12b/6, 12b/8

z. eyleyüp 12b/2

z. ideler 12a/6

z. iderler 10b/5, 11a/16, 11b/12,

12a/12, 12a/9, 13a/12, 13b/3, 13b/6,

16b/2, 23a/3, 44b/9, 45a/11, 45a/16,

45a/4, 7a/8, 8b/12, 8b/8

z. idicek 10b/13, 11b/13, 11b/17,

11b/7, 12b/12, 14a/3, 23a/6, 7a/10,

8b/12

z. idüben 12a/16

z. idüp 10a/1, 10b/10, 10b/6,

10b/8, 11a/14, 11b/1, 11b/4, 14b/14,

40b/6, 42b/11, 42b/9, 43a/3, 43a/5,

43a/7, 45a/14, 45a/7, 45b/3, 7b/16,

9a/13

z. olına 17b/8

z. olındukdan 17b/1

z. olınup 11a/13, 11b/9, 18b/4

[=56]	zerre (Ar.) dirhemın alt birimlerinden
zāt (Ar.) kişi, kimse	0,00156 gr olan bir ağırlık ölçüsü, metne göre hardalın yüzde birine eşittir
z.-ı şerifün 2a/11	
[=1]	z. 21a/17, 21a/8
zāyid (<Ar. zā'id) artık, fazla	z.+ yi 21a/8
z. 41a/1, 41a/8, 41b/8	[=3]
z. olanuñ 12b/3	zevc (Ar.) çift sayı
z. olur 4a/11, 4a/9, 4b/14	z. 24b/17, 43a/9, 4b/6, 4b/7
z.+ ün 12b/4	z. ('aded-i evvel-i z.) 4b/6
[=8]	z.+ se 8a/3
zāyide (<Ar. muen. zā'id) artık sayı, parçalarını toplayınca kendisinden fazla olan sayı (krş. zā'ide)	'aded-i evvel-i zevc "ilk çift sayı"
z. 4b/13	[=6]
[=1]	zevce (<Ar. muen. zevc) çift sayı
zemīn (Fa.) yer	z. 25a/16
z. (misāhat-ı z.-i peymūden) 2b/8	[=1]
[=1]	zevcü'l-ferd (Ar.) on gibi bir kez ikiye bölünebilen çift sayılar
	z.+ dür 4b/9

[=1]
zevcü'z-zevc (Ar.) yüz yirmi sekiz gibi
bire varıncaya kadar ikiye bölünebilen
çift sayılar

z.+ dür 4b/8

[=1]
Zeyd (Ar.) problemlerde geçen kişi
adı, özel isim

z. 18b/5, 38b/6, 39a/4, 42b/8,
43a/2

Z. (hişşe-i Z.) 38b/15 (iş.), 39b/3
(iş.)

Z. (maḫsūm-ı Z.) 39b/3 (iş.)

Z. (māl-ı Z.) 38b/15 (iş.)

Z. (sefer-i Z.) 39b/3 (iş.)

Z.+ de 42b/15, 42b/17, 43a/14

Z.+ e 38b/10, 39a/1, 39a/15,
39a/3, 42b/6, 43a/5

Z.+ üñ 18b/5, 38b/8, 39b/8

[=23]

zı'f (Ar.) iki katı, iki misli

z.+ ı (iy.) 7a/13

z.+ ın 10b/1

[=2]

zihin (Ar.) zihin, hafıza, akıl

z.+ de 7a/7

z.+ lerinde 7b/13

[=2]

zıkr (Ar.) söyleme, bahsetme, ifade
etme

z. 8a/9

z. olan 10b/17, 14b/3, 16a/6,
17a/15, 17a/2, 17b/13, 17b/9, 18a/6,
18b/3, 19a/12, 19a/3, 23b/14, 23b/9,
28a/6, 28b/15, 28b/4, 29a/8, 29b/16,
29b/5, 30a/6, 30b/11, 31b/17, 32a/10,
32b/14, 32b/2, 33a/6, 33b/2, 35a/5,
35b/5, 40b/9, 43b/15, 44a/5, 44b/17,
44b/2, 44b/7, 4b/10, 6b/5, 7a/16, 7a/9,

7b/3, 7b/5, 8a/2, 9b/1, 9b/10, 9b/12,
9b/5, 9b/7

ziyāde (Ar.) 1. artırmak, eklemek,
çoğaltmak

z. olındı 21b/6, 22b/4, 5b/15

z. ideler 17b/16

z. olınsa 21b/7

z. ider 25b/8

z. olmayınca 6a/13

z. iderler 10b/1, 16a/11, 17a/8,

z. olundı 12b/16

18a/11, 43a/11, 43a/9, 6a/8

[=54]

z. idicek 17a/11, 19a/11, 19a/14,

19b/2, 42a/9, 42b/3

zīrā (Ar.) dirsekten orta parmak
ucuna kadar olan uzunluk ölçüsü, arşın

z. idüp 17b/9, 29a/7, 43a/12,

8a/15

z. 18b/5, 43b/12, 43b/17, 44a/4

z. itdükden 28a/15, 28b/1,

(iş.)

28b/13, 29a/17, 32a/15, 32b/12, 33a/12,

z.+ dur 18b/5

33a/15, 45a/4

z.+ ı (bel.) 21a/10

z. itmekdür 7a/1, 8b/2

[=8]

z. ola 18a/13

zīrā ki (Fa.) çünkü

z. olan 42a/10, 42a/14, 42b/2

z. 18b/13, 1b/13, 22a/14, 22a/3,

z. olanı 42a/17

3b/16

z. olanuñ 42a/15, 42a/16

[=5]

z. olıcak 16a/12, 44b/13

z. olup 33a/2

z. olsa 10b/2, 7a/6

z. olunursa 42a/13

z. olursa 24b/8, 25a/2

z. olup 5b/3

[=15]

[=42]

[=57]

2. fazla, artık

ziyān (Ar.) zarar

z. 8a/1, 20a/2, 23b/3, 25b/17

z. 39a/11, 39a/6

z. gelmeye 15b/15, 17a/1

[=2]

z.+ lığın 24a/8

Zübde mine'l-Hisāb (Ar.) Hesabın

z. olanı 7a/6

Özü, eserin adı

z. olanuñ ('aded-i z. olanuñ)

z. 2a/10

12a/2

[=1]

z. olmaya 15a/14, 15b/5

KAYNAKÇA

- Abik, A. D. (2005). *Meyveler Münazarası -Doğu Türkçesi-*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Akar, A. (2018). *Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Arat, R. R. (1953) Türkçe Metinlerde e/i Meselesi. *Rocznik Orientalistyczny*. 17, 306-313.
- Argunşah, M. (2010). Harezmi Türkçesi Metinlerinde e / i Sorunu. *Dil Araştırmaları*, 6, 47-60.
- Baga, E. (2007). *Nizâmuddin Nîsâbü'rî ve Şemsiyye Fi'l-Hisâb Adlı Matematik Risâlesinin Tahkik, Tercüme ve Tarihi Bir Değerlendirmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Banguoğlu, T. (2019). *Türkçenin Grameri*. (11. Basım). Ankara: TDK Yayınları.
- Bozkurt, Ö. (2012). İhvân-ı Safâ'da Aritmetik, Geometri ve Felsefe İlişkileri. *Kaygı, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 18, 123-152.
- Canpolat, M. (1995). *Ali Şir Nevaî-Lisanü't-Tayr*. Ankara: Türk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Canpolat, M. (2002). Çağatay Dili ve Edebiyatı. *Türkler*, 8, 769-776.
- Canpolat, M. ve Önler, Z. (2007). *İshak bin Murad Edviye-i Müfrede*. Ankara: TDK Yayınları.

Değirmendere, M. (2009). *Kuyucaklızâde M. Âtîf ve matematiğe dair ‘Nihayetü’l-Elbâb fî Tercemeti Hulâsati’l-Hisâb’ adlı eseri (metin ve değerlendirme)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Develi, H. (1998). Ağız Özellikleri Taşıyan Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni: Fatiha Tefsiri. *İlmî Araştırmalar*, 6, 63-71

Devellioğlu, F. (2017). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (33. Basım). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Duman, M. (1995). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*. Ankara: TDK Yayınları.

Duman, M. (2013). Klasik Osmanlı Türkçesinde i/ê Meselesine Dair. *Makaleler*. (3. Basım). İstanbul: Kesit Yayınları.

Eckmann, J. (2005). *Çağatayca El Kitabı*. (Çev. G. Karaağaç). Ankara: TDK Yayınları.

Erdal, M. (2004). *A Gramer of Old Turkic*. Leiden-Boston: Brill.

Erdem, M. D. ve Gül, M. (2006). Kapalı e (ê) Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi-Anadolu Ağızları İlişkisi. *Karadeniz Araştırmaları*, 11, Ankara, 111-148.

Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Eryılmaz, S. (2021). *Osmanlılarda XIV.-XVIII. Asırlarda Riyâzî İlimler Sahasında Telif Edilen Manzum Eserler ve Salih b. Mehmed’in Kitâb-ı Verdiyye’sinin Tenkitli Neşir, İnceleme ve Matematiksel Değerlendirmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Fazlıoğlu, İ. (1998). *Osmanlılarda Hesap*. İstanbul: T.C. Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 17, 244-257.

Fazlıoğlu, İ. (2003). Osmanlı Döneminde ‘Bilim’ Alanındaki Türkçe Telif ve Tercüme Eserlerin Türkçe Oluş Nedenleri ve Bu Eserlerin Dil Bilincinin Oluşmasındaki Yeri ve Önemi. *Kutadgubilig: Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 3, 151-184.

Fazlıoğlu, İ. (2003). Osmanlı Klasik Muhasebe Matematik Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1 (1), 345-368.

Fazlıoğlu, İ. (2010). Devlet’in Hesabını Tutmak: Osmanlı Muhasebe Matematiğinin Teknik İçeriği Üzerine. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, 17, 165-178.

Gökdayı, H. ve Sebzecioğlu T. (2011). Türkiye Türkçesinde {-CA} Biçimbiriminin Türleri. *Bilig*, 58, 147-172.

Gözütok, A. (2001). *Mecmâü’l-Kavâ'id-Hacı Atmaca (Muhyeddin Muhammed) “İnceleme-Metin-Sözlük”*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Gülsevin, G. (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. (4. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Gülsevin, G. ve Boz, E. (2004). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

İhsanoğlu, E., Şeşen, R. ve İzgi, C. (1999). *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi*. C.I, İstanbul: IRCICA.

İnce, S. (2021). *Mecmû'atü'l-Mühendisîn (giriş-inceleme-metin-dizin)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İzgi, C. (2019). *Osmanlı Medreselerinde İlim: Riyâzî ve Tabîî İlimler*. İstanbul: Küre Yayınları.

Kalafat, Ş. (2017). Anadolu (Osmanlı) Sahasında Yazılmış En Eski Tarihli Türkçe Matematik Risâlesi: Kādî-i Manyās'ın A'cebü'l-Üccâb'ı – Hesap Bölümü. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12 (30), 243-298. DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12311>

Kalafat, Ş. (2019). *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bir Matematik Kitabı: Türki Hisâb -İzleksel Terimbilimsel İnceleme-*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Kalafat, Ş. (2020). Yūsuf bin Kamāl al-Bursevī, Jāmi' al-Khisāb Introduction – Textual Analysis – Critical Edition – Translation Part I, The Sources of Oriental Languages and Literatures 146, Edited by Cemal Kafadar & Gönül Alpay Tekin, Published at The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University. (yayımlanmış doktora tezi)

Kalafat, Ş. (2020). Yūsuf bin Kamāl al-Bursevī, Jāmi' al-Khisāb Glossary of Terminology – Index – Facsimile Part II, The Sources of Oriental Languages and Literatures 147, Edited by Cemal Kafadar & Gönül Alpay Tekin, Published at The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University. (yayımlanmış doktora tezi)

Karagöz, A. (2013). *Naşūh es-Silāhi'nin Umdetü'l-Hisāb Adlı Eseri (89b-179a) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kartallıoğlu, Y. (2011). *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)*. Ankara: TDK Yayınları.

Kâtip ‘Alâ’uddîn Yūsuf. *Zübde mine’l-Ḥisāb*. Ankara: Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, nr. 4308/3, 51b-95b.

Kâtip ‘Alâ’uddîn Yūsuf. *Mürşidü’l-Muḥāsibîn*. Çorum: Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, nr. 19 Hk 3076, 1b-70a.

Kâtip Çelebi, (2007). *Keşfü’z-Zunûn*, C. II, (Çev. R. Balcı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kâtip Çelebi, (2007). *Keşfü’z-Zunûn*, C. IV, (Çev. R. Balcı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kocaoğlu, T. (2004). Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı ê / i Meselesi. *Türk Kültürü*, 483-484.

Korkmaz, Z. (1979). Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler. *Türkoloji Dergisi*, 8 (1), 67-77.

Korkmaz, Z. (1995). Eski Anadolu Türkçesinde İmla-Fonoloji Bağıntısı Üzerine Notlar. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. C.I. Ankara: TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (2017). *Marzubân-nâme Türcümesi*. Ankara: TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (2018). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*. (6. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. (6. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Mansuroğlu, M. (1956). *Ahmet Fakih-Çarhnâme*. İstanbul: Pulhan Matbaası.

Mansuroğlu, M. (1988). Eski Osmanlıca. (Çev. M. Akalın). *Tarihi Türk Şiveleri*, Ankara: TKAE Yayınları, 247-276.

Mutçalı, S. (2012). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.

Oğuz Ceyhan, T. (2019). 16. Yüzyılda Osmanlı Muhasebecilerinin Matematik Anlayışındaki Gelişmeler: Mürşidü'l-Mahasibin Örneği. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16, 111-144.

Oğuz, Z. T. (2017). Ondalık Kesirlerin Osmanlı Muhasebe Matematiği Eserlerindeki Yeri (15-17. Yüzyıl). *DTFC Dergisi*, 57 (1), 446-492.

Oğuz, T. (2018). Osmanlıların Klasik Dönem Muhasebecileri ve Telif Ettikleri Muhasebe - Matematik Eserleri. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15, 98-145.

Oğuz, Z. T. (2010). *İsmail Gelenbevî'nin Hisâb El-Küsûr Adlı Eserinin El-Cebr Ve'l-Mukâbele Adlı Bölümünün İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oğuz, Z. T. (2016). *Ondalık Kesirlerin Osmanlı Muhasebe Matematiği Eserlerindeki Yeri (15.-17. yüzyıl): Câmî'u'l-Hisâb Örneği*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özçelik, S. (2009). *Muhyeddin Muhammed'in Mecma'ü'l-Ḳavā'id Adlı Eseri (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özçelik, S. (2015). Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bir Muhasebe Matematiği Eserinin Dili ve Eserdeki Matematik Terimleri. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (8), 1761-1786. DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8389>

Özkan, M. (2000). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.

Polat, A. (2021). 15. ve 16. Yüzyıl Türkçe Matematik Eserlerinde Geçen Manzum Bir Matematik Problemi. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 22 (2), 241-253.

Salan, E. (2017). {-Icak} Zarf-Fiil Eki ve Varyantları Üzerine. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 21, 45-73.

Sevinçli, V. ve Çiçek, S. (2019). Türkçede Ses Türemesi -Orhun Yazıtlarından Evliya Çelebi Seyahatnamesine Kadar-. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (18), 1233- 1272.

Şahin, H. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi*. (5. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.

Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: Simurg Yayınları.

Tezcan, S. (1994). *Süheyl ü Nevbahar Üzerine Notlar*. Ankara: Simurg Yayınevi.

Tiken, K. (2020). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf-Fiiller*. (2. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Timurtaş, F. K. (2019). *Eski Türkiye Türkçesi*. (3. Basım). İstanbul: Kapı Yayınları.

Yavuz, O. (1991). Türkçede “Kapalı e”. *S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 271-306.

Yılmaz, E. (1991). Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 151-165.

Dizin Hazırlanırken Yararlanılan Kaynaklar

Arabacı, E. (2018). *Salih Zeki'nin "Hisab Dersleri" Eserinde Hesaplamaya Yönelik Kullanılan Yöntem Ve Tekniklerin İncelenerek Günümüz Matematik Müfredatıyla Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Ceylan, S. (2010). *“Nihayetu'l Elbab” Adlı Eserde Dört İşlem ve Kesir Kavramları Öğretiminin Değerlendirilmesi ve Zihinden Hesaba Dair Bir Uygulama*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford at the Clarendon Press.

Devellioğlu, F. (2017). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (33. Basım). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilçin, C. (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. (4. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Hinz, W. (1990). *İslamda Ölçü Sistemleri*. (Çev: A. Sevim). İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları. (Eserin orijinali 1982’de yayımlandı).

İnalcık, H. (1991). *Osmanlı Metrolojisine Giriş*. (Çev: E. B. Özbilen). *Türk Dünyası Araştırmaları*, (73), 21-49. (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1983).

İnalcık, H. (2021). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. (29. Basım). İstanbul: Kronik Kitap.

Kalafat, Ş. (2017). Anadolu (Osmanlı) Sahasında Yazılmış En Eski Tarihli Türkçe Matematik Risâlesi: Kādī-i Manyās’ın A‘cebü’l-‘Üccāb’ı – Hesap Bölümü. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12 (30), 243-298. DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12311>

Kalafat, Ş. (2020). Yūsuf bin Kamāl al-Bursevī, Jāmi‘ al-Khisāb Introduction – Textual Analysis – Critical Edition – Translation Part I, The Sources of Oriental Languages and Literatures 146, Edited by Cemal Kafadar & Gönül Alpay Tekin, Published at The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University. (yayımlanmış doktora tezi)

Kalafat, Ş. (2020). Yūsuf bin Kamāl al-Bursevī, Jāmi‘ al-Khisāb Glossary of Terminology – Index – Facsimile Part II, The Sources of Oriental Languages and Literatures 147, Edited by Cemal Kafadar & Gönül Alpay Tekin, Published at The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University. (yayımlanmış doktora tezi)

Kalafat, Ş. (2019). *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bir Matematik Kitabı: Türkî Hisâb -İzleksel Terimbilimsel İnceleme-*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Kanar, M. (1995) *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*. Tahran: Şirin Yayınevi.

Karagöz, A. (2013). *Naşûh es-Silâhi'nin Umdetü'l-Hisâb Adlı Eseri (89b-179a) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Meninski, F. M. (2000). *Thesaurus Linguarum Orientalium Lexicon Turcico-Arabico-Persicum*. C.I-II-III-IV-V-VI. İstanbul: Simurg Yayıncılık.

Mutçalı, S. (2012). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.

Oğuz, Z. T. (2010). *İsmail Gelenbevî'nin Hisâb el-Küsûr Adlı Eserinin el-Cebr ve'l-Mukabele Adlı Bölümünün İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oğuz, Z. T. (2016). *Ondalık Kesirlerin Osmanlı Muhasebe Matematiği Eserlerindeki Yeri (15-17. Yüzyıl): Câmî'u'l-Hisâb Örneği*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özçelik, S. (2009). *Muhyeddin Muhammed'in Meca'ü'l-Kavā'id Adlı Eseri (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özçelik, S. (2015). Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bir Muhasebe Matematiği Eserinin Dili ve Eserdeki Matematik Terimleri. *Turkish Studies, International Periodical*

For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 10 (8), 1761-1786.

DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8389>.

Paçacıoğlu, B. (2016). *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Sözcük Dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Pamuk, Ş. (1999). *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.

Redhouse, S. J. W. (2001). *A Turkish and English Lexicon Shewing in English The Significations of The Turkish Terms*. (2. Basım). İstanbul: Çağrı Yayınları.

Sami, Ş. (2019). *Kamus-ı Türkî*. Haz. Paşa Yavuzarslan, (3. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Sarı, M. (1980). *e-Mevarid Arapça - Türkçe Lûgat*. İstanbul: Bahar Yayınları.

Stachowski, S. (1998). *Osmanlı Türkçesinde Yeni Farsça Alıntılar Sözlüğü (Wörterbuch der neupersischen Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen)*. İstanbul: Simurg Yayınevi.

Steingass, F. (1998). *A Comprehensive Persian- English Dictionary*. Beirut: Librairie du Liban.

Şükûn, Z. (1996). *Farsça – Türkçe Lûgat: Gencine-i Güftar Ferhengi Ziya*. C. I. İstanbul: MEB Yayınları.

Şükûn, Z. (1996). *Farsça – Türkçe Lûgat: Gencine-i Güftar Ferhengi Ziya*. C. II. İstanbul: MEB Yayınları.

Şükûn, Z. (1996). *Farsça – Türkçe Lûgat: Gencine-i Güftar Ferhengi Ziya*. C. III. İstanbul: MEB Yayınları.

Taşkın, Ü. (2005). *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü Ve Tartı Birimleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tiken, K. (2020). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf-Fiiller*. (2. Basım). Ankara: TDK.

Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: TDK Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2019). *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*. C. I-II-III-IV-V-VI-VII-VIII. (5. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Yıldırım, E. (2017). *Şemsiyye Fi'l-Hisâb Adlı Eserin Aritmetik, Cebir Konularının Matematik İçeriği ve Öğretimi Açısından İncelenmesi ve Yeni Müfredatla Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Zeki, S. (2003). *Âsâr-ı Bâkiye C.2 Ortaçağ İslam Dünyası'nda Hesap ve Cebir*. Haz. Melek Dosay Gökdoğan, Ankara: Babil Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim 25.03.2022].

VI. BÖLÜM: TİPKİBASIM

حاصل ضرب بدن کسور نیک مرا تبین طرح اور لکه صورتی بود در
 یو مقدار ذکر اولین
 بضد ایک بهاسی

۱۵	۱۲	۱۵۳	۳	۴	۲
محمود	حر	پیش			

بها سوا وچ بوز طغستان سکرانچیه ویش بش منقرعی سه
دع واقع اولور اما اکر قیراط یکریم اولور سه صورتی که
یوز یکریم بش اولور لاجرم یوز برطوب متقال نصفن
کند و اوز نرنز یاده اند کدن سکره اول بری دخی اکه ضم
ادر لر **مسئله** اتی متقال و یکریم قیراطک صورتی
اون متقال و یکریم بش اربیه باز یور فافهم **مسئله**
اکر نشو توالی بری اونه ضم ادوب اونوک نصفن
یعنی بش اونه ضرب البجک الی ش اولور و هو الجواب
اما برون طقوز وادخچه واقع اولان اعدادک جمله سی
نه مقدار در دیو صورت لر سه طقوزک نصفه که درت
و نصف در نصف دخی ضم ادر لر بش اولور پس بش طقوز
ضرب ادر لر که قریق بش اولور و هو الجواب **واکر** ثن
افراد توالی اوز نرنز برون طقوز وادخچه واقع اولان اعدادک
جمله سی نه مقدار در دیو صورت لر سه بری طقوز ضم ادوب
اولی دخی تنصیف ادر لر که بش اولور حفظ ادر لر و طقوزک
نصفی و رت و نصف در نصف دخی ضم ادر لر بش اولور
پس بشی بش یعنی محفوظه ضرب ادر لر که یکریم بش اولور و هو الجواب

باقی قلور بیرون اوچی ربهك مخزنه ضرب اداك الله اكی
 حاصل اولور بگرده اولان مال دخی بودر **مسئله** **اکس**
 برقیه یوز منقور طوتلدوغی تقدیرجه یوز الی بش درهم کتسه
 هر درهمی اوچراچیه اوچر بولدن نه مقدار ولدوغی صوردر
 اوچ بول که اونوزیدی منقر والی اربیه اولور اوچ بیک بدی یوز
 الی صورتده یازوب عشرات الوف خانه سنک اوچراچیه
 دخی یازر لر بعد از ان اونوز اوچ بیک بدی یوز الی یوز الی بش
 درهم کتسه ضرب ادوب حاصل ضربیدن کسورک مرآتین جانب
 بیشتند طرح ایدر جانب یسارده اولان صحیح و مالدونند
 واقع اولن کسور واقع اولور صورتی بود **مسئله** **اکس**
 بونقدیرجه بدکور شک بهاسی بش یوز **مسئله** **اکس**
 بیکراچیه و بر بول اولور **مسئله** **اکس** بر ذراع
 یوز بر منق طوتلدوغی تقدیرجه سکن پیش بقی ارشون و
 و چاریک و نیم چاریک و ربع چاریک و کره پاره و کره ترکجه چیرک
 و اوچ اووب کره در ذکر اولان و که نک هر برار شوی اون اوچ
 بچتدن اولقی جله و که نک بهاسی نر مقدار اولور دیو سوال ادر
 سکن بش ذراع صحیح یازوب مالدونند کسورک صورتی نر مقدار

یازنق

یازنق و نر مقدار اربیک و نه مقدار اوچ بیک ایلکی اولور
 آلری دخی یازر لر بش بهاسن دخی تحتیه یازوب بر برینه ضرب
 اندکدن صکره حاصل ضربیدن کسوریک مرآتین جانب بیشتند
 طرح ایدر که صورتی بودر **مسئله** **اکس**
 بونقدیرجه ذکر اولان **مسئله** **اکس**
 و که نک بیک یوز الی **مسئله** **اکس**
 اقیه و نصف و نصف ثمن و عشر عشر و نصف عشر عشر
 و نصف ثمن عشر عشر واقع اولور **مسئله** **اکس** اون بش
 مد و اون بش کله و اوچ بقی شک بغدادیک هر مد یوز الی
 اقیه اولیحه حله بغدادیک بهاسی نر مقدار اولور اوچر دیو
 سوال ادر لر سه اون بدی کله که سکن یوز الی ساغر اولور
 سکن یوزک عقدهی که سکن در مدک عقبنه کله بر نر همان
 سکن یازر لر و بلخوذاون بدی تنصیف ادر لر سکن صحیح اولور
 و بر باقی قلور اول بر کله ینه همان الی ساغر در و اوچ بقی شک
 صورتی که قرق اوچ ساغر و یتش بش حبه اولور الی ساغرله
 جمع اداك طقسان اوچ ساغر و یتش بش حبه اولور پس یوزلی
 کله نیک بیشتنه یازوب بوجه سنی یوز الی بشه ضرب اندکدن

قسمت ادر خارج قسمت نه واقع اولور سه مال مجهول اولور
اما زياده اولون قسمت قابل ايجاع اولور سه نسبت ادر
مسئله بش اچيه زياده اءلك اون بر كند مقدار اولور نلور
بش او نه نسبت ادر لكه نصف حاصل اولور وهو الجواب بلك
مسئله لى سلف خطاين اوسلوب فند ز استخراج ادر لاش
ليكن بوطريق فقير اختيارا **مسئله** زيده بر مقدار
اچيه اولسه وعمر ده بر مقدار اچيه اولسه با زاره واروب
بر دقيه شكر السلطان زيده عمر ده ايتسه كه سنه اوله نك ثلثين
بكاوير تاكه سنه اوله نضم ايدوب شكرت بهاسه ويره لور سه
وعمر ده ايتسه سنه اوله نك ربعين بكاوير تاكه سنه اوله
نضم ادب شكرت بهاسه واره سه شكرت بهاسي نه مقدار
وهر بر نه اولون اچيه لور مقدار ورديو سوال ادر لسه
خرج كه اون كى در برن بوندن نقص ايدركه اون باقى قلمور
شكرت بهاسي در پى اون كى نك ثلثين نقص اءلك سكر باقى قلمور
زيده اوله ن اچيه نوك دخی مقداری بود رواون كى دن دخی
ثلثين نقص اءلك طقور باقى قلمور عمر ده اوله نك مقدار دخی
مسئله اكسر زيده بر مقدار اچيه وعمر ده دخی بر مقدار بكونه

دخی بر مقدار اچيه اولسه اوچي بله با زاره واروب بر قفتان
السلطان زيده عمر ده ايتسه سنه اولون اچيه نك ثلثين بكاوير
تاكه سنه اولون اچيه نضم ايدوب قفتانك بهاسه ويره لور
وعمر ده ايتسه سنه اولون اچيه نك ربعين بكاوير تاكه سنه اوله
اچيه نضم ايدوب قفتانك بهاسه ويره لور و بكونه ايتسه
سنه اولون اچيه نك خسين بكاوير تاكه سنه اولون اچيه
نضم ادوب قفتانك بهاسه واره سه قفتانك بهاسي وهر بر
اولون اچيه لور مقدار ورديو سوال ادر لسه مخرج كذا ثلثين در
بر زياده ادر لكه قفتانك بهاسي اولور بلك كه عدد مشتري
اولسه مخرج دن ابر برن نقص ادر لور و اگر فرد اولسه مخرج اوزر
اى ابرن زياده ادر لپس ثلثين مخرج كه اوچ دور برن نقص اءلك
باقى سن ريبك مخرج نه ضرب ادب حاصل نه بر زياده ادوب
جمله سن خلك مخرج نه ضرب ايدءلك قرق بيش حاصل اولور
زيده اوله ن مال بود و ر بعد از ان قرق بشي التمش بردن
نقص اءلك اون التى باقى قلمور پس باون التى ثلثين مخرج نه
ضرب اءلك قرق سكر حاصل اولور عمر ده اولون مال دخی
بود و دخی قرق سكرى التمش بردن نقص اءلك اون اوچ

استخراج اولان مسئله **طریق** اولدور که مال
مفروض مال المطلوب نتیجه سنه ضرب اولوب حاصل
ضرب مقسوم طوتله و مال مفروضك نتیجه سی دخی
مقسوم علیه طوتلوب قسمت اولنه که خارج قسمت
مال المطلوب واقع اولور **مسئله** مال مجهولك ثلثی کند و او زنی
ضم ایروب جمله سندن بش عدد طرح اولنه باقی قلابی
دخی اذنیه ضرب ادجك حاصل ضرب یکری بر اولد پس مال
مجهول نه مقدار دوردیو سوال اولر سه مال مجهول طقوز
فرض اولوب ذکر اولون اسلوب او زنی عمل و بلق قرق ایکی
حاصل اولور یکری بر اولق کوکدی یکری بر دخی خطا واقع
اولدی پس اول قرق ایکی مقسوم علیه طوتلر که نتیجه و مال
مفروض دود بعد ازان فرض اولن طقوزی مال المطلوبك
نتیجه سی که یکری بر دورا که ضرب ادوب حاصل ضرب
مقسوم طوتله که پوز سکسن طقوزی ولور پس بری برینه
قسمت ادجك خارج قسمت درت و نصف واقع اولور که
مال المطلوب بود لیکن خطایین دن استخراج اولن مسیله
طریق اولدر که فرض اولان مالکدن که خطا واقع اولور

اکی خطا دخی نتیجه و مال مطلوب بدن زاید و یا ناقص اولسه
اولکی اقل در اکثر ندن نقصان ادب باقی سنه باقی اول
و هم مقسوم علیه در بر بعد ازانکی مال مفروضك خطا
اکی مال مفروضك نقتنه و اکی مال مفروضك خطا سی
اولکی مال مفروضك نقتنه ضرب ادب حاصل لک اولن
اکثر ندن نقصان کدن صکره باقی سنه باقی ثانی
و هم مقسوم در بر فاما نتیجه و مال مطلوب بدن بر خطا
زاید و بری ناقص اولسه اکسن بله جمع ادب جمع اول و هم
مقسوم علیه در بر بعد ازان خطا اولی فرض ثانینك
نقتنه و خطای ثانی فرض اولك نقتنه ضرب ادوب
حاصل لون جمع اند کدن صکره جمع ثانی و هم مقسوم در بر **نظم**
واردی بر خوج اوچ دانز کوهر مثال **نظم** لایق بغایت خوب عیار کمال
بیری الماس بری یا قوت بیری نعلادی **نظم** ایدجك هریرك قیمتلرند چو مثال
دیدي بك افلوریدی ثلثی جوامعك **نظم** اولور اول او تو خیر قیمتای فرض مثال
نصفي باقوتك دخی کت مجوبك افلوریدی **نظم** لایق عیار قیمت اول اولور و قبل و قل
ربعی لعلك دخی طرح ایدجك انار کبی قیمت الماس رعنا اولور اولای فی مثال
بونلره تعیین اولون قیمتلای کان کر و اکی یکایکی بوز افلوری اولور بولنه مثال

اجزاء حصه لری واقع اولور نوع **تالک** اکور سکس اچنه
 نصفی برکشیه وثلثین برکشیه قسمت اتملوا لبق **طریق**
 اولدرکه مخزجه سلفی یعنی آتیه سکستی ضرب ادب مقسوم
 طولرکه درت یوز سکس واقع اولور و کورک صورتی
 بشدر مقسوم علیه طوق بری برنه قسمت ادر لرخارج
 قسمت طقسان آتی اولور بعد ازان طقسان آتی تک
 نصفی که فرق سکر دور صاحب نصفه وثلثی که اوتوز
 ایکی در صاحب ثلثه واقع اولور و بونلره بکزر نه مقدار
 مسایل واقع اولور سه بونلره کوره قیاس اولنه
افونوخی باب خطاء واحد وخطائین بیاننده در
 بلکل که مال مجهول استخرج اتملکه بر مقدار مال که فرض
 اولز اول شوندن خالی دکلدر که مال مفروض سائک
 سوائنه کوره عمل البقی مال مجهوله مطابق اوله و با اولیه
 مطابق اولی خود نادر واقع اولور اما مطابق اولما بقی
 اولور سه بر مقدار خطاء اولی لدر کلور پس بعضی
 مسایل وارد در که خطاء واحد دن معلوم اولور و بعضی
 معلوم اولور مکر خطائین دن معلوم اوله آمدی خطاء واحد دن

ضربلر بعد الجمع مقسوم علیه طولر **بعد** هر بر تک حاصل
 ضربته فائده ضرب ادب حاصل ضربلر بری برنه مقسوم طوق
 ابرو ابرو قسمت ادر ل صورتی بودر

$$\begin{array}{r} 1900 \\ 12800 \\ \hline 1000 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 19000 \\ 15000 \\ \hline 4000 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 12500 \\ 15000 \\ \hline 2500 \end{array}$$

 مقسوم زید
 مقسوم بکر
 مقسوم علیه
 مقسوم عمره

$$\begin{array}{r} 410009 \\ 20000 \\ \hline 410009187000 \end{array}$$

 حصه بکر
 حصه زید
 پس بوقلدرجه
 عمرک حصه سن
 بدی یوز اوتوز بر اچنه واکي اچنه تک هر برن الشمس بربک
 بیش یوز اجزاء ادر چک فرق اوج بیک بیش یوز اجزاء اولور
 وزیدک درت یوز الشمس اوج اچنه ویکر بیش بیک بیش یوز
 اجزاء اولور و بکرک اوج یوز دودت اچنه واکي درت بک

اجزاء

برایچه نقدن الور لکه اکی درهم و پنج درهم اولور و برین
دخی اون اکی بچن درهمی برایچه نقدن الور لکه اکی درهم
و نصف سدس درهم اولور و برسدی اله دخی اون درهمی
برایچه نقدن الور لر یعنی اون درهمک سدس الور بر
درهم و ثلثین درهم اولور جمع ادجک اون بش درهم
اولور و هو الجواب و درت جنسک جمله سن ترسیع ادب
حفظا اما کله دخی واقع اولور فافهم **فصل** فی الاجارات
اگر بر شخصک آید طغوز ایچه و بر شخصک آید الی ایچه و طبقه
اوله بر آید ایلکین برابر اجرت واقع اوله بر سنک نه مقدار
کون عملی و بر سنک نه مقدار کون عملی و اید دخی مطلوبی ایلانه
ایک کونی اکسک اجرتیه یعنی اون بشه قیمت اددر لکه خارج
قیمت اکی واقع اولور پس اکی فی اکی یه ضرب اددر لکه اون اکی
اولور بو تقدیرجه آید طغوز ایچه سی اوله نک اون اکی کون عملی
اولی اولور و اول اکی طغوز ضرب اددر لکه اون سکندر اولور که
آید الی ایچه سی اوله نک دخی اون سکندر کون عملی واقع اولور که
هر برنه اوج ایچه و نصف و خمس نصف واقع اولور **و بو**
خصوص بر قاعد دخی بودر که الی ایام شهر ضرب ادب

حاصل

حاصل یعنی بور سکسنی اون بشه قیمت اددر لکه خارج
قیمت اون اکی کون اولور که آید طغوز ایچه سی اوله نک
عملی و بو دخی بویله اده لو و نسبت طریقه اولان
قاعد بودر که اون بشه الی نبی نسبت ایدر لکه خمین اولور
ایام شهرک خمین اخذ ایدر لکه اون اکی اولور پس صاحب تسک
علی اولور و برن بویله اددر لکه **اما** اوج نفر اوله بر سنک آید
الی ایچه و ثلثان و برنک دخی آید سکندر ایچه و برینک اون ایچه
وظیفه لری اوله برای عمل ایلر لیکن هر برن برابر وظیفه
واقع اوله بو تقدیرجه هر بری نه مقدار کون عملی اتمش اولور
دیو سوال اددر لسه اوچندن برن معیار اددر ل **مثلا**
اون معیار اولوب کند و نفقه قیمت اوله خارج قیمت
بر اولور و بکن قیمت ادجک برور و الی یه و ثلثانه قیمت
ادجک بر و نصف واقع اولور جمله سی جمع الی اوج و ثلثه ارباع
اولور پس بری بوکه نسبت اددر لسه سدس و عشری اولور
لاجر و ایام شهرک سدس و عشرین اخذ اددر لکه سکندر
کون اولور پس آید اون ایچه سی اوله نک علی بعد و بعد
بری و بری نه اوج و ثلثه ارباعه نسبت اددر لکه ثلث اولور

اخذ ادر لکه اندن دخی درت درهم واقع اولور **واک**
 اوچ جنس شکر که برندن اون ایکی درهم برانجیه و برندن
 اون درت درهم برانجیه و برندن اون سکن درهم برانجیه
 اوله اما برانجیه اوچندن اون بش درهم شکر طلبه یلسر
 هر برندن نه مقدار و بر مکه کر کدر دیو سوال ادر لسه
 قیمتوا و لندلرک جمله شک نصفن اخذ ادب حفظ ایدر لربعد
 ازان اون اوچله اون مکه مایشتن اولان فضله که
 ایکی دراون اوچله اون سکن مایشتن اولان فضله که
 بشدر نسبت ادر لر خیین واقع اولور پس اون سکن دن
 خیین اخذ ادر لری دی درهم و خمس درهم اولور و اون
 ایکی دن دخی سه خملک نصفی که خمس و نصف خمس در اخذ
 ادر لر اوچ درهم و ثلثه اخاس درهم اولور و اون درت
 دخی خمس و نصف خمس اخذ ادر لر درت درهم و خمس درهم
 اولور و هو الجواب **واک** بش برانجیه ینه اول جنس شکر دن
 یتش پس درهم طلب ایلر دخی اون اوچه ضرب ادر لکه
 التمش بش اولور یتش بشدن التمش بشی نقص ادر لر اون بلقی
 فلور پس اون اوچله اون سکن مایشتن اولان فضله

اودرن

اودرن که بشدر نسبت ادر لر خارج قسمت کی واقع اولور پس
 برتقدیرجه کی لقیه لقا اون سکن درهمی برانجیه لقا واقع
 اولور که اوتوز التی درهم اولور و بر بوجقلی اون کی درهمی
 برانجیه لقا واقع اولور که اون سکن درهم اولور و بر
 بوجقلی دخی اون درت درهمی برانجیه لقا واقع اولور که
 یگرمی بر درهم اولور و اگر درت جنس شکر که برندن اون
 درهم برانجیه و برندن ایکی بچق درهم برانجیه و برندن اون
 اوچ بچق درهم برانجیه و برندن اون سکن درهم برانجیه
 اوله لیکن برانجیه بودورت جنسندن اون بشدر
 طلب ایلر هر برندن نه مقدار کر کدر دیو سوال ادر لسه
 قیمتوا و لندلرک اوچن بله جمع ادوب ثلثین اخذ ادر لکه اون
 کی درهم اولور حفظ ادر لر بعد ازان بو اون کی درهمه
 اون بشدر درهمک مایشتن اولان فضله اوچدر اون کی
 درهم ایله اون سکن درهمک مایشتن اولان فضله که التی در
 نسبت ادر لر نصف واقع اولور پس برانجیه آقا یاره ادب نصف
 الما اوچ سد سدر اون سکن درهمی برانجیه لقا ادر لر
 طقور درهم واقع اولور و سد سی اله اون اوچ بچق درهمی

دورت بودی سحر اوله یعنی سکره قسمت ارجک خارج
قسمت الی واقع اولور سحر اولک مسقر نه ضرب ارجک
حاصل ضرب اوج یوز الی اولور که اجونک مقدار دخی بود
واک هر بش دانه سن آلتیه آوب هریدی دانه سکره
بیج ایدجک یکری یاقچه خسران واقع اولسه ذکر اوله نعلک
عکس اوزر نه عمل اولنه که اوج یوز الی دانه اجوی دورت
یوز یکریه آلمش اولور **واک** اکی جنش شکر بر جنش اولی اکی
درهمی بر یاقچه و بر جنشک اون بش درهمی بر یاقچه اولسه
پس هر اکسندن مشتری اولن کسه بر یاقچه اون دورت
درهم شکر طلب ایله هر برندن نه مقدار ور ملک کک
دیو سوال ادر لسه اون ایکی ایله اون دردک مابیندن
واقع اولن فضل و که اکید اون ایکی له اون بشک ما
بیندن واقع اولن فضلیه که اوج در نسبت ادر لکه ثلثا
واقع اولور پس اون بش درهم بر یاقچه نقدن ثلثان یعنی
اون درهم و اون ایکی درهم بر یاقچه نقدن ثلث یعنی دورت
درهم واقع اولور و هو الجواب **واک** اوج جنش شکر که
برندن اون درهم بر یاقچه و برندن اون ایکی درهم بر یاقچه

برندن

86
و برندن اون بش درهم بر یاقچه اولسه اوچندن بله بر یاقچه
بر یاقچه طلب ایله هر برندن نه مقدار و بر ملک کک دور دیو
سوال آلتیه لرا اول اوج جنش شکر ک بر یوزن معیار ادر ل
مثلا اون بش معیار اولی کک و نفقه قسمت ادر لکه
خارج قسمت بر واقع اولور بعد ازان اون اکی اوزر نه
قسمت ادر لکه خارج قسمت بر یوزن اولور و بعد اون
اوزر نه قسمت ادر لکه خارج قسمت بر و نصف اولور
پس بخارج قسمت اولن لری جمع ادوب حفظ ایدر لکه
اوج و ثلثه ارباع اولور پس خارج قسمت اول که بر دور
محفوظه نسبت ادر لکه سدسی و عشری اولور اون
بشک سدس و عشرن اخذ ارجک دورت درهم اولور
اون بش درهمی بر یاقچه نقدن واقع اولن اولور و بری
و ربعی یعنی خارج قسمت ثانوی دخی محفوظه نسبت ارجک
ثلثی واقع اولور اون ایکی درهمی بر یاقچه نقدن ثلث اخذ
ایدر لکه ابدن دخی دورت درهم واقع اولور و خارج
قسمت ثالث که بر و نصف درینه محفوظه نسبت ادر لکه
خمسین واقع اولور اون درهمی بر یاقچه نقدن دخی خمسین

و بر زمین در آنکه حقیقت بیوج بونلرک اوزر نه سیتی در پس
 سمر دکلری شولفن معتد در که برشته نك اوزر نه نر خ واقع
 اولور و مسمر دخی شولشی در که آنوک اوزر نه نر خ اولور
 و فن مشتری اولن کت الدوغی شیک صاحبته مشتری افی
 ادا ادر و مثن مشتری الدوغی شیء دور امد سائک سوائل
 بونلرک بری بری مجهول الیچن آخر سوائلی غیر جنبته ضرب
 ادب حاصل ضربی آخر سوائل جنبته قسمت ادر لکه خارج
 قسمت مجهول واقع اولور و یا خود آخر سوائلی جنبته نسبت
 ادب غیر جنبته اول مقدار اخذ ادر لکه اخذ اوله ن
 مجهول واقع اولور **مسئله** اکسر بیش متقال التون اوج
 یوز یکری بیش ایچیه اولیچ بر متقال نه مقدار ایچیه اولور
 دیو سوال ادر لسه آخر سوال که بر متقال دور غیر جنبته
 یعنی اوج یوز یکری بیشه ضرب اولیچینه همان اوج یوز یکری
 بیش حاصل اولور برل آخر سوائل جنبته که بیش متقال دور بونلرک
 اوزر نه قسمت ادجک یعنی اوج یوز یکری بیشه قسمت ادجک
 خارج قسمت التمش بیشه واقع اولور که بر متقال فن دور **واکر**
 بر متقال جنبته نسبت ادجک بر متقال بیش متقال جنبته واقع اولور
 جنبته

بیش

غیر جنبته که اوج یوز یکری بیشه در پس اوج یوز یکری بیشه
 بخش اخذ ادجک بنه التمش بیشه حاصل اولور و هو الجواب
واکر بر شخص آید التمش ایچیه اجاریه طولسه اون درت
 کوندر نه مقدار حق واقع اولور دیو سوال اولور دیو سوال
 ادر لسه یته همان ذکر اولن اسلوب اوزر نه عمل ادوب جواب
 و بر لکه **یکری سکنجی باب** نادر دات بیوج واجارات یا ندر
اکر بدی دانه ایچو سکر ایچیه اولوب و هریش دانه سنالشی
 ایچیه بیع ادجک یکری ایچیه فایده اتیه جمله نه مقدار ایچیه
 ایچو در و نه مقدار ایچو در بلك مطلوب اولنه بونلرک
 عمل طریق طی اولدور کی سمر اول که سکر در سمر ثانی نك مسوونه
 یعنی بیشه ضرب اولنه که حاصل ضرب قرق واقع اولور و شول
 ثانی که التی در سمر اولک مسمر نه یعنی بدیهه ضرب اولنه که
 حاصل ضرب قرق کی واقع اولور و هر کی حاصله تقاضی که
 التی در مسوور علیه دوتله بعد از ان سمر اولدن حاصل اولیچ
 فایده یعنی قرق یکریه ضرب ادب حاصل ضرب که سکر
 یوز در مقسوم در و تلوب بری برینه قسمت اولنه که خارج
 قسمت درت یوز واقع اولور ایچیه نك مقدار ی بود در پس

بشی و نصفی و ثلثی او نه و ثلثه و اون بر جز و درن اوچ جز
نسبت اتمک مطلوب اولسه ذکر اولان اسلوب اوزر نرعل
ادب و فطر نر داند کن صکر منسوب اون بره و منسوب
الیه یکریه راجع اولور پس اون بره یکری مدن نسبت و بر چک
نصف و نصف عشر حاصل اولور و هو المطلوب **یکری**
بشینی باب کسورک جذری بیاندن دور و بودخی
اوچ نوع در **نوع اول** اولدور کی کسور یا لکنز اوله و صورتک
جذری منقطع دخی اوله پس بو نوع د طریق اولدور که
کسورک صورتی جذرن الوب منسوب و یا مقسوم
طوتال و مخ جنک دخی جذرن الوب منسوب الیه و مقسوم
علیه طوتال **مثلا** چهار شعل جذرن استخراج
اتمک مطلوب اولسه در دک جذری که اکیدر طقوزک
جذرن دن یعنی اوچ دن نسبت و رجک ثلثان حاصل اولور
و هو المطلوب **نوع ثانی** اولدور که کسور یا لکنز اوله
اما صورتک جذر منقطع اولیه پس بو نوع د طریق
اولدور که کسور د صورتی مخ جنه ضرب اولوب حاصل
ضرب دن جذر اصم الوب اول جذر اصم مخ جنه اوزر نه قسمت اولدور

مثلا اگر سه ربعك جذرك استخراج مطلوب اولسه
اوچي دورده ضرب ادب حاصل ضربك یعنی اون اكنك جذر
الحق اوچ و اوچ دخی سبع واقع اولور پس اوچي اوچه سبی
دورده یعنی مخ جنه قسمت ادجك سه ربع و سه ربع سبع حاصل
اولور **نوع ثالث** اولدور که کسور له صحاح دن دخی واقع
اوله پس بو نوع د طریق اولدور که صحاح کسور له بسط ادب
عملین همان کسور عکس کتور مک کونک **مثلا** اگر
التي ربعك جذری مطلوب اولسه التي کسری له بسط ادجك
یکری بیش ربع اولور یکری بیشك جذری که بیش و در دک
جذری اکیدر بیشی اکیه قسمت ادجك اکی و نصف واقع
اولور و هو المطلوب **یکری البشینی باب** اربعه و متناهی
بیاندن دور و بودخی اوچ نوع در طریق همان جذری طریق کی
اولدور و یچون تخیر اولندی **یکری بدینی باب**
معاملات و اجارات بیاندن در بلکل که جمیع معاملات
و اجارات بین الناس اربعه ساد و متناسبه اوزر نر دور که
اندر هر کسی بر چند دن دور لیکن ابوالنظرک اوچ معلوم
وبری مجهول اولور پس اندرک بر نر سحر و بر نر مسحق و بر نر شمن

و قتلری وارسه و قتل نر د اولور **مثلا** نصفه خشی
اون اکیه و ربعه نسبت اتمک مطلوب اولنسه ذکر اولمن
اسلوب اوزر نر عمل ادوب و قتل نر د اندکدن صکره منسوب
اکیه و منسوب الیه اوتوز بشته راجع اولور پس اکیه اوتوز
بشته نسبت ادجک خشی مع حاصل اولور هو المطلوب
نوع ثالث اولدور که صحاح ایکی طرفه بیه واقع اوله صحاحی
صحاچه کسوره و یا صحاحله کسوری صحاحه و یا صحاحله
کسوری صحاحله کسوره نسبت کی یکن صحاح صحاحله کسوره
نسبت اتمک طریق اولدور که منسوبک صحاحی منسوب
الیهک کسری مخزنه ضرب ادوب منسوب طویر نر منسوبک
الیهک صحاحی بیه کسوری مخزنه ضرب ادوب کسوری صورتی
اکار یاده اندکدن صکره و قتلری وارسه و قتل نر د
اولنسه **مثلا** بشی اوتاه ربعه و سده نسبت اتمک
مطلوب اولنسه ذکر اولمن اسلوب اوزر نر عمل ادوب و قتل نر
د اولند قدن صکره منسوب اون اکیه و منسوب الیه
بکری بشته راجع اولور پس بر بیه نسبت ادجک خشی
و منشی مع حاصل اولور هو المطلوب **انما** صحاحله کسوری صحاح

س

نصفدن غیر یو قدر پس بگریم کی دخی اکیه قسمت در خارج
 قسمت اون بر واقع اولور که عدد اولدن اون بود بر
 اکیه آلتیه ضرب ارجک که اون یکی اولور عدد ثانیدن اون
 دخی بود را مدی بو تقدیر چه بوز او تور ایکی معلوم اولدیکه
 مشترک نو عددن امتش اون بری اون ایکی بر ضرب اتمک
 حاصل اولمش پس بونک ما دونند واقع اولن اعدادی برکه
 بوکه نسبت اتمک اولمش کاه کسر شعله و کاه اجزائله ادرار
 برار یکجک واقع اولن کلمات اون اوچی بایرله فافهم
 و قس علی ذلک الباقی **مثلاً** و اما بونک دخی علی قسمت عقلی کوی دور
 همچنان اوچ نوع دور **نوع اول** اولدیکه ایکی جانیوم بله
 صحاح دن شنه اولمیه کسوری کسوره نسبت اتمک کوی
 طریقی اولدور که منسوب کسوری صورتی منسوب الیهک
 کسوری مخرجنه ضرب ادوب منسوب طور تر و منسوب
 الیهک کسوری صورتی منسوب کسوری مخرجنه ضرب
 ادوب منسوب الیه طور تر و فقلری و ارسه و فقلری ندر
 ادر **مثلاً** و بعله خشی اون جزدن طموز جزو نسبت
 اتمک مطلوب اولنه ذکر اولن اسلوب اوز نه عمل ادوب

دقلم

و فقلری نه رد اولند قدن صکره منسوب اون بره و منسوب
 الیه یکرمیه راجع اولور پس یکرمی دن اون بره نسبت و برجه
 نصف و نصف عشر واقع اولور و هو المطلوب **نوع ثانی**
 اولدور که صحاح بر طرف اولسه کسوری صحاحه نسبت
 اتمک کوی یاخو کسوری صحاحه کسوره نسبت اتمک کوی **اما**
 کسوری صحاحه نسبت اتمک طریق بودر که کسور
 مخرجنه ضرب اولوب مقسوم الیه طویل و کسور
 صورتی دخی منسوب طویل و فقلری و ارسه و فقلری
 رد اولنه **مثلاً** نصفه ثلثی بیهه ضرب اتمک مطلوب
 اولنه ذکر اولن کوی عمل اولوب و فقلری ندر اولند قدن
 صکره منسوب بره و منسوب الیه آلتیه راجع اولور پس
 بری آلتیه نسبت ارجک سدس حاصل اولور و هو المطلوب
فاما کسوری صحاحه کسوره نسبت اتمک طریق اولدور
 صحاح کسورنک مخرجنه ضرب ادوب کسوری صورتی دخی که
 زیاده اتمک دن صکره منسوب کسوری مخرجنه دخی منسوب
 الیه طور تر و منسوب کسوری صورتی منسوب الیهک
 کسوری مخرجنه ضرب ادوب منسوب طویل قدن صکره

مادونند واقع اولن اعداد هر بری کسور تسعه اله و اون
 بردن مرکب اولن لوله اکا کسر اولیه لرنه مادونند واقع
 اولن اعداد هر بری کسور تسعه اله و انبردن مرکب
 اولن لوله کسر واقع اولماق دور و بو خصوصه واقع اولن
 عدد همان اول عدد اصم در بونلر کبیه منطق در لور
 مفتوح دخی در لور مشترک اولدور که اول ثانیه ضرب
 اتمدن حاصل اولایس بونلرک مادونند واقع اولن اعداد
 بعضی بونلرک کبیه کسور تسعه اله و انبردن مرکب
 اولن لوله کسر واقع اولور لور بعضی اجزاء اله واقع
 اولور لور بر مقدار عددی بر مقدار عددی نسبت اتمک
 مطلوب اولن اول لور کسور منسوب الیه اولن عدد بوزکر
 اولن اوچ نوع قفندن اندوکن معرفت حاصل اولو
 بعد از ان اگر منسوب الیه اولن اصم در یعنی عدد اولن
 واقع اولور سه منسوب اولن عدد اکا اجزایله اولور
 و اگر منسوب الیه عدد ثانیدن واقع اولور سه منسوب
 اولن عدد اکا کسور تسعه اله و انبردن مرکب اولن لوله
 منسوب اولور و اگر منسوب الیه عدد مشترک دن واقع

اول

اولسه منسوب اولن عدد اکا بعضی اجزاء اله منسوب
 اولور دو تلی ادی امدی منسوب الیه اولن عدد قفنی
 نوع دن ادوکی مطلوب اولنسه طریق کلی اولدور که اول
 عدد نظر اده لرا کر نصف یا ثلث یا خمس یا سبع بولنسه
 غیر سدی هیچ بولنر و اگر بولنسه مفتوح و یا مشترک اولن
 خالی کدور پس کر کدور که اول عددی مخرج عظمی سی اوزر
 قسمت اده لر بونلر برجه خارج قسمت عدد اول واقع اولور
 و مقسوم علیه عدد ثانی واقع اولور و اگر خارج قسمت عدد
 اولدن اولیجی اولور سه آنوک دخی مخرج عظمی سی کور بوب
 اکا قسمت اده لر بود قعه خارج قسمت اولن البتہ عدد
 اولدن واقع اولور و مقسوم علیه اول اله مقسوم علیه ثانی
 بر بر ضرب اد جک حاصل ضرب عدد ثانیدن اولور و اول
 عددده بو حالت اولسه یعنی خارج قسمت ثانی عدد اولن
 اولسه بونلر برجه اول عدد عدد ثانیدن اولور **مثلا**
 اگر یوز و نوز اکی قفنی نوع دن ایدوکی بلك مطلوب اولنسه
 کسور دن مخرج عظمی اولن سدس در پس البتہ قسمت ادر
 خارج قسمت بکر می کی واقع اولور و بکر می کین مخرج عظمی

جمله من مقسوم علیه کسوری مخزنه ضرب ادوب
 مقسوم طور تر و مقسوم علیه کسوری صورت مقسوم
 کسوری مخزنه ضرب ادب مقسوم علیه طور تر **مثال**
 اونی ایله ربعی و سدس نصفه ثلث اوزر نسبت اتمک
 مطلوب اولسه ذکر اوله اسلوب و زر عمل ادب وقتی
 رد اندکدن صکره مقسوم بقسوم مقسوم علیه الی ربع
 اولور پس بربر نسبت ادبک خارج قسمت اونی ایکی ایله و
 نصف واقع اولور و هو المطلوب و بری دخی اولدور که
 صحاحله کسور مقسوم علیه ده اوله طریق همانینه
 اخیلین دور اما بو عکس واقع اولور و بونلر کبی برده بر طریق
 دخی اولدور که صحاح کسوری الی مخزن ادوب کسوری
 کسور تر طریق قسوم ادر رسه بونلر کبی دخی ایله اولدور
 و بری دخی اولدور که با لکوز صحاح مقسومته اوله طریق
 اولدور که صحاح کسور مخزنه ضرب ادوب مقسوم
 طوتله و کسور صورت دخی مقسوم علیه طوتله **مثال**
 اکر القی بعمله خمسہ قسمت اتمک مطلوب اولسه ذکر
 اوله اسلوب اوزر عمل اولدور نصکره مقسوم قردو

مقسوم

مقسوم علیه اوچه راجع اولور پس بربر نسبت ادبک
 خارج قسمت اونی اوچ صحیح و ثلث واقع اولور و هو المطلوب
واکر با لکوز صحاحله مقسوم علیه ده اولسه طریق صحاح
 کسور مخزنه ضرب ادوب مقسوم علیه طوتله و کسور
 صورت دخی مقسوم طوتله **مثال** اکر سه ربعی درده
 قسمت اتمک مطلوب اولسه ذکر اوله اسلوب اوزر
 عمل اولدور دن صکره مقسوم اوچ مقسوم علیه اونی آلی
 اولور بربر نسبت ادبک ثمن و نصف ثمن حاصل اولور
بکر و دخی باب کسور نسبتی بیانش دور بلکل که
 نسبتدن مراد منسوب الیه دن مقسومک مقدار نه
 معرفت حاصل اولق دور و نسبتده همان قسومک
 علیق در وقتی که مقسوم مقسوم علیه دن اقل اولسه
 بو تقدیرجه مقسوم مقسوم علیه دن نسبت و برور
مثال مقسوم بش و مقسوم علیه اونی اوله بشه اولدور
 نسبت و رجبک بش اونی نصفی واقع اولور مدی کل اعداد
 بو خصوصه اوچ قسم انتشار دور بر اول و بر ثانی و بر
 مشترک در لهما عدد اولور سه مراد همان عدد اصم

آکا زباده اندکدن صکره مقسوم کسوری مخزنه دخی ضرب
 حاصلن مقسوم علیه دوزر **مثال** اکراون یکی
 صحاح ایله ثلثانی و ربعی بش صحاحه و نصفه و ثلثه قسمت
 اتمک مطلوب اولنه ذکر اولن اسلوب او زر نر عمل ادب
 وفق لر نر داندکدن صکره مقسوم طقسان اوچه و
 مقسوم علیه قرق یکی بر راجع اولور بر بر نر قسمت ادجک
 خارج قسمت یکی صحاح سبع و نصف سبع واقع اولور
 وهو المطلوب و یا خود بر جانبد یا لکون صحاح و بر جانبد
 صحاحه کسور اولق در **امتا** اکرا لکون صحاح مقسوم
 واقع اولور سه طریق اولور که مقسومک صحاح مقسوم
 علیه کسوری مخزنه ضرب ادب مقسوم طوتر لر و مقسوم
 علیه کسوری مخزنه کسوری مخزنه ضرب ادب کسوری
 صورتی دخی حاصل ضرب به زیاده اندکدن صکره مقسوم
 علیه طوتر لر **مثال** اون بش ایچه اوچ ایچیه ربعه و
 نیمه قسمت اتمک مطلوب اولنه ذکر اولن اسلوب
 او زر نر عمل ادب وفق لر نر داندکدن صکره مقسوم
 بون و مقسوم علیه بکری اوچه راجع اولور پیاپی بر نر

قسمت

قسمت ادجک خارج قسمت دور ایچه اولور و بر ایچه
 بکری اوچ جزو اولق سکن جزوی واقع اولور هوالمطوب
فاما اکرا لکون صحاح مقسوم علیه واقع اولور
 مقسوم علیه کسوری مخزنه ضرب ادب مقسوم طوتر لر و مقسوم
 ادوب مقسوم علیه طوتر لر و مقسومک صحاح کسوری
 مخزنه ضرب ادب اندکدن صکره حاصل ضرب بر کسوری صورتی
 زیاده ادوب مقسوم طوتر لر **مثال** درت ایچه ایله ربعی
 یکی ایچه او زر نر قسمت اتمک مطلوب اولنه ذکر اولن
 اسلوب او زر نر عمل اندکدن صکره مقسوم اوونیدی و
 مقسوم علیه سکن اولور بر بر نر قسمت ادجک خارج قسمت
 یکی ایچه و ثمن واقع اولور هوالمطوب **مثال** اکرا
 صحاح بر جانبد واقع اولور سه بودخی ایکی دور لو اولمقد
 خالی کلد در صحاح یا یا لکون اولق در و یا صحاحه کسور
 نسته اولق دور بون و نر و نر بر یکی دور لو اولمقدن
 خالی کلد بر بری اولد کصاحه کسور مقسوم اوله طریق
 دخی اولد و رکه مقسومک صحاح کسوری مخزنه ضرب
 ادوب حاصل ضرب بر کسور نر صورتی دخی زیاده اندکدن صکره

اوج در اوچه ضرب اولی طقوز اولور و خنج که دورند
 پس طقوزی دورد هفت ادهک کی صحاح و ربع واقع اولور
یکری و چینی باب کسور ک قسمتی بیانند دور
 و بودخی اوج نوع دور **بری** اولدور که مقسوم الیه
 و یا مقسوم الیه صحاحدن اولمایه **وری** دخی اولدکه
 ایکی جانیند بله صحاحدن نسته واقع اولد **وری** دخی
 اولد که صحاح همان بر جانین اولد **اگر مقسوم و مقسوم**
 علیه الیه صحاحدن نسته اولد مقسوم کسوری صور
 مقسوم علیه کسوری مخرجه ضرب ادوب مقسوم
 دور تر و مقسوم علیه کسوری صور تی مقسوم
 کسوری مخرجه ضرب ادوب مقسوم علیه دور تر او را و تالین
 موافقت و ارسه و قتل تر دایدوب قسمت ادور که
 خارج قسمت اولن مطلوب اولور **مثال** اگر مضاعف تلفی
 ثلثه سبعة قسمت اتمک مطلوب اولنسه مقسوم
 کسوری صور تی که بیتر مقسوم علیه مخرجه ضرب
 اولی اوتوز بقی اولور که مقسوم اولان اولدور مقسوم
 علیه کسری صور تی که اون دور مقسوم مخرجه ضرب

اولی

اولی بیکری اولور مقسوم علیه اولن دخی بود پس هر بری
 و فخر نرزد اولی مقسوم ییدی یرو مقسوم علیه دورد
 راجع اولور بعد از ان ییدی دده قسمت ادهک خارج
 قسمت بر صحیح و ثلثه ندر اربع واقع اولور و هو المطلوب
واکر نصی اون بر جزدن بش جزوی ثلث الیه اون بر جزو
 بر جزو قسمت اتمک مطلوب اولنسه ذکر اولن اسلوب
 او ز نرعل اولند و غی تقدیر چه مقسوم آتش اوج مقسوم
 علیه یکری سکر اولور پس هر برین سبعة یعنی د فتنه رد
 ایدجک مقسوم طقوز و مقسوم علیه دورد راجع اولور
 بعد از ان بری بر نه قسمت خارج ایکی صحیح و ربع واقع اولد
 و هو المطلوب **نوع ثانی** اگر ایکی جانیند بله صحاح واقع
 اولور سه ایکی نسته دن خالی د کدرب ایکی جانیند بله صحاح دن
 و هم کسور دن نسته اولمقدور طریق دخی اولدور که مقسوم
 صحاح کسور مخرجه ضرب ادوب کسور نک صور تی دخی
 اکا زیاده اندک دن صکره مقسوم علیه کسوری مخرجه
 ضرب ادوب حاصل مقسوم طوز تر و مقسوم علیه
 صحاح دخی کسوری مخرجه ضرب ادوب کسور نک صور تی

اگر مضروب و یا مضروب منتهی به صحاحدن عدد واقع اولی
اولور سه طریق اولدور که مضروب و مضروب منتهی به صحاحدن
بر بر ضرب ادوب حاصل مقسوم علیه و یا مضروب الیه
دو تر و کسور لری صورتلرن دخی بر بر ضرب ادوب
حاصل مقسوم اولغه قابلا یسه مقسوم علیه اوزرن
قسمت ادر لرو الا مضروب الیه دن نسبت و در لری
مثال اگر نصفی و ثلثی ربعه و خسه ضرب اتمک مطلوب
اولغسه مخ جبری بر بر ضرب ادجک که یون یگر می اولور
حفظ ایدر لر بعد مضروب و یک مخ چندن کسور لری صورتی
صورتی بتدر و مضروب منتهی به صحاحدن عدد و در لری
بر بر ضرب ادجک قرق بتدر اولور پس محفوظدن قرق
بنه نسبت و بر جک حاصل نسبت ثلث اشان واقع
اولور و هو المطلوب **نوع ثانی** اگر مضروب بینک بر لیه
و یا هر اکیله صحاحدن عدد واقع اولور سه اول صحاحدن
اولن عددی کند و کسور لیه بنجینس ادوب اول مجتبی کسری
کسور ک صورتی بر ندر و تر **مثال** اکی و خسی ثلثه
ار بام ضرب اتمک مطلوب اولغسه اکی کسریله مجتبی اولی

اولن

اولن بر اولور پس اولن بری اوچه ضرب ادر لرو ابعک
کسری صورتی دور اوتوز اوچه اولور بونی مقسوم
طو نر و مخ جک که یگر می دور مقسوم علیه طو توب قسمت
ادجک خارج قسمت بر صحیح و سه مخ و ربع مخ
واقع اولور و هو المطلوب **نوع ثانی** اوچه ربع در دله
سه ربعه ضرب اتمک مطلوب اولغسه مجتبی که اولن
اوچه در مجتبی مضروب منه که اولن طقوز در بر بر
ضرب ادوب حاصل ضرب مقسوم و در لره اکی یوز
قرق یدی اولور بعد مضروب بینک مخ جبران بر بر ضرب
ادوب حاصل مقسوم علیه دو تر لره که اولن آتی دور
قسمت اندکدن صکره خارج قسمت اولن بتدر و ربع و نصف
ربع ربع واقع اولور و هو المطلوب **نوع ثالث** اگر
مضروب بین اکی بری صحاحدن و بری کسور دن اولسه
کسور صورتی صحاحده ضرب ادر لر حاصل ضربی کرد
مخ چندن اقل اولور سه مخ چندن اکه نسبت و در لری
والا مخ ج اوزرن قسمت ادر لر **مثال** اگر ربعی
اوچه ضرب اتمک مطلوب اولغسه کسور صورتی

اولنه که صورتی بود در **شماره** صورت کسر تصنیف
اولوب مخجدن اکانسبت ویرجک ثلث واقع اولور
صورتی دخی بود در **شماره** واکر صورت کسر فردسه
مخجی تصنیف ایدوب صورت کسر اندن نسبت ویرج
واکریش صحاحله ثلثان تصنیف اتمک مطلوب اولنه
صورتی بود در **شماره** بخی تصنیف ارجک کی صحاح
اولور ویرجی باقی قلور پس اول باقی چون صورت کسر یعنی
اکی اوزر نر مخج مقدار ندن یعنی ارج دخی زیاده ایدر
بیش اولور بمقدان مخج تصنیف اولوب بخی کی نسبت
ارجک حاصل تصنیف اکی صحاح و خسته اسداس واقع
اولور که صورتی بود در **شماره** سه ربع تصنیف
اولوب اولوب که صورتی بود در **شماره** دردی
تضعیف ایدوب صورت کسر سکن دد نسبت ویرج
سه ثمن واقع اولور و هو المطلوب فافهم وقس علی ذلک
باب کسری بخی باب کسور و جی بیانده دور
طریق اولد در کی کسور مخجین بولوب اول مخجدن
هر بونک صورتی جمع اندکدن صکره حاصل مخجدن زیاده

و

واقع اولور سه مخج اوزر نر قسمت اولر و الا مخجدن
نسبت ویرج در **مثال** اگر نصفی و سدسی ثلث و ثمن الیه
جمع اتمک مطلوب اولنه بکری دور که بونلرک مخجدن پس
مخجدن صورتی جمع ارجک بکری بیدی اولور بکری بیدی
اولور بکری بیدی دخی بکری در ده قسمت ارجک بر صبیح و ثمن
خارج قسمت واقع اولور **یکری بخی باب** کسور
تزیج بیانده در طریق دخی اولدور کی منقوصه و منقوص
منهک مخجین بولوب هر بونک صورتی مخجدن اخذ اندکدن
بری برندن یعنی منقوصه مخجدن واقع اولن صورتی
منقوص منهک مخجدن واقع اولن صورتی ندن نقص
ایدوب باقی قلونه مخجدن نسبت ویرج در **مثال**
اگر ثلثه ثمنی نصفه سد سدن نقص اتمک مطلوب اولنه
مخج که بکری دور و منقوصه صورتی که اون بر در
منقوص منهک صورتی ندن یعنی اون الی دن نقص ارجی
پس باقی قلور پس بشته مخجدن نسبت ویرج سدس
و ربع سدس حاصل اولور **یکری بخی باب**
کسور ضربی بیانده دور و بواج نوع دور نوع اول

الشمس در آفتاب در نصفه نلک صورتی که آفتاب در وسط
 خست صورتی که بکری پدی در بری برندن نقص ادجک
 بکری ادج باقی قلوب پس بکری ادجه آفتاب در نسبت و بر
 نلک و نصف عشر واقع اولور و هو المطلوب فافهم و
 علی ذلک الباقی **اون سکر بنی باب** کورت تضییعی بیانده
 طریق بود که اگر کورت مخزجی فردا سه کورت صورت
 تضییعی اندکدن صکره مخزجدن اقل اولور سه مخزج
 اکا نسبت و برور لور و اگر زیاده اولور سه اندن مخزج
 مثلی صحیح طوب باقی سه یسه مخزجده نسبت و برور
مثال اگر چهار تسی تضییعی اتمک مطلوب اولسه
 کورت صورتی که دورت در تضییعی ادجک سکر اولور
 پس سکره طقوزدن یعنی مخزجدن نسبت و برور هفت
 تسع واقع اولور و هو المطلوب و اگر هشت تسی تضییعی
 اتمک مطلوب اولسه صورت کورت تضییعی اولیجی اون آتی
 اولور مخزجک مثلی ادن آتی دن بر صحیح و تیباقی قلان بدی
 طقوزدن نسبت و برجک بر صحیح و هفت تسع واقع اولور
 و هو المطلوب اما اگر کورت مخزجی درج واقع اولور سه مخزجی

تضییعی

تضییعی اندکدن صکره صورت کورت مساوی اولور سه
 بر صحیح دورت لور و اگر صورت کورت زیاده اولور سه صورت
 کورت اندن نسبت و برور لور و اگر صورت کورت ناقص اولور
 صورت کورت اندن آتمک مثلی بر صحیح و دو تب باقی سه یسه
 اتمک ایله نسبت و برور **مثال** اگر ربعی تضییعی اتمک
 مطلوب اولسه مخزجی تضییعی ایدر لور که آتی اولور چونکه
 صورت کورت مساوی در بر صحیح اولور و هو المطلوب و اگر
 ربعی تضییعی اتمک مطلوب اولسه دردی تضییعی ایدر لور
 آتی اولور صورت کورت که بودر آتی دن نسبت و برجک
 نصف اولور و هو المطلوب و اگر پنج سدسی تضییعی
 اتمک مطلوب اولسه آتی تضییعی ادجک که ادج اولور
 صورت کورت بر نلک مثلی یعنی بر صحیح و دو تد قدن صکره
 باقی قلان آتی بی اوجه نسبت ادجک حاصل تضییعی بر صحیح
 و ثلثان اولور و هو المطلوب **اون طقوز بنی باب**
 کورت تضییعی بیانده در طریق دخی اولدر که اگر صورت
 کورت وجه ایسه تضییعی اندکدن صکره مخزجدن اکثا
 نسبت و برور **مثال** اگر ثلثان تضییعی اتمک مطلوب

اتمك در طریقی دخی اولد کی صورتی کسری محولی محول الیهک
 کسری مخزنه ضرب ادب حاصلی کسری محولک مخزنه
 زیاده واقع اولور سه کسری محولک مخزنه قسمت ادر لر و لا
 کسری محولک مخزنه اکانسبت و بر لر پس خارج قسمت و
 یا حاصل نسبت محول الیهک مخزنه کسری واقع اولور **مثال**
 هفت ثمن نرمقدار ربع اولد و غنی مطلوب اولنه بدی
 د ورده ضرب ادب حاصل که یکری سکن دور سکنه قسمت
 ادر لر که خارج قسمت اوج ربع و نصف ربع واقع اولور
 و اگر ثمن نرمقدار ربع اولور دیو سوال ادر لر سه ذکر
 اولن اسلوب اوزره عمل اوجک مقسوم دورت و مقسوم
 علیه سکن واقع اولور پس بو تقدیرجه سکنه د ورده
 نسبت دیو جک حاصل نسبت نصف ربع واقع اولور و اگر
 اون بیجز دن اون جزء نرمقدار ثمن اولد و غنی مطلوب
 اولنه ینه ذکر اولن اسلوب اوزره عمل اوجک خارج
 قیمت بدی ثمن و بر ثقی اون جزء اوجک طریقی جزو واقع اولور
 اگر ثمنیه اخماس و عشره اسداس نرمقدار ربع اولد و غنی
 مطلوب اولنه محولک مخزنه بری برن ضرب اوجک اوزره

اولور

او تون اولور پس انوری محول الیهک مخزنه بیورده
 ضرب ادر لر یون یکری واقع اولور پس یون یکری دن
 محولک کسوری صورتلرن جمع ادر لر که اوج یون طقسا
 اکی اولور بعد ازان اوج یون طقسا اکی محولک مخزنه
 اوزر یعنی او تون و نه قسمت ادر لر خارج قسمت اون
 اوج ربع و ثلث خمس ربع واقع اولور فافهم **اون بدی باب**
 کورد تفصیلی بیاتلرم درو بوندن مواد بر کسری
 نرمقدار زیاده لغز معلوم اتمک در طریقی دخی بود رکم
 مخزنه مقسوم علیه طوب ینه مخزنه هر برنک صورتلرن
 جمع ادوب باقلن اکثر دن نقصان اقل کلر ندن صکره باقلن
 مقسوم طوب قسمت اده لر و یا خود نسبت و بر لر **مثال**
 اگر ثلثک سدس دن نرمقدار فضلی وارد غنی مطلوب
 اولنه مخزنه که آتی در مقسوم علیه دو تدر و مخزنه
 ثلثک صورتی که اکی و سدسک صورتی که بر دو را کیدن
 بری نقص ادب باقی قلان بری آتی بر نسبت ادر لر که حاصل
 نسبت سدس واقع اولور و هوالمطوب و اگر نصفه ثلثک
 ربعه خمس دن نرمقدار فضلی وارد غنی مطلوب اولنه مخزنه

برخزجله دخلی وارسه داخلی استاط ایدوب مدخولک مخزجی
 اله اکتفا اولنه اگر مخزجک بر مخزجله موافقتی وارسه برنک
 وفتن برنر ضرب اده لر و اگر بر مخزجله بر مخزجک سباینتی
 وارسه برنک مخزجی برنک مخزجله ضرب اده لر نته که ذکر
 اولندی پس کسور تسعه نکه صوری بریره ثبت اولنه که
 صورتلری بود ر نصف وثلث وربع وخی وسدس وثمان
 وتسع وعشر چونکه نصفیک ربع ده وربعک ثمنه داخل درو
 ثلثک دخی سدس ده وخیک دخی عشر ده داخل درو بتقدیر
 داخل اولنلری استاط اولجق باقی قلنلری بونلر وور سدس
 وسبع وثمان وتسع وعشر بعد سدس ثلثک مخزجلر نکه دخی
 که نصف در ب نکه نصفن برنر ضرب ایدجک یکری دورت
 اولور ویکری دور دله عشرک مخزجک وفتی که نصف دو
 برنک نصفن برنر ضرب ایدجک یوز یکری اولور و سبعله
 تسعک مخزجی خود التمش اوج در بوالتمش ایدجک یوز یکری نکه
 وفتی دخی ثلث در برنک ثلثن برنر ضرب ایدجک ایکی بک بش
 یوز یکری حاصل اولور که کسور تسعک مخزجی در **اون**
در دخی باب کسور تخمینی بیانتی و بیکه بسط دخی درلر

بوندن

و بوندن مراد بر مقدار عدد صحیحی کسور اتمکدر طریق دخی
 اولدر که صحیحی کسورک مخزجله ضرب ادرلر و اگر صحیحی
 اکسر دخی وارسه کسرک صورتن حاصل ضرب به ضرب ادرلر
مثلا التي ايله ثلثي اثلث ث اتمک مطلوب اولنه
 التي اوجه ضرب ایدب کسورک صورتی که بر در حاصل ضرب
 ضم ایدجک اون طرقت ثلث واقع اولور و من المطلوب صورتی
 دخی بود در **باب ۱۸** دخی علی هذا **باب ۱۹** اون **بختی باب**
 کسورک دخی بیانتی در و بوندن دخی مراد بر جفتیدن
 بر مقدار کسور اولسه اتمکدر مقدار صحیح اولور دخی
 معلوم اتمکدر طریق دخی اولدر که کسورک مخزجی اوزرن
 قسمت ادرلر خارج قسمت صحیح واقع اولور **مثلا**
 اون طقوز ثلث رخ املق مطلوب اولنه اون طقوز
 اوجه قسمت ادرلر خارج قسمت التي وثلث واقع اولور
 صورتی بود در **باب ۱۹** وهو المطلوب پس کرو قلن
 بوکه کوره قیاس ایت **اون البختی باب** کسور تحویل
 بیانتی در و بوندن دخی مراد بر مقدار کسری کند و مخزجند
 بر مخزجی دخی القوب اول کسورک اول مخزجین دخی مقدار معلوم

هـ **نصفه** **نصفه** و دخی بر قطاری بود و دوده و بر
 لودره و یوز بتمش آتی در هم دو تر پس لودره نك صوتی
 لودره نه مقدار سه بنه همان اولدور امدی بونوع صوتی
 دخی قید اتمدن مراد بعضی كسه لركه ادا كه كسور كه اعمال
 ضبط ایدوب حفظ اتمه یقین پس اولد جهود را چون بونلر
 دخی ذكر اولندی اما اعمالك طریق لری محلدع انشاء الله
 علی الا نفرد ذكر اولنه بجهوله و موجه **اون اوچنجی باب**
 كسورن خارجی بیاندع در بلكل كه كسورن مفروده نصفك
 مخرجی كی درونكلك اوچ و دبعك دوت و خسك بش و عشر
 اون در واون بر جز وون پش جز و مخرجی اون بودر اما كسور
 مكر رده ثلثان و ثلث ارباع و خمسين و ثلث اجناس واون
 بر جز دن جز وینك و ثلث اجزا نك مخرجی نه همان كسور
 مفروده مخرجی لرید كه ثلثانك اوچ و ثلث ارباعك دوت دور
 و كرو قلا ن لری دخی بونلر كوره قیاس اولنه و اما كسور مضافك
 مخرجی مضافك مخرجی مضاف الیهك مخرجی ضرب اتمدن حاصل
 اولور **مثلا** نصف سدك مخرجی كه اون كی در كی آتی بر
 ضرب اتمدن اولور و ثلث خسك مخرجی كه اون بش و اوچی

در

بشه ضرب اتمدن اولور اما كسور مركبه ده اتمكه متشاكلا
 و متداخلان در نصف و ربع و ثمن كی پس بواوچك بل مخرجی
 كسور در بر اكه نصفك مخرجی ربع ده و دبعك مخرجی ثمنك مخرجی
 داخل در بوتقد برجه نصفك و دبعك مخرجی لرن اسقاط ایدوب
 ثمنك مخرجی لعل ادر لرو اتمكه متشاكلا ركان و متوافقان در
 ربع و سدس و عشر كی پس بونلر كه اكنك مخرجی لرن بری بر
 وفقی نه زیاده بر نك و وفقی بر نه ضرب اتمدن حاصل اولور
مثلا ربع سدك مخرجی لرن موافقت نصف در بر نك
 نصفن بر نر ضرب ادمك اون ایکی اولور واون ایکی ايله عشرك
 مخرجی دخی موافقت نصف در نك نصفن بر نه ضرب
 ادمك اتمك اولور كه ربعك و سدك و عشرك مخرجی دور اما
 اتمكه متیانند در ثلث و ربع و خسی كی بونلر بر نك مخرجی
 بر نه و بر نك مخرجی بر نر ضرب اتمدن حاصل اولور كه بواوچك
 مخرجی دخی اتمك واقع اولور زیرا كه اوچی در ده ضرب ادمك
 اون ایکی اولور واون ایکی بشه ضرب ادمك اتمك اولور
 امدی كسور نسبه نك مخرجی مطلوب اولنه بوندن اقصر
 و اسهل طریق یوقدر كه جمیع خارجی نظر اولنه اكر بر مخرجك

مخرج و بعضه کسور در **مستله** بر اقیه سکن پاره او
 آنک یدینه و آلتی سه تا بره و ارجه واقع اولن اعدادک
 هر بر کسر دلا انگیزن که آنلر سکنه مضاف اولش در دور
 و سکنه مخرج در لار و کسور کی نوع در بر نوعه منطقه
 و مفتوحه در بر نوعه اصمیه در لار **اما** منطقه و مفتوحه
 اولن در دخی دورت قسم دور بر نه مفیده و بر نه مکرره
 و بر نه مضافه و بر نه مرکبه در لار مفیده و دکلری نصف
 و ثلث و ربع و خمس و سدس و سبع و ثمن و تسع و عشر در
 و مکرره دخی ثلثان و ثلثه ارباع و سته انتساع کبی دور
 و مضاف دخی نصف ربع و ثلث سدس و ربع ثمن و ثله
 بونلره بکر و وار سه آنلر کبی دور و مرکبه دخی هر کبه
 اوج نوع دن جمع اولسه اکاد در لار **فاما** اصمیه شول کسر در
 مخارج کسور تسع اوله و آنلر دن مرکبه اولانلر له مضاف
 اولنلر الا که لفظ اجزائله مضاف اولور **مستله** اون بر جز
 بر جزه و یا الکی جزه و یا اوج جزه کبی یا خود اون یدی جزه
 دورت جزه و یا سکر جزه و یا اون بیش جزه کبی فافهم و قس
 علی ذلک التبت و لیکن کسور کی کیفیتی وضع اولد و که کسر

مخارج

صاحک تقته و مخزجی کسور تحتیه یز لار کوصحیح اولمیحی اولور
 یز نه صفر خور لریس بو تقدیر جبه نصفک صورتی بودر **۱۱**
 و ثلثک صورتی بودر **۱۲** و ثلثه اخماسک صورتی بودر
۱۳ و اون طمور جزه دن سکر جزه ک صورتی بودر **۱۴**
 و دخی بلکل که ولایت رومده بعضی کروهک معاملات **۱۵**
 اولمیحیون ففهم اید بلو کلر نه کوره واحد در لودر لو کسر
 اتمش لرد رت که بر اقیه یوز منقور و بر منقوری یوز ابر
 و برابر یوز یوز خردل و بر خردل یوز ذره و بر ذره یوز خوشو
 دوزلر بو تقدیر جبه بر پولک صورتی بویله واقع اولور **۱۶**
۱۷ و دخی بر ذری یوز بر مق و بر بر مقی یوز پالک و بر پالک
 یوز اورجک ایلکی دوزلر بو تقدیر جبه بر کره که ارشونک اونوز
 ایکی بلو کندن بر بلو کیدر صورتی بودر **۱۸ ۱۹ ۲۰**
 و دخی بر مدی یکوی کلجه و بر کیلجه الی سانغ و بر ساعری یوز
 جبه دوزلر بو تقدیر جبه بر شکک صورتی بویله واقع اولور
۲۱ ۲۲ ۲۳ و دخی بر شتال که یکوی دورت
 قیراط دور و بر قیراطی یوز الی اربه و بر اربه یوز خردل و بر
 خردلی یوز ذره دوزلر بو تقدیر جبه بر قیراطک صورتی بودر

خارج قسمت اون التي واقع اولور كه اون التلك ربعي دور
 در كند و او ز نر زياده اءجك يكرمي اولور وهو المطلوب
 واكر قسني عدد در اول عدد كه آنك ربعي كند و در نقصان
 اءجك اون بش باقي قلمه ديوسوال اءر لرسه طريقتي
 اول در كه مكر عدد كه آنك ربع اوله اول درت در پس
 در دك ربعي كند و در نقص اءجك اوچ باقي قلور يو
 تقد يرجه اوچي و در دي و اون بشي بر پرده ثبت ايده ركه
 صورتی بود **۳+۴** بعد ازان در دي و اون بشه
 ضرب اءجك كه التمن اولور پس التمن اوچ قسمت اءجك
 خارج قسمت يكرمي اولور كه يكرمي لك ربعي كند و در نقص
 اتلر اون بش باقي قلور وهو المطلوب فافهم و قس على
 ذلك الباقي **اون بر بنجي باب** اعداد متشاركه و متباينه
 بيانند در بل كل كه دو كل اعداد بر يريله متشارك كنند و
 ميايند ن خالي دكل در پس بردن غير عكها يكي عدد ك اكثر في
 اقلی او ز نر قسمت اءجك باقي قلمه اكي عدد متشاركان
 و مستأخرون در ركه آنرا اكي ايله اون التي و يا در دله اون
 التي و يا سكراله اون التي كبي در و اكر قسمت اءجك بر باقي قله

اول

اول اكي عدد متباينان در ركه آنرا اوچله اون التي
 و يا اون بشي ايله اون التي كبي در و اكر بردن زياده باقي
 قلمه بوكر مقسوم عليه باقي او ز نر قسمت اءر تا مشو كه
 دكن بر قله و يا قلمه اكر باقي قلور سه انلره دخی متباينان
 در ركه آنلر يدي له اون التي و طعوز له اون التي كبي در
 و اكر باقي قلمه موافق اولور سه آنلره متشاركان و متوافقان
 در ركه آنرا التي ايله اون التي و يا اون ايله اون التي كبي
 اما موافقت لري نر وجهله اءدكي مطلوب اولسه كسور
 تسعدن بو كسره مقسوم عليه اخيرا توك محرجي اوله التلك
 دفتي اولدر **مثله** اون التي اونه قسمت اءجك التي باقي
 قلور و او ن دخی التي بر قسمت اءجك درت باقي قلور و التي
 دورده قسمت اءجك اكي باقي قلور و دخی دور دي اكيه
 اءجك ننه قلمه ايله اوله مقسوم عليه اخيره اكيه اكيه
 نصفك محرجي در بو تعد يرجه بو اكي عدد ك موافق نصبتله
 واقع اولور فافهم و قس على هذا **البقي** **اون اكني باب**
 كسور تعريفي و كينيتي و صفي بيانند در بل كل كه هر نر وقت
 بر صحيح اجزاء متساويه الة تجزير ايلسلر اول اجزائك تمام عدد نر

ضرب اولنوب میزان کوروله اگر محفوظه مطابق ایسه خوش
 والا فلا **اما** کعب اصل اولن مالک میزان حفظ اید
 کعبک میزان ذکر اولان کعبی ضرب ادب حاصله میزان
 کور لکدن مکره اول باقی قلایک دخی میزان بو که ضم اولنوب
 جمله شک میزان کورله **او بنی باب** اعداد اربعه
 متناسبه بیانند در بلکل که اعداد متناسبه رد کلری ورت
 عدد دور که اولکی نک انجیبه نسبت نیجه ایسه اوچنیک
 دور دخی به دخی همچنان دریا اولک اوچنیکه نسبتی به
 ایسه انجیکه دخی در دخیه همچنان در **مثلا** درت وانی
 واون واون بیکمی وبلخو وانی ودرت و سکر واون الکی
 وبلخو اوچ ودرت و بطور واون الکی که دورت اولک
 نصفی و سد سد بوتقد برجه اون دخی اون بشک نصفی
 و سد سد ریر که اون بشک نصف یدنی و نصف و سد
 الکی و نصف در جمع ادجک یسه اون اولور واکینک درده
 نسبتی نصفی و لماغله در سکر واون الکی به همچنان در
 و اوچک درده نسبتی ثلثه ارباعی و لماغله در بطور و دخی
 اون الکیه نسبتی همچنان در واکر اول رابعه ضرب اولنه

حاصلی

حاصلی نه واقع اولور سه ثانیه ثالثه ضرب ادجک یسه همچنان
 واقع اولور صورتی بودر **۱۱۱۳ ۱۱۱۲ ۱۱۱۱ ۱۱۱۰**
۱۱۱۳ ۱۱۱۲ ۱۱۱۱ ۱۱۱۰ بی بود ذکر اولان اعداد دودن بر
 مجهول فرض اولنه ایکی عدد که بری برنه مقابل در اولی
 بر برن ضرب ادب حاصلین مجهولک مقابله سند اولنه
 قسمت ادجک خارج قسمت مجهول واقع اولور نتاکه
 اولکی شکل عدد اول درت در مجهول فرض اولنه
 الی و اون ضرب ادجک که التمش اولور پس التمش اون
 بشه قسمت اولنه خارج قسمت درت واقع اولور و
 هو المطلوب فاقصم علی ذلک الباقی پس قسیمی عدد دور که
 آنک ربعی کند و او زرن زیاد ادجک یکری اولور دیوسوال
 ادر لسه بود کرا اولان عمک قوتیله انی استخراج انجک طریق
 اولدر که کمتر عدد که آنده ربع اوله اول دورت در پس دورت
 ربعی که برده کند و او زرن کند و او زرن زیاد ادجک بیش
 اولور بوتقد برجه بشی و دوردی و یکری بر بره ثبت این برکه
 صورتی بودر **۱۱۱۳ ۱۱۱۲ ۱۱۱۱ ۱۱۱۰** بعد ازان دردی یکریه ضرب
 ادجک که سکسان اولور پس سکسان بشه قسمت ادجک

۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰

صورتی بود در ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ پس بینه مرتبه و احاد
 بر عدد طلب او در لرتا که مائت خانه سده اولان علامتک
 برینه و محاذی سده سطر ثالثه ثبت ادوب سطر اوله
 ثبت اندو کنی سطر ثالثه مجموعته ضرب ادجک حاصل
 ضرب بک او تو زیدیدن زیاده اولیه امدی اول عدد
 سکن در پس سکنی سطر اوله و هم سطر ثالثه ثبت ادوب
 سطر اوله اولان سکنی سطر ثالثه ده اولان یوز یکری
 سکنه ضرب ادوب حاصل سطر ثانیه اولان بک او تو ز
 یدی دن تقی ادجک اون اوچ باقی قلور بعد از ان سطر
 ثالثه ده اولان سکنی تضعیف ادب سطر ثالثی بینه بر
 مرتبه جانب عینه نقل در لرتا که صورتی بود در ۱ ۲ ۳ ۴ ۵
 پس بینه احاد دن بر عدد دخی طلب او در لرتا که خانه سده
 اولان علامتک برینه و تحت ثبته ادوب سطر اوله
 ثبت اولانی سطر ثالثه مجموعته ضرب اولند قلم بک
 اوچ یوز التمش بودن زیاده کلیه امدی اول عدد در در
 پس بری سطر اوله و سطر ثالثه ثبت ادوب سطر اول
 اولان بری سطر ثالثه ده اولان بک اوچ یوز التمش بره ضرب

ادجک

ادجک بینه همان مثلی واقع او لور سطر ثانیه دن تقص
 ادجک باقی نسته قلم صورتی بود در ۱ ۲ ۳ ۴ ۵
 ایله اولسه بو تقدیر چه دورت یوز التمش اوچ بک
 یدی یوز التمش بک جذری التمش یوز سکنان برواق
 او لور نوع ثانی اگر دورت یوز التمش بک یوز یکری مادی بک
 جذری مطلوب اولسه و کرا اولن اسلوب او زمره استخراج
 اولند و غی تقدیر چه جذری بینه التمش یوز سکنان بر او لور
 لیکن مالدن بک اوچ یوز التمش ایکی باقی قلور صورتی بود در
 ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ اما بوقیاسه منسوب علیه استخراج
 التمش طریق اولدور که جذری تضعیف اندکدن صکره
 اید ایدن زیاده در لرتا که صورتی بود در ۱ ۲ ۳ ۴ ۵
 او لوب بر زیاده او لوب بک اوچ یوز التمش اوچ او لور
 اول باقی تقریباً بونک اجزاسی واقع او لور کوچه که تحقیق
 دکدر فاما بودند غیر جواب و بر ملک دخی مستعذر
 لیکن تفاوت دخی بر صحیح اولن برنج جز و کمر واقع او لور فاهم
 و قس علی حد او بونک میر التمش طریق اولدور که جذری
 میرانن کورب حفظ او در لرتا که جذری میرانن کورب

بشدن اون درده نه مقدار ایدوکی کور ز لکه او چر
 دکن اکثر پس کی مقسومده واقع اولان بشک تخته ثبت
 ادوب مقسوم علیه کینه اولد کما اولان کی عشر استه
 ضرب ادو برینه کی اولور پس کی مقسوم عشر استه اولان
 اوچدن نقص در باقی قلا نه یدی اوزر نه ثبت ادو
 اول کی مقسوم علیه کینه دخی ضرب ادو لکه سکر اولور
 سکر ایون بشدن نقص ایدجک یدی باقی قلور دخی
 مقسومک احادی اوزر نه ثبت ادو لکه صودی بودر
 ایکی اولور ویدی باقی قلور اول یدی مقسوم علیه یعنی
 اون درده ثبت ادجک اون درده نقصی اولور پس بجا
 مین انک طریقی اولدور که مقسوم علیه کینه و خارج قسطن
 مین انلون کورب بربر نه ضرب اندکن صکر باقی واره
 حاصل ضربه ضم ایدوب جمله سن حفظ ایدر واکر
 باقی اولیچین اولور سه همان حاصل ضرب ادوب حفظ
 ادو بر پس مقسومک مین ان کورر لکر محفوظه موافق
 واقع اولور سه خونی واکر فلا **سکریاب** محاکک

۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰

۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰

جذری

جذری بیانده در بلکل که جذرا استخراج اتمکن مراد
 اولدور که بر مقدار عدد ددن بر مقدار عدد استخراج
 اتمکن که اول عدد کند و نفسه ضرب اولجی اولکی
 عددک عینی واقع اولو یوایکی نوع دو بر نه منطق و بر
 اصم در نوع اول اگر دورت یوز القش اوچ یک یدی یوز
 القش برک جذر مقدار ایدو کی مطلوب اولنه طریقی
 بودر کی جانب ییمندن بر نه جذر بر لاجذر دیوب جذر
 دکنه بر علامت ادو لرو بوند اوچ سطر اولق لاهر در که
 بر نه اول و بر نه ثانی و بر نه ثالث در صورتی بودر
 ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰
 ادو لکه عشرات الوف خانه سده اولان علامتک بر
 یعنی سطر اول و تخته یعنی سطر ثالث ثبت ادوب سطر
 اولدو اولانی سطر ثالثه ضرب اندکن حاصل قرق التید
 زیاده اولیه امدی اول عدد التی دور پس التی سطر اوله
 وهم سطر ثالثه یروب بربر نه ضرب ادجک او تور التی
 اولور قرق التید نقص ادجک اون باقی قلور بعد انان
 سطر ثالثی تضعیف ادوب بر مرتبه جانب ییمینه نقل ادو

طوت که بونداد شرف من بعد هر بر سببک احادی بر برینه
 فرایلیوب ضرب ایت که بوقدم کا و لاس شکف لیکن مخالف
 اولحق اعدای زاید اولنک عشراتی عقدینه کرد و ضرب
 اولنه ناقص طرف پس زایدک احادی اعدا ناقص
 اولنک عشراتی عقدینه ضرب ایت که بونداد در لطف
 بونی دخی ضم الیکل اولکی حاصل اولنه هر هر برن اون
 طوتین حفظ ایله چون در در صدف احادی احادی
 پس صکره ضرب ایت حاصلن ضم الیکل محفوظ که کم بول
 قلدر سلف اگر یتش ایک یی یوز یکر می بغه ضرب
 ادوب حاصلن که بیک سکزیوز اولور حفظ ایدر لر
 یتش کینک هر برن یوز طوتر که یدی بیک ایک یوز
 اولور بونی محفوظه ضم ایدر جک طقوز بیک اولور
 هوالمطلوب اما ایک یوز یتش ایک یی یکر می بغه ضرب ایتک
 مطلوب اولنه یتش ایک یی یکر می بغه ضرب ایتک
 صکره یکر می بیک هر برن یوز طوتر و قس علی ذلک
 پس ضرب هوایی که در لر بونرد که ذکر اولند اما اول
 ضرب که تحریر له معلوم اولور طریق اولدر که مضروب

دمض

و مضروب منه بر برینه محادی بریره یزدر و تحت لرینه
 بر خط چکر لر برینک مایند اولان اعداده علی الانفراد
 مراتب اعتبار ضرب ادوب حاصلن بر برینه
 ثبت اولر **مثلاً** اگر یتش ایک یی یوز یکر می بغه ضرب
 ایتک مطلوب اولنه مضروب ایله مضروب منه بری
 برینه محادی بریره ثبت اولر که صورتی بود $\frac{1}{2} \times \frac{1}{3} = \frac{1}{6}$
 پس مضروبک احادی که ایک در مضروب منه که
 بش در ضرب اولند قدن صکره حاصل ضرب اون واقع
 اولور پس مضروبک احادی محاذاته یعنی خطک تحتنه بر
 صغیر ادوب اولنک عقدن حفظ ایدر بر برینه اول ایک یی
 مضروب منه عشر ایتد اولن ایکه ضرب ادوب حاصلنه
 محفوظی ضم ایدر لر بش اولور پس صغیر یساده اول بشی ثبت
 اولر بعدینه اول ایک یی مضروب منه مایند اولان
 بره ضرب ادوب حاصلن بیک یسارنه ثبت اولر که صورت
 بود $\frac{1}{2} \times \frac{1}{3} = \frac{1}{6}$ بعد از ان مضروبک عزاتی که یدی صورتی
 در مضروب منه احادی اولن بغه ضرب ایدر اولور
 اولور پس او تو بشود احادی مضروبک عزاتی محاذاته ثبت

برین برینه ضم ایدوب اوننی نقص ایلکل: ما بقینک هر برن
 اون طوبون حفظ ایدجک: ضرب احادیب محفوظه ضم ایلکل:
مثال اگر اون سکری اون دورده ضرب اتمک مطلوب اولسه
 برنک احادیب برینه ضم ایدوب یاخو مضروبین جمع ایدوب اون
 طرح ایدجک بکرمی ایکی واقع اولور و یونک هر برن اون طوبون حفظ
 ایدر که ایکی یوز بکرمی اولور بعد از ان احادین یوز برینه ضرب
 ایدوب محفوظه ضم ایدجک ایکی یوز الی ایکی اولور و هو المطلوب
 عشرات مضروبین مکرر اولسه مساوی و یا مخالف اولمقدن خارج
 دکل دور اگر مساوی اولور سه برنک احادی برینه ضم اولوب
 مجموع اول برینک عشراتی عقدنه ضرب اولمقدن صکره حاصل
 ضربک هر برن اون طوبون حفظ ایدر بعد از ان اکسک دخی احادین
 برینه ضرب ایدوب محفوظه ضم ادر لرا اگر اونقون بشی اونقون
 یدیه ضرب اتمک مطلوب اولسه برنک احادی برینه ضم
 ایدجک کی قرق ایکی اولور عشراتنک عقدنی دخی قرق ایکی یه
 ضرب ایدجک یوز بکرمی الی اولور پس هر بری اون دو تلدوخی
 تعدیرجه محفوظه بیلک ایکی یوز الی اتمش اولور و ایکسک احادی
 دخی برینه ضرب ایدوب محفوظه ضم ایدجک جمله بیلک ایکی یوز

طعسان

طعسان بش اولور و هو المطلوب: و اگر مخالف اولسه
 عددی زیاده اولانک عشراتی عقدنی عدد ناقص اولنک
 مجموع ضرب ایدوب احادی دخی برینه ناقص اولنک عشراتی
 عقدنر ضرب ایدوب اکسک حاصلی ضربک بعد الجمع هر برن
 اون طوبون حفظ ایدر بعد از ان اکسک بیلک احادین
 برینه ضرب ایدوب محفوظه ضم ایدر **مثال** اگر اونقون
 بشی قرق الی یه ضرب اتمک مطلوب اولسه قرق عقد
 که دورتدر اونقون بشه ضرب ایدر یوز قرق اولور و الی
 دخی اونقونرک عقدنر ضرب ایدوب حاصلی که ضم ایدر
 که یوز الی سکری اولور و یوز الی سکری دخی هر برن اون طوبون
 محفوظ بیلک بشی یوز سکان اولور بعد الی بشه ضرب ایدجک
 حاصلی محفوظه ضم ایدر که بیلک الی یوز اون اولور و هو
 المطلوب **قاعد** و منظومه **ملو** تلفه: **...**
 عشرات مضروبین چون اولسه مکرر ای خلف: یاخو مساوی
 اولور یاخو مخالف دور سلف: اما مساوی و یا مخالف برینک
 احادی: اول برینه ضم ایدوبین جمین اما تلفه: عشراتنک
 عقدنر هم ضرب ایلک جمع ایدر و گئی حاصل اولانک هر برن الی

ضممن ينه كند و او ز ر ن ا در لر و اگر بش اولسه مضروب هك
هر بر بنی اون دو توب تقصیف او در لر و اگر بش دن زیاده اولسه
عدد بنی جمع ایدوب اون طرح او در لر و باقی قلنك هر بر بنی اون
عد ایدوب حفظ ایدر لر بعد عدد ينك هر بر بنی اون و انچه
واقع الا ن فضله لر بر بر ضرب ادوب حاصلن محفوظه ضم
او در لر قاعده **منظومه** ضم ایدوب احادی احاده اون طرح **الكل**
ما بقينك هر بر بنی اون طوت ولی حفظ ایلکل **هر بر بنی اون**
و انچه اولن اعداد پس ضرب ادوب بر بنی بر بنی ضم محفوظ ایلکل
مثال اگریدی کره سکر نر مقدار اولدوغی مطلوب اولسه
بر بر ضرب ایدوب اون طرح ادجك بش باقی قلور بر بنی اونك
هر بر بنی اون دو توب حفظ او در لر الی اولور بعد یدیدن
اون و انچه اوچ و سکر دن اون و انچه که ایدور بر بر
ضرب ادجك الی اولور پس الی دخی محفوظه ضم ادجك الی
القی اولور و هو المطلوب فاما احاد دن غیر مراتب که یتمش
ایله یوز کی و ایکی یوز سکر یوز کی ویدی يك اله سکر يك کی
اولا بونلر و کبی بی بر بر ضرب اتمك مضروبك و مضروب
فيهك عقودن الوب ذکر اولان اولوب او زه عمل التذکر کن

۲۷
۲۸
۲۹
۳۰
۳۱
۳۲

حفظ

حفظ او در لر بعد از ان عدد نوك مراتبی عدد بنی جمع ایدوب
مجموعدن بر بنی طرح او در لر اگر باقی قلورسه محفوظك احادك
هر بر بنی اون دو توب اوچ باقی قلورسه هر بر بنی یوز طوت
باقی قلورسه هر بر بنی يك طوت اوچ و قلان دخی یوکه کوره
قیاس او در لر **مثال** اگر یتمش سکر یوز ضرب اتمك مطلوب
اولسه عقد کره یدی دور سکر دور بر بنی بر ضرب او در لر
که الی الی اولور پس حفظ او در لر بعد مضروبك و مضروب
فيهك مراتبی عددی که جماعت او در برده طرح ادجك دوت
باقی قلور بر تقدیرجه محفوظك احادك هر بر بنی يك دوتجی
جماعت الی الی يك اولور و هو المطلوب اما ضرب مرکبات دخی
ایک نوع در عشرات مضروبیل مکرر و یا غیر مکرر اولمقدور
اگر عشرات مضروبیل غیر مکرر اولسه طریقی اولدور که برنك
احادی بر بنی ضم اولوب مجموعك هر بر بنی اون دو توب حفظ ایدر
و یا خود عدد بنی بر بر ضرب ادوب جلده دن اون نقص اتمك
صکره هر بر بنی اون دو توب حفظ ایدر اگر کسی دخی جایز در بعد
از ان احادی بر بر بر ضرب ایدوب حاصلن محفوظه ضم ایدر لر
قاعده **منظومه** لقائله ضرب اولن اعداد عشر الی مکرر اولسه

$$\begin{array}{r} 1094 \\ 4 \overline{) 4376} \\ \underline{4000} \\ 376 \\ \underline{360} \\ 16 \end{array}$$

ایندوبینه ییمنند اولان عددی ذکر اولان طریق
 کبی عمل در لر اگر عینند واقع اولان عددی بر مرتبه
 دخی اوتنه بولنسه مقابله سند اولدن نقص در لر و اگر
 مقابله سند عدد بولنسه منقوصدن اکسک بولنسه
 یسارندن واقع اولان عدد در برن الوب ذکر اولان
 کبی عمل در لر و اگر یسارندن یا نند غی مرتبه ده بولنسه
 اوتنه طرف اول مرتبه ده کی عدد در برن الوب ذکر
 اولان کبی عمل در لر و اول اولدوغی بره یوز دیو طشتان
 بیتمل عشرات مرتبه سند اولان صفو و اوند نریت
 ادر لر و اول باقی قلان اونی ذکر اولان کبی عمل ایدوب تمام
 اندکدن صکره کرو قلا ن دخی بوکه کوره قیاس اید لر
 بو ذکر اولان عمل مثالی بود $\frac{1094}{4} = 273.5$ پس بوقدر
 دورت بیک بیستدن ایکی بک طقوز یوز طقوزی نقص
 ایلحق بک طقتان الی باقی قلور و بو عملک میزان ایکی
 نوع بری اولدور کی منقوصک میزان منقوص منهلک
 میزانندن اکثر واقع اولسه و یا اکسودخی بله مساوی
 اوله بویله واقع ایلحق منقوص منهلک میزاننده اندن طقوز

دخی

دخی ضم ایدوب منقوصک میزاننی اندن نقص اندکدن
 صکره باقی قلان حفظ ایددر بعد باقی قلان مالک میزان
 کوردکده محفوظه موافق واقع اولور سه عمل صحیح و آخله
 و بر دخی اولدور کی منقوصک میزاننی منقوص منهلک
 میزانندن اقل واقع اوله اکسک بله میزانندن بله کوب
 بری برندن نقص اندکدن صکره باقی قلان مالک میزاننده
 موافق واقع اولور سه خوش و آخله **البی باب** صطاک
 ضربی بیاتند دور بلکل که بر عددی بر عدد ده ضرب
 اتمکدن سواد عددینک برن اول برنک عددی مقدار بجه
 تضعیف اتمک دور شویله که عدد ثانیه مضروبیدن بونک
 نسبی نبیسه مضروب آخر دخی واحد کم نسبی ایلجه اوله
 و بویکی نوع دور بری ضرب مفردات و بری ضرب مرکبات
 در **اما** ضرب مفردات دخی ایکی نوع دور بری احادی
 احاده و بری احاد در غیرى مراتبی که مکرر اوله بر بر
 ضرب اتمکدر پس احادی احاده ضرب اندکده اگر مضروب
 و مضروب سه دخی برابر اوله حاصل ضرب یینه بعینه
 واقع اولور و اگر مضروب بله اولسه حاصل ضرب مضروب منهلک

صحاك جمعي پانزده در بلكل كه جمع در مراد بر مقدار عددی
 بر مقدار عددی او زرن زیاد اتمك در طر مقياس اولد وركی
 منیدله منید علیه برین ثبت ایدر لوشیككه آحاد احاد
 وعشرات عشراته و ثانی ثاتنه والوف الوفه محاذی
 واقع اوله پس تحتلر بر خط چكوب مراتبی اعتبار رشتن جانب
 یمنندن اول احاد لرن جمع ایدوب حاصل اولنك مرتبه احاد
 تحت ثبت ایدوب و مرتبه عشراتك عقدن حفظ ایدر
 بعد عشراتلرن جمع انكك محفظی كه ضم ادر لرو اكر حاصله
 مرتبه عشرات واقع اولسه نسه حفظ تعیوب هانظا
 یز اما حاصله مرتبه احاد واقع اولیب عشرات
 واقع اولورسه تحت صفر یازب عشراتك عقدن حفظ
 ایدر لرو جانب بسیار جمع اولجی كه ضم ادر لرو اكر ضم ایدر
 عدد بولفسه عقدن صورتن دیسانر ثبت ادر لرو
 قلاتن دخی بونك اوزرن قیاس ادر لرو صورتی دخی بود و
 ۹۳۴
 ۱۲۴۶
 و بونك میرانی خصوصت منیدله منید علیه
 میزانلرن جمع ایدوب حاصلك میزان كوردلر اكر موافق
 ایدیه خوش و الا قلابشی **باب** صحاك تقریری پانزده

۱۲۴۶

بجای

پس بدی بوزن نادونده واقع اولان مراتبک هر بری
 یعنی مرتبه اول و مرتبه و غیره ایچون بر صفر یا واقع
 کونک تا که بدی نک صورتی مرتبه مثال نک معلوم اول
 صورتی دخی بود **۷۰۰** و قس علی ذلک الباقی و عقود
 دد و کلر ذکر اولان صورت کانه نک اسملر بدر متنا بدینک
 عقدی بینه بدی در ویتشک دخی بینه بدی در که مرتبه اولان
 آنوک اسم اولور و بدی بوزن و بدی بیک ویتشک بیک دخی بینه
 همان بدی در ویتشک صورت دخی عقد لری همچنان مرتبه
 اول و واقع اولان اسملر بدر اما اعداد وک اسملر نک دخی اصل
 اولان اکیدر بر وایکی و لوج و دوریت ویش وایت و بدی و
 سکر و طقون و اوان و یوز و یک در و بونلرون غیره اسملر تا مکرر
 در و او ویش وایچ بک اوچ یوز و آتیش و دخی خوش طبعی
 متوالی که در لر بویله در **۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰** و نشو
 افراد متوالی که در لر بویله در **۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰** و نشو
 ازواج متوالی که در لر بویله در **۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰** و نشو
 تضمینی متوالی که در لر بویله در **۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰** و نشو
باب صحاحک تضمینی بیانتل در بلکل که تضمینند

مراد هر عددی بر کند و مقدار زیاد اتمک در طریق بود که
 اول عددی آنی تضعیف اتمک مطلوب در صورتی باز
 تحت به بر خط چکر پس جانب میمندن ارقامک مراتبی
 اعتبار نشن تضعیف اتمک ابتدا در لر اگر هر عدد که
 درک حاصلی او ندن اکسک اولسه تحت به ثبت ادر لر
 و اگر او ندن زیاده اولسه تحت به زیاده اولنی ثبت ادر لر
 بعد او نک عقدی که بر در آقی زهندن حفظ ایدوب
 یسار ندن واقع اولن عددی تضعیف اتمک اکسک ادر لر
 اما تمام اوان اولسه تحت به صفر ثبت ایدوب بینه ذکر
 اولن کی عمل ادر لر و اگر محفوظه ضم ایدجک عدد بونسه
 یسار ندن همان محفوظی ثبت ادر لر صورتی دخی بود در
۹۰ ۸۴ ۸۱ ۷۸ پس بو تقدیرجه طقون بک سکس دور
 ضعیفی اون سکس بک یون آتیش سکر واقع اولور و قس علی
 ذلک الباقی و دخی بلکل که هر بر عمل ایچون بر میزان اختیار
 اتمک در و آنک فاید سی دخی بود که عملدن فایده ایچو
 اول عملک خطاسه و صوابنه شهادت ایدوب آمدی بود که
 اولان عمل صواب اوزر نر مدرو یا خو دخطا اوزر نر

ایکی و اوجه ضرب انگدن اولور **اما مستطیل** و نکی دور که
 ایکی بیه ضرب انگدن اولور عددینک مابینند **م**
 فضلنه بردن زیاده اولوب بربر ضرب اولنه قلع
 حاصلنه عدد مستطیل در **اما مجسمه** درت نوع در
 بربر مکعب و بربر کبی و بربر پری و بربر لوحی در
اما مکعب سکن کبی در که اکی بر ضرب ایدوب حاصل
 اولنه ینه کند و بر یعنی اکیه ضرب انگدن اولور
 پس بوتقد برجه اکیه کعب در **اما بعضی** اکیه ضلع
 و سکره کعب در بر اکیسی دخی بله جایز در **اما کبی**
 اودن سکر کبی در که اوجی و جیه ضرب ایدوب حاصل
 اولنن اکیه ضرب انگدن اولور **اما لوحی** یکر می دورت
 کبی دور که اکی اوجه ضرب ایدوب حاصلن درده
 ضرب انگدن اولور بلکل که اعدادک خصوصند واقع
 اولون کل ائک حدی و حصری یوقدر تفصیل اولنه خود
 بور ساله مستطیل دکلر **اما** شوکل کور کلودر ذکر اولندی
 والله اعلم بالصواب **ث** **اولکی باب** صاحب صوری
 و مراتبی و عقودی و اسماسی بیانند در بلکل که حکماء همد

فرب ایدوب حاصلن درده ضرب انگدن اولور
 اوتور ائک کبی در که اوجی و جیه ضرب ایدوب حاصلن درده

کتاب

کتاب اعداد اختصار مراد ایدند کلر که ماد و تنه واقع اولان
 اعدادک هر یچون بر شکل اختیار ائشدر در صورتی
 بولدر **۹۸۷۴۵۶۳۲۱** و مراتبینک حدی یوقدر
 اما و کلیسی ائک اصلی و جدر اؤکسکه احاد الخمسه عشرات
 اوچینسه مئات در بر پس هر اوج مرتبک اولنه برودر
 دیر بعد ازان دور ثانیه ابتدا ایدجک ائوک احاد الزوف
 و دور ثالثک احاد الزوف الوف در لر شویدکی برتوالی
 هر بری آحادده بر الوف زیاده ادر لر تا مطلوب اولان برقیه
 و رنج و هر دورک عشرات و مئات ینه همان اول دورک
 احادی بله نسبت و بر در تا که عشرات دور ثانیه عشرات
 الوف و مئاته مئات الوف در و وقتی که بوصورتر کانرک
 برسی بو مرتبه لرک برندم واقع اولسه اول صورتک و اول
 منزلک اسملر بله ذکر اولیجیه اول صورتک کمیتی معلوم اولر
 مثالیدنک صورتی عشرات مرتبه سده اولسه یدی کمره
 اولور و اگر مرتبه ثمانده واقع اولسه یدی کمره یوز اولور
 اما یدی یوزک صورتی یا زتلو اولسه حفظ مراتبچون بر
 کوجک دایره صورتی بر شکل دخی اختیار ائشدر که صفر در

انی محاج و کسور متنوعه اتمک لک ممکن در **فاما** العذ دما یقل
 فی العذ دکلری قول و زرن واحد داخی عدد و ن واقع اوله
 وهو القول المختار و دخی هر چن بر عدد بر عدد مضاف اوله
 اکا صحیح در لر و اگر اولور سه اکا کسر در لر و مضاف ایله مضاف
 اولان نخرج در لر و دکلری عدد یا اول و یا مرکب در لر و نلر داخی
 یا نخرج و یا فرد اولمقدن خالی دکلر پس عدد اقل نخرج اکی در
 و مرکبی در در و عدد اقل نخرج اوچ در مرکب طقوز در **اما** زوج
 اوچ نوع در بر یس نخرج الرقح در یون یکر یکر کی که واحد
 و اینجه تنصیف اتمک ممکن در بر یس زوج القدر در دخی اون کی که
 همان بر کوره تنصیف اولور و بود کرا و لان اعداد بر نجه نوع در کینه
 زاید و کینه ناقصه و کینه تامه و کینه متخا بر و کینه متوافقه
 و کینه متداخله و کینه متشاکره و کینه متباینه و کینه اصم
 و کینه منطبق و کینه مسطحه و کینه محجه در لر **اما** زاید و اون
 ایکی کی در که اجزا سن جمع ایدجک کند و ن زاید اولور **اما** ناقصه
 درت کی در که اجزا سن جمع ایدجک یعنی نقصن و در بین جمع
 ایدجک کند و ن ناقص اولور **اما** ناقصه ایکی کی در که اجزا سن جمع
 ایدجک کند و قدر اولور **اما** متخا بر ایکی یون یکر یکر ایله ایکی یون

سکن

سکن درت کی در ایکی یون یکر یکر دو در که اجزا سن جمع ایدجک
 ایکی یون یکر یکر اولور یون یکر یکر نوک اجزا سن جمع ایدجک ایکی یون
 سکن درت اولور **اما** متوافقه ایکی ایله ایکی کی در که
 بر یس بر نر موافقتلری نصف لغله در **اما** متداخله ایکی ایله درت
 کی در که سکن کی و اوچله ایکی کی و اوچله طقوز کی در که یونلر
 که اعداد کی بر یس متداخلی و در انشاء الله حیرت نر تفصیل
 اوله **اما** متشاکر کینه همان نلر در که یونلر کی نوک ما
 بیترلر نر موافقت و نر متداخلت و در **اما** متباینه ایکی ایله
 اوچ و اوچله بش کی در که یونلر کی نوک ما بیترلر نر نه
 موافقت و نر متداخلت و در **اما** اصم اون بر کی دور
 هیچ بر عدد بو که کسور و نلر دن مرکب اولان کسور لر که
 اولی مکر که اجزا ایله **اما** منطبق یونلر عکس در **اما** مسطحه
 اوچ نوع در بر نر ضریح و بر نر غیر ی و بر نر و مستطیل در لر
اما مربع درت کی در که ایکی کی کیده ضرب اتمکدن حاصل اولور
 پس در دره مربع و مقابله ضلع در لر و کاه اولور که
 دورده مجذور و مقابله سه جذر در لر و کاه اولور که
 درده مالی و مقابله سه سی در لر **اما** غیر ایکی کی در که

در بیان اعداد اربعه متناسبه بیانند **در باب بیستم**
 معاملات و اجازات بیانند **در باب نهمین** نادر است
 بیوع و اجازات بیانند **باب نهمین** تقسیم غریب است
در باب ثلثون خطاء واحد و خطائین بیانند در
خاتم مسائل متفرقه بیانند **در مقدمه** تعریف
 بیانند در بلکل که علم حساب بر علم در اعداد مجرب
 دن هر قنعی عدد اول و سه اگر مخصوص معلوم اندن
 قانونه آنی استخراج اتمک طریق بلد و ریس بود علمک
 موضوعی بود تقدیر چه اول اول و دخی بود قول او زرن
 آله در لکه اول بودن جمع اوله اما العدد نصف
 مجموع حاشیتین قوی او زرنه عدد آله در لکه آکی
 طرف اوله و اول طرف لودن جمع ایدوب تنصیف ایدجک
 کند و مقدار اوله پس بود مقدار چه واحد عدد دن
 او لمن اول عدد آکی واقع اول و اما واحد عدد دن
 اولماد و غنه حکیم بزرگ فیثاغورس قوی او زرنه
 بی میل اولد و غیچون در زرنه بود قول او زرنه بر عدد
 قوتلر و خاصیتلر وارد لکن هر بزنده واقع اول و اول

و خاصیت

و خاصیتلر و خاصیتلر و خاصیتلر و خاصیتلر
 طرفین آدب تنصیف ایدجک کند و اولق هر بر عدد دخی
 خاصیت در پس بر خاصیت واحد دخی وارد دور که
 تنصیف ایدجک ینه کند و قدر اول و اما واحد بر قوت
 و بر خاصه دخی وارد که هیچ بر عدد دخی بود در هر چند که
 کند و مثله ضرب و قسمت اولسه تغییر وضع اتز و اگر یار
 اعداد در بحالت واقع اولسه دور بود و در صورت بغل
 مثلا اول عدد که صحاحدن اوله مثله و یا خود آخر
 عدد ضرب اتسلر زاید اولور و قسمت اتسلر ناقص اولور
 و اول عدد که کسور دن واقع اولور و مثله و یا خود غیر
 ضرب اتسلر ناقص و قسمت اتسلر زاید اولور اما واحد غله نامزده
 اولد و غیچون نر آرت و نر آکسور و نر بر عدد بوله مانند اولور
 پس واحدی عدد دن عدالتد کلر نر بر سبب دخی بود لیکن
 عدد اولماد و غی منافی اولماد و غی منافی دکلدر جمع اعداد
 و مبداء و مرجعی و محیط اولد و غنرته بلا تشبیه مثلا عالمک
 مبداء و مرجعی و محیطی ایکن عالم دن خارجدر و بواولی واحد
 دکلدر که اول جزء لا یجزئی اوله بل شول واحد اعتبار یدر که

علم حساب بیانند و بوفن اوج مقاله اوزر نه جم اولش
مقاله اولی اهل هندك حسابری بیانند و بومقاله
مقدمه و اوتوز باب و خاتمه اوزر نه جم اولش و در
مقاله ثانیه اهل تخميك حسابری بیانند در و بومقاله
مقدمه و بش فصل اوزر نه جم اولش و در **مقاله ثالثه**
اهل جذر و مقابله حسابری بیانند در و بومقاله
مقدمه و طقوز گفتار اوزر نه جم اولش و در **الفصل الرابع**
علم مساحه بیانند در و بوفن مقدمه و اوج نوع اوزر
جم اولش در پس و کلی احوال مراد لو تمام اولماسته و
توفیق و استعانت خدای تعالی جل و علا حضرتدن رجا
اولئور لاجرم فقیر دخی بور سالنك احسن و جملہ تا
اولماستینه اول حضرتدن الناس ایدر که فاته الموفق
لما یشاء و القا در علیه در **الفصل الاول** علم حساب
بیانند در و بوفن اوج مقاله اوزر نه جم اولش و در
مقاله اولی اهل هندك حسابری بیانند در و بومقاله
و اوتوز باب و خاتمه اوزر نه جم اولش و در **مقدمه** تقریبات
بیانند در **باب اول** صحاحك صوری و مراتبی و عقودی و اسما

در
تقریبات

بیانند در

بیانند در **باب ثانی** صحاحك تضعیفی بیانند در **باب**
ثالث صحاحك تضعیفی بیانند در **باب رابع** صحاحك
جم بیانند در **باب خامس** صحاحك تقریبی بیانند در **باب**
شش صحاحك ضربی بیانند در **باب سابع** صحاحك قسمتی بیانند در
باب ثامن صحاحك جذری بیانند در **باب تاسع** صحاحك
کعب بیانند در **باب عاشر** ازیلا اعداد متناسبه بیانند در
باب حادی عشر اعداد متضار که و متباینه بیانند در **باب ثانی**
عشر کسورک تقریبی و کیفیت وضعی بیانند در **باب ثالث**
عشر کسورک مخارجی بیانند در **باب رابع عشر** کسورک تجنیسی
بیانند در **باب خامس عشر** کسورک دفعی بیانند در **باب شش عشر**
کسورک تحویل بیانند در **باب سابع عشر** کسورک تفاصیلی
بیانند در **باب ثامن عشر** کسورک تضعیفی بیانند در **باب**
تاسع عشر کسورک تضعیفی بیانند در **باب عشرون** کسورک جمع
بیانند در **باب بی عشر** کسورک تقریبی بیانند در
باب ثالث عشر کسورک ضربی بیانند در **باب ثالث عشر**
کسورک قسمتی بیانند در **باب رابع عشر** کسورک
نسبی بیانند در **باب خامس عشر** کسورک جذری بیانند در **باب**

KÜLTÜR BAKANLIĞI	
Ankara İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi	
Kayıt No	Tarif No
510/3	510

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الواحد الفرد العبد المترف عن الزوج والعدد الذي يعلم
مكائيل البحار والانهار ومناقل الجبال والاشجار والمبراء عن النقص
والزوال المعزى عن الحول والانتقال والانفصال والانفصال ليس له
شريك ولا مثال واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له عالم الغيب
والشهادة الكبير المتعال واشهد ان سيدنا محمد عبده ورسوله نبيا
صادقا في المقال ورسولا محمود الفاعل مرضي الخصال صلى الله عليه
وعلى اله وصحبه خير صبي وال **اما بعد** بل كل علم حكيم دور في نوع
اول كنهه رياضيات والجنسه منطقيات واوجبه طبيعيات
ودور ديني سنه الهيات ودور ليكن عندا اولوا لباب علم حساب
دخري رياضياتك اشرف فيدر كمال الله تعالى وتعالى اعداد التئين
والحساب حتى بعض علم اجمع العلوم كالوزير وعلم الحساب كماله
ما خلا علم الدين ديون نقل اتمشور در زير كه اعداد اقوال الله عز وجل
حروف افعالك اسراري اولدوغى كبرى امدى بوقت تقدير جبه
علمه دخی فضیلت وادیدوغى اظهر من الشمس واین عن الامس

اولوب

52

اولوب نچه كسنى بو علمه شروع اندكده غالب بودر كه بوعك
مشكله بيمضه عنایت حقه فتح اولوب بعضى سنه اولمش در
انكچون كه بوعلمه واقع اولان معتبر كماله كى عربى و كى فارسى
كه متقدمين و متاخرين هر بوى دقايق درج اتمشور دور
و ولايت رومدم اكثر استعمال اولان لسان خود بوزى دل
دخی بوقتك بياتدم برخوش رساله اولوقى زماننا هذا
مطلوب و مرغوب اولدوغى اجلدن علماء سلف و بلغا خلف
رسائلند واقع اولان مشكلاته نظر اولوب بوشولست كه
كركلو و معتبر در بطريق احسن واسهل انتخاب و ترجمه اولندى
وبورساليه ذيل و من الحساب ديواسم قولدى كى فن اوزر
بنا اولندى اما بوعلمه طالب و راغب اولان ذات شريفك
و عنصر لطيفك ديدى پرنورى بورساليه دخی واقع اولوب
فايدى دوتد قلرى تقدیر جبه ماثمول و متوقع و مسئول
و مستخرج اولنان انلردن اولدور كه بورساليه و انتا ترجمه
ايدن اضعف العباد رب العالمين كاتب علا الدين فقيرى دخی
خير دعادن او نقيه كه جزا هم عند ربه جئات عذرت
من تحتها الانهار خالدين فيها ابدى واقع اوله **الفن الاول**